NIEUWE
TEGENWOORDIGE STAAT
EN
GEOGRAPHIE
DER
NEDERLANDEN.

EERSTEN DEELS TWEEDE STUK.

VADERLANDSCHE GEOGRAPHIE,

OF

NIEUWE TEGENWOORDIGE STAAT

EN

HEDENDAAGSCHE HISTORIE

DER

NEDERLANDEN,

DOOR

W. A. BACHIENE,

HOOGLEERAAR IN DE STERRE- EN AARDRYKSKUNDE EN PREDIKANT TE MAASTRICHT, LID VAN DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY DER WEETENSCHAPPEN TE HAARLEM, ENZ.

EERSTEN DEELS TWEEDE STUK.

HOLLAND.

MET VEELE AFBEELDINGEN.

Te AMSTERDAM by
H. GARTMAN, W. VERMANDEL EN J. W. SMIT.
M.DCCXCI.
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

HOLLAND.

II.

DE PROVINCIE HOLLAND.

De *twede Provincie*, in rang na *Gelderland* volgende, is HOLLAND; die de uitgeſtrekſte, de volkrykſte en de magtigſte is, onder alle: zo verre, dat, daarom, *alle* de gezaamlyke *Vereenigde Provincien*, naar deze *ééne*, als de voornaamſte, by de Uitlanderen, genoegzaam, eeniglyk, met den naam van HOLLAND worden uitgedrukt: en derzelver Inwooneren, met den naam van HOLLANDERS. Ten weſten, word deze Provincie, in derzelver gânſche lengte, door de NOORD-ZEE bepaald: ten noorden, door de zogenoemde MIDDEL-ZEE; die haar afſcheid, van *Friesland:* en ten ooſten, gedeeltelyk, door de ZUIDER-ZEE, en gedeeltelyk, door de Provincien UTRECHT en GELDERLAND: ten zuiden, door STAATS BRABANT, en, voorts, door de *Zeeuwſche Stroomen;* die dezelve van ZEELAND, afzonderen.

Hoe veel moeiten men zich geven, om den oorſprong en betekeniſſe der *eigen naamen* van eenige *landen*, *ſteden* enz. uittevorſchen; komt, toch, al wat men daarin gevorderd is, meeſt uit, op giſſingen: en; even zo is het, met den naam van HOLLAND: dien, ſommigen willen hebben ontleend, van zeker dorp HOLLAND; 't welk eerſt zyn naam zou medegedeeld hebben, aan den *Hollandſchen-* of *Zuidholland*

landschen waard; naby *Dortrecht*; welke daarna, in 1421, met dit- en meer andere dorpen, door het water groot deels weggeraakt is. Anderen willen, HOLLAND, eene verbasterde uitspraak te zyn, van HOLTLAND; zo veel gezegt, als een *land*, waarin veel *holt*- of *houtgewas* gevonden werd: naamlyk, voorheen: waarvan de bewyzen noch voorhanden zyn, in de menigte der om verre gevallen *boomen*, die men, aan sommige plaatzen dezer Provincie, onder de aarde bedolven vind; met hunne toppen noordoostwaard liggende: van welke boomen, men doorgaans meend, den *turf* gegroeid te zyn. Anderen weder denken, deze naam zy saamgesteld, van die beiden woorden, *Hol*- en *Land*; zo veel aanduidende als een *Land*, dat *laag*, en als *uitgehold* is. Het laatst voorgestelde vind de meest waarschynlykheid.

De nabygelegenheid dezer landstreek aan de *Zee* geeft, den Inwooneren dezer Provincie, 't onvergelykelyk voordeel, niet alleen der *Visscheryen*, maar ook der *Scheepvaart*, ter bevordering van den *Koophandel*, met alle de landen der geheele waereld. Hoewel 't laatstgenoemde voordeel hun van grooter waarde zyn zou; byaldien deze Provincie, van meerder en gerieflyker *havens* mogt voorzien zyn. Ter andere zyde, is de *Zee*, voor deze Provincie, zeer *kostbaar*: want, alhoewelze, aan de meeste plaatzen, bedwongen word, door de *duinen*, als natuurlyke *zee-dyken*; zyn toch deze, byna overal, door den tyd merkelyk afgenomen, en zelfs, hier en ginds, geheel weggeraakt: weshalven, men in de noodzakelykheid gebracht is, om dit gebrek door zwaare *dyken* te vergoeden; tot welker aanleg en onderhoud groote geldsommen besteed zyn: en noch dagelyks worden: voornaamlyk, langs de

Zui-

Zuider- en *Middel-zee*; alwaar in 't geheel geene *duinen* gevonden worden; en men overal, door zodanige dyken, de lage binnenlanden tegen de overstroomingen moet beveiligen: gelyk ook, aan de monden der rivier de *Maas*; welke, door het inlopend zeewater, ten tyde der *vloed* en *springvloed*, allermeest, wanneer de wind sterk uit het westen blaast, geweldig kan opzwellen, en de gansche Provincie in gevaar brengt, van ondervloeijinge. Des te zorgvuldiger, is men in *Holland* bedacht, op zodanige middelen van tegenweer: dewyl die Provincie, voor en na, te meermaalen, van de overstroomingen veel geleden heeft: als, in den jare 1421; toen op *S. Elizabeths* nacht, tusschen den 18. en 19. November, door een inbraak van den dyk by *Wieldrecht*, de geheele *Zuid-Hollandsche waard*, met de daarin- en omtrent gelegen, 72 dorpen, vernield werden, en daarby veele menschen en beesten jammerlyk omgekomen zyn: desgelyks in 1530; toen, den 15. *November*, door eenen sterken storm uit het noordwesten, het zeewater, in *Holland*, (gelyk ook, in *Zeeland* en *Vlaanderen*,) over de dyken heen liep, en verscheidene landen deed ondervloejen: twe jaren, later, den 2. *November* 1532, overkwam dit zelve onheil, aan deze Provincie, ter oorzake van verscheidene doorgebroken gaten, in den *West-Frieschen* dyk, in *Noord-Holland*; welke, door den daarna volgenden strengen winter, niet voor den lente tyd, konden toegestopt worden.

De GROND of *bodem* dezer Provincie is, overal, laag, vlak en effenbaar; zonder dat men, ergens, (alleen, de *duinen* langs den strant der *Noordzee* uitgezonderd,) eenige bergen of heuvelen aantreft. En deszelfs *gesteldheid* is daarin, van die in *Gelderland*,

land, verschillende, dat in de laatstgenoemde meer *bouwlanden*, maar, in deze meer WEYLANDEN gevonden worden; en, allermeest, in het Noordelyk gedeelte. Het is genoegzaam alleen, in die groote Eilanden, die door de monden der Maas gevormd worden, als, YSSELMONDE, het *land* van STRYEN, BEIERLAND, VOORN en PUTTEN, beneven OVER VLACQUEE; (die veelal met den naam der *Landen* van *Over-Maas*, * bekend zyn,) waar ook de grond voortreflyk *graanen* voortbrengt: dan, buiten deze zeer weinig. En, gelyk doorgaans de grond gesteldheid, den Inwooneren, van zelfs leerd, op hoedanige handteeringen, zy voornaamlyk zich hebben toeteleggen; zo begrypt men hier, de oorzaak, waarom de *handteeringe* der meeste *Hollanderen*, ten platten lande, in de VEEFOKKERY, bestaat. Daardoor, is het *zuivel*, bestaande in *melk*, *booter* en *kaas*, een der voornaamste voortbrengzelen dezer *Provincie*; welke, niet alleen binnen 's lands gebruikt, maar ook, in menigte, naar elders verzonden worden: hoewel, die droevige *pest* onder de *runder beesten*, die nu reeds, sederd 1744, in deze en de andere Provincien, (eenige weinige tusschenpozingen uitgezonderd,) gewoed heeft, in deze dagen, eene merkelyke vermindering, in dit beroep, veroorzaakt: en daardoor, te gelyk eene verarming, aan eene meenigte der Neêrlandsche huisgezinnen.

In de midden deelen van *Holland*, voornaamlyk, langs den *ouden Rhyn*; bevinden zich ook veele VEENGRONDEN: uit welke, de beste soort van *turf*, tot zekere diepte van 10, 11 en meer voeten, zo verre-

* Doch, niet te verwarren, met de *landen* van OVER-MAAS, in de Provincie *Limburg* gelegen.

verre de Veenstoffe reikt, van onder het water, gebaggerd word: een brandstoffe, in een land, 't welk, noch steenkoolen, noch overvloed van hout uitleverd, van de grootste noodzakelykheid. Het menigvuldig uitbaggeren, al sedert zo veele eewen, maakt, ondertusschen, den *turf* schaarser en duurder: en doed, in vervolg van tyd, voor gebrek beducht zyn. Van daar zo veele binnelandsche MEIREN of *waterplassen*, met welke deze Provincie vervuld is. Hoewel ook sommigen dezer *meiren* daarna drooggemaalen, bedykt, en dus, in bekwaame weyen zaajlanden, veranderd zyn. Zodanige *droog gemaakte meiren* zyn, in *Zuid-Holland*, de ZOETERMEERSCHE MEIR, de DIEMER MEIR, en de BOSKOPER MEIR: dan, nergens zo groot en menigvuldig, dan in *Noord-Holland*: waar men vind: de RYPE, de WOGGEMER, HEER-HUIGENWAARD, de SCHERMER, de BEEMSTER, de WORMER en de PURMER; die alle saamgerekend, byna den halven grond van dat *Kwartier* beslaan.

Deze *laag-* en *waterrykheid* van den grond, gevoegt by de naby gelegenheid aan de Zee, veroorzaakt in deze Provincie, eene vochtige en koude LUCHTSGESTELDHEID; die vermeerderd word, door de *westelyke-* en *noord-* en *zuidwestelyke winden*, welke aldaar den meesten tyd des jaars bespeurd worden, en alle uit de *Zee* herkomstig zyn. Daarom, zyn de *Scorbuut*, *Podegra*, *Reumatismus*, *Verkoudheden* enz. aldaar de gemeene *landziektens*.

Belangende de RIVIEREN van *Holland*: daarvan, heeft deze Provincie sommigen, met de andere gemeend; die alle, haar water, van den RHYN, en MAAS ontfangen.

De een *arm* des *Rhyns*, die de WAAL genoemt word, vereenigt zich, by *Loevenstein*, schuins tegen

gen over *Gorinchem*, met de Maas: die daar samen de Merwede, of, by verkorting, de Merwe genoemt word: welke voortgaat, tot *Dort:* alwaar zy zich in twe *armen* verdeeld; die beiden weder den naam van Maas aannemen; alleen, met dit onderscheid, dat de eene, ter rechter zyde, die langs *Rotterdam* loopt, blootelyk, de Maas, en de andere ter slinker zyde, de Oude Maas, genoemt word. Beiden vereenigen zy zich weder, by *Vlaardingen*, en vloejen in de *Noord Zee*.

De andere *arm* des *Rhyns*, die by *Wyk* te *Duurstede*, den naam van Lek aanneemt, loopt langs *Kuilenburg*, *Vyanen* en *Schoonhoven*, tot aan het dorp *Krimpen*, tusschen *Dort* en *Rotterdam;* alwaar hy zyn water, aan de *Maas* mededeeld.

Doch, behalven deze gemelde, heeft *Holland*, eenige *rivieren*, die, voornaamlyk, aan deze Provincie byzonder eigen zyn.

Daarvan, is de voornaamste: de Oude Rhyn; die van *Utrecht*, door *Woerden* en *Leiden*, loopt naar *Katwyk*, en zich in de duinen verliest; nadat hy eerst zyn meeste water, by *Leiden*, daarvan afgezonderd en naar de *Haarlemmer Meir* verzonden heeft.

De Yssel, met onderscheid, de Hollandsche *Yssel* toegenoemt, om ze niet te vermengen, met de rivier den Yssel, die tusschen *Gelderland* en *Overyssel*, naar de *Zuider Zee* stroomd. Deze *Hollandsche Yssel* trekt veel water, uit den *Rhynschenvaart*, loopt verby de steden *Ysselstein*, *Montfoort*, *Oudewater* en *Gouda:* en vald, tegen over *Ysselmonde*, in de *Maas*.

Ten aanzien der rivier de Vecht geld die zelve aanmerking, als van de voorige rivier gemaakt is: dat 'er, naamlyk, *twe rivieren* van dien zelven naam

naam zyn; de eene in *Holland*, en de andere, in *Overyssel*.

Deze HOLLANDSCHE VECHT is zo veel, als een arm van den *Ouden Rhyn*, die te *Utrecht* zich daarvan afzonderd, en noordwestwaard naar de *Zuider Zee* stroomt; waarmede zy zich vereenigt, by *Muiden*. Langs deze rivier, liggen de prachtigste *Buitenplaatzen*; behoorende meest, aan voorname Koopliedeh van *Amsterdam*. En derzelver gelegenheid is, daar, des te aangenaamer, door het geduurig heen- en weêrvaaren der groote Schepen, die van den *Boven-Rhyn* op *Amsterdam* bevracht zyn.

De ROTTE en de AMSTEL, die de eerste, te *Rotterdam*, in de *Maas*, en de andere te *Amsterdam*, in het Ye uitwateren, zyn mede, onder de *Rivieren* van *Holland*: gelyk ook de SCHIE: de GOUWE: de VLIEST: het SPAARN: de ZAAN: en meer andere, die daarna, in de beschryving der byzondere districten, zullen voorkomen.

Alleenlyk, is hier noch aantemerken: dat men, in *Holland*, de meesten der gemelde binnenlandsche rivieren met elkander vereenigt heeft, door *Kanaalen*, van genoegzaame wydte en diepte, om te konnen dienen, tot TREKVAARTEN, voor grootere en kleinere Schepen, die, door de geheele Provincie, van de eene naar de andere Stad, geduurig heen en weêr vaaren. Daardoor, word de binnelandsche Koophandel, zeer bevorderd: en, het strekt den *Reizigers*, tot een onwaardeerbaar gemak, alle dagen en nachten, ter gezette uuren, zeer spoedig, en, voor een gering vrachtgeld, met *Trekschuiten*, van de eene naar de andere te konnen voortkomen.

Elk weet, dat *geheel Neêrland*, in verscheidene *Graafschappen*, (behalven, de *Hertogdommen*, en

Heer-

Heerlykheden,) al van ſedert onheuglyke tyden, is verdeeld geweeſt: onder welke Holland geenzinds het geringſte was: des te min, dewyl ook Zeeland, als een twede *Graafſchap*, daarmede, altyd is verknocht geweeſt. Het juiſte tydſtip van dien aanvang dezer *Graaflyke Regeeringsform* zou zeer moejelyk te bepaalen zyn: dewyl ſommigen beweeren, dat, al voor de IX en X eewen, eenige *Graven* van *Holland* in de geſchiedſchriften zyn bekend geweeſt: dan, de onafgebroken *volg reeks* dezer *Graven*, zo als zy, in de bekende *Oude Hollandſche Chronyk*, worden opgegeven, begint eerſt, van den jare 863: en wel met Diederik I van *Aquitanie*; die de *Graaflyke*- die 's tyds zo veel gezegt, als *Richterlyke waardigheid*, in dit land bekleedde, onder de regeering, en door toedoen van *Karel* den *Kaalen*, koning van *Frankryk*. Die *Graaflyke waardigheid* ſchynt, (alhoewel 'er zyn, die dit tegenſpreken,) al vroeg *erflyk* geweeſt te zyn: dewyl dezelve, van den jare 863 tot 1299, (dus geduurende een tydverloop van 436 jaren,) in één en het zelve *geſlacht* gebleven, en, van vader op zoon, of, by gebrek van zoonen, van den eenen broeder op den anderen, is overgegaan *.

Na dien tyd heeft men *Holland*, viermaalen, van *Graaflyk geſlacht* zien verwiſſelen: en wel altyd, door uitſterving van 't *manlyk oir*; in welken gevalle, éene overgebleven *Dochter* of *Gravin* van dat voorig geſlachte, door een huwelyk de *Graaflyke waardigheid*, tot haar *mans geſlachte*, overbracht: ten

* Alleenlyk, is daarvan uitgezonderd, één geval: dat, naamlyk, *Godevaart*, of *Godefridus*, doorgaans, *Govert* met *den Bult*, toegenaamd, die een *Brabantier* was, van de jaren 1071 tot 1075, als *Grave* van *Holland*, geregeerd heeft.

ten bewyze, dit *Graafschap*, zo wel in de *vrouwlyke*, dan, als de *manlyke lyn*, erflyk geweest te zyn. Dus, kwam dit Graafschap, van het *oud* HOLLANDS-, eerst tot het geslachte van AVESNES: daarna, tot dat van BEYEREN: vervolgens van BOURGONJE: en eindelyk, van OOSTENRYK.

De *eerste verwisselinge* geschiede, in den jare 1299, toen Grave JAN I, de *negentiende* uit dit oud geslacht, zonder kinderen overleed: en wel, door het huwelyk van ADALEIDE, met JAN van AVESNES, Grave van *Henegouwen*. Deze ADALEIDE was de Dochter van Grave FLORIS IV van *Holland*, den overgrootvader van den *Grave* JAN; met wien het *oud Graaflyk geslacht* van *Holland* was uitgestorven. En is dit *huwelyk* dan daardoor des te aanmerkenswaardiger: dewyl, door het zelve, de Graafschappen HOLLAND en ZEELAND, met HENEGOUWEN, vereenigt zyn geworden: want JAN II van AVESNES, de eenige zoon, uit dit huwelyk verwekt, die, van 's Vaders zyde, het Graafschap HENEGOUWEN geërft had, bekwam, na overlyden van zynen achter-neef, van 's moeders zyde, den voornoemden *Jan I*, ook HOLLAND en ZEELAND: en zelfs, ook een gedeelte van FRIESLAND; 't welk Grave FLORIS V, in den jare 1287, door de wapenen veroverd had. Na *Jan II* van *Avesnes*, zyn noch *twe Graven* van dit zelve geslacht gevolgt: naamlyk, eerst, deszelfs zoon, WILLEM III: en, daarna, de kleinzoon, WILLEM IV. Deze hebben meest tyds, te VALENCHIENNE, de Hoofdstad van *Henegouwen*, zich opgehouden: en zyn daar ook gestorven en begraven.

In den jare 1345, is ook dit geslachte van *Avesnes* uitgestorven, ten aanzien van het *manlyk oir*, met den laatstgenoemden Grave, *Willem IV*: en, zyn die Graafschappen overgegaan, tot het *Hertog-*

lyk

lyk *Huis* van BEYEREN: dewyl *Willem's* oudste zuster MARGARETHA, (*Margriet*,) gehuwd was, met LODEWYK, den BEYER; te gelyk *Roomsch Keiser:* aan wien, zy dus de gemelde *Heerschappyen* ten Bruidschat medebracht. Onder de Regeering dezer *Margaretha* namen een aanvang, die verregaande twisten, tusschen de zogenoemde *Kabeljauwsche* en *Hoeksche Partyen*, in deze *Provincie;* welke anderhalve eeuw, te rekenen sedert 1351, geduurd, en zeer groote verwarringen veroorzaakt hebben. Van Haar, zyn die zelve landen vervallen, eerst op haaren oudsten zoon, den *Hertog* WILLEM V: en, deze, in 1358, door krankzinnigheid onbekwaam, tot de Regeering geworden; op haaren jongsten zoon, den Hertog ALBERT of *Aalbrecht* van BEYEREN; wiens oudste zoon, WILLEM VI, in 1404, hem in de regeering opgevolgt is. Na deszelfs dood, in 1417, kwamen deze heerschappyen op zyne eenige dochter, die merkwaardige JACOBA (*Jaqueline*) van BEYEREN; die wel tot viermaal, aan verscheidene mannen, is gehuwd geweest, doch, zonder kinderen verwekt te hebben: en daarby, geduurende haar gansch leven, tegen allerlei wederwaardigheden en verongelykingen heeft moeten worstelen; meest haar aangedaan, door haaren eigen neef, den Hertog PHILIPS, den GOEDEN toegenoemt, van BOURGONJE; die deze ongelukkige Vorstinne, eindelyk dwong, om, noch by haar leven, in den jare 1433, alle Haare erflyke Heerschappyen, HOLLAND, ZEELAND, HENEGOUWEN, en FRIESLAND, aan hem afteestaan.

Dus, geraakte dan 't Graafschap HOLLAND, aan het machtig *Huis* van BOURGONJE; het welk, deels door *erfenisse*, en deels door *aankoop*, alreeds in 't bezit was, (behalven van 't Hertogdom BOURGONJE en 't Graafschap FRANCHE COMTÉ, in *Frankryk*,)

ryk,) van BRABANT, ANTWERPEN, MECHELEN, VLAANDEREN, ARTOIS, LUXEMBURG, NAMEN en LIMBURG: en, nu ter oorzake van den afstand der vier gemelde *Provincien*, door vrouwe *Jacoba*, over byna *alle* deze gewesten, heerschappy voerde. Een omstandigheid, ten aanzien van alle de Nederlanden, in 't gemeen, en, van HOLLAND, in 't byzonder, zeer gevaarlyk: dewyl zodanige groote Heeren hunne macht niet zelden misbruiken, ter onderdrukkinge van 's volk *vryheden*; die eertyds, door 's Lands Staaten, plachten gehandhaaft te worden: 't welk, dan, alreeds van den aanvang der *Bourgonjesche regeering*, den grond legde, tot dat *misnoegen*; welk, daarna, van tyd tot tyd toegenomen, en, eindelyk, geheel is uitgeborsten. Gemelde Hertog, *Philips de Goede*, in 1467 stervende, werd door zynen zoon, den Hertog KAREL den STOUTEN, opgevolgt; welke naliet, eene eenige dochter, vrouwe MARIA van BOURGONJE.

Deze, in den jare 1477, in huwelyk tredende, met den Aartshertog MAXIMILIAAN van OOSTENRYK, die daarna *Roomsch Keiser* werd, kwam HOLLAND, beneven, de andere daarmede verknochte Heerlykheden, aan het *Huis* van OOSTENRYK. En, PHILIPS de SCHOONE de eenige zoon, uit dit huwelyk verwekt, in den jare 1496, door den echt zich verbindende, met Princesse JOHANNA, de dochter van *Ferdinand*, den *Katholyken* koning van SPANJE, verkreeg daardoor, de geheele SPAANSCHE MONARCHIE: welke vroegtydig, in het 28ste jaar zyns levens stervende, in 1506, de NEDERLANDEN beneven *Spanje* naliet, aan zynen oudsten zoon, KAREL van *Oostenryk*, daarna, als Keiser, onder den naam van KAREL V, bekend.

Onder dezen KAREL V, begon de *Hervormings*

in

in *Holland*, en de andere Provincien, door te breken, en met dezelve te gelyk de *Spaansche Inquisitie*, tegen de verkondigers en belyders der *Hervormde* leer; welke, gevoegt by veele andere onderdrukkingen, inzonderheid, door deszelfs zoon en opvolger, PHILIPS II, onze vryheid lievende voorvaderen aangedaan, van die uitwerking geweest is, dat *'s Lands Staaten*, eerst by voorraad, door de UTRECHTSCHE UNIE, des jaars 1579, en daarna volstrektelyk, door het *Plakkaat*, van *afzweeringe* den 26. *July* des jaars 1581, den koning van *Spanje* verklaarden, als *vervallen*, van al zyn *recht* op deze landen; zich en al het volk ontslaande, van hunne gehoorzaamheid, aan denzelven. Die zelve oorlog is noch wel, onder PHILIPS III voortgezet: doch, door Gods zegen, onder PHILIPS IV eindelyk besloten, door den *Munsterschen* vrede, in 1648; waarby de VII *Vereenigde Nederlanden* van de *Spaansche- Oostenrykſche* Heerschappy onttrokken, en, tot een *vry* en *onafhanglyk* GEMEENEBEST, verklaard zyn.

Na dezen tyd heeft, dan, de GRAAFLYKE REGEERING in *Holland* een einde genomen; berustende nu de *Opperste Macht* (*Souvereiniteit*,) by 's Lands STAATEN; die den Titel hebben van *Edele Groot Mogende Heeren*, *Staaten van Holland en West-Friesland*: welke alhier, (gelyk in *Gelderland*,) uit twe leden, de RIDDERSCHAP en STEDEN, bestaan.

De leden der RIDDERSCHAP, die het eerste lid van Staat uitmaaken, zyn, ten aanzien van derzelver gezach, daarin, van die in *Gelderland*, onderscheiden: dat zy met de gezaamlyke Steden, niet *eavengelykelyk* deelen, in 's Lands *Oppermacht*; hebbende, niet meer dan *eene Stem*; gelyk elke stemmende *Stad* dezer Provincie; en dat, ter oorzake

zake van het minder aantal der EDELEN; uit welke de leden der *Ridderschap* verkoren werden. In veel vroegeren tyd, is het getal der *Hollandsche Edelen* zeer groot geweest; dan, eens deels heeft die bekende saamenzweering der Edelen, die in 1296, den Grave *Floris V*, om 't leven brachten, aanleiding gegeven, dat sommigen derzelver gedood en anderen ten lande uitgedreven werden; welker stamhuizen dus uitgerooyd zyn; anderdeels, en wel voornaamlyk, hebben daarna veel tot derzelver vermindering toegebracht, de *Kabeljaauwsche* en *Hoeksche* oneenigheden, die, van 1351, tot aan het einde der volgende eewe, geduurd hebben; waardoor, derzelver Adelyke *Sloten* verwoest, en veelen hunner verarmd werden; die hunnen *Adelstand* niet konnende handhaven, allengs tot den borgerstaat vervallen, en onder denzelven verstroojd, en als verdwenen zyn. Daardoor, zyn de *Adelyke geslachten* in deze *Provincie*, welke tot de *Ridderschap* bevoegt zyn, na dien tyd, zelden boven X, XI of XII, geweest. Van dit lichaam der *Edelen*, is zyne Doorluchtige Hoogheid, de Heer Prins van ORANJE en NASSAU, in hoedanigheid als ERFSTADHOUDER dezer Provincie, het *Hoofd*; in derzelver vergadering presideerende. En, alle de *Edelen*, die ter *Ridderschap* beschreven zyn, hebben, als leden van Staat, zitting, in het *Kollegie* van *Hunne Edele Groot Mogende*; en worden uit dezelve Gedeputeerd; één lid ter Vergadering der Heeren STAATEN GENERAAL: één der Heeren RAADEN van STAATEN; één ter GENERALITEITS REKENKAMER: één ter GEKOMMITTEERDE RAADEN: twe tot de ADMIRALITEIT; naamlyk, van de *Maas*, en, van *Amsterdam*: en, eindelyk, twe, als *bewindhebberen* der OOSTINDISCHE KAMERS, de één, naamlyk van *Delft* of *Rotterdam*; en de ander van *Hoorn* of *Enkhuizen*. Daarbeneven heb-

hebben de leden der *Ridderschap* het opzicht, over de gewezen *Adelyke Abtdyen* van RHYNSBURG en LEEUWENHORST, en de bestiering der daartoe behoorende geestlyke goederen, uit welke, zy eenige inkomsten genieten. Behalven, dat de Edelen, ook meer andere Hooge Ampten in de Provincie bekleeden: als van HOOGSCHOUT van 's *Hage*; in de HOUTVESTERY: in de HEEMRAADSCHAPPEN enz.

Het getal der STEDEN, die in *Holland* Stem in *Staat* hebben, is, desgelyks, ten allen tyde zich zelve zeer ongelyk geweest. In vroegere tyden, hadden, behalven de *groote*- ook de *kleine Steden*, het recht, om *gemachtigden* ter Staaten vergaderingen te zenden; als WOERDEN, OUDEWATER, NAARDEN, WEESP, MUIDEN, HEUSDEN, GEERTRUIDENBERG, en meer andere: dan, waarschynlyk, om de kosten die'r bezendingen te spaaren, hebben deze, de éene na de andere, der vergaderinge zich onttrokken: en, is dit voorrecht, sedert den aanvang der voorige eeuw, tot XVIII Steden, die de grootste en machtigste zyn, bepaald gebleven; van welke XI, in het ZUIDER- en VII in het NOORDER KWARTIER, gevonden worden.

Die van het ZUIDER-KWARTIER, volgen dus na elkander, in dezen rang: 1. DORTRECHT: 2. HAARLEM: 3. DELFT: 4. LEIDEN: 5. AMSTERDAM: 6. GOUDA: 7. ROTTERDAM: 8. GORINCHEM: 9. SCHIEDAM: 10. SCHOONHOVEN: en, 11. BRIEL.

In het NOORDER-KWARTIER heeft men: 1. ALKMAAR: 2. HOORN: 3. ENKHUIZEN: 4. EDAM: 5. MONNEKENDAM: 6. MEDENBLIK: en 7. PURMERENDE.

Alle deze *Steden* zenden, beneven de *Edelen*;

 ge-

gemeenlyk, elk, eenen *regeerenden Borgemeester*, en twe of drie leden uit de *Vroedschap*, beneven hunnen *Pensionaris*, ter vergaderingen; in welke, ook altyd de *Raad-Pensionaris*, (die het woord, in den naam der *Edelen* voerd,) en *twe Staats Sekretarissen* jegenwoordig zyn. Deze vergaderingen, worden, sedert 1581, bestendig gehouden, binnen 's HAGE, in een groot en deftig vertrek van het *Binnenhof*. De tyd der vergadering is, gewoonlyk, viermaal 's jaars: naamlyk, in *Maart*, *July*, *September* en *November*.

Behalven de Heeren *Staaten* is het *Kollegie* der *Edel Mogende Heeren* GEKOMMITTEERDE RAADEN der Staaten dezer Provincie, eerst opgerecht, in den jare 1590: het welk, met het Kollegie der *Ordinaare Gedeputeerden* in GELDERLAND, veel overeenkomst heeft; in zo verre derzelver voornaamst werk bestaat, in het ter uitvoering brengen der genomen Staatsbesluiten: behalven, dat zy ook het opzicht hebben, over de *Vestingen*, die der Provincie *Holland* byzonder aangaan, over de geldmiddelen enz. Doch, naar de *twe Kwartieren*, in welke de geheele *Provincie* afgedeeld is, zyn ook de *Gekommitteerde Raaden* in *twe* byzondere *vergaderingen* onderscheiden; welk'er ééne, die van het ZUIDER-, en de andere van het NOORDER-KWARTIER, genoemt worden.

De GEKOMMITTEERDE RAADEN van het ZUIDER *Kwartier* bestaan, uit X *leden*: één uit de *Ridderschap* van *Holland*; welk gemeenlyk die kommissie behoud, geduurende zyn' leven: en, de andere negen leden worden afgevaardigt, uit de *Steden*; en wel dus, dat acht Steden, naamlyk, DORTRECHT, HAARLEM, DELFT, LEIDEN, AMSTERDAM, GOUDA, ROTTERDAM, en GORINCHEM, elk één lid opgeven; dan, de Steden SCHIEDAM, SCHOON-

HO-

HOVEN en BRIEL, één Lid met hun drieën; waarvan zy de beurt t'elkens verwisselen. Deze Leden uit de Steden zitten gemeenlyk *drie jaren*: en houden hunne byeenkomsten mede in 's HAGE.

De GECOMMITTEERDE RAADEN van het NOORDER *Kwartier* bestaan uit VII Leden: naamlyk uit elke Stad één; die hunne byeenkomsten te HOORN hebben.

De beiden *opperste* GERECHTS HOVEN van HOLLAND betreffen, niet deze *Provincie* alleen, maar ook ZEELAND: dewyl die beiden, reeds van de eerste tyden, door éénе en dezelve *Graven* zyn bestierd geworden. Daarom, worden ze genoemt, het één de HOOGE RAAD — en het ander, het HOF van HOLLAND, ZEELAND en WEST FRIESLAND: gelyk ook de daar toe behoorende Leden, uit de *beiden* Provincien, verkoren worden.

De HOOGE RAAD is, (in een' zekeren zin genomen,) het zelve *Kollegie*, dat eertyds, (eer, naamlyk, de *VII Vereenigde Provincien* van de andere afgescheiden waren) te MECHELEN, door den Hertog KAREL den STOUTEN, in den jare 1473, eerst opgerecht — en, na deszelfs dood te niet geraakt zynde, weder hersteld was, door den Aarts Hertog FILIPS van OOSTENRYK, in 1504. Dit was daarom, met den naam van den HOOGEN RAAD, of 't PARLEMENT van MECHELEN, bekend: en, strekte tot een *algemeen* opperste *Gerechts Hof*, voor de Inwooneren der gezaamlyke *Nederlanden*; voor zo verre die, door 't Huis van *Oostenryk*, die's tyds, bezeten werden. Als, in den jare 1581, de *Koning* van *Spanje* verklaard werd, vervallen te zyn, van zyn recht, op de *Provincien*, *Holland*, *Zeeland* enz. heeft Prins WILLEM I van *Oranje* deze Landen, van het opperst *Gerechts Hof* van *Mechelen*, onttrokken: en, en *eigen Gerechts*

Hof voor dezelve ingestelt; het welk Hy verlegt heeft, naar 's HAGE; alwaar het noch werkelyk vergaderd. Het bestaat, uit een' *President*, negen *Raadsheeren*, (naamlyk, zes, wegens *Holland* en *West Friesland*, en drie, wegens *Zeeland*,) een' *Griffier*, een' *Substituut Griffier*, en een *Rentmeester* der *Exploicten*.

Het HOF van *Holland* enz. is reeds, in den jare 1428, ingesteld, door den Hertog FILIPS van *Bourgonje*, den GOEDEN toegenaamt, ter oeffening van het Recht, in die beiden gemelde *Provincien*. Tot dit Kollegie behooren één *President*, en *elf Raaden*, (van welk *acht*, wegens *Holland*, en *drie*, wegens *Zeeland*, verkoren worden:) een *Advokaat Fiskaal*: één *Griffier*; een *Substituut Griffier*: drie *Sekretarissen*, en meer andere Bedienden. Voor dit *Hof*, worden sommige zaken, ter eersten aanleg, en andere, door appel, betrokken, van de byzondere *Rechtbanken* der Steden en Dorpen dezer Provincie. Dit *Hof* wyst, in *lyfstraflyke* (*krimineele*) zaken, beslissende: dan, in gemeene- en *borgerlyke* (*civile*) zaken, kan, van deszelfs gewysden, tot den *Hoogen Raad*, beroepen worden.

Behalven het *Kollegie* ter AUDIENTIE der *gemeene* LANDSREKENINGEN, 't welk noch in wezen is; had men *in Holland*, voorheen, een *Kamer* van REKENINGEN der GRAAFLYKHEIDS DOMEINEN, in deze Provincie: dan, sedert *'s Lands Staaten*, het grootst gedeelte der *Domeinen*, ten voordeele der Provincie verkocht hebben, is in den jare 1728 besloten, deze *Graaflyke Rekenkamer* te vernietigen, en het bestier der overige Domeinen op te dragen, aan de *Gekommitteerde Raaden*, in het *Zuider-* en *Noorder Kwartier*.

Dat de geheele Provincie HOLLAND, in TWE byzon-

zondere KWARTIERREN verdeeld zy, is reeds in het voorige herrinnerd: wordende de *scheidinge* tusschen die beiden gemaakt door het YE, 't welk een lange en breede boezem der *Zuider Zee* is. Deze verdeelinge grypt niet alleen plaats in het BORGELYK — maar ook in het KERKELYK BESTUUR: in zo verre, alle de KLASSEN dezer *Provincie*, met haare onderhoorige *Leeraaren* en *Gemeenten*, in twe byzondere SYNODEN afgedeeld zyn; welk'er eene, de ZUID-HOLLANDSCHE —, en de andere, de NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE, genoemt word. Alleenlyk is hier aan te merken: dat die *verdeelinge* in het KERKELYK — eenigzins anders, dan in het STAATSBESTIER, ingericht is. Die beiden *Synoden* zouden elkander te zeer ongelyk zyn; by aldien deze verdeelinge, met die in 't Staatsbestier, eevenaarde. Daarom, zyn de Steden HAARLEM en AMSTERDAM, met derzelver onderhoorige Dorpen, die anders tot het *Zuider-Kwartier* behooren, aan de *Noord-Hollandsche Synode* toegevoegt: waardoor, die ongelykheid verminderd is; vermits de ZUID-HOLLANDSCHE SYNODE nu, XI en de NOORD-HOLLANDSCHE VI *Klassen*, in zich begrypt.

De XI KLASSEN der ZUID-HOLLANDSCHE SYNODE zyn: 1, de *Klassis* van ZUID-HOLLAND, anders, van DORTRECHT genoemt: 2, van DELFT en DELFLAND: 3, van LEIDEN en NEDER-RHYNLAND: 4, van GOUDA en SCHOONHOVEN: 5, van SCHIELAND: 6, van GORINCHEM: 7, van VOORN en PUTTEN: 8, van 's GRAVENHAGE: 9, van WOERDEN en OVER-RHYNLAND: 10, van BUUREN: en 11, van BREDA. De Klassis van BUUREN behelsd in zich, de *Graafschappen*, BUUREN, LEERDAM en KUILENBERG, benevens de *Baronie*, YSSELSTEIN; welke, alhoewel *Domeingoederen* van het

Vor-

Vorstelyk Huis van ORANJE en NASSAU: die, ten aanzien der borgerlyke Regeering, met deze Provincie geen gemeenschap hebben; echter, in het *Kerkelyk*, mede daar onder betrokken zyn. En, desgelyks, de *Klassis* van BREDA; welke, als eene *Baronie* van het Vorstelyk ORANJE-HUIS, behoord tot de GENERALITEITS Landen: en, in 't byzonder, tot *Staats-Brabant*.

De VI KLASSEN der NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE zyn: 1 de *Klassis* van ALKMAAR: 2 van HAARLEM: 3, van AMSTERDAM: 4 van HOORN: 5 van ENKHUIZEN: en 6, van EDAM.

Alle de Klassen zenden jaarlyks *vier Leden* tot de *Synodaale Vergadering*: met dit onderscheid dat, in *Zuid-Holland*, drie *Predikanten* en één *Ouderling* —— maar in *Noord-Holland*, twee *Predikanten* en twee *Ouderlingen* derwaard worden afgevaardigt. Beiden vergaderen ze, in de maand *July*: de eerste in het begin, en de twede, in het einde der gemelde maand. En, ten aanzien der PLAATZEN, waar dezelve vergaderen, doed men ze jaarlyks verwisselen: dus deze beurt door *alle* de *Klassen* rond loopt.

Na deze algemeene zaken te hebben doen voorgaan, komen we tot de beschryving der byzondere STEDEN, VLEKKEN en DORPEN dezer *Provincie*: en maken daarvan een' aanvang, met

'sGRAVEN HAGE*: dewyl deze plaats, alhoewel geen stem

* In 't Latyn, noemt men ze, HAGA COMITIS. En, die omschryving van 'sGRAVEN-HAGE is des te noodzakelyker, om ze te onderscheiden, van 'sPRINSE-HAGE; een Dorp, in de Baronie en naby de Stad *Breda*: welk Dorp, om die reden, het HAAGJE, zo veel gezegt als de *kleine Haag*, word toegenaamt; ter onderscheiding, van dezen *Grooten Haag*.

ftem in Staat hebbende, echter, al vroeg ook met *ſtadsgerechtigheden* begunſtigt is geweeſt: en, voornaamlyk, dewyl ze de *Zetel* der Regeering is, niet alleen van *Holland*, maar ook van 't geheel *Bondgenootſchap* der *Vereenigde Nederlanden*. Mitsdien is zy ook de plaats der gewoonlyke Hofhouding van *Neerlands* algemeenen ERFSTADHOUDER: de *verblyfplaats* der *Afgezanten* der vreemde Mogendheden enz. welk één en ander aan deze plaats een ongemeenen pracht byzet: 't welk de reden is, waarom ze, het *prachtig-* en het *Vorſtelyk 's Hage*, toegenoemt word.

Doorgaans, word zy kortheidshalve, den HAAG, of HAGE, genoemt; met een woord, dat, in de taal der oude Nederlanderen, een in 't wild groejend *Boſch* betekend †. 'T ſchynt, dat de *Graven* van *Holland*, in dezen oord, die zeer *boſchryk* was, dikwyls met de Jagt zich plagten te verluſtigen: en, dat dezelve daarom, al vroeg, 's GRAVEN HAGE, zo veel gezegt, als *'s Graven-boſch*, genoemt zy: zelfs, lang voor den tyd, dat zy eene *bewoonde plaats* geworden was. Tot dit laatſt gemelde, meend men, dat Grave WILLEM II, die te gelyk *Roomſch Koning* was, de eerſte aanleiding gegeven hebbe; welke zynen Zetel, van *'s Gravezande*, (alwaar de voorige Graven hun Hof gehouden hadden;) derwaard verplaatſte; doende, in den jare 1250, aldaar, een nieuw Graaflyk SLOT ſtichten; 't welk door deszelfs Zoon, Grave *Floris V* naderhand voltooid werd. Hierdoor werden toch veelen der eerſte *Edelen* des *Lands*, die van 's Graven gevolg waren, aangenoopt, om dicht by dit *Graaflyk Paleis* nieuwe *Huizen* te ſtichten, ten einde des te nader by 's Graven Perſoon te wezen: van welke *Huizen* of *Kaſteelen* der *Edelen* dezes Lands, (die meeſt ſtonden op den *Vyverberg*, 't *Voorhout* en den *Kneuterdyk*,) eene geheele lyſt te vinden is, in *S. van Leeuwens oud Batavie*, bladz. 1288 en 1289. 'T is te begrypen, dat ook verſcheidene Kooplieden en Handwerkslieden, aan die zelve plaats, al vroeg zich hebben nêergezet, ten einde aan het *Hof*, en de daar bywoonende Edellieden, de behoeftens te verſchaffen: waardoor, dan, dezelve eerſt een *Dorp* —; en in vervolg, een *Vlek* geworden is: 't welk, van tyd tot tyd, door den aanbouw van meer Huizen, digter betimmerd en verder werd uit-

† Van daar, de benaming van 't HAGELAND, gegeven, aan een gedeelte van *Ooſtenryks Brabant*, Zuidwaards van de Stad *Leuven*: dewyl 't genoegzaam eeniglyk uit *Boſſchen* beſtaat.

uitgezet: noch laatst, in den jare 1706, aan de Noord-Oost zyde; welk oord daarom ook noch, de *Nieuwe Uitleg*, word genoemt. In den jare 1620, werd den *Haag* met *Grachten* omringt; over welke, aan de voornaamste toegangen, *Ophaalbruggen* gelegt zyn; ten einde die plaats, in troebele tyden, eenigermate tegen een' onverwachten aanval te verzekeren. Thans vertoond zy zich, in de gedaante van een' onregelmatigen *vierhoek*, en is van zo groote uitgestrektheid, dat, ingevolge de Verpondingslyste des jaars 1732, niet min dan 6163 *Huizen*, werden opgegeven. En 't getal der *Inwooneren*, (die van 't *Hager Ambacht* daaronder mede begrepen) word begroot op 41500: onder welke, echter, ook veele *vreemdelingen* gevonden worden.

Dat zelve HOF, het welk de aanleiding tot de Stichting en vergrooting dezer plaats, gegeven heeft, behoord nu, aan den *Staat*: en ligt omtrent in het midden. Het is onderscheiden in het BINNEN- en het BUITEN HOF; die door de zogenoemde *Stadhouderlyke* poort, vereeniging met elkander hebben. Van het BINNEN-HOF, 't welk van een' wyden omtrek is, strekt een voornaam gedeelte, naamlyk, al wat naar het Westen of Zuid-westen staat, voortaan, tot de WOONING, voor den Heere PRINS ERF-STADHOUDER, in der tyd: gelyk het reeds daartoe gediend heeft, voor alle de voorige Stadhouderen, sedert Prins WILLEM I 's dood: naamlyk, de Prinsen MAURITS en FREDERIK HENDRIK, WILLEM II, WILLEM III, en noch laatst, Prins WILLEM IV. Ten dezen einde is dit Gebouw, van tyd tot tyd, en zelfs noch onlangs, naar de buiten zyde, merkelyk vergroot en verbeeterd geworden. En, deze dikwyls daaraan gedaane veranderinge is oorzake van de onregelmatigheid van dit Gebouw. In het midden van het Plein staat de zogenoemde GROOTE ZAAL; die, beneven de daaraan verknochte Vertrekken, het eigenlyk *Woonhuis* der oude *Graven* van HOLLAND is geweest: een oud en zeer aanzienlyk Gebouw; tot welk men, van de Westzyde, met trappen opklimt. Dezelve is van binnen vercierd, in 't midden, met de *Zeevlaggen*, en langs de beiden zymuuren, met de *Vendels*, *Standaarden* en *Keteltrommen*, alle zege-tekenen, in tyden van oorlog, op de vyanden veroverd; met aanwyzing van plaats en tyd, in welke dezelve bemagtigt zyn geworden. Deze *groote Zaal* is zonderling merkwaardig, door die algemeene *Staatsvergadering*, welke in dezelve gehouden werd, in den jare 1652; waarin de zaken, die 's Lands Regeering, den Godsdienst en 't Krygswezen betroffen, op éénen vasten voet gesteld zyn. Achter en naast die zelve *Zaal* zyn de afgezonderde

Ver-

Vertrekken, in welke de Hooge Kollegien gewoonlyk vergaderen: als één voor de Heeren STAATEN GENERAAL: één voor den RAAD- van STAATEN: één voor de GENERALITEITS REKENKAMER: één ander voor de Heeren der ADMIRALITEIT: dus ook voor de STAATEN VAN HOLLAND, GEKOMMITTEERDE RAADEN: desgelyks de PLYTZAAL, en veel meer andere. De HOF-KAPELLE, welke de oude Graven van *Holland* tot de plaats van hunnen Godsdienst plagten te gebruiken, staat ook op het *Binnen Hof*, aan de Noordzyde, hebbende haar uitzicht op den *Vyver*. Zy was aan de *H. Maagd* toegeweid: en werd daarom, de *Kapelle* van *Maria ten Hove* toegenoemt. Dezelve werd, ten gevalle der Princesse *Louise* de *Koligny*, die van *Franschen* afkomst en Weduwe van Prins WILLEM I was, in den jare 1592, ten dienste der *Walsche Gemeente* ingeruimt: doch, in 1685, als, ter gelegenheid der verbreking van het *Edikt* van *Nantes*, eene menigte vlugtelingen, wegens den Godsdienst, uit *Frankryk*, herwaard overkwamen, is dezelve merkelyk vergroot: gelyk ze ook nochmaals vergroot is, in den jare 1770. De *Walsche Gemeente* word aldaar, door vyf *Predikanten*, bediend. In dit *Binnen Hof*, naast by den opgang naar het Stadhouderlyk verblyf, is ook de HOOFDWACHT der beiden-*Hollandsche*- en *Zwitsersche* Guardes Infanterie; die elkander dagelyks verwisselen. Dan, de HOOFDWACHT der *Guarde Kavallerie*, is op het *Buiten Hof*. Ten Oosten van het *Binnen Hof*, ziet men het PLEIN; welk de *Parade-plaats* der Haagsche Krygsbezetting is.

En, dicht daar by het *Hotel* van Zyne Doorl. Hoogheid, den Hertog van BRUNSWYK-WOLPHENBUTTEL, Generaal-Veldmarschalk der Nederlandsche Republiek.

Aan den Oostelykste kant der drie ingangen, naast het *Binnen Hof*, staat het *Huis* van Prins *Jan Maurits* van *Nassau Siegen*; die, van den jare 1637 tot 1643, Gouverneur van dezen Staat, in *Brasilie* geweest is; en, die het zelve, na zyne wederkomst van daar, deed Stichten. Het word veel al PRINS MAURITS HUIS genoemt. Voor den brand, die het zelve getroffen heeft, in 1704, was dit Gebouw veel prachtiger, dan jegenwoordig. Het behoord aan den *Staat*. In één der Vertrekken van dit Gebouw, vergaderen thans de Leden van den *Hoogen Krygsraad*. Ook, word het gebruikt, om de *Gezanten* der uitheemsche Mogendheden, ter gelegenheid hunner plechtige intrêe, te ontfangen en te onthaalen.

Onder de andere merkwaardige *Gebouwen* van 's Häge, verdiend voornaamlyk de oplettenheid, het OUDE HOF; staan-

ſtaande in het *Noord-einde*. Het is van eene groote uitgeſtrektheid : en van twe tuinen voorzien : waarvan de één achter 't huis is : en, de andere, die omtrent 70 Roeden lang, en 35 breed is, Noord-weſtwaard voortſchiet, tot aan de *Cingel*. Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE heeft dit Gebouw tot dien voortreflyken ſtaat gebracht, waarin 't zich nu vertoond. By de deeling der nalatenſchap van Koning WILLEM III, was het aan den Koning van *Pruiſſen*, FREDERIK WILLEM I, ten deel gevallen; die in *'s Hage* zynde, meer dan eenmaal in het zelve zyn intrek nam; en wiens Gezanten 't zelve een tyd lang gebruikt hebben tot hunne Wooning : dan, in den jare 1754, is het zelve, door Koopverdrag, tot de *Domeinen* van den Heere PRINS ERFSTADHOUDER, overgegaan. Thans bediend men zich daar van, om, ter gelegenheid der viering van geboortedagen der *Erfſtadhouderlyke Familie*, aldaar *Feſtynen* aan te rechten.

Ook bezit Zyne *Doorl. Hoogheid*, een ander *Huis*, ſtaande op den *Vyverberg* : in 't welk Hoogſt Deszelfs Heer Vader, Prins WILLEM IV, voor den jare 1747, (toen Hy *Erfſtadhouder* van *Holland* geworden is) dikwerf zyn Hofhouding had.

Daar beneven is de Heer Prins *Erfſtadhouder*, door aankoop, eigenaar geworden van het deftig HUIS van wylen de *Gravinne* van *Albemarle*, ſtaande op den hoek van het *Buiten Hof*, daar men naar de Gevangen-poort gaat : welk Huis thans diend tot de bewaarplaats der *Stadhouderlyke Bibliotheek*; 't *Konſt-Kabinet* enz.

Het HUIS van den Heer Prins van NASSAU WEILBURG, zyn uitzicht hebbende op het *Voorbout*, is thans noch niet voltooid : maar, zal zo ten aanzien der groote uitgeſtrektheid, dan, der nette Bouw order, overtreffen, al wat men, dus verre, in 's Hage immer gezien heeft.

Het RAAD-HUIS of STAD-HUIS van *'s Hage* ſtaat Weſtwaard van het *Buiten Hof*, aan de *Moêsmarkt*. Men meend dat dit Gebouw onder die oude *Kaſteelen* der Hollandſche Edelen, (waarvan we hier voor gemeld hebben,) het *Stam Huis* van het Oud Adelyk Geſlachte van *Brederode*, geweeſt te zyn; 't welk, in den jare 1560, of daar omtrent, tot een *Raad-Huis* werd vervaardigt. Aan dit Gebouw is een zonderlinge luiſter bygezet, in den jare 1733; toen de geheele achtergevel en de ééne zydmuur, (die naamlyk op het Kerkhof haar uitzicht heeft) zyn vernieuwd geworden.

Voeg hier by, de LOGEMENTEN der ſtemmende *Steden* van *Holland*; in welke, derzelver *Afgevaardigden* ter Vergadering der *Staaten* dezer Provincie, en der *Gekommitteerde Raaden*

AGE.

den van *Zuider-Kwartier*, hunnen intrek hebben: de HUIZEN der *Ambassadeurs* en der andere *Ministers* der Koningen en Vorsten van *Europa*, onder welke, dat van den Ambassadeur van *Spanje*, (doorgaans, het *Hof* van *Spanje* genoemt,) voornaamlyk, sedert deszelfs vernieuwing, noch onlangs, boven de andere, uitmunt: de *Huizen* der aanzienlykste Heeren dezer Provincie, welke aldaar de eerste bedieningen van den Staat bekleden: zo zal men geredelyk moeten toestaan, dat 's HAGE, byaldien men 't al geen *Stad* wilde genoemt hebben, (dewyl het van geene wallen of muuren omringt, noch van poorten voorzien is,) echter, de eere heeft van het *grootst* en *schoonst* VLEK van geheel *Europa*, te wezen.

Voor de NEDERDUITSCHE HERVORMDE GEMEENTE, welke in 's *Hage* zeer talryk is, en bediend word, door X *Predikanten*, zyn *drie* byzondere KERKEN, geschikt; naamlyk, de GROOTE- de KLOOSTER- en de NIEUWE-KERK.

De *eerste* is de Oude *Parochie-Kerk*. Deze was, in de tyden der Roomsgezinden, aan den H. Apostel *Jacobus*, toegeweyd; als den *Patroon*, (*Beschermheilige*) van '*s Hage*. Zy staat genoegzaam te midden dezer plaats: en is, zo ten aanzien der grootte, als der cierlykheid, voor eene der beste Kerken van Neêrland te rekenen. Men ziet, op het *Choor*, de Eere-Tombe van den Lieutenant Admiraal, Baron *Jakob van Wassenaar*, Heer van *Obdam*; die in 1666, in een Zeeslach tegen den *Engelschen* Admiraal, Hertog van *York*, in de *Noord zee* met zyn Schip gesprongen is. En, in eene *Kapelle*, in den Noorder hoek dezer Kerke, is de *Graftombe* van den Ridder, *Gerrit* van *Assendelft*, Raad in den Hove van *Holland*, en deszelfs Echtgenoot, vrouwe *Beatrix* van *Dalem*. Deze beiden zyn in marmer uitgehouwen, en by uitstek prachtig.

De *tweede Kerk* staat, in het *Voorhout*; den allerfraaisten oord van '*s Hage*. De naam van KLOOSTER-KERK strekt noch ten aandenken, dat dezelve eertyds behoord hebbe, tot het toen daarby staand *Klooster* der *Dominikanen*, anders gezegt, de *Predikheeren*. Zy was, kort na den tyd der Hervorming, eenige jaren, tot een *Wapenhuis*, (*Arsenaal*,) gebruikt geweest: dan de Religie-verschillen, ter gelegenheid der opgekomene dwalingen der *Remonstranten*, gaven gelegenheid, om dezelve weder ter oefening van den Godsdienst, te vervaardigen: naamlyk, voor de *Contra-Remonstranten*, of *Gereformeerden*; die van deze Kerk zich bedienen moesten: dewyl de *Hoofd Kerk* door de *Remonstranten* in bezit genomen was. En vermits Prins MAURITS van ORANJE, die een yve-

rig voorstander der *Contra-Remonstranten* was, aldaar gewoonlyk zynen Godsdienst verrichte; werd ze, sedert dien tyd, meest de PRINSE-KERK genoemt. Deze is de Kerk, in welke, alle elfde jaar, de Zuid-Hollandsche *Synode* vergaderd.

De *derde Kerk*, die, in 't Zuider deel van *'s Hage*, aan het water 't *Spuy*, staat, heeft haaren oorsprong, sedert den jare 1649: en is, van een geheel ander maakzel, dan de Kerken, die reeds in de Roomsche tyden waren gebouwd: hebbende geen *Choor*: maar, zynde van eene eironde (ovaalse) gedaante, en boven gedekt, door eene *Koepel*: gelyk, genoegzaam alle de nieuwe Kerken, in onzen tyd dus gesticht worden. Recht tegen over den Predikstoel, is, in 1766, een fraaje besloten *Zitplaats*, in een buitenwaard uitspringend *Paveljoen*, gemaakt, ten dienste der *Stadhouderlyke Familie*.

Voorheen, had de *Hoogduitsche Gemeente* in *'s Hage*, eene byzondere *Kerk*; die van een klein begrip was, staande, vooraan, in het *Noord einde*: en weleer behoorende, tot 't zogenoemde *Sakraments Gasthuis*. Dan, nu word deze Kerk eeniglyk gebruikt door de *Engelsche Gemeente*: en de *Hoogduitsche Predikant*, die te gelyk een medelid der *Nederduitsche Kerkeraad* en *Klassis* is, predikt 's Zondags, de eene reize voormiddags, en de andere 's avonds in de *Nieuwe Kerk*.

De *Luthersche Gemeente* heeft, aldaar, eene zeer fraaje *Kerk*: staande op de Burgwal digt by de *groote Markt*.

Desgelyks, hebben alle andere Gezindheden, als, de *Remonstranten* en *Mennoniten*, elk eene: en de *Roomsgezinden*, drie *Kerken*: gelyk 'er ook eene *Portugeesche* en eene *Hoogduitsche Joodsche Synagoge* is.

Aan het Hoofd der MAGISTRAAT van *'s Hage* is de BALJUW; die te gelyk *Schout* is, in allerlei voorvallende Krimineele zaken. Deze is thans, de Hoog Edele Heer FREDERIK HENDRIK, *Baron* van WASSENAAR, Vryheer der beiden *Katwyken*, en *'t Zand*, enz. enz. En, de andere leden bestaan, in 't algemeen, uit *negen* SCHEPENEN: beneven eenen *Tienden*, die mede in de Rechtbank zit; dan, eigenlyk, Schepen van *Scheveningen* is; welk dorp aan het *Hager-Ambacht* behoord. Van deze *negen* SCHEPENEN, (die voor al hun leven dienen,) zyn alleen de *zes oudsten* in rang *verkiesbaar*, tot de *Borgermeesterlyke* waardigheid: en, die derzelver dadelyk, als BORGERMEESTERS, in bediening. Voorheen, stond de keuze dezer Heeren, als 't bestier hebbende, over de Provinciaale *Hoofd-* en *Hofplaats*, aan de Heeren STA-

ren van Holland, of, by derzelver afwezenheid, aan de Heeren Gekommitteerde Raaden van het Zuider-Kwartier: dan, sedert de herstelling van het Stadhouderschap over deze Provincie geschied de verkiezing, (gelyk, ten tyde der voorige Stadhouders) nu weder, door zyne Doorl. Hoogheid den Heer Prins Erfstadhouder, uit een overgeleverd dubbeld getal. En, de daartoe bestemde dag is, de 25 *November*. Behalven dit is 'er een Kollegie van *twaalf* Heeren Vroedschappen; die ook, in sommige gelegenheden, afzonderlyk vergaderen. Aan den *Magistraat*, zyn een *Thesaurier* en drie *Sekretarissen* toegevoegt.

De gansche Haagsche Borgery is, in zes *Vendels*, of *Kompagnien*, afgedeeld; die elk door eenen byzonderen *Kapitein* en eenige mindere Officieren worden bestierd, en alle samen onder een' *Kolonel* staan. Elke *Kompagnie* moet eenige manschap uitleveren, die 's nachts de wacht op het Stadhuis waarnemen: En, alle samen zynze gewoon, nadat zy zich eenigen tyd in den wapenhandel geoefend hebben, eene jaarlyksche *Exercitie* te verrichten, voor de *Stadhouderlyke Familie*, in de *Koekamp*. Ook, heeft deze *Schuttery* de byzondere gewoonte van jaarlyks sommige zogenoemde *Myboomen* te planten; die doorgaans met zinryke inscriptien verciert zyn: als, één voor de *Staaten* van *Holland* en *West-Friesland*: één voor de *Staaten Generaal*: één voor den *Prins*, en een twede voor de *Princesse* van *Oranje*: één voor den *Hertog* van *Brunswyk*: één voor den *Prins* en de *Princesse* van *Nassau Weilburg*: één voor de *Magistraat* van 's *Hage*: en, eindelyk, één voor den *Kolonel* der geheele *Schuttery*.

Elk, die den *Haag* beschouwd, als de Hofhoudings plaats van het *Stadhouderlyk Huis*: en, als den zetel van zo veele hooge *Staats-Vergaderingen*, van de beiden *Gerechts Hoven*, den *Hoogen Krygsraad*, enz.: als het verblyf van alle Buitenlandsche *Afgezanten*: en daarby, overweegd, dat deze plaats, behalven zo veele lieden van den eersten rang, die daar bestendig gehuisvest zyn, ten allen tyde vervuld is met een menigte *Vreemdelingen*; die, 't zy alleen door nieuwsgierigheid, 't zy, ter oorzake van eenige bevordering, in borger- of krygs bedieningen, aan het *Stadhouderlyk Hof* te zoeken, uit alle de *Nederlandsche Provincien*, derwaard toevloeien, die kan geredelyk zich verbeelden, (alhoewel, hy zelf nimmer een ooggetuigen daarvan geweest was,) dat deze plaats altyd woelig en levendig moet zyn. De groote *pracht* en *zwier*, die de levenswyze aldaar veel al verzeld, brengt de levensmiddelen tot een hoogen prys: maar, geeft ook, ter

andere zyde, aan al wie neeringen, ambachten of konsten oefenen, gelegenheid, om veel te winnen. Daardoor, ziet men, dat het den Inwoonneren, doorgaans redelyk wel gaat. En, de dagelyksche verkeeringe, met allerlei slach van Vreemdelingen, maakt de *Hagenaars*, zo beschaaft en beleeft, als elders in enige Stad der Nederlanden: gelyk ook, de *Nederlandsche taal* nergens dan, aldaar, zuiverder gesproken word.

Zullen we iets aanhalen, van de LOTGEVALLEN van *'s Hage*? Onder dezelve is merkwaardig het onheil, 't welk dezelve overkwam, in den jare 1528, door den Gelderschen Veld-Oversten, *Maarten* van *Rossum*; die met een troep van 1500 of 1600 Krygsknechten, van *Utrecht* en langs *Leiden* komende, den *Haag* by verrassching overviel, de voornaamste huizen *uitplonderde* en *verwoestte*; by welke gelegenheid te gelyk de *Groote Kerk* werd aan brand gestoken: waarna, hy met een grooten roof van Goud, Zilver en andere kostelykheden, weêr te rugge trok. Geduurende de Spaansche troebelen, heeft de *Haag* mede dergelyke *plonderingen* en *verwoestingen* moeten ondergaan: inzonderheid, in den jaren 1572 en 1574. In den jare 1672, toen Koning *Lodewyk* XIV de voor aanliggende Provincien bemachtigt had, zou den *Haag* een soortgelyke zo niet veel ergere ramp getroffen hebben; als de Hertog van *Luxemburg*, in den Wintertyd, de wateren bevroren zynde, met een vliegend leger, van ruim 10000 mannen, meende, uit *Utrecht* langs *Woerden*, recht streeks over het Ys, derwaard te trekken; waarvan de tyding de Inwooneren dezer plaats met grooten schrik vervulde. Dan, door 's Hemels gunstig beleid, een schielyk dooiweêr volgende, als dees Hertog dadelyk in aantocht en tot *Bodegrave* en *Zwammerdam* genaderd was, werd deze verderflyke toeleg terstond verydeld. En, vermits gemelde gevallen genoegzaam deden zien, hoe zeer de *Haag*, als een open vlek, bloot lag voor allerlei overrompelingen; is 't niet te verwonderen, dat voor en na ontwerpen gesmeed zyn, om deze gewigtige plaats, door Vestingwerken te versterken: gelyk men, zelfs, in den jare 1629, daarmede, aan de noordzyde, een begin gemaakt had. Dan, uit Staatkundige inzichten, is daarvan niets geworden: en heeft men zich alleen vergenoegt, die plaats met Grachten te omgeven *.

De

* Van dezen *Haag*, is eene geheele Beschryving voor 't licht gebracht, door *J. de Riemer*, in 2 *Deelen*.

De OMMELANDEN van 's *Hage* zyn by uitstek vermakelyk: en, (dat iets zeldzaams is,) ontdekt men, in dezelve, naar de verschillende Hemelstreken, eene verwonderenswaardige *verscheidenheid*. Ten *zuiden* ziet men schier niet, dan grasryke *weilanden*: ten *westen*, *koornlanden*, *boomgaarden* en *lusthoven*: ten *noorden*, zandige *duinen*; door welke, in de jaren 1664 en 1665, een steenen *straatweg* aangelegt is, tot aan 't Dorp *Scheveningen*, ter lengte van 916 *Rhynlandsche* Roeden: dus, van ruim een half uur gaans: vermits, tot elk volle uur gaans, 1500 dezer Roeden gerekend worden. Aan dezen weg, als men naar Scheveningen wil, ter flinkerhand, ligt het vermakelyk lusthuis, ZORGVLIET: het welk aangelegt is, door den beroemden Raadpensionaris *Jakob Katz*: en nu bezeten word, door den Hoog Ed. Heer Grave *Willem* van *Bentink*, Heer van *Rhoon* en *Pendrecht* enz. enz. En, in het *oosten* of liever het *noordoosten* van 's *Hage*, ziet men, het lommerryk HAAGSCHE BOSCH; zeer digt bezet met *Eiken-* en *Beuken-* boomen, die daar natuurlyk in 't wild groeyen.

Aan het einde van dit *Bosch*, omtrent een half uur gaans van den *Haag*, staat het Vorstelyk *Lusthuis*, de ORANJE-ZAAL; het welk gewoonlyker het HUIS in het BOSCH genoemt word. Het was aangelegt, door Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE, voor deszelfs *Gemalinne*, Princesse *Amelia* van *Solms*: dan is, door wylen zyne Doorl. Hoogheid Prins *Willem IV*, kort na deszelfs voltrokken huwelyk, met Princesse ANNA van *Groot-Brittanje*, merkelyk vergroot, en vermeerderd, met vleugels: gelyk ook van achter met een fraajen tuin voorzien. Op dit *Huis* in 't Bosch, is de *Erfstadhouderlyke Familie* gewoon, haar zomer-verblyf te houden: wanneer, ook dagelyks een detachement der beiden Regementen Guardes, beurtelings, derwaard trekt, om 'er de wacht te houden.

By de Beschryving van den *Haag*, voegen wy, die van het HAGER-AMBACHT: het welk tot het *Gerecht* van 's HAGE behoord: vervattende in zich de dorpen SCHEVENINGEN, EIKENDUINEN en HALF-LOOSDUINEN.

De naam van SCHEVENINGEN word ook geschreven, SCHEVELINGEN. De huizen van 't zelve, (immers de meeste) stonden, eertyds, aan geene zyde der Kerk: dan, de hooge Zeevloeden,

met harde stormwinden verzeld, hebben van tyd tot tyd, de voorste duinen, en derzelver voorland, met de daarop staande huizen, afgeslagen en weggespoeld: inzonderheid, in den jare 1470; toen ook de Oude Kerk weggeraakt is: en, (om van geene mindere vloeden te gewagen) door den zogenoemden *Allerheiligen-vloed*, den 1. *November* des jaars 1570. En, naarmate, die uiterste en naast aan Zee staande huizen weggeraakt zyn, heeft men dit dorp meer binnewaard bebouwd: 't welk veroorzaakte, dat men de *Kerk*, die eertyds midden in het dorp stond, nu, aan het uiterst einde, geplaatst vind. Men ziet, op het Stadhuis van 's Hage, eene Schildery, waarin de gedaante van *Scheveningen*, na de wegspoeling der eerste Kerk, verbeeld word: en, in deze, staat de twede *Kerk* noch zeer verre, van het Zeestrand: en men ziet 'er, verscheidene huizen, zelfs geheele straaten, tusschen beiden staande. Van deze *Schildery*, is eene afteekeninge, in *P. Cluverus Batav. Oudheden* I Deel, by *Bladz.* 76. Het dorp is noch tamelyk groot en volkryk: bestaande de Inwooneren meest van de *Visschvangst* in de *Noordzee*; waarvan de Inwooneren van *'s Hage* dit voordeel hebben, dat zy dagelyks met verschen *Visch*, uit dit dorp gespyzigt worden. Dit dorp word dagelyks, door de *Hagenaars* en vooral, door de *Vreemdelingen*, bezocht, om een Zeelucht te scheppen. Van daar de menigte der *Herbergen*, waarin deze allerlei ververschingen, (hoewel voor geen geringen prys,) bekomen konnen. De *Hagenaars* verkiezen, veelmaal, ook, wanneer ze in *'s Hage* ondertrouwd zyn, in dit dorp, zich in den echten staat te laten bevestigen: 't welk, aan den Koster van dit dorp, geen gering voordeel toebrengt. De *Scheveningers* zyn ook Burgers van *'s Hage* en hebben hunnen *Schepen* in de Rechtbank aldaar, gelyk wy, hier voren bladz. 418 hebben aangeroert.

Eikenduinen ligt, een half uur gaans, ten westen van *'s Hage*, op den weg naar *Loosduinen*. Het was, in vroegeren tyd, een *Kerkdorp*: dan, de Kerk, in 1581 afgebroken zynde; is 't nu niet meer dan een *Buurtschap* van sommige hier en ginds van elkander verstrooide huizen. Deze Kerk was, in de Roomschgezinde tyden, vermaard, door een zogenoemd *H. Kruis*, 't welk daarin bewaard werd, en waaraan men een wondere kracht toeschreef. Daarom, werd die Kerk, in dien tyd van rondom veel bezocht, door *Bedevaarten* derwaard. Zelfs, noch heden, zegt men, de plaats, waar die Kerk gestaan heeft, een voorwerp der Roomsche bygelovigheid te wezen: gelyk ook, dat de Roomsgezinde Inwooneren van *'s Hage* en deszelfs nabuurschap

schap verkiezen, op het Kerkhof van *Elkendalnen*, ter dezer oorzake, begraven te worden.

LOOSDUINEN behoord alleen voor een klein gedeelte, 't welk naast by 's Hage ligt, onder het HAGER-*Ambacht*: om welke reden, wy dit HALF-*Loosduinen*, noemen. De *andere Helft* behoord, als een Heerlykheid, aan het Vorstlyk Huis van ORANJE: en zal daarna voorkomen, in de *Beschryving* van DELFLAND.

Ook gehoort het Dorp *Ryswyk*, slechts een kwartier uurs van 's Hage gelegen in enige opzichte onder het Ambacht, (naamlyk voor zo verre de Ambachts-Heerlykheid betreft,) waarom een lid van de Magistraat van 's Hage Ambachtsheer van Ryswyk is.

Overgaande tot de *elf* STEMMENDE STEDEN dezer Provincie, en wel, van het ZUIDER-KWARTIER; komt eerst in aanmerking.

DORTRECHT: welke de *eerste* is, in rang, onder alle de Stemmende Steden dezer *Provincie*: dewyl ze voor de *oudste* Stad gerekend word. De *naam* zelve, dien *Hadr. Junius* (*Batav. Hist. pag.* 413) DURDRECHT wil uitgesproken hebben, schynt ons een' hoogen ouderdom te herinneren: dewyl, dat woord *drecht*, *trecht* of *tricht*, 't welk in meer andere namen van Steden en dorpen * invloeit, oorspronglyk is, van 't Latynsch woord, *Trajectum*; het welk, een *veir* of eene plaats van *overtocht* eener rivier, betekend. Doch, of eene rivier, de *Dort* of *Durd* geheten, daar of daaromtrent geweest, dan, of de rivier de *Merwe*, over welke by deze Stad, een voornaam *veir* is, daar ter plaatze, ooit de *Dort* genoemt geweest zy; kan niemand met zekerheid zeggen. Doorgaans word deze naam, kortheidshalve, DORT, uitgesproken. In 't Latyn, noemt men die Stad thans, DORDRACUM.

De *gelegenheid* dezer Stad is, in onzen tyd, zeer verschillende van die, voor den jare 1421: want, toen was zy eene *Land Stad*; hebbende ten zuiden, dien grooten zuid *Hollandschen Waard* die, naar deze Stad, de *Dortsche waard*, genoemt was, besloten tusschen de *Merwee* en de *Maas*; (die toen, langs *Heusden* en *Geertruidenberg*, rechtstreek naar de Noord-

* Zodanige naamen zyn in onze Nederlanden zeer gemeen: als, ATRECHT, BARENDRECHT, HAASTRECHT, KIELDRECHT, MAASTRICHT, MOORDRECHT, OSSENDRECHT, MYDRECHT, PAPENDRECHT, SLIEDRECHT, WOENSDRECHT, ZWYNDRECHT, enz.

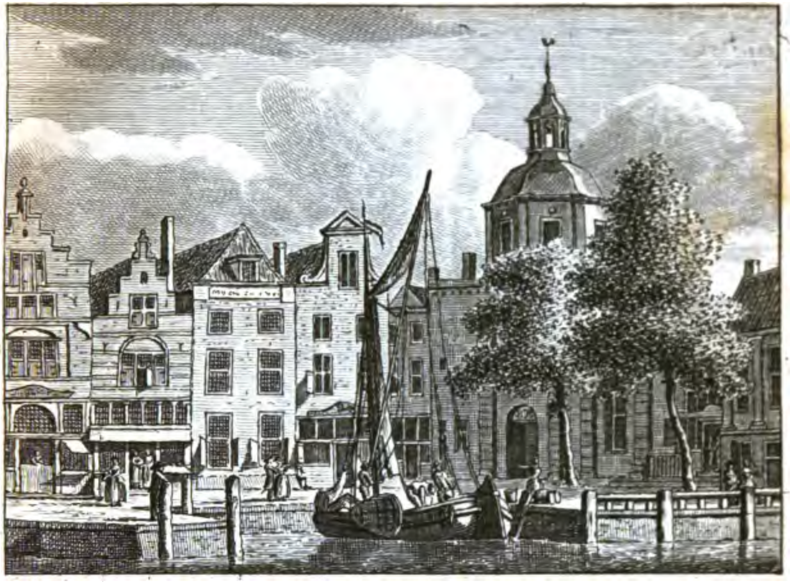
Noordzee liep,) en verzuld, met verscheidene volkryke dorpen; die, in gemelden jare, op S. Elizabeths nacht, door een inbrake van den *Merweë dyk*, by 't geweezen dorp *Wieldrecht*, onder vloeide; waardoor, (gelyk de oude *Hollandsche Chronyk* getuigt,) LXXII *Parochien*, met veelen van derzelver Inwooneren, zyn vernield geworden. Door dezen ramp, welke ook veele andere oorden van *Holland* deerlyk getroffen heeft, was, van dien geheelen *waard*, niets overgebleven, dan de Stad *Dort*, beneven eene kleine streek lands; bezuiden dezelve; welke, sedert dien tyd, een *eiland* geworden is; door die groote waterplas, de *Bieshosch*, (ook het *Bergsveld* genoemt,) van al het overige afgescheiden: en, dat klein Ommeland word noch, het *Eiland* van *Dortrecht*, genoemt.

Dewyl de Stad, ten aanzien van haaren halven omtrek, aan de noord- noordoost- en noordwestzyde, door de groote rivier, de *Merweë* of *Merwede*, met een Kronkel omgeven word; is zy niet, dan aan de landzyde, van een *muur* en *gracht* voorzien. Aan deze landzyde, heeft zy vyf POORTEN: van welke, de twe uiterste ten westen en ten oosten, de eene de *Groote*, en de andere de *Kleine Sluispoort*, genoemt worden: dewyl, by dezelve, *Sluizen* aangelegt zyn, welke dienen, om het rivier water, by vloed tyd, uit de Stads Grachten te keeren. De andere drie, tusschen die beiden, worden, de eene de *Spuy*, de ander, de *Friesche*- en de derde, de *St. Jorispoort*, geheeten. Behalven deze, zyn 'er noch zeven *poorten* aan den waterkant, by welke de straaten eindigen: onder welke, de *Groote Hoofdspoort* de voornaamste is. De OUDE HAVEN, die weleer de eenige *Haven* dezer Stad schynt geweest te zyn, heeft haare opening en vereeniging met de *Merweë*, aan de noord- of noordoostzyde: dan; vereenigt zich ook, door eene *binnen gracht*, die met een kronmen elleboog te midden door de Stad loopt, aan de westzyde, met die zelve rivier. Behalven deze, zyn 'er noch drie andere *Havens*, ook binnen de Stad, doch nader by de rivier: als *Wollewevers haven*, de *Nieuwe Haven*, het *S. Maartensgat*, (welke drie met elkander vereenigt zyn,) en, eindelyk, de *Kalkhaven*.

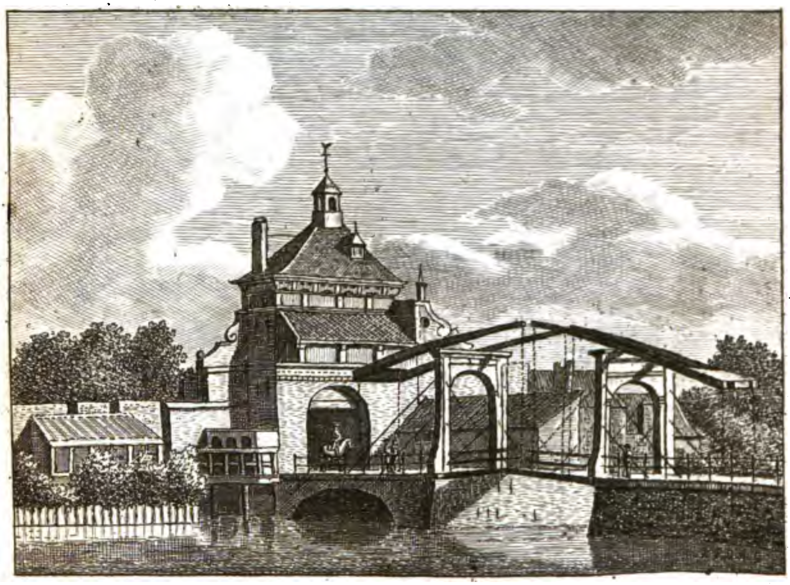
Dortrecht is doorgaans zeer digt betimmerd: daarom, niettegenstaande die Stad naauwelyks 900 Rhynl. Roeden, in haaren omtrek halen kan, teld men in dezelve 3954 *Huizen*: en word het getal der Inwooneren op 18000 begroot.

Allerwege om de Stad, ziet men eene menigte *Buitenplaatzen*, *Lusthoven*, en *Blekeryen*; welke de wandelwegen, in derzelver omtrek, zeer veraangenamen.

De HERVORMDE GEMEENTE, die zeer talryk is, telende,

DE GROOTE HOOFDS POORT te DORDRECHT.

DE SPUI POORT te DORDRECHT.

omtrent 8000 *Ledematen*; word door VIII *Predikanten* waargenomen: en, de *H. Dienst*, in drie *Kerken*, verricht; die genoemt worden, de *eene* de GROOTE- de *tweede* de AUGUSTYNEN- en, de *derde* de NIEUWE KERK.

De GROOTE-KERK staat, in het westeinde der Stad, aan de uitwatering der zo evengemelde *Binnengracht*. Dewyl zy, by haare eerste stichting aan de H. Maagd *Maria* toegeweid was, is zy, in de Roomsche tyden, meest met den naam van *Lieve Vrouwe Kerk* bekend geweest. Zy was weleer, een *Kapittel Kerk*, staande onder een *Deken* en twaalf *Kanoniken*. Zy is een kruisgebouw van eene ongemeene grootte: doch, de *Toren*, die, naar de ontworpen schets, met een hoog Spits behoorde voorzien geweest te zyn, is, voor een derde deel, onvoltooid gebleven: vermoedelyk, dewyl men beducht was, dat de zwakheid van den grond denzelven, byaldien ze hooger opgehaald werd, niet zou hebben konnen dragen. Zo van buiten, als voornaamlyk van binnen, vertoond zich deze Kerk zeer prachtig: en heeft, behalven een fraai Orgel, een konstig gewerkten *marmeren Predikstoel*; die in 1732 is gemaakt, uit een *legaat*, door zekeren Heer *Hendr. van der Vucht*, aan die Kerk toegewezen. En, wat veel meer ten aanzien dezer Kerke merkwaardig is, bestaat, in de *goude vaten*, die, by het H. Avondmaal gebruikt worden: als drie *Schotels*, vier *Bekers*, ééne *Kan*: gelyk ook een *goud Bekke*, dat by de bediening van den *H. Doop* gebruikt word. Het *Choor* dezer Kerk is de Vergaderplaats der *Provinciaale Synode*, welke in elk elfde jaar binnen deze Stad samenkomt.

De AUGUSTYNEN-KERK, waarin (dewyl zy omtrent in het midden der Stad staat) het meerder deel van den openbaaren dienst verricht word) behoud dien naam, naar de *Monneken* der order van *Augustinus*, aan welker Klooster, dezelve voorheen behoord heeft. In de Konsistorie Kamer dezer Kerk, heeft de *Dortsche Klassis* (die ook, de *Klassis* van *Zuid-Holland* word genoemt,) haare jaarlyksche byeenkomsten.

De NIEUWE-KERK, weleer de *S. Niklaas Kerk* genoemt, ter eere van haaren *Beschermheiligen*, aan wien zy toegeweid was, staat in het noordoost einde der Stad.

De WALSCHE GEMEENTE dezer Stad heeft *twee Predikanten*: en de ENGELSCHE éénen *Predikant*.

Ook vind men, te *Dortrecht* ééne LUTHERSCHE-, ééne MENNONITEN-, drie ROOMSCHE-KERKEN, en ééne JOODSCHE SYNAGOGE.

Het RAADHUIS te *Dort* draagt alle merktekenen van vroe-

gen ouderdom: zynde van een zeldzame bouworder: en aan den trans, van rondomme, met uitspringende torentjes vercierd.

Van de overige *openbaare gebouwen*, welke deze Stad, met alle de andere groote Hollandsche Steden gemeen heeft, zal 't onnodig zyn, eene byzondere beschryving op tegeven. Onder dezelve behooren: de LATYNSCHESCHOOL, die, ten allen tyde, aldaar in grooten bloei geweest is: twe *Stads Waagen*: eenige GAST-, OUDE MANNEN en VROUWEN WEESHUIZEN, enz.

De zogenoemde KLOVENIERS DOELE, is daardoor des te aanmerkenswaardiger, dewyl die vermaarde *Dortrechtsche Nationale Synode*, in welke de Religie verschillen, tusschen de *Arminiaanen* en *Gomaristen* (anders gezegt, de *Remonstranten* en *Kontra-Remonstranten*,) ten voordeele der laatstgenoemde, beslist werden, op eene groote *bovenzaal* van dit gebouw, in den jaren 1618 en 1619, gehouden is. En, vermoedelyk, was, ook aldaar de Vergaderplaats, der *Nationale Synode*; welke 30 jaren vroeger, naamlyk, in 1578, binnen deze Stad gehouden is.

Ook is daar, behalven een lands KRUIT TOREN, een LANDS MAGASYN, waaruit, vooral in tyden van oorlog, de andere Magasynen der grenssteden, van Krygsvoorraad voorzien worden. Om die reden, noemt men dit, een *Stapel Magasyn*. In dit Magasyn worden ook de blikke *Pontons* bewaard; door welker behulp de *Schipbruggen*, over de rivieren geslagen worden: en, daarom, houden de *Kaptein* en *Kaptein Lieutenant* der *Pontons*, die het opzicht daarover hebben, met eenige onder hen staande manschap (de *Pontgasten*) altyd hun guarnisoen te *Dortrecht*. De bekwaame gelegenheid dezer Stad, tot den af- en aanvoer, door de rivier de *Merwe*, als mede, door de *Dortsche Kil*, welke de *Merwe* vereenigt met 't *Hollands Diep*, 't *Haring-vliet*, en met alle de *Zeeuwsche stroomen*, maakt dezelve tot een *Stapel Magasyn*, geschikter, dan eenige Stad, in de Nederlanden.

Deze Stad is by uitstek welgelegen, tot den Koophandel; dien zy ook dadelyk dryft, niet alleen ter Zee, maar ook, langs de Rivieren, den *Rhyn* en *Maas*; die (hoewel de eerste door de *Waal*) haare wateren, by *Loevenstein*, vier uuren boven *Dort*, in de *Merwe* uitstorten. En, door de zogenoemde *Dortsche Kil*, die, ten allen dage, ongemeen Schipryk is, konnen de Koopgoederen, die van daar worden afgescheept, bekwaamlyk, niet alleen naar *Zeeland*, maar ook naar *Braband*, *Vlaanderen* en andere Oostenrykfche Provin-

vincien, verzonden worden. Langs den *Rhyn* word haar het *hout* met geheele *vlotten* afgevoerd: waarvan altyd een groot gedeelte, aan den oever der rivier de *Merwe*, by het noordoosteinde der Stad, in het water ligt; en het overige opgezet en bewaard word, in de *houttuinen*. Vandaar de menigvuldige *Zaagmolens* rondom de Stad; in welke dit *hout* bereid word; gelyk ook, eene menigte van *werven*, langs den buitenrand der Stads gracht; op welke het hout bearbeid word, tot den Scheepsbouw; dus het *Scheepstimmeren* eene voornaame handteering is, der Ingezetenen. Door dien zelven weg, ontfangen de *Dortenaars*, ook veel *Rhynsche* en *Maasslavyngen*. Langs de *Maas* bekomen zy, van *Luik*, molensteenen, steenkalk, tras en dergelyke waaren. Dan, gelyk de *Koophandel* langs den *Boven Rhyn*, sedert het graven van het *Pandersch Kanaal*, 't welk de *Waal*, in den Zomertyd, veelal zeer ondiep doed worden, merkelyk afgenomen is: is ook de *Luikschehandel* zeer verminderd, naar mate de *Tollen* langs de *Maas*, sedert eenigen tyd, voornaamlyk, na den *Utrechtschen* Vrede van 1713, te zeer vermenigvuldigt zyn geworden. De handel in *Koorn* schynt, in dezen tyd, aldaar noch, in den grootsten bloei te wezen. Tot meer gerief voor dezen laatstgemelden handel, is te *Dortrecht*, in den jare 1669, eene byzondere *Koornbeurs* gesticht; onderscheide van de Groote *Beurs*; in welke de andere Kooplieden dagelyks vergaderen; welke laatste, te gelyk met de *Stads Vleeschhal*, onder een dak, begrepen is.

Dewyl het recht der *Hollandsche* goude, zilvere en kopere *Munt* te slaan, (voor zo verre het *Zuider*-Kwartier der *Provincie* aangaat,) alreeds, sedert den jare 1418, aan deze Stad verknocht geweest is, als eene gifte des Hertogs *Jan* van *Beijeren*, den Oom en Voogd van Vrouwe *Jacoba*, geduurende derzelver minderjarigheid; zo is ook binnen dezelve, een MUNTHUIS; dat een zeer groot gebouw is; staande niet verre van de *Beurs*, van daar noord oostwaard.

Meer andere voorrechten zyn, door de oude *Graven* van *Holland*, aan de Stad *Dortrecht* verleend: onder welke, voornaamlyk uitmunt, het STAPELRECHT *. Ingevolge dit recht, mogen die van *Dortrecht*, sommige koopgoederen, die met Schepen de *Merwe* op- of afvaren, aanhouden, ontladen, te

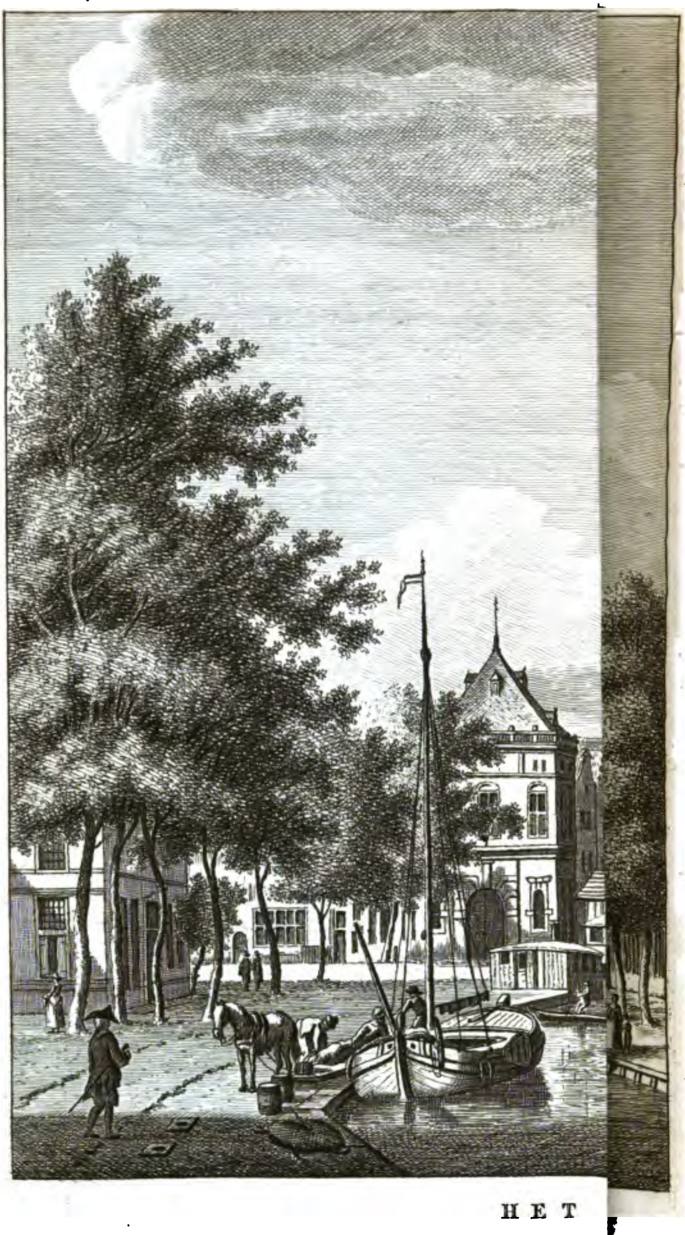
koop-

* Over den oorsprong en betekenisse van dit woord, *Stapelrecht*, worden veelerly gissingen gemaakt. Zie, daarvan, de *Beschryving* van *Holland*, by *Tirion* IV Deel, in de *aantekeningen*, by bladz. 327.

koopveilen, en, van al wat verkocht word, zekere rechten vorderen: of, byaldien die zelve waaren, 't zy al of niet verkocht zynde, van daar naar elders zullen worden weggevoerd, zy alsdan, verbodemen, dat is, uit het één in het ander Schip doen *overladen*. Hoe zeer ook andere Steden dezer Provincie al voorlang, vertogen tegen dit recht, waardoor haare eigene Ingezetenen benadeeld werden, hebben ingebracht; is, echter, deze Stad, door verscheidene Graven van *Holland*, daarin bevestigt, en tot heden in derzelfs bezit gebleven: hoewel dit recht ten éénen tyde wat besnoeid, en, ten andere verder uitgebreid geweest is.

De *Stads* REGEERING te *Dortrecht*, is, van die der andere Hollandsche Steden, merkelyk verschillende. Voornaamlyk, bestaat dezelve, uit verscheidene byzondere *Vergaderingen*. De eerste is de OUD RAAD, die het voornaam lichaam der *Regeering* uitmaakt: en, raadpleegt over allerlei zaken, die den welstand der Stad en Borgery betreffen. Dees *Oud-Raad* is saamgesteld, uit XL VROEDSCHAPPEN; onder welke, de *Schout*, *Borgemeesteren* en *Schepenen*, mede begrepen zyn; welke, niet zo zeer in gemelde hoedanigheid, dan wel als *medeleden* der *Regeering*, in dit Kollegie zitting hebben, naar den rang der jaren, in welke zy tot de Regeering eerst bevorderd werden. En, met dezen *Oud Raad*, vergaderen somwylen, (daartoe geroepen wordende,) de zogenoemde GOEDE LIEDEN VAN AGTEN; die de *Gemeente* verbeelden; wanneer zy eenige zaken van wege de Gemeente hebben voorte dragen: gelyk deze laatsten ook het opzicht hebben, over het maken en verbeteren der *Stadswerken*. Die in hoedanigheid als *Oud-Raad* (welke zo veel, als het *radicale* der Regeering is) in dit aanzienlyk Kollegie zitting hebben, blyven daarin, geduurende al hun leven. Het GERECHT bestaat, uit den HOOG SCHOUT, *vier* regeerende BORGEMEESTEREN en *negen* SCHEPENEN, beneven twe THESAURIERS of *Stads Ontfangers*, den PENSIONARIS en drie SEKRETARISSEN. Behalven deze twe, is er een derde *Kollegie*, genoemt, MANNEN VAN VEERTIGEN; die, alhoewel sommigen van derzelver leden, te gelyk Leden van den *Oud Raad*, echter, van den *Oud-Raad* zelve, onderscheiden zyn. Deze zyn de eigenlyke *Kies-Heeren* der *Schepenen*; welke jaarlyks, den tweeden maandag in *September*, benoemen een *dubbeld getal*, der leden voor den *Oud-Raad*, waaruit, in 't één jaar, vyfen in het ander, *vier Schepenen* verkoren worden: staande de keuze, uit dit dubbeld getal, aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heere PRINS ERFSTADHOUDER.

In de *binnenlandsche beroerten*, die de geheele Provincie *Hol-*

H E T

Holland van tyd tot tyd zeer geschud hebben, heeft deze *Stad* veel deel gehad. In den jare 1572, verkoos zy der *Staaten* zyde, tegen den Koning van *Spanje*: en, sedert dien tyd, heeft ze (alhoewel van geene de minste Vestingwerken voorzien,) nooid weêr door vyandelyk geweld, gelyk wel sommige andere Steden, konnen overwonnen worden: waartoe, haare gelegenheid op een *eiland*, dat van rondom door breede wateren is afgesloten; veel geholpen heeft. Daarom word zy gemeenlyk, de DORTSCHE MAAGD, genoemt.

Tot de *Jurisdictie* van *Dortrecht* behoord mede de *Bannery* en *Vrye Heerlykheid* MERWEDE: die haaren naam heeft, van het *slot* MERWEDE; waarvan, noch overblyfzelen van 't muurwerk te zien zyn; staande een weinig oostwaard van de Stad, op een eilandje, aan den rand van den *Merwe-Stroom*, van welke dit *slot* zyn naam ontfangen had. Dit *slot* is, beneven een groot gedeelte der *Heerlykheid*, door den S. Elizabeths vloed, in 1421, weggeraakt. De Oude *Heeren* van *Merwede* worden, in de Nederlandsche Geschiedschriften, dikwerf vermeld. Na de uitsterving van dit geslachte, is deze Heerlykheid aan het geslacht van *Boetzelaar* gekomen; en, in 1604 aan de Stad *Dortrecht* verkocht, voor 38000 gulden. De *Oud-Raad* van *Dortrecht* bezit, derhalven, deze *vrye Heerlykheid*; welkes grondgebied zich tot binnen de muuren hunner Stad uitstrekt. De Oud-Raad der Stad steld, een der Heeren Borgemeesteren, tot *Leen Heer*; die, van Stadswege, den BANNER-HEER van MERWEDE verbeeld. Ook is 'er een BALJUW van *Merwede*; die desgelyks door de Regeering der Stad word aangesteld; en die, in deze hoedanigheid, geduurende den tyd van 8 dagen, 's jaars, beginnende, met den 5 *Juny*, ingevolge een oud gebruik, het *Krimineel Rechtsgebied*, ook over de Stad *Dortrecht*, oefend; en, om die reden, de *Schout* van 8 *dagen*, genoemt word.

Ook bezit de Stad *Dortrecht*, de *Ambachts Heerlykheid* van het Dorp 's GRAVENDEEL, in het Land van *Streyen* gelegen.

HAARLEM volgt, na *Dortrecht*, onmiddelyk; als de twede stemmende Stad dezer Provincie: liggende 3 kleine uren gaans ten westen, van *Amsterdam*; tusschen welke beide Steden, eene recht- doorgaande *trekvaart* is: gelyk men eene andere *trekvaart*, van daar, gegraven heeft, naar *Leiden*; 't welke 5 uuren gaans, van *Haarlem*, zuidwaard ligt. Daardoor, word die Stad veel doorgetrokken, van de Reizigers, die genoegzaam, uit alle Steden van *Holland*, naar *Amsterdam*, en wederom, willen. De Rivier, het SPAARNE of *Sparen*, die, uit het *Haarlemmermeir*, gedeeltelyk door de oostzyde

der

der Stad loopt, en by *Sparendam* in het Y vald, geeft aan *Haarlem* geen mindere levendigheid; ter oorzake der onophoudenlyk heen- en weervaarende groote Schepen: dewyl, deze de eenige *weg* is, langs welken de Schepen, die de Zee bouwen, uit *Zeeland* en *Holland*, naar *Amsterdam*, of verder, over de *Zuider Zee*, naar *Friesland* en *Groningerland*, en weder te rugge, hunne reize hebben ingericht.

Aangaande den eersten *oorsprong* dezer Stad, en of dezelve toeteschryven zy, aan de Oude *Herulen*; of aan zekeren *Heer Lem*, uit Friesland oorsprongklyk; dan, aan het Ridderlyk geslacht van *Haarlem*; het welk zyn Stamhuis had, in de nabuurschap van *Bevewyk* en *Heemskerk*; en wat al meer deswege gegist word: in deze zaken zullen we niet treden. Zeker is het, dat *Haarlem*, nu zo ten aanzien van zyne aangenaame en voordeelige *gelegenheid*, dan, van zyne zindlyke en fraaje *gebouwen* en *straaten*, eene der meest beziens waardige Steden dezer Provincie zy. En, van de grootheid dezer Stad, mag men oordeelen, uit het getal van 7963 *Huizen*, die daarin gevonden werden, by de opgave der *Verpondingslysten*, in den jare 1732: wordende de *Inwooneren*, op tusschen 40- en 50000, geschat. Zy is, ten allen tyde, wel, als eene prachtige maar nimmer, als eene *sterke Stad*, bekend geweest. Eertyds, had zy de gedaante van een onregelmatig *vierkant*: dan, de *Nieuwe uitleg*, aan de noordzyde, in den jare 1672, (toen de *Franschen*, de vooraanliggende Provincien overheerd hadden, en ook *Holland* meenden intedringen,) heeft eene merkelyke verandering daarin veroorzaakt: dewyl, toen 452 Huizen, welke daar stonden, als in een *Voorstad*, der Stad ingetrokken, en omgeven werden, met eene nieuwe *wal*, van acht *bolwerken*; (*bastions*) eenigermate, naar de veranderde Vestingbouwkunde aangelegt. Deze *nieuwe uitleg*, is, door twe lynrecht lopende *grachten*, van de oude Stad, afgezonderd: en, langs deze grachten, ziet men, de grootste en prachtigste gebouwen dezer Stad.

Zy heeft acht Land-poorten: naamlyk: de *Spaarnewouder-Poort*, aan de oostzyde der Stad; alwaar de *Amsterdamsche* schuiten af- en aanvaaren. En, niet verre van daar, aan die zelve oostzyde, is de *Schalkwyker-Poort*. Ten zuiden, zyn: de *groote-* en *kleine Hout-Poort*; (door welke de weg naar den zogenoemden *Haarlemmer-Hout* gaat). Ten westen, ziet men, de *Raam-Poort*; de *Zyl-Poort*, waar de Leidsche Schuiten af- en aankomen: en, de *Deimans-Poort*. Ten noorden, is alleen de *Kennemer Poort*: die ook, als tot den nieuwen uitleg

leg des jaars 1672 behoorende, de *Nieuwe-Poort*, genoemt wordt. En behalven deze, zyn 'er noch twe *Water-poorten*: naamlyk, de *Amsterdamsche* en de *Leidsche Water-poort*.

De meeste *straaten* der Stad lopen uit, op de MARKT, die van een groote ruimte en in 't midden der Stad, is. Aan 't westeinde derzelver, staat het STADHUIS: een oud gebouw pronkende, met een' cierlyken Toren. Daar mede, is vereenigt, een fraai *Schavot*, of Gerechtsplaats, van steenen opgerecht; 't welk zyn uitzicht op de Markt heeft.

Achter het *Stadhuis*, ziet men het PRINCE HOF: eertyds het *Jakobiner-Klooster*; 't welk, nu, tot een *Arsenaal* of *Wapenhuis* diend: gelyk ook, in een der vertrekken, de Stads *Bibliotheek* bewaard werd: en, in andere, de *Gilden*, benevens meer andere Genootschappen t'zamenkomen. De *Tuin*, achter dit gebouw, is, door het Genootschap der *Geneeskunde* (*Collegium Medicum*,) in den jare 1720, met vergunning der Edele Groot Achtb. Magistraat, tot een *Hortus Medicus* aangelegt.

Op die zelve Markt, staat ook de GROOTE KERK; welker stichting, aan den Hertog *Albrecht* van *Beieren*, Grave van *Holland*, word toegeschreven. Zy was weleer, aan *St Bavo*, die voor den Apostel en Beschermheiligen der *Gentenaaren* gehouden word, toegeweid. Zy is de grootste Kerk van geheel *Holland*; in de gedaante van een *Kruis* gesticht: en behoeft, zo ten aanzien van haare nette bouworder, als van haar fraai en zienlyk onderhoud, voor geene ééne der andere Nederlandsche Kerken, te zwichten. Zonderling word dezelve vercierd door haar groot en kostelyk *Orgel*; uitwendig met konstig beeldwerk vercierd. In die zelve Kerk, hangt een *Schip*, van onder met een zaag voorzien: 't welk gezegt word, de nagedachtenisse te bewaaren van de verrovering der Stad *Damiate*, in *Egypte*, geduurende den zogenoemden H. Oorlog, in den jare 1219; welke verroveringe, voornaamlyk, door die van *Haarlem* zou volbracht zyn; die, onder de aanvoering van Grave *Willem I*, mede eene kruistogt derwaard ter Zee, hadden bygewoond; en die; vermits de Haven dier gemelde Stad met een yzeren keten afgesloten was, door middel van zodanig een *Zaag-Schip*, die keten verbroken, en zich, daardoor, den weg tot de Stad geboord hadden: hoewel anderen liever willen, dat dit een Scheepje zy, het welk voorheen voor den Altaar van het Scheepmakers Gilde gehangen heeft: te meer, dewyl de gedaante van dit *Scheepje* te nieuwerwets is, dan om met de Schepen, die men, in dien ouden tyd, gebruikte,

te

te hebben overeengestemt. Ook, zouden eenige *Klokjes*, die in den klokken toren dezer Kerk hangen, en die 's avonds van 9 tot half 10 uuren geluid worden, gegoten zyn van metaal, 't welk de *Haarlemmers*, ter gelegenheid der verwinninge der Stad *Damiate*, buit gemaakt hadden: weshalven dezelve noch heden, de *Damiaatje's*, worden genoemt. De *Toren*, die te midden op het kruis staat, en onderscheiden is, van den gemelden *klokken toren*, is van hout opgetimmerd, doch met lood bekleed: en voorzien, met een zeer goed *klokkespel*.

Behalven de Groote- zyn, in *Haarlem*, noch *drie* andere Nederduitsche Gereformeerde Kerken; in welke gezaamlyk, door IX Predikanten, de *H. Dienst* volbracht word. De Jans Kerk behoorde eertyds, tot de *Kommanderie* der Heeren van *S. Jan*, anders gezegt, de *Ridders* der Orde van *Maltha*; die *Johannes* den *Doper* tot hunnen *Patroon* erkennen: van welke order een *Kommandeur*, in de daar by gelegen *Kommanderie*, zyn verblyf had. De straat, in welke deze Kerk staat, die van de markt noordwaard naar de *Nieuwe Stad* loopt, word, noch heden, de *S. Jansstraat*, geheten.

De andere word de Nieuwe Kerk genoemt; die gesticht is, in het jaar na den gesloten Munsterschen Vrede, naamlyk, 1649. Zy staat, in het zuidwestelyk deel der Stad.

Eindelyk, is 'er éene, die de Bakanesser Kerk genoemt word, naar de buurt of wyk der Stad, de *Bakanes*; naby de rivier, het *Sparen*.

Ook, bevind zich te *Haarlem*, eene Gereformeerde Walsche Gemeente, die bediend word, door twe *Predikanten*, en tot haar gebruik heeft, eene *Kerk*, die in de Roomsche tyden behoord heeft, tot het *Begynen* Hof.

De Luthersche Gemeente, aldaar, word mede bediend, door twe *Predikanten*.

Van de overige Gezintheden, zyn de *Remonstranten*, de minste in getal: en hebben niet meer, dan éene *Kerk* en *Predikant*.

De Mennoniten hebben, aldaar, vyf Vergaderplaatzen: en verscheidene zogenoemde *Vermaners*, ten eenen tyde, meer of minder, dan ten anderen.

Doch, behalven de *Gereformeerden*, zyn de Roomsgezinden, de meesten, veel meer dan een derde deel der Inwooneren uitmakende. Dan, onder dezelve bevinden zich veele zogenoemde Jansenisten.

Deze laatstgenoemden hebben zelfs, te *Haarlem*, eenen Bisschop; die daar geoogluikt word: en dees is 't Hoofd der

der *Jansenisten* door geheel *Holland*; gelyk hy ook gewoon is, de open vallende Statien, met Priesters zyner gezindheid, zo veel hem doenlyk is, te vervullen.

Dit voorrecht der *Jansenisten*, van in *Haarlem* hunnen *Bisschop* te mogen hebben, is noch een overblyfzel en schaduwe van die BISSCHOPLYKE *waardigheid*, die van ouds, sedert den jare 1559, aan deze Stad is gehecht geweest: want, onder die XIII nieuwe *Bisschoppen*, welke Paus *Paulus* IV, op de voorsprake des Konings *Filips* II, in de *Nederlanden* aanstelde, was die van HAARLEM mede begrepen; die de *Groote*— of *S. Bavo 's Kerk* tot zyne *Kathedrale Kerk*— en het geestelyk Rechtsgebied over geheel *Holland* had: terwyl de goederen der ryke *Abtdy* van *Egmond*, (waarvan hy zelf *Abt* geweest was,) hem, tot zyne Staatvoering werden toegelegt. Dees nieuwe Bisschop was, *Nicolaus à Nova Terra* (anders gezegt, van *Nieuwland*;) die ook, in 1562 dadelyk wierd ingeweid; dan, in 1569, van zyn *Bisdom* afstand deed, aan *Godefried* van *Mierlo*; welke de laatste Bisschop dezer Stad geweest is. En, daaruit kan men verstaan de reden, waarom de *Roomsgezinden* der andere party, naamlyk, der *Jesuitsgezinden*, (naar men zegt,) noch een zogenoemd KAPITTEL van *Kanonniken* onder zich hebben, met een zekeren *Proost* en *Deken*; alle, als waren zy noch behoorende, tot de *Kathedrale Bisschoplyke Kerk van Haarlem*: waartoe zy verkiezen, sommige *Roomsche Priesteren*, in *Holland*; welker posten, wanneer de een sterft, weder door een' anderen vervangen worden.

De sterke doorbrekende *Reformatie*, inzonderheid, in 1566, en volgende jaren, heeft het Bisschoplyk gezach binnen deze Stad terstond zeer beteugeld: voornaamlyk, toen die Stad, in 1572, der Staaten zyde koos: en den Prins WILLEM I, tot haren Stadhouder, aannam.

Doch, het gevolg hier van was, voor *Haarlem* zeer dodelyk: dewyl *Don Frederik* van *Toledo*, zoon des Hertogs van *Alba*, in den winter des zelven jaars, de Stad belegerde; welke, na eenen kloekmoedigen tegenstand, die van beiden zyden veel bloeds gekost heeft, (niet tegenstaande Prins *Willem* I, tot tweemaal toe, alle pogingen in 't werk stelde om die Stad te ontzetten,) eindelyk, door hongersnood geperst, in 't begin van July des volgenden jaars, aan hare vyanden zich overgeven moest: by welke gelegenheid, alhoewel, van der Spaansche zyde, uitdrukkelyk *lyfsgenade* toegezegt was geworden, niet te min, van de krygsbezetting, meer dan 2000; met derzelver bevelhebberen, ook eene menigte

van Borgers, en eenige Predikanten, werden omgebracht. Waarna de Kathedrale- en de andere Kerken, door den Bisschop *Godefried* van *Mierlo* weder, ten dienste der *Roomsgezinden*, werden ingeweid. In den jare 1578, ging *Haarlem*, andermaal, aan de *Staaten* over: en heeft, na dien tyd, geene verdere onlusten van den oorlog behoeven uit te staan.

Niet weinig praald de Stad *Haarlem*, met de eere, dat binnen dezelve, in den jare 1440, de onwaardeerbare Drukkunst is uitgevonden: door dien beroemden *Laurens Jansz.* Koster; die ook aldaar, het eerste *Boek*, geintituleerd: *Spiegel* der *Behoudenisse*, en daarna meer andere gedrukt heeft; van welken druk, te *Haarlem* noch een *exemplaar* te zien is; waarvan, (vermits men, zo zeer vroeg, de konst van één blad papier aan de beiden zyden te drukken, niet verstond,) alle de bladen, twe en twe, tegen elkander geplakt zyn. De toevallige wyze, hoedanig dees *Laurens Koster*, tot de uitvinding dezer konst gekomen zy, is zeer zonderling, en waardig, om in de geschiedschriften, te worden nagezien. Dat eenige Schryveren, deze eere, van *Haarlem* onttrekken, en liever aan de Stad *Mentz*, hebben willen toeërkennen, is alleen veroorzaakt, door zekeren *Jan Faust* of *Fust*, een' der knechts op *Laurens Kosters* drukkery, welke, op een Kersnacht, wanneer zyn Meester, met zyn Huisgezin, in de Kerk ter Misse gegaan was, met de *letteren* en andere gereedschappen der drukkery, naar *Amsterdam*, en verder over *Keulen* naar *Mentz* vluchtte; en daar de drukkery zelf aan den gang bragt; gelyk, *Hadrianus Junius* onwedersprekelyk deze gepleegde *letter-dievery* bewyst, (*Histor. Batav. pag.* 431). Noch heden ziet men, *Haarlem* uitmunten, in de konst van *Boek-drukken*: en, de daartoe gebruikelyke *letters*, worden nergens menigvuldiger en beter, dan in die Stad, gemaakt, en van daar alomme verzonden.

Het *Huis*, waarin dees *Laurens* gewoond, en die gemelde konst geoeffend heeft, word te *Haarlem* noch vertoond; staande op de *markt*, schuins tegen over de Noordzyde der *Groote Kerk*. En, men ziet op den Voorgevel van dit Huis, 's *Mans afbeeldzel*, met een *drukpersse*: en dit *Latyns Byschrift*, in verguldе letteren:

Me-

MEMORIÆ SACRUM.
TYPOGRAPHIA,
ARS ARTIUM OMNIUM
CONSERVATRIX,
HIC PRIMUM INVENTA,
A. L. COSTERO
HARLEMENSI
MCCCCXXIIX.

Ook, heeft het *genootschap* der *Geneeskunde* (*collegium Medicum* te *Haarlem*, in het midden van den tuin achter het *Prince Hof*, een zeer fraai steenen *Standbeeld* van dien uitvinder, met zinryke Latynsche *Opschriften* vercierd, opgerecht, tot deszelfs altoosduurende gedachtenisse *.

Mede word aan *Haarlem* geen geringe luister bygezet, door de aldaar, in 1752 opgerechte HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY der WETENSCHAPPEN: en wel door toedoen der Wel Edele Groot Achtb. Regeerders dezer Stad, onder de bestiering des Heere *C. C. H. van der Aa*, Predikant der Euangel. Luthersche Gemeente dier Stad, en *Sekretaris* dezer *Maatschappy*: welke de eerste is van dit soort van *Maatschappyen*, die ooit in onze *Nederlanden* zyn bekend geweest. Onder meer andere middelen, ter bevordering van alle fraaje Konsten en Wetenschappen, word, door de Heeren *Directeuren* en *Leden* derzelver, jaarlyks, een *vrage* ter beantwoording opgegeven: en, dien, die dezelve vrage, in geschrift, best beantwoord heeft, eene *goude Medaille* toegewezen en ter hand gesteld; om welker rand, de naam des Schryvers, beneven het jaartal gemeld staat. Zy vergaderen, in een der vertrekken, van het *Prince-Hof*; en wel éénmaal 's jaars, in de maand Mey, *buitengewoon*; om te bepalen, niet alleen, welk geschrift, de *vrage* des voorigen

* Een uitvoerig verhaal, van deze *uitvinding*, beneven eene *verdediginge* der eere daarvan, ten opzichte van *Haarlem*, vind men in een byzonder geschrift, geintituleerd: *Het derde Jubeljaar der uitgevonden Boek-drukkunst* enz. uitgegeven, door *Joh. Christ. Seiz*: en gedrukt, te *Haarlem*, by *Iz.* en *Joh. Enschede*, in 1740.

rigen jaars, best beantwoord heeft, maar ook, welke *vrage*, weder, voor het lopend jaar, zal worden opgegeven. Deze *Hollandsche Maatschappy* maakt, zeer goeden opgang: en, is het getal, zo der *Buiten-* als *Binnenlandsche Leden* der zelver sterk aangegroeid.

Van de liefhebbery tot de *bloemen*, inzonderheid, tot de *Tulpen* en *Hiacinthen*; die by de *Haarlemmers* zo verre plagt te gaan, dat zy, een soort van Koophandel daarvan aanleggen, en voor ééne enkele *bolle*, duizenden guldens besteden konden; zal 't onnodig zyn, veel te zeggen: dewyl zy, (hoewel de liefhebbery zelve onder hen noch niet is afgesleten,) echter, van die buitensporigheid reeds voorlang terug gekeerd zyn.

Van meer belang waren, by de Inwooneren dezer Stad, de Weveryen, van *wolle- linnen- katoenen-* en *zyde stoffen*, de laatste, zelfs, met *goud-* en *zilver* draad vermengt; wegens welke, *Haarlem* eertyds beroemd geweest is. Dan, deze *manufactuuren* zyn, sedert eenige jaren, aldaar, gelyk in meer andere *Hollandsche* Steden, zeer aan 't kwynen geraakt. Het voornaame, waarvan 't gemeen, noch heden, een goed middel van bestaan heeft, zyn de *blekeryen* van gesponnen *garen* en van *lywaden* of *linnen*; welke laatste, ten dien einde, wel geweven, maar ongebleekt, in menigte van elders hun worden toegezonden. Daarom zyn, in den omtrek van *Haarlem*, naamlyk, ten westen zeewaard aan, en vooral in de nabuurschap van Bloemendaal, eene menigte van *blekeryen*: wordende toegeschreven, aan eene byzondere hoedanigheid, van het *water*, 't welk door de beekjes van de duinen vloeid, dat 't linnen, 't welk, daar gebleekt word, geen weêrgaê heeft, in witheid, met al wat elders daartoe word aangewend. Daarom, zyn zelfs verscheidene lieden te *Amsterdam* gewoon, hunne gemaakte linnen klederen, naar *Haarlem* te zenden, om ze daar te doen wasschen en bleeken.

De Haarlemsche Regeering bestaat, uit XXIV Vroedschappen; die, éénmaal aangesteld, vooral hun leven, in dien post volharden. Uit dit Kollegie worden verkoren, een Hoofdschout; die drie of zes jaren zyn ampt bekleed: vier Borgermeesteren; van welke, alle jaren twe afgaan, en twe anderen aankomen: en zeven Schepenen; die alle jaren veranderen: staande de *keuze* daarvan, uit een dubbeld-tal, door de leden der *Vroedschap* opgegeven, aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heer Prins Erfstadhouder. Aan deze leden der Regeering, zyn als *ministers* toegevoegt: *twe* Pensionarissen: *vier* Sekretarissen: en twe Thesauriers. Deze

ze worden alle door de Vroedschap benoemt, op de rekommandatie van Hoog gemelde zyne *Doorl. Hoogheid*: en, blyven dienen voor haar gansch leven.

Het OMMELAND van *Haarlem* is by uitnemenheid vermakelyk: en, heeft eene zeer gezonde *lucht*. Ten westen, heeft men een vlak en aangenaam gezicht, over de *blekeryen*; 't welk gestuit word, tegen de *duinen*, langs de *Noord zee*, van welke, de Stad één uur gaans verwyderd ligt. Van het zuiden naar 't noorden vloeid, ter lengte van omtrent twe uuren gaans, de SPAAREN-Stroom; die langs de beiden boorden rykelyk bezet is, met fraaje *lustbuizen* en tuinen. En, wat *Haarlem* van buiten meest vercierd, is het zogenoemde HAARLEMMERHOUT, ten zuiden der Stad, en ten westen der genoemde rivier. Het bestaat, uit twe byzondere *bosschen*; het een, 't OUDE- en het ander, 't NIEUWEHOUT, genoemt; die vervuld zyn met *Eiken- Beuken-* en andere boomen; en, die hier en ginds, doorsneden worden, door lange *dreven*, de eene in de andere lopende. Zy beslaan, met de tusschen in liggende weylanden en lusthoven, omtrent 60 morgen lands. Dit *Haarlemmer-Hout*, was, geduurende de belegering der Stad, in de jaren 1572 en 1573, door de *Spanjaarden* geheel uitgerooid, dan is daarna weêr op nieuw beplant. Het verschaft, niet alleen, den Inwooren der Stad, maar ook der nabuurige steden en dorpen, het vermaak van wandelingen.

Noordwaard van *Haarlem*, en naby die Stad, ziet men noch, de overgeblevene stukken muurwerks, beneven een ouden Toren, van het ouds vermaard *Huis* te KLEEF: op welk, de Bevelhebber, *Don Fredrik* van *Toledo*, geduurende het beleg van *Haarlem*, zyn *Hoofd kwartier bad*: dan, dat ook, by de overgave der Stad, in 1573, door de Spanjaarden, deerlyk verwoest is.

De Stad *Haarlem* bezit, behalven haar eigen rechtsgebied, ook sommige DORPEN, elders, als AMBACHTS-HEERLYKHEDEN: naamlyk, BLOEMENDAAL, anderzins ook *Aalbrechtsberg* genoemt; in de nabuurschap der Stad: als mede, KALSLAGEN: NOORDEN: NIEUWVEEN: en ZEVENHOVEN; alle in 't Baljuwschap van *Rhynland* gelegen.

De groote *Meir*, tusschen *Haarlem*, *Amsterdam*, en *Leiden*, word, naar deze Stad, de HAARLEMMER-MEIR, genoemt.

DELFT of *Delf*, * in 't Latyn, naar de meervoudige uitsprake,

* Van deze Stad is eene fraaje *Beschryvinge* voor handen, door

ſprake, *Delphi*, genoemt, de derde der ſtemmende Steden in het zuider-kwartier van *Holland*, ligt aan het water de *Schie*, 't welk by *Schiedam* in de *Maas* vloeid: één uur gaans, van *'s Hage*: twe, van *Rotterdam*: drie, van *Leiden*: en vier, van *Gouda*. Met de drie eerſtgemelde, heeft ze gemeenſchap, door *trekvaarten*: waardoor, de af- en aankomſt zeer gemaklyk en min koſtbaar is, door de Trekſchuiten, die by dag en nacht heen en weêrvaaren. Aan *groote Schepen*, die hunne maſt niet konnen ſtryken, geeft echter die Stad geenen doortogt: dewyl zy van binnen, niet dan ſteene- en geene *Opbaal-bruggen* heeft: en deze, (immers eenigen derzelver,) onder, van eene nauwe opening, voorzien zyn. En, vermits 'er mede geene gelegenheid is, om buiten de Stad om te vaaren, zo zyn alle zulk ſlach van *groote Schepen* verplicht, buiten de *Schiedammer-Poort* te blyven liggen; alwaar een bekwaame *haven* voor dezelve is toegericht *. In deze *haven*, liggen ook, de zogenoemde *Buitenjachten*, van welke de Leden der hooge Kollegien, ter gelegenheid Hunner te volbrengen Kommiſſien, zich bedienen. Aldaar, is ook de plaats, waar alle de *Beurtſchippers*, die van elders, op eenige der binnenlandſche Steden van *Holland*, zyn bevracht geweeſt, in het wederkeeren, ter gezette tyden, afvaaren; en waarheen, de Paſſagiers zich begeven, om Scheep te gaan.

De *gedaante* der Stad is ongelyk verder, in de *lengte*, dan in de breedte, uitgeſtrekt. Zy heeft, om haaren *muur*, die geheel ongeſterkt, en enkel met uitſpringende *Torens*, naar den ouden trant, voorzien is, eene breede *gracht*: en, word doorſneden, met veele meeſt recht lopende *Binnengrachten*, die, aan verſcheidene plaatzen, met elkander gemeenſchap hebben; en, die altyd van verſch *water*, uit de rondom lopende *vlieten*, voorzien worden; 't welk, in de *Schie*- ſtroom- en, door dezen, zyn ontlaſting in de *Maas* heeft.

door den Heer Borgemeeſter van Assendelft opgeſteld. Daarna, is eene twede met den *titel* van de *Nieuwe Beſchryvinge* van *Delft*, voor 't licht gekomen: waarvan de meeſte daarin voorkomende zaken, uit het eerſtgenoemd werk, overgenomen zyn.

* Dat deze verhinderinge der doortocht der *groote Schepen* opzetlyk geſchied, om daardoor de Stad Gouda te begunſtigen, zal nader, in de Beſchryving dezer Stad worden aangewezen.

heeft. Onder dezelve, is de voornaamste, de *oude Delft*; zo veel gezegt, als de *oude Grift*; die de Stad, van de *Haagsche-* tot de *Rotterdamsche-* en *Schiedamsche-poorten*, overlangs doorloopt: door welke, de gemeene vaart is, der kleine Schepen, die de Stad passeeren konnen. Van deze *Delft*, meend men, de Stad haaren *naam* ontfangen te hebben. Gemelde *Binnengrachten* verschaffen eene groote luchtigheid en cieraad, aan deze Stad; welke, behalven dit, met fraaje *huizen* doorgaans rykelyk vervuld is. Eenmaal, naamlyk in den jare 1536, is deze Stad, door een *fellen* brand, dus ten eenemaal vernield, dat, niet meer dan 300 *huizen*, waren overgebleven. Voor dezen brand, stonden binnen dezelve, 2609 *huizen*: dan, deze zyn daarna veel voortreflyker opgetimmerd, en van tyd tot tyd vermeerderd. Het getal der *huizen* bedraagt, nu (die der Voorsteden daarvan uitgezonderd,) 4236: en, dat der Inwooneren word, op meer dan 22000, geschat. Zy heeft, omtrent *één uur gaans*, in haaren omtrek. *Delft* is niet zo levendig en woelig, dan veele andere Hollandsche Steden; alwaar meer koophandel gedreven word. Doch, men vind 'er, niet te min, veele welgegoedde Ingezetenen. Van *zeven* POORTEN, is deze Stad voorzien: waarvan, ééne ten noorden, de *Haagsche-poort* genoemt word. Ten westen zyn de *Schoolpoort* en de *Waterslootsche-* ook, de *S. Joris poort* genoemt. De *Rotterdamsche-* en *Schiedamsche-poorten*, die zeer naby elkander staan, zyn ten zuiden: en worden, door de *Schie*, die daar uit *Delft* te voorschyn komt; van elkander gescheiden. Van daar oostwaard, aan den zuid oostelyk hoek der Stad, is de *Oostpoort*: en, aan die zelve oostzyde, de *Koepoort*.

In den aanvang der Nederlandsche beroerten, scheen *Delft*, Hollands HOOFDSTAD, te zullen worden: dewyl Prins WILLEM I, in dien hachlyken tyd, zich nergens veiliger oordeelende, dan binnen deze Stad, aldaar zyne Stadhouderlyke residentie genomen had: want dit veroorzaakte, dat 'er voor en na verscheidene *Staaten Vergaderingen* gehouden werden: gelyk ook het HOF van *Holland*, uit 's *Hage* derwaard verplaatst werd. Het gebouw, 't welk die Prins bewoonde, word daarom noch heden, het PRINCE HOF, genoemt. Het staat, aan de *oude Delft*, recht tegen over de *oude Kerk*: en was eertyds het Vrouwen Klooster, van 's *Aagte*, of *S. Agata*. In dit *Prince-Hof*, is ter deze gelegenheid, FREDERIK HENDRIK, Prins *Willems* jongste zoon, in het voorjaar van 1584, gebooren. Doch, sedert den moord, door *Balthasar Gerards*, aan dien 's *Landsvader* gepleegt, den 10 July deszelven jaars, is zyne weduwe, *Louisa de Co-*

Coligny, met haar geheele Hofgezin, naar *'s Hage* vertrokken: en mag alleen, als een gevolg der voorige *Hofhouding* en, der gemelde beschreyenswaardige gebeurtenisse binnen *Delft*, worden aangemerkt: dat daarom de *Nieuwe Kerk* dezer Stad, de BEGRAAFPLAATS der *Stadhouderlyke Familie* geworden, en daarna bestendig gebleven is. In het voorhuis van dit *Prince Hof*, ter slinkerzyde, als men de trappen opgaat, zyn noch te zien de tekenen der twe kogels, met welke, die Prins doorschoten is; met een *byschrift*, waardoor, deze snoode daad, beneven 't jaartal, word aangeduid.

Dit *gebouw* is wel groot: maar, heeft uitwendig niet veel aanzien. Op een der boven vertrekken, (die de *Spinkamer* der *Nonnen* van dit Klooster was,) zynde eene *ruime zaal*, welker muur van rondom beschilderd is, met de Geschiedenisse van den *Maagdenroof* der *Benjaminiten*, word nu de *Synodaale* vergaderinge, zo der *Walsche* als der *Zuid Hollandsche* Predikanten gehouden. De KERK, die weleer aan dit Klooster behoord heeft, word nu gebruikt, door de WALSCHE GEMEENTE dezer Stad, welke onder het opzicht van *twe Predikanten* staat.

De NEDERDUITSCHE GEMEENTE dezer Stad word, sedert den jare 1767, door VII *Predikanten*, waargenomen: en, zy verricht haaren Godsdienst, in *twe* KERKEN; welker ééne de OUDE- en de andere, de NIEUWE KERK, genoemt word. Veeltyds, ziet men die beiden Kerken openstaande: en, de doortrekkende *Reizigers* zyn gewoon dezelve, in 't voorbygaan, te bezichtigen.

In de OUDE KERK, die weleer aan den *H. Hippolitus*, en daarna aan den Apostel *Bartholomeus* toegeweid geweest is, vind men verscheidene fraaje *Graftomben*: als in het *Choor*, één van *Pieter Pieterz. Hein*: en, een ander van *Maarten Herpersz. Tromp*; beiden wakkere *Zee Helden*, wier gedachtenisse billyk, door zodanige *eere tekenen*, mag in wezen blyven. Desgelyks, is, aan den ingang dezer Kerke, een *Grafschrift*, in marmer uitgehouwen, van den vermaarden *Anthoon* van *Leeuwenhoek*; die, door behulp der *Mikroskoopen*, zo veele wonderen der natuur ontdekt heeft: en van meer anderen. Men ziet den *Toren* dezer *Kerk*, merkelyk voorwaard overhellende: doch, dat men dezen misstant, aan een voorbedachten raad des Bouwmeesters, hebbe toeteschryven, (ten einde deszelfs konst des te meer zou blyken;) en niet, aan eene zakking van den grond; zal men bezwaarlyk geloven konnen.

De NIEUWE KERK, die, in de Roomsche tyden, tot haare Pa-

Patronesse gehad heeft, *S. Ursula*, de geleidstar der zogenoemde 11000 *Maagden*, staat op de *groote markt*, recht tegen over het *Stadhuis*. In deze Kerk, is, op het *Choor*, de prachtige *Tombe*, die, in den jare 1609, op 's Lands gemeene kosten opgerecht is, boven den *Grafkelder* van Prins WILLEM I; van ORANJE; die daarna de gemeene BEGRAAFPLAATS van alle de *Princen* en *Princessen* van dat *Doorl. Huis* geworden is. Boven het graf, word het *lyk* van den *Prins* liggende verbeeld, onder een verhemelte; aan hebbende, een' langen rok: en, aan deszelfs voeten, ligt 's Prince *hondje*; 't welk hem, in het dorp *Reymenant*, by *Mechelen*, éénmaal, uit 't gevaar der gevangenneminge zyner vyanden, gered heeft; en 't welk daarna zich dood hongerde, door droefheid, over zyns Meesters verlies. Aan 't voeteinde, word diezelve Prins verbeeld, als zittende, in het harnas. Het eerst is, van wit *marmer*: en, het twede van metaal, toebereid. Alle de cieradien, met welke die Graftombe omgeven is, worden, zo ten aanzien van de kostbaare stoffe, als van de konst, die door deszelfs maker, *Hendrik de Keiser*, daar aan besteed is, als een werkstuk, welks weêrgaê men bezwaarlyk ergens vinden zal, erkend.

Behalven deze twe *openbaare Kerken*, is 'er noch, eene GASTHUIS KERK; waarin, de dienst door een byzonder *Predikant*, die echter geen lid des Kerkeraads noch Klassis van Delft is, word waargenomen.

'Er is ook, eene LUTHERSCHE- en eene REMONRTRANTSCHE GEMEENTE; die elk door een' Predikant bediend worden.

En, de ROOMSGEZINDEN, onder welke de *Jansenisten* de talrykste zyn, hebben alhier ook, hunne *Kerkhuizen*.

Zodra men, van de zuidzyde, de Stad inkomt, 't zy door de *Rotterdamsche*- 't zy door de *Schiedamsche-poort*, ontmoet men daar, in of by 't water, de *Geêr* genoemt, het groot ARSENAAL of AMMUNITIE-MAGASYN van *Holland*; waarin, een menigte Kanonnen, Mortieren, Haubitsers, en ander oorlogstuig, bewaard word. Dit is een groot en zeer deftig gebouw; staande onder het opzicht van een *Kommies* met zyne *Bediendên*.

In de oostzyde der Stad, dicht by de wal, en tegen over de *Paarden markt*, staat een ander MAGASYN van *Holland*; waarin, Salpeter en Zwavel, (de materiaale tot het Kruit maken,) bewaard worden. Dit gebouw, dat ook van groote

uitgeftrektheid is, was eertyds het *Klarisse Klooster* van *Delft*.

Desgelyks, hebben Hun Edelen, de Heeren Raaden van Staaten, *twe* GENERALITEITS MAGASYNEN, in en *twe* buiten de Stad, aangelegt, aan de zuidzyde, niet verre van het water de *Schie*: welke onder het opzicht van eenen *Kommies Stapelier* ftaan: beneven een *Kruitmakery*, ten westen der Stad Men gebruikt des te meer voorzorg, om deze gevaarlyke *gebouwen*, zo verre doenlyk, van de Stad te verwyderen, om het onheil, dat dezelve, den 12 Oktober 1654, overkwam, door het fpringen van een *Kruit-toren*; waarvan, de flag door 't geheel land gehoord werd; een onheil, 't welk, behalven de fchaden, aan menigte van huizen, die 'er door verpletterd werden, aan omtrent 400 Inwooneren, het leven kofte. En, een dergelyke ongeluk is ook, aan de *Kruitmakery*, ten weften der Stad wedervaren, den 8 *Febr.* 1742.

Dewyl de Nederlandfche *Ooft Indifche Maatfchappy* te *Delft* een *Kamer* heeft, is daar ook een OOST INDISCH HUIS; in 't welk, de *Bewindhebberen* hunne vergaderingen houden; alsmede eenige Ooft Indifche waaren worden opgelegt en bewaard; die ook, in dit zelve Huis, verkocht worden. Het ftaat, aan de *Oude Delft*, tegen over het *Hollands Arfenaal*. Dan, de *Ooft-Indifche Schepen*, die voor rekening der *Delftfche Kamer* gebruikt worden, belanden te DELFS HAVEN, twe uuren van *Delft*, aan de *Maas*; alwaar, ook de *Scheepstimmerwerf* der *Maatfchappy* gevonden word.

Aan dezelve *Oude Delft*, naby het *Prince Hof*, en fchuins tegen over de *Groote Kerk*, ziet men, het GEMEENLANDS-HUIS van *Delfland*; in 't welk, de *Baljuw*, met de *Heemraden* gezetlyk vergaderen.

Ook zyn meer andere *gebouwen* binnen *Delft*, als de STADS DOELEN, de WAAG enz. bezienswaardig.

De LATYNSCHE SCHOOL, die achter het *Prince-Hof*, naby de *Schoolpoort* ftaat, is aldaar in grooten bloei.

De STADS-REGEERING betreffende: dezelve beftaat uit VEERTIG RAADEN; alle leden van de *Vroedfchap*; die, geduurende hun leven blyven, en de openvallende plaatzen, by meerderheid van ftemmen, zelve vervullen. Uit deze, worden verkoren: een HOOFDSCHOUT, gemeenlyk, voor 3 jaren: *twe* BORGEMEESTEREN; van welke, alle jaren, één afgaat, en een ander aankomt: en zeven SCHEPENEN; die jaarlyks verwiffelen: van alle welke, uit een *dubbeld getal*, door de *veertig Raaden* opgegeven, de keuze gefchied, door

door den Heer Prins Erfstadhouder. Hierby komen, als *Ministers*: een Pensionaris: en twe Sekretarissen.

Eene der voornaamste Neeringen der Ingezetenen van *Delft*, was eertyds, het Bierbrouwen. De *Delftsche bieren* werden alomme, en meest naar *Zeeland* en *Vlaanderen*, in menigte verzonden. Deze neering is, alhoewel, op verre na in geen' zo grooten bloei, als voorheen, echter, noch niet geheel verdweenen. Men brouwd 'er noch, onder andere, dat sterk bier, dat veel naar de *Kaap* der *Goede Hope*, en naar *Oost-Indië* gezonden word. Daar beneven, is deze Stad eertyds beroemd geweest, wegens de voortreflyke *lakens*, die daar geweven, gevold en geverwd werden: en, van welke mede eene groote verzending was, naar elders. Het fynst soort van *laken* werd daarom, (gelyk *Hadr. Junius* verhaald) *Delfts puik*, genoemt. Doch, deze *fabriek* is mede zeer afgenomen. De eenige *handteering*, welke aldaar noch heden met een goed gevolg in stand gehouden word, bestaat, in plattee lbakken, alsmede, van allerlei *aardewerk*, dat in fraaiheid van schilderen, en, in sterkte, al wat men tot noch toe elders gemaakt had, verre overtreft. En deze konst word te *Delft*, langs hoe meer, tot volkomenheid gebracht.

Men vind, by *Guicciardyn* (*Belg. P. III. pag.* 104—106) eenige *beroemde mannen* opgegeven, die te *Delft* gebooren zyn: en, onder dezen word eerst genoemt, die ten kwade zo zeer beruchte David Joris; één der zotste *Geestdryvers*, van wien men immer hoorde; die by de oproerige *Wederdopers* zich vervoegde; en, die de handen des Gerechts, uit *Delft* ontvluchtende, naar *Bazel*; aldaar, in 1556 gestorven, en begraven is, en daarna, deszelfs lyk, door bevel der Stads overigheid, weêr opgedolven en verbrand. Dezelve Schryver voegt eenige andere daarby, die deze Stad meer eere hebben aangedaan, dan die *David Joris*: naamlyk, Egidius Vates, (de *Dichter*,) toegenoemt; Johannes Grammaticus, (de *Letter-* of *Taalkundige*:) en, voornaamlyk, Jodocus Sasbout, een groot *Rechtsgeleerde*, die, door Keiser *Karel* V, tot *Kancellier* van 't Hof van *Gelderland* is aangesteld; zynde te *Arnhem* gestorven, en begraven, in de noordzyde van het Choor der Groote Kerk; alwaar men noch heden een *Epitaphium*, (*Grafschrift*,) vind, te zyner gedachtenisse daarby gesteld. Onder de *Delvenaars*, die hunne naamen, door uitgegeven Schriften, als vereeuwigd hebben, mogen we billyk noemen: Christiaan van Adrichom; (*Adrichomius*,) die onder de eerste is, welke eene *Beschryving* des *Joodschen Lands* hebben uitgegeven: zynde deszelfs *Boek*, on-

onder den titel, *Theatrum Terræ Sanctæ*, te *Keulen* gedrukt, in 1613. Voeg hierby, den Nederlandschen Geschiedschryver PONTUS HEUTERUS: den gewezen Pensionaris van Rotterdam, HUGO DE GROOT; die ook daar, op het Choor der *Nieuwe Kerk*, begraven ligt: den hier voor gemelden ANT. van LEEUWENHOEK: GER. van LOON, Beschryver der al *oude Nederlandsche Penningen* enz.

Voorts, strekt 't RECHTSGEBIED dezer Stad zich uit, niet alleen, tot zekeren afstand, rondom, maar ook, over de SCHIE, (welke, men meend, de oude *Fossa Corbulonis*, of de *Grift* van *Korbulo*, geweest te zyn,) die van de Stad tot aan het dorp *Overschie* loopt: en, vervolgens, over de *Trekvaart* van *Overschie* tot *Delfshaven*; ter breedte van 14 Roeden, te wederzyde dezelve: Deze *Trekvaart* is, ingevolge de vergunning des Hertogs *Albrecht* van *Beyeren*, in den jare 1389, door de *Delvenaars*, zelve, aangelegt, ten einde des te gereder hunne bieren naar de *Maas* aftevoeren: en gaf te gelyk gelegenheid, tot de stichting van DELFSHAVEN; welk vlek aan de Stad *Delft* behoord. Die zelve Stad bezit mede de *Ambachts Heerlykheden*, OVERSCHIE en VOORBURG, beneven meer Ambachts Heerlykheden, die geene *Kerk dorpen* zyn. Gelyk zy ook in Pandschap heeft, de Hooge Heerlykheid RYSWYK; welker Ambachts Heerlykheid, aan 's *Hage*, behoord.

Een vierde deel uur gaans buiten *Delft*, lag wel eer een ryk *Klooster* van Adelyke Jonkvrouwen, 't welk KONINGSVELD, (*Coninx veld*,) genoemt was; zynde van de order der *Premonstratensen*: 't welk niet alleen een geestelyk- maar ook een wereldlyk rechtsgebied oeffende. Dan, dit is daarna te niet geraakt.

Ten besluit, zy hier noch aangemerkt: dat, naar deze Stad, genoemt word, 't BALJUWSCHAP van DELFLAND; onder welks rechtsgebied de omliggende *dorpen* behooren: van welke, hier na eene byzondere *Beschryving* volgen zal.

LEIDEN * (kortheids halve, *Leyen*, uitgedrukt,) is de vierde der *Zuid Hollandsche Steden*, die Stem in Staat hebben. Vermoedelyk, is zy eene der *oudste* Steden, in geheel Neêrland: want, de naam *Leiden* is het zelfde, met LUGDUNUM; van welke Stad, reeds gemeld word, by *Ptolomeus*: des-

* 'Er is eene *Beschryvinge* van *Leiden* in 't licht gebracht, door den vermaarden Rechtsgeleerden, SIMON van LEEUWEN: en eene andere door *J. J. Orlers*.

desgelyk; in de oude *Reis-tafelen* van *Antoninus*: ook van *Pentinger*, en meer andere. Somwylen, word die omschryvinge *Lugdunum* BATAVORUM, dat is, der *Batavieren*, daar by gedaan ter onderscheiding, van eenige andere Steden, die met den naam *Lugdunum*, by de ouden mede zyn bekend geweest. Men meend, daarom, dat die Stad alreeds omtrent den tyd van Christus geboorte in wezen ware, toen de *Romeinen* in deze landen verkeerd, en, met onze Voorouderen, de *Batavieren*, veel te doen gehad hebben.

En, hiervan, schynt noch ten bewys te strekken, de LEIDSCHE BURGT, in 't midden der Stad gelegen: eene gewezene *oude sterkte*: van welke men vermoed, dat de Stad haar *begin* genomen hebbe; ten ware men liever wilde, dat deze sterkte aangelegt zy, om de Stad te bedwingen. Doch alle zodanige dingen, welke uit eene zo vroege oudheid moeten worden opgehaald, zyn doorgaans zeer onzeker. Van de BURGT, of het *Slot* zelve, is thans niets meer overgebleven: maar wel de ronde *heuvel*, waarop 't zelve gestaan heeft; die ook omringt is, met eene *muur*; die wel eenige kenmerken draagt van oudheid; maar zonder twyffel dikwils zal hersteld en vernieuwd geweest zyn. Het is bekend, dat de Heeren van WASSENAAR, in hoedanigheid als *Burggraven* van *Leiden*, (anderzinds, *Castellani* of *Kasteleinen*, genoemt,) op dezen *Burgt*, plagten te woonen, en zelfs, veel gezach over de Stad en Ingezetenen, te oeffenen. Doch, dit *Burggraaflyk* gezach over de Stad is, van tyd tot tyd, verminderd, en eindelyk te niet geraakt. Daarna heeft de Stad, den *Burgt* of den *grond*, waarop dezelve gestaan heeft, gekocht, van den Prins de *Ligne*, die, van de oude Heeren van *Wassenaar*, afstamde, in den jare 1651: en, een woonhuis, aan den voet van den heuvel, staande, ter slinkerzyde, als men den *Burgt* opklimt, strekt nu tot eene *Stads-Herberg*.

De Rivier de *Rhyn*, die voorheen, met zynen vollen stroom, verby deze Stad, naar de *Noordzee* liep, en by *Katwyk* daarin uitwaterde, behoud alhier, noch haaren ouden *naam*; hoewel zy, nadat haar water, voor het grootste deel, door de *Lek*, naar de MAAS, en, door deze rivier, in de *Zee* begon afgeleid te worden, in vergelyking van haaren voorigen staat, nu zeer smal en ondiep is. Omtrent een vierde deel uur gaans ten oosten der Stad, verdeeld zy zich, in twee *armen*, die daarna binnen de Stad, by den *Burgt*, weder samenlopen. Met dezelve, vereenigen zich, veele *Binnengrachten*, door welke de Stad allerwege doorsneden is.

En

En deze zyn vermenigvuldigt, naar mate de Stad, langs hoe meer, is uitgelegt geworden.

Langen tyd, is *Leiden*, nadat 't tot zesmaal toe uitgelegt was, de *grootste* en volkrykste Stad van geheel *Holland* geweest: dan, sedert *Amsterdam* zo merkelyk is toegenomen, heeft zy, voor deze, in dien opzichte, moeten zwichten: zy beslaat in eene langwerpig ronde gedaante, binnen haare grachten, 223 morgen lands, en 291 Rhynl. Roeden, in het vierkant: vervat 10891 *Huizen*: en het getal der *Ingezetenen*, word op omtrent 70000 begroot. Daar beneven, is zy, aan sommige oorden, eeniger mate gesterkt, met veertien *aarde Bolwerken*; (*Bastions*,) waarvan de meeste zyn aan de oostzyde der Stad; daar men 'er zes, genoegzaam in eene rechte lyn, naast elkander geplaast ziet. Zy heeft *acht* Poorten. Twe ten oosten, zynde de *Hoogerwoerdsche-* en de *Zyl-poort*, by welker eerstgenoemde, de *Utrechtsche Schuiten* af- en aankomen. Ten noorden, heeft men 't *Heere-poortje*; de *Maare-poort*; waar de *Haarlemsche Schuiten* aanleggen: en de *Rhynsburgsche-poort*: ten westen, de *Morsch-* en de *Witte-poort*; zeer naby elkander, en genoegzaam alleen door den *Rhyn* van elkander afgezonderd. Buiten de laatste begind de *Trekvaart*, door welke men, naar den *Haag* en *Delft* reist. Ten zuiden, is alleen de *Koe-poort*.

De Stad is van ruime *straaten* voorzien; onder welke, de *breêstraat* de voornaamste is; die van de *Hoogewoerdsche* tot aan de *Witte-poort*, de geheele Stad overlangs doorgaat, en dagelyks betreden word, door de *Passagiers*, die van de eene Schuit naar de andere willen.

Omtrent te midden dezer straat, staat 't Stadhuis: een groot en aanzienlyk gebouw; 't welk, door ouderdom vervallen, in den jare 1597, geheel vernieuwd is; en waarvan al het muurwerk, aan de voorzyde, uit Benthemer steenen bestaat.

Onder het zelve, is de Vleeschhal.

Op de zyde van het Stadhuis, ziet men, de *wacht* der *Stoepjes*; een soort van *Militie*, die op Stads kosten onderhouden word; en die des nachts door de straaten *patrouljeeren*, ter weeringe van wanorders. Behalven die Stads militie, is *Leiden*, sedert den jare 1748, ter oorzake van de opschuddingen onder het gemeen, wegens de *pachteryen*, met het halve Regiment guarde *Dragonders* bezet geweest; die de wacht houden, aan de Stads poorten.

Onder de vyf Kerken, in welke de H. Dienst, door XII *Predikanten*, volbracht word, munt voornaamlyk, uit, de

S.

S. Pieters Kerk: een groot en luchtig *Kruisgebouw* Dezelve behoorde eertyds, aan de *Ridders der Duitsche order*. De goederen, die aan de *Kommanderie* dezer Kerk behoorden, worden noch, door eenen byzonderen *Kommandeur*, bestierd, die aan den *Land Kommandeur* te *Utrecht*, ondergeschikt is. Dewyl de Apostel *Petrus*, dien deze Kerk toegeweid en die dus de *Patroon* der Stad *Leiden* was, gemeenlyk met *twe Sleutelen* in de hand word afgebeeld, om te betekenen die *Sleutelen des Hemelryks*, welke de Zaligmaker, (gelyk de Roomsgezinden voorgeven,) aan hem alleen, toereikte; zo meend men, hiervan te mogen afleiden, dat 't *Wapen* dezer Stad, in *twe Sleutels*, kruiswyze over elkander gelegt, bestaat.

De Hooglandsche Kerk, welke meer naar het midden der Stad, naby den *Burgt* staat, was weleer, eene *Kapittel Kerk* van XXIV *Kanonniken*, met hunnen *Proost*. Deze Kerk zou in grootte en fraaiheid, die van *S. Pieter* overtroffen hebben; byaldien zy, naar het bestek, dat men, daarvan had ontworpen, in alles was uitgevoerd geweest: dan, zy is onvoltooid gebleven. De *geestelyke goederen*, die van ouds door dit *Kapittel* bezeten werden, zyn wel, terzelver wyze, gelyk alle andere geestelyke goederen, aangeslagen; doch, blyven echter afzonderlyk, van de andere, onder de bestiering eens *Rentmeesters*, die een lid der Vroedschap is, en, die daar uit, onder anderen, ook de *Jaarwedde* der Stads *Predikanten* betaald.

De derde word de Nieuwe Kerk genoemt: dewyl ze, later dan de andere, naamlyk, in 1638, gesticht is. Zy heet ook de Mare Kerk, naar het verby lopend water, de *Mare*; het welk, by de *Mare poort*, zyn uitloop heeft. Deze Kerk is Koepelswyze gebouwd.

De Gasthuis Kerk staat op de Breestraat, niet verre van het *Stadhuis*. Deze behoorde eertyds tot het *S. Katharine-Gasthuis*.

Eindelyk, komt, als de *vyfde Kerk*, in aanmerking, eene *houte* Loots; staande, op of by een groot *plein*, in het oostelyk deel der Stad, ter zyde van de Heeregracht. Op dit zelve plein, was men eerst gezind, in den jare 1663, eene geheele nieuwe *Kerk* te bouwen; waartoe de grondslagen aanvanglyk werden gelegt: doch, die toeleg is niet volvoerd geworden.

De Lieve Vrouwe Kerk, eertyds eene der Stads *Parochie Kerken*, is, aan de Walsche Gemeente overgegeven; die binnen deze Stad zeer talryk is, en door *drie Predikanten* bediend word.

Al-

Aldaar, is ook eene *Engelsche Presbyteriaansche Kerk*; die door een' *Predikant* word waargenomen.

De *Lutherschen*, *Mennoniten* en *Remonstranten* hebben elk eene *Kerk*, en *twee Predikanten*. En, aan de *Roomsgezinden Ingezetenen* behooren zes *Kerkhuizen*: daar onder, éne aan de *Jansenisten*.

Wy konnen niet nalaten, alhier met één woord van het ONTZET van *Leiden* te gewagen: waarvan de gedachtenisse, (hoewel, byna twe eeuwen daarna verlopen zyn) noch tot heden billyk by de Inwooneren bewaard word, door eenen jaarlykschen *Dankdag*, den 3 *Oktober* invallende. Die Stad had, naamlyk, in 1572, zich niet zodra voor de *Staaten* verklaard, en den Prins *Willem* I, voor haren Stadhouder erkennende; of zy werd door den Spaanschen Krygsoversten, *Franc. Baldez*, (*Valdesio*,) in Oktober des volgenden jaars 1573; en dus nauwelyks drie maanden, na 't verlies van *Haarlem*, met een talryk heir ingesloten, ten einde dezelve door hongersnood, tot de overgave te dwingen. Dit was, derhalven, in den beginne meer eene *blocquade*, dan eene belegering te noemen: gelyk hy ook, den 21 *Maart* des volgende jaars, 1574, weder te ruggetrok en de Stad verliet. Dan, den 26 *Mey* deszelven jaars 1574, andermaal daar voor verschynende, werd de Stad heftig aangetast. De Borgers, zich herrinnerende, wat zo kort te vooren aan *Haarlem* overkomen was; terwyl zy niets beters van de trouwloos- en wreedheid der *Spanjaarden*, hadden te verwachten, byaldien hunne Stad in derzelver handen viel; namen het besluit, om zich tot den laatsten man kloekmoedig te verdedigen. Dit gelukte hen, in zo verre, dat zy, geduurende vyf maanden, den vyand tegen hielden. Doch, de schaarsheid en gebrek aan levensmiddelen verwekte, binnen de Stad een yslyken *hongersnood*: en hierna volgde de *pest*: welk één en ander de verdedigers dermate had doen verminderen, en de overgeblevenen zodanig afgemat, dat, met der haast, de overgave door verdrag zou gevolgt zyn; byaldien niet ter rechter tyd eene *verlossinge* gekomen was. Alreeds van den aanvang van dit beleg, hadden de Prins *Willem* I en de *Staaten* getracht, de Stad te ontzetten: 't welk, eindelyk, door het openen der Sluizen aan den Maas- en Yssel dyk, werd uitgevoerd; waar door het water, derwyze, dat Gods hand daarin zichtbaar te bespeuren was, met een' straffen noordwesten wind, ten tyde van een springvloed, de binnenlanden, tusschen *Delft* en *Leiden* zo diep deed ondervloejen, dat de Zeeuwsche *Admiraal* LOUIS BOYSOT, met meer dan 200 platboomde Schepen, wel bemand, en

van

K. F. B. sculp.

van geschut en levensmiddelen voorzien, derwaard heen stevende, en de vyanden, op het gezichte dezer vloot ten uiterste verschrikt, met veel verhaasting, van rondom de Stad verdreef. Van dit zo zeldzaam geval, is noch, onder onze Nederlanderen, een *Spreekwoord* overgebleven: waardoor men, wanneer imand onverwacht gered word, uit de eene of andere ongelegenheid gewoon is te zeggen: *Leiden is ontzet.*

Ter verzoeting der menigvuldige rampen, geduurende dit beleg by de inwooneren uitgestaan, als mede ter belooning van derzelver kloekmoedigheid, heeft Prins *Willem* door de Staaten van *Holland* en *Zeeland* uitgewerkt, dat binnen die Stad, den 8 *Febr.* 1575, eene *Lands* UNIVERSITEIT werd opgerecht; die terstond met geleerde mannen voorzien, en met groote voorrechten begunstigt werd. De plaats, voor dezelve geschikt, was eerst, het S. *Barbara Klooster:* dan, daarna, heeft men het *Wittevrouwen Klooster*, by 't *Rapenburg*, daartoe bekwaam gemaakt: waar dezelve sedert altyd is gebleven. De *Tuin* van dit Klooster is, tot een *Hortus Medicus*, aangelegt. Boven op het dak, is een ruim *plat*, dienende, tot een *Observatorium*. Ook is, in een der vertrekken van dit gebouw, een voortreffelyke *Bibliotheek;* die dagelyks meer aangroeid: en, daarin te zien, een fraaje *Sphere*, die door een uurwerk zich beweegt; en het waereldsgestel vertoond, naar het hedendaags in het algemeen aangenomen gevoelen van *Nik. Kopernikus*. Ter meerdere bevordering der studien in de *Godsgeleerdheid*, hebben de *Staaten* van *Holland*, in 1592, een *Kollegie* opgerecht, in het gewezen *Cellebroers-Klooster*: in het welk, veertig *Bursaalen* onderhouden worden; die, onder het opzicht van een *Rector*, en een *Onder-Rector*, staan. Daarom, word dit, het *Staaten Kollegie*, genoemt.

Op *Leidens Hooge School*, hebben van tyd tot tyd zeer beroemde *Mannen*, in allerly soort van wetenschappen, geleeraard; die, behalven de Landzaaten, ook veele vreemdelingen, naar zich trokken. Onder deze heeft, inzonderheid, HERMAN BOERHAVEN, aan dezelve, geen geringen luister bygezet; om wiens wille, jaarlyks veele *Engelschen* overkwamen, om 't onderwys in de *Geneeskunde* te ontfangen. Op deze *Hooge-School*, zyn de verschillen eerst begonnen, tusschen die beiden Amptgenooten, *Gomarus* en *Arminius;* zo dra de laatste, in den jare 1603, van *Amsterdam*, derwaard beroepen was, tot *Professor* in de *H. God-*

geleerdheid; wiens aanhangeren, daarna, onder den bynaam van *Remonstranten*, zo veele opschuddingen in Neerlands Kerk- en Borgerstaat veroorzaakt hebben.

En, nadat deze verschilien, door de Nationaale *Dortrechtsche Synode*, in 1618 en 1619, ten voordeele der *Kontra-Remonstranten* beslist waren, is ook, in gevolge het besluit der gemelde *Synode*, binnen deze Stad, de *Nieuwe Overzettinge* des *Bybels*, in den jare 1633, tot stand gebracht, dewyl de Overzetteren, aldaar, ter oorzake dezer Hooge-School, meer dan elders gelegenheid hadden, om, in sommige *woorden*, waarvan de betekenisse zich eenigzins twyffelachtig mogte opdoen, door den raad en het onderricht der Hoog-Leeraaren in de Oostersche Taalen, geholpen te konnen worden. Vermits, de eerste druk dezer *Nieuwe Overzettinge*, met de eige hand der Overzetteren gekorrigeerd, noch heden, op 't *Stadhuis* te *Leiden* als eene gedachtenisse bewaard word; is dit de reden, waarom in elk derde jaar, eenige *Gedeputeerden* van alle de Nederlandsche Synoden, die benoemt worden, *ad Autographa*, na vooraf, in de *Treveskamer* in *'s Hage*, de *Handelingen* der *Dortrechtsche Synode*, te hebben nagezien, des anderen daags, benevens sommige afgevaardigden van Hun Hoogmogende, met twe Staaten-jachten, zich naar *Leiden* begeven, ten einde aldaar, ook deze *Nieuwe Overzetting* te bezichtigen; die, daar, door afgezondenen uit de *Stadsregeering*, op het Stadhuis ontfangen, en na 't verrichte werk, in de herberg, by den *Burgt*, op stadskosten, treflyk ter maaltyd worden onthaald.

De STADS-REGEERING bestaat, uit XL. leden van de *Vroedschap*, de *Heeren*, VEERTIGEN, genoemt; die, wanneer een plaats openvald, dezelve door meerderheid van stemmen vervullen. Uit deze worden verkoren, een SCHOUT; die 3 jaren dit ampt bekleed: *vier* BURGEMEESTEREN en *acht* SCHEPENEN; samen uitmakende, de *Leden* van den *Gerechte*. Van de *Borgemeesteren*, verwisselen, alleen de twe oudsten, alle jaren: terwyl, de twe jongsten, noch het volgend jaar volharden. Doch, de *Schepenen* verwisselen, alle jaren, naar de keuze van den *Prins* ERFSTADHOUDER, uit eene door de *veertigen* opgegeven *nominatie* van een dubbeldtal. Aan deze, zyn, als *Ministers*, toegevoegt: een PENSIONARIS: een SEKRETARIS: een GRIFFIER: en een MEDE-SEKRETARIS.

Dat de LAKEN FABRIEKEN, eertyds, te *Leiden*, in grooten bloei geweest zyn, is zeer bekend. De *Leidsche Lakens*, waren

waren beneven de *Delftsche* en de *Haarlemsche*, alomme in achting: en gaven aan een groot getal van menschen, die van rondom derwaard toevloeiden, een goed bestaan. Men zegt, dat deze *Handel* alreeds, sedert de XIV. eeuw, aldaar begonnen was: doch, zy werd niet weinig vermeerderd, toen, in het midden en einde der volgende eeuw, eene menigte van *Waalen*, uit *Vlaanderen* en andere *Spaansche Provincien*, als mede, uit *Luikerland*, om den Godsdienst, derwaard hunnen toevlucht naamen, die dit handwerk, beneven de Weveryen van *Saajen*, *Greinen*, *Wollen Dekens enz.* overbrachten. Door de belegering, in de jaren 1573 en 1574, kan men geredelyk denken, dat alle deze *Weveryen*, merkelyk verachterd zyn geworden: dan, deze schade is, eenigen tyd daarna, weder genoegzaam vergoed. Die zelve handteering is, ondertusschen, sedert den aanvang dezer lopende eeuwe, deerlyk vervallen, nadat de *lakens*, en de andere gemelde *stoffen*, langs hoe meer, uit de nabuurige landen herwaard ingevoerd werden; die, vermits, aldaar, de arbeidslooneh minder zyn, voor geringeren prys gekocht worden: hoewel dezelve, in deugdelykheid, voor die te *Leiden*, *Delft*, *Haarlem*, *en Amsterdam*, geweven worden, gemeenlyk moeten zwichten.

Van *merkwaardige Personen* sprekende, die te *Leiden* geboorén en woonachtig zyn geweest; willenwe, van geenen *Piero van Leyen*, ophalen; alhoewel dees', door geheel *Neêrland*, in zeker geval, tot een *spreekwoord* is geworden: want, van de echtheid der vertellinge, die men van hem maakt, zynwe niet zeker. Ook, heeft *Jan Beukelze* (van *Bockholt*,) niet verdiend, om, met brave lieden, die dezer Stad eere hebben aangedaan, te gelyk genoemt te worden: want hy was een kleermakers-knecht, uit deze Stad oorsprongklyk; die zich, binnen *Munster*, tot een *Hoofd*, zelfs onder den titel van *Koning*, over de Oproerige *Wederdooperen*, had opgeworpen; die na de overgave der Stad, in 1536, op bevel des Bisschops *Francois*, den rechtmatigen loon zyner verregaande aanstootelyke feiten ontfing. Beter ware het, den naam zodaniger boosdoeneren te doen verrotten. Dan, onder de voortreflyke mannen (welker eenigen, door *Guicciardin*, worden opgegeven, *Belgii Part.* II *pag.* 108.) zyn geweest JAN GERBRANDS van *Leiden*; een Karmeliter *Monnik*, die een *Cronyk* van *Holland* in de Latynsche-taal geschreven heeft, en, in 1504, gestorven is: die vermaarde Rechtsgeleerde, FILIPS van LEIDEN. JOHAN

VAN DER DOES, (JANUS DOUSA,) Heer van *Noordwyk*; die, geduurende het gemeld beleg van Leiden, zich zo manlyk gekweten heeft; en te gelyk een voortreflyk Taalkundige en Dichter was: waarvan deszelfs nagelatene schriften noch getuigen zyn: JOHAN. KOKCEJUS, Professor in de *H. Godgeleerdheid*: de bovengemelde HERM. BOERHAAVEN: beneven meer anderen.

Voorts, heeft deze *Stad*, in overeenstemminge met veele andere steden van Holland verscheidene HEERLYKHEDEN van de *Graaflykheid* van *Holland* gekocht; waarover, de Stadsregeering het gezach oeffend: als, de *Hooge Heerlykheden*, OESTGEEST en POELGEEST: beneven de *Ambachts-Heerlykheden*, LEIDERDORP, ZOETERWOUDE, LEIDSCHENDAM, WILSVEEN: en eenige andere, die geene *Kerkdorpen* zyn.

Eindelyk, is noch aantemerken: dat het zuidelykst gedeelte van dien grooten *waterplas*, te midden der steden. *Amsterdam*, *Haarlem* en *Leiden*, gelegen, waarvan het grootste deel, dat naast by *Haarlem* reikt, de *Haarlemmer-Meir*, genoemt word, naar deze Stad den naam draagt van de LEIDSCHE-MEIR. Deze beiden bestonden, eertyds, als *twe* onderscheiden *Meiren*, elk op zich zelven: maar, zo de één als de ander, door den tyd zich verder uitzettende, zynze eindelyk tot elkander saamgevloeyd. In deze Meir, ontlast zich nu de *Oude-Rhyn*; en behalven van deze—— is dezelve, de gemeene verzameling van meer andere wateren in *Holland*; die door de Rivier, het *Spaarne*, langs de Stad *Haarlem* by *Sparendam*, in het Ye vallen. Van *Leiden*, varen over deze *Meir*, ter gezettertyden, naar *Amsterdam*, zekere *Vrachtschepen*, die men KAAGEN noemt, welke belanden, aan den *Overtoom*; een buurtschap, omtrent een vierde deel uur gaans, zuidwestwaard, van *Amsterdam*.

AMSTERDAM * volgt hier, als de *vyfde* in rang, onder de stemmende steden dezer Provincie. Byaldien men, de *uitgestrektheid* en *volkrykheid*, daarby de pracht der *Gebouwen*,

* Er zyn van deze alom vermaarde Stad, verscheidene *Beschryvingen* voor 't licht gebracht: als van O. DAPPER COMMELIN, WAGENAAR enz.

Ook zyn, van de *hedendaagsche gedaante*, dezer Stad, meer dan eene *plattegrond* ontworpen: welke men, met deze onze *Beschryving*, behoord te vergelyken.

bouwen, en de Rykdommen der Inwooneren dezer Stad, gadeslaat; zo zou zy wel den *eersten* rang schynen te verdienen. Veele Uitlanderen, *Amsterdam* daar voor kennende, en wetende, dat deze Stad, meer dan eenige andere, door alle waereld-deelen, zo zeer vermaard is, hebben, daarom dezelve wel eens, als *Nederlands* algemeene *Hoofd-Stad* aangezien: waarin, zy zich echter vergissen.

De *rang* der Steden word toch, doorgaans, naar derzelver verschillenden *ouderdom* bepaald: en, *Amsterdam* is niet, onder de oudste Steden dezer Landen te rekenen. Ook, was zy, in den tyd, toen de rang onder de Steden dezer landstreek eerst bepaald werd, noch niet tot dien hoogen top van aanzien opgestegen. Men weet, daar tegen, dat zy uit kleine beginselen, langzaam opgekomen zy.

De Rivier de *Amstel*, aldaar, zich ontlastende, in het *Y* of *Te*; zo was men al vroeg in de noodzakelykheid, om aan derzelver Mond, een' *Dam* of *Sluis* te leggen; en wel, waarschynlykst, ter plaatze, welke nu noch de *Dam* genoemt word: ten einde, by hooge vloed-tyden 't water van 't *Te* te keeren; 't welk, anderzinds; de lage binnenlanden daaromstreeks dikwerf zoude hebben doen ondervloejen: en, 't is zeer natuurlyk, dat, aan deze SLUIS, allereerst, den naam van den AMSTEL-DAM, (zo veel gezegt, als de *Sluis* of *Waterkeering* * aan den *Amstel*,) zal gegeven zyn. In ver-

* *Hadr. Junius* (*Batav. Histor. p.* 410,) en anderen hebben ons geleerd: dat het woord *Dam*, in de oude Hollandsche taal, een *Sluis* betekene: en wil, om deze reden; dat een *Sluis* noyt de geheele breedte eener Rivier besloot; maar overal', waar een *Sluis* gelegt zal worden, de Rivier door een', of twe tot elkander toelopende *Dammen*, moet vernauwd worden. Dewyl, derhalven, het maken eener Sluis, met het *Dammen* begind; is 't zeer natuurlyk, dat men, een' *Sluis*, een' *Dam*, noemde; of, ten minsten, dat die beiden naamen dikwerf onder elkander verwisseld werden. Welligt, word daarop gezien *Jes. XIX 6.* waar men, van *gedamde stroomen*, leest. Vermits, in ons land, alle de Rivieren, die in Zee of in andere Rivieren uitwateren, (alleen uitgezonderd de *groote Rivieren*, die geen *Dammen* of *Sluizen* dulden zouden; en welker water, daarom, te wederzyden, door Dyken, langs derzelver boorden, moet bedwongen worden;) aan haaren Mond met zodanig een *Dam* of *Sluis*

vervolg van tyd, hebben naar 't gemeen gevoelen, ter zelver plaatze, verscheidene *Visschers* zich ter woon neêrgezet; wie'r huizen al' langzamerhand vermeerderende; eene geheele BUURTSCHAP begonnen uyttemaken, en, daarna, een DORP: 't welk dien zelven *naam* van *Amsteldam* of *Amstelerdam* behouden heeft. Des te meer, mag men denken, dat dees' oord, aan den *Mond* der Rivier den *Amstel*, zeer vroeg met *huizen* zal bezet geweest zyn: dewyl, aldaar, het *Ye* 't engst zynde, de gevoeglykste plaats tot het *veir* of *overtocht* van dit *water*, naar *Noord-Holland*, was: weshalven, men bedacht geweest is, om aan dien oord verscheidene *Herbergen* te stichten, ten gemak der Reizigers, die daar dagelyks heen en weêr trokken.

Dit zelve *Dorp* stond onder het gebied der *Heeren* van *Amstel*, die, in de oude Graaflyke geschiedenisse van *Holland*, zeer berucht geweest zyn, alreeds sedert de XIde eeuw. Deze *Heeren* waren te gelyk *bezitters* van geheel AMSTEL-LAND; dat, naar die zelve Rivier, benoemd werde en hadden, 't zy in- of by dit Dorp, een KASTEEL gebouwd; waarin ze hun verblyf hadden: 't welk daarna vernietigd is; zonder, dat men de rechte plaats daarvan weet aantewyzen.

De veranderinge en verbeteringe dezer plaatse, van een *Dorp* in eene STAD, heeft, in derzelver *naam*, geen verandering gegeven; dan alleen, door tyd verloop, een weinig, in de uitsprake: wordende, dan AMSTELREDAM, dan AMSTELDAM, en, gewoonlykst, AMSTERDAM, geheten: hoewel, AMSTELERDAM, naar den aard der *Nederduitsche* taal, de rechte uitsprake zyn zou. In 't *Latyn*, wordze gemeenlyk, *Amstelodamum*, geschreeven.

Alhoewel, de Rivier de *Amstel*, die met eenen bogt, te midden door de Stad loopt, dezelve nu in *tweën* verdeeld; is zy, toch, sedert haare eerste stichting, niet zo te weder-zyde

Sluis voorzien zyn, ten einde, by vloedtyd, 't water uit de binnenlanden te weeren; zo ziet men, hieruit, de oorzake, waarom veele *Steden* en *Dorpen*, aan den Mond der Riveren gebouwd, eeven terzelver wyze, benoemt worden; als ROTTERDAM: SCHIEDAM: MONNEKENDAM: SPAARENDAM: IDBENDAM: SAARDAM: SCHAARDAM: KRABBENDAM: ZWADENBURGERDAM: LEIDSCHENDAM: GIESSENDAM: MAASDAM: ALBLASSERDAM: APPINGEDAM enz.

zyde, met huizen bezet geweest; maar in den beginnen eenig-lyk, langs de *Oostzyde*. Dit deel der Stad word daarom, (en dit strekt ten bewys daarvan,) noch heden, de OUDEZYDE, en 't ander deel dat ten westen daartegen over ligt, de NIEUWEZYDE, genoemt. Zy waren echter beiden reeds bebouwd, en met een muur en gracht omringt, voor den jare 1400, en, hoedanig die Stad zich toen vertoond hebbe, kan men zien, in eene *Afteekening van den platten grond*, by O. *Dapper*, *Historische Beschryv.* van *Amsterdam*: *bladz.* 44. waaruit men bemerkt, dat de *Oude-* en *Nieuwezyds-voorburgwal*, (welke, daarvan, noch heden dien *naam* behouden heeft,) toen, de Stad bepaald hebbe. In den jare 1482, werd de zelve Stad noch meer vergroot, en met een nieuwe *muur* en *gracht* omgeven.

Deeze Gracht was aan de *Oude zyde*, de *Gelderscbe Kaai* en, daar naast, de *Kloveniers Burgwal*: en, aan de *Nieuwe zyde*, de *Konings gracht*; die daarom, noch heden, de *Cingel*, genoemt word, dewyl zy, in dien tyd, als een *Cingel* de Stad besloot.

De *Roomsgezinden* geloven, dat *Amsterdam*, deze zyne spoedige vergrooting, te danken hebbe, aan een zogenoemd *wonderwerk*, 't welk zou geschied zyn aan een geweyde *Hostie*, in den jare 1345, ter plaatze, waar daarna, ter gedachtenisse van het zelve, de *Nieuwezyds Kapelle* (daarom, die 's tyds, de *Heilige Stede* genoemt,) gesticht is: als mede, aan meer andere *wonderwerken*, door die zelve *Hostie* uitgevoerd: waarvan men een uitvoerig verhaal vind, by den eevengemelden O. *Dapper*, *bladz.* 387—394. Deeze zaak heeft een Roomsgezind Schryver, S. *Marius* willen beweeren, in een geschrift, getytuleerd: *Amstelredams eer en opkomen, door de denkwaerdige Mirakulen, geschied, aan en door het H. Sacrament des Autaers*. En, dat dit gewaand *wonderwerk*, in die tyden der onwetenheid en bygelovigheid, waarlyk, veel toegebracht hebbe, tot bevordering van den *bloei* dezer Stad, ter oorzake der *Bedevaarten*, die derwaard van rondsomme gedaan zyn, om deze *Hostie* te bezoeken en te vereeren; zal men mogen aannemen, in een gezonden zin: want, *daar 't volk veel is, is de neering*, zegt 't gemeen spreekwoord. Alleen, de verteeringen van zo grooten toevloed van vreemdelingen zullen, aan de Inwooneren, geen kleinen winst gegeven hebben: zonder dat wy dit, naar de wyze der Roomsgezinden, aan een' byzonderen *zegen*, welken deze *Hostie* de Stad zou hebben aangebracht, willen

ken hebben toegeschreven. En, des te gereeder, zal men dit willen toestaan: wen men dit vergelykt, met andere zodanige plaatzen; als SCHERPENHEUVEL, HAL, KEVELAAR enz; die, door den grooten toevloed van vreemdelingen, in den zomertyd, ter bezoekinge der zogenoemde wonderdadige *Lieve vrouwe beelden*, groot en vermogende geworden zyn. Daarom, hebben de *Roomsgezinden* te *Amsterdam* de gewoonte, ter gedachtenisse van dit gewaand wonderwerk, noch jaarlyks, eenen *Dankdag* te *vieren* *.

Men mag, echter, denken: dat ook de groote *voorrechten*, in 't stuk van koophandel, door de *Graven* van *Holland*, aan deze Stad, ingewilligt, van tyd tot tyd, veele *huisgezinnen*, uit andere steden en vlekken, derwaard hebben doen toevloejen, ten einde mede 't genot daarvan te hebben: waardoor, men genootzaakt werd, die Stad verder uit te zetten, en, de huizen, eerst by wyze van *voorsteden*, buiten dezelve gebouwd, mede binnen den *ringmuur* te trekken. Men bewyst, uit de gedenkschriften, die daarvan noch voorhanden zyn: dat die Stad, na de vergrooting van 1482, noch *viermalen*, verder uitgelegt zy: naamlyk in 1585, aan de *oude zyde*: en kort daarna, in 1593, ook aan de *Nieuwe zyde*; wanneer de Stad uitgelegt was, tot zo verre, daar nu de *Heeren Gracht* loopt.

Deze twe *uitleggingen* der Stad, zo korten tyd na elkander gevolgt, en inzonderheid, die eerstgemelde, van 1585, word voornaamlyk toegeschreven, aan de verovering van ANTWERPEN, door de *Spaanschen*, onder den *Prins* van *Parma*, in denzelven jare voorgevallen: waardoor, de voornaamste *kooplieden* dezer eertyds zo bloejende Stad, te rade werden, dezelve te verlaten; met zich voerende, de neering, handwerken en al hunnen rykdom; die, voor 't meerderdeel, zich nederzetteden te *Amsterdam*; alwaar zy volkomen *vryheid* van *Godsdienst* mogten genieten.

Immers, was deze Stad, middelerwyle, der *Staaten zyde* toegevallen: hoewel zich dit niet zo gemakkelyk had toegedragen; dan, in de andere Steden van *Holland*: vermits de *Wethouderschap*, beducht tegen dergelyke oproeren,

* Dit blykt, uit een *Roomsch Boekje*, in 1750, te *Amsterdam*, by *Krajenschot*, uitgekomen: geintituleerd: *Twee Predikatien, gedaan, op den jaarlykschen Gedenkdag, van het wonder der Heilige Stede, te Amsterdam.*

ren, hoedanige, in de jaren 1534 en 1535, met de *Wederdopers* (anders genoemt, *Naaktloopers*) waren voorgevallen, den *Hervormden*, 't prediken, zo buiten, als binnen de Stad, scherplyk verboden hadden, en zelfs zware vervolgingen tegen dezelve begonnen aanterechten. Dewyl de Regeering, dus, de zaaken der *Spaanschen* begunstigde, werd *Amsterdam*, de gemeene toevlucht der *geestelyken*, die uit de andere Steden van *Holland* verdreven waren; terwyl, daartegen, de *Hervormden*, de Stad ontwyken moesten. In 't merkwaardig jaar 1572, toen de meeste Hollandsche Steden den Hertog van *Alba* afvielen en der Staaten zyde kozen, werd *Amsterdam*, door den Grave van *Lumey*, door Prins *Willem I* tot Stadhouder over *Holland* aangesteld, belegerd: doch dees' was genootzaakt, onverrichter zake aftetrekken. In 1577, werd een twede aanslach door de staatsche troupen, op die Stad gemaakt; die weder vruchteloos afliep. Doch, in den jare 1578, als de Stad te water en te lande ingesloten, en, daardoor, alle toevoer van levensmiddelen afgesneden werd, was de Magistraat genootzaakt, met de Staaten in een verdrag te treden: waarby, den *Hervormden* zo wel als den *Roomschgezinden*, de *vrye oeffening* van *Godsdienst* werd toegestaan; beneven meer andere voorwaarden. Dit verbond heeft, echter, weinig tyds blyven stand grypen: want, dewyl de *Hervormden* zich beklaagden, dat de verdrags-pointen, van der Roomsgezinden zyde, niet onderhouden werden; kwam in dat zelve jaar, een algemeene opstand, onder de *Borgery*; die het *Stadhuis* met geweld innamen, en de *Roomsche Regenten*, beneven de *Minderbroederen*, en andere *Geestelyken*, ter Stad uitdreven, de *Kerken* van beelden zuiverden, en dezelve zich toeëigenden, ter oefening van den *Hervormden Godsdienst*, eeniglyk.

De *derde vergrootinge* geschiede, in het eerste der vorige eeuw, en begon, in den jare 1612. Deze betrof, voornaamlyk, de Nieuwe- of *Westzyde* der Stad: alwaar men de HEERENGRACHT, die eerst buiten om den wal liep, ter wederzyde, met huizen bezettede: en daarby delfde, de KEISERS- en de PRINCEGRACHT: en, buiten dezelve, verscheidene *dwars grachten*, die met de *Princegracht*, gemeenschap hebben; doorsnydende dien oord der Stad, welke somwylen, *over den Jordaan*, genaamt word. En, werd de Stad, aan die zyde, van den *Ye-kant* tot aan de *Leidschepoort*, toen omringt met eene *aarde wal*, versterkt

met twaalf *Bolwerken*. Hoe de gedaante der Stad, in dien tyd, zich hebbe voor gedaan, is te zien, in de *platte grond*, welke *Guicciardin* daarvan opgeeft. (*Belgii Descript. Tom. II. pag.* 110.)

Ter zelver tyd, was reeds 't voornemen, om dien zelven *wal* langs de oostzyde voorttezetten, tot aan den *Te kant*; waartoe de Magistraat, in 1613, van de Staaten van Holland en West-Friesland, verlof verkregen hadden. Doch, door tusschenkomende verhinderingen, bleef het, een' tyd lang, gestaakt. Middelerwyle, ging men met het bouwen van *nieuwe Huizen*, zo wel in de *Oost-* als *Westzyde*, zo sterk voort, dat het reeds, van binnen, een *nieuwe uitleg* der Stad geleek. Daaraan, ontbrak niets meer, dan de *omwallinge*, weshalven, na verloop van 46 jaren; naamlyk in 1658, de voltooijinge van dit werk volgde, de *aarde wal* voortgetrokken, en by de voorige twaalf — noch veertien *Bolwerken*, gevoegt werden. Ter zelver tyd, zyn ook de *Heere- Keisers-* en *Prince grachten* verlengt, en gelykwydig van elkander voortgetrokken door het Zuidelyk- en Oostelyk deel dezer *nieuwe Stad*; die daarom, ter onderscheiding der andere de Nieuwe *Heere- Keisers-* en *Prinse gracht*, genoemt worden.

By deze laatste uitlegging, is 't nu gebleven: en *Amsterdam* is, binnen den omtrek van ruim vier eeuwen, uit geringe beginselen, dermate toegenomen, dat het thans gerekend word, meer dan 890 *morgen* lands, in zyne uitgestrektheid te begrypen. Men begroot zynen geheelen *omtrek* op 3058 *Roeden*; 't welk, (elk uur gaans, op 1500 *Roeden*, gerekend,) ruim *twie uuren gaans*, bedragen zal.

Doch, alhoewel die Stad zeer groot is; zal, toch, een vreemdeling niet geredelyk daarin verdwaalen konnen: byzonder, wanneer hy eenig denkbeeld heeft, van het beloop der *binnen wateren*; als van den Binnen-Amstel, het Rockin en het Damrak; die alle de een na de andere volgen, en gemeenschap met elkander hebben enz. voornaamlyk, van die drie bekende *Grachten*, de Heeren- Keizers- en Prinsegracht; die byna *parallel* (eevenwydig van elkander) genoegzaam, door de geheele Stad rond gaan; en, van plaats tot plaats, overal waar de *bruggen* zyn, met rechte straaten doorsneden worden, welke voor het meerderdeel haaren uitgang hebben, op den Dam; die het voornaam *middelpunt* der Stad uitmaakt. Deze menigvuldige *Grachten* hebben, ondertusschen, (dewyl ze door geen slaketzels afgeperkt zyn,)

zyn,) dikwerf; byzonder in den avond, en by mistig weder, aan veele menschen het leven gekost: weshalven, de Regeering bedacht geweest is, ten einde zulke ongelukken voor te komen, des nachts, wanneer 't donkere maan is, in alle de straaten *Lantaarnen* te doen branden; Deze zyn, te *Amsterdam*, 't eerst in gebruik gekomen, door toedoen van zekeren *Joh. van der Heiden*, omtrent den jare 1670; dezelve, die ook de *Slang-brandspuiten* heeft uitgevonden. Van *Amsterdam*, zyn die *Lantaarnen*, daarna, naar andere steden der Nederlanden overgebracht.

Het getal der *Straaten* en *Steegen* is, ruim 260: en dat der HUIZEN werd, in 1732, gerekend, op 26035: welke in 1740, vermeerderd waren, met 280: dus, in alles samen, 26315. En, in de jare 1769 en 1770, heeft men aangevangen, ook de *Plantagie*, of anders het *Weseperveld* genoemt, eertyds een open vak, alleen met lusthoven vervuld, met nieuwe *Huizen* te betimmeren: waardoor, derzelver getal noch dagelyks meer aanwast. Weshalven, zy zich niet vergissen zullen, die het getal der INWOONEREN, op 241000, schatten.

Zy heeft de gedaante van eene *halve maan* of van eene *gespannen boog*, die aan de *Water-* of *Ye-kant*, oopen is. Het getal der POORTEN, is, naar gelang der uitgestrektheid dezer Stad, niet groot; dewyl 'er niet meer als VIII gevonden worden. Van de noordoostzyde beginnende, is de eerste de MUIDER POORT: de tweede de WEESPER-POORT; welke in den jare 1770 ingestort zynde, weêr terstond is begonnen herbouwd te worden: de derde, de UTRECHTSCHE-POORT: de vierde, de SPIEGEL- of WETERINGSCHE-POORT: de vyfde de LEIDSCHE POORT: de zesde, de RAAM-POORT: de zevende, de ZAAGMOLENS-POORT; en de achtste, de HAARLEMMER-POORT. De gemelde XXVI *Bolwerken*, op welker midden, overal' *Windmolens* staan, en die, zo wel als de *gordynen*, (*courtines*,) die ze aan elkander hechten, van buiten met een steenen muur bekleed zyn, geven, in veronderstellinge, dat zy naar behooren met *geschut* beplant zyn, aan *Amsterdam*, geene kleine sterkte; voornaamlyk, dewyl men, des noods, door het openen der *Sluizen*, ten tyde der vloed, het *Ye-water*, kan doen inloopen, 't welk de ommelanden zou doen ondervloejen, en de Stad, voor den vyand, aan de landszyde, ongenaakbaar maken. Aan den *Ye-kant*, is de Stad wel met geene wal of Bolwerken gedekt: dan, is daar, van het éene einde tot het ander, langs de geheele noordzyde,

be-

bevestigt, tegen vyandelyke Schepen, door twe reijen *paalen*, ten tusschenstand van omtrent 70 voeten, van elkander; die wel hier en ginds eenige nauwe openingen hebben, voor de in- en uitvarende Schepen; doch, welke des nachts, door dikke *boomen*, met yzere pinnen bezet, worden toegesloten. Daarbeneven, heeft zy eene *krygsbezetting*, hoewel slegts van twe Kompagnien, elk 200 mannen sterk, die op 's landskosten onderhouden worden. Deze hebben de *hoofdwacht*, boven de *oude Waag*, op den *Dam*: en; worden gebruikt, om de Stads *poorten*, en de gemelde *boomen*, aan 't *Te* te bezetten.

De Stad ligt op een' GROND, die laag, en daar by *voosch* en *moerassig* is; en welke, om die reden, geen *Steenehuizen* zou konnen dragen; zonder dat der zelver fondamenten op ingeheidde *mast-boomen-paalen* gelegt worden; die ter diepte van tusschen 40 en 50 *voeten*, den eersten harden zandgrond aantreffen. Men verhaald, dat daarom, ten zekeren tyd, Imand uit *Amsterdam* aan zynen vriend schreef: dat hy aldaar, *op de toppen der boomen*, genootzaakt was zyn *verblyf* te nemen: een madzel, 't welk, zonder te weten, dat de Huizen op *paalen* staan, niet gemaklyk zou begrepen worden. Hierdoor, zyn ondertusschen, de *huizen* dezer Stad, die, zo veel *beneden* — als omtrent een derde deel van den opstal *boven* den grond, gekost hebben, in hoogen prys. Die zelve moerassige grond maakt, dat de LUGHT aldaar niet zeer gezond kan wezen: hoewel, die ook veel verergerd word, door het *brak water* der binnen grachten; 't welk somwylen met bocht en vuiligheden vervuld, in den zomertyd, een' zeer onaangenaamen reuk van zich geeft: weshalven, men dikwyls genootzaakt is, de *Sluizen* van het *Te* te oopenen, en versch water in te laten.

De *Te-kant*, 't welk men te *Amsterdam*, het WATER noemt, verschaft een aangenaam gezicht, op de menigte van groote en kleine SCHEPEN, die daar voor, en achter of binnen de paalen liggen. Voor de Schepen, die de Oostzee en het Noorden bevaren, en die daar overwinteren, zyn afzonderlyke *ruime plaatzen*, die ook wel achter de paalen — maar elk, met eene byzondere dubbele rey paalwerk, van het gemeen water, afgescheiden zyn. Zodanige zyn 'er twe: waarvan de eene, ten oosten, de OUDE — en den andere, ten westen, de NIEUWEWAAL, genoemt worden. Men ziet, aan dienzelven *Te-kant*, overal' langs de gansche *kade*, een

groote

groote drukte, door de menigte van volk, die de Schepen laden of ontladen: gelyk ook, schier onophoudelyk, de ééne Schepen afvaaren en de andere aankomen.

Immers, is *Amsterdam* de handelrykste Koopstad, niet alleen dezer *Nederlanden*, maar genoegzaam der geheele waereld. Daarom, ziet men, in de meeste *Straaten*, voornaamlyk te midden der Stad, van huis tot huis, schier niet, dan *winkels*; waarin de kostelykste waren, die 't geheel Oost en West uitleveren, worden aangeveild; behalven van handwerk en van allerly konstgereedschappen, daaronder ook, die de *Sterre-* en *Zeemanskonst* betreffen. Men heeft, al van voorige jaren, daar altyd gehad, de voornaamste *Kaart-winkels*, van welke ook sommige noch stand houden: als van *Wil. Jans. Blauw*, *de Wit*, *Vischer*, *Schenk*, *Allard*, *Covens* en *Mortier*, *Ottens*, de *Leth* enz. en, de *Landkaarten* te *Amsterdam* gesneden, hebben, een' geruimen tyd, den prys behaald, boven al wat elders voor 't licht kwam: en, werden, naar alle andere landen verzonden. Ook heeft men daar een *Globe makery*; die de eenige is, in geheel Neerland. Onder alle de straaten dezer Stad, was eertyds de *Warmoesstraat*, de neringrykste; daar nu de *Kalverstraat* en de *Zeedyk*, alle de andere schynen te overtreffen. Behalven de winkels is 'er ook, eene onnoemelyke menigte van *Pakhuizen*, *Zolders* en *Kelders*; welke bezeten of gehuurd zyn, door Kooplieden, die in 't gros handelen. Daardoor, is *Amsterdam* een plaats, waarin al wie werken kan en wil, een ordentelyk bestaan zal vinden, en zelfs overwinnen: van welk laatste, de voorbeelden van die, met klein begonnen, daar na groote schatten hebben opgelegt, overvloedig worden aangetroffen. Ter andere zyde, heeft die Stad ook haare *ongemakken:* dewyl de meeste Inwooneren eng gehuist zyn; en, echter, veel geld voor huishuur betaalen. Daarby komt, het gebrek van versch water: 't welk (behalven wat men in de *regenbakken* verzameld,) met water-schuiten, omtrent van 4 uuren verre, uit de rivier de *Vecht*, moet worden aangebracht.

Dat deze Stad zo zonderling, boven alle Nederlandsche Steden, uitmunt, in *Koophandel*, heeft daarom, by sommigen, wel eens verwondering gebaard: des te meer, dewyl, de af- en aankomst der *Schepen* moeyelyk en kostbaar vald: want, wel verre, van onmiddelyk by de Stad de *ruime Zee* te konnen kiezen, moeten de Schepen, in 't uitvaaren, eenen verren omweg nemen, over de *Zuiderzee*, om door 't *Marsdiep*, tusschen den *Helder* en 't Eiland *Texel*, in de Noordzee

te geraken: alwaar zy, op de rede van *Texel* somtyds, veele dagen verplicht zyn ten anker te liggen: wachtende, naar een' *Oosten* of *Noordoosten wind*; die de eenige is, welke hun de doorvaart der gemelde zeeëngte toelaat. Behalven, dat zy reeds eenige moeijelykheid ontmoeten aan den mond van het *Te*; ter oorzake der ondiepte, 't *Pampus* genoemt, welke de groote en zwaar geladen Schepen niet konnen overkomen, dan by een hooggety: weshalven, men dezelve, door behulp van *ligters*, een soort van Schepen, die men *Kameelen* noemt, over deze droogte moet laten overbrengen; ten zy men liever verkiest, een groot gedeelte der lading, in kleine vaartuigen, overteschepen.

De *Oost-Indische Schepen*, die, voor de kamer van *Amsterdam*, uit- en invaaren, liggen, geheel aan 't noordoosteinde der Stad, by 't *Oost-Indisch-Magazyn* en *Scheepstimmerwerf*, in het zogenoemde *zieke water*. Doch de *Oorlogsschepen* zyn opgelegt in een Haven, nader aan de Stad, achter het Admiraliteits-Huis; anders het *Prince-Hof* genoemt; waar ook 's Lands Admiraliteits-Magazyn- en Scheepstimmerwerf, gevonden worden.

De *openbare* Gebouwen dezer Stad, (of, immers, de voornaamste,) kortelyk beschouwende; verdiend, voor alle dingen, onze aandacht:

Het Stadhuis; waarvan men, ten aanzien der grootte, der cierlyke bouworder, der prachtige en kostbaare vertrekken van binnen enz. bezwaarlyk elders de weergâe vinden zal. 't Word te recht, als een *achtste wonder* der *waereld*, erkend. Nadat het *Oud Stadhuis*, dat aan de andere zyde van den Dam en nader by 't *Damrak* stond, te bouwvallig, en ook te klein was geworden, sedert de merkelyke vergrooting dezer Stad; begon men in 't gedenkwaardig jaar der Munstersche vrede, van 1648, den opbouw van dit Nieuw, onder het opzicht van twe voornaame bouwmeesters, *Jacob* van *Kampen* en *Daniel Stalpert*. Byna twe volle jaren werden doorgebracht, met het haajen of inheijen der *paalen*, welke moesten dienen, ten grondslag van zodanig een zwaar gebouw: en in de zes volgende jaren, was hetzelve dus verre gevorderd, dat de *Weithouderschap*, den 1 *Aug.* 1655 aldaar, ten eerstemaal, met veele plegtigheden hare vergadering houden mogte. Men moest, daarmede, des te meer spoed maken: vermits, terwyl men bezig was, om dit *Nieuw* te stichten, het *Oud Stadhuis*, in 1652, door ongeluk was afgebrand. Doch, tot de uitwendige vercierzelen der *Gevels*, en tot

den

den toestal van het *Dak* en den *Toren*, met deszelfs Klokkenspel enz. moesten noch veele jaren besteed worden, eer alles volkomen tot stand gebracht was. Het is een' *vierkant* Gebouw; hoewel, langs de voor- en achter gevels, iets langer, dan langs de beiden zygevels: dewyl de eerste, 282 en de andere, 235 voeten, in de lengte beslaan. Het is van *Bremer-* en *Bentbemerfteenen* opgemetzeld: heeft drie onderscheidene *verdiepingen*, boven den grond. Onder den grond, zyn verscheidene Kelders, daar onder ook, ter bewaaring van het geld der *Amsterdamsche* WISSELBANK; die, in den jare 1609, is opgerecht: staande, onder het opzicht van zes *Kommissarissen*, behalven eenige *Boekhouders*, *Kontrarolleurs* en *Assistenten*. Dezelve is, onder de Borgtocht der Stad: en deze schat bestaat, in byna onnoemelyke geldsommen, beneven ongemunt goud en zilver; alles gewaardeerd, naar derzelver *intrinsique* waerde: 't welk, van tyd tot tyd, door verscheidene eigenaars, daarin gebracht is, en daarin altyd blyft: wordende, in gevalle van koophandel, aanzienlyke sommen gelds, door *bankbriefjes*, van den een' op den anderen overgeteekend; 't welk volstaat, voor betaaling in gereed geld; en dus een groot gemak in den koophandel bybrengt. Als, in den jare 1768, Neerlands Erfstadhouder, Prins WILLEM V, met zyne Koninglyke Gemalinne, de Stad *Amsterdam* bezocht, nam' Dezelve in dit *Stadhuis* zynen intrek: waarvan, veele en de beste vertrekken, door de Stads Overheid, daartoe waren vervaardigt: en, waarin zy Beiden, voortreflyk, overeenkomende met Hunne hooge waardigheid, ontfangen werden.

De *Amsterdamsche* BEURS is mede bezienswaardig: staande dicht by den *Dam*, op verwelfde boogen, boven de rivier, den *Amstel*, die aldaar 't *Rockin* genoemt word. Men is, van 1608 tot 1613, bezig geweest, met de zelve te bouwen. Zy is een groot open *plein*, langwerpig vierkant; omringt van eene overdekte *gaandery*; boven welke, verscheidene *vertrekken* zyn, die tot andere gebruiken dienen: daar onder ééne is de Stads *Schermschool*. Deze *Beurs* griemeld, alle dagen, zo lang de *beurstyd* duurd, dat is, van half een tot half twe uuren na den middag, van een onnoemelyk aantal van *Kooplieden*; die daar samenkomen, om met elkander te handelen: waartoe, de *plaatzen*, van die, in deze of geene *waaren* doen, en naar deze of geene *plaatzen* handel dryven, door zekere *bordjes*, aan de pilaaren der gaandery hangende, te onderscheiden zyn. De vreemdelingen, die de *bovenvertrekken* der gemelde gaandery doorwandelen, verwon-

wonderen zich zeer, over het zeldzaam *geluid*, dat door het spreken van zo veele honderden van menschen onder elkander, zich door de lucht verspreid; zeer wel naar het geluid der zeebaaren, by harde winden, gelykende.

Behalven deze— is 'er noch eene byzondere KOORNBEURS; waarvaan de kooplieden, die eeniglyk in allerly soort van *graanen* handel dryven, gewoonlyk vergaderen. Deze is gebouwd, over het *Damrak*; dicht by de *Oude brugge*: en is onlangs vernieuwd en vergroot geworden.

De HERVORMDE GEMEENTE dezer Stad, die een' langen tyd door XXVIII, doch sedert den jare 1723, door XXX *Predikanten* bediend word, heeft ELF KERKEN, tot haare vergaderplaatzen.

De OUDE KERK is, ongetwyfeld, (gelyk de naam genoegzaam van zelfs aanwyst) de eerste *Parochie Kerk* dezer Stad geweest; die toen, eeniglyk, langs de oostzyde der rivier den *Amstel*, zich uitstrekte. Toen ook de *Nieuwezyde* der Stad betimmerd en dagelyks vergroot werd, heeft men daar, de NIEUWE-KERK 'er bygevoegt. Zy hadden beiden *twe Bescherm-Heiligen*, naar welke zy benoemt worden: de eerste *Johannes den Doper* en *S. Niklaas*: en de twede, de H. *Maagd Maria* en *Ste. Katharina*.

Deze twe zyn noch de grootste en aanzienlykste *Kerken* dezer Stad: en beiden 't eerst den *Hervormden* ingeruimd, in den jare 1578.

Dan, behalven die twe *Parochie-Kerken*, had men ook in de Roomsche tyden, twe KAPELLEN; die, aan de ééne en andere Parochie-Kerk, onderhoorig waren. De éene word, de OUDEZYDS- en de twede, de NIEUWEZYDS-KAPELLE, genoemt. De OUDEZYDS KAPELLE, die aan het einde der *Warmoesstraat*, byna in den hoek van het *Te* en het *Damrak* staat, was eertyds de *S. Olofs Kapelle* genoemt: en, dit word gezegt, het *oudste Kerkje* van *Amsterdam* geweest te zyn: doch, zy is, in 1646, merkelyk vergroot. De NIEUWEZYDS-KAPELLE staat, in de *Kalverstraat*, naar de zyde van het *Rockin*. Deze is de *Kapelle*, welke gesticht is, ter eere van het gewaand *mirakel*, (waarvan we, hiervoor, badz. 455. gewag gemaakt hebben) 't welk, in 1345, zou geschied zyn, aan eene *Hostie*, die door een' kranken ingenomen, en daarna weder uitgespuwd, geduurende een' ganschen nacht, geheel en gaaf in het vuur bewaard gebleven was, wegens de gewaande *heiligheid* dezer plaatze: waar dat *wonderwerk* zou geschied zyn, had men dit *Huis* ter stond in een *Kapelle* veranderd; waarin de-

ze

ke *Hostie* bewaard, en van rondom bezocht werd, door Bedevaarten derwaard: en word dezelve daarom, by de *Roomsgezinden*, noch heden, de *Heilige Stede* genoemt. Deze beide *Kapellen* worden nu ook tot den openbaaren Godsdienst gebruikt: en zyn onder de *elf Kerken* mede begrepen: hoewel, in de NIEUWE ZYDS KAPELLE, 's Zondags namiddags en *Woensdags avonds*, ook door den *Hoog Duitschen Predikant*, gepredikt word.

Behalven deze vier is noch een *vyfde*, de GASTHUIS KERK; die behoord heeft, tot het *S Pieters Gasthuis*. En deze *vyf* zyn; (behalven eenige *Klooster Kerken*,) die *Kerken*, welke, voor de *Reformatie*, by de Roomsgezinden, reeds gebruikt werden: en, die, nu alle afgezonderd zyn, tot den openbaaren *Hervormden Godsdienst*.

Naarmate de Stad verder en verder uitgelegt werd, is het getal der KERKEN, binnen dezelve, vermeerderd: en men was genootzaakt, vermits die vyf *oude Kerken*, (de *Reformatie* langs hoe meer doorbrekende) te klein geworden—en van de uiterste deelen, der Stad te verre afgelegen waren, noch *zes Nieuwe Kerken* te stichten: eerst de ZUIDERKERK, in den jare 1603: de WESTERKERK, welkers *toren* de hoogte van 261 voeten heeft, en de *hoogste* is van alle de Amsterdamsche Kerken, in den jare 1620: de NOORDERKERK, in denzelven gemelden jare: de EILANDSKERK, dus genoemt, dewyl zy, op het *Bikkers-Eiland*, aan den noord westlyken hoek der Stad, staat, in 1660: de OOSTERKERK, in 1669: en, eindelyk, de AMSTELKERK, die eigentlyk, eene groote houte *Loots* is, in 1670. Deze *zes* later gebouwde *Kerken* vertoonen, (ten bewys haar 'er stichting, na den tyd der *Reformatie*,) eene geheele andere gedaante, dan de oude *Roomsche Kerken*: zynde ook van geen *Choor* voorzien; in 't welk, by de Roomsgezinden, de Hoofdaltaar geplaatst word.

Als in 't begin der voorige Eeuwe, veele *Hervormden*, uit de *Waalsche gewesten* der *Spaansche Nederlanden*, ter oorzake der vervolgingen, naar *Amsterdam*, (gelyk, naar andere Steden van *Holland*,) overkwamen, is aan dezelve in 1647, de *Paulinianen Kloosterkerk*, tot hunnen Godsdienst vergund; die, in 1661, merkelyk vergroot werd. En, zo dra, als in 1685, ter gelegenheid der herroepinge van 't *Edikt* van *Nantes*, ook verscheidene *Fransche vluchtelingen* zich binnen die Stad nederzetteden, de *Waalsche Gemeente* zeer vermeerderde; is, voor dezelve, eene TWEDE KERK; die

echter niet meer dan eene *houte Loots is*, gebouwd. Sedert 1686, toen die laatste Kerk werd opgerecht, is de eene de OUDE WAALER — en de andere, de NIEUWE WAALER KERK genoemt.

De WAALSCHE GEMEENTE is, binnen deze Stad, zeer aanzienlyk: en staat, onder het opzicht van VI *Predikanten*.

Zo wel de *Episkopaale* — als *Presbyteriaansche* ENGELSCHE GEMEENTE, hebben aldaar, desgelyks, elk eene byzondere KERK: en, de laatste heeft twe *Predikanten*.

De LUTHERSCHEN bezitten mede aldaar, *twe fraaye Kerken*; die door *zes Predikanten*, worden waargenomen. Ook word, aan alle andere Gezindheden, vryheid van Godsdienst vergund: als, aan REMONSTRANTEN, MENNONITEN, KOLLEGIANEN, KWAKERS enz. De ROOMSGEZINDEN, doen hunnen dienst, in *tien* byzondere *Kerkhuizen*, binnen — en twe buiten de Stad. Men heeft 'er ook eene *Kerk* der PERSIAANSCHE — *Armenische* — en andere *Oostersche Christenen*. En, eindelyk, zyn 'er twe JOODSCHE SYNAGOGEN; de eene der *Portugeesche* — en de andere der *Duitsche Jooden*, (die men anders *Smoussen* noemt,) staande dicht by elkander, in het midden van 't *Joodsche kwartier*; dat genoegzaam eeniglyk, door lieden dezer natie, bewoond word; zynde in en om de Jooden *Breestraat*, naby de *Nieuwmarkt*, in de *Oude zyde* der Stad.

Voorts, is *Amsterdam*, rykelyk voorzien, van meer andere *openbaare gebouwen*; die een geheel *Boek* vereischen zouden, wanneer men, van elk in 't byzonder, een beschryving geven wilde: als daar zyn, het ADMIRALITEITS HUIS: het OOST — en het WEST INDISCH HUIS: de *Schouwburg*, staande op de Keizersgracht; welk in 1770, zeer verbeterd is geworden: van welke — te onderscheiden is, de *Fransche Schouwburg*, buiten de Stad, aan den weg naar den *Overtoom*; welke laatste, voor eenige jaren tot den grond toe is afgebrand; dan daarna weder herbouwd.

Voorts: de STADS DOELEN: 't *Stads* ARTILLERY — en KOORNHUIS: de OUDE — en NIEUWZYDS — HEERENLOGEMENTEN: de BANK van LEENING: het OUDE MANNEN — en OUDE VROUWEN HUIS: — een BORGER — een DIAKONIE — en een AALMOESENIERS *Jongens* — en *Metsje's* WEESHUIS; welk laatstgenoemde, ook, tot een Huis der VONDELINGEN verstrekt: de WEESHUIZEN der *Lutherschen* en andere gezindheden: 't BEGYNENHOF: 't LEPROZENHUIS: een DOLHUIS: een RASP — en een SPINHUIS: een Stads VERBE-

TER-

tenhuis: eene menigte van zogenoemde Hofjes; waarin behoeftigen, behalven vrye wooning, ook, voor een gedeelte, het nodig onderhoud genieten: en veel meer andere; die alle onder de bestiering van byzondere *Regenten* en *Regentessen* staan.

Behalven eene Latynsche School, (die, echter, in deze Stad van Koophandel, geen zo grooten opgang maakt, ten aanzien van de menigte der *Leerlingen*, dan men anderzins, naar gelang haarer grootte, zou mogen verwachten;) is 'er ook, een Gymnasium, of *Illustre School*; waartoe, de geweezen Kerk van 't *Agnieten Klooster*, in 1630, vervaardigt werd. Tot dezelve behóren thans *VII Professoren*: één in de *H. Godgeleerdheid*: één, in de *Rechten*: drie, in de *Geneeskunde*: één, in de *Oostersche taalen* en *Oudheden*: en één, in de *Griekscbe taal*, *Historien* enz.

De *Amsterdamsche* Schuttery is in vyf *Regimenten* afgedeeld; die, naar het onderscheid der *Vendels*, onderscheidenlyk genoemt worden: als, het *Blauw* — *Oranje* — *Wit* — *Geel* — en *Groen* Regiment. Deze *Regimenten* bevatten, elk *tien Kompagnien*; die hunnen Kaptein, Lieutenant en Vendrig hebben. Over elk Regiment, zyn twe *Kolonellen*. En, alle deze *Burger Officieren*, zyn de gezaamlyke leden van den *Krygsraad*. Zy gebruiken de *Beurs*, tot de plaats, waar de *Schutters*, ten zekere tyden 's jaars, zich in den Wapenhandel oefenen. Van deze 60 *Kompagnien*, moeten t'elkens *vier* des nachts de wacht houden: en hebben hunne Hoofdwachten, in *vier* verscheidene *plaatzen* der Stad. Behalven dat zy; in tyden van *Oproer*, door 't alarmslaan der trommen gewaarschouwd, alle onder de wapenen verschynen moeten: en, in zodanige gevallen, van veel nut zyn, om het talryk gepeupel dezer Stad in Ontzach en bedwang te houden: waarvan, in vroegere tyden, van oproer; als, der *Wederdopers*, in 1534 en 1535; der *Remonstranten* en *Contra Remonstranten*, in 1617 en 1618; der *lykdragers*, anders genoemt, de *sterke mannen*, in 1696; en laatstlyk, in de verregaande opschuddingen, ter gelegenheid van het afschaffen der *Pachteryen*, in den jare 1748, de voorbeelden voorhanden zyn.

Naar 't getal dezer zestig Schutters Kompagnien, is de Stad in LX Wyken afgedeeld; die elk haren byzonderen *Wykmeester* hebben: welke in opzicht moeten nemen de behoeftigen, elk zyner eige wyk, ten einde, uit de inkomsten

der zogenoemde *Huis-zitten Huizen*, hun eenig onderhoud te doen hebben.

De STADS REGEERING van *Amsterdam* bestaat, uit XXXVI RAADEN; alle leden van de *Vroedschap*, die vooral hun leven, deze waardigheid bekleden. Eén dezer leden stervende, word deszelfs plaats, door de overigen, vervuld. Uit deze XXXVI *Raaden*, worden verkoren: één SCHOUT: vier BORGEMEESTEREN: en, negen SCHEPENEN; welke alle het *gerecht* uitmaken. Van deze laatsten staat, uit een dubbeld getal, de keuze aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heer PRINS ERFSTADHOUDER. Voorts zyn aan dit Kollegie, (behalven THESAURIERS,) twe PENSIONARISSEN en twaalf SEKRETARISSEN, toegevoegt. Men mag, tot zonderlingen lof der *Regeering* van *Amsterdam*, vryelyk zeggen, dat Hun Edele Groot Achtbaren, in de bestieringe hunner Stad, eene zeer goede *Politie* in acht nemen; stellende op alles, heilzaame *keuren* en *wetten*; en, zorgvuldig wakende, dat dezelve stiptelyk worden nagekomen. Het welk, ten aanzien van *Amsterdam*, byzonder verdiend te worden opgemerkt: dewyl 't veel in zich heeft, zodanig een volkryke en woelachtige *waereld Stad*, vol van allerlei natien, behalven de inboorlingen, in eene goede order te konnen houden.

Veele *vermaarde mannen*, in allerlei wetenschappen, heeft, *Amsterdam* voortgebracht: en, daaronder, voornaamlyk uitmuntende ZEE-HELDEN: als JAKOB *van* HEEMSKERK: JAKOB *van* NEK: JAKOB WILLEKENS: HENDRIK KORNELISZ. LONK: enz. De eerste is meest vermaard, door de ontdekking van *Spitsbergen* en andere eertyds geheel onbekende *Noordsche Landen*, in 1596 en volgende jaren: in welke groote uitvoering hy veel raadpleegde met PETRUS PLANCIUS, die, 's tyds Predikant te *Amsterdam*, en zeer ervaren in de *Sterre*- en *Zeevaartkunde*. Dees' *Heemskerk*, ligt met meer andere Zee-Helden begraven, in de *Oude Kerk*. *Van Nek* heeft de eerste eene Vloot naar *Oost-Indie* gevoerd: en de twe laatstgenoemde hebben eenen onsterflyken naam, in de *West Indien*, verworven.

Het *Stads* RECHTSGEBIED; het welk door *paalen*, met 't STADSWAPEN voorzien en langs de gemeene wegen derwaard opgerecht, word aangewezen, is van geene groote uitgestrektheid, buiten haare Vesten: en, daaronder behooren, sommige *buurten*; zo veel als *Voorsteden*; by de poorten; die wel den gemeensten af- en toegang geven: als, de *Beerebyt*

reboy, buiten de *Utrechtsche* — en langs den weg naar den *Overtoom*, buiten de *Leidsche poort*, enz. Ook behoord; aan 't *Stads Rechtsgebied*, een stuk Velds, aan de overzyde van het Ye, buitendyks gelegen: het welk de Voolewyk (eigenlyk, de *Vogelwyk*,) genoemt word. Door dit veld, loopt eene *Trekvaart*, ter lengte van omtrent 700 Roeden; van het Tolhuis naar het dorp Buiksloot: door welke, men, alle uuren van den dag; met een Schuit derwaard vaaren kan, om verder in *Noord-Holland* te reizen. Aldaar is, op den uitersten hoek, de *Gerechtsplaats* dezer Stad. Naar de rivier, den *Amstel*; die haaren naam aan de *Stad* mededeeld, word ook het *Ammeland*; Amstelland, genoemt: een byzonder *Baljuwschap* dezer Provincie; 't welk daarna zal voorkomen en, hier moest worden aangehaald: dewyl alle de daarin liggende dorpen, (alleen Waverveen uitgezonderd,) als Ambachts-Heerlykheden, door de Stad aan zich gekocht zyn. Daartoe behooren: Diemen: Ouwerkerk, aan den *Amstel*: Amstelveen: Slooten: en Sloterdyk. Ook bezit die Stad, de *Ambachts-Heerlykheid* Leimuiden, in *Rhynland*: en eindelyk, de Eilanden Urk en Schokland; beiden in de *Zuider Zee*. Over elk dezer dorpen, steld de Regeering, een lid uit de *Vroedschap*, tot *Ambachts-Heer*; aan wien, de bestiering der Heerlykheid word opgedragen.

GOUDA is de *zesde* der *Hollandsche* Steden, die Stem in Staat hebben. Zy ligt, aan den rechter oever der rivier den *Yssel*; die de *Hollandsche Yssel* toegenoemt word, ter onderscheiding van den *Gelderschen Yssel*: en wel, ter plaatze, daar de *Gouwe*, 't zy daar uit voorkomt, 't zy zich daarin ontlast: want de *Gouwe* is geene natuurlyke rivier, maar eene gegraven *vaart*; dienende, om dezen *Yssel* en den *Ouden Rhyn*, die van *Utrecht* naar *Leiden* loopt, met elkander gemeenschap te doen hebben. Dit water loopt ten deele om, en ten deele te midden door de Stad, en onderscheid dezelve, in twe hoewel elkander ongelyke deelen. Men mag deze vliet, de *Gouwe*, des te min met stilzwygen verby gaan: dewyl, niemand twyfeld, of de Stad heeft haaren *naam* daarvan ontleend: en tot een klaarder bewys hiervan diend: dat dees' *naam* niet altyd, *Gouda*, maar ook gemeenlyk Der Gouw, of Ter Gouw, word uitgesproken, dat zo veel schynt te willen zeggen, als *aan de Gouwe* *.

De

* Hier mede, mag men vergelyken de naamen van veele an-

De *Gedaante* der Stad is, byna *rond*. De *muur*, die dezelve omringt, is van enkele steenen in de hoogte opgetrokken, en zonder tegenweer: hebbende alleen sommige *torens*, naar de oude Vestingbouw. Zy is van eene wyde en diepe *gracht* omgeven. Ongelet deze Stad dus van geene *Vestingwerken* voorzien is, zou zy, echter, in tyden van Vyandelyke invallen bezwaarlyk te verwinnen zyn: ter oorzake van het *water*, 't welk, by elken vloedtyd, door het openen der *Sluizen*, zo binnen — als buiten de Stad, uit den *Yssel* kan worden ingelaten; het welk, binnen den tyd van 24 uuren, al het Ommeland, als in in Zee zou veranderen. Men nam daarvan een proef, in den jare 1672; zo dra de tyding van het innemen der Stad *Oudewater*, naar 's*Hage* overgekomen was: wanneer, door bevel van 's Lands Staaten, die *Sluizen* geopend wordende, al het veld rondom ondervloejde; waardoor, de vyand in zyn verderen voortgang gestuit werd: hoewel, die onderneminge, door een opstand der Landlieden werd gevolgt; die gewapenderhand, langs den dyk, ter Stad introkken en veele ongeregeldheden pleegden. Buiten de Vesten, is de Stad, met ongemeen veele fraaje *lustboven* vercierd; die, voor omtrent 20 jaren, dikwyls gedacht zyn, ter oorzake der menigvuldige *diefstallen*, die daar schier alle nachten gepleegt werden, in de *Tuinbuizen*: zo verre, dat de Magistraat genoodzaakt was, de straffe des doods daarop te zetten.

Langs den ringmuur, heeft de Stad den *omtrek* van een goed halfuur gaans. Zy is voorzien van *zeven groote* POORTEN: en twe *kleine uitgangen*. Aan de zyde van den *Yssel*, zyn 'er vier; alle zeer naby elkander: drie aan de Westzyde, zynde: de ROTTERDAMSCHE — anders genoemt, de *Dykspoort*: de *Middelpoort*: en de OUDE VEERSTALSPOORT: of de *Tolpoort*. De vierde, aan de Oostzyde, word de NIEUWE VEERSTALSPOORT genoemt; waarvan de weg langs de kade van de drie eerste naar de andere, door den eenen arm der *Gouwe*, die de Stad doorgaat, word afgesneden. Ter zyde, naast deze laatstgenoemde Poort, heeft de Stadsmuur, een *steenen Bolwerk*: en een dergelyke was voortyds ook, aan de *Rotter-*

dam-

andere STEDEN en *dorpen*, in welke dit *Ter* voorgaat, om te betekenen, *aan* — of *by*: als *Ter-Goes*: *Ter-Thoolen*: *Ter-Veer*: *Ter-Neuse*: *Ter-Heiden*: *Ter-Bant*: *Ter-Apel*: *Ter-Kaple*: *Ter-Meide*: *Ter-Oele*: *Ter-Wispel* enz.

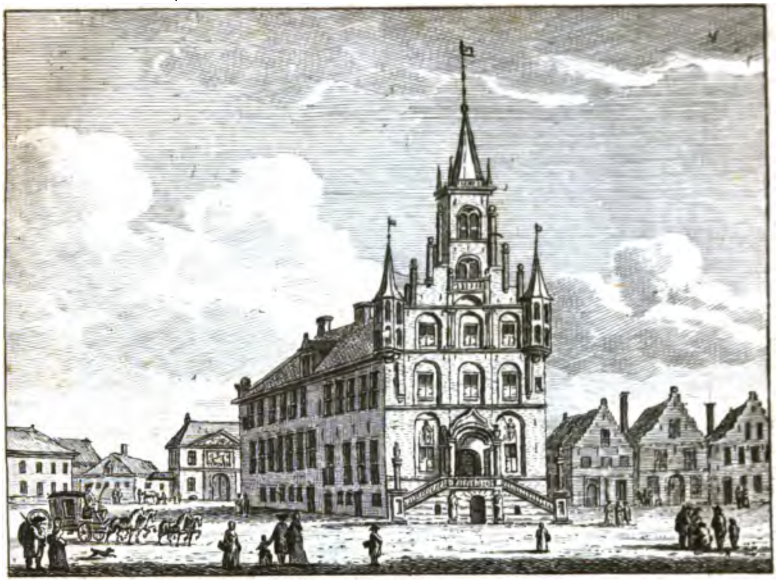
damsche poort, ten einde, aan de waterkant, de Stad eenigermate te verdedigen; dan, dit laatste is daarna afgebroken, en met den grond gelyk gemaakt. Buiten de *Nieuwe Veerstalspoort*, is over den *Yssel*, een BRUG geslagen; die in haar midden eene *Valbrug* heeft; voor de doorvaarende Schepen. De vyf poorten naar de landzyde zyn: het VLAMINGSPOORTJE: de POTTERSPOORT: de KLEIWEGSPOORT: de TIENDEWEGSPOORT: en het DOELENSPOORTJE.

Het getal der HUIZEN was, in den jare 1732, (toen de Huizen door geheel Holland werden opgenomen,) 3974: en dat der INWOONERS: (elk huis, 't één door 't ander, op vyf persoonen gerekend,) word begroot, op omtrent 20000. De *Huizen* zyn doorgaans zeer *zinlyk* gebouwd: en men ziet de grootste en prachtigste, langs de beiden oeveren van den éénen arm der *Gouwe*. Doch, behalven door deze, word die Stad, genoegzaam allerwege, door *Binnengrachten* doorsneden: en daardoor, als in eene menigte van kleine *Eilanden*, verdeeld. Dit is wel iets, (zal men zeggen:) dat *Gouda* gemeen heeft, met de meeste andere *Hollandsche* Steden: maar echter munt het daarin boven alle de andere uit; zo verre, dat genoegzaam *alle* straaten langs zodanige grootere — of kleinere *grachten* lopen: en 'er genoegzaam geen één huis in de geheele Stad gevonden word, 't welk, 't zy van voor- of van achter, geen uitzicht op 't water heeft. Dit heeft de geleerde *Hadr. Junius*, (*Bat. Hist.* p. 462,) in zyn tyd, reeds opgemerkt; die daarom, *Gouda*, by de Stad *Venetie*, vergelykt. Onder de voornaamste openbaare GEBOUWEN dezer *Stad*, mogt men eertyds boven aan stellen, het SLOT van *Gouda*. Dit is, omtrent den jare 1350, gesticht, door Graaf *Jan* van *Beaumont*, den Zoon van Graaf *Jan* van *Henegouwen*, die tegelyk Graaf van *Holland* was; welke, van zynen ouderen Broeder, *Willem III*, den *Goeden* toegenoemt, Grave van *Holland* en *Henegouwen*, uit de goederen van *Holland* de Heerlykheden GOUDA en SCHOONHOVEN, ten uitzet bekomen hebbende, aldaar (gelyk ook één te *Schoonhoven*,) dit SLOT stichte en tot zyn intrek nam. Dit Slot was groot en prachtig: en, dewyl 't als midden in *Holland* lag; hadden de Staaten daarna, als die beiden Heerlykheden (toen famen het *Baljuwschap* van *Blois* genoemt,) by uitsterving van dit Huis, met Grave *Guido*, in 1396, in den boezem van *Holland* waren te rug gekeerd, 's Lands *Handvesten* en *Brieven*, aldaar, als de plaats der meeste veilig-

ligheid, in bewaring gebracht. Ook was 't gemelde Slot de voornaamste *sterkte* dezer plaats: en had het *Tolrecht* van alle de verby — en doorvarende Schepen. Doch, in den jare 1438, als de Stad door eenen fellen brand, byna geheel vernield werd, is ook dit *Slot* zeer beschadigt; zo verre, dat niet meer dan een *toren* daarvan was staande gebleven; die ook, in 1577, is afgebroken.

Omtrent in het midden der Stad is de *Grootemarkt*; die byna de gedaante van eenen Spits toelopenden Driehoek heeft: op welke het STADHUIS staat: een gebouw naar den ouden smaak. Het was, door Gravinne *Jakoba*, als zy, in den jare 1426, toen de meeste Hollandsche Steden haar af-en, haaren Neef, den Hertog *Filips van Bourgonje*, waren toegevallen, tot deze Stad haare toevlucht nam, aan dezelve geschonken. Doch is eerst voltooid, in 1440: en, in 1690 en 1691, merkelyk van binnen en van buiten verbeeterd. Onder dit *Stadhuis*, is thans de VLEESCHHAL.

Een der grootste cieraaden dezer Stad is de voortreflyke KERK, weleer aan *Johannes* den *Doper* toegeweid; welke, met die van *Haarlem*, zeer na evenaard; en met haaren fraajen toren, aan die Stad, van verre een groot aanzien geeft. Zy was reeds gesticht, in 't begin der XIII de eeuw: dan, is driemaal afgebrand; naamlyk, in 1375, in 1438, en laatst, in 1552, des nachts, den 12 *January*, door den blixem, die in den toren sloeg: van welk laatst geval, *Hadr. Junius*, als wat zeldzaams verhaald: (*Histor. Batav. pag.* 461.) dat elf met riet gedekte huizen, rondom de Kerk staande, by dezen brand onbeschadigt bleven. Na dien tyd, is dit gebouw weder voortreflyk opgehaald, en in dien staat gebracht, waarin het zich thans vertoond. Die Kerk is met een voortreflyk *orgel* verciert. En iets, waarover al wie ze ziet, zich moet verwonderen, zyn de kostelyk *geschilderde glazen* dezer Kerk; vertonende de meesten, *Bybelsche* geschiedenissen: een konststuk der beiden broeders, *Dirk* en *Wouter Krabeth*; wier namen daardoor als vereeuwigt zullen worden; en na wier dood, men zegt, die konst verloren te zyn. Deze glazen worden zorgvuldig tegen den hagel en winden bewaard, door houte hordjes, aan den buiten kant daar voor gehangen: hoewel, door langheid des tyds, sommigen derzelver eenigzins beschadigd zyn geworden. Vreemdelingen, die deze Kerk bezichtigen, bekomen gemeenlyk, een *boekje*; in 't welk de verklaring van het geheel

HET STADHUIS en de WAAG te GOUDA.

DE GROOTE of ST. JANS KERK te GOUDA.

heel schilderwerk, van glas tot glas, beschreven word. In een byzonder vertrek dezer Kerk, is eene *Stads Bibliotheek* te zien.

Deze is de *Hoofdkerk der Hervormde Gemeente* dezer Stad, welke door *vyf Predikanten* bediend word. Dan, behalven deze, word noch eene andere, de GASTHUIS KERK genaamd, tot den Godsdienst gebruikt; hoewel gemeenzaamlyk met de *Waalsche Gemeente* dezer Stad, die door éénen Predikant word waargenomen. Deze is de *Kerk* van het *S. Katharine Gasthuis*; staande dicht by de *Groote Kerk*, aan de *Gouwe*. In deze laatste, word, in elk elfde jaar, de *Zuid-Hollandsche Synode* gehouden.

De LUTHERSCHEN GEMEENTE heeft hier ook eene *Kerk*; wel eer, de *S. Joost Kapelle*; die door éénen Predikant bediend word. Het getal der REMONSTRANTEN is, binnen deze Stad, tamelyk groot. En, in 't begin der voorige eeuwe, toen de verschillen tusschen hen en de *Kontra-Remonstranten*, overal veele opschuddingen verwekten, gingen zy de andere in getal te boven; waartoe het verblyf van den vermaarden *Koenraad Vorstius*, binnen deze Stad, nadat hy, om zyne schadelyke gevoelens, van zyn Hoogleeraarampt te *Leiden* ontzet was, veel toegebracht heeft. Ook bevind zich daar, eene vereenigde *Vlaamsche* — en *Waterlandsche Gemeente* der DOOPSGEZINDEN, onder het opzicht van éénen Leeraar. En, eindelyk, zyn 'er niet min dan vyf *Kerkhuizen* der ROOMSGEZINDEN: twe, namelyk, der *Jansenisten*: en, drie der zogenoemde *Jesuitsgezinden*.

In de Roomsche tyden, vond men, binnen deze Stad meer *geestlyke gebouwen*: als, een *Cellebroers Klooster*, *Emmaus* geheten: het welk daarna in de *Latynsche School* veranderd is: een *S. Katharine Klooster*; 't welk nu diend, tot een *Tuchthuis*: en een Klooster van *Maria* ter *Nonnen*: dienende nu tot een *Proveniers Huis*. Desgelyks, waren, binnen deze Stad, twe andere Vrouwen *Kloosters*: een der *Klarissen*: en, één van *S. Agnieta*; die daarna weggeraakt, en tot andere gebruiken geschikt zyn.

De voornaamste HANDEL der *Gouwenaaren* bestond, voorheen, in *bier*. Men zegt, dat men daar een' tyd beleeft hebbe, in welke meer dan 350 *brouweryen* werden gaande gehouden, welker *bieren*, onder den naam van *Goudsche Kreit*, alomme, (gelyk die van *Delft*,) en meest naar *Zeeland* en *Vlaanderen*, verzonden werden. Ook, heeft eertyds

 tyds

tyds de *Laken Handel* daar zeer gebloeid. Noch heden word, aldaar, veel *Hollandsche Kaas*, ter markt gebracht, die in haare ommelanden, op de dorpen gemaakt word; en, die men zegt, van 't beste soort te zyn: waarom, dit soort, onder den naam van *Goudsche Kaas*, meest bekend is. Men handeld daar ook veel, in *vlas*: en word daarvan veel *touwwerk* gemaakt. Ook maakt men daar *scheepsvlaggen en wimpels*, beneven andere scheepscieradien. Desgelyks zyn 'er eenige *Zuiker-raffineryen*. Doch, meest zyn vermaard, de *Goudsche Tabakspypen*. De *Pypmakeryen* worden binnen deze Stad, op omtrent 300 begroot: en men wil, dat zy nergens zo goed gemaakt worden, dan te *Gouda*.

Die Stad heeft bekwaamere gelegenheid, ter verzending dezer *Waaren*, dan eenige Stad, in geheel *Holland*: ter oorzake van den sterken *doortocht* der vreemde *schepen*, door de *Gouwe*, der groote, (namelyk) buiten om, en der kleine schepen, door de Stad: terwyl, twe groote SCHUTSLUIZEN, buiten de *Rotterdamsche-poort*, beneven noch eene kleindere, aan den ingang der Stad, het water van den *Yselstroom*, (naamlyk, meer waters, dan men tot het bewaaren dezer *vliet* zou nodig hebben,) buiten keeren. Eene zake, welke de Stad *Gouda* zonderling merkwaardig maakt, is, dat alle de *schepen*, die uit de Provincien ZEELAND, BRABANT en VLAANDEREN handeldryven op, *Amsterdam*, of, van daar verder, op NOORD-HOLLAND, FRIESLAND en GRONINGEN, (waartoe, geene andere gebruikt worden, dan die groot genoeg zyn, om de *Zuiderzee* en, de *Zeeuwsche* stroomen te durven bevaren,) by haare heen — en weer reizen, geen anderen *weg* nemen, dan *door* deze *Gouwe*; en wel buiten om, langs de Zuidwestzyde der Stad: dewyl nergens, dan aldaar, en in de andere plaatzen, langs welke deze vaart is ingericht, de *Schutsluizen* genoegzaame *wydte* hebben, om zodanige breede *schepen*, te konnen doen doorschieten. Deze VAARWEG, uit den *Yssel* door het water de *Gouwe*, naar den *Ouden Rhyn*, is gewislyk, derwaard de *kortste*, vermits die zelve schepen, dan vervolgens, by *Oudshoorn*, door een ander Kanaal, de *Heimans-wetering* genoemt, naar 't dorp *Oude-wetering*, en aldaar in de *Haarlemmer-Meir* komen: en vervolgens door de rivier het *Spaarn*, die de Stad *Haarlem* doorvloeid, in het *Ye*; wanneer zy verre genoeg zyn, om van daar alle plaatzen, langs de kusten van *Noord-Holland*, *Friesland* enz. te bereiken. De *kortheid* des *wegs*, en de *wydte* der Sluizen, langs den zelven, is, echter, niet

de

de eenige oorzake van den sterken *doortocht* dier groote schepen, langs *Gouda*: want, men zou ook, de Sluizen der vaart, die door *Delft* naar den *Ouden Rhyn* gaat, alle van die zelve wydte hebben konnen maken. Maar, in het *bericht*, in 1652 door Heeren Borgemeesteren en Raaden dezer Stad, aan *Joh. Jansonius*, drukker van *Guicciardins Beschryving der Nederlanden*, toegezonden, ten einde in dat werk plaats te mogen vinden, word dit opgegeven: „ als „ één VOORRECHT, byzonder eigen, aan hunne Stad: en aan„ gemerkt, als de *Senuw* en het *Stuunzel* hunner *Republiek*: „ 't welk, deze *Stad*, (niettegenstaande het haar, door „ andere, menigmaal *betwist* was,) uit het langduurend be„ zit, en een daartoe verleend HANDVEST, met 't hoogste „ recht, sterk aandrong, en dus lang altyd voor zich zelve „ bewaard had„ " * Onder meer andere *voorrechten*, welke, door de GRAVEN van *Holland*, aan die Stad verleend zyn, zal men, mitsdien, ook dit mogen rekenen. En, ten einde de gemelde *schepen* geen' anderen weg, dan door *Gouda*, mogten nemen; zyn de *Sluizen*; te *Delft*, aan den *Leidschen-Dam*, te *Woerden*, en, te *Goverwel* (een buurtschap, oostwaard van *Gouda* gelegen,) met voordacht, zo *naauw* gemaakt, dat geene schepen, die breeder dan van 12, 13 of 14 voeten zyn, dezelve konnen passeeren. Zelfs is my van goeder hand bericht: dat in alle de gemelde plaatzen, éénе der *Sluizen*, en wel die, welke die genoemde *naauwte* van zo weinige voeten heeft, op *kosten* der Stad *Gouda* onderhouden word: en, dat deze Stad, jaarlyks, *Afgevaardigden* uit de regeering naar de gemelde plaatzen zend, ten einde te onderzoeken, of dezelve die *naauwte* werkelyk behouden hebben. Uit dit gemelde, bespeurd men, van hoe groote *aangelegenheid*, die zaak voor de Stad *Gouda* zy: want, behalven dat het dagelyks verby — en doorvaren dezer groote schepen, aan die Stad eene groote *levendigheid* veroorzaakt; geeft dit ook veel aftrek van *waaren*, als mede van levensmiddelen, welke de gaande en komende sche-

* Dus luiden de eigen woorden, van dit geschrift: te vinden: *Guicciardini Belg. Descript. pag.* 114—119. *Hunc Trajectum, ut jus Privilegiarium, tanquam nervum, & Reipublicae hujus columen, urbs, (quamvis ab aliis saepe oppugnatum,) fortiter, & ex longi temporis praescripto, & Diplomate, summo jure, urget, & sibi servat.*

schepen van daar met zich voeren. Waarby komt, dat het *schuitgeld*, by 't doorvaaren der groote sluis, door de Schippers te betaalen, aan deze Stad, geen gering voordeel toebrengt.

Men heeft mede bekwaame *gelegenheid*, om van *Gouda*, alle dagen, langs een korteren weg, ter lengte van niet meer dan twe uuren gaans, naar den *Ouden Rhyn* te geraken, door een *Trekvaart*, van daar naar *Bodegraven*, aangelegt, in den jare 1658: alwaar men, niet alleen de *Trekschuiten*, die by dag en nacht, tusschen *Utrecht* en *Leiden* heen en weervaaren, kan aantreffen, maar ook, verder door *Zwammerdam* rechtstreeks naar *Amsterdam* varen. Ook reid alle uuren van den dag, tusschen *Gouda* en *Rotterdam*, ter afstand van drie en een half uur gaans, een *Postwagen*, over een' dyk, die bestraat is met steenen klinkertjes. En dit één en ander maakt, dat *Gouda*, in allen opzichte, een plaats van veel *doortocht* is.

Onder de geleerde en vermaarde *mannen*, die binnen deze Stad 't eerst waerelds licht aanschouden, word geteld *Kornelis* van der *Goude*, de Leermeester van *Erasmus*: welke, onder den vercierden naam van *Cornelius Aurelius*, (doelende, op den naam *Gouda*, als of deszelfs betekenisse, op 't *Goud*, (*aurum*,) te duiden was,) een *boek* over de *Batavische Oudheden* heeft uitgegeven. Ook zou *Erasmus* zelve, te *Gouda*, wel niet geboren, maar, in onecht ontfangen of gewonnen zyn, door zyn moeder, die, niet lang voor de baring, van daar naar *Rotterdam* vertrok. Die voorname Staatsman en Ambassadeur aan 't Fransche Hof, *Hieron.* van *Beverningk*, die in de Groote Kerk te *Gouda* begraven ligt, is mede aldaar geboren. Desgelyks, die beiden broeders *Kornel.* en *Frederik Houtman*, die onder de eerste zyn, welke de vaart, achter om de *Kaap der Goede Hope*, naar *Oost Indie*, geopend hebben: en meer anderen.

De REGEERING dezer Stad is, al sedert 1650, saamgesteld, uit XXVIII VROEDSCHAPPEN. En, uit deze worden verkoren: één BALJUW: vier BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN; alle de leden des *Gerechts*. Van deze, staat de jaarlyksche keuze, aan den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, uit een *dubbeldtal*, door de Heeren van de Vroedschap opgegeven.

Eindelyk, bezit die Stad *drie dorpen*, in den daar tegen overliggenden *Krimpenerwaard*, als AMBACHTS HEERLYKHEDEN, naamlyk, GOUDERAK: OUDERKERK aan den *Yssel*: en KAPELLE,

DE OUDE HOOFDS POORT te ROTTERDAM.

DE NIEUWE HOOFDS POORT te ROTTERDAM.

ie, aan den *Yssel*. Beneven eenige andere *Heerlykheden*, die geene Kerkdorpen zyn.

ROTTERDAM * is eene dier Steden van *Holland*, welke aan die Provincie geen' kleinen luister byzetten. Zy is onder dezelve, de *zevende* in rang.

Iets dergelyks, als wy, aangaande den *naams oorsprongs* van *Amsterdam*, hiervoor, hebben opgegeven, geld hier weder, ten aanzien dezer Stad: want de Rivier de ROTTE, die uit de Veenen benoorden deze Stad ontspringt, haare ontlasting alhier in de *Maas* hebbende, is men reeds vroeg in de noodzakelykheid geweest, om aan derzelver mond, een *Sluis* (oudtyds, een *Dam* genoemt,) te leggen; door welke dit water, by ebbe, vryelyk kan uitlozen; dan, die by *vloed* tyd, wanneer het *Maas* water hooger word, zich toesluitende, uit de binnenlanden keeren kon. Deze *waterkeeringe* werd, eerst alleen, zeer natuurlyk, de *Dam* der *Rotte*, of, kortsheidshalve, de *Rotterdam* genoemt; en deelde, daarna, haaren naam mede aan de Huizen, van tyd tot tyd, by dien *Dam* gesticht; die eerst, een *Buurtschap*, daarna een *dorp*, en eindelyk eene *Stad*, zyn geworden. De *Latynen* noemen deze Stad ROTTERODAMUM.

Het zou veel moeiten kosten, den eersten *oorsprong* en verderen voortgang dezer *Stad*, uit de oude Nederlandsche Gedenkschriften, natespeuren: en, met dat alles, zouden de meeste dingen noch in het duister blyven. Jegenwoordig weet men, deze Stad, onder de Hollandsche Koopsteden, na *Amsterdam*, wel de meest *bloejende* te zyn: behalven, dat zy, in aangenaame gelegenheid, gezonde lucht, lange en ruime alle recht doorgaande straaten, fraaje gebouwen, en al wat verder de bewooning eener Stad genoeglyk maakt, voor geene eene andere behoeft te wyken. Daarby, is zy allerwegen, met *grachten* doorsneden, die geen ander dan versch, en zoet water hebben, 't welk de *Rotte* aan dezelve mededeeld; gelyk ook, aan de *Buitengracht*, die de Stads muur omgeeft. Zy is éénmaal, naamlyk, in den jare 1563, door eenen geweldigen *brand* bezocht, die wel 700 *Huizen*, beneven veele *Schepen*, in de havens liggende, vernielde: dan, is naderhand, (voornaamlyk, dewyl, sedert dit ongeluk, de rieten in pannendaken veranderd zyn) veel voortref-

lyker

* Van deze Stad, is eene byzondere Beschryving, door *van Spaan*, voor 't licht gebracht.

lyker herbouwd. Aan de landzyde, is zy overal omringt met vermakelyke *Lustuinen*.

Daarby, mag *Rotterdam*, in *grootte*, tegen veele andere Steden overweegen. Dit kan, uit de menigte der HUIZEN, binnen deze Stad, worden opgemaakt; die, in 1732, werden opgegeven 6621, dus 2647 meer, dan te *Gouda*. Daar door, moet zy des te *talryker* zyn, in INWOONEREN; die door sommigen, verre boven de 50000, worden begroot.

De GEDAANTE dezer Stad heeft eenigen zweem, maar een gelykzydigen *driehoek*. Zy is met een enkelen muur omringt, die niet gesterkt is. Dan, in tyden van gevaar, zou het *water*, dat door het openen der Sluizen, uit de *Maas* kan worden ingelaten, aan die Stad meer tot tegenweer konnen dienen, dan de beste door de konst aangelegde *Vestingwerken*. Alleen, aan den Waterkant, ziet men, twe Bolwerken, op elken uitersten hoek der Stad, en die beiden met Kanon bezet zyn; waardoor, zy, byaldien, van die zyde, eenig onraad te vrezen was, ter oorzake van vyandelyke Schepen, zich wel zou konnen verdedigen.

Van de *tien* POORTEN dezer Stad, zyn 'er *vier*, aan de *Maas* —— en *zes*, aan de *landzyde*. De eerst gemelde worden genoemd, naar de *Hoofden* of uitstekende hoeken, die by de twe *monden*, der *Rotterdamsche Havens* liggen: twe, by den mond der *oude Haven*, worden genoemt, de éene de OOSTER —— en de andere, de WESTER OUDE HOOFDSPOORT: en, de twe andere aan den mond der *Leuve Haven*, de éene de OOSTER —— en de andere de WESTER NIEUWE HOOFDSPOORT. De zes —— aan de Landzyde zyn: de SCHIEDAMSCHE ——: de DELFSHAVENSCHE ——: de DELFSCHE ——: de HOF ——: de GOUDSCHE ——: en de OOSTPOORT. De *Delfschepoort*, die eenig ongemak onderhevig was, is, in den jare 1770, weder voortreflyk vernieuwd geworden. De *weg* langs de *Maas* tusschen de *Wester Oude* —— en de *Ooster Nieuwe Hoofdspoort*, is zeer breed, en dicht met boomen bezet. Zy strekt tot eene aangenaame wandelplaats: en word gemeenlyk de BOOMTJENS, of *onder* de *Boomtjens*, genoemt. Aldaar, liggen, in den Zomer tyd, de meeste *Schepen*, voor de paalen; die daar laden en lossen: gelyk ook daar langs staan, de *Pakhuizen* der voornaamste Kooplieden.

Wat *Rotterdam* zo zeer doed *bloejen*, ter zake van *Koophandel*, inzonderheid, met FRANKRYK, ENGELAND en SCHOTLAND, is, voornaamlyk, haare *bekwaame gelegenheid*, daartoe: want de *Maas*, (die aldaar altyd zoet water heeft) zeer

zeer breed en diep zynde, geeft aan groote en welgeladen Schepen, (immers die niet dieper, dan 13 of 14 voeten gaan,) uit de *Noordzee*, den vryen toegang, tot aan die Stad. En, de mond der *Maas*, omtrent vyf mylen westwaard, van de Stad afgelegen zynde; konnen dezelve Schepen, met een' goeden wind, en wanneer de ty diend, hun binnen weinig uuren tyds, de Stad genaken. Alleenlyk, vinden de kloekste en zwaarst geladen Schepen eenig ongemak, in den mond der *Maas*, by den *Hoek van Holland*: dewyl die bezet is, met eenige *Zandplaaten*; Daarom, zyn zulke Schepen genoodzaakt, het *Haringvliet* in te lopen, en door de *Dortsche Kil*, tot *Rotterdam* te komen.

Eene andere geriefikheid dezer Stad is, dat 'er verscheidene *Havens* binnen de Stad zyn, die de eene met de andere gemeenschap hebben; waarin de Schepen veilig liggen, en zelfs, (iets, dat in andere Steden ongewoon is,) voor de Pakhuizen der Koopliedden, konnen laden en lossen.

Dewyl, echter, deze *Havens* hun water gemeen hebben met de *Maas*, is 't meer dan éénmaal gebeurt, in tyden van *stormwind* en *springvloet*, dat dit water, hoog opgestuwd, in die binnen-havens, buiten zyne oevers kwam, en over de straaten lopende, de Pakhuizen deed ondervloejen, tot geen kleine schade der eigenaars. En dit ongemak kan een groot gedeelte der Stad treffen: al wat, naamlyk, rivierwaard en buiten dyks ligt. Dit gedeelte van *Rotterdam* word, om die reden, de BUITEN STAD, geheten. Maar, het overig deel der Stad, aan de landzyde, aan 't welk, men den naam geeft van de BINNEN-STAD, is genoegzaam tegen het water beveiligt, door de *Hoogstraat*, die oostelyk en westelyk door de geheele lengte der Stad gaat, en die tot één DYK verstrekt, om het *Maas water* verder te keeren: mits, by hoog *water*, de *Sluizen* gesloten blyven, die in dezen Dyk liggen, en door welke, de rivier de *Rotte*, by laag water in de *Maas* vald.

Daarby, loopt van *Rotterdam* eene *Trekvaart*, naar 't dorp *Overschie*; beginnende buiten de *Delftschepoort*: door welke de *Schuiten* in de *Schie* komen, om, daardoor naar *Delft*, 's *Hage*, *Leiden* enz. voort te reizen. De *Trekvaart* is reeds, in den jare 1340, met vergunning van *Willem IV*, Grave van *Holland*, gedelft, en was toen, voor de *Rotterdammers*, van veel aangelegenheid, om langs den kortsten en gemaklykîten weg, hunne *bieren*, (die daar zo goed, als te *Delft* en *Gouda*, gebrouwen werden,) naar alle oorden

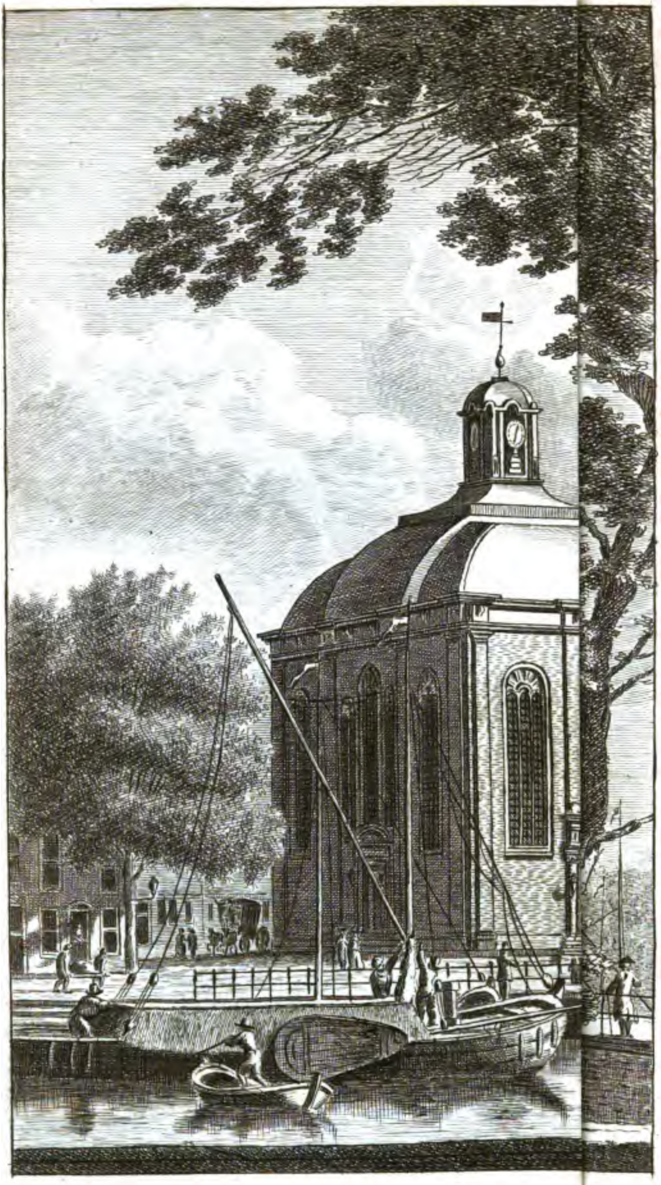
den van *Holland*, te verzenden. Desgelyks is van daar, eene *Wagen Posterie* aangelegt, op *Gouda*; waarheen men, alle uuren van den dag, over den met steenen bestraten *IJseldyk*, reiden kan: en, van daar, met de *Bodegraavensche* Schuit, naar den *Ouden Rhyn*, en door dezelven naar *Utrecht* vaaren.

De talryke *Nederduitsche* HERVORMDE GEMEENTE dezer Stad heeft tot haar gebruik, *vier* KERKEN; waarin, sedert den jare 1766, XII *Predikanten* den H. dienst verrichten. De GROOTE KERK, die aan *S. Laurens* toegeweid was, staat in de *Buiten-Stad*, dicht by de gemelde *Hoogstraat*. Dit is een fraai en zeer groot gebouw. Jammer is 't, dat deszelfs *toren*, van geen spits voorzien is. Van binnen pronkt zy, behalven met een voortreflyken *orgel*, met de marmere Grafsteden, van verscheiden *Zee-Helden*, daar onder ook sommigen, die hun leven in dienst des Vaderlands verlooren hebben: naamlyk, van *Mooj Lambert*, *de Wit*, *Kortenaar*, de *Liefde*, van *Brakel*, en van *Aart* en *Jan* van *Nes*. Aan die zelve *Hoogstraat*, meer oostwaard, dicht by 't *Oudmannenhuis*, staat de NIEUWE KERK; die eerst voltooid is, in 1682. Deze word ook, de OOSTER KERK, genoemt. De PRINCE KERK, die aan de noordzyde der *Nieuwe markt*, en dus ook in de *Binnen-Stad* staat, was, in de Roomsche tyden, de Kerk van 't *S. Agniete Klooster*: doch is daarna zeer vergroot en verbeeterd; noch, laatst, in den jare 1737. De ZUIDER KERK is, in het *Zuider* deel en in de *Buiten-Stad*, niet verre van de *Maas*, op een eiland, dat door drie binnen Havens, de *Leuve* — de *Wyn* — en *Scheepsmakershaven*, gevormd word. Deze is eerst, sedert 1651, tot den *Hervormden* Godsdienst gebruikt.

De WAALSCHE GEMEENTE dezer Stad heeft *vier Predikanten*: en ééne zeer fraaje KERK; staande aan het westelyk einde der meergemelde *Hoogstraat*, naby het *Spinhuis*. Zy werd, reeds, aan de *Waalsche Gemeente* ingeruimd, in 1662: dan, na de overkomst van veele *Fransche vluchtelingen*, geduurende de vervolgingen van 1685 en 1686, veel te klein geworden, voor deze sterk aangegroeide Gemeente; werd zy, in de twe jaren daarna volgende, merkelyk vergroot.

De ENGELSCHEN en SCHOTTEN, van welke beiden *natien* 'er veele te *Rotterdam* zich ter woon hebben neergezet, om Koophandel, hebben desgelyks aldaar hunne KERKEN. De eerstgenoemden zyn zelfs van *twe* byzondere *Kerken* voorzien, naar het verschil der beiden gezindheden, in welke de

En-

DE LU

Engelsche Kerk van elkander gescheurd is: naamlyk, die der Presbyterianen, die door *twe* — en, der Episkopaalen, die door *eenen Predikant*, bediend word. Beiden staan ze niet verre van elkander, aan eene *binnen Haven*, die het *Haringvliet* genoemt word. De Schotsche Kerk is geheel aan het ander einde der Stad, in het westen, naby de *Schiedamsche-poort*

De Luthersche Gemeente, te *Rotterdam*, heeft eene fraaje Kerk aangevangen te bouwen, in den jare 1733; en toen haare *Oude Kerk* verkocht. Deze *Nieuwe Kerk* staat, op een der eilanden, die gevormd worden, door de *Binnenhavens* dezer Stad: tusschen de *Wynhaven* en de *Blaak*. Deze *Gemeente* heeft *twe Predikanten*.

De Remonstranten, die, ten allen tyde, binnen deze Stad in grooten getale zich bevonden hebben, zyn van *twe* Kerken voorzien; die de éene, de *Groote* — en de andere, de *Kleine Kerk*, ter onderscheiding van elkander, genoemt worden. Beiden staan ze naast elkander, dicht by de *Beurs*, en aan het water, dat de *Kolk* genoemt word. Zy worden bediend, door *vier Predikanten*. De Vereenigde *Vlaamsche* en *Waterlandsche* Mennoniten hebben twe *Predikanten*. De Roomsgezinden hebben hier, vier *Statien*: twe der *Jansenisten*: en twe der *Jesuitsgezinden*. Eindelyk, is 'er eene fraaje *Duitsche Joodsche* Synagoge; die by de *Boomtjens* staat.

Men heeft te *Rotterdam*, behalven eene Latynsche school, waartoe het gewezen Klooster der *Minderbroederen* thans gebruikt word, ook eene Illustre School; in welke VI *Professoren* aangesteld zyn: drie, in de *H. Godgeleerdheid* en de andere daartoe dienende *Wetenschappen*; welke drie Stads Predikanten zyn: en, drie in de *Geneeskunde*.

'Er is te *Rotterdam*, gelegenheid, om meer andere merkwaardige *Gebouwen* te bezichtigen: en wel alle, (behalven het *Stadhuis* alleen) in de *Buiten Stad*.

Het Stadhuis, 't welk een oud gebouw is, staat op de *Hoogstraat*, en dus op de welvoegzaamste plaats, omtrent in het midden der Stad.

Dewyl een der *Admiraliteits Kollegien* dezer Nederlanden, te *Rotterdam* zyn zetel heeft; (hoewel niet, de *Admiraliteit* van *Rotterdam*, maar der *Maas* genoemt;) zo is aldaar, in 1644, een Admiraliteits Huis gesticht; in 't welk de *leden* van dit Kollegie gewoonlyk vergaderen: en dit word al-

daar genoemt, (gelyk elders overal) het PRINCE HOF. Dit gebouw, 't welk zich zeer prachtig vertoond, staat in den vermakelykste oord der Stad, by een der *Binnenhavens*, die, (even, gelyk de stroom, bezuiden het eiland *Voorn*,) het *Haaringvliet*, geheten word: waarin, sommige *Oorlogschepen* worden opgezet. Van daar, langs het *Haaringvliet* oostwaard gaande, komt men, aan de *Admiraliteits*-SCHEEPSTIMMERWERF; welk een groot en ruim veld is, rakende aan de *Maas*. Dan, behalven dit, is 'er noch een ander *Admiraliteits Huis* en *Werf*, van dit zelve Kollegie, te *Helvoetsluis*, aan het rechte *Haaringvliet*; daar, wegens den gemaklyker in — en uitvaart, de kloekste *Schepen* ten oorlog bewaard worden.

En, vermits beiden de *Oost* — en *West-Indische Kompagnien*, binnen deze Stad, elk hare *Kamer* hebben; ontbreekt 't mede niet, aan *Kompagnies Huizen*; waarin de Bewindhebberen hunne byeenkomsten houden; beneven ruime *Pakhuizen*, daarby gebouwd, in welke de *Waaren* geborgen, en ten bepaalden tyd, verkocht worden. Het OOST-INDISCH HUIS, het welk een der grootste en hoogste gebouwen van geheel *Rotterdam* is, staat, naast de Joodsche Synagoge, byna aan het Zuidwestelyk einde der *Boomtjens*, hebbende dus zyn uitzicht op de *Maas*: en, het WEST-INDISCH HUIS, aan de Noordzyde van het *Haaringvliet*, naby 't *Prince Hof*.

Aan het Zuidoost einde der *Nieuwe Haven*, ziet men een groot en deftig dubbeld LANDS MAGAZYN: 't welk, van allerlei oorlogs voorraad, wel voorzien is. Dit was eertyds het Klooster der *Dominikaanen* of *Predikheeren*.

De *Rotterdamsche* BEURS, by de brugge over de *Blaak*, was wel reeds in wezen, sedert 1595: dan is, in den aanvang dezer lopende eeuw, zeer vergroot en, veel deftiger herbouwd, van Benthemer steenen: en maakt thans, (hoewel niet zo ruim zynde,) eene fraajere vertooning, dan de *Amsterdamsche Beurs*. Tot gemak der Kooplieden, is te *Rotterdam*, ook een *Wisselbank*.

Dicht by de *Delfshavensche Poort*, is te zien, het GEMEENLANDS-HUIS van *Schieland*; in 't welk de *Vierschaar*, door den Baljuw, Schepenen en welgebooren mannen dezer *Baljuagie*, gespannen word. En, behalven deze, zyn 'er meer andere *openbaare gebouwen*, bezienswaardig.

De SCHUTTERY van *Rotterdam* is, in XII *Kompagnien*, af-

ge-

gedeeld: en dezen hebben elk haren *Kapitein*, *Lieutenant*, en *Vendrig*; die hunne vergaderingen, by voorkomende gelegenheid, in den S. Joris *Doelen* houden.

Niet weinig (noch, min dan de *Haarlemmers*, op hunnen *Laurens Koster*,) beroemen zich de *Rotterdammers*, op de geboorte van den beroemden Desiderius Erasmus, binnen hunne Stad, voorgevallen den 28 *Oktober* 1467; die, daarom Rotterodamensis, (de *Rotterdammer*) word toegenoemt; en die in zyne geleerde Schriften, door de aanwyzing van het deernis waardig verval, in de *Roomsche Kerk*, als voornaamlyk veroorzaakt door de onwetenheid en ongodvruchtigheid der zogenaamde geestelyken, den grondslag tot de *Geloofsbervorming* heeft gelegt. Niet alleen is 's mans *afbeeldzel*, naar 't leven geschilderd, in 1526, opgehangen in de Borgemeesters Kamer van 't Stadhuis, aldaar: maar, ook heeft de Stad, ten einde de gedachtenisse van dezen hunnen borger te vereeuwigen, in 1622, deszelfs Standbeeld, zeer konstig van gegoten koper toebereid, geplaatst op de *groote markt*, ten oosten, aan den waterkant: staande, op een vierkant voetstuk ter hoogte van 6 voeten: en omgeven, met een yzer hek.

Ten bewys, dat de liefhebbery tot de geleerdheid, binnen deze Stad, niet uitgedooft zy, is aldaar, in den jare 1769, eene *Maatschappy* der *Wetenschappen*, onder den titel van het Bataefsch Genootschap, opgerecht, welke, van Hun Ed. Groot Mog., de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, Approbatie en Octroy verworven heeft: dan, dezelve heeft, tot haar hoofd onderwerp, eeniglyk, de *experimentele Philosophie*, anders gezegt, de *Proef ondervindelyke Wysbegeerte*. Deze Maatschappy is ook gewoon, naar 't voorbeeld der *Hollandsche Maatschappy* te *Haarlem*, die zeventien jaren vroeger tot stand gebracht is, jaarlyks, naar een gestelden *prys* te doen dingen, door de opgave der ééne of andere *vrage*, die in schrift, door elk wie wil, mag beantwoord worden.

De Regeering dezer Stad bestaat, uit XXIV Heeren Vroedschappen. *Een* dezer leden bekleed de waardigheid van Baljuw, voor den tyd van drie jaren. *Vier* derzelver zyn Borgemeesteren: en *zeven* Schepenen: alle leden des gerechts; die twe jaren aanblyven; dus, van de *Borgemeesteren*, alle jaren *twe*, en, van de *Schepenen*, in 't één jaar *vier* — en in, het ander, *drie* afgaan, en, even zo veel nieuwe aankomen. De *keuze* staat, sedert de herstellin-

ge van het Stadhouderschap, in 1747, aan den Heer Prins ERFSTADHOUDER, uit een dubbeldtal, door de *Vroedschap* Hoogst Denzelven aangeboden. Tot dit Kollegie, behoren mede, twe PENSIONARISSEN: en drie SEKRETARISSEN.

Die zelve Heeren hebben 't bewind, (behalven over hunne eige Stads *jurisdictie*,) ook over de Hooge Heerlykheid BLEISWYK: als mede, in hoedanigheid als *Ambachts Heeren*, over vyf andere Dorpen, in 't Baljuwschap van *Schieland*: naamlyk, KRALINGEN: MOORDRECHT: HILLEGONDBERG: BERGSCHENHOEK: en MOERKAPELLE: en eindelyk, over BENTHUIZEN, in *Rhynland* gelegen: welke alle de Stad van tyd tot tyd aan zich gekocht heeft.

GORINCHEM.*, welks naam ook GORNICHEM, GORICHEM, en meest, by verkorting, GORKUM, uitgedrukt word, in 't Latyn *Gornichemium*, is de achtste der stemmende steden, in het *Zuider-Kwartier*: liggende eene kleine halvemeil wegs, van de plaats, daar de *Maas* en *Waal* by *Loevestein*, in elkander vloejen, en dan samen de *Merwe* genoemt worden. De *Linge*-Stroom, die in de *Over-Betuwe* ontspringt, vloeid door deze *Stad*, in de *Merwe*: waarvan zy veel voordeel heeft, in zo verre door de sterke schuuring van dit *Linge* water, voor die Stad, altyd eene genoegzame *diepte* blyft, om door de Schepen, die de *Merwe* bevaaren, bereikt te konnen worden; daar anders, eene *Zandplaat*, die sedert eenige jaren, beneden den zogenoemden *Middelwaard*, voor die Stad zich gezet heeft, en dagelyks grooter werd, vermoedelyk, tot aan 't land voortschietende, die rivier, een eindwegs van de Stad, zou verwyderd hebben. Ter andere zyde, is toch ook de loop der *Lingen*, door de Stad, niet min zorglyk, in tyden van hoog water; waarvan die Stad, in het bekend water-jaar 1740, de droevige ervaring had; toen aan de Wallen en Poorten merkelyke schade geschiedde: en zou die zelve rivier, by doorbrake van den dyk, die, langs den Wester-oever dezer rivier, door de Stad loopt, veel zwaardere rampen aan dezelve veroorzaken. Dat deel der Stad, 't welk oostwaard van die rivier gevonden word, zynde

* Van deze Stad, is eene byzondere Beschryvinge, door *Aart Kemp*, in 't licht gebracht, en daarna eene *Beschryving* der Stad *Gorinchem*, en *Landen* van *Arkel*, door den Heer en Mr. *Korn. van Someren*, te *Gorinchem* in folio gedrukt, in 1755.

zynde door geen' dyk, (gelyk de westelyke zyde,) afgeperkt, is by hoog water aan ondervloejing blootgesteld en menigmaal dadelyk onderworpen. Het blykt uit de aantekeningen, dat deze *Beneden-Stad*, in 1726, ter diepte van 10 voeten onder water stond; waarom de *Huizen*, aan die zyde buitendyks, veel minder in prys zyn, en geringere huur opbrengen dan in de *Boven-Stad*. Ten einde in het één en ander ongemak te voorzien, is wel eens een *ontwerp* gevormd, om 't *Linge* water, in gevalle het door een doorbraak, in de *Over* — of *Neder-Betuwe*, ongemeen hoog is opgezwollen, buiten om de Stad, over het *Weyschild*, (eene vlakte, tusschen de Stad en den *Dalemschen* dyk) naar de *Merwe* afteleiden: doch 't zelve is echter tot hiertoe niet uitgevoerd. Door dezen overlaat, zouden anderzins, ook de *vyf Heeren Landen* en de *Alblasserwaard*, aan minder gevaar van overstrooming, door een doorbrake des *Lingendyks*, aan de overzyde, onderhevig schynen.

Dewyl GORINCHEM de eerst voor aan liggende Stad, op de grenzen dezer Provincie is; zo heeft men die Stad alreeds voor lang *gesterkt*, voornaamlyk, ten oosten naar de zyde van *Gelderland*; daar de vestingwerken onlangs vermeerderd zyn. Aan de Noord — en Westzyde, zou dit min noodzakelyk zyn: dewyl men daar 't land, door 't openen der Sluizen, zou konnen doen ondervloejen. Zy is nu van XI *Bastions* (*Bolwerken*) voorzien; beneven sommige *Ravelynen*: en aan de oostzyde heeft zy eene goede *Konterscherp*. De vestingwerken worden, op kosten der Provincie *Holland*, eeniglyk onderhouden. In deze Stad ligt altyd eene *Krygsbezettinge*; gemeenlyk van één *Bataillon*. Zy heeft *vier* POORTEN. Aan de Binnenstad, die het grootste deel uitmaakt, zyn deze drie: de WATER-POORT, die op de *Merwe* uitziet: de KANSE-POORT: en de ARKEL-POORT. De *Buiten-Stad* heeft niet meer dan éénе — die de DALEM-POORT, ook de BURG-POORT genoemt word.

Het getal der HUIZEN werd, in den jare 1732, bevonden 1398 te zyn. En, honderd jaren vroeger, waren 'er 1609 geteld: waaruit blykt, dat dezelve, in die verlopen eeuwe, aan Huizen, 211 minder geworden te zyn: het welk, men waarschynlyk heeft toeteschryven, aan de vergrooting van sommige Huizen, die van twe of drie, tot één — gemaakt zyn: want, de Stad is sedert eenige jaren, door den aanbouw van sommige aanzienlyke Huizen, zeer verbeterd; onder welke dat van den Heer *Mart.* van *Barneveld*, met des-

zelfs grooten en wel aangelegden Lusttuin, staande in het westlyk deel der Stad, in voortreflykheid uitmunt. De INWOONEREN worden thans begroot, op 6600.

Gorinchem is, in de oude Nederlandsche geschiedenissen, zeer beroemd, door de *Heeren* van ARKEL, die de bezitters dezer Stad en des geheelen *lands* van *Arkel* geweest zyn. Zy waren de rykste en magtigste Heeren dezer Landen: en hebben veel deel gehad, in de oorlogen, tusschen de *Gelderschen*, *Hollanders* en *Stichtenaars* gevoerd *. Het *Slot* ARKEL, waarvan, als 't *Stamhuis*, deze Heeren hunnen naam ontleend hadden, stond even buiten de Stad, aan de oostzyde, op den waard, tusschen de Stad en het dorp *Dalem*; welke nu het *Weidschild* genoemt word. Ongetwyfeld, word daarom, de *Dalem-Poort*, door welke de weg derwaard heen ging, noch heden de *Burg* —— zo veel gezegt als, de *Slot-Poort*, geheten. Doch, dit *Slot* is door *Willem* VI, *Graaf* van *Holland*, in 1412, verwoest: en een ander gesticht, aan de zuidzyde der Stad, by de *Water-Poort*; het welk, geduurende de Spaansche onlusten, afgebroken is, en het *Tolhuis* op deszelfs plaats gebouwd.

Aan JAN IX, Heer van *Arkel*, de STERKE toegenoemt, word de stichtinge der GROOTE KERK te *Gorinchem* toegeschreven; die aan de westzyde der Markt staat: in welken gevalle, (alzo Heer *Jan*, in 1272, overleden is,) deze Kerk, reeds voor de XIV eeuwe, in wezen zou geweest zyn. In deszelfs *Choor*, dat met een fraai koper hek, van het Schip der Kerk, is afgescheiden, ziet men de *begraafplaats* der Heeren van *Arkel*, gedekt met eene blauwe zerk, op welke gemelde Heer *Jan*, en zyne gemalinne *Bertha*, uitgehouwen liggen. En, boven deze *Tombe*, hangt een *bord*, waarop de *wapens* en verscheidene *Grafschriften* der oude Heeren van *Arkel*, te vinden zyn. Deze *Kerk*, die weleer aan S. *Jan* toegeweid was, is een fraai kruisgebouw: heeft een voortreflyk orgel: en is vercierd met een hogen toren. Zy is de *Hoofdkerk* dezer Stad, welker HERVORMDE GEMEENTE, door *vier Predikanten*, bediend word. In de

Ar-

* Eene lyste van alle de Heeren van dit hoog adelyk geslachte, die de Souveraine bezitters des lands van *Arkel* geweest zyn, beneven een beknopt verhaal hunner bedryven, kan men vinden, by *Slichtenhorst Gelders. Geschiedenissen bl.* 194-205.

Arkelstraat, staat ook eene kleine *Kerk*, anders de H. Geest Kapelle genoemt: welke die zelve gemeente, 's Zondags namiddags gebruikt; terwyl, voormiddags, daarin gepredikt word, voor de Waalsche Gemeente; die door éénen Predikant bediend word. Deze Gemeente heeft, behalven deze, noch eene byzondere *Kerk*; staande op den *Havendyk*: doch, die thans niet meer gebruikt word.

Te *Gorinchem* is eene kleine Remonstrantsche Gemeente; welke, echter, nu geen' vasten Predikant heeft, maar, door den een' en anderen hunner *Societeit*, nu en dan bediend word. De Roomsgezinden bezitten hier, twe *Kerkhuizen*: het één, der *Jansenisten*; en, het ander, der *Jesuitsgezinden*.

Op de Markt oostwaard van de Kerk, staat het Stadhuis: een zeer oud en deftig gebouw. Daar onder, zyn de *Stadswaag*, de *Vleeschhal* en de *Hoofdwacht* der *Militie*.

De Stadsdoele, staande in de *Molenstraat*, is een der grootste en fraaiste, die men ergens in *Holland* vinden zal: behoorende aan de *Schuttery*.

Voorts heeft men te Gorinchem, eene Latynsche School: een S. Elizabeths Gasthuis: een Weeshuis: een Oudemannen — en een Oudevrouwen Huis en meer andere openbaare gebouwen. Ook, zyn te *Gorinchem*, twe *byzondere Huizen* te zien, merkwaardig door zekere gebeurtenissen. Het een, staande in de *Zervetsteeg*, heeft in zynen voorgevel een *Steenekruis* gemetzeld; 't welk door zyn opschrift de gedachtenisse bewaard, van Jonkheer Willem van Arkel, den laatsten van het manlyk oir van dit hoog Adelyk geslacht, die, in den jare 1417, in een gevecht, tusschen de *Hoekschen* en *Kabbeljauwschen*, binnen de Stad voor gevallen, beneven veele andere Edellieden sneuvelde. De inscriptie luid:

Doe men Schreef den 7 December MCCCCXVI en een,

Doe bleef den Edelen Hooggeboren Willem van Arkel voor dezen Steen.

Het ander — is het *Huis*, waarin *Hugo de Groot* te *Gorinchem* gebracht werd, in eene Boekenkist, als hy, door

toedoen, zyner Huisvrouw, zyne gevangenisse uit *Loevestein* ontvloden was, in den jare 1621. In dit Huis word de *Hangkas* vertoond, waarin hy, de Boekenkist geopend zynde, zich verbergde: gelyk, in een ander vertrek van dat zelve huis, die geheele gebeurtenisse in de glazen geschilderd is.

De KOORN—HANDEL is thans de voornaamste, die te *Gorinchem* gedreven word. De *Lingestroom* en veele andere *Binnewateren*, die den toevoer derwaard gerieflyk maken, verschaft, aan de Inwooneren, tot dezen *handel*, eene bekwame gelegenheid. Ook is 'er eene byzondere *Koornmarkt*. De *Hout-Kopenschap* is mede te *Gorinchem*, in taamlyken bloei: waartoe byzonder dienen, de *Zaagmolens*, die buiten de *Arkel-poort* gevonden worden. Voor de Stad, word in de *Merwe* veel *Zalm* gevangen: en, byzonder, in de maanden *July* en *Augustus*, een soort van vette *Voorn*; die daar ter markt gebracht, en onder den naam van *Gorkumsche Voorn*, veel verzonden word, naar andere plaatzen.

Dewyl *Gorinchem*, van de oostzyde, de eerste *Hollandsche Stad* is; zo word, daar, de *Graaflyke-Tol* ontfangen, van alle de Schepen, die, zo wel de *Maas*, als de *Waal* afvaren, en verplicht zyn, aldaar aan te leggen. Het *Tolhuis*, staande by de *Water-poort*, is een fraai gebouw, het welk door den Ontfanger dezer *Tollen* bewoond word. Het *Admiraliteits Kollegie* heeft te *Gorinchem* ook een Ontfanger der *Konvoyen* en *Licenten*, beneven andere Bedienden. In den Zomer, is hier veel *doortocht*, van Reizigers, die met Koetswagens van *Utrecht* daarheen gebracht worden, en de *Merwe* overvarende, naar *Sleewyk*; van daar verder, naar BREDA, 's *Bosch*, en door geheel *Brabant*, konnen komen. En, in den Wintertyd, of anderzins, als de binnenwegen voor wagens onbruikbaar zyn, vaart alle dagen, een *Trekschuit*, tusschen *Gorinchem* en *Vyanen*, waardoor men gemaklyk op *Utrecht* reizen kan. Buiten de *Kanse-poort*, is de plaats, waar deze Trekschuit af — en aanvaard. Dewyl 't dorp DALEM, nauwlyks een kwartier uur gaans oostwaard van de Stad, op den *Gelderschen* bodem ligt; zo heeft men daar een *Voermans gilde*, en allerlei soort van *Rytuigen*: weshalven veele *Reizigers*, als zy uit *Holland* te water tot *Gorinchem* gekomen, door stilte of door tegenwind, verhinderd worden, de rivier verder opwaard te vaaren, gewoon zyn, zich naar dit *Dalem* te begeven, om hunne reis

sels te Land, naar *Bommel*, *Thiel* enz. voort te zetten.

Onder de *vermaarde* MANNEN, die binnen deze Stad geboren zyn, worden veel voorname *Schilders* gesteld. Ook word die *Gulielm. Estius*, (van wien we *bladz.* 323 gesproken hebben) gezegt, in deze Stad geboren te zyn. Dezelve heeft aldaar geschreven, de bekende *Historie* der *Gorichemsche Martelaaren*: die door LUMEY, *Graaf* van der *Mark*, te *Gorinchem* gevangen en in den *Briel* opgehangen zyn, in den jare 1572.

De REGEERING dezer Stad bestaat, uit een DROSSAART; (wiens post, by afwezenheid, door een *Substituit*, word waargenomen:) en XXIV VROEDSCHAPPEN: uit welke verkoren worden: *twe* BORGEMEESTEREN: een' SCHOUT: en *zeven* SCHEPENEN. De *Drossaart* was, voor de herstelling der Stadhouderlyke weerdigheid, een lid uit de *Vroedschap*; die dezen post drie jaren bekleedde: dan nu, worden beiden *Drossaart* en *Schout* voor hun leven aangesteld: doch, in de *Borgemeesteren*, en *Schepenen*, die de leden des GERECHTS zyn, komt alle jaren eene verandering naar de keuze van den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, uit eene overgeleverde *nominatie*. Aan dit *Kollegie*, zyn ook, een PENSIONARIS en *drie* SEKRETARISSEN toegevoegt.

De *Stad* heeft het *Rechtsgebied*, over alle de *Dorpen* 's *Lands* van ARKEL; uitgezonderd, over *Oosterwyk*. Alle de andere, heeft de Stad, als *Ambachts Heerlykheden*, aan zich gekocht; welke zyn: ARKEL, met het daar onder behoorend RIETVELD: KEDICHEM: NIEUWLAND: LEERBROEK: HOORNAAR: HOOGBLOKLAND en SCHELLUINEN. Desgelyks, bezit de Stad, de Hooge Heerlykheid HARDINGSVELD, westwaard van *Gorinchem* gelegen. De *Drossaart* van *Gorinchem* oefend, daarom, in alle deze Dorpen het krimineel Rechtsgebied. Ook heeft Hy daar in 't Kerkelyke, het recht van *hand opening* en *approbatie* te verleenen, in gevalle van *Predikants beroepingen*.

SCHIEDAM, aan de *Maas*, omtrent anderhalf uur gaans westwaard van *Rotterdam* gelegen, volgt, als de *negende* in rang, onder de stemmende Steden van *Zuid Holland*: zy werd eertyds NIEUWENDAM genoemt: doch, was daar door niet te onderscheiden, van een *dorp* van dien zelven naam, in *Noord Holland*. De DAM of *Sluis*, welke, naby deze Stad, in den Zeedyk gelegt is, om het water, de SCHIE, 't

welk van *Delft* komt, in de *Maas* te doen uitloozen; heeft daarna, aan dezelve, den naam SCHIEDAM toegelegt: in 't Latyn *Schiedamum*.

Het getal der HUIZEN is, in den jare 1732, bevonden, 1504 te zyn: en, de INWOONEREN worden geschat, op omtrent 8000. Van de Stads *muur*, weleer met *torens* versterkt, naar de oude Vestingbouw, is alleen de *walgang* overgebleven, rykelyk met boomen beplant, en gevende eenen aangenaamen wandelweg, die naar de buitenzyde een weide *gracht* heeft. Op dezen wal, staan verscheidene *Windmolens*. Zy heeft *vier* POORTEN, die alle benoemt worden, naar de omliggende plaatzen, werwaard de weg daardoor heen leid: naamlyk, de ROTTERDAMMER-POORT; de OVERSCHIESCHE-POORT; alwaar de af — en aanvaart der *Trekschuiten* is; de KETEL-POORT; en de VLAARDINGER-POORT.

Het STADHUIS is een fraai gebouw, staande op de Markt.

De HERVORMDE GEMEENTE binnen deze Stad is zeer bloeijende. Zy word bediend, door *vier* PREDIKANTEN. De HOOFDKERK, die naby 't *Stadhuis* staat, is een oud en statelyk gebouw. Zy had in de Roomsche tyden tot haaren *Patroon*, *Johannes* den *Doper*: zy was meest vermaard, door de zogenoemde H. *Luidwina*, gemeenlyk *Lytwydt* geheeten; die te *Schiedam* zou gebooren en gestorven zyn. Zy heeft een plaats, in de *legenden* der *Heiligen*; zynde de dag haar ter eere jaarlyks toegeweid, den 15 *April*. Haar lichaam, eertyds in een Kapelle dezer Kerk begraven, werd van rondom bezocht, door Bedevaarten; ter oorzake der wonderwerken, die aan het zelve werden toegekend. Men verhaald, dat, als de *Reformatie* binnen deze Stad doorbrak, de Aartshertog *Albert* van *Oostenryk* de beenderen dezer Maagd, naar *Brussel* deed overvoeren, en, dat die daar noch bewaard zouden worden. Behalven den gewoonlyken dienst, in deze *Groote Kerk*, geschied 'er ook in den Zomer, eene Vroegpredikatie, in een groote Zaal van 't S. *Jakobs* GASTHUIS: hoewel deze, anders, de Vergaderplaats der *Waalsche Gemeente* is, die eenen Predikant heeft. Vermits deze Stad, benevens *Rotterdam*, tot eene en dezelve Klasse is, (die de Klassis van SCHIELAND genoemt word,) behoord; zo deeld zy, met *Rotterdam*, in de beurt van het houden der *Zuid Hollandsche Synode*; die, om het één elfde jaar, in deze — en, om het ander — in geene Stad, vergaderd.

De

De Roomschgezinde Ingezetenen zyn hier, gelyk elders, in tweeën verdeeld: sommigen, der *Jesuitgezinden*: en, anderen der *Jansenisten*.

Schiedam plagt zeer wel, in *Koophandel* en *Zeevaart*, te bloejen: allermeest, in de *Haringvisschery*; jegenwoordig is de grootste handel daar, in *Koorn*; waarvan, binnen deze Stad, veel *Genever* gestookt, en van daar allerwege verzonden word. Dicht by de *Haven*, is de Beurs, waar de Kooplieden samen komen.

De Regeering dezer Stad bestaat, uit een lichaam van XXIV Vroedschappen. Daaruit worden benoemt: een Baljuw of *Schout*: *drie* Borgemeesteren: en *zeven* Schepenen: beneven een Pensionaris: en twe Secretarissen: De *verandering* der *Regeering* is, aldaar, ter zelver wyze gelyk in de andere Hollandsche Steden, ingericht.

De Dorpen Pernis: Hoogvliet: en Portugal, in de Landen van *Over-Maas* gelegen, behooren, als *Ambachts Heerlykheden*, aan deze Stad; zynde, in den jare 1731, van de Graaflykheid van *Holland*, door dezelve gekocht.

Naby de *Overschiesche-poort*, buiten het noordwest gedeelte der Stad, ziet men noch eenige overblyfzelen van het *Huis* Matenesse: waarvan het oud Adelyk Hollandsch geslachte van *Matenesse* zyn naam voerde.

SCHOONHOVEN * is de *tiende* stemmende Stad van *Zuid Holland*, aan de rivier de *Lek* gelegen: ter plaatze, waar de *Vlist* daarin vald; welke vereeniging heeft met den *Yssel*, by *Haastrecht*, tusschen *Oudewater* en *Gouda*.

Of de Stad eertyds *Schoonhaven* of *Schoone Haven*, genoemt zy: dan; dat *Schoonhöven* moet geduid worden, op de *Schoone Ouwen*, dat is, *Landeryen*, die de Stad omringen, of op de *Schoone Lusthoven*, die in derzelver omtrek liggen; konnenwe met geen zekerheid bepalen.

Vermits deze Stad, aan de uiterste grenzen van *Holland*, naar de zyde van *Utrecht* is gelegen; zo was 't noodzakelyk, dat ze versterkt werd; daarom, behoord zy mede, tot de Vestingen, met welke, deze *Provincie*, overal aan de landzyde, als met een ringmuur, omgeven is. Zy was lang voor-

* *Hendr. van Berkum*, Roomsch Priester te *Schoonhoven*, heeft eene *Beschryving* van deze Stad, in 't licht gegeven, in den jare 1762; die met fraaje plaaten voorzien, en gedrukt is, te *Gouda*.

voorheen ter zelver wyze, als WEZEP en MUIDEN, aan de *Oostzyde*, eeniglyk, versterkt geweest: met drie *Bolwerken*: dewyl de Stad, van die zyde voornaamlyk, voor gevaar blootgesteld scheen: wat ten noorden en westen is, kan, door het openen der Sluizen, geïnundeerd worden: gelyk de Zuidzyde door de rivier gedekt werd. Doch, de onderneminge der *Franschen*, in 1672, die, tot *Utrecht* genaderd, in den winter des gemelden jaars, over het ys, tot in het hart van *Holland* poogden in te dringen; (in welken gevalle, het water der inundatie weinig zou geholpen hebben,) heeft 's Lands Staaten doen besluiten, om die Stad, van rondom, in een *aardewal*, versterkt met 8 *Bolwerken*, in te sluiten: waardoor zy nu, in een tamelyken staat van tegenweer, zich bevind. Daardoor, is de Stad, aan die zyden, te gelyk merkelyk vergroot: dewyl de *oude muur* en *gracht* mede ingesloten zyn. 'Er ligt, te *Schoonhoven* ook altyd eene *Krygsbezetting*: gemeenlyk van één *Bataillon*. Ook is 'er een fraai '*s Lands Magazyn*, vol van oorlogs voorraad.

Die Stad kan wel niet op haare *grootheid* zich beroemen: maar, zy is zeer *net* en *regelmatig* bebouwd: met sommige recht doorgaande *binnengrachten* doorsneden: en heeft verscheidene fraaje HUIZEN. Het getal derzelver beliep, in 1732 op niet meer dan 558: waaruit, kan worden opgemaakt, dat dat der INWOONEREN niet veel boven de 2500 bedragen zal. De Stad heeft *vier* POORTEN. Van de twe aan de landzyde, word de eene, de KRUISPOORT: en de andere, de LOPIKERPOORT, genoemt. De andere twe komen uit, op 't water: zynde de eene, de VEERPOORT: en de andere, de VROUWEPOORT. Tusschen de twe laatstgenoemde, is een zeer bekwame *Haven* binnen de Stad; in welke, de Schepen 's winters veilig liggen.

Voorheen, stond te *Schoonhoven* een *oud* SLOT, in 't welk, de Graaven van BLOIS, die (gelyk hiervoor, in de Beschryving van *Gouda*, aangemerkt is,) de Heerlykheden, van *Schoonhoven* en *Gouda* bezeten hebben, hunnen intrek hadden: 't welk naderhand verwoest, en nu in een *Kruitmagazyn* veranderd is. Het staat, in één der *Bolwerken*, aan de Oostzyde der Stad.

De GEREFORMEERDE GEMEENTE dezer Stad is onder het opzicht van *drie* PREDIKANTEN; die den dienst verrichten, in eene tamelyke groote *Kerk*, die weleer aan den Apostel *Bartholomeus* toegeweid was. Het verdiend te worden aange-

getekend: dat deze *Kerk*, tweemaal, naamlyk, in 1375 en 1518, als genoegzaam de gansche Stad door een fellen brand verteerd werd, van dezen ramp is verschoond gebleven. Het merkwaardige, in deze Kerk te zien, is het *Graf* van den ervaren Zeeman, *Olivier* van *Noord*; die de vierde, na *Ferdin. Magellanes*, den geheelen aardkloot rondgezeild heeft. Vertrekkende uit de *Maas*, den 2 *July* 1598, en keerende weder, den 26 *August*. 1601. Op de *Zerk*, welke deszelfs Graf dekt, staat een *Latynsch opschrift*; 't welk dit te verstaan geeft: luidende:

HIC ILLE EST, TOTUM VELIS, QUI CIRCUIT ORBEM,
A MAGELLANO QUARTUS, OLIVERIUS.

Dewyl deze Stad, in het Kerkelyke, met *Gouda*, ééne en dezelve *Klassis* uitmaakt; word in dezelve, zo wel als te *Gouda*, elk tweëntwintigst jaar, de *Zuid-Hollandsche Synode* gehouden: alzo die beiden Steden, in elk elfde jaar, deze beurt onder elkander verwisselen.

In die Stad is ook eene REMONSTRANTSCHE KERK, die zeer fraai is, en door een' Predikant bediend word; en eene ROOMSGEZINDE GEMEENTE der *Jansenisten*.

Het STADHUIS is bezienswaardig, staande aan een binnengracht, tegen over een *marktplein*, 't welk boven die *gracht* verwelft is. Ook, is 'er eene *Stadswaag*: en, een fraaje *Stads* DOELE.

De HANTEERINGEN der *Ingezetenen* bestaan thans, voornaamlyk, in 't maken van *Goud* —— en *Zilverwerk*; als mede van *kopere ketels* en *pannen*: in het *koekbakken*: gelyk zy mede, de *Gouwenaars*, naby komen, in 't maken van *tabakspypen*. Ook word 'er veel *hennip* verkocht; 't welk overvloedig in haare nabuurschap gewonnen word. En, in de *Lek*, word voor deze Stad veel *Zalm* gevangen; die, zo wel gerookt, als versch, naar verscheidene omliggende plaatzen word verzonden.

Het gansch lichaam der *Stads* REGEERING bestaat, in XXVII ELECTEUREN of KIESHEEREN: en XXI VROEDSCHAPPEN. Uit deze laatsten, worden verkoren: een BALJUW: *twe* BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN. Dit gerecht heeft ook een' SEKRETARIS. De *Electeurs*, die een byzonder Kollegie uitmaken, had-

hadden eertyds het recht, om, alle drie jaren, uit het lichaam der Vroedschappen, de *Borgemeesteren* en *Schepenen* te *verkiezen.* Doch, sedert den tyd van Keiser *Karel V*, maakten zy slegs een dubbeld getal, uit welke de verkiezing door den *Stadhouder* en *Raaden* geschiedde; en daarop is gegrond, die zelve gewoonte, welke, sedert de herstelling der Stadhouderlyke regeering, in 1747, aldaar noch stand grypt.

BRIEL,* of den BRIEL, in 't Latyn *Briela*, is de *elfde* en laatste in rang, der Zuid-Hollandsche Steden, die stem in staat hebben. Zy ligt op een der Eilanden, die door de monden der *Maas* gevormd worden, 't welk het eiland VOORN word genoemt, daar tegen over, ligt het kleiner eiland, ROZENBURG; dat westwaard, byna tot aan den mond der *Maas*, reikt. De arm der *Maas*, die de eilanden *Voorn* en *Rozenburg* van elkander afzonderd, word, naar deze nabygelegen Stad, het *Brielsche Diep*, genoemt. Met dit *Diep* heeft de Stad gemeenschap, door eene *Haven*, die, men zegt, alreeds in 1576 gemaakt te zyn, en die de lengte van 170 Rhynl. Roeden heeft. Deze Haven verdeeld zich, by het inkomen der Stad, naby de Waterpoort, in twe ruime *Binnen Havens;* welker eene, de *Noord-* en de andere de *Zuid Spuy*, genoemt word. Door de *Zuid-Spuy*, word het water, by hoge vloed, uit de *Maas*, in de Stads buitengrachten ingelaten: en, daarin opgehouden, tot dat 't laag water is: waarna, door de opening van een *Duiker*, dit zelve water weder, door de Haven, met geweld word uitgedreven; 't welk geschied, om, door die sterke schuuring, de *Haven* in behoorlyke diepte te houden. Niet verre van den mond dezer Haven, ligt genoegzaam altyd, ten minsten in den Zomer, een *Admiraliteitsschip* (een *Uitlegger*,) om op de inkomende Schepen te passen, die de *Konvoyen* en *Licenten* betalen moeten, aan den Admiraliteits *Ontfanger;* die met een *Kontrarolleur*, en drie *Kommisen*, binnen deze Stad woond.

Dewyl de *Briel* zo naby Zee — en dus bekwaam ligt, om den mond der *Maas* te beschermen, tegen vyandelyke Schepen; zo is zy, ten allen tyde, tamelyk *gesterkt*, en met *Krygsvolk* bezet geweest. Doch, de *Vestingwerken* zyn, naar-

* Van deze Stad, is eene *Beschryvinge* in 't licht gekomen, door ALKEMADE.

naarmate men in de Vestingbouwkunde meer gevorderd is, allengs verbeeterd en vermeerderd: voornaamlyk, in den aanvang dezer lopende eeuw. Thans, bestaat de *Kapitalewal*, uit negen *Bastions*; (*Bolwerken*) die door vyf *Ravelynen*, (*Halvemaanen*,) gedekt worden: hebbende, daarby, ten noord oosten, naar de zyde der *Maas*, eene zeer goede *Konterscherp*, (*Buitenvlakte*.) Aan de Landzyde, heeftze, de *Konterscherp*, zo zeer niet nodig: dewyl men daar, door het openen der Sluizen; het ommeland kan doen ondervloejen, en de Stad ongenaakbaar maken: in welk laatstgemelde, de voornaamste sterkte van den *Briel* bestaat. Behalven de WATERPOORT, zo even genoemt, heeftze, nôch *drie* POORTEN, aan de Landzyde: naamlyk, de KADE — of KAI-POORT: de ZUIDERPOORT: en de LANGEPOORT.

Ingevolge de lyste, in 1732 opgegeven, waren de HUIZEN dezer Stad, 940. En, naar gissing, zal het getal der INWOONEREN bedragen, omtrent 5000.

'Er zyn wel *drie* KERKEN, binnen deze Stad: de GROOTE — de KLEINE — en de MAARLANDSCHE KERK. Doch, de laatste word niet meer tot den Godsdienst gebruikt. De GROOTE KERK word ook de *S. Katharyne Kerk* genoemt, ter eere van deszelfs Patronesse, aan welke zy eertyds was toegeweid. Het maakzel dezer Kerk vertoond duidelyk, dat zy, byaldien men 't eerst ontworpen bestek gevolgt had, een *Kruiskerk* zou geworden — en, van achter, verder uitgestrekt zou geweest zyn: dewyl 't *Choor* daar aan ontbreekt; zynde aan de oostzyde slegts met eene platte muur besloten. De Hollandsche Admiraal, *Filips* van *Almonde*, ligt in deze Kerk begraven: en is, boven deszelfs Graf, eene fraaje marmere *Graftombe* opgerecht. Ook, is daar te zien, de *Grafstede* der Heeren van 't geslacht van *Leiden*, en van meer andere. De KLEINE KERK word, ten dienste der beiden — naamlyk: de *Waalsche* — en, der *Nederduitsche Gemeente*, gebruikt. De *Nederduitsche Gemeente* heeft *drie* PREDIKANTEN: doch, de *Waalsche* word door *eenen* bediend.

Het STADHUIS heeft zyn uitzicht, over de Markt. 'T zelve strekt mede, tot de vergaderplaats van den *Baljuw* en *Leenmannen*, gelyk ook, van den *Dykgrave* en *Heemraaden* van den Lande van *Voorn*.

Vermits de *Briel* een der *Hollandsche vestingen* is; zo zyn onder de openbaare gebouwen dezer Stad, mede te rekenen: 't ARSENAAL: 't KRUITMAGAZYN: de HOOFDWACHT:

en

en de PROVOOST. Ook is de *Stads* DOELE bezienswaardig. 'Er is mede, eene *Latynsche School* enz.

De HANDEL in *Meêkrabben*, die overvloedig in het gansch eiland *Voorn* groejen, en die in de *Meêstoven*, binnen de Stad, gedroogt en verder bereid worden, is thans de voornaamste, waarby de Ingezetenen zich geneeren. Hoewel 'er te gelyk noch tamelyke Koophandel in *Graanen* gedreven word. Desgelyks, hebben veele Inwooneren hun bestaan van de *Vischvangst*: en bevinden zich aldaar veele *Lootzen*, die de uit Zee komende Schepen de *Maas* opwaard voeren.

Onder de *vermaarde Mannen*, die in den *Briel* gebooren zyn, mag men billyk tellen, die drie beroemde *Admiraals* van *Holland*: FILIPS VAN ALMONDE: MAARTEN HERPERS TROMP: en WITTE KORNELISZ. DE WIT.

Doch, wat den *Briel* verder aanmerkenswaardig maakt, en meer, (ten zekeren opzichte,) dan éénige Stad, in de geheele *Nederlandsche Republiek*, is, dat zy, in den jare 1572, de EERSTE *Stad* was, die der *Spaansche* Heerschappy onttrokken en voor de *Staaten* gewonnen werd; waardoor, de eerste grondslag, tot de *Vryheid* dezer Republiek, gelegt mogt worden: vermits, door dit goed begin, verre weg de meeste Steden dezer Provincie werden aangemoedigt, om vrywillig, in dat zelve jaar, 't *Spaansche Juk* mede af te schudden. De bemachtiginge dezer Stad werd door de zogenoemde *Watergeuzen* uitgevoerd, onder het beleid van Graaf *Willem* van der *Mark*, meest onder den naam van *Lumey*, bekend. Hy was die 's tyds *Admiraal* van omtrent 30 Schepen, met welke hy de *Maas* invoer, en deze Stad, zonder veel tegenstand, by verrasching innam. Deze *Geboortedag* van Neêrlands vryheid viel in den 1 *April* des gemelden jaars. Van daar dat *Nederduits versje*, waardoor men zeide; (van *Briel*, een *Bril* makende.)

Op den eersten dag van April,
Verloor Duc d'Alv zynen BRIL.

Als, in den jare 1585, Koningin *Elizabeth* van *Engeland* de Staaten, met volk en geld, tegen den Koning van *Spanje* ondersteunde, werden BRIEL en VLISCHINGEN, beneven de Schans RAMMETJES, op 't Eiland *Walcheren*, daarvoor in pandschap gegeven, en aan 't *Engelsch Krygsvolk* ingeruimt; die daarin gebleven zyn, tot 1616; toen de gemelde

de Steden, nadat de Staaten omtrent 3000000 gls. aan Engeland hadden opgebracht, van dit pandschap ontslagen werden.

De MAGISTRAAT van den *Briel* bestaat in 't gemeen, uit XX VROEDSCHAPPEN. Voorts, in 't byzonder: een BALJUW: *twe* BORGEMEESTEREN: *negen* SCHEPENEN: en *twe* RAADEN: welke alle (alleen de *Baljuw* uitgezonderd,) leden van de *Vroedschap* zyn: doch jaarlyks veranderd worden, naar de verkiezing van zyne Doorl. Hoogh. den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, uit eene overgeleverde *nominatie*. Hierby komen twe PENSIONARISSEN: en een SEKRETARIS.

Dus verre, de XI STEMMENDE STEDEN van het *Zuider-Kwartier* van *Holland*, de éénе na de andere, bezichtigt hebbende; gaan we over, naar de PLATTE LANDEN; in welke, behalven de VLEKKEN en DORPEN, beneven de voornaamste LUSTHUIZEN, ook hier en ginds, zullen voorkomen, de KLEINE STEDEN, die geen *Stem* in de Staatsvergaderingen, noch eenig deel in *'s Lands Regeering* hebben.

Gelyk, wy de Provincie GELDERLAND verdeeld vonden, in AMPTEN of AMPTMANNEN, LANDDROST — en SCHOUT-AMPTEN enz. zo zal men in HOLLAND aantreffen, eene menigte van BALJUWSCHAPPEN of BAILJUAGIEN; in welke, de BALJUW, met zyne *Schepenen* en *welgeborene Mannen*, het *Civiel* — en *Krimineelrecht* oefenen: uitgezonderd in zodanige plaatzen, die *Hooge Heerlykheden* op zich zelven zyn; en daarom afzonderlyke *Gerechtsbanken* hebben. De *Baljuwen* zyn, (immers, doorgaans,) te gelyk *Dykgraven* die met hunne *Heemraaden*, in die zelve *Baljuwschappen*, het opzicht hebben over de *Dyken*, *Sluizen*, *Binnenwateren* enz.

Onder deze — komt eerst in aanmerking, het BALJUWSCHAP van ZUID-HOLLAND: waar-

 door,

door, niet het *geheel Zuider-Kwartier* dezer *Provincie* word verstaan, maar eeniglyk, deszelfs *Zuidelykst gedeelte*, waarvan die naam daarna tot dit *geheele Kwartier* is overgegaan: al wat, naamlyk, by en om *Dortrecht* gelegen is. Deze *Landstreek*, meend men niet zonder grond, bepaaldelyk het gebied der *oudste Graven* van *Holland*, geweest te zyn; 't welk, van tyd tot tyd, zich verder uitstrekte, naar mate de *Edellieden* dezer Landstreek, hunne eertyds vrye en genoegzaam Souveraine *Heerlykheden*, aan deze *Graven*, ter *leen* hebben opgedragen. Dit was dat *Baljuwschap* van Zuid-Holland, in 't welk te huis hoord, de geschiedenisse der merkwaardige *Gerechtsoefening*, door Grave Willem III, den *Goeden*, toegenoemt, in den jare 1336, in 't werk gesteld, aan den *Baljuw*, die een' Landman eene vette *Koe* ontnomen, en tegen eene magere verwisseld had: welk geval, dewyl 't allen *Rechteren*, ten voorbeelde van navolginge verstrekt, daarom in Schildery vertoond, in verscheidene *Schepenskamers* der Stadhuizen, te zien is. Doch, in vroegeren tyd, had dit Baljuwschap eene geheel andere gedaante, dan sedert den jare 1421: want, voor dien tyd, bestond een voornaam *gedeelte* daarvan, in een' grooten Waard, die tusschen de rivieren de *Merwe* en de *Maas* beslooten was: en, om die reden, de Zuid-Hollandsche — ook de Dortsche Waard, genoemt werd; beneven eene streek *Lands*, die ten zuiden der *Maas*, aan de grenzen van *Brabant* reikte; als mede, een gedeelte ten noorden de *Merwe*; hoewel men de oude grensscheiding niet nauwkeurig kan bepaalen; ter oorzake van die merkelyke verandering, welke de groote

te *Watervloed* des gemelden jaars, in den loop der rivieren, en wel byzonder der Maas, te wege gebracht heeft. Deze rivier liep eertyds, van omtrent by *Bokhoven*, (naby de Schans *Kreuvoeur* gelegen;) of liever, een weinig lager, van *Hedikhuizen*, rechtstreeks westwaard langs *Geertruidenberg*, tot *Geervliet*; waar de *Merwe*, (aldaar, om die reden, noch heden de *Maas* geheten,) met dezelve zich vereenigde. Met deze rivier had de *Maas*, voortyds, wel een eerdere of hogere vereeniging: doch alleen, door eene nauwe vliet of *Kanaal*, van *Hedikhuizen*, tot tusschen *Loevestein* en *Woerkom* gegraven, ten einde de Stad *'s Bosch* met de Hollandsche Steden gemeenschap te doen hebben. Doch, door dezen vloed, die (dewyl zy, in S. *Elizabeths nacht*, tusschen den 18 en 19 *November* voorviel) de S. *Elizabeths vloed* genoemt word, schynt die *oude Kil*, door welke de *Maas* van *Hedikhuizen*, westwaard langs *Geertruidenberg* stroomde, verland, en door den tyd ganschlyk toegestopt te zyn: (zynde alleen een *klein stroomtje*, dat noch, ter gedachtenisse daarvan, de Oude Maas genoemt word, en by *Geertruidenberg* in den *Biesbosch* vald, daarvan overgebleven,) en heeft die rivier, sedert al haar water, noord westwaard, door die gegraven *vliet*, (welke rasch verwydt geworden is) tusschen *Loevestein* en *Woerkum*, in de *Merwe* uitgestort; te gelyk aldaar haaren naam verliezende, en met dien van Merwe verwisselende. De overlevering wil, dat, door dezen *vloed*, welke veroorzaakt was door een zwaren *stormwind*, die 't water der *Maas* en *Merwe* overal over de dyken deed vloejen, *tweenzeventig dorpen*, met veele *Ridder Hofsteden*, ver-

 dron-

dronken, en veele menschen en beesten omgekomen zyn. Deze schoone *Zuid-Hollandsche-waard* is, dan geduurende een geruimen tyd, daarna, onder het water verzwolgen, en onbewoond gebleven: tot dat, langzamerhand, de grond door den slib verhoogt wordende, het één deel na het ander, weder van nieuws *bedykt* is: zynde nu alleen daarvan overgebleven, die groote *waterplas*, tusschen *Geertruidenberg* en *Dordrecht*; die daarom noch, de VERDRONKEN *Zuid-Hollandsche-waard*, ook de BIESBOSCH, en het BERGSCHEVELD, genoemt word; welke door den tyd hoe langer hoe ondieper, en, door het aanslyken langs den rand, kleiner begint te worden. Hier in bestaat, derhalven, de groote veranderinge, in dit gedeelte van Holland, dat in den engsten zin, ZUID-HOLLAND word genoemt: dat, daar, eertyds alles genoegzaam aan elkander gehecht was, nu, de daartoe behoorende landen, door den *Biesbosch*, door de *Dortsche Kil*, en door een gedeelte der *Oude Maas*, van elkander afgescheurd zyn; en zy, om die redens, de GEBROKENE LANDEN van den *Zuid-Hollandsche-waard*, worden genoemt.

Zy behooren samen, (byaldien men alleen de HOOGE HEERLYKHEDEN, daarin en by liggende, uitzonderd,) onder de *Hooge* VIERSCHAAR van ZUID-HOLLAND, bestaande uit een' BALJUW; die dezen post geduurende zyn leven behoud: welke is, sedert 1770, de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. BARTHOL. VAN DEN ZANDHEUVEL: en elf WELGEBOORENE MANNEN, ook *Mansmannen* genoemt; van welke, acht uit de Stad *Dort*, en drie uit de *distrikten* van *Zuid-Holland*, (anders gezegt, de *Bedryven* van *Zuid-Holland*) gekozen worden.

Deze

Deze laatsten zitten, niet meer dan twe jaren: en de keuze derzelver staat aan den Heer Prins Erfstadhouder, uit een drievoudige *nominatie*, welke dit Kollegie zelf opgeeft. Deze Vierschaar word gespannen, binnen de Stad *Dortrecht*.

Onder dit Baljuwschap behooren, verscheiden *districten*; die vervuld zyn, met aanzienlyke Dorpen; welke de *Graaflykheid*, by uitsterving der vroegere Heeren, als anderzinds, aan zich getrokken, en daarna als Ambachts Heerlykheden verkocht heeft, aan byzondere Heeren; wier opvolgeren dezelve noch bezitten. Deze Districten zyn de volgende:

Het EILAND van DORTRECHT: beslaande het éénig stuklands, 't welk, na den *Elizabethsvloed*, van 1421., aan de Stad *Dortrecht* is gehecht gebleven. Het was eertyds van een kleiner begrip: en zelfs meend men, dat in den beginne, niet dan de Stad *Dortrecht*, als een Eiland op zich zelven, was overgebleven: doch, de gronden van dit verdronken Land aanhogende, is dit Eiland, door het aandyken van tyd tot tyd verder uitgebreid.

Dubbeldam is het eenig *dorp* dezes eilands, naby *Dort* gelegen: zynde groot en volkryk. Het is eene Ambachts Heerlykheid, behoorende aan Jonkheer *Niklaas*, Baron van *Bastaelaar*, Generaal Muntmeester der Vereenigde Nederlanden enz. enz.

Van daar zuidwestwaard lag het dorp Wieldrecht: het welk door dien vloed vergaan, en niet weder herbouwd is. De *Polder* is echter weder bedykt: en word noch, ter gedachtenisse daarvan de *Wieldrechtsche Polder* genoemt; zynde eene *Ambachts Heerlykheid*, welke behoord, aan den Heer Mr. *Ger. Belaards*, Heer van *Blokland*. Zy ligt langs de *Dortsche Kil*. Dit dorp was daardoor ties te meer aan-

 mer-

merkelyk: dewyl, aldaar, zo gezegt word, de eerste *doorbrake* van den *Dyk* geschied is, welke dien grooten vloed veroorzaakt heeft, in 1421.

Uit het *Eiland* van *Dortrecht*, den *Biesbosch*, overlangs of zuidoostwaard overvaarende, komt men, in den alomme bekenden streek, de LANGSTRAAT genoemt: liggende, ten zuiden der OUDE MAAS; door welke weleer de geheele *Maas*, van *Bokhoven*, of *Hedikhuizen*, of daaromtrent, zynen loop rechtstreeks naar de Zee nam; maar die nu, by *Geertruidenberg*, in den *Biesbosch* uitwaterd. Dit water is nu zeer smal: en langs deszelfs beiden boorden, ziet men ruime *Uiterwaarden*, die, dewylze alleen door lage zomerkaden bedykt zyn, 's winters, en ook anders tyds, by hoge vloeden, dikwils ondervloejen. Daarom, bestaan deze *Uiterwaarden*, uit enkele *Weilanden*, die zeer overvloedig *Hooi* voortbrengen. Dit is het bekende *Langstraats Hooi*; 't welk, als 't best, dat ergens groeid, geprezen word. In den Hooityd, liggen in de *Oude Maas* veele Schepen, die van andere plaatzen komen, om dit Hooi in te laden, en naar elders te vervoeren. De *Hooibouw*, en de handel in 't zelve, is daarom, een goed middel van bestaan, voor de *Opgezetenen* der Dorpen in de *Langstraat*. Desgelyks, generen veele zich, met het maken van *Schoenen*, die zy naar elders op de Vrymarkten te koop brengen. En dewyl deze *Dorpen*, zo naby aan de grenzen van *Brabant*, liggen; zo worden de Inwooneren, daar, ter zake der *Konsumtie*, min belast, dan elders, binnen de Provincie: waardoor, de levensmiddelen op een' lagen prys zyn: 't welk de oor-

oorzake is, dat, in deze Dorpen, ten allen tyden, veele *Fransche Kostschoolen* geweest — en noch zyn; die zeer bloejen, door de menigte der Leerlingen, die uit andere plaatzen van *Holland*, in dezelve voor een gering kostgeld besteed worden.

In deze *Langstraat* liggen veel meer DORPEN, dan, die eigenlyk behooren, onder het *Baljuwschap* van *Zuid-Holland*: want, die zelve streek gaat mede, door het *Land* van *Heusden*; reikende tot naby *'s Bosch*.

De ZUID-HOLLANDSCHE DORPEN der *Langstraat* zyn, niet meer, dan de VI volgende; die alle byzondere *Heerlykheden* zyn:

RAAMSDONK: naast by *Geertruidenberg*; waarvan 't, door de rivier de *Dongen*, welke van de zuidzyde in den *Biesbosch* valt, word afgescheiden: eene Ambachts Heerlykheid, behoorende, door houwelyk, aan den Heer *Leonard de Jongh*, Kollonel by de Kavallery van dezen Staat, en Lieutenant Generaal Kwartiermeester: welke Heer, aldaar, een frai *Kasteel* heeft.

WASPIK, eigenlyk, GROOT-WASPIK, ter onderscheiding van *Klein-Waspik*: (geen Kerkdorp, maar eene Heerlykheid, daar tegen over, ten noorden der *Oude Maas* gelegen:) is eene *Ambachts Heerlykheid*, welke thans behoord aan den Heer *Flor. Cousebandt*.

KAPPELLE, ter onderscheiding van veele andere Dorpen deezes zelven naams, *Kapelle* in de LANGSTRAAT en 's GREVELDUIN-*Kapelle* toegenoemt, is een frai en volkryk Dorp: een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Willem Fr. Baron* van *Steenhuis*; die ook Vryheer is van *Hernen*, in het Ampt *Maaswaal*. Aldaar is, in den jare 1750, eene *Nieuwe Kerk* gesticht. By dit Dorp, is het *veir* der *Oude Maas*; daar dagelyks alle Reizigen, die van *Gorinchem* naar *Breda* en verder in *Brabant* willen, moeten overvaren: en daardoor strekt dit Dorp, tot eene gemeene pleisterplaats. Dicht daarby, staat 't Huis ZUIDEWYN; uitmakende met deszelfs Ommeland, eene byzondere *Ambachts Heer-*

lykheid: gelyk ook, NEDERVEEN en VRYHOEVEN; die alle, Kerkelyk, onder *Kapelle* behoren. Eertyds, waren deze, mede *Kerkdorpen*, die in den *Elizabethsvloed* omgekomen, en daarna weder droog geworden zyn; zonder de *Kerken* te herbouwen.

BEZOYEN ligt rakende aan *Waalwyk* het welk op den *Brabantschen* bodem ligt: zo dat men van 't een Dorp in het ander komt, zonder eenige tusschen wydte te hebben. De *Ambachts Heerlykheid* behoord aan Mevrouwe *M. P. J.*, gebore Baronnesse *Plek*, Douariere van wylen den Heer Mr. *Dan. Adr. Le Leu de Wilhem*, in leven Raadsheer van den Hoye van *Brabant*. Een scheutwegs verre, bezuiden dit Dorp, ziet men, op een stuk Weiland, de overblyfzelen van een oud vervallen *Slot*; op welke de Heeren van *Bezoyen* hun verblyf plagten te hebben.

Deze vier — met de daarna volgende Dorpen der *Langstraat*, zegt men, voor den gemelden vloed, langs den dyk der *Oude Maas*, dus naast elkander gelegen te hebben, dat alle de *Kerktorens* in ééne *rechte lyn* stonden: in welker stand, nadat ze weder uit het water opgekomen zyn, eenige verandering gekomen is.

Behalven deze vier — liggen noch *twe Dorpen*, ten zuiden van dezen streek, en nader aan de Brabantsche grenzen; die mede tot de *Langstraat* gerekend worden: naamlyk, SPRANG: en 's GRAVEMOER.

SPRANG is naast by *Bezoyen:* een groot Dorp, behorende, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *Jan Francois Baron* de *Villegas*.

's GRAVEMOER ligt, aan de rivier de *Donge*, die langs *Geertruidenberg*, in den Biesbosch valt. Dit Dorp is geene Ambachts — maar eene *Vrye* en *Hooge Heerlykheid*; staande dus, niet onder de Hooge Vierschaar van *Zuid Holland*, maar een eigen Rechtbank op zich zelven hebbende. De *Vryheer* dezer Heerlykheid is zyn Excellentie, Jonkheer *Arnout Joost*, Baron van der *Duin*, ook Heer van *Maasdam*, enz. Generaal der Kavallerie en Gouverneur van *Breda*.

Alle deze Dorpen behoren, Kerkelyk, onder de *Klassis* van DORTRECHT, daarom ook de *Klassis* van ZUID-HOLLAND genoemt.

Aan die zelve Hooge Vierschaar van *Zuid-Hol-*

Holland zyn onderhoorig twe andere Dorpen, buiten de *Langstraat*, ten noorden der *Oude Maas*: naamlyk, DUSSEN en WERKENDAM.

DUSSEN, een uur gaans noordwaard van *Kapelle*, ligt aan 't riviertje de *Dussen*, waarvan dit *Dorp* zyn naam ontleend. Het bestaat uit twe *Ambachts Heerlykheden*; de éene *Dussen* MUNSTERKERK; en de andere, *Dussen* MUILKERK, genoemt. Voor den meermaals gemelden vloed, schynen zy *twe* byzondere *Parochien* te zyn geweest; dan, nu zyn ze tot één Gemeente vereenigt; waarvan de *Kerk* op den grond van DUSSEN MUILKERK staat; welker Ambachtsheer is de Heer Mr. *Joh. Im. Cau*, Raadsheer in den Hove ven *Holland* en *Westvriesland*. Op dien zelven grond, staat ook een groot fraai *Slot*; 't welk eenigen Ouderdom verbeeld: doch, behoorende, aan den Ambachtsheer van DUSSEN MUNSTERKERK; welke is de Heer *Alexand. Francois*, Graaf van *Groesbeek*. Van dit Dorp, word het oud Hollandsch geslacht *van der Dussen* benoemt: 't welk ook het zelve *Wapen*, als dit Dorp, voerd.

WERKENDAM, ten zuiden aan de *Merwe* gelegen, aan de grenzen van 't Land van *Altena*, moet onderscheiden worden, van WERKEN; dat zeer naby op den *Altenaschenbodem* ligt. Zy behooren, als twe byzondere *Ambachts Heerlykheden*, aan Haare Excellentie, Vrouwe *Karolina Frederika Henrietta*, geboore Gravinne van *Benthem Steinfurt*, Douariere van wylen den Graaf van *Gronsfeld Diepenbroek*. Voor den vloed, waren zy mede twe byzondere *Kerkdorpen*: doch welke nu met elkander éene Kerk gemeen hebben; die te WERKENDAM staat. Deze Gemeente behoort, in 't Kerkelyke, onder de Klassis van *Gorinchem*. Dit Dorp is het grootst en volkrykst dezer geheele Landstreek: daarby, zeer welvarende. De *Werkendammers* geneeren zich veel van de Vischvangst. Verscheidene hunner onthouden zich, des Winters, in sommige Geldersche Dorpen, langs de *Waal* en *Maas*; daar zy de *Prikken* vangen: een soort van kleine Visch, die men gebruikt, om de *Kabbeljauw* te vangen. Ook woonen aldaar veele zo genoemde *Kribbazen*; die te gelyk aanneemers van Dyken en andere gemeene Landswerken zyn.

Westwaard van dit Dorp, liggen verscheidene *kleine eilandjes*, onbedykt en onbewoonbaar; die overblyfzelen zyn

van den verdronken *Zuid-Hollandschen waard*; en die doorsneden en van elkander gescheiden zyn, door een menigte van *Killen*, door welke 't water der *Merwe* in den *Biesbosch* zich ontlast; die alle, met den naam van *Werkendamsche Killen*, zeer bekend zyn. Voor eenige jaren, inzonderheid, in 1728, 1729, 1730 en 1736, zyn eenigen dezer *Killen* toegedamd, ten einde meer schuuring in de *Merwe* te veroorzaken: dan, werd rasch bevonden, dat de *Merwe* daardoor te hoog opzwol, en de Dyken langs den *Alblasserwaard*, by hoog water, met doorbraaken dreigde. Dit baarde geen klein misnoegen aan de Inwooneren van den *Alblasserwaard*: weshalven, die dammen voor 't meerderdeel verder weggeruimd werden.

Noordwestwaard van *Dort*, vind men eenige *Dorpen*, die (hoewel buiten den *Zuid-Hollandschen waard* gelegen,) mede, aan 't Baljuwschap van *Zuid-Holland*, onderhoorig zyn. Deze liggen, aan de overzyde der *Oude Maas*, in den ZWYNDRECHTSCHEN — en RIEDERWAARD, beneven meer andere *Polders*, tusschen de *Maas* en de *Oude Maas*; welke eerst zyn bedykt geworden in den jare 1331. Deze *Dorpen* hebben, veelal, hunne *naamen*, van de persoonen, of de geslachten der eerste *Bedykers*, ontleend. De Dyken dezer Polders, welker *Dorpen* in den *Elizabeths vloed*, niet mede verzwolgen geweest zyn, staan onder het opzicht van een byzonder *Kollegie* van *Dykgrave* en *Heemraaden*.

ZWYNDRECHT *, in het gezicht van *Dortrecht* gelegen, waarvan 't alleen door de *Oude Maas* word afgezonderd, geeft zyn naam, aan den eerstgenoemden WAARD: een fraai Dorp; welks

* 'Er is een ander Dorp ZWYNDRECHT, tegen over *Antwerpen*, aan de *Schelde*; 't welk men, met dit *Zwyndrecht*, niet verwarren mag.

welks Inwooneren een voornaam middel van bestaan hebben, door de *Zoutketen*. De *Ambachtsheer* is de Heer en Mr. *Korn. Pieter Pompe van Meerdervoort*, in den Oudraad van *Dortrecht*, en Dykgrave dezes Polders.

Het *Slot* MEERDERVOORT, waarvan dit geslacht zyn *titel* ontleend, ligt by het Dorp: en heeft een zeer voortreflyk aanzien.

Aan dit zelve geslacht, behoord ook het Dorp en Ambachts Heerlykheid HENDRIK IDO-AMBACHT. Daarby ligt 't Slot BOUQUET.

De overige *Kerkdorpen* in dezen *waard* zyn;

De LIND; eigenlyk de GROOTE LIND, ter onderscheiding van de *Kleine Lind*: een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Hendr. Ger. de Jong*, Heer van *Dortmond* enz. By dit Dorp is de gewoonlyke *overtocht* der *Oude Maas*, voor den dagelykschen Postwagen en andere Rytuigen, die uit *Holland* naar *Brabant* en weêrom willen.

HEER-OUDELANDS AMBACHT, (kortheidshalve, slegts het AMBACHT geheeten,) welks Gereformeerde *gemeente* met die van *Lind* gekombineerd is: daarvan is *Ambachts Vrouw* Vrouwe *Kath. op de Kamp*, weduwe van *Herselen*.

HEER JANSDAM en KYFHOEK zyn ook met elkander tot ééne Kerkgemeenschap vereenigt: doch zyn twe byzondere *Ambachts Heerlykheden*; waarvan, de eerste behoord aan Vrouwe *Jak. Maria*, gebore Baronesse *Wassenaar van Duvenvoorde*, Douariere *Torck*; en de twede aan Jonkheer *Jak. Godefr. Baron van Boetzelaar*, beschreven in de Ridderschap van *Holland*. By *Heer Jansdam*, aan 't riviertje de *Devel*, stond, eertyds, het Slot *Develstein*: dat in de XIV eeuw gesticht was, door den Ridder *Willem* van *Duvenvoorden*. Het is in 1572, als *Lumey* den *Briel* had ingenomen, door de *Spaanschen* verwoest: doch, in 1594, is 't weder opgebouwd.

RYSOORT, aan een binnenwater, 't welk uit de *Merwe* naar de *Oude Maas* word afgeleid; 't welk zyn voorigen naam van *Waal* aldaar noch behouden heeft. Daar is al de doortocht, van die tusschen *Dort* en *Rotterdam*, te Land heen en weêr reizen. De *Ambachtsheer* is Mr. *Joh. de Bak*, in den Oudraad van *Dortrecht*, en Ontfanger der gemeene Landsmiddelen.

RIDDERKERK, doorgaans by verkorting *Reierkerk* genoemt, ligt in den RIEDERWAARD; en wy twyfelen niet, of de naam *Ridderkerk* heeft den zelven oorsprong, met den naam des *Waards*;

Waards; die waarschynlyk, *Ridder* —— of *Reierwaard*, voorheen zal uitgedrukt zyn. Het is een groot en aanzienlyk Dorp, aan de *Maas* gelegen: welks *Ambachtsheer* is Mr. *Korn. Groeninx* van *Zoelen*. Die zelve Heer bezit ook 't Huis Ten Donk; 't welk dicht by dit Dorp staat.

Hierna volgt Ysselmonde; welk Dorp zyn' naam ontfangen heeft, van deszelfs gelegenheid, tegen over den *mond* van den *Yssel*. Het bestaat uit twe *Ambachts Heerlykheden*; waarvan de éene Oost —— en de andere West Ysselmonde, genoemt word. De eerste behoord aan den Heer Mr. *Jean Bichon*, Borgemeester van *Rotterdam*: en de andere aan Jonker *Jan Gov. Ad.* Baron van *Hardenbroek*; die ook Heer van de *kleine Lind* is. De Kerk dier beiden saam vereenigde Gemeenten (welke onder de Klassis van *Schieland* behooren,) staat, in *Oost Ysselmonde*. Naar dit *Ysselmonde*, word de geheele *Polder*, die eene byzondere bedykinge heeft, het Land van Ysselmonde genoemt.

In dien zelven *Polder*, ligt ook Barendrecht; (ter zelver wyze, als *Ysselmonde*,) in Oost —— en West Barendrecht, onderscheiden; en saamgesteld uit die twe Gemeenten, gelyk ook uit die van Karnisse; welker Kerk te *West Barendrecht* staat. De Heer van *Oost Barendrecht*, is Mr. *Nikl. van der Dussen*, in den *Oudraad* der Stad *Dortrecht*: en van *West Barendrecht* Jonkheer *Jan* Baron *van Leyden*, gewezen Kollonel, in het Regement *Hollandsche Guarde* Kavallerie, en nu Generaal Major.

De overige Dorpen dezes *Eilands*, 't welk zich westwaard tot verby *Schiedam* uitstrekt, behooren, onder het Baljuwschap van Putten, en zullen naderhand voorkomen.

Onder dit zelve *Baljuwschap* van Zuid-Holland, is mede betrokken, de ALBLASSERWAARD, ten noorden der *Merwe* gelegen; dus genoemt naar de kleine rivier, die eerst de *Graaf*, en daarna de *Alblas*, word genoemt; welke westwaard daardoor heen stroomd, en by *Alblasserdam* in de *Maas* vloeid. Deze Waard beslaat 21340 *morgen* Lands: en is, sedert deszelfs eerste bedyking, met veele fraaje *Dorpen* vervuld geworden. Men vind, in den zelven, niet zo veel

veel *Zaai* — als *Wei* — en *Henniplanden:* en in de laagfte oorden, groeid veel *Willigehout*, waarvan de hoepels worden gemaakt. De *grond* dezes *waards* is doorgaans zeer laag: aan sommige plaatzen, zelfs, lager dan de bodem der rivier de *Merwe:* weshalven, het Binnenland geduurig door behulp van *Molens*, die 't water door de *Sluizen* in de rivieren uitdryven, met zware kosten, moet worden droog gehouden. Ter dezer oorzake, zyn de *doorbraken* der Dyken aldaar zeer fchadelyk: waarvan de Inwooneren, verfcheiden maalen, en geduurende deze lopende eeuw, viermaal, naamlyk, in 1709, 1726, 1741, en laatft, in 1744, de droevige ervaring hadden. Daarom, is men hier zeer bezorgt, om de Dyken langs de *Merwe* en *Lek*, binnen welke deze waard befloten is, in een' goeden ftaat te houden. En vermits, deze WAARD de laagfte is van den geheelen Polder, welke ooftwaard, tusfchen de *Rhyn* en *Waal* voortgaat, tot boven *Arnhem* en *Nymegen;* zou dezelve hebben konnen ondervloejen, zelfs, door Dykbraken, in de *Over* — en *Neder Betuwe*, den *Thielerwaard* enz. weshalven men al vroeg bedacht geweeft is, om dezen *Alblasferwaard*, beneven een gedeelte der LANDEN van *Arkel* en *Vyanen*, aftefluiten door een *dwarsdyk*, die van *Ameide*, door *Meerkerk*, naar de *Lingen* loopt, en de ZOUWENDYK genoemt word. En, of dees' ééne — niet volftaan kon, om al het *Vloedwater*, in zodanigen gevalle, te konnen ftuiten; is, eenige jaren later, omtrent 2 uuren gaans hoger, een twede *dwarsdyk* aangelegt; welke is die vermaarde DIEFDYK: gaande, door het Graaffchap *Kuilenburg*, van den *Lekdyk*, tot aan den *Lingedyk*, by *Leerdam*:

welke

welke laatste menigmaal van nut geweest is, om niet alleen den *Alblasserwaard*, maar ook de Landen, tusschen die beiden dwarsdyken begrepen; en met den naam van de VYF HEEREN LANDEN bekend, tegen de ondervloejing te bevryden. Dit is, derhalven, de reden, waarom alle die gemelde Landen, tusschen eene gemeene bedyking liggende, ten zekeren opzichte, onder eene *Dykschouw* staan: hoewel zy, behalven deze — ook elk, in 't byzonder, eenen eigen *Dykgraaf* — en *Hoog Heemraadschap* hebben. Het zogenoemde *Dyk Kollegie* van den *Alblasserwaard* bestaat, uit een *Opper Dykgraaf* en dertien *Hoogdyk Heemraaden*, aan welke het opzicht over de Dyken en wateren is toevertrouwd. Doch, naar deszelfs verdeeling, in den OVER — en NEDERWAARD, zyn 'er noch byzondere waterschappen, die haare eigen *Watergraven* en water *Heemraden* hebben.

'Er liggen in dezen Waard XVII DORPEN; waarvan sommige, als AMBACHTS HEERLYKHEDEN, onmiddelyk, aan de *Hooge Vierschaar* van ZUID HOLLAND, onderworpen zyn: en, andere zyn HOOGE HEERLYKHEDEN; die eene eigen *Rechtbank* op zich zelven hebben. In het *Kerkelyke* zyn de gemeenten dezer Dorpen genoegzaam alle onderhoorig, aan de *Klassis* van DORTRECHT.

Men kan deze Dorpen, naar de gelegenheid, in *vierderlei soorten*, onderscheiden:

Eenige liggen, aan de MERWE: als,

RAPENDRECHT; schuins tegen over *Dortrecht*: een smal Dorp en *Hooge Heerlykheid*, die aan de Stad *Dortrecht* behoord.

SLIEDRECHT, oostwaard: een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Baron *S. Collot d'Escury*, Raad in de Vroed-

Vroedschap van *Gorinchem*. Aldaar is, in 1765, eene *nieuwe Kerk* gesticht; die de gemeene *Parochie* is van drie daarby gelegen *Ambachts Heerlykheden*: NIEMANDSVRIEND: NAALDWYK: en LOUHORST. Van den zeldzaamen *naam*, der eerstgemelde, heeft men niet wel eene anderen oorsprong konnen vinden: dan dat aan dit Ambacht, weleer een *Tol* gehecht geweest zy, die, door het scherp afvorderen van het *Tolgeld*, zich betoonde, *Niemandsvriend* te zyn.

HARDINKSVELD, noch verder oostwaard, is éene *Ambachts Heerlykheid* van Jonkheer *Adriaan Rompejus* van *Leyden*, Raad in de Vroedschap van *Amsterdam*; die ook Heer van NEDER HARDINKSVELD is; het welk westwaard daar aan paald. Dit Dorp behoord Kerkelyk, onder de Klassis van *Gorinchem*: gelyk ook de Drossaart van *Gorinchem* en van den Lande van *Arkel*, aldaar het Krimineel recht oefend.

Deze drie gemelde Dorpen zyn, langs den *Dyk* der *Merwe* stroom, zeer in de lengte uitgestrekt.

Aan de vliet, de GIESSEN, die tusschen *Sliedrecht* en *Hardinksveld*, door de Sluizen in de *Merwe* uitwaterd, liggen *drie Dorpen*, welke alle hunne *naamen* van dezelve ontleenen: naamlyk, GIESSENDAM: GIESSEN OUDERKERK: en GIESSEN NIEUWERKERK. Zy hebben, voortyds, saamen eene Vrye Heerlykheid uitgemaakt; behoorende toen aan den Huize van *Brederode*: en, daarna, zyn dezelve in drie Heerlykheden gesplitst. De twee eerste zyn *Ambachts Heerlykheden*.

GIESSENDAM, 't welk, in het Kerkelyke, met *Neder Hardinksveld* vereenigt, en aan de Klassis van *Gorinchem* ondergeschikt is, behoord, als eene Ambachts Heerlykheid, aan den Heer *Charles François Bosc de la Calmette*, Minister van H. Hoogm. aan 't Hof van *Denemarken*.

GIESSEN OUDERKERK, ten westen dezer vliet, behoord, aan den Heer *Joh. Hofman*, Drossaart en Dykgrave van *Leerdam*.

Dan, GIESSEN NIEUWKERK is eene *Hooge* en *Vrye Heerlykheid*; waarvan Vryheer is Jonkheer *Johan Daniel* Baron *d'Ablaing*, President der Staaten *'s Lands Utrecht* enz. enz. Daar digt by, staat het Slot GIESSENBURG; dat Oud en deftig is, aan gemelden Heer behorende.

In deszelfs nabuurschap, liggen ook, de *Vrye Heerlykheden* SLINGELAND en PEURSUM; die geene Kerk Dorpen zyn.

In de *midden* deelen dezes waards, aan en by den stroom

ſtroom de *Graaf* en de *Alblas*, ziet men de meeſte *Dorpen* en *Heerlykheden* van dezen *waard:* als,

NOORDELOOS: eene *Hooge Heerlykheid*; waarvan bezitter is de Heer *Martinus* van *Barneveld*, Raad en Oud Borgemeeſter van *Gorinchem*; die aldaar een fraai *Kaſteel* heeft. In het Kerkelyke behoord deze plaats, onder de Klaſſis van GORINCHEM.

GOUDRIAAN, in *Oud* —— en *Nieuw Goudriaan*, onderſcheiden, behoord, als eene *Vrye Heerlykheid*, aan Vrouwe *Maria le Seutre*, ook Vryvrouwe *Langerak* over *Lek*, Weduwe van wylen den Heer Borgemeeſter *Korn. Trip* van *Amſterdam*.

NEDER-BLOKLAND; dus toegenoemt, ter onderſcheiding van *Hoog Blokland*, in het Land van *Arkel*, is een *Hooge Heerlykheid*, behoorende aan den Heer Mr. *Ger. Belaarts*, Heer van *Wieldrecht* enz. In het Kerkelyke, is dit Dorp vereenigt, met *Otteland*, behoorende tot de Baronie van *Liesveld*; alwaar de Kerk ſtaat, welke die twe Gemeenten met elkander gemeen hebben.

MOLENAARSGRAAF, eene *Ambachts Heerlykheid*; welke bezeten word door den Heer Mr. *Abr. Adr. du Bois*, Borgemeeſter van *Rotterdam* enz.

BLESKINGSGRAAF, kortheidshalve, *Blesgraaf*, eene *Ambachts Heerlykheid* van den Heer Mr. *Gerard* van *Brandwyk*, Penſionaris der Stad *Gouda*. Deze beiden Dorpen hebben hunnen naam, naar het water de *Graaf*; dat (gelyk hiervoor is aangemerkt,) daarna, wat lager, de *Alblas* word geheten.

ALBLAS, word ook *Oud Alblas* genoemd: en van deze Ambachts Heerlykheid, is bezitter de Baron *Fred. van der Does*.

ALBLASSERDAM, aan de uitwatering der rivier de *Alblas*, is 't fraaiſte Dorp van dezen Waard. Het heeft buitendyks eene haven, welke gemeenſchap met de *Maas* heeft. Hiervan is *Ambachtsheer* Mr. *Paulus Bogaart*, Raad in de Vroedſchap en Hoofdſchout der Stad *Rotterdam*. Naby de *Sluis* ſtaat 't *Gemeenlands Huis*; waarin de *Dykgraaf* en *Heemraden* van den *Nederwaard* hunne Vergaderingen houden: en waarin zy waken, in tyden van Watersnood.

In het *noordelykſte* gedeelte dezes Waards, langs de rivier de LEK, zyn de volgende Dorpen:

NIEUW-LEKKERLAND, is een Dorp, dat zynen naam van de rivier de *Lek* ontleend, en 't welk *Nieuw Lekkerland*, tee-

bygenoemt word, ter onderscheiding van *Oud Lekkerland*, meer landwaard in gelegen, en met deze *Parochie* verknocht. Het is eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Joh. Gysb. de Mey*.

Westwaard van dit *Lekkerland*, niet verre van de plaats daar de *Lek* in de *Maas* vald, ziet men de *Buurtschap* Elshout; die mede onder *Lekkerland* behoord. Aldaar, zyn de voornaamste *Sluizen*, door welke de wateren van den *Over* —— en *Neder waard* zich ontlasten: en daarom zyn, hier ter plaatze, twe Gemeene *Landsbuizen* van het één en het ander *Waterschap*. In deze, zyn dan de Heeren dier beiden Waterschappen gewoon, de wacht te houden, zo dikwerf by hoog water, eenig gevaar van inbrake is, welk te meer nodig is, hier te worden aangetekend, ten einde men, dit *Elshout*, niet vermengen mogte, met een *Dorp* van dien zelven naam, in het *Land van Heusden* gelegen.

Streefkerk, oostwaard van *Lekkerland*, is een aanzienlyk Dorp: waarvan de *Ambachtsheer* is, de Heer *Joh. Gysb. de Mey*, kleinzoon des Heere van *Lekkerland*.

Hierna volgt, de *Baronie* Liesveld: welke haaren naam ontfangen heeft, van het *Slot* Liesveld; dat een der grootste en prachtigste gebouwen was, dat ergens in deze Landen werd aangetroffen; en de *wooninge* der Oude *Heeren van Liesveld*, in de Nederlandsche gedenkboeken, zeer vermaard. Doch dit *Slot* was door Ouderdom zo zeer vervallen, dat men, eindelyk, in den jare 1742 of 1743, genoodzaakt werd om 't zelve genoegzaam geheel af te breken. De gracht is, benevens eenige overblyfzelen van 't muurwerk, met deszelfs uitstekende torens, noch te zien. Ook, is op deszelfs plein in 1745, een nieuw *gebouw*, tot een wooning voor den *Drossaart*, gezet. Deze *Baronie* is, onder de *Domeinen* van zyne Doorl. Hoogheid, den Heer Prins Erfstadhouder; aan wiens Geslachte dezelve gekomen is, in 1636. Jaarlyks, word een Lid van den *Domein Raad* derwaard afgevaardigt, om aldaar rekeningen op te nemen, verpachtingen te doen enz.

Aan deze *Baronie*, zyn eenige *Ambachten* ondergeschikt; onder welke, twe *Kerkdorpen* zyn; naamlyk, Groot-Ammers: en Otteland.

Groot Ammers word dus bygenoemt, ter onderscheiding, van *Klein Ammers*, dat daar tegen over ligt, in den Krimper-Waard.

Ottiland, ligt meer binnenwaard, by *Neder Blokland*; waarmede het Kerkelyk vereenigt is.

Op den grond der *Baronie* Liesveld, ligt ook, de Stede Nieuwpoort, schuins tegen over *Schoonhoven:* eertyds een *Vlek*, en, sedert het jaar van der Franschen uittocht, naamlyk 1673, op kosten der Provincie *Holland*, versterkt: dus, die plaats, welke reeds voorlang met Stadsgerechtigheden begunstigt was, daardoor, ééne der *Hollandsche Grensvestingen* geworden is; welker voornaamste sterkte in de *inundatie* bestaat. Deze plaats is, meer dan eenmaal, door *Brand* beschadigt geworden: en, laatstelyk, in den jare 1750. De Inwooneren geneeren zich veel, met het maken van reepen of hoepels tot allerlei houte vaatwerk: ook, word daar veel *Zalm* gevangen. Zyn Doorl. Hoogheid is bezitter dezer Vrye Heerlykheid. Zy moet onderscheiden worden van eene andere Stad dezes zelven naams, in *Oostenryks Vlaanderen*, gelegen.

Oostwaard van daar, ziet men Langerak, toegenoemt, *Over Lek:* dan, dit Dorp, tot de Provincie Utrecht behoorende; gaanwe nu verby.

Het laatst, datwe tot het Baljuwschap, van Zuid Holland brengen, is de KRIMPERWAARD; die, als ware dezelve een Eiland, van rondomme door rivieren ingesloten is: hebbende ten zuiden, de *Lek:* ten westen, de *Merwe*, die aldaar ook wel de *Maas* genoemt word, ten noorden, den *Yssel:* en ten oosten, de *vlist;* door welke zy van den Lopikerwaard, word afgescheiden. Deze *waard*, alhoewel, ten aanzien van het *Rechtsgebied*, aan de *Hooge Vierschaar* van *Zuid Holland* onderworpen; heeft toch zyn eigen *Dykgraaf* en *Hoog Heemraaden*, die het opzicht over de Dyken, binnewateren, watermolens en Sluizen, hebben. In dezen waard, (die op 14000 morgen Lands begroot word,) bevinden zich IX *Dorpen*.

KRIMPEN, aan de *Lek*, het welk zynen naam aan den ganschen *waard* medegedeeld, word dus toegenoemt, ter onderscheiding, van *Krimpen* aan den *Yssel*. Het is een fraai Dorp: en zeer vermakelyk gelegen, aan de samenvloeijing der *Lek* en *Maas*. Over de eerstgenoemde rivier is hier een voornaam *Veir*; waar een drukke overtocht is van *Rytuigen*, die, uit den *Haag*, naar *Gelderland* en verder willen: gelyk ook van alle die, tusschen *Gouda* en *Dort*, heen en weer reiden. De *Ambachts Heerlykheid* behoord, aan Vrouwe *Anna* van *Barneveld*, weduwe van wylen den Heer *Abraham Delcourt*, in leven Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*.

LEKKERKERK, ligt aan de *Lek*, tegen over *Nieuw Lekkerland*; aan welke beiden Dorpen deze rivier haaren naam gegeven heeft: een aanzienlyk Dorp en Hooge Heerlykheid, behoorende aan den Heer *Pieter* van *Petten*.

AMMERS TOL, ook genoemt *Klein-Ammers*, ter onderscheiding van *Groot-Ammers*, daar tegen over in den *Alblasserwaard*, ligt aan de *Lek*: en dicht daarby, wat meer binnenwaard, omtrent een vierdedeel uur gaans, van den *Lekkendyk*, BERG-AMBACHT. Deze zyn beiden *Hooge Heerlykheden*, waarvan het hoog Rechtsgebied, aan de *Graaflykheid* van *Holland* verblyft: doch de *Ambachts Heerlykheid* van beiden, behoord aan Jonkheer *Gysbert Jan* Baron van *Hardenbroek*, Heer van *Lokhorst*, beschreven in de Ridderschap 's Lands van *Utrecht*. Voortyds, werd dit Dorp blootelyk *Berg* —— en deszelfs Bezitteren, *Heeren* van den *Berg*, genoemt: dan, om deze ——, van veele andere plaatzen deezes zelven naams, te onderscheiden, is 't woord *Ambacht* daarby gevoegt. Wat aanleiding tot deze benaming gegeven heeft, is, waarschynlyk, dewyl de Kerk van dit Dorp op eenen *verheven grond* staat; zo verre, dat men zegt, de vloer der Kerk gelyke hoogte, met den *Lekkendyk*, te hebben.

Naby *Berg-Ambacht*, ligt het *Slot* HEER AARTSBERG; welks naam, in sommige kaarten, met *Berg Ambacht*, verwisseld word. Eigenlyk, moest die naam, HEER ARENDSBERG, worden uitgesproken; waarvan, *Heer Aartsberg* eene verkorting is: want, 't word dus genoemt ter eere van zekeren *Arend* of *Arnold* van *Arkel*, den Zoon van *Jan* XII; die deszelfs Stichter was. Dit zelve Slot behoord mede, aan welgemelden Heer van *Hardenbroek*.

Tot dezen streek, behoord het *Rechtsgebied* der *Heeren* van de LEK: eene *Vrye Heerlykheid*, waartoe, de Dorpen,

LEKKERKERK, KRIMPEN, OUDERKERK, BERKOUDE enz. eertyds behoord hebben, die, door den tyd, daarvan zyn vervreemd geworden. Dezelve behoord, nu, aan het Graaflyk geslacht van NASSAU, afstammelingen van Grave *Lodewyk* van *Nassau*, natuurlyken Zoon van Prins MAURITS van ORANJE, by Mevrouw van *Mechelen*, verwekt; die daarom zich schryven, NASSAU LA LECQ. De *Vryheer* in der tyd heeft het recht der *Visscheryen*, in de rivier de *Lek*: en heeft de aanstelling van een *Baljuw*, die met zeven beëdigde personen uitmakende, het Kollegie van de *Lek*; die het opzicht over de rivier en deszelfs Visscheryen hebben.

Omtrent in het midden van den *Krimperwaard*, liggen de *Ambachts Heerlykheden* BERKOUDE en STOLWYK.

De naam der eerstgemelde is, eigenlyk, BERKENWOUDE: en, daarvan is *Ambachtsheer*, Jonkheer *Godard Fil. Korn. Theod.* Baron van der *Kapelle*, Heer van *Dort*, Borgemeester der Stad *Zutphen* enz. enz.

Doch, de *Ambachts Heerlykheid* van STOLWYK is, door de *Ingelanden* van het Dorp, aan zich gekocht, van 's Lands Staaten, in den jare 1731. Dit Dorp is, voor eenige jaren beroemd geworden, door den zogenoemden *Slapenden Boer*; een Rietdekker, dien, men zeide, eenige maanden na elkander geslapen te hebben, zonder gebruik van eenig voedzel, en die door veele nieuwsgierigen alomme bezocht en door sommigen wel bedeeld werd.

HAASTRECHT, (kortheidshalve, *Haastert*,) een uur gaans oostwaard van *Gouda*, aan den *Yssel* gelegen, ter plaatze, daar de *Vlist* zich met dezelve vereenigt, word gezegt, eertyds eene *Stad* geweest te zyn: en, word ook Stads wyze geregeerd; zynde noch *Hooge* — noch *Ambachts Heerlykheid*, gelyk alle de *Hollandsche Dorpen*, maar, hebbende eene eigen Rechtbank, welke bestaat, uit een' *Baljuw*, twee *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. Ook staat daar op een ruim Markveld, een STADHUIS; in welk de Leden der Regeering, die zo wel over *Lyfstraffyke* — dan *Borgerlyke* zaken vonnissen, gewoonlyk vergaderen. En, dewyl dit *Stadhuis*, behalven met het Wapen van *Haastrecht* — ook met dat van *Arkel*, pronkt; mag men daaruit oordeelen, dat de *Oude Heeren* van *Haastrecht*, van welke in de Nederlandsche Geschiedenissen word gewag gemaakt, uit het geslachte van *Arkel*, hunnen oorsprong rekenden. Zeer vermaard is de *Haastrechtsche Paardemarkt*, die veele Vreemdelingen derwaard lokt: wordende gehouden, den 11 *Juny*. Op het grondgebied

bied dezer plaats, is een Roomsch Kerkhuis: en wel het eenige, dat in den geheelen Krimperwaard, word aangetroffen.

Aan die zelve rivier, den Yssel, een uur gaans beneden Gouda, ligt GOUDERAK: (Gouwerak:) een vermakelyk Dorp: het welk mede, niet onderhoorig is, aan de Hooge Vierschaar van Zuid Holland, maar aan de Stad Gouda; aan welke, ook de Ambachts Heerlykheid dezer plaats behoord.

OUDERKERK, (Ouwerkerk,) word altyd omschreven, Ouderkerk aan den YSSEL, om het te onderscheiden, van Ouderkerk aan den Amstel, van Ouderkerk op 't Eiland Duiveland enz. De Kerk van dit Dorp word gezegt van een' zeer vroegen ouderdom te wezen: 't welk, zonder twyfel, aanleiding tot dezen naam zal gegeven hebben. De Ingezetenen dezer Volkryke plaats bloejen zeer wel, in veelerlei soort van Trafiquen en Handwerken: voornaamlyk, in het Steenbakken: hoewel dit laatsten niet aan Ouderkerk alleen eigen is, maar gemeen, langs den geheelen Yssel; waar wegens den bekwaamen grond daartoe, overal veele Steen Ovens, of, (gelykze daar genoemt worden,) Steenplaatsen, gevonden worden. Dit Dorp is eene Ambachts Heerlykheid, behoorende aan het Graaflyk geslachte van Nassau, 't welk uit Graaf Lodewyk, den natuurlyken Zoon van Prins MAURITS van ORANJE en NASSAU, afdaald. De eerste Heer uit dit geslachte, die naar deze Heerlykheid, den titel voerde, was Graaf HENDRIK van NASSAU OUDERKERK, die, als Generaal Veldmarschalk, den Staat met veel roem gediend heeft, en in 1708, geduurende het beleg van Ryssel, in 't leger gestorven en hier begraven is, in het Familie Graf, dat op het Choor dezer Kerk is, en waarin veele andere van dit geslacht liggen. De jegenwoordige Bezitter dezer Heerlykheid is, zyn Excellentie, Graaf Lodewyk Theodoor van Nassau La Lecq.

KRIMPEN, aan den Yssel, dus toegenoemt, ter onderscheiding van Krimpen, aan de Lek, hier voor vermeld, is een Ambachts Heerlykheid, welke behoord aan den Heer Mr. Adriaan Bout, in den Oud Raad en Schepenen der Stad Dordrecht. Het is geen Kerkdorp, maar deszelfs Ingezetenen zyn tot ééne Gemeente vereenigt, met die van Ouderkerk; gelyk ook de Gemeente van STORMSPOLDER; een eiland, aan den mond der rivier den Yssel gelegen.

Alle de Gemeenten van den Krimpenerwaard behooren, Kerkelyk, onder de Klassis van Gouda en Schoonhoven.

Ten oosten der meermaal gemelde vliet, de *Vlist*, die tusschen *Schoonhoven* en *Haastrecht* loopt, ligt de LOOPIKERWAARD; die echter, voor een groot gedeelte, aan de *Provincie* UTRECHT onderhoorig is: daar onder ook, de Dorpen LOOPIK en LOOPIKER KAPELLE; naar welke deze *Waard* benoemd word.

De eenige Dorpen, die op het grondgebied van *Holland* gevonden worden, zyn: POLSBROEK: en JAARSVELD: beiden *Hooge Heerlykheden.*

POLSBROEK word, in *Noord* —— en *Zuid Polsbroek*, onderscheiden. De Kerk, die in *Zuid Polsbroek* staat, is een uur gaans noordwaard van *Schoonhoven*. Deze *Hooge Heerlykheid* behoord, aan den Heer Mr. *Ger. de Graaf*, Heer van *Purmerland* en *Ilpendam*, en Schepen van *Amsterdam*: hoewel alleen, voor zo verre ZUID POLSBROEK betreft: want, *Noord Polsbroek*, offchoon Kerkelyk vereenigt, met de Gemeente van *Zuid Polsbroek*, behoord, eigenlyk, tot de *Baronie* van *Ysselstein*.

JAARSVELD, aan de *Lek* gelegen oostwaard van *Schoonhoven*, behoord, als eene Hooge Heerlykheid, aan de Familie der de *Witte* te *Dortrecht*. De laatst voorige Bezitter was, de Heer Mr. *Jan* de *Witte Kornelisz.*, Raad en Schepen der gemelde Stad; die in 1770 overleden is.

Het LAND van ARKEL ligt, zuidwaard van de rivier de *Lek*, en paalende aan de *Merwe*. In dit Land, bestond de voornaamste bezittinge der *Heeren* van ARKEL; die toch meer andere bezittingen, hier en ginds van elkander verstrooid, hadden. Na de uitsterving van dit oud Adelyk geslacht, met Jonkheer *Willem*, die, in 1417, binnen *Gorinchem*, in een gevecht sneuvelde, is

deze

deze Heerlykheid aan de Graaflykheid van *Holland* vervallen, en daarna weder ter *leen* uitgegeven. Thans, bezit de Stad GORINCHEM, alle de Dorpen *'s Lands* van ARKEL, als *Ambachts Heerlykheden*; uitgezonderd alleen, OOSTERWYK; 't welk eene Ambachts Heerlykheid op zich zelve is; behoorende, aan Vrouwe *Johanna Lucia van Meel*. Het *Hoog Rechtsgebied* over dezelve word geoefend, door den *Drossaart* en *Schepenen* van *Gorinchem*. De jegenwoordige *Drossaart* is Jonkheer *Jakob Filip*, Baron van den BOETZELAAR, Heer van *Nieuwveen* enz. enz.; die te gelyk Dykgraaf is, in de beiden *Hoog Heemraadschappen*, BOVEN — en BENEDEN de SOUWE; in welke, dit Land is afgedeeld, door den SOUWENDYK, die een *Dwarsdyk* is, gaande van *Ameide*, door *Meerkerk*, naar den *Lingendyk*; tegen welken hy aanstoot, by de *Arkelsche Sluizen*, doch, elk der beiden Polders heeft zyne byzondere *Heemraaden*. Dit gansche *Land* word gezegt, meer dan 7000 morgen, zo Wei —— als Bouwland in zich te bevatten.

ARKEL, een uur gaans ten noorden van *Gorinchem* gelegen, is het voornaamste der Dorpen; naar welk, daarom, het geheel LAND benoemd word: te meer, dewyl de Oude Heeren van *Arkel*, aldaar, in de eerste tyden hun verblyf hadden, op het Slot ARKEL, dat daarna afgebroken, en naar *Gorinchem* verplaatst is, in 't zuidoosten, buiten de Stad.

Met *Arkel*, is in het Kerkelyke vereenigt, het Ambacht RIETVELD; daar naby gelegen.

Van de andere Dorpen, liggen sommigen, *Boven* den *Souwendyk*: naamlyk, KEDICHEM, (by verkorting, *Kekem*) aan de *Lingen* gelegen: ter plaatze, waar de *Dyk*, den 21 *January* 1726, en andermaal, den 3 *Jan.* 1741, doorbraak; waardoor de *vyf Heeren Landen* en de *Alblasserwaard* jammerlyk

overstroomd worden: OOSTERWYK *; aan die zelve zwier, en naby *Leerdam*, welk Dorp eertyds, *Eeterwyk*, genoemd was: LEERBROCK; eigenlyk, LEDERBROCH, aan den oorsprong der Vliet, de *Lede*, naar welke 't zelve zyn naam draagt; die by *Leerdam* in de *Linge* valt: en eindelyk, NIEUWLAND †; welk Dorp, naar de uitwyzing van den naam, later gesticht schynt, dan de *vyf* voorig genoemde, werdende deszelfs aanleg, aan Heer *Jan* IV van *Arkel*, toegeeigend.

Het is merkwaardig en door anderen reeds opgemerkt: dat de *Voorletters* den vyf eerstgenoemde Dorpen, by elkander gevoegt, den naam van ARKEL spellen; naamlyk, A *Arkel*: R *Rietveld*: K *Kedichem*: E *Eeterwyk*: (nu *Oosterwyk*:) en L *Leerbroek*: welke *vyf* —, dewylze de eerst aangelegde Dorpen dezer Landstreek waren, gemeenlyk, in de Oude Gedenkschriften, de *vyf Arkel* — *Dorpen op den Dyk*, benoemd worden.

De drie andere *Dorpen*, *Beneden* den *Souwendyk*, zyn: HOORNAAR: HOOG BLOKLAND; dus toegenoemt, ter onderscheiding, van *Neder-Blokland*, in den *Alblasserwaard* gelegen: en SCHELLUINEN; westwaard van *Gorinchem*. De *Kerk* van dit laatstgenoemde Dorp behoorde eertyds, aan de DUITSCHE *Ridder Order* der Balie van *Utrecht*: en de goederen, welke aan de *Kommanderie* van *Schelluinen* behooren, staan onder de bestiering van een byzonderen *Kommandeur*; die, uit dezelve deze *Kerk* noch heden onderhouden, en een som gelds, tot *Huishuur*, aan den *Predikant* dezer Gemeente, jaarlyks betaalen moet.

De *Gemeenten* dezer gemelde Dorpen behooren, benevens *Hardinksveld* en *Noordeloos*, (welke wy in den *Alblasserwaard* hebben aangetroffen,) en noch eenige andere, die hierna onmiddelyk zullen volgen, onder de *Klassis* van Go-

RIN-

* Dit Dorp niet te vermengen, met een ander Dorp, mede OOSTERWYK genoemt; in de *Majorie* van 's *Bosch* gelegen.

† In die zelve *Majorie* van 's *Bosch*, ligt desgelyks een Dorp NIEUWLAND; doorgaans *Nouland* geheten. Dus, is 'er een BRIELS NIEUWLAND, op het Eiland *Voorn*: een OOSTER — en een WESTER NIEUWLAND; in de Provincie *Groningerland* enz.

[illegible]. In deze Dorpen, zyn weinige *Roomsgezinde* ingezetenen; die daarom, ten platten Lande, nergens een *Kerkhuis* hebben.

Aan den slinker oever der rivier de *Linge*, liggen drie *Vrye* — en *Hooge Heerlykheden*: die, als naast by 't *Land van Arkel* gelegen, alhier de gevoeglykste plaats hebben: naamlyk; ASPEREN, HEUKELOM: en SPYK. Het is ook, buiten tegensprake, dat deze gemelde *Heerlykheden*, aan byzondere Heeren van het geslacht van *Arkel*, in eigendom behoord hebben: gelyk ook LEERDAM, daartegen over gelegen: desgelyks, 't Dorp DALEM enz. die door den tyd daarvan vervreemd, en afzonderlyke *Heerlykheden* geworden zyn. Zy liggen onder eene gemeene Bedyking, met den *Thielerwaard*.

ASPEREN is een Steedje; den titel hebbende van eene *Baronie*: welke, met deszelfs Ommeland, reeds sedert den jare 1460, aan het geslacht van *Boetzelaar* behoord heeft. De jegenwoordige Bezitter is, Jonkheer *Filip Jakob Grave* van den *Boetzelaar*, Heer van *Langerak*, beschreven in de Ridderschap van *Utrecht*. Binnen deszelfs muuren, staat een voortreflyk *Kasteel*.

HEUKELOM *: 't welk westwaard daaraan paald, is mede, een *Steedje* en *Vrye Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer en Mr. *Simon van der Stel*; aan wiens geslacht dezelve door aankoop gekomen is. Het heeft ook een SLOT; staande een scheutwegs verre buiten de Stad, ten noordoosten. Dit was een der oudste en sterkste Sloten, die men in deze Landen ergens zien mogt: dan, zynde zeer bouwvallig geworden, is, door den voorigen Heer van *Heukelom*, op de grondslagen van het Oude — een *Nieuw Kasteel* gesticht; 't welk een

* Dit Steedje *Heukelom* moet niet vermengt worden, met het Dorp HEUKELOM, in de *Meijerie* van *'s Bosch*, in 't kwartier van *Oosterwyk*.

een deftig aanzien heeft. Onder deze Heerlykheid behoord ook LEYENBURG: anderzins voorheen eene Heerlykheid op zich zelve: alwaar een *Slot* gestaan heeft, waarop de Oude Heeren van *Leyenburg* hun verblyf hadden. Dit is daarna weggeraakt: en dezelve *Heerlykheid*, bestaat nu, in een *Buurtschap* van sommige *Huizen*, in het *Heukelomsch Veld*, op den weg naar *Dalem* gelegen.

SPYK * is een Dorp en Hooge Heerlykheid, zuidwestwaard van *Heukelom*. Het is zeer verre in de lengte uitgestrekt, langs den *Lingedyk*: en hoewel tot *Holland* behoorende; ligt, toch, een gedeelte daarvan op den bodem van *Gelderland*. Wat daarvan Hollands is, word het *Neder einde* van *Spyk* genoemt: en dit is een *Leen* van het Graafschap *Leerdam*. De Bezitter dezer Vrye Heerlykheid is, Jonkheer *Franciscus Kornelis*, Baron van *Aarssen*, Heer van *Sommelsdyk*, *Ooltgensplaat* enz. Kolonel, in dienst van dezen Staat. Naby de Kerk, aan de Lingendyk, is een fraai KASTEEL: op welk de Heer des zomers zyn verblyf heeft.

Noordwaard van den *Lande* van *Arkel*, ligt de Hooge Heerlykheid VIANEN of *Vyanen*; palende aan de rivier de *Lek*. Een' langen tyd, heeft deze Heerlykheid, als volstrekt *Souverein* en *onafhanglyk*, in eigendom behoord, aan het oud Adelyk geslachte van BREDERODE: en na versterf van het manlyk oir van dit geslachte, met *Wolfert* van *Brederode*, in den jare 1679, door huwelyk van deszelfs Zuster, *Sophia Theodora*, met *Christiaan Albrecht*, Burggrave van *Dohna*, aan het geslachte van DOHNA. Van dit geslacht is die Heerlykheid, desgelyks, door huwelyk, aan het *Graaflyk Huis* van der LIPPE DETMOLD, geraakt: zynde de eerste, die van dit

* Dit Dorp SPYK heeft men te onderscheiden, van een ander Dorp van dien zelven naam, in *Groningerland*, in het kwartier *Hunsingo*.

dit geslachte de Heerlykheid bezeten heeft, geweest, Graaf SIMON HENDRIK van der LIPPE; die getrouwd was, met de Gravinne *Amelia van Dohna*. De Zoon uit dit huwelyk gesproten, Graaf FREDERIK ADOLF, heeft ook deze Heerlykheid bezeten: en daarna, de Kleinzoon, SIMON HENDRIK ADOLF: dan, de laatstgenoemde heeft, in 1725, deze *Heerlykheid*, met derzelver aankleven, verkocht, aan Hun Edel Groot Mogende, de Heeren STAATEN van HOLLAND en WEST-FRIESLAND, voor 898200 gls. De *Bestieringswyze*, blyft, by verandering van Heeren, in deze Landstreek, op den voorigen voet: dewyl 'er noch een *Gerachtshof* is: bestaande uit den *Drossaart*, als eerste Raad en zes *gewoone Raaden*, benevens den GRIFFIER. Ook is aldaar, een byzonder LEENHOF. Deze *Heerlykheid* vervat in zich: de Stad VIANEN en vyf KERKDORPEN.

De Stad VIANEN ligt twe uuren gaans, ten westen van *Kuilenburg*, en aan dezelve rivier de *Lek*; hoewel, door een' tusschen beiden liggende Waard, een eindwegs daarvan afgescheiden. Zy is niet groot; hebbende slegs 405 *Huizen*: en van gedaante, regelmatig vierkant. Het voornaamste is, eene brede recht doorgaande straat, van de *Lekpoort* naar de *Landpoort*. De *Kerk* is redelyk groot: en op deszelfs Choor, ziet men de *Graftombe* van Heer *Reinoud van Brederode*; die in 1556 te *Brussel* overleden is: in welk Graf, ook meer Heeren van dit geslachte liggen: daar onder ook, Heer *Wolfert*; met wien, in 1679, dit geslachte uitstierf: toen, benevens het Lyk, het *Wapen* van *Brederode*, zynde een roode klimmende Leeuw op een goud veld, (gelyk dat van *Holland*,) in dit Graf gelegt is. Behalven de *Nederduitsche Gemeente*, welke door *twe Predikanten* bediend word, is 'er ook eene *Fransche Gemeente*, die onder het opzicht van eenen *Predikant* staat. Deze is door den voornoemde

noemde Graaf Simon Hendrik Adolf van der Lippe, (den laatsten van dit geslachte, welke deze Heerlykheid bezeten heeft,) gestigt, in den jare 1725: en een gewezen Klooster tot de *Kerk* vervaardigt. Het merkwaardigst, aldaar te zien, is het *Oud Slot*, dat in 't westeinde, rakende aan de Stad staat, doch door eene watergracht daarvan afgescheiden. Dit Slot is, omtrent den jare 1370, gesticht, door *Gysbert* II van *Vianen*: en ter eere zyner Gemalinne, *Beatrix* (kortheidshalve, *Bate*) de Dochter van *Jan* van *Egmont*, BATESTEIN, genoemt. Men kan uit de overblyfzelen, van dit gebouw, dat voor eenige jaren door ongeluk grootendeels afgebrand is, bespeuren, dat 't zeer groot en sterk geweest is: en van een zonderling maakzel vertoond zich, een hooge vierkante *toren*, die de *S. Poltoren*, word genoemt.

Door het plein van dit *Slot*, de *Slotpoort* uitgaande, komt men, in het groot en vermakelyk VIAANSCHE BOSCH; 't welk veel bezocht word, door Vreemdelingen. In het zelve staat een *tweede Slot*; dat van lateren oorsprong is: gesticht, door Heer *Hendrik* van *Brederode*, en ter gedachtenisse zyner Gemalinne *Amelia* van *Nieuwenaar*, AMELIESTEIN, geheten.

Het *Drossaarts Huis* van *Vianen* is naby 't Slot *Batestein*. In deszelfs Tuin is, voor eenige jaren, een *Welle* ontdekt; welks water gezegt werd *mineraal* te wezen, en 't vermogen, ter genezing van verscheidene ongemakken, te bezitten. 'Er was zelfs een Geneesheer, onder den titel van *Bronne Doctor*, daarover aangesteld. Dit water is, ook van veelen, (zo men zegt,) met een goed gevolg, gebruikt geweest: zonder dat wy durven te bepalen, of tot heden in die achting gebleven zy. Binnen deze Stad, onthouden zich, sedert veele jaren, eenige persoonen, die om schulden, als anderzinds, uitgeweken zyn; die aldaar *vry geleide* (*protectie*,) genieten: welk recht, om aan zodanigen vry geleide te verleenen, gegrond is, op de *Souvereiniteit*, welke, ten allen tyde, aan deze *Heerlykheid* is verknocht geweest.

In het *grond gebied* van *Vianen* worden vyf DORPEN aangetroffen; welke, korten tyd na den aankoop, naamlyk, in 1729, als *Ambachts* *Heer-*

Heerlykheden, door de Staaten van *Holland*, verkocht werden. Deze zyn:

HEIKOOP, met het daartoe behoorende BOEIKOOP; omtrent een uur gaans, zuidwaard van *Vianen*. Dezelve behoord, als eene Ambachts Heerlykheid, aan Vrouwe *Maria Johanna Terwen*, Weduwe van wylen den Heer Mr. *J. W. van Hoogstraaten*, in leven Ordinaris Raad van den Hove van *Holland*; welke Heer aldaar een deftig *Kasteel* gesticht heeft.

MEERKERK ligt, omtrent op het midden van den *Souwendyk*, ter plaatze, daar de *Trekvaart* tusschen *Gorinchem* en *Vyanen*; zich daarvan afscheid. Het is een fraai Dorp; waarby; door den voorigen Heer Mr. *Everh. Francois Schimmelpenning*, Raad en Rekenmeester der Domeinen van Zyne Hoogheid den Heer PRINS van ORANJE en NASSAU, in de jaren 1738 en 1739, een voortreflyk Kasteel gesticht was: doch 't geen voor korte jaren weder is afgebroken. Deszelfs Zoon, de Heer *Everhard Wilhem Schimmelpenning*, is thans bezitter dezer *Ambachts Heerlykheid*.

LEKSMOND ligt, aan de *Lek*, een uur gaans westwaard van *Vyanen*. Deszelfs *Ambachtsheer* is de Heer *Maur. Korn. de Waal*, Kanonik van 't Kapittel van *Oudmunster* te *Utrecht*; die ook Ambachtsheer is van de daar aanpaalende Ambachten ACHTHOVEN en LAKERVELD. Omtrent een vierdedeel uur gaans ten westen van dit Dorp, geschiedden de Dykbraken, in de jaren 1740 en 1744: waardoor de *vyf Heeren Landen* en de *Alblasserwaard* ondervloeiden.

AMEIDEN en TIENHOVEN, beneden den *Souwendyk* gelegen, en door denzelven, van de andere *Vianensche* Dorpen gescheiden, waren eertyds afzonderlyke Hooge en Vrye Heerlykheden: doch, die altyd aan elkander waren verknocht geweest; en door een huwelyk, met een Dochter uit het huis van *Herlaar*,* tot den Huize van *Vyanen* overgebracht, alreeds in 1380. De *Staaten* van *Holland* behielden,

* HERLAAR of HEERLAAR, was een Slot, tusschen *Ameiden* en *Tienhoven*, naar 't welk het oud Adelyk geslacht van *Herlaar* benoemd werd. Dit *Slot* is, daarna, door ouderdom vervallen en afgebroken; en niet verre van deszelfs plaats, een *nieuw Slot* gesticht; 't welk nu ook 't Huis te HERLAAR genoemt word.

den, de Hooge Heerlykheid, aan zich zelve; terwyl ze de *Ambachts Heerlykheid* dier beiden Dorpen verkochten.

Ameide, is daaromstreeks, genoegzaam met geen' anderen naam, dan Ter Mey, bekend. Deze Ambachts Heerlykheid word bezeten, by den Heer *Arn. Leers*, Heer van *Herlaar* of *Heerlaar*, Schepen van *Rotterdam*. Aldaar, hebben de *Staaten* van *Holland*, in hoedanigheid, als Vryheer van *Ameide*, een' zogenoemden vliegenden *Tol*; die, van den 20 *Juny* tot den 20 *July*, word ingevorderd.

Tienhoven is, in het Kerkelyke, met *Ameide* vereenigt: doch, is eene afzonderlyke *Ambachts Heerlykheid*: behoorende, aan de Erfgenaamen van den Heer Mr. *Jan Dirk van der Hoeven*, gewezen Agent des Konings van Frankryk, te *Rotterdam*, die in 1768 overleden is. Dit Tienhoven moet niet vermengt worden, met het Dorp Tienhoven, in het Sticht van Utrecht: noch, met de Vrye Heerlykheid Tienhoven, tusschen *Vianen* en *Kuilenburg* gelegen.

De *Predikanten* van Vianen en de onderhoorige *Dorpen* zyn onder de *Klassis* van Gouda en Schoonhoven aangeschreven.

Ten oosten van *Vyanen*, is de Heerlykheid HAGESTEIN: welke tot de Provincie Utrecht behoord; hoewel zy, daarvan, door de *Lek*, is afgescheiden.

Daaraan paald, ten oosten, de *Vrye Heerlykheid* TIENHOVEN, (van het Dorp *Tienhoven*, by *Ameide*, te onderscheiden;) die van een klein begrip is: behoorende aan den Heer *Joh. Walbeek*, Sekretaris der Stad *Kuilenburg*.

Al wat van dezen *geheelen Polder*, verder reikt, tot aan den *Diefdyk*, vervat het geheel *Graafschap* Leerdam, en een gedeelte des *Graafschap* Kuilenburg; welke beiden, hier voor, *bladz.* 384—398, als een *Aanhangsel* tot Gelderland, voorgekomen zyn.

Deze gemelde *Landen*, gevoegt by die, welke wy laatst beschreven hebben, naamlyk, van

Ar-

ARKEL en van VYANEN, (wel te verstaan, al dat, van deze twe laatstgenoemde, gelegen is, boven den *Souwendyk*,) maken samen uit, die VYF HEEREN LANDEN; die 11307 morgen lands vervatten, en alle binnen één' en dezelve *bedyking* liggen, tusschen den *Dief* — en den *Souwendyk*. Ter dezer oorzake hebben de *Heeren* dezer VYF LANDEN, naamlyk, van ARKEL, VYANEN, HAGESTEIN, EVERDINGEN en LEERDAM, alreeds, in den jare 1284, een onderling verdrag aangegaan, en een' algemeenen *Dykstoel* of *Heemraadschap* opgerecht, ten einde hunne Landen tegen de inbraken te beveiligen. En sedert, in 1385, de *Diefdyk* aangelegt is, met vergunning van *Gerard* IX, Heer van *Kuilenburg*, tot geen klein bezwaar zyner eigen onderzaten, heeft ook het *Dyk Kollegie* van den ALBLASSERWAARD, met het *Dyk Kollegie* der *vyf Heeren Landen*, over dezen Dyk, een gemeen bestier bekomen: gelyk zy ook beide 't hunne toebrengen, beneven de anderen, tot onderhoud van dezen Dyk. En ingevalle door een inbrake van den *Rhyn* — of *Vaaldyk*, de Landen boven den *Diefdyk* overgevloeid zyn, word die zelve Dyk door den *Dykgrave* en *Heemraden*, zo wel van den *Alblasserwaard*, als van de *vyf Heeren Landen*, bemaakt: dewyl die zelve Dyk, dan ook ter beveiliging van dezen Waard, verstrekt. Daarom, staan, langs dezen geheelen Diefdyk, verscheidene *Gemeene Landshuizen*, waarin die Heeren hunnen intrek nemen. Van den *Lingen* kant beginnende, ontmoet men, eerst, het *Gorinchemsch* —, dan het *Dortsch* — daarna, het *Everdingsch* — vervolgens, het *Viamensch* — en ein-

eindelyk, het *Hagesteinsch Heeren-Huis*. Deze *Diefdyk* is, voor eenige jaren, merkelyk verhoogd en verbreed: en is ook de *Lingedyk* van omtrent een vierdedeel uur gaans boven *Leerdam*, langs *Oosterwyk* en *Kedichem*, tot aan den *Schouwendyk*, naby *Arkel*, tot die zelfde hoogte opgehaald: waardoor, dezelfde nu de hoogste en breedste van alle de Binnendyken, in onze *Nederlanden*, geworden is. Even daardoor, is dezelve des te zorglyker, voor de Landen, die boven dezen *Diefdyk* liggen, naamlyk, de Graafschappen *Buuren* en *Kuilenburg*, de Baronie van *Akkoy*, enz. in gevallen van *Watervloed*: dewyl dit water tegen dien *Diefdyk*, als in een' zak, blyft staan: en geene andere ontlasting heeft, dan door de Sluizen van den Hornschendyk, in de Lingen, tusschen *Akkoy* en *Leerdam*. Daarom, is men reeds voorlang bedacht geweest, op een *ontwerp*, om eene andere *Waterlozing* te maken, door *Sluizen* van den *Diefdyk* zelven; welke het overtollig water zou doen gaan, door de *vyf Heeren Landen*: en vervolgens, door de *Alblasserwaard*; waartoe, eene *nieuwe Wateriozinge* zou gegraven worden, van den *Souwendyk*, of eigenlyk, van de *Zederik*, (welke is een *Kanaal* van *Ameide*, naar den *Arkelschendam*) gaande meestal langs de tegenwoordige uitwatering van den *Overwaard*, eerst tot tegen over *Klein Ammers*, beneden *Schoonhoven*: en van daar weder tot den *Elshout*, tegen over *Krimpen*. Hierdoor zouden te gelyk, de *vyf Heeren Landen* bevryd worden, van het overvloedig *Qualwater*, dat in gevalle van vloed boven den *Diefdyk*, door denzelven heen zypert. Dit ontwerp is reeds, in den jare 1753, verzonnen, door den Landmeter *Melchior-Bolstra*: en

in

in 1756, en volgende jaren, menigmaal in overweging genomen: zo verre, dat het niet onwaarschynlyk wel eerlang zou konnen worden tot stand gebracht.

Ten zuiden der rivieren de *Merwe* en de *Maas*, ontmoet men, de LANDEN van ALTENA: en van HEUSDEN.

Het LAND van ALTENA heeft dezen naam, van het *Slot* ALTENA: 't welk verwoest is; zynde de *Heuvel*, op welken 't weleer gestaan heeft, noch te zien, in de nabuurschap van het Dorp *Almkerk*. Deze verwoesting is geschied, in den jare 1393, door den Hertog *Albrecht* van *Beieren*, Grave van *Holland*: ter gelegenheid, als sommige Hollandsche Edelen, medeplichtig aan den moord der bekende *Aleide* van *Poelgeest*, naar dit Slot de wyk genomen hadden; welk daarom door gemelden Hertog belegerd, en na de verovering, tot den grond toe gesloopt werd: zo verre, dat thans niet meer dan de grondslagen daarvan overgebleven zyn.

In dien tyd behoorde het *Land* van *Altena* noch niet aan de *Graven* van *Holland*, maar was eene *vrye* en *onafhanglyke* HEERLYKHEID op zich zelven. Zy was alreeds, sedert 1155, bezeten, by het geslachte van HOORN, 't welk, in 1450, tot den Gravenstand verheven werd. En de laatste Bezitter dezer Heerlykheid, van dit zelve geslachte, was die *Filips* van *Montmorency*, Grave van *Hoorn*, die in 1568, om zynen yver voor Neêrlands vryheid, beneven den Grave van *Egmond*, door den Hertog van Alba, te *Brussel*, onthoofd werd: wiens nagelatene *Weduwe*, omtrent den jare 1600, deze Heerlykheid, aan de Staaten van *Holland*, verkocht heeft, voor 90000

 gul-

gulden. Na dien tyd, is dan het *Land* van ALTENA, der Graaflyke Domeinen van *Holland* ingelyft: en word het zelve, (voor zo verre het Hoog Rechtsgebied betreft) bestierd door een BALJUW; welke thans is, Jonkheer JAKOB FILIP, Baron van den BOETZELAAR, Heer van *Nieuwveen* enz.; die te gelyk *Drossaart* van *Gorinchem* en den Lande van *Arkel* is: en wel gemeenzaamlyk, met de Leden der Regeering der Stad *Woudrichem*. Gemelde Heer is ook *Dykgraaf* dezes Lands, in die betrekking, beneven sommige *Heemraaden*, 't opzicht hebbende, over de Dyken, Sluizen enz.

De DORPEN dezer Landstreeke, ten getale van VIII zyn, door 's Lands Staaten, voor eenige jaren als AMBACHTS HEERLYKHEDEN, aan byzondere Heeren verkocht.

WOUDRICHEM is de Hoofdstad des Lands van ALTENA; 't welk dus, met zo veel recht, als het nabuurig *Land* van *Heusden*, naar deze Stad het *Land* van WOUDRICHEM, zou hebben mogen genoemt zyn. Die Stad ligt, aan den slinker oever der *Merwe*, ter plaatze, daar de *Maas* in dezelve valt; schuins tegen over *Gorinchem*. Zy word in de wandeling, niet anders, dan WOERKUM, genoemt: en daar door onderscheiden, van WORKUM, in *Friesland*; welke laatste, eigenlyk, *Wolderkum*, genoemt word. De Stad is niet groot; hebbende slegs 158 *Huizen*. Zy heeft van binnen niet veel aanzien: dan de *Vestingwerken* zyn wel aangelegt: en worden zinlyk onderhouden; alleen, op kosten der Provincie *Holland*, in 't byzonder; tot welker dekking, en bescherming, dezelve eeniglyk is aangelegt. De *Krygsbezettinge* bestaat, uit eene Kompagnie *Invaliden*; die mede op Hollandsche betaling staan: en onder het bevel van den *Gouverneur* van *Heusden*, en een *plaats Major*. De *Hervormde Gemeente* is, onder het opzicht van eenen Predikant. En de *Kerk*, dus redelyk groot: maar, heeft een' *Stompen toren*. De Regeering bestaat, uit den *Baljuw*, die ook Baljuw en Dykgraaf is, van het Land van *Altena*, en

XXVII

XXVII *Oud Raaden*: waaruit, jaarlyks verkoren worden, twe *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*, naar de bestelling van den Heer PRINS ERFSTADHOUDER.

De DORPEN dezer Landstreek zyn de volgende:

SLEEUWYK, westwaard van *Woudrichem*, aan de *Merwe*, omtrent een vierdedeel uur gaans, van 't *veir*, daar men naar *Gorinchem* overvaard: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer Mr. *Adriaan Reepmaker*, Raad in de Vroedschap te *Rotterdam*.

ALMKERK, Landwaard in, een uur gaans zuidwestwaard van *Woudrichem*, is een groot en Volkryk Dorp, aan de rivier de *Alm*; waarvan 't zyn naam ontfangen heeft. In 't Kerkelyke, is daarmede vereenigt, de Gemeente van EMMUKHOVEN; waarvan de Kerk weggeraakt is. Zy worden, door de *Alm*, van elkander gescheiden. Een scheutwegs van *Almkerk*, ten noordoosten is de *Altenasche* HEUVEL; waarvan men een ruim gezicht heeft, over het Land van *Altena*. Dees' *Heuvel*, die, in den Watervloed van 1740, een bekwaame wykplaats was, voor menschen en beesten, behoord in eigendom, aan den Heer *Mart.* van *Barneveld*, Vryheer van *Noordeloos* enz. Doch de Ambachtsheer van 't Dorp is de Heer Mr. *Albert Fabricius*, Raad en Schepen te *Haarlem*.

UITWYK, een half uur gaans, ten oosten van *Almkerk*, is een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan Vrouwe *Geertr. Margar. du Bois*, Weduwe van wylen den Heer Mr. *Pieter Joh. van Berkel*, in leven Raad in de Vroedschap, te *Rotterdam*. In 't Kerkelyke, is met deze Gemeente verknocht, de Gemeente van WAARDHUIZEN; die thans geen eigen Kerk heeft.

RYSWYK mag men niet verwarren, met twe andere *Dorpen* van dien zelven naam: het een, by 's *Hage*: en het ander, in *Gelderland*, in de *Neder Betuwe*, tegen over *Wyk by Duurstede*. Dit *Ryswyk*, in 't *Land* van *Altena*, ligt aan de *Maas*, naby *Uitwyk*. Deze Ambachts Heerlykheid behoord, aan den Heer *Lamb. van Andel*, Borgemeester te *Woudrichem*. Naby dit Dorp, staat een Kasteel, 't *Huis te Ryswyk*, geheten: behoorende, aan den Heer dezer Heerlykheid.

Hierna volgt, aan die zelve Rivier, Giessen; dus kortlyk genoemt: van 't welk —— daarom, drie andere Dorpen worden onderscheiden, met de bynaamen *Giessendam*, *Giessen Ouderkerk* en *Giessen Nieuwerkerk*, in den *Alblasserwaard*. De Ambachtsheer van dit Dorp is, de Heer Mr. *Abr. Adr. du Bois*, Raad en Borgemeester van *Rotterdam*.

Op Andel en Neêr Andel, (doorgaans Op —— en *Neêr Eel* genoemt,) zyn twe Dorpen aan de *Maas*, saamen uitmakende, ééne *Ambachts Heerlykheid*, welke behoord, aan den Heer *Scharp*. Ook zyn de beiden *Gemeenten* met elkander, in 't Kerkelyke, vereenigt: en alhoewel, elk dier Dorpen zyne eigene *Kerk* heeft; word echter, dewyl de Kerk van *Neder-Andel* zeer vervallen is, de Godsdienst eeniglyk, te *Op-Andel*, verricht.

Hil, een klein Dorp landwaard in, en naby *Dussen*. Deze *Ambachts Heerlykheid* behoord, aan den Heer Mr. *Anth. Huisman*, Schepen en Raad der Stad *Middelburg*. De Gereformeerde Ingezetenen dezer plaats zyn, in het Kerkelyke vereenigt, met Babyloniebroek, in het *Land* van *Heusden* gelegen.

Naast by het *Land* van *Altena*, ligt het *Slot* Loevestein, op den westlykste punt van den *Bommelerwaard*: echter, op den *Hollandschen* bodem; met welken bodem de grond, waarop dit *Slot* staat ongetwyfeld vereenigt geweest is, zo lang de *Maas*; (gelyk hier voor is aangemerkt) haaren loop, van *Hedikhuizen* rechtstreeks langs *Geertruidenberg* aanzette; en vooral eer, uit de *Maas* een Kanaal naar de *Merwe* gegraven was. Wie de eerste *Stichter* van dit groot en deftig gebouw geweest zy, is in het duister opgewonden, zeker is 't, dat men, deze plaats, op den hoek, en aan de samenvloejinge der *Maas* en *Waal*, (die de beiden toegangen te water zyn naar *Holland*,) gelegen, zeer noodzakelyk en bekwaam geoordeeld heeft, om ze te versterken: en (ten einde zich van die beiden toegangen derwaard te verzekeren,) na de uitvinding der nieuwe Vestingbouwkunde, rondom dit *Slot*, dat alleen naar den ouden trant met *torens* versterkt was, eene *aarden wal*, met *Bastions*, (*Bolwerken*,) naar dien nieuwen trant gelegt heeft, en dezelve omgeven, met eene diepe wyde *Gracht*, met buitenwerken, en eene *Konterscharp*: waardoor, zy nu eene geregelde *Vesting* of *Schans* geworden is; dienende tot bescherming van *Holland*, in 't byzonder. Ook is *Loevestein* met eene kleine bezetting-

go

ge voorzien; staande onder het bevel van een' *Kommandeur* en *Plaats Majór*. Behalven de bezetting, bevinden zich aldaar sommige weinige Inwooneren: die samen eene *Gemeente* uitmaken, die door een' Predikant bediend word: zynde de plaats der Godsdienst-oefeninge, één der vertrekken van het oud *Slot*. Meer dan eenmaal, heeft het Slot *Loevestein* tot een GEVANGENISSE van *Staat* moeten dienen. Aldaar, waren *R. van Hogerbeets* en *H. de Groot*, in 1619; tot eene eeuwige gevangenisse verwezen: hoewel, de laatste, in 1621, in een' Boekenkist', uit dezelve omkwam, door de listigheid zyner Huisvrouw. In 1650, werden desgelyks, zes *Staatspersoonen* derwaard in bewaring gebracht: doch, kort daarna, door een vergelyk, weder ontslagen. En vermits, tot 't laatst geval, inzonderheid, de aanleiding gegeven was, door het sterk aankanten dezer Heeren, tegen den Stadhouder Prins WILLEM II; van daar, dat alle, die dezelve maatregelen, plagten te volgen, ter besnoejing van het aan de Stadhouderlyke waardigheid verknocht gezach, een tyd lang, de *Loevesteinsche Factie*, zyn genoemt geweest.

In die zelve bedyking des Lands van *Altena*, ligt ook WERKENDAM: doch, van dit *Dorp*, is in de *Beschryving* van ZUID HOLLAND, tot welk *Baljuwschap* 't zelve behoord, reeds gewag gemaakt hier voren op bladz. 505.

Zuid oostwaard van 't *Land* van ALTENA, ziet men, het LAND van HEUSDEN; dat, door de *Maas* van den *Bommelerwaard*, word afgescheiden; gelyk het aan de andere zyde, door den zogenoemden *Hollandschen Dyk*, en door de *Bosche Scheisloot*, word afgescheiden, van *Brabant*, en in 't byzonder, van de *Majorie* van 's *Bosch*. Deze Dyk diend ter beveiliging des *Lands* van *Heusden*, tegen het water, dat het gedeelte der Majorie, 't welk naast aan dit Land paald, genoegzaam alle winters overstroomd.

Een' langen tyd, is dit Land, als eene *Heerlykheid*, aan de Hertogen van *Brabant*, onder-

 wor-

worpen geweest; tot den jare 1350; toen Graaf *Willem* V van *Holland* het zelve zich toe eigende. Daarna, zyn tusschen de *Hertogen* van *Brabant* en de *Graven* van *Holland*, wegens dit zelve Land, veele twisten, van tyd tot tyd, gerezen; die niet voor 1452, geheel beslist zyn.

Het staat, wat het Hoog Rechtsgebied betreft, onder de Bestiering van een' DROSSAART; die te gelyk, *Kastelein* en *Dykgraaf* is: zynde thans, Jonkheer WIGBOLD JOHAN THEODOOR, BARON VAN DER DOES, Vryheer der beiden *Noordwyken* enz. enz.

De Stad HEUSDEN * mededeeld, als de *Hoofdstad*, haaren naam, aan deze gansche *Landstreek*. Zy word somwylen, NEDER-HEUSDEN, toegenoemd, ter onderscheiding, van een Dorp, in de *Neder Betuwe*, dat den naam draagt van OP-HEUSDEN. Zy ligt, op den weg, tusschen *Gorinchem* en *'s Bosch*, vier uuren gaans, van de eerste, en drie uuren, van de laatste Stad. In vroegeren tyd, plagt de *Maas*, met een krommen elboog, rakende langs de Stad, haaren loop te nemen: waarvan, de oude *Kil* noch overig is; die nu, met de *Maas* zelve, recht voor de Stad, een klein *eiland* maakt, op welk het Dorp *Neder Hemert* ligt, behoorende (gelyk 't, voor die verandering in den loop der *Maas*, dadelyk daarmede verknocht geweest is,) tot de Provincie GELDERLAND. Door deze Kil, heeft de Stad noch gemeenschap, met de *Maas*; en daardoor konnen welgeladen Schepen tot dezelve naderen: voornaamlyk, dewyl in 1768, ingevolge het verdrach, met den Heer Grave van *Lynden*, als Heer van *Neder Hemert*, aangegaan, het water uit de *Maas*, boven dit Dorp, door een *Grift*, door den Neder Hemertschenwaard gaande, zich met deze Kil vereenigt: 't welk nu eene geduurige drift en schuuring geeft; 't bekwaamst middel, om dit water, dat-

* Van deze Stad, is eene byzondere *Beschryvinge*, door *Oudenhoven*, in 't licht gebracht.

dat anders lichtelyk verzanden mogt, altyd vaarbaar te konnen houden. Hierom, zyn veele Vrachtschepen gewoon, aldaar, allerlei Hollandsche waaren te lossen; die dan, met groote Karren, verder naar *Brabant* en *Luikerland* verzonden worden. Daarby, heeft die Stad, binnen haare muuren, eene gevoeglyke *Haven*; waarin, de Schepen konnen overwinteren. Die Stad is redelyk groot; vervattende 537 *Huizen*.

Zy is ongemeen wel *versterkt*. De Hoofdwal, die dubbeld is, uit eene *Boven* — en *Beneden wal* bestaande, heeft acht aarden *Bolwerken*; behalven één *Steenen Bolwerk*, aan den waterkant: daarby, eene zeer wyde watergracht; waarin voor elke *Courtine*, (*Gordyn*) tusschen de twe *Bolwerken*, een *Ravelyn* ligt: en buiten om, één *bedekten weg* met eene *Konterscherp*; die mede met eene diepe gracht omringt is. Alle deze werken worden, (gelyk alle de *Hollandsche Fortifikatien*,) op kosten dezer Provincie zeer zinlyk onderhouden.

In de westzyde der Stad, dicht by den wal, stond eertyds een groot en voortreflyk Slot; op welk, de *Kastelein* van *Heusden* plagt te woonen: dan, dit is, in 1680, geheel vernield, door den *blixem*, die in eenen van deszelfs torens sloeg, tot in een diep gewelf, waarin 't buskruit bewaard werd; dat te gelyk werd aangestoken: waardoor, behalven het *Slot*, veele der naast by staande huizen, in puinhopen verkeerden. 'Er is niet meer, dan één der zyd torens, noch heden staande gebleven; zynde een vierkante dikke toren; onder welks gewelf nu het *Kruit Magazyn* is. Het plein, 't welk weleer de *Tuin* van dit *Slot* was, is met boomen beplant: en strekt nu tot eene aangename *Wandelplaats*. Aldaar, is ook de *Paradeplaats* der Krygsbezettinge: welke doorgaans bestaat, in één Bataillon; onder het bevel van een' *Gouverneur* en *Kommandant*; de *Gouverneur* van *Heusden* heeft onder zyn bevel, ook de Stad Woudrichem. Voorheen had dezelve ook het bevel, over de *Schans*, Neder-Hemert; die in 1768 geslecht is.

De Hervormde Gemeente te *Heusden* heeft, drie *Predikanten*; die te gelyk bedienen de Gemeente van Out Heusden, een klein Dorp, zuidwaard van de Stad; waar een *Kapel* staat, in welke, 's zomers, beurtelings door een' der Stads Predikanten, 's Zondags éénmaal, gepredikt word. De Kerk binnen de Stad, is redelyk groot. Op deszelfs *Choor*, ziet men eene fraaje *Tombe*, onder welke de Generaal Baron

van *Frietheim*, gewezen Gouverneur dezer Vesting, (die dezelve by zyn leven had doen vervaardigen,) begraven ligt. Alhier, is ook eene kleine *Fransche Gemeente*, onder het opzicht van eenen Predikant. De *Roomsgezinden* hebben, binnen die Stad ook een *Kerkhuis*.

Dicht by de Kerk, staat het STADHUIS; 't welk een oud fraai gebouw is. Onder het zelve, is de *Hoofdwacht* der Krygsbezettinge. Desgelyks, heeft men daar, een *Hospitaal*; dat zeer groot is, en in tyden van oorlog, wel gebruikt word, ten dienste der zieken en gekwetsten, uit het leger. Voorheen, was daar eene *Abdy* der Monniken der *Cisterciënser* Order, welke daarna in een *Oud Mannen Huis* veranderd is.

De Regeering der Stad bestaat, uit een DROSSAART; die te gelyk *Kastelein* en *Dykgraaf* van 't gansche Land van *Heusden* is: drie BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN, met hunnen *Sekretaris*. En behalven deze, verscheidene OUD-RAADEN; uit welke de *Borgemeesteren* en *Schepenen*, jaarlyks, verkoren worden.

In dit *Land van Heusden* liggen XVII DORPEN, die alle ten deele *Vrye* — ten deele *Ambachts Heerlykheden* zyn. Zy worden onderscheiden in BOVEN — en BENEDEN DORPEN.

De BENEDEN DORPEN zyn, deze tien;

WYK, noordwaard van de Stad, behoord noodzakelyk omschreven te worden, WYK, *in het Land van Heusden*; ten einde deze plaats niet te verwarren, met *Wyk* tegen over *Maastricht*, *Wyk* by *Duurstede*, *Wyk op Zee*, *Beverwyk*, *Katwyk* enz. Dit is een groot en aanzienlyk Dorp: omringt, met verscheidene oude Adelyke Sloten: als WYHERSTEIN: EIKENSTEIN: KRAANENBURG enz. Voorheen, was daar ook 't Slot OP DEN BERG genoemt, staande, op een hoogen Heuvel: 't welk daarna vervallen is. Het behoord, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *J. Kretschmar*, Kollonel en eerste Major, in het Regement *Hollandsche Guarde* Infanterie; die ook Heer is, der daarby gelegen Dorpen, VEEN en AALBURG.

VEEN heeft desgelyks eene omschryving nodig, van *Veen*, by *Heusden*, of in 't *Land van Heusden*; ten einde dit Dorp

te onderscheiden, van 't *Rheenensche Veen*, *Ankeveen*, *Wavereveen*, *Aarlanderveen* en veele andere. Het is mede geen onvermakelyk Dorp, aan de *Maas*; behoorende, als eene *Ambachts-Heerlykheid*, aan den gemelden Heer *Kretschmar*. De Schepen, die hier langs de *Maas* afvaaren, moeten by dit Dorp aanleggen, en den *Hollandschen Tol* betalen. Deze *Tol* was eerst te *Heusden*: dan, sedert de *Maas*, by die Stad, zodanig eene verandering in haaren loop gemaakt heeft, (gelyk hiervoor is aangemerkt,) is dezelve naar dit Dorp verlegt.

Tusschen *Wyk en Veen* was, eertyds, een *Klooster* der zogenoemde *Tempel Heeren*, Monnikenhof, genoemd: dan, daarvan zyn thans niet meer dan eenige vervallen overblyfzelen te zien.

Aalburg, eene Ambachts Heerlykheid van den zelven Heer *J. Kretschmar*, ligt aan den Dyk, die de oude Kil der *Maas* omvangt, tusschen *Wyk* en *Heusden*. Aldaar ziet men, het oud Adelyk Huis Kraajenveld.

Heesbeen, nader by *Heusden*, niet verre van de *Oude Maas*, is wel Kerkelyk vereenigt, met *Aalburg*: dan, anderzinds eene afzonderlyke *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer *Kaspar Adolf*, Baron van *Romberg*, Heer van *Bladendorf* enz. Daar dicht by, ligt een Kasteel, 't Huis te *Heesbeen*, genoemd, aan den Ambachtsheer behoorende.

Doveren of *Doeveren*, aan de *Oude Maas*, is een *Dorp* en *Ambachts Heerlykheid*; welker Bezitter is de Heer Mr. *Jakob Arend*, Baron de *Perponcher Sedlnitsky*, eerste en voorzittend Raad van den Raade, en Leenhove van *Brabant* enz. De Kerk van dit Dorp staat, op eene *Oude Schans*; die, de Schans op *Doveren*, genoemd word.

Genderen is wel, als eene *Kombinatie*, met *Doveren*, in het Kerkelyke, onder het opzicht van éénen Predikant: dan, heeft eenen byzonderen *Ambachtsheer*; welke is, de Heer *Vincent Gustaaf*, Graaf *van Hompesch*, beschreven, in de Ridderschap van *Holland*, beneven Kollonel van het Regiment *Guarde Dragonders* enz. enz.

Eethen * en Meeuwen, beiden westwaard van *Heusden* gelegen, zyn twe *Hooge* en *Vrye Heerlykheden*, behoorende bei-

* Dit Eethen moet niet verwarred worden, met Ethen, een Dorp in de Baronie van Breda.

beiden, aan den Heer Mr. *Abraham van Bleiswyk*, Raad en Sekretaris der Stad *Gorinchem*. By 't laatstgenoemde Dorp, staat een oud en aanzienlyk Slot, 't HUIS te *Meeuwen*, genoemd. Onder *Meeuwen* behoord mede HAGOORT; eene Buurtschap, waar geen Kerk is.

BABYLONIE-BROEK, by verkorting, daarom streeks blootelyk BROEK, genoemd, is eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den boven gemelden Heer van *Eethen* en *Meeuwen*. Hiermede is in 't Kerkelyke verknocht, het Dorp *Hil*, in den *Lande* van ALTENA.

DRONGELEN, aan de *Oude Maas*, is eene *Ambachts Heerlykheid*, bezeten, by den Heer Mr. *Paul le Leu de Wilhem*, Raad in de Vroedschap der Stad *Haarlem*. In het Kerkelyke, is de Gemeente van dit Dorp met die van EETHEN verknocht.

DE BOVEN-DORPEN 's *Lands* van HEUSDEN zyn deze zeven.

HEDIKHUIZEN, by verkorting *Hekese*, ligt aan de *Maas*, zuid-oostwaard van *Heusden*: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer *Leonard de Jong*; die ook Heer van *Raamsdonk* is, Kollonel by de Kavallerie en Lieutenant Generaal Kwartiermeester der Infanterie van dezen Staat. Van dit Dorp, liep de Maas eertyds westwaard, naar *Geertruidenberg*, en vervolgens naar de Zee; en aldaar begind ook noch de *Oude Maas*, die een gedeelte is der *Kil*, door welke die rivier toen haaren loop nam. Dit Dorp is byzonder bekend geworden, door den doorbraak der *Maasdyk*, 's nachts tusschen den 24 en 25 *December* 1740: waardoor, behalven een gedeelte van 't *Land* van *Heusden*, ook het *Land* van *Altena* ondervloeide: en zeer groote schaden en ongemakken, den Inwooneren werden toegebracht.

HERPT ligt naby *Hedikhuizen* (gelyk de Gemeenten dier beiden Dorpen, Kerkelyk, saamgekombineerd zyn.) Na overlyden, van den Heer Kaptein *Herman Doys*, in wiens geslachte deze Heerlykheid een' tyd lang geweest was, is zy meer dan éénmaal van Heer veranderd. Thans heeft dezelve eene *Ambachtsvrouwe*; welke is, Vrouwe *Johanna Hermanides*, Weduwe van wylen den Heer *Theod. van den Houten*. Aldaar, is ook een Kasteel, aan deze Heerlykheid behoorende.

Op den grond van dit Dorp, lag weleer de *Abtdy* van BEERNE of BERN, aan de *Maas*, tusschen *Hedikhuizen* en *Hemert*. Voorheen, was 't geweest, eene *Ridder-Hofstede*; behoorende, aan *Fulko van Bern*. Dees' Heer mede plichtig zynde, beneven *Herman* van *Kuik* en andere Edelen, die den Broeder van Graaf *Diderik* VI van *Holland*, FLORIS genoemt, by *Abstede* buiten *Utrecht*, om 't leven gebracht hadden, wond zich genoodzaakt, om in 1134, tot eene boete voor dit wanbedryf, van zyn Huis, eene *Abtdy* te stichten van de *Premonsteiter order*; die de Abtdy van *Beern* of *Bern*, genoemd werd: waartoe sommige *Monneken*, uit de Abtdy van *Marienwaard*, derwaard verplaatst werden. Deze *Abtdy* is, in de Spaansche troubelen verwoest: gelyk, de daaraan onderhoorige Landeryen, door 's Lands Staaten, aan geslagen en verkocht werden. Thans staat, op dezelfs plaats, eene *Boerenwooning* en zyn van de *Abtdy* zelve, weinige of geene overblyfzelen te zien.

Zuidwaard van daar, langs de grenzen der *Majorie* van 's *Bosch*, liggen de overige DORPEN der LANGSTRAAT: naamlyk, de *Oostelyke*, onderscheiden, van de *zes Westelyke*, die aan de Hooge Vierschaar van *Zuid Holland* onderhoorig zyn: naamlyk:

BAARTWYK, naby *Waalwyk*; een groot Dorp: eene *Hooge* en *Vrye Heerlykheid*, behoorende, aan Jonkheer *Karel Joseph* Baron *de Ovetschie*, Burggraaf van *Houlle* enz. Tusschen dit *Baartwyk* en *Drunen*, (een Dorp op den grond der *Majorie*) is, in den jare 1766, een *Overlaat* gemaakt, ter breedte van 160 — en ter lengte van 465 Roeden; waardoor, 't water, 't welk genoegzaam alle winters een groot gedeelte der Majorie overstroomd, naar de *Oude Maas* en door dezelve naar den *Bies Bosch*, word afgeleid. Dit middel, om de *Majorie*, en zelfs ook de Stad 's *Bosch*, van het water te ontlasten, was reeds, in 1658, voorgeslagen, door den Landmeeter, *J. Bastingius*: en is, in 1757 aangeprezen en betoogt, door den Heer *J. Pierlink*, Kaptein Ingenieur; die het zelve ook werkstellig gemaakt heeft, in den gemelden jare 1766: met dien gewenschten uitslach, dat men, in 1767 en volgende jaren, in 's *Bosch* en de *Ommelanden*, weinig ongemak van dit water hadde. Alleenlyk, in den winter 1770 en 1771, hebben die *dwarsdyken* al het water ('t welk, dies tyds, in alle de rivieren, tot eene meer dan gewoone hoogte, was opgestegen) niet konnen keeren; het welk, door overstrooming en door kwelling,

ning, het Land van *Heusden*, zeer heeft doen ondervloejen.

ELSHOUT, * zuid oostwaard van *Baartwyk*, beneven 't Dorp OUTHEUSDEN, en HULTEN, eene kleine Buurtschap, maken samen uit, een *Hooge* en *Vrye Heerlykheid*; welker Bezitter is, de Heer *F. J. van Cammingu*, Overste Lieutenant van 't Regiment *Oranje Friesland*. In het Kerkelyke, is de Gemeente van *Elshout* vereenigt, met *Baartwyk*.

HONDSOIRD, doorgaans ONZENOORD genoemd, is eene *Hooge* en *Vrye Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Joh. van Half Wassenaar*; die, te gelyk Heer is van 't nabuurig NIEUWKUIK, op den Brabantschen grond. Dit *Hondsoird* is geen Kerk Dorp. Daarby, staat een deftig Slot, 't Huis *Onzenoord*; waarop de Heer 's zomers verblyft.

VLYMEN, niet meer dan een uur gaans van 's *Bosch*, word gerekend, het uiterste Dorp in de *Langstraat*: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer *Martin van Barneveld*, Vryheer van *Noordeloos*; die ook Ambachtsheer van ENGELEN is. In dit Dorp ontstond den 2 *Juny* 1746, een felle *Brand*: welke, vermits de wind straf uit den zuid oosten waaide, van huis tot huis voortging; overslaande, van *Vlymen*, naar *Onzenoord*, en van *Onzenoord*, naar *Nieuwkuik*: waardoor, in dien éénen dag, in deze drie Dorpen, omtrent 300 Huizen vernield en andere zeer beschadigd werden. En, byaldien niet een *Bosje*, ten westen van *Nieuwkuik*, den Brand gestuit hadde, zou ook 't naast daarby liggend Dorp, *Drunen*, in gevaar geweest zyn, dien zelven ramp te ondergaan. Door zodanig een ongemeenen Brand, hebben deze Dorpen veel van hun aanzien verloren: dewyl de Huizen, alhoewel weder opgetimmerd, niet weer tot hunnen voorigen staat gebracht zyn geworden.

ENGELEN, een klein Dorp, ligt zeer vermakelyk, ter rechter — en slinker oever der rivier de *Dieft*; die van 's *Bosch* naar de *Maas* vloeid. De Kerk, die zeer klein is, in de de meeste Huizen staan, in eene rei langs den Dyk, aan en slinker zyde der gemelde rivier. Wat dit Dorp aangenaam maakt, is,

* Dit *Dorp* ELSHOUT moet onderscheiden worden, van de Buurtschap ELSHOUT, in den *Alblasserwaard*; waarvan, hiervoor gemeld is.

is, de doorvaart der Schepen, die dagelyks van en naar 's *Bosch* vaaren. En dit 't eenig *Hollandsch Dorp* zynde, dat aan de *Diest* ligt; word aldaar de *Tol* ontfangen der Schepen, die van boven, 't zy de *Waal* of *Maas* afkomende, naar 's *Bosch* vaaren; gelyk ook, van die uit 's *Bosch* de gemelde rivieren opwaard willen: dewyl die niet by — of omtrent het Dorp, VEEN, (waar anders de gewoone *Hollandsche Tol* is,) komen. Naby dit Dorp, lag eertyds eene groote vierkante *Reduut*, de SCHANS te ENGELEN genoemt: dan, deze is daarna geslecht; zo verre, dat niet meer, dan de overblyfzelen der Wal en Gracht, daarvan te zien zyn. By deze Schans, ontlast zich de zogenoemde *Bossche Scheitsloot*, die langs den Hollandschen Dyk loopt, door een Sluis in den *Diest*. Dewyl 't *Ommeland* van dit Dorp zeer laag is, en in den wintertyd, gewoonlyk onder water staat, word 't niet oneigen, het *Engelermeir*, genoemt.

Alle de *Predikanten* der gemelde Landen van *Altena* en *Heusden* behooren tot de *Klassis* van GORINCHEM.

Ten zuidwesten van *Engelen* aan de *Maas*, ziet men BOKHOVEN of BUCHOVEN; 't welk wel, door 't *Hollandsch gebied* word ingesloten, dan, anderzinds, eene *Vrye* en *onafhanglyke grond* — *Heerlykheid* op zich zelve is; hebbende den titel van een *Graafschap*: thans behoorende, aan *Louis Anne Alexander* van *Montmorency*, Prins van *Robecq*, Grave van *Estaire* enz. enz.

Deze Heerlykheid heeft, tot de Provincie *Holland*, geene de minste betrekking; staande, onder de bescherming van den *Prins*, *Bisschop* van LUIK. Het Dorp is niet groot: doch pronkt met een deftig oud Slot, 't HUIS te *Bokhoven* genoemd: 't welk in de Spaansche oorlogen veel geleden, en van zyn voorig aanzien verloren heeft. Dit Kasteel strekt nu tot de wooning voor den *Drossaart*. De Ingezetenen dezer plaats bestaan, in enkele *Roomsgezinden*; die daar hunnen Godsdienst openbaar, met alle de daartoe behoorende plechtigheden, oeffenen: weshalven, op *Sakramentsdag*, wanneer aldaar eene openbaare *Processie* (omdracht) gehouden word, veele *Roomsgezinden*, uit 's *Bosch* (waarvan het niet meer dan anderhalf uur gaans, verwyderd is,) en uit andere omliggende plaatzen, derwaard toevloejen, ter bywooning dezer plechtigheid.

Ten

Ten zuiden van den *Biesbosch*, en van het *Hollands diep*, ontmoet men eenige PRINCE — HEERLYKHEDEN: behoorende, naamlyk, aan het Doorl. Huis van ORANJE en NASSAU: welke mede op den *Hollandschen bodem* liggen. Deze zyn, de *Hooge Heerlykheden*: GEERTRUIDENBERG: de EMILIE-POLDER: de ZWALUWE: ZEVENBERGEN: en, eindelyk, NIERVAART *.

Deze gemelde Heerlykheden grenzen, ten zuiden aan de *Baronie* van BREDA; met welke, zy voorheen altyd zyn verknocht geweest. Deze Heerlykheden hebben, beneven het *Marquisaat* van *Bergen op Zoom*, en veel meer andere gezaamlyk behoord, onder het wyd-uitgestrekt *Graafschap* STREYEN; welks *Stamhuis* lag, naby *Oosterhout*; alwaar, de overblyfzelen daarvan noch te zien zyn. En dit *Graafschap* is, daarna, in verscheidene BYZONDERE *Heerlykheden* verdeeld; onder welke ook die waren; welke wy zo even genoemd hebben. Het zelfde *verschil*, dat langen tyd, tusschen de *Hertogen* van *Brabant* en de *Graven* van *Holland*, wegens de *Heerlykheid* van HEUSDEN, (gelyk, hiervoor, is aangemerkt,) in wezen was, heeft ook plaats gegrepen, aangaande de *Baronie* van BREDA, en deze daar aan onderhoorige *Heerlykheden*: tot dat, eindelyk, deswege een ver-

* Behalven die gemelde vyf zyn, daarom streeks noch VIER andere *Prince* — *Heerlykheden*: naamlyk, de *Baronie* van BREDA: de WILLEMSTAD: STEENBERGEN en PRINCELAND: dan, dewyl deze vier eigenlyk tot BRABANT behooren; zullenwe de *Beschryving* daarvan bespaaren, totwe aan de GENERALITEITS LANDEN, gekomen zyn.

vergelyk getroffen werd *. Zy zyn aan het Graaflyk NASSAUWSCH HUIS gekomen, alreeds in 1404, door het huwelyk van Grave ENGELBERT I van *Nassau*, met *Johanna*, de eenige overgebleven *Erfdochter* uit 't oud Adelyk Huis van POLANEN, welke alle de *Heerlykheden* van dat Huis, aan hem ten huwelyk medebracht. Dees' ENGELBERT was Stadhouder van *Brabant*: en de Overgrootvader van dien Grave HENDRIK van NASSAU; die in 1515, door zyn huwelyk met *Klaudia* van *Chalons*, het Prinsdom ORANJE, in *Frankryk*, bekwam: welke Hy naliet, aan zyn eenigen Zoon, *René*, of *Re-*

* Het is wat zeldzaams, 't welk *Simon* van *Leeuwen* (*Batavia Illustrata* bladz. 1219.) uit goede Schryveren verhaald: dat, naamlyk, alle de *Hertogen* van *Brabant*, ter gelegenheid hunner *Inhuldiging*, plechtiglyk moesten zweeren, GEERTRUIDENBERG en HEUSDEN, weder onder BRABANT te zullen brengen: en dat de *Graven* van *Holland* daartegen moesten zweeren, die zelve *Heerlykheden* onder HOLLAND te zullen houden. Deze zake had geene onwelvoegzaamheid, zo lang de *Hertogen* van *Brabant*, van de *Graven* van *Holland*, onderscheiden waren: maar, sedert den jare 1436, toen FILIPS de *Goede* van *Bourgonje*, die te vooren reeds *Hertog* van BRABANT was, te gelyk, na de t'onderbrenginge zyner Nicht, *Jakoba* van *Beyeren*, *Grave* van HOLLAND werd; zyn die beiden *Heerschappyen* onder *één Hoofd* geraakt; zonder dat ten aanzien van dien gemelden *eed* te doen, eenige verandering gemaakt was. Ten einde, dan, zodanige tegenstrydigheid, in eene zo tedere zake, als de *eed* is, in 't vervolg te verhoeden, zyn, ingevolge het IIIde *Artikel* van den *Munsterschen Vrede* des jaars 1648, (waarby het *Uti possedetis* bepaald werd) beiden *Filips* IV, Koning van *Spanje*, en de Heeren *Staaten Generaal*, van dezen eed ontslagen: vermits dat *Artikel* medebracht: dat elk zyne Landen, gelyk zy ze toen bezaten, behouden zoude.

Renatus; die *Stadhouder* van *Holland* was. Dees' Prins, pas 32 jaren oud zynde, en ongehuwd, sneuvelde, in 1544, in het beleg van *S. Desier*, in *Champagne*; nadat Hy, aan zynen Neef, Grave *Willem van Nassau*, (die toen niet meer dan elf jaren oud was,) zyn Prinsdom *Oranje*, beneven alle de goederen, in de NEDERLANDEN, welke uit den Huize van *Polanen*, van 's Vaders wege, hem waren toegevallen, by Testament vermaakt had: naamlyk, de Baronie van BREDA; de Heerlykheid GEERTRUIDENBERG enz. Dees' Grave WILLEM van NASSAU is die zelve *grondlegger* der *Nederlandsche Republiek*, die, met den naam van Prins WILLEM I van *Oranje*, eeuwig zal blyven leven in de harten der Nederlanderen * Van Prins *Willem* I zyn, derhalven, deze goederen in de rechte lyn afgedaald, op WILLEM III, Koning van *Groot Brittanje*: en na deszelfs overlyden, in 1702, op zyns Vaders zusters kleinzoon, Prins JOHAN WILLEM FRISO, van *Nassau Diets*, *Erfstadhouder* van *Friesland*; Grootvader van zyne Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM V van ORANJE en NASSAU.

De *Heerlykheid* GEERTRUIDENBERG in 't

* Daaruit ziet men in 't verbygaan, dat deze schoone *erfenisse*, de eerste aanleiding geven moest, tot de voorkomst van WILLEM I, naar deze *Nederlanden*: alwaar, Hy, door zyn huwelyk met *Anna* van *Egmond*, in 1550, ook de Graafschappen BUUREN, LEERDAM, YSSELSTEIN enz. in bezit kreeg: en kortetyd daarna, door KAREL V, tot die Hoogewaardigheden verheven werd; die Hem in staat stelde, om zo veel goeds, ter verkryginge van *Neerlands* vryheid, uit te werken.

't byzonder betreffende: deze word ten oosten, door de rivier de *Donge*, van de *Zuid Hollandsche* Dorpen in de *Langstraat*, afgescheiden.

Hiervan is de *Hoofdstad*, GEERTRUIDENBERG; die daaromstreeks, kortheidshalve, blootelyk den BERG word geheten; en eertyds, *S. Geertruidenberg*, in 't Latyn *Mons Sanctæ Geertrudis*. Zy ligt aan de uitwatering der gemelde rivier, de *Donge*, in den *Bies-Bosch*: drie uuren van *Breda*, en omtrent eeven zo verre van *Heusden*. Zy zou haaren naam ontfangen hebben, van *Ste. Geertruid*; aan welke de stichting der *Kerk* dezer Stad word toegeschreven *. Zy is eene

* Dat die Stad dus genoemt zy, ter eere van *Ste. Geertruid*; (die gehouden word, voor een Dochter van *Pepin de Landas*, den eersten Hertog van *Brabant*,) laat zich gemaklyk verstaan: vermits men, in de Roomsche tyden, niet alleen *Kerken*, maar ook geheele *Steden* en *Dorpen*, naar zodanige gewaande *Heiligen*, benoemde: waarvan, in de Nederlanden, tot voorbeelden verstrekken: S. OMER: S. AMAND: S. TRUYE: enz. maar, hoe, in den naam dezer Stad, 't woord BERG te pas kome; daar de Stad, in eenen lagen moerassigen grond ligt; en geen *Berg* — of Bergs — gelykenisse, daaromtrent, te bespeuren is; schynt twyfelachtig. Wy zien dit zelve mede stand grypen, in andere plaatzen, daaromstreeks: als ZEVENBERGEN: STEENBERGEN: en BERGEN op ZOOM. Daarom is *Johan Melanus*, (*in Indiculo Sanctorum Belgii*,) van die gedachte: dat 't woord *Berg*, hier, in eene geheel andere betekenisse voorkome, dan —, van een *hoogte* of *heuvel*. Hy schryft: *Non significat Montem*, *sed Portum*; *a Teutonico*, BERGEN; *quod est abscondere*. Dat is: *Dit woord betekend*, *geen Berg*, *maar een Haven*; *van het Duitsch woord*, BERGEN; 't welk iets *verbergen* of *bewaren zeggen wil*. Wil men deze gedachte, die niet onaanneemlyk is, omhelzen; zou men 't daarvoor houden: dat, by de Stad eene bekwaame *Haven* was, haaren uitgang hebbende, op de *Maas*; (die langs — of niet verre van deze Stad, verby liep,) waarin men de Schepen, in tyden van onweer, *bergen* konde.

eene middelmatige Stad, van 454 Huizen, en omtrent 1500 Inwooneren; die, voor een groot gedeelte bestaan, van de *Visschery*, voornaamlyk, van *Steur*, *Zalm* en *Elft*, in den *Bies-Bosch*. De *Visch* word daar dagelyks by afslag op de Markt verkocht, en terstond naar *Brabant*, *Vlaanderen* en andere Provincien, zelfs geheel naar *Parys*, verzonden, met *Karren*, die in gereedheid staan; en nacht en dag door rijden; ten einde dezelve, zo versch, als mogelyk is over te brengen. Deze *Visschvangst* was voorheen zeer overvloedig. Men zegt, dat eenmaal in eenen dag, 18000 *Elften* gevangen werden. In 't einde der voorige eeuw, waren in een jaar gevangen, 40000 *Zalmen*, en 8999 *Steuren*: en, men voegt daarby, dat, ten einde de volle 9000 te mogen hebben, door den Kommandant, den laatsten dag van het jaar, eene groote premie beloofd was, aan dien, die noch eenen *Steur* zou hebben konnen vangen: doch, te vergeefs. De verpachting van het water van dien *Biesbosch*, ter Visschvangst, brengt aanzienlyke geldsommen op, aan het *Domeinen Komptoir* van zyne Hoogheid.

Prins WILLEM I, dien deze Stad en Heerlykheid, al in den aanvang der Spaansche onlusten ontvreemd, doch, ingevolge de *Pacificatie van Gent*, in 1576, weder hersteld was, heeft deze Stad zeer wel doen *versterken*; welker Omheland, door middel der Sluizen van den *Emilie-Polder*, kan onderwater gezet worden. Prins MAURITS van ORANJE heeft, in den jare 1580, aldaar beginnen te stichten, het *Groot* PRINCE HOF, dus toegenoemt ter onderscheiding, van het *Klein* PRINCE-HOF; 't welk daar tegen aanstoot, en thans bewoond word door den Kastelein en Rentmeester dezer Heerlykheid. Men meend, 's Princen toeleg, in de stichting van zulk een groot gebouw geweest te zyn, om den *Raad van Brabant*, aldaar te plaatzen, en in het zelve te doen vergaderen, tot meer gemak der Inwooneren dezer Provincie; welke die Rechtbank onderworpen zyn. Het is langen tyd bewoond, door den *Kommandant* dezer Vesting: doch, dewyl het zeer begon te vervallen, en genoegzaam onbewoonbaar te worden; zal 't eerstdaags weder worden hersteld: waartoe, men zegt, de aanbesteedinge reeds geschied te zyn. De *Kommandant* van 't *Krygsvolk* dezer Vesting, (gemeenlyk in één Bataillon bestaande,) heeft onder zich een' *Groot Major*, en een *Onder Major*. Alle de *Kommandanten* van *Geertruidenberg*, hebben de eere, van *Successeuren* te zyn van Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE;

die,

me, in den jare 1593, (toen die Stad, te vooren in 1589, door den Hertog van *Parma* vermeesterd, door Prins Maurits herwonnen was) door de Staaten, tot *Kommandant* of *Gouverneur* dezer Vesting, aangesteld werd: doch, dewyl die Prins eerst negen jaren oud was, onder het opzicht van den Heer *Arend van Duvenvoorden*. Gelyk ook de *Heerlykheid* zelve, uit kracht van het Testament zyns Vaders, Prins *Willem* I, aan dezen Prins, als zyn *Erfgoed*, was aanbedeeld. Zie *J. Commelin* 't Leven van Prins *Frederik Hendrik*: *bladz.* 2. Buiten de gemelde, is, ten aanzien der lotgevallen van *Geertruidenberg*, niet veel byzonders aanteemerken; dan alleen, dat aldaar tweemaal, te weten in den jare 1575, in den *Spaanschen* Oorlog, tusschen de Gemagtigden der Staaten en die van *Don Louis de Requesens*, en in 1710, in den Oorlog over den Troonsopvolging, tusschen de Gezanten der Oorlogende Mogendheden, eene *Vredehandelinge* begonnen was, doch die beide vruchteloos afgeloopen zyn.

De GEREFORMEERDE GEMEENTE dezer Stad word bediend door twe *Predikanten*. Omtrent een derde deel der Inwooneren dezer Stad is den *Roomschen Godsdienst* toegedaan; die aldaar een *Priester* en *Kerk* hebben.

De *Stads* REGEERING bestaat, uit een *Schout*, twe *Burgemeesteren*, zeven *Schepenen*, een *Thesaurier* en een *Sekretaris*. Het STADHUIS, waarin dezelve vergaderen, staat op een groote en zeer in de lengte uitgestrekte markt.

Naar deze Stad, word die groote *Waterplas*, die een overblyfzel is van den *S. Elizabethsvloed* van 1421, daar rondomstreeks, gemeenlyk, het BERGSCHE VELD, genoemt. Anderszins, draagt zy den naam van den BIES-BOSCH: ter oorzake van de menigte der *Biezen*, die rondom naby den Strand in dit water groejen; die jaarlyks afgesneden, en met geheele Scheepsladingen naar elders verzonden worden: dus dit water van verre niet anders, dan als een *Bosch vol biezen*, zich vertoond.

Alreeds, voor een geruimen tyd, is er een *ontwerp* geweest, om van deze Stad een KANAAL tot *Breda* te graven, waardoor men, uit de laatstgenoemde Stad, veel spoediger en gemakkelyker, dan door de *Mark*, naar *Holland* zou konnen vaaren: dan, tot hiertoe, is niets van deszelfs uitvoering geworden.

Tot de Hooge Heerlykheid van *Geertruidenberg*, behoord mede, het Dorp MADE; gemeenlyk, de *Mey* genoemt: om-

 trent

daar het gebalzemd; en vervolgens naar Leeuwaarden overgevoerd werd.

NIERVAART, eigenlyk *Nieuwervaart*, is eene Hooge Heerlykheid, tusschen de *Roovaart* en het *Hollands Diep* gelegen. Daarin ligt:

De KLUNDERT: eertyds een Dorp, en toen ook NIERVAART geheeten: dan, door Prins WILLEM I, in den jare 1583, te gelyk met de naby gelegen WILLEMSTAD, met Wallen en Grachten omringt: en sedert dien tyd, KLUNDERT, genoemt. Zy is nu eene geregelde *Vesting*: doch, van geen groot begrip. Daarom, is zy altyd met eenig *Krygsvolk* bezet: staande onder 't bevel van een' *Groot Major*; welke afhangt van den *Gouverneur* der *Willemstad*. Zy ligt, aan het water de *Roovaart*, die van de rivier de *Mark* naar het *Hollands Diep* loopt: en aan de overzyde van dit water, is eene tamelyk groote *Schans*; die van de Binnen zyde, Stadwaard, open is, doch, naar de Buiten zyde, de gedaante heeft van een *Kroonwerk*: wordende deze Schans, BLOEMENDAAL, genoemt. De Stad is eil bebouwd: en daar binnen bevinden zich, eenige opene vakken, waar geene Huizen staan. Het getal der *Huizen*, beloopt niet boven 300. De *Hervormde Gemeente* dezer Stad is, aangemerkt 't gering getal der *Roomsgezinden*, redelyk talryk; staande, onder het opzicht, van éénen *Predikant*; die, (gelyk alle de *Predikanten* dezer te vooren genoemde *Prince Heerlykheden*,) der *Klassis* van DORTRECHT aangeschreven is. De KERK, die in het midden van een groot plein staat, is een nieuw en fraai gebouw. Zy is gesticht, of immers voltooid, in den jare 1740, in de plaats der *oude Kerk*, die, in den jare 1737, geheel was afgebrand. Op een ander plein dezer Stad, staat 't RAADHUIS: en daar dicht by, een *Kasteelç* dat 't PRINCE HUIS genoemt — en, bewoond word, door den Rentmeester van zyne DOORL. HOOGHEID. De STADS REGEERING bestaat, uit een' *Baljuw*, twe *Burgemeesteren* en zes *Schepenen*. De Stad word, in 't midden, doorsneden, van een gracht, die uit de *Roovaart*, geleid is naar het *Hollands Diep*; met welke zy zich vereenigt, ten noorden der Stad, ter plaatze, daar weleer een Schans, 't Noord Fort, genoemen, gelegen heeft.

Van

Van daar, het *Hollands Diep* overstekende, beland men in den HOEKSCHENWAARD: die ten westen van 't *Eiland* van *Dortrecht* ligt; waarvan dezelve door de *Dortsche Kil* is afgescheiden: hebbende ten noorden de *Oude Maas*: en ten zuiden het *Hollands Diep*: en wordende ten westen door het water het *Spuy* afgezonderd, van de Eilanden *Voorn* en *Putten*. Het is eene zeer vruchtbaare Landstreek, bestaande omtrent 10 uuren gaans in den omtrek.

Aldaar, ontmoet men eerst het *Baljuwschap* van STRYEN: het welk noch heden zyn naam behouden heeft, van het Oud *Graafschap*, STRYEN; dat, in voorige tyden, zeer verre zich uitgestrekt heeft, over de Baronie van *Breda*, 't Marquisaat van *Bergen*, de Landen van *Zevenbergen*, *Geertruidenberg* enz. die nu, en al sedert den grooten watervloed van 1421, door het *Hollands Diep* daar van afgescheiden zyn. De overblyfzelen van het Slot STRYEN, het Stamhuis der oude *Graven*, zyn in de nabuurschap van *Oosterhout*, in de *Baronie* van *Breda*, noch te zien. De jegenwoordige Baljuw is, de Heer Mr. GERARD DE BEVERE, in den achten der Stad *Dortrecht* enz.

Het *Dorp* STRYEN geeft thans zyn naam, aan dit *Baljuwschap*: het welk zeer groot en volkryk is. De Ambachtsheer dezer plaats is, de Heer *Math. Lestevenon*, Heer van *Berkenrode*, Oud Schepen van *Amsterdam*, en Ambassadeur van den Staat, aan 't Hof van *Frankryk* enz.

Het STRYEN SAS is eene Buurtschap, zuidwaard van *Stryen*: dus genoemd, dewyl het water van den Stryenschen Polder, aldaar door een *Sas* of *Sluis* in het *Hollands Diep* zich ontlast. Alhoewel de Inwooneren dezer Buurt-

 schap,

schap, Kerkelyk, aan de Gemeente van Stryen onderhoorig zyn, is toch de *Buurtschap* zelve, in 't Borgerlyke, een gedeelte der Heerlykheid *Klundert*: waarvan zyne Doorl. Hoogheid, de Heer Prins van ORANJE en NASSAU, Bezitter is. Vóór den jare 1421, het groot nu tusschen beiden schietend water, het *Hollands Diep*, noch niet in wezen zynde; zo was die Buurtschap, als een vast land met de Heerlykheid *Klundert* verknocht. Tusschen *Stryer Sas* en *Moerdyk*, daar 't *Hollands Diep* 't nauwst is, heeft men een voornaam *Veir* voor die uit *Holland* naar *Brabant* reizen: zynde dit 't Veir, by welkers overtocht zyne Doorl. Hoogh. Prins JAN WILLEM FRISO van *Oranje*, in 1711, verdronken is: gelyk reeds hiervoor, by den *Moerdyk*, is aangemerkt.

Ten westen van 't *Stryer Sas*, aan het *Hollands Diep*, ligt NUMANSDORP: 't welk meer bekend is, met den naam van BUITENSLUIS: eene Heerlykheid, die verscheidene Ambachtsheeren heeft; want, alle die 10 morgen Lands in de zo genoemde Gorzen van den *Numans Polder* in eigendom bezit, heeft daardoor het recht, om onder de Ambachtsheeren te worden aangeschreven; die uit het midden Hunner drie *Gemachtigden* aanstellen, welke de Heerlykheid bestieren: van welke, jaarlyks, een afgaat, en een ander aankomt.

KLAASWAAL een Dorp, een uur gaans noordwaard, van *Numansdorp*, en omtrent te midden dezes Waards gelegen, behoord, met *Numansdorp*, gemeenzaamlyk, aan even dezelve *Ambachtsheeren*.

WESTMAAS is mede een Ambachts Heerlykheid behoorende, aan den Heer Mr. *Joh. de Roo*, Sekretaris der Weeskamer te *Dortrecht*.

CILLERSHOEK; eene Ambachts Heerlykheid, welker Bezitter is, de Heer Mr. *Joh. Wouter Valkenier*.

Daar digt by, ziet men S. ANTHONY-POLDER; mede een Dorp en Ambachts Heerlykheid, aan Vrouwe *Theodora Odilia*, Baronesse *Doys*, Douariere van der *Does*, behoorende.

's GRAVENDEEL, in het oostelykst gedeelte des Eilands, en naby de *Dortsche Kil*, behoord als eene Ambachts Heerlykheid, aan de Stad *Dortrecht*.

Deze

Deze VII gemelde *Dorpen* behoren onder het *Baljuwschap* van STRYEN. Doch, in dat zelve *Eiland* liggen, meer noordwaard, en nader by de *Oude Maas*, noch vier *Ambachts Heerlykheden*, die ten opzichte van het hoog Rechtsgebied, aan de Vierschaar van *Zuid-Holland* onderworpen zyn: naamlyk:

MAASDAM; aan een binnenwater, dat noch heden de *Oude Maas* genoemd word; behoorende aan Jonkheer *Arn. Joost* Baron *van der Duin*, Heer van *'s Gravemoer* en *Benthorn*, Generaal der Kavallery van dezen Staat, Gouverneur van *Breda* enz. enz.

PUTTERSHOEK, aan de rivier de *Oude Maas*: welke Heerlykheid behoord, aan de Familie van *Onderwater* te *Dordrecht*.

HEINENOORD; eigenlyk, *Heinskensoord*; aan de zelve rivier, doch meer westwaard: welke Heerlykheid bezeten word, van de *Freule*, *Sara Louisa Faget* van *Assendelft*.

MYNS-HEERENLAND, ook *Moerkerke* genoemd; behoord, als een Ambachts Heerlykheid, aan den Heer *Ary de Koningh*.

GODSCHALKSOORD, aan de *Oude Maas*; over welke, aldaar een voornaam Veir is. Het is geen Kerkdorp: dan, niet te min, eene *Vrye Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer van *Slingeland*.

In het westlykst gedeelte van den *Hoekschenwaard*, ontmoet men het *Baljuwschap* BEIERLAND: de gewezen bezittinge van den ongelukkigen *Lamoraal* Grave van *Egmond*, die in den jare 1568, te gelyk met den Grave van *Hoorn*, wegens zynen iever voor 's Lands Vryheid, te *Brussel* openlyk onthoofd is. Dees' Grave had in den jare 1557, dien Polder, (welke, sedert den *Elizabethsvloed* van 1421, onder het water was bedolven geweest,) de eerste

doen bedyken; en ter eere zyner Gemalinne *Sabina* van *Beyeren*, BEIERLAND genoemd. Daar na hebben Hun Edel Groot Mog. de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, deze Heerlykheid, die door dit Graaflyk Huis verkocht was, voor de Provincie genaast: en in 1781, dezelve in *drie* Ambachts Heerlykheden verdeeld, en voor een somme Gelds uitgegeven; waarvan de ééne OUD — de andere NIEUW — en de derde ZUID BEYERLAND worden genoemd. De jegenwoordige *Baljuw* is de Heer Mr. *Pieter Kornelis Pompe* van *Meerdervoort*, Raad in de Vroedschap der Stad *Dortrecht* enz.

In dit *Baljuwschap*, zyn door den tyd *drie Dorpen* aangelegt, die denzelven naam dragen, met de *Polders*, waarin zy liggen.

OUD BEIERLAND, aan de *Oude Maas*, is 't eerst gesticht: en door de menigte der Inwooneren, die, door de aangenaamheid en vruchtbaarheid van dit gewest uitgelokt, zich derwaard ter woon begaven, in weinige jaren, der mate toe genomen, dat 't nu van binnen naar eene taamlyke *Stad* gelykt. De *Hervormde Gemeente* word door twe Predikanten bediend. Deze Heerlykheid heeft weleer behoord, aan den Heer *Jan de Cerff*, Borgemeester te *Rotterdam*: daarna aan den Heer *Joh. Mart. van Harlingen*: dan, in 1767, is dezelve by openbaare veiling verkocht, aan Vrouwe *Jakoba Katharina van Schoonhoven*, Douariere van wylen den Heer *Pieter Meerman*, en Vrouwe van *Piershil*.

NIEUW-BEIERLAND ligt, ten zuidwesten van *Oud Beierland*, aan het water, de *Spuy*; dat dezen Polder afscheid van 't Eiland *Putten*. Hiervan, is Ambachtsheer *Martinus Backus*, Heer van *Valkenswaard* enz.

ZUID-BEIERLAND, dus toegenoemd, dewyl het zuidwaard ligt, van *Oud Beierland*, aan 't *Haringvliet*, is meest bekend, met den naam van den HITZERT. In den jare 1737, is deze Ambachts Heerlykheid, door de Staaten der Provincie, verkocht, aan zogenoemde *Gors-Heeren*, ten getale van acht en twintig; die den Polder in even zo veele *Portien* onder zich gedeeld hebben; en die, (ter zelver wyze,

als

gere *Nummendorp*,) drie *Gemachtigden* hebben; aan welke zy de bestiering der Borgerlyke zaken, in deze Heerlykheid overlaten.

Tot het Baljuwschap van *Beierland* behoren, ook twe bedykte *Plaaten*. De éene, de Beer genoemt, ligt schuins tegen over *Oud Beierland*, in de *Oude Maas*; en behoord, aan den Heer *Kornelis Anthoon Boon*. En de andere word genoemt, de Tien Gemeeten, liggende zuidwaard, van den *Hitsert*, in het *Haringvliet*. Deze Plaat behoord, aan den Heer *J. van Half-Wassenaar*. Zy is daardoor aanmerkelyk, dat de *Smyrnasche Schepen*, sedert eenige jaren, verplicht zyn, aldaar hunne *Quarantaine* te houden. Alle de Predikanten van dezen *Hoekschewaard*, uitgezonderd, dien van *Piershil*, behooren, onder de Klassis van Dortrecht.

Het Eiland PUTTEN ligt, naast by den *Hoekschewaard*: en is, niet anders, dan door een smal water, het *Spuy* genoemd, daarvan gescheiden. Men zegt, dat het zynen naam ontleend hebbe, van een Dorp Putten; 't welk, by de vereeniging van 't *Spuy* met de *Oude Maas* gelegen, door den vloed van 1421, zou vergaan zyn. Dit is een afzonderlyk *Baljuwschap*: welkers Baljuw den titel heeft van *Ruwaard* van *Putten*. Doch deszelfs Rechtsgebied strekt zich verder uit, dan over het eigenlyk gezegd *Land*, of Eiland *Putten*: naamlyk, mede over eenige Dorpen, buiten den Ringdyk: ook, over eenige *Dorpen* ten noorden der *Oude Maas*: en zelfs eenigen, in het Eiland Over Flakke enz. De jegenwoordige *Ruwaard* is, de Heer Mr. Diderik Bouwens.

Geervliet, de Hoofdstad van *Putten*, is klein, en thans onbemuurd: hebbende eene haven, die in de *Bornisse* uitloopt. Deze Rivier is eertyds zeer breed en diep geweest: en word toen dagelyks bevaren, door groote en wel beladen

den Schepen; die den Koophandel tusschen *Holland* en *Zeeland* onderhielden; die te *Geervliet* aanleggen en daar vertollen moesten. Dan, sedert dit water genoegzaam onbevaarbaar is geworden, voor zwaare Schepen; is deze van ouds vermaarde *Geervlietsche Tol* te niet geraakt, tot geen klein nadeel voor dit Steedje zelve. Merkwaardig is het *Slot*, te *Geervliet*; doorgaans het Hof van PUTTEN genoemt. Het is van een hogen ouderdom. Het strekte eertyds, tot de wooning der oude *Heeren* van *Putten*: en thans, is 't de verblyfplaats van den *Ruwaard*, wanneer daar jegenwoordig is: gelyk ook, in één van deszelfs vertrekken, de *Vierschaar* van den *Ruwaard*, benevens deszelfs negen *Leenmannen*, gespannen word. In den jare 1743, is dit Steedje, door Brand, jammerlyk vernield geworden: doch, sedert den opbouw der afgebrande Huizen, is 't fraajer geworden, dan te vooren. De *Kerk*, die by dezen Brand verschoond bleef, is zeer *oud*. Op deszelfs *Choor*, ziet men noch de *Graf-Tombe* der oude Heeren van *Putten*. De Ambachts Heerlykheid van *Geervliet* behoord, aan den Heer Mr. *Okker Gevaarts*, in den *Oudraad* der Stad *Dortrecht*.

Die zelve Heer is ook Ambachtsheer van twe andere Dorpen dezes Eilands; die, in het Kerkelyke, saam gekombineerd, (vereenigt,) zyn: naamlyk, van SIMONSHAVEN en van BIERT.

SPYKENES en HEKELINGE zyn twe Dorpen, 't eerst aan de *Oude Maas*, en 't twede binnenlands gelegen: welke, beiden, als Ambachts Heerlykheden behooren, aan Vrouwe *Margareta Backus*, weduwe van den Heer Mr. *Joh. Christ. van Geldorp*.

Alle de andere *Dorpen* liggen, buiten den *Ringdyk* van het Eiland *Putten*: en zyn de volgende:

ZUIDLAND, aan de overzyde van 't water de *Borniffe*, is een groot en zeer aanzienlyk Dorp. Het word ook BLINKVLIET genoemt: en was eertyds meest, met den naam van WESTENRYK, bekend. De Heer *Joh. Anth. van der Mersch* is Ambachtsheer van het zelve.

De KOORNDYK is ook, voorheen, met een' anderen naam bekend geweest: naamlyk, GOUDSEVAARD. Dit ligt onder eene afzonderlyke bedyking, als een Eiland, aan het *Haringvliet*. Deszelfs Ambachtsheer is de Heer *Lod. Ramsden*.

PIERS-

Piershil, oostwaard van den *Koorndyk*, en paalende aan *Beierland*, behoord mede onder dit *Baljuwschap* van Putten: en als eene Ambachts Heerlykheid, aan Vrouwe *Jak. Kath. van Schoonhoven*, weduwe *Meerman*; die ook Vrouw van *Nieuw-Beierland* is.

De Predikanten dezer gemelde Dorpen staan onder de Klassis van den *Briel*, anders, Voorn en Putten genoemt.

Aan de andere zyde der *Oude Maas*, in het *Eiland Ysselmonde*, liggen drie Dorpen, waarvan, de *Ambachts Heerlykheid* aan de Stad Schiedam behoord: naamlyk, Portugal, Pernisse en Hoogvliet.

Charlois, aan de *Maas*, tegen over *Delfshaven*, heeft dezen naam bekomen, van den Hertog *Karel van Bourgonje*, *de Stoute* toegenaamd; by zyns Vaders *Filips* leven, alleen bekend met den titel, als Grave van *Charlois*; die dezen Polder, in 1460, eerst bedykt, en naar zyn Graafschap dus benoemd heeft. Hiervan is jegenwoordig Ambachtsheer, de Heer *Aart den Hertig*.

Tusschen *Charlois* en *Portugal*, in dit zelve Eiland, ziet men de Heerlykheden Rhoon en Pendrecht. Deze zyn, echter, niet onderhoorig, aan de hooge Vierschaar van *Putten*; gelyk de vier hiervoor gemelde *Dorpen*; maar zyn *Vrye Heerlykheden*. Een langen tyd hebben dezelve behoord, aan een byzonder Hollands Adelyk geslachte; welks afstammelingen, naar de eerstgemelde *Heeren* van Rhoon genoemd werden. Doch daarna, zyn die beiden Heerlykheden overgegaan, tot het *Graaflyk* Huis van *Bentink*. Heer *Willem* Baron van *Bentink* tot *Diepenhem*, Kamerheer van Prins Willem III van *Oranje*, daarna *Grave* van *Portland* geworden, was de eerste, die deze Heerlykheden gekocht heeft, in den jare 1682: na wiens overlyden, dezelve gekomen zyn, aan deszelfs Zoon Grave *Willem van Bentink*, beschreven in de Ridderschap van *Holland*, en wegens dezelve gekommitteerd ter vergadering van Hun Hoog Mog. enz. enz.

Rhoon is een smal Dorp, zeer verre in de lengte uitgestrekt: en deszelfs *Kerk* is verciend, met eene *Graftombe* van dat Hoog Adelyk geslachte.

Doch Pendrecht, dat noordwaard van *Rhoon* gelegen is, en in *Oud* — en *Nieuw-Pendrecht* onderscheiden word, is geen *Kerkdorp*: maar een *Buurtschap*; welke desgelyks het recht eener *Hooge Heerlykheid* bezit.

Naby

Naby *Rhoon*, ligt het Kasteel VALKESTEIN.

Aan de Hooge *Vierschaar* van *Putten* zyn, eindelyk ook ondergeschikt, eenige *Ambachts Heerlykheden*, in het Eiland OVER-FLAKKEÉ gelegen: welker beschryving, gevoeglykst, hierna volgen zal.

Westwaard van *Putten*, ziet men, het LAND van VOORN, tusschen de *Maas*, het *Haaringvliet*, en de *Noordzee* besloten. Hoewel, die naam van VOORN zich ook verder uitbreid, dan over het *Eiland*; dat byzonderlyk dus genoemd word; naamlyk, mede over twe andere Eilanden, ten zuiden en zuidwesten; die (hoewel zy voortyds, waarschynlyk, aan elkander gehecht geweest zyn) nu door het breede water, het *Haaringvliet*, daarvan worden afgezonderd; welke zyn OVER FLAKKEÉ en GOEREÊ: dewyl deze alle aan ééne *Hooge Vierschaar* onderworpen zyn. Wanneer men, in dien ruimen zin, onder den naam van VOORN, alles samen begrypt, worden deze drie Eilanden, het eerste, met den naam van OOSTVOORN, het twede van ZUIDVOORN, en het derde van WESTVOORN, van elkander onderscheiden.

De GROND is, in alle deze Landen, by uitnemenheid vruchtbaar, in *Koorn*, *Peulvruchten*, *Aardappelen*, *Vlasch*, en voornaamlyk, in *Meede*; waarvan men de *Meekrap* maakt, die veel tot het Roodverwen gebruikt word. Ook zyn 'er vette *Weilanden* voor het tam vee. En uit dit alles, is lichtelyk optemaken, waarin de voornaame *handteeringe* der *Ingezetenen* bestaat. Ter verrichting van het Landwerk, worden, behalven de Inboorlingen, ook veele Vreemdelingen gebruikt, die uit de voor aanliggende

de Landschappen van het *Duitsche Ryk*, in 't bezonderheid, *Munsterland*, het Hertogdom *Gulik* enz. jaarlyks derwaard overkomen; ten einde aldaar eene winterteering door hunnen arbeid te verdienen.

Dit Land van VOORN, in dien ruimsten zin genomen, is langen tyd eene vrye en geheel onafhanglyke HEERLYKHEID geweest: en door zyne eigen *Heeren* bestierd geworden. 'T welk duurde tot den jare 1372; toen by uitsterving van 't geslachte der *oude Heeren* van *Voorn*, die zelve Heerlykheid, (zo men meend) uit kracht van Bloedverwantschap, door het recht der erfopvolginge, aan den Hertog *Albrecht van Beyeren*, dies tyds Grave van *Holland*, verviel. Sedert dien tyd, is deze Heerlykheid, als een DOMEIN van *Holland*, geacht: en hebben de volgende Graven, uit den Huize van *Bourgonje*, den een en anderen, daar mee verleid; onder welke mede geweest is, Vrouwe JAKOBA VAN BEIEREN; die, nadat zy, van haare Graafschappen, *Holland* en *Zeeland*, had moeten afstand doen, ten behoeve van haaren Neef, den Hertog *Filips van Bourgonje*, deze *Heerlykheid* voor haar Leven lang behield; de inkomsten daarvan trekkende: gelyk zy ook, by overlyden in 1436, haaren Gemaal *Frank van Borselen*, de lyftocht daarvan overdroeg; die dezelve, in die hoedanigheid, met toestemming des voornoemden Hertogs, tot aan zyn' Dood, welke voorviel in 1470, bestierd heeft.

Dewyl, ondertusschen *Albrecht van Beieren*, en alle de volgende Graven, (zo wel als de

voo-

voorige —) te gelyk *Graven* van ZEELAND zyn geweest; behoeft men zich niet te verwonderen, over het verschil, of 't Land van VOORN, tot HOLLAND, dan, of 't tot ZEELAND, (als gelegen tusschen die beiden Graafschappen,) moest gerekend worden; welk verschil, in latere tyden, nadat de *Graaflyke* — in eene *Republiekſche* Regeering veranderd was, wel eens weder verlevendigt is geworden. De Staaten van *Holland* hebben zich altyd, by het eigendom dezer Heerlykheid, gehandhaafd: en voor eenige jaren sommige deelen daarvan, als *Ambachts Heerlykheden* verkocht. Uit deze afzonderlyke bezittinge des Lands van VOORN, is af te leiden, dat de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, daar over noch, een *Raad* en algemeen *Rekenmeester* der *Domeinen*, van dien der Graaflyke Hollandsche Domeinen onderscheiden, aanstellen.

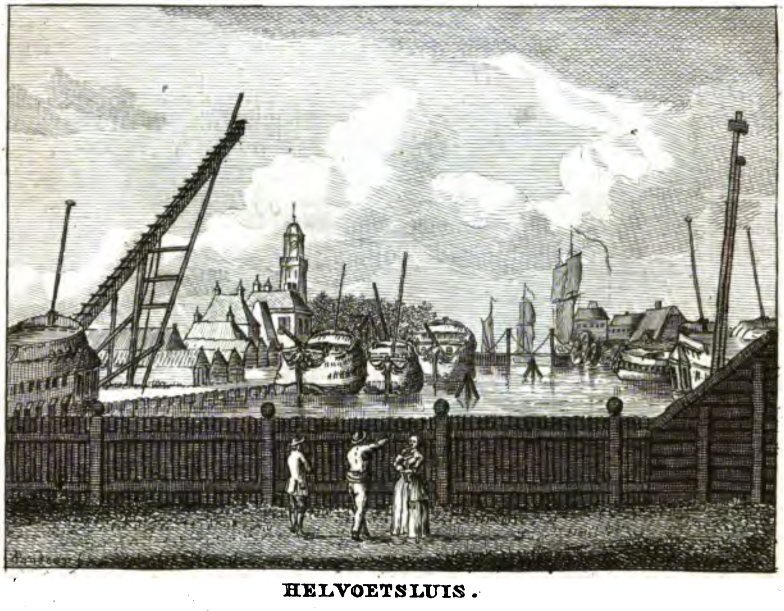
Het Hoog Rechtsgebied word, in het Land van *Voorn* bestierd, door een' BALJUW, en tien LEENMANNEN; welke jaarlyks verwisselen: staande de keuze derzelver, aan den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, uit een dubbeldtal, door *Baljuw* en *Leenmannen* opgegeven. Zy houden hunne Vergaderingen, op het *Raadhuis* van den *Briel*. De *Baljuw* is te gelyk *Opper Dykgraaf* en *Houtvester* des Lands van *Voorn*: en heeft onder zich, drie *Substituuten* of *Stedehouders*: een' over OOSTVOORN: een' over ZUIDVOORN: en een' over WESTVOORN.

De jegenwoordige *Baljuw* is Jonkheer WILLEM LODEWYK Baron van WASSENAAR, KATWYK enz. enz.

Be-

'T DORP NIEUW HELVOET.

HELVOETSLUIS.

Belangende OOSTVOORN, in 't byzonder: daarin liggen de volgende plaatzen:

OOSTVOORN; op den noordwestelyken hoek des Eilands: naby den *mond* der *Maas*: in 't byzonder, by de *Rede*, die 's LANDS DIEP genoemd word, en zeer bekend is, voor de gewoone verzamelplaats van *'s Lands Schepen*, in tyden van Oorlog ter Zee. Dit Dorp behoord hier billyk 't eerst genoemd, dewyl het zynen *naam* aan dit gansche Land mededeeld: des te meer, dewyl de oude *Heeren* van *Voorn* aldaar hun verblyf hadden, op den zogenoemden BURGT van *Voorn*; een *oud Slot*, op een' heuvel, waarvan het muurwerk en sommige torens noch overgebleven zyn. Hoewel, andere meenen, dat het *Hof*, waarop de Heeren van *Voorn* woonden, onderscheiden was, van dezen *Burgt*: gelyk de overblyfzelen daarvan, niet verre van *Burgt*, worden aangewezen. Onder eene noch in wezen zynde *Poort* van dit gebouw, is de Baljuw gewoon, by deszelfs aanstelling, zynen eed in handen der Leenmannen af te leggen. Dit Dorp is niet groot. Deszelfs *Kerk* heeft een taamlyk hoogen *toren*, die voor de Zeelieden, om den mond der *Maas* te vinden, tot een *baak* verstrekt; en ter dezer oorzake, op 's Lands kosten onderhouden word. De jegenwoordige Ambaghtsheer is, Jonkheer *Hillenus Willem van Leyden*.

RAKANJE, zuidwestwaard van *Oostvoorn*, aan de duinen gelegen, en de NIEUWE HOORN, tusschen den *Briel* en *Helvoetsluis*, doch naast by de laastgenoemde gelegen, zyn twe Dorpen, welke met *Oostvoorn*, een' en denzelven Ambachtsheer hebben. *Rakanje* is merkwaardig, door zeker water de *Waal* genoemd, 't welk voorheen by dit Dorp in de Zee zich placht te ontlasten: dewyl, aan het zelve, een *Petrificeerende* kracht word toegeschreven: dus de dingen, die daarin geworpen worden, door den tyd, in *Steen* veranderen.

De OUDE HOORN is een ander Dorp, zuidoostwaard, van den *Nieuwe Hoorn*, 't welk men met *Ouds Hoorn*, in 't Baljuwschap *Rhynland*, niet verwarren moet. Hiervan is Ambachtsheer, de Heer *Jan Pruit*.

HELLEVOET of HELVOET, eigenlyk, NIEUW HELVOET, ter onderscheiding van *Oud Helvoet*; (zynde een kleine Polder, meer Landwaard in gelegen,) is een Dorp, in de nabuurschap van den *Ouden* — en *Nieuwen Hoorn*, doch na-

ander by het *Haaringvliet*, behoord, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *Joh. Balth. Strik van Linschoten*.

HELVLOET SLUIS heeft zyn naam van dit Dorp *Helvoet*: dewyl het water van den *Nieuw Helvoetschen Polder*, aldaar, door eene *Sluis* in het *Haaringvliet* zyn uitloop heeft. Voorheen bestond die plaats in eene enkele *Buurtschap* van weinige Huizen, welker Inwooneren, in 't Kerkelyke, aan de Gemeente van *Nieuw Hellevoet*, onderhoorig waren. Dewyl, aldaar, eene bekwaame Haven was, uit welke men naar *Over-Flakkée*, en verder naar *Zeeland*, overvoer; werd 't getal der Huizen en Inwooneren, door den tyd vermeerderd: weshalven, de Hervormde Gemeente aldaar, in 1640, van een' eigen *Predikant* voorzien werd. 'Er was al vroeg een ontwerp gemaakt, om aldaar, ter oorzake van deszelfs bekwaame gelegenheid, en gemakkelyke af —— en aankomst, door het water *Flakkée*, in opzicht tot de *Noordzee*, eene *Sterkte* aanteleggen: 't welk dadelyk uitgevoerd is, omtrent den jare 1662: wanneer, men ook begon, voor de *Hervormde Gemeente*, die dus lang, in een gemeen gebouw haaren Godsdienst geoefend had, een fraaje nieuwe *Kerk* te stichten. In 't laatst der voorige Eeuw, zyn de Vestingwerken zeer vermeerderd en verbeterd. Die sterkte heeft eene langwerpig ronde gedaante; en is voorzien, van zes *Bastions*; drie aan de oost —— en drie aan de westzyde: waarby komt, een *Hoornwerk*, dat zuidwaard uitspringt, reikende tot aan 't *Haaringvliet*. In het midden, is een groot *Dok*; waar in, 's Lands Oorlogschepen, behoorende tot de Admiraliteit van *Rotterdam*, anders gezegt, op de *Maas*, veilig konnen liggen. En dit *Dok* heeft, door eene lange *Haven*, ook gemeenschap met het *Haaringvliet*. Behalven de *Admiraliteitswerf*, ten oosten langs dit *Dok*, is 'er een *Admiraliteits Oorlogs Magazyn*: en een *Magazyn* der *Gekommitteerde Raaden*; waarin de Oorlogs voorraad der Vesting zelve word opgelegt. Ook twe *Logementen*, één voor elk der beiden *Kollegien*; welke jaarlyks hunne Gedeputeerden derwaard zenden: de eene om de zaken der *Admiraliteit* en de anderen, om 's *Lands Fortifikatien*, te bezichtigen. 'Er ligt, binnen deze plaats, altyd, eene *Krygsbezetting*, die uit den *Briel* derwaard word gedetacheerd; staande onder het bevel van een' Plaats Major. De *Borgerlyke Regeering* dezer sterkte bestaat, uit een' Schout, vyf Schepenen en een' Sekretaris; die, naar het welgevallen

van den *Baljuw* van *Voorn*, jaarlyks verzet word. De *Paketboot*, die wekelyks tweemaal, (weer en wind dienende,) tusschen *Helvoetsluis* en *Harwich* in *Engeland*, heen — en weervaard, vertrekt van *Helvoetsluis*, 's Woensdags en Saturdags voormiddags: met welke, niet alleen de *Engelsche brieven*, maar ook de *Reizigers* (die, echter, zelve geene *brieven* met zich mogen voeren) heen — en weerkomen: het welk eene groote levendigheid aan deze plaats veroorzaakt.

Zwartewaal is een Dorp in het noorderdeel des Eilands, een klein uur gaans oostwaard van den *Briel* gelegen: aan welke Stad, de *Ambachts Heerlykheid*, sedert 1724, door aankoop, gekomen is. Het is een fraai *Dorp*, welks Inwooneren zich veel geneeren, van de *Visschvangst*.

Nieuwland, * gemeenlyk, ter onderscheiding van veele andere *Dorpen* dezes zelven naams in de Nederlanden, Briels-Nieuwland toegenoemd; om de nabyheid der Stad *Briel*, is een klein Dorp; behoorende, als eene Ambachts Heerlykheid, aan Jonkheer *Johan van Leiden*, Raad in de Vroedschap en oud Borgemeester van *Gorinchem*, en nu wegens de Provincie *Holland* Gedeputeerd, ter Vergadering van den Raad van Staate.

In het gezicht van den *Briel*, ligt te midden der *Maas*, het Eiland Rozenburg; het welk uit aangegroeide slikken en gorzen ontstaan is; en van tyd tot tyd bedykt, in verscheidene portien, de ééne na de andere: waardoor het nu in verscheidene *kleine Poldertjes*, verdeeld is.

'Er zyn verscheidene Huizen, hier en ginds, door het gansch Eiland verstrooid; die alle samen tot ééne *Hervormde Gemeente* behoren; welke haaren Godsdienst verricht, in eene kleine *Kerk*, staande op den oostelyken hoek des Eilands, en den Polder Blankenburg genoemd. Van daar draagt

* Naamlyk, Nieuwland in 't Land van *Arkel*: een in de *Majorie* van 's *Bosch*: Ooster — en Wester Nieuwland, in *Groningerland*: enz.

draagt ook het *Dorp* zelve den naam BLANKENBURG. In 1727, is de Ambachts Heerlykheid, door de Staaten van *Holland*, verkocht: en de jegenwoordige Bezitter daarvan is, de Heer Mr. *Gasp. de Roo*, Raad in de Vroedschap der Stad *Delft* enz.

In het zelve Eiland *Oost-Voorn* worden, eindelyk *twe* VRYE HEERLYKHEDEN aangetroffen; die als zodanige aan de Hooge Vierschaar der Landen van *Voorn*, niet onderworpen zyn: hebbende, zo in het *Krimineele* als in 't *Civiele*, haar eigen Rechtsgebied: naamlyk, HEENVLIET en ABBENBROEK.

HEENVLIET ligt, aan 't water, de *Bornisse*, die daar een Brug heeft, waarover men, langs een aangenamen wandelweg, naar *Geervliet* gaat: 't welk recht daar tegen over ligt, in 't Eiland *Putten*. Dit is, (gelyk *Geervliet*,) een onbemuurd *Steedje*: hebbende, in het midden, een groot *marktveld*. Langen tyd, heeft deze Heerlykheid in eigendom behoord, aan de Heeren van *Kruiningen*: doch, word nu bezeten, door den Heer *Jean Louis*, Baron van *Aldewereld*, Borgemeester van *Hattum* enz.; die, daar een fraai *Kasteel* heeft; 't welk zyn uitzicht heeft, op het gemeld Marktveld.

Van het oud Slot, RAVESTEIN, by *Heenvliet*, zyn noch eenige overblyfzelen te zien.

Doch, van BLYDESTEIN, en LEEUWESTEIN, beiden mede eertyds in die nabuurschap gelegen, is niets te zien; dan de plaatzen, (zynde beiden *Heuvels*,) waarop zy gestaan hebben.

De andere Hooge Heerlykheid, ABBENBROEK paald, aan *Heenvliet* zuidwaard: en ligt mede aan 't water de *Bornisse*. Dit Dorp en Heerlykheid, behoord, aan Jonkheer *Lukas Willem* Baron van *Essen*, Heer van den *Schaffelaar* en *Hillbergen*, in de *Veluwe* gelegen, en beschreven in de Ridderschap des Kwartiers *Veluwe*.

Het

Het *ander Eiland* ZUID-VOORN, word meest het Eiland OVER-FLAKKEE, of OVER-VLACQUÉÉ, genoemd: dewyl het ligt, aan de over zyde van het water *Flakkéé*; dat het zelfde is met het *Haaringvliet*, en niet anders, dan in naam, daarvan verschillende: of ook, dewyl het ligt, aan de overzyde der *Flakkeescheplaat*, die zich daar, in 't *Haaringvliet*, gezet heeft. Sommige *Dorpen* dezes Eilands zyn, aan het Baljuwschap van *Voorn* onderhoorig: naamlyk:

DIRKSLAND; een groot en schoon Dorp, in het westelyk deel van *Over-Flakkéé* gelegen: hebbende eene zeer bekwaame *Haven*; die zich vereenigt met 't *Haaringvliet*. De Heer Mr. *Adr. van der Goes*, Borgemeester in 's *Hage*, is Ambachtsheer van *Dirksland*; die aldaar een *Heerehuis* heeft.

MELISZAND is, daartegen, een klein Dorp; welks Gereformeerde Gemeente, in 't Kerkelyke, vereenigt is, met *Dirksland*. De Ambachtsheer is, de Heer Mr. *Ger. Diert*, Heer van *St. Elizabeths Polder*, enz.

HERKINGE is een middelmatig Dorp, ten zuiden van *Dirksland*, aan het water de *Bieninge*, ook de *Grevelinge* genoemt; waardoor het Eiland *Over-Flakkéé*, van de *Zeeuwsche* Eilanden, *Schouwen* en *Duiveland*, word afgezonderd; en waarover, by dit Dorp, het voornaamste Veir is, om in het Eiland *Duiveland* te geraken. De Ambachtsheer is, de Heer *Willem van Nieuwenhoven*, Heer van *Roxenisse* enz.

De Heerlykheid ZOMMELSDYK, mede in dit Eiland gelegen, gaan wy ditmaal opzetlyk verby: dewyl dezelve tot de Provincie ZEELAND behoord, en daarom hierna zal voorkomen.

De Dorpen OUDE — en NIEUWE TONG, omtrent te midden des Eilands *Over-Flakkéé* — en naby elkander, gelegen; zyn niet aan het Baljuwschap van *Voorn* onderworpen, maar maken samen uit, éëne *Hooge Heerlykheid*, bekend met den naam van GRYSOORD. Deze *Hooge Heerlykheid* hebben Hun Edele Groot Mog.: de *Heeren Staaten* van *Holland* en *Westvriesland* aan zich gehouden; die, over dezelve eenen

Baljuw aanstellen, welke het hoog Rechtsgebied daarin oefend. En voorts, behoord de *Ambachts Heerlykheid*, aan zes byzondere *Heeren*, die dezelve gemeenzaamlyk bezitten, in de beiden Dorpen, die groot, volkryk en aanzienlyk zyn.

De overige *plaatsen* dezes *Eilands*, op derzelfs noordelyken rand gelegen, en haar uitzicht hebbende, op het *Haaringvliet*, behooren onder de Hooge Vierschaar van den *Ruwaard* van PUTTEN. Deze zyn

OOLTGENS-PLAAT, of *Ooltjes-Plaat*, eertyds *Oilkensplaat*, genoemt, op den oostelykste hoek des Eilands, en in 't gezicht der *Willemstad*, gelegen, is een groot en voortreffelyk Dorp: hebbende eene zeer bekwaame *Haven*; die dikwils word ingelopen, door de verbyvaarende Schepen, als zy, op het gevaarlyk water voor de *Willemstad*, ('t *Hollands Diep*) door storm overvallen worden.

DE BOMMEL of *den Bommel* * ligt westwaard, van Ooltjensplaat, aan het *Haaringvliet*; waarop deszelfs *Haven* uitloopt; een door Scheepvaart en Visscheryen, zeer welvaarend Dorp.

Zy behooren beiden, als eene gemeene Ambachts Heerlykheid, aan Jonkheer *Franc. Korn.* Baron *van Aarssen*, Heer van *Sommelsdyk*, *Spyk* enz. Kollonel in dienst van dezen Staat.

De daarna volgende plaats, ten noordwesten, word STAD aan 't HARINGVLIET genoemd: doch, is niet meer dan een *Dorp*; mede voorzien van eene bekwaame *Haven*: welks Ambachtsheer is, Mr. *Jakob Half Wassenaar*.

MIDDELHARNIS, ook *Middelharnas*, gemeenlyk, kortheidshalve *Mynheersen* genoemd, is een zeer volkryk Dorp; welks Inwooneren op 2000 geschat worden; die veelal bestaan van de *Visschvangst*; daarby, eene *Vrye Heerlykheid*; die gemeenzaamlyk bezeten word, door vyf, 't zy *Vry Heeren*,

* Dit Dorp niet te verwarren, met de Stad ZALT-BOMMEL: noch met het Dorp MAAS-BOMMEL; beiden in *Gelderland*.

nen, 't zy Vry-Vrouwen, die saamen een Baljuw, Schout, Dykgraaf en Sekretaris stellen. Aldaar is, behalven de Gereformeerde — ook eene Gemeente der Doopsgezinden, onder het opzicht van een' Leeraar.

WESTVOORN, word ook, en zelfs gewoonlykste GOEREE, geheten. Dit ligt noordwestwaard van *Zuid-Voorn*; van welk, het eertyds, door een tusschen beiden loopend breed water, geheel was afgezonderd: dan, de grond is door den slib met der tyd zo zeer verhoogt geworden, dat men by laag water, niet alleen te voet, maar zelfs met reituigen, van het een naar het ander Eiland, kon overkomen. Daarom was, reeds van voor omtrent 50 jaren, een ontwerp, by de Staaten van *Holland* en *West-vriesland*, gevormd, om over de *plaaten* en *gorzen*, die tusschen beiden zyn, eenen *Dam* te leggen; waardoor, de kreeken toegestopt, en de schuuring van het water, by elken vloedtyd, zou verhinderd worden. Dit ontwerp is, eindelyk, in den jare 1751 en 1752, by aanbesteeding, ter uitvoering gebracht: waardoor men verwacht, dat de gorzen, ter wederzyden van dien dam, jaarlyks zullen aanwinnen, en eindelyk, met een Dyk omgeven konnen worden. Op dit Eiland ligt:

De Stad GOEREE, eigenlyk, *Goedrede*: dus genoemd, dewyl voor deze Stad, (die eertyds, veel nader by het water schynt gelegen te hebben,) eene bekwaame *Rede*, dat is, een *ankerplaats* voor de in en uitvarende Schepen was. Zy is toen ook met een muur omringt geweest: en bloeide zeer, door Scheepvaart en Visscheryen. Zy heeft, in vroegeren tyd, onder de andere Steden van *Holland*, ook stem in *Staat* gehad. Doch, de rampen van den oorlog, brand en andere wederwaardigheden, hebben aan dezelve veel

verachtering veroorzaakt. De *Regeering* bestaat, uit een Substituut *Baljuw*, twee *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. De Gereformeerde Gemeente word door een Predikant bediend. Die plaats is daardoor aanmerkelyk, dat *Paus Adriaan* VI, voor deszelfs verheffing tot den Roomschen Stoel, aldaar de Gemeente, als *Pastoor* bediend heeft.

Aldaar is, behalven de *Gereformeerde* — ook eene Gemeente der *Doopsgezinden*; die een *vermaner* heeft.

Behalven de Stad *Goëree*, ligt omtrent in het midden des Eilands een *Dorp*, *Ouddorp* geheten: waarvan Ambachtsvrouwe is, de Weduwe van wylen den Heer *Jan Grinwis*.

Alle de Predikanten der Landen van VOORN en PUTTEN maken samen eene *Klassis* uit; welke daarom de Klassis van VOORN en PUTTEN genoemd word: houdende haare Vergaderingen altyd, in den BRIEL.

Dus de *Hollandsche Eilanden*, bezuiden de *Maas*, die wel alle samen, de OVER MAASCHE LANDEN genoemd worden, deels wyze, beschouwd hebbende; keeren we weder naar het VAST LAND van het *Zuider kwartier* dezer *Provincie*: waar in, ten platten lande, desgelyks, aanzienlyke BALJUWSCHAPPEN worden aangetroffen: als DELFLAND: SCHIELAND: REYNLAND: het WATERSCHAP van WOERDEN: AMSTELLAND: en het GOOILAND: benevens, verscheidene byzondere VRYE HEERLYKHEDEN.

DELFLAND beslaat, den westelykften streek des Zuider-kwartiers van *Holland*: paalende aan de *Noord zee*; die wel doorgaans door de *duinen* bedwongen word, dan, niet overal; moetende dit gebrek, door zwaare *zee dyken*, aan sommige plaatzen, vergoed worden: voornaamlyk, by den zogenoemden *Hoek van Holland*, tegen over *'s Gravezande*. Dat dit *Baljuwschap* zynen naam ontleend hebbe, van

van de Stad *Delft*, genoegzaam in deszelfs midden punt gelegen, lyd gene tegensprake. Binnen deze Stad, en wel op de *S. Jorispoort*, houd de *Baljuw* van *Delfland*, met zyne XIII *Welgeboorne Mannen*, die de leden van dit Kollegie zyn, de gewoone vergaderingen. De jegenwoordige *Baljuw* is, sedert den jare 1765, de Heer Mr. JAKOB VAN DER LELY, Raad in de Vroedschap en oud Borgemeester der Stad *Delft* enz.

De *gronds gesteldheid* dezer landstreek is zeer voordeelig; bestaande meest, uit vette *Zaai* — en *Weilanden*. In het westelykst gedeelte, gemeenlyk het WESTLAND geheeten, leggen de Inwooneren zich zeer toe, op het aankweken van *boomvruchten*: en wel, van 't best soort, als *Persiquen*, *Abrikozen*, *Kersen*, *Peeren* enz. met welke de *Haag*, inzonderheid, gespyzigt word. Aan andere plaatzen, nader by de grenzen van *Schieland* en *Rhynland*, zyn eenige *Veengronden*, die goeden turf uitleveren.

Onder de VLEKKEN en DORPEN, op den bodem van dit *Baljuwschap* gelegen is;

VLAARDINGEN: een klein uur gaans, ten westen van *Schiedam*, en niet verre van de plaats, waar de *Vlaardinger Trekvaart* in de *Maas* vald. Deze meend men, een der oudste *Steden* van *Holland* geweest te zyn: en is hu noch een groot en zeer welvarend *Vlek*; met Stads gerechtigheden al vroeg begunstigt. Den grootsten bloei is deze plaats verschuldigt, (behalven aan andere *Visscheryen*,) byzonder aan de *Haaringvangst*; die, al sedert eenige jaren, nergens in *Holland* zo wel, als te *Vlaardingen*, opgenomen heeft. Men heeft gezien, dat in één Zomer—Saisoen, uit *Vlaardingen* alleen, meer *Haaringbuizen* uitgelopen zyn; dan uit alle de andere gezaamlyke Hollandsche plaatzen. En dit veroorzaakt, niet alleen eenen sterken *handel*, voor die de buizen zelve uitrusten, en den *Haaring* alomme binnen —

en buitenlands verzenden; maar ook een goed middel van bestaan, aan veelen der *Ingezetenen*, die mede daartoe de hand leenen; als Scheepstimmerlieden, Zeilenmakers, Touwslagers, Nettenbreiërs, Kuipers, Haaringpakkers: als mede dien, die Koophandel in Zout dryven enz. Tot VLAARDINGEN behoord mede, het VLAARDINGER AMBACHT: zynde het *Ommeland* dezer Stede, meest zich strekkende, ten noordwesten: en onderscheiden in verscheidene kleine *Polders*; waarin men omtrent 60 Huizen vind; welker Inwooneren mede, aan het Rechtsgebied dezer *Stede*, onderworpen zyn: gelyk ook, die van den *Hervormden Godsdienst*, mede, der Gemeente van *Vlaardingen*, aangeschreven zyn; welke bediend word, door *twee Predikanten*. 'Er is ook eene *Remonstrantsche Kerk* binnen — en eene *Roomsgezinde* — buiten *Vlaardingen*. Alhoewel deze plaats, op *Delflands* bodem ligt; is zy, echter met deszelver *Ambacht*, niet aan de *Vierschaar* van dit *Baljuwschap*, onderhoorig: maar is eene *Heerlykheid*, op zich zelve; waarvan het *Hoog Rechtsgebied* in den boezem der *Graaflykheid van Holland* berust; en door een byzonderen *Baljuw* met zekere *Welgeboorene Mannen*, bestierd word. En belangende de *Ambachts Heerlykheid van Vlaardingen* en *Vlaardinger Ambacht*: deze werd weleer bezeten, door de *Graaflyke*, (nu *Hertoglyke*) Familie van *Aremberg*, in *Brabant*; dan is, alreeds, omtrent den aanvang der voorige eeuw, door dezelve verkocht: en behoord thans, aan Jonkheer *Pieter Kornelis van Leiden*, veertig — Raad der Stad *Leiden* enz.; die te gelyk, wegens de Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, *Baljuw* van *Vlaardingen* en deszelfs *Ambacht* is. Dezelve Heer heeft, aldaar een fraai KASTEEL, aan het noord einde der Stede, en aan de Trekvaart staande; het welk, het Hof van *Vlaardingen*, genoemd word.

MAASLAND en MAASLANDSLUIS (of eigenlyk, *Maassluis*,) hebben die verbintenisse met elkander, dat zy, als *twee* byzondere Ambachts Heerlykheden, een geruimen tyd, door éénen Heer of Vrouw, bezeten zyn: gelyk, ook noch: zynde jegenwoordig, Vrouwe *Anna Arnoldina van den Boetselaar*, Douariere van *Wassenaar Starrenburg* enz. enz. Eertyds, was alles samen maar ééne *Heerlykheid*, met den naam van MAASLAND bekend; waartoe *Maaslandsluis*, ('t welk toen, noch geen *Kerkdorp*, maar alleen een *Buurtschap* van sommige weinige Huizen was,) mede behoorde. Doch, sedert de laastgenoemde plaats zeer sterk aangroeide,

de, in getal van Inwooneren; zyn die beiden, in den jare 1614, van elkander gescheiden; blyvende echter saamen, onder de bestiering van één' en denzelven Ambachtsheer of Vrouwe.

Wat MAASLAND in 't byzonder betreft: dit heeft ongetwyfeld zyn naam ontfangen, van de Rivier, de *Maas*; waaraan, deszelfs *Ommeland* paald; hoewel het *Dorp* zelve, een groot half uur gaans, landwaard in, daarvan verwyderd ligt. De *Duitsche Ridderorden* der Balie van *Utrecht* bezit, noch, verscheidene landgoederen by dit Dorp gelegen, die onder de bestiering van een' byzonderen *Kommandeur* staan. Deze waren de goederen der *Kerk* van *Maasland*, die door Graaf *Willem* II, Roomsch Koning, in 1241, aan deze *Ridderorder* geschonken zyn. Doch, de *Kommanderie* of het *Huis*, waarin de Kommandeurs van *Maasland* weleer hun verblyf hadden, 't welk naby de Kerk stond, is genoegzaam geheel weggeraakt; wordende de plaats, waar het gestaan heeft, noch heden, het *Kommandeurs Hof*, geheten. Gelyk ook een groote Polder, noordoostwaard van dit Dorp, noch heden den naam draagt, van den *Kommandeurs Polder*. Van de Huizen, de HOUVE, en te VELDE, de gewezen *Stamhuizen* van twe oud *Adelyke Hollandsche* geslachten, in de Nabuurschap van *Maasland* gelegen, zyn thans mede weinige overblyfzelen te zien.

MAASLANDSLUIS, wil, by de eigen Ingezetenen, liever MAASSLUIS geheten zyn: zo veel gezegt, als de *Sluis* aan de *Maas*. Aan deze benaming, geven zy, boven de andere, den voorrang, uit eene byzondere verkiezing, waarin men hun geredelyk kan bewilligen. Dat, van de *Sluis*, die daar in den *Maas-dyk* is, en dient, om de binnenwateren daardoor haare ontlasting te doen hebben, is ontwyfelbaar. Van deze *Sluis*, gaat eene brede en diepe *Haven*, tot in de *Maas*; waardoor, de Ingezetenen bekwaame gelegenheid hebben, tot de *Scheepvaart*. Deze is ook het voornaamst middel van bestaan der *Maassluizenaaren*: inzonderheid, zo als zy dezelve besteden, tot de *Visscheryen*, niet alleen van den *Haaring*, maar voornaamlyk, van *Kabbeljauw*: hebbende de *Kabbeljauw*, door die van *Maassluis* gevangen den roem van de beste te zyn, die ergens in *Holland* te vinden is; zo wel, die versch verkocht en gegeten, — als die, ingezouten, en alomme verzonden word; waarvan, men de oorzake daaraan toeschryft, dat de *Maassluische Visschers*, gemeenlyk; het verst Zeewaard in vaaren,

tot aan de *Doggers bank*; alwaar de grootste en beste Visschen worden aangetroffen. De goede opgang der gemelde *Visschery* heeft, deze plaats, binnen korten tyd, der mate doen toenemen, in rykdom, en in veelheid van Inwooneren, dat zy, nu, voor een der grootste en fraaiste *Dorpen*, of *Vlekken* van *Holland*, kan door gaan. De Ingezetenen worden, thans, op omtrent 9000, begroot. En dewyl eene *Kerk* niet genoegzaam was, voor eene zo groote *Hervormde Gemeente*; heeft men, behalven de *Oude* —, in den jare 1629, eene *nieuwe Kerk*, beginnen te stichten; die, na verloop van tien jaren, dadelyk voltrokken was; gelyk ook, dies tyds, by de *twee Predikanten*, die de Gemeente dus lang bediend hadden, een *derde* toegevoegt is. Deze *Nieuwe Kerk* is ongemeen groot, en zo van binnen, als van buiten, zeer cierlyk toegesteld: en daarby, voorzien van een prachtig *Orgel*, door den Heer *Govert van Wyn*, eeniglyk bekostigt, in den jare 1732. Aan de Haven van *Maassluis*, staat een deftig GEMEENLANDS HUIS: waarin, de *Dykgraave* en *Hoog Heemraaden* somwylen hunne vergaderingen houden.

Noordoostwaard, van *Maassluis*, omtrent een half uur gaans van daar, en één uur, ten zuiden van *Delft*, ligt SCHIPLUIDEN, aan de *Trekvaart*, tusschen die beiden plaatzen; gelyk ook, tusschen *Delft* en *Vlaardingen*: 't welk, ter oorzake van de menigvuldige doortocht van Schepen, eene groote levendigheid aan deze plaats byzet. Deze Ambachts Heerlykheid behoord, aan het Overysselsch Adelyk geslachte van *Hussel*: zynde de voorige bezitter daarvan geweest, de Heer *Jol. Adolf Burchard*, Baron van *Hussel*, na wiens overlyden, zy op deszelfs Weduwe vervallen is.

Naby dit Dorp, stond weleer 't Slot HODENPYL: 't *Stamhuis* der Adelyke Heeren, die daarvan hunnen naam ontleenden. Dit *Slot* is, reeds voorlang, verwoest: doch, de grond daarvan blyft, met eenige daarop staande Huizen, eene byzondere *Ambachts Heerlykheid*; welke mede, aan het geslacht van *Hussel*, toebehoord.

Doch, 't Slot KENENBURG, aan de overzyde der gemelde Trekvaart gelegen, is noch in wezen: en vertoond zich zeer aanzienlyk. Het oud Hollands Adelyk *geslachte* van *Kenenburg*, (aan welk ook de Heerlykheid van *Schipluiden* eertyds behoord heeft,) droeg, naar dit Slot, zyn' *naam*. Na uitsterving van dit geslachte, is dit *Slot* menigmaal van Bezit-

zitteren verwisseld: en behoord thans, aan den Heer *G. W. H. Larcher* van *Kenenburg*, Overste Lieutenant der Kavallerie, by de Troupen van dezen Staat.

Het Woud is een klein *Dorp*, een uur gaans zuidwestwaard van *Delft*: aan welke Stad de *Ambachts Heerlykheid* behoord. In de Kerk van dit Dorp, onder eene blauwe Zerk, ligt begraven, die *Aam* (*Adam*) *van der Burch*: van wien het aanzienlyk geslachte der *van der Burchen*, te *Delft*, afkomstig is; overleden, in den jare 1505: van wien men verhaald, dat hy, den toenmaligen *Grave* van *Holland*, (vermoedelyk *Filips de Schoone*,) met twaalf zyner Zoonen, alle te paard wel uitgerust, in 't gemoed reidende, dezelve hem ten Krygsdienst aanbood. Men voegt daarby: dat gemelde Grave, in vergelding van deze hem zeer aangenamen dienst, aan dien *Aam van der Burch*, op deszelfs verzoek, bewilligde 't voorrecht, dat de Inwooneren van dit Dorp hunnen eigen *Pastoor* beroepen mogten. En uit dit geval, zegt men, oorspronglyk te zyn, dat die *van 't Woud*, eene veel *zuyver Predikants beroeping* hebben, dan ergens, in geheel *Nederland* plaats grypt; staande dit recht, aan de Mans ledemaaten dezer plaats, zonder dat dezelve noch handopening, noch eenige *Politieke Approbatie* onderworpen is.

Lier is eene aanzienlyk Dorp, twee uuren gaans ten zuidwesten van *Delft* gelegen, aan het water de *Lee*, waarvan het vermoedelyk zynen naam ontleend heeft. Een half uur gaans van daar, op den weg naar *Delft* is het Hof te *Lier*, ook Oostere Lier geheeten: waarop, de oude Heeren van Lier hun verblyf plagten te hebben. Vrouwe *Theodora Odilia*, *Baronesse van Deys*, Douariere *van der Does*, (die tegelyk Vrouwe der beiden Vrye Heerlykheden *Noordwyk Binnen* en *Noordwyk Buiten* is) bezit, als Ambachtsvrouwe, deze Heerlykheid.

Naaldwyk is een oud, vermaard en groot Dorp; twe en een half uur gaans, zuidwestwaard, van *'s Hage*; liggende in de vermakelykste streek van 't *Westland*. Het oud *Adelyke geslachte* van *Naaldwyk*, welks Heeren Bezitters dezer Vrye Heerlykheid geweest zyn, is in de Nederlandsche geschiedenissen, reeds voor omtrent acht eeuwen, zeer bekend geweest. Dezelve voerden den titel van *Marschalken* der Graven van *Holland*. Dit geslachte, (voor zo verre het Manlyk oir betreft,) met *Adriaan van Naaldwyk*, uitgestorven zynde; kwam deze Heerlykheid, door huwelyk aan het

het geslacht van *Ligne*, welks Heeren ook waren Graven van *Aremburg*: van 't welk, dezelve in 1612 gekocht werd, door Prins FREDERIK HENDRIK VAN ORANJE. Van dezen, is dezelve Heerlykheid op Prins WILLEM II, en daarna, op WILLEM III, Koning van *Groot-Brittanje*, afgedaald: na wiens overlyden, deze Heerlykheid, met het Kasteel HONDSELAARDYK als ook 's GRAVEZANDE, WATERINGE en meer andere Heerlykheden, by de verdeelinge, in 1732, den Koning van PRUISSEN FREDERIK I was toegevallen. Dan, in 1754, zyn dezelve, door den jegenwoordigen Koning van PRUISSEN FREDERIK III, aan het Vorstelyk Huis, van ORANJE, door Koopverdrag afgestaan.

Dicht by *Naaldwyk*, ligt het Vorstelyk Lusthuis HONDSELAARDYK, eigenlyk, *Hondskolredyk*: 't welk aan deze Heerlykheid altyd behoord heeft: als het *Slot*, waarop de Heeren hun verblyf hadden. Het was eertyds een *oud Slot*: en een soort van sterkte. Doch, zodra was het, te gelyk met *Naaldwyk*, door Prins FREDERIK HENDRIK VAN ORANJE, in 1612, van het geslacht der Graven, (nu *Hertogen*) van *Aremberg*, niet gekocht; of, dees' heeft 't zelve van den grond af herbouwd, en tot een der fraaiste *Lusthuizen* dezer Landen toegesteld. Het is in 't vierkant aangelegt: en ligt rondom in een' ruimen vyver. Het heeft, van binnen, een open *plein*, met eene overdekte *Gallerie* omringt. En behalven een groot *voorplein*, tusschen een muur beslooten, uit welk men tot het Hofgebouw opgaat; is 't omgeven, van fraaje Tuinen, een Wildbaan, Vogelgaarde, Oranjerie en zeer aangenaame Wandeldreven.

In die zelve nabuurschap, ziet men eenige overblyfzelen der *Stamhuizen* van het oud Adelyk geslachte van WOERD. Deze zyn er twe, naby elkander gelegen: waarvan het één, de HOOGE — en het ander, de LAAGE WOERD, genoemt word.

's GRAVEZANDE ligt westwaard, van *Naaldwyk*, en nader by de Zee. Het was eertyds eene bemuurde Stad: maar is nu, een groot en aanzienlyk Vlek. Voor en aleer Grave *Willem* II, die te gelyk Roomsch Koning was, het *Hof* te *'s Hage* begon te stichten, en dus voor den jare 1250, was 's GRAVEZANDE de bestendige *Zetel* der *Graven* van *Holland* geweest: van waar het den naam *'s Gravezande* ontfangen, en dus lang behouden heeft. De namen van *Hoflaan* en *Hofland*, die noch in wezen zyn, strekken daarvan tot een getuigenisse. Het *oud Slot*, meend men, gestaan te heb-

 ben,

ten, ter plaatze, waar nu het Predikants huis gevonden word: dan, dit is, in voorige oorlogen, geheel verwoest. Ook, had die plaats weleer, door eene bevaarbaare *Haven*, gemeenschap, met den mond der *Maas*: die echter, door de bedyking van verscheidene tusschen beiden gelegen Polders, is weggeraakt. Dit Vlek is allerwege omgeven, met fraaje *Lustbuizen*; waarop, derzelver eigenaars, in den Zomer tyd, hun verblyf hebben. De *Kerk* van *'s Gravezande* is een groot en luchtig gebouw: pronkende met een toren, die de hoogste geschat word, onder alle de Kerktorens der Dorpen van geheel *Holland*: welks spits van enkele gebakken Steenen opgemetzeld is. Daardoor is dezelve, als hy uit Zee, met den *toren* der *Nieuwe Kerk* te *Delft*, in ééne rechte lyn gezien word, den Zeelieden, tot een *teyn*, om den *mond* der *Maas* te vinden. De *Hooge Heerlykheid*, die in het *partagie* — verdrag des jaars 1732, den Koning van *Pruissen* was aanbedeeld, is, in 1754, door aankoop, der Domeinen van Zyne Doorl. Hoogheid, den Heere PRINSE van ORANJE, ingelyft. De oude Nederlandsche Gedenkschriften gewagen, van een *Scheepsstryd*, op de *Maas*, in de nabuurschap van *'s Gravezande* voorgevallen, in den oorlog, dien Graaf *Willem* V, zyne eige Moeder Vrouwe *Margaretha van Beyeren*, aandeed; waarin de laatste de neêrlaag kreeg, en genoodzaakt was, naar *Engeland* te vluchten. Westwaard van *'s Gravezande*, daar de Duinen een eindwegs afgespoeld en weggeraakt zyn, is een stevige *Dyk* aangelegt, die de *Zanddyk* word genoemd, en met groote kosten moet onderhouden worden.

Tusschen *'s Gravezande* en *'s Gravenhage*, liggen de drie Dorpen MONSTER, TER HEIDE en LOOSDUINEN, die benevens de Buurtschap POELDYK, samen uitmaken, eene HOOGE HEERLYKHEID; welke, uit de nalatenschap van Koning WILLEM III, in 1732, by de bekende partagie, den *Vorstelyken Huize* van ORANJE, is aanbedeeld. Deze Heerlykheid is thans onder geenen algemeenen naam bekend: dan, niet ten onrecht, houd men 't daarvoor, dat ze eertyds de *Heerlykheid* POLANEN genoemd geweest zy.

Het Ridderlyk Stamhuis, POLANEN, ligt ook genoegzaam in het midden dezer Heerlykheid, ter rechterzyde van den weg, tusschen *Monster* en *Loosduinen*: dan, is heden niet meer, dan een gemeene *Boerenwooninge*; hoewel den titel en 't recht van eene *Hooge Heerlykheid* nog behoudende. Het moet, voorheen, een groot en prachtig SLOT geweest

zyn:

zyn: want, 't was de wooninge der oude Heeren van *Polanen*; die onder de rykste en aanzienlykste der *Edelen* van Holland altyd gerekend zyn; en die, by den aanvang der binnenlandsche oorlogen, tusschen de *Hoekschen* en *Kabeljauwschen*, in het midden der XIVde Eeuw, de voornaamsten der eerstgenoemde party geweest zyn; die *Margaretha van Beyeren*, tegen haaren Zoon *Willem*, waren toegedaan: geduurende welke onlusten in 1358, dit *Slot* POLANEN, benevens wel 17 andere Sloten der *Hoeksche Edelen*, door de *Kabeljauwschen*, tot aan den grond is vernield geworden. De verwoesting van dit *Slot*, gelyk mede van het Slot BINKHORST, word in het byzonder, op rekening der *Delfdenaaren*, gesteld. De Bezitters van dit Stamhuis POLANEN zyn, daardoor, des te meer aanmerkenswaardig, dat de eenige Dochter van *Jan van Polanen*, (met wien dit geslacht, naar het Manlyk oir, is uitgestorven,) JOHANNA genoemd, in den jare 1404, aan Graaf *Engelbert van Nassau*, dies tyds, Stadhouder van *Brabant*, uitgehuwelykt, alle de *Heerlykheden* van haar *geslachte*, aan het *Huis* van NASSAU overbracht: daaronder, ook de *Baronie van Breda*: de Heerlykheid *Geertruidenberg* enz.

MONSTER is het eerste Dorp dezer Heerlykheid, liggende naby de Zeeduinen: zynde, met aangename Buitenplaatzen omringt.

TER HEIDE *, het twede Dorp dezer Heerlykheid, ligt rakende, aan de *Noordzee*. Dit Dorp was eertyds merkelyk groter; dan is, van tyd tot tyd, zeer verminderd, door het geweld der Zeebaaren: welke ook veroorzaakt hebben, dat binnen den omtrek van eene Eeuw, de *Kerk* van dit Dorp tot driemaal verplaatst, en meer landwaard in, is gesticht geworden; dewyl, de voorige telkens waren weggespoeld. In het gezicht van dit Dorp, immers, niet meer dan vier Zee mylen van den Strand, is, den 10 *Augustus* 1653, die merkwaardige *Zee slag* voorgevallen, tusschen de Engelsche en Nederlandsche vlooten; waar in de wakkere Zeeheld, *Maarten Pietersz. Tromp*, door een musketschoot in de slinkerborst, het leven verloor.

Van LOOSDUINEN, het derde Dorp dezer *Heerlykheid* bezit

* Dit Dorp TER HEIDE heeft men wel te onderscheiden, van een ander Dorp van dien zelven naam, in de *Baronie van Breda*.

zit het Huis van ORANJE, alleen de *Helft*; naamlyk, het *westelykdeel*: terwyl het *oostelykdeel*, dat nader by *'s Hage* ligt, tot het HAGER AMBACHT behoord: gelyk hiervoor, *bladz*. 423, is aangemerkt. Daarom, voerd zyne DOORL. HOOGHEID, onder deszelfs titelen, dien van VRYHEER VAN HALF-LOOSDUINEN. Op den grond dezer Vrye Heerlykheid, staat de *Kerk* van dit Dorp: welke het eenig overblyfzel is der van ouds vermaarde Adelyke Vrouwen ABTDY VAN LOOSDUINEN; welker stichting, in 1224, aan Graaf *Floris* IV, en Deszelfs Huisvrouwe *Machteld*, de Dochter van *Hendrik*, Hertog van *Brabant*, word toegeschreven; welke laatste, na haar Mans dood, in den jare 1267, in deze *Abtdy* gestorven, en in de Kerk begraven is. Wat deze *Kerk*, in de voorige bygeloovige tyden, veel meer vermaard gemaakt had, betrof de *Dochter* des gemelden Graaf *Floris* IV, MARGARETHA genoemd, en getrouwd met *Herman* Graaf van HENNENBERG: van welke, men verhaald: dat zy, in het 42ste jaar haars ouderdoms, in den jare 1276, op goeden Vrydag, zou bevallen zyn, van 365 Kinderen, te gelyk; welke door *Guido*, *Vikaris* des Bisschops van *Utrecht*, in deze Kerk gedoopt, en die ook, kort daarna, alle te gelyk, beneven de Moeder, gestorven en in deze Kerk ter aarde besteld zouden zyn. De omstandigheden van dit verdichtzel zyn, noch heden, op een *Bord*, dat aldaar aan den wand hangt, beiden in 't *Latyn* en *Duits*, te lezen: gelyk ook aldaar, bewaard worden, de twe kopere *Bekkens*; in welker één, de *Jongjes* —— en in het ander, de *Meisjes*, de eerste alle, met den naam *Jan*, en de laatste, met den naam *Elizabeth*, gezegt worden gedoopt te zyn. Zie, daarvan *S. van Leeuwen*, *Oud Batavie bladz*. 1314—1316, en *Hadr. Junii Batav. Hist. pag*. 570—573. welke laatstgenoemde Schryver, aan dit verhaal, veel geloof geeft. Van dit Dorp loopt, naar *'s Hage*, een *Straatweg*, en langs denzelven, een *Trekvaart*; door welke men dagelyks, de Tuin —— en Boomvruchten, welke in en by dit Dorp geteeld worden, met Schuiten derwaard brengt.

POELDYK, onder die zelve Heerlykheid mede behoorende, is geen *Kerkdorp*, maar eene tamelyk groote *Buurtschap*; in welke eene *Roomsche Kerk* staat; die de ruimste is, welke, in geheel *Delfland*, word aangetroffen.

WATERINGE is een fraai Dorp en Ambachts Heerlykheid, omtrent anderhalf uur gaans, zuidwaard van *'s Hage*, aan een vliet, by *Ryswyk* met de *Delfsche vliet* zich vereeni-

gende; die ook de *Watering* word genoemd, en die, waarschynlyk, dezen *naam* aan het Dorp mededeeld. Dewyl, zuidwaard van dit Dorp, veel *Veengrond* word aangetroffen; heeft men, in 1746, begonnen, aldaar *Turf* te graven. Ten zuidwesten van dit Dorp, staat het Hof te *Wateringe:* 't welk, in vroegere tyden verstrekte, tot eene wooning voor de *Heeren* van *Wateringe;* die, onder de Oude *Hollandsche Edelen* zeer beroemd geweest zyn. Van dit geslachte, was die *Gerrit van Wateringe;* die een der Hoofden der *Kabeljauwsche Faktie* was; en niet te min, door Graaf *Willem* V, in 1358, in zyn eigen Hof, met eigen hand gedood werd. By uitsterving van het geslachte der Heeren van *Wateringe* in 1387, geraakte deze *Heerlykheid*, door aanhuwelyking, aan het Huis van *Naaldwyk:* en is dus, met *Naaldwyk* zelve, door koopverdrag, in 1612, tot het Vorstlyk Huis van ORANJE, overgegaan. Door de deeling der nalatenschap van Koning *Willem* III, in 1732, was die Heerlykheid aan den Koning van *Pruissen* toegewezen: dan, in 1754, is zy, door Haare Koninglyke Hoogheid, de Princesse Douariere van ORANJE, van den jegenwoordigen Koning van *Pruissen*, ingekocht, en aan de overige *Domeinen* van dit *Vorstelyk Huis*, toegevoegt. Het Hof te *Wateringe* is thans, van de Ambachts Heerlykheid, afgescheiden: en behoord, aan eenen byzonderen Eigenaar.

RYSWYK, by den *Haag*, met recht dus toegenoemd, ter onderscheiding, van twe andere *Dorpen* van dien zelven naam, in deze *Nederlanden* *, ligt naby de plaats, daar de *Haagsche* —— zich afscheid, van de *Delftsche* en *Leidsche* Trekvaarten. Van hier, naar '*s Hage*, loopt, ter lengte van een half uur gaans, een *Steenweg*, ter wederzyde met Boomen beplant; die de *Ryswykscbe weg* genoemd, en veel betreden en bereden word. Dit *Ryswyk* is een der fraaiste Dorpen, in geheel *Holland*, en van eene alleraangenaamste gelegenheid. Daarby, is dit Dorp door geheel *Europa* vermaard, ter oorzake van den aldaar gesloten VREDE, in den jare 1697, tusschen *Spanje*, *Frankryk*, *Groot-Brittanje*, 't *Duit-*

* Het één dezer Dorpen, RYSWYK, ligt binnen deze zelve *Provincie*, in het Land van *Altena*, aan de *Maas:* en het ander, in *Gelderland*, aan de rivier den *Rhyn*, tegen over *Wyk Duurstede*.

Duitsche Ryk en de *Vereenigde Nederlanden*. Eigenlyk, werden de byeenkomsten gehouden, op het Huis te *Ryswyk*; terwyl de *Afgezanten* uit '*s Hage* dagelyks zich derwaard begaven. Dit *Huis*, dat een zeer prachtig aanzien heeft, is, door Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE, aangelegt, in den jare 1634: en vermits de Hertog *Wolfgang Willem van Palts Neuburg*, dies tyds in '*s Hage* zynde, den eersten Steen aan het zelve gelegt had; is 't daarom, hem ter eere, het Huis NEUBURG of *Nieuwburg*, genoemd. Het behoord nu, aan zyne *Doorl. Hoogheid*, Neêrlands ERFSTADHOUDER. Doch, het *Dorp* zelve is als twe-Heerig aantemerken: want, ten aanzien der *Hooge Heerlykheid*, staat het onder den Magistraat der Stad *Delft*; die dezelve in pandschap bezit: weshalve de *Hoofdschout*, dezer Stad, doorgaans, te gelyk *Baljuw van Ryswyk* is; terwyl de *Ambachts Heerlykheid*, daarvan in 1688, door de Regeering van '*s Hage*, is aangekocht: gelyk wy hiervoor reeds hebben aangemerkt.

Behalven het Huis te *Ryswyk*, liggen in den omtrek van dit Dorp meer andere *Lusthuizen*: daar onder, ook sommige *Adelyke Hofsteden* zyn geweest: als het *Huis* de BURGH; waarvan, het oud Adelyk geslachte der *van der Burchen* te *Delft* zyn naam ontleend: 't Huis te WERVE, thans behoorende aan den Heer Mr. *Paulus Abraham Gilles*, Heer van *Waveren*, *Waverveen*, *Botshol* en *Ruigewilnisse*, Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden: 't Huis te BLOOTE, of BLOOTENBURG: de Huizen te HOORN: GRUISBEEK: OTTOBURG: WITZENBURG: KRAJENBURG: SION: een gewezen Klooster van *Reguliere Kanoniken*; door den Rotterdammer *Erasmus*, die een lid van dit *Kapittel* was, aanmerkenswaardig; enz.

NOORDDORP ligt een uur gaans, ten noord oosten van *Delft*, genoegzaam allerwege te midden der *Veenen*: in welker bearbeiding, de voornaamste handteeringe der Ingezetenen bestaat. Deszelfs *Kerk* is, door den *Ambachtsheer*, den Heer Mr. *D. Bakker*, in 1763, met een orgel vercierd.

PYNAKER of *Pynakker* is een ander Dorp, ten zuidoosten van *Noorddorp*, en rechtstreeks ten oosten van *Delft*, een groot uur gaans van daar gelegen; hebbende, ten noorden en oosten, ook veele *Veenen*. De *Kerk* staat een weinig van het Dorp afgezonderd. De *Schout* en *Gerechte* dezer plaats zyn zelven, bezitteren dezer Ambachts Heerlykheid;

 welke

welke zy uit de Graaflykheids Domeinen, voor 11500 gulden, hebben aangekocht.

BERKEL is een fraai en volkryk Dorp; welks Inwooneren desgelyks, ten meesten deele, van de nabygelegen *Veenen* bestaan. Onder het zelve, behoord mede RODENRYS, (*Roo-rys*,) eene *Ambachts Heerlykheid* uitmakende: hoewel, dit laatste geen *Kerkdorp* is: hebbende ook eene *Hofstede* van dien zelven naam, aan het water de *Schie*, gelegen. In BERKEL is eene *Remonstrantsche Gemeente*; die ook eene Kerk en Predikant heeft. De *Gereformeerde Kerk*, (die met een fraaje *Graftombe* van den Ambachtsheer vercierd is,) is nieuw; zynde gesticht, in 1732. Deze *Ambachts Heerlykheid*, die weleer behoord heeft, aan het geslachte van *Oldenbarneveld*, word thans bezeten, by den Heer Mr. *Herman van Hees*, Raadsheer in den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Westvriesland*, die ook bezitter is van den nabygelegen TEMPEL; eene *Hooge Heerlykheid*, en weleer eene *Hollandsche* Riddermatige *Hofstede*, by *Berkel* gelegen.

OVERSCHIE word, door de wandeling, *Ouwerschie*, genoemt: dan, de eerste uitsprake schynt 't best met de gelegenheid van dit Dorp over een te stemmen: dewyl 't voor 't meerderedeel, aan de *overzyde* van 't water de *Schie* ligt, ter plaatze, daar de Trekvaarten naar *Rotterdam* en naar *Delfshaven* zich van een afscheiden. Het is een groot en aanzienlyk Dorp. En, dewyl al wat tusschen *Delft* en *Rotterdam*, zo te water, als te land, dagelyks heen en weêr reist, door het zelve passeerd; geeft dit aan die plaats eene byzondere levendigheid. Door dit zelve water de *Schie*, word het Dorp, ten aanzien der *Ambachts Heerlykheid*, in tweën gedeeld: want, al wat, ten noorden dier Trekvaart ligt, behoord, aan de Stad *Delft*; en ten zuiden, aan de Stad *Rotterdam*.

KETEL, of, *de Ketel*, is mede een fraai Dorp ten noordoosten van *Schiedam*, aan eene byzondere Trekvaart, die uit de *Schie* naar de *Maas* loopt, en de *Poldervaart* genoemt word.

Aan die zelve Trekvaart, meer zuidwaard, en naby *Schiedam*, ziet men het fraai Huis, SPIERINGSHOEK; weleer eene Riddermatige Hofstede: naar welk een oud Adelyk geslachte van *Holland* den titel voerde.

DE GEREFORMEERDE GEMEENTEN van *Delfland*, met derzel-

zelver PREDIKANTEN, behooren, ten deele, tot de *Klassis* van DELFT en DELFLAND, en, ten deele, tot de *Klassis* van 's HAGE.

Oostwaard van *Delfland*, ontmoet men, het Baljuwschap SCHIELAND: het welk, buiten allen twyfel, zyn' naam ontleend heeft, van de *Schie*-stroom; hoewel, dezelve niet te midden, door deszelfs bodem loopt, maar, alleen voor een gedeelte, raakt aan deszelfs westelyke grenzen, en het aldaar van *Delfland* afscheid.

Aan de oostzyde, word dit land bepaald, door de *Gouwe*, en den *Yssel*: en ten zuiden door de *Maas*. Van binnen, word het bespoeld, door de *Rotte*; die eerst de *Oude Lede*, daarna, het *Nieuwe Diep* genoemd word, en door *Rotterdam* in de *Maas* vloeid.

In deze landstreek, die ruim 12 — of 13 uuren gaans in haaren omtrek heeft, ziet men allerwege genoegzaam niet anders dan *Veenlanden*; welker grond, men aan veele plaatzen, reeds zo diep heeft uitgegraven en uitgebaggerd, dat dezelve, daardoor, in groote *waterplassen* veranderd is; uit welke al het overtollig water, door eene menigte van *Molens*, ten deele in de *Rotte*, ten deele in de *Maas* en *Gouwe*, moet worden afgevoerd. Hoewel ook sommige Polders, daarna weêr droog gemalen, nu, tot bekwaam *Wei* — en *Hooiland*, gemaakt zyn.

Het BALJUWSCHAP over deze Landstreek, beneven het DYKGRAAFSCHAP, is in den jare 1576, door de Stad *Rotterdam* aangekocht; die ook in het bezit is, der meeste daarin liggende *Ambachts Heerlykheden*. Daarom word tot *Baljuw*

en *Dykgraaf* altyd aangesteld, een der leden uit de Regeering der gemelde Stad: zynde die beiden aanzienlyke Ampten thans vereenigt, in den Wel Ed. Gestr. Heer Mr. ADR. REEPMAKER. Hy spand de Vierschaar, met zes *Schepenen* en zes *Welgeborene Mannen*; die hunne byeenkomsten houden, in een der vertrekken van het *Stadhuis* te *Rotterdam*.

Onder de DORPEN van dit Baljuwschap is, eene *Hooge Heerlykheid*: naamlyk BLEISWYK: een groot Dorp, twe uuren gaans noordwaard van *Rotterdam*; aan welke Stad, deze *Hooge Heerlykheid* (die langen tyd, van het geslachte van *Bleiswyk* te *Delft*, bezeten geweest is,) thans behoord. 'Er is, behalven de *Gereformeerde* —— ook eene *Remonstrantsche Gemeente*; die talryk is, en door een' Predikant bediend word. Van het Slot KRAANENBURG, eertyds eene Riddermatige Hofstede, naby dit Dorp gelegen, aan de *Rotte*, is thans niets meer te zien.

Aan de Stad *Rotterdam*, behooren ook zes *Ambachts Heerlykheden* van *Schieland*; die bestierd worden, elk door een byzonderen Ambachtsheer; zynde een lid uit de Vroedschap der gemelde Stad, zo veel als *Sterf Heer*: naamlyk:

KRALINGEN, naast by de Stad gelegen. By dit Dorp, lag weleer 't SLOT *Kralingen*; het Stamhuis der oude Heeren van *Kralingen*: 't welk daarna het *Slot* HONINGEN genoemt —— en benevens het *Huis* te KROOSWYK, weggeraakt is. Aldaar bevind zich eene *Roomsche Kerk* der zogenoemde *Jansenisten*. Men ziet by dit Dorp, ook noch eenige overblyfzelen eener *Kapelle*; die by de Roomschen in veel waarde gehouden word.

Desgelyks, behoord, als een *Ambachts Heerlykheid*, aan de Stad *Rotterdam*, dat gedeelte van het Dorp OVERSCHIE, 't welk zuidwaard van de *Schie* ligt: waarvan het ander gedeelte, aan de Stad *Delft*, onderhoorig is.

In het Ambacht van dit Dorp, ziet men het *Huis* STARRENBURG: het *Stamhuis* van een' tak van het oud Adelyk geslachte van *Wassenaar*; daarom *Wassenaar van Starrenburg* toegenoemd. *Hadr. Junius* wil, (*Hist. Batav. pag.* 523.) den *naam* van dit *Slot* hebben afgeleid: 't zy, van

de

de *Sterren*, met welke dit Huis (aan den voorgevel) beschilderd was: 't zy, van deszelfs torens, die, als een *Zee-boek* in opzicht tot elkander geplaatst, een *gedaante* vertoonden, die niet ongelyk is aan die men doorgaans, in de Schilderkonst, aan de *Sterren* geeft.

Ook lag daar omtrent het *Huis* te SPANGER of SPANGE: het welk daarna verwoest is.

HILLONSBERG en BERGSCHENHOEK, beiden westwaard van de rivier de *Rotte*, behoren mede, aan *Rotterdam*.

Desgelyks MOER KAPELLE, het uiterste Dorp van dit Baljuwschap, aan de grenzen van *Rhynland*: 't welk zyn naam ontfangen heeft, van de naby gelegen *Moeren*; waardoor men, in *Holland*, de *Veengronden* verstaat.

MOORDRECHT is een der beste Dorpen van *Schieland*, aan den *Yssel*, omtrent een uur van *Gouda* (en recht tegen over het Dorp *Gouderak* in de *Krimperwaard*) gelegen. Kortheidshalve word het, gemeenlyk, MOORD en de Inwooneren, zeer onwelvoegzaam, MOORDENAARS genoemd. De oude naam van dit Dorp was, MOERDRECHT; en waarschynlyk, herkomstig (gelyk zo eeven, van *Moer—Kapelle*, is aangemerkt,) van de *Moeren*, dat is, *Veengronden*, die daarby in menigte zyn; waar uit zeer goede *Turf* gebaggerd word. Men vind daar ook veele *Steenbakkeryen*. De doortocht der Rytuigen, dagelyks tusschen *Rotterdam* en *Gouda*, en de verby vaart der groote Schepen, die uit *Holland* op *Zeeland*, *Brabant* en *Vlaanderen*, handel dryven, verschaffen aan dit Dorp, geen kleine levendigheid. De *Remonstranten* en *Roomsgezinden* hebben aldaar, elk eene *Kerk*. De Stad *Rotterdam* bezit mede deze *Ambachts Heerlykheid*.

Twe Dorpen in dit Baljuwschap behooren als Ambachts Heerlykheden, aan de Stad *Gouda*: naamlyk, KAPELLE en NIEUWERKERK. Zy liggen het eerste, rakende aan den oever — en het ander, niet verre van den *Yssel*: en worden daarom beiden, *op den Yssel*, of (beter gezegt,) *aan den Yssel*, toegenoemd. En, die omschryvinge is des te noodzakelyker, om ze te onderscheiden, van veele andere Dorpen, welke dien zelven naam dragen: voornaamlyk in opzichte tot *Kapelle*; 't welk men, zonder dit, ligtelyk zou verwarren, met het nabygelegen MOER-KAPELLE.

Te KAPELLE aan den *Yssel*, een weinig zuidwestwaard van het Dorp zelve, staat het SLOT van *Kapelle*; het welk 't recht heeft van eene *Hals-Heerlykheid*.

ZEVENHUIZEN, is een taamlyk groot en welvaarend Dorp, ten oosten der rivier de *Rotte*, drie uuren gaans van *Rotterdam*; en van die zyde alleen genaakbaar, langs een weg, tusschen groote uitgeveende waterplassen. Aan de noordzyde, alleen, is een *Polder* droog gemaakt, en tot bekwaame *Weilanden* vervaardigt. De Heer *Hendrik van Oudbeusden* is bezitter dezer *Ambachts Heerlykheid.* Aldaar is mede eene groote Gemeente der *Remonstranten*; die eene byzondere *Kerk* hebben.

By dit Dorp staat het Huis ten Duin, gemeenlyk het Hof genoemd. Dit is thans niet meer dan een *Boerenwooning* maar was weleer een treflyk *Slot*, en *Riddermatige Hofstede*; van welke het Oud Adelyk geslachte der Heeren *van der Duin* zyn naam ontleend; aan 't welk het ook in eigendom behoord.

De *Predikanten* van dit Distrikt behooren tot de *Klassis* van Schieland.

Het grootste onder alle de *Baljuwschappen* in het Zuider-kwartier van *Holland*, is Rhynland: zich strekkende, van de Provincie Utrecht westwaard, ter lengte van tusschen zes en zeeven uuren gaans, tot aan de *Noordzee*. Ten oosten, grensd het aan het *Waterschap* van Woerden: ten zuiden, aan Delfland en Schieland: en ten noorden, aan Amstelland en Kennemerland.

Dit Baljuwschap draagt den naam, van de *Rivier*, die te midden daar door 't zelve loopt; naamlyk, den Rhyn; aldaar ook de *Oude Rhyn* genoemd. Deze plagt weleer, met haaren vollen stroom, daardoor te vloeyen en zich te ontlasten, by *Katwyk*. Dan, ingevolge de oude *Neêrlandsche Gedenkschriften*, zou, in den jare 860, dees' oude natuurlyk *mond* des *Rhyns*, door een Zeevloed, die geheel Holland overstroomde, toegestopt, en deszelfs stroom zo zeer verlegt zyn, dat genoegzaam al zyn water, na dien

tyd

tyd, by *Wyk Duurstede*, door de Lek, (welke voorheen, niet meer dan een klein gegraven Binnenwater was, dienende, om eenige gemeenschap, tusschen den *Rhyn* en *Maas*, te onderhouden,) naar de *Maas*, tusschen *Dort* en *Rotterdam*, is afgeleid. *Vid. Hadr. Junii Batav. Hist. pag.* 107—111. Daar door, heeft dees' *Oude Rhyn* (behalven wat, by *Wyk Duurstede*, door een *Sluis* onder den Dyk; door den zogenoemden *Krommen Rhyn*, naar *Utrecht* loopt en wat, by *Vreeswyk*, uit de *Lek* derwaard komt) geen ander *water*, dan wat, uit de *Binnenlanden*, en inzonderheid, uit de *Veenlanden*, en de daar in door het Turf-baggeren gemaakte *waterplassen*, in deze Rivier word uitgeloost. Zy heeft nu haare uitwatering, in de *Haarlemmer Meir*, en van daar verder, door de *Spaarne*, by *Spaarendam*, in het *Ye*. Dewyl, echter, deze uitwatering by *Spaarendam*, zo door den grooten aanwas van het water in *Rhynland*, als, door het verhogen van het water van het *Ye*, binnen den omtrek van twe of drie eeuwen, langs hoe meer bezwaarlyk word; is men, reeds voorlang, bedacht geweest, om het *Rhynwater*, by het Dorp *Katwyk*, rechtstreeks in de *Noordzee* te doen ontlasten. Zelfs in de jaren 1571 en 1572, heeft men dit ontwerp dadelyk ter proef gesteld, door een *Kanaal*, van *Katwyk* aan den *Rhyn* naar *Katwyk* aan *Zee* gegraven; het welk geopend zynde, dit water met een groot geweld uit den *Rhyn*, in de *Noordzee*, dreef. Doch, dit Kanaal is, daarna, (zo 't schynt,) door stormwinden, die het zand en slib tegen den strand opstuuwden, weder toegestopt, en dus on-

 bruik-

bruikbaar geworden. Ook is deze gemelde *doorgravinge*, waarvan de voetstappen noch heden te zien zyn, daarna, met den naam van het *Mallegat*, bekend gebleven: ongetwyfeld, daar aan toegelegt door lieden, welke deze *uitwatering*, als onnut en dwaaslyk verzonnen hebben aangezien. In volgende jaren, is dit — of een soortgelyk *ontwerp*, by Dykgrave en Heemraden wel eens weder in overweeging genomen, en zyn zelfs, van tyd tot tyd, de pylingen en waterpassen, ten dezen einde hervat; doch zonder dat, tot heden, iets daarvan geworden is. Zie daarvan een breedvoerig naricht, in de *Beschryving van Holland*, by *J. S. Tirion VI. Deel bladz.* 168—186. Met dit *ontwerp*, is mede verknocht, een ander, betreffende het droog maken van de *Haarlemmer Meir*; die jaarlyks, verscheidene omliggende landen inzwelgende, daardoor grooter word: waardoor, veelerlei gedachten, voor en tegen, sedert eenige jaren, waereldkundig gemaakt zyn; die men in het aangehaald Werk insgelyks beknoptelyk, by elkander aantreft.

De *Grondgesteltheid* dezer Lanstreeke is, daar in, onderling van elkander verschillende: dat het *oostelyk deel* doorgaans *laag* en *waterachtig* is, en best bekwaam, om *Turf* uit te leveren: dan, al wat ten *westen*, nader aan de Zee ligt, *hooger* opreist, en daardoor beter geschikt, tot *Wei* — en *Bouwland*.

Betreffende het *Hoog Rechtsgebied*: dit staat, in de *Dorpen*, die daar aan onmidlyk onderhoorig zyn, by den Baljuw en XIII Welgeboorene Mannen: die hunne vergaderingen houden, op het *Stadhuis* te *Leiden*. De jegenwoor-

woordige *Hoog Baljuw*, en te gelyk *Opper Dykgraaf*, is de Hoog Edele Heer FREDERIK HENDRIK, Baron van WASSENAAR, Heer der beiden *Katwyken* enz. enz.

Aan deze *Hooge Vierschaar* zyn verscheidene *Dorpen* onderhoorig; alle *Ambachts Heerlykheden*. Doch, van deze, heeft men te onderscheiden, eenige *byzondere Baljuwschappen*, die wel op den *Rhynlandschen* bodem liggen; maar haare byzondere *Hooge Jurisdictie* hebben: en eindelyk, ook sommige *Hooge* — of *Hals Heerlykheden*, in die zelve Landstreek.

In het KERKELYKE, zyn alle de *Gemeenten*, met derzelver *Predikanten*, tot twe *Klassen* verdeeld: waar van de eene de *Klassis* van LEIDEN en NEDER RHYNLAND, en de andere van WOERDEN en OVER RHYNLAND word genoemd.

Met de Dorpen van het eigenlyk Baljuwschap beginnende, komt eerst voor:

LEIDERDORP: aan den rechter oever des *Rhyns*, een half uur gaans oostwaard van *Leiden:* een vermakelyk en zeer welvaarend Dorp; rykelyk voorzien van fraaje *Buitenplaatzen*, langs de beiden oevers der gemelde Rivier.

Eertyds, vond men daar ook, enige *Adelyke Stamhuizen;* van welke, sommige noch in wezen, en andere vervallen zyn: als, ZYL HOF, of 't *Huis* te *Zyl;* aan 't water de *Zyl*, 't welk naby *Leiden*, uit den *Rhyn*, naar de *Leidsche* — en *Haarlemmer Meir* loopt: 't *Huis* te DOES of *ter Does*, ook DOESBURG en DOES HOF, genoemd; liggende, aan het water, de *Does*, 't welk uit den *Rhyn*, naar de *Brassemer Meir* loopt; naar het welk, het oud Adelyk geslachte *van der Does* zynen naam draagt; 't *Huis* TER MY: 't Huis BEERENBURG enz.

De *Ambachts Heerlykheid* van LEIDERDORP is reeds in 1582, door de Stad *Leiden* aan zich gekocht, uit den Huize van *Wassenaar*.

Die zelve *Stad* bezit mede de *Heerlykheden* van twe andere

dere *Dorpen*, in haare nabuurschap gelegen: naamlyk, van ZOETERWOUDE en van OESTGEEST: weshalven, de Magistraat dier Stad, op de *Predikants beroepinge*, in de drie gemelde Dorpen veel invloed heeft.

ZOETERWOUDE, (kortheidshalve, *Zoeterwouw*,) is in den jare 1610, door die Stad gekocht, van 't Geslachte van *Merode*. Het ligt rechtstreeks zuidwaard, van *Leiden* ter afstand van twe en drie kwart van een uur gaans van daar. Deze afstand, en wel bepaaldelyk, tusschen de torens van 't Stadhuis te *Leiden* en van de Kerk te *Zoeterwoude*, is in den jare 1622, naukeurig gemeten door den Professor *Snellius*; als Hy ondernam, de grootte des omtreks van den geheelen *Aardkloot*, wiskonstig te berekenen: en werd bevonden, 1097 *Rhynl. Roeden* *, 1 voet en $\frac{1}{1}$ van een Duim †: 't welk eenige jaren later, door den Heer Professor *Musschenbroek*, overgezien en verbeterd is. De Kerk van dit Dorp heeft weleer behoord aan de Geestlyke Ridderorder van *S. Jan*; welker Ridders aldaar eene *Kommanderie* gehad hebben. In den omtrek van dit Dorp, zyn voortreflyke Weilanden: weshalven, doorgaans gemeend word, dat de *booter*, door die van *Zoeterwouw* gemaakt, de beste soort der zo zeer bekende *Leidsche booter* zy.

In den omtrek van *Zoeterwoude*, en onder deszelfs Ambacht, lagen eertyds verscheidene *Adelyke Huizen*, die aan derzelver bezitteren, hunnen *Geslachtnaam* hebben toegelegt: als RODENBURG of ROOMBURG; dat gehouden word, voor

* In 't voorbygaan, zy hier aangemerkt: dat die *Rhynlandsche Roeden*, *Voeten* en *Duimen*, welke in de berekening der afstanden der plaatzen, by de *Wiskundigen*, zo zeer gebruikelyk zyn, naar deze Landstreek, waar zy eerst in gebruik gebracht zyn, haaren *naam* ontfangen hebben. Zy worden des te meer, alle andere maaten voorgetrokken: dewyl die *Rhynlandsche* — met den *Ouden Romeinschen Voet*, in hoegrootheid, gelyk staat: zo als de gemelde *Snellius* heeft aangewezen: *Eratosth. Batav. Lib. II. Cap.* 12.

† Den weg, door dezen vermaarden Wiskonstenaar daartoe ingeslagen, vind men nauwkeurig beschreven, door den Heer Professor *Lulofs*, in zyne *Natuur* — en *Wiskund. Beschouw. des Aardkloots*, bladz. 69—71.

voor eene *Oude Burgt*, door de *Romeinen* gesticht, 't welk noch in wezen is: 't *Huis* te ZWIETEN: 't *Huis* KROONESTEIN; welke beiden noch van veel aanzien zyn, en werkelyk bewoond worden: de Huizen RHYNEGOM, KOEBEL, MEERBURG, BOSHUIZEN enz.

OESTGEEST, het derde Dorp der Stad *Leiden*, is geene Ambachts —— maar eene *Hooge Heerlykheid*; door die Stad gekocht, uit den Huize *de Ligne*, in 1616. Het ligt een klein uur gaans, noord ten westen van daar, tusschen *Katwyk* en *Warmond*. De *Kerk* van dit Dorp word gehouden, voor eene der oudste, die in geheel Neêrland word aangetroffen. Zy was toegeweid, aan den *H. Willebrord*; die geacht word, een der eerste verkondigers van 't Euangelie, in deze gewesten geweest te zyn. Geduurende het beleg van *Leiden*, in 1572 en 1573, was zy door de *Spaanschen* afgebrand geweest: dan, is daarna weder hersteld. Een lot, dat zeer gemeen was aan de Kerken der meeste Dorpen, in de nabuurschap dezer Stad.

Tusschen *Oestgeest* en *Leiden*, omtrent ter halver wege, aan de westzyde der Trekvaart, ziet men het *Slot* POELGEEST; de Riddermaatige Hofstede van het geslachte dezes naams; het welk, onder de *Hoeksche Factie*, zeer bekend geweest is. Dit was OUD-POELGEEST; dat men wel moet onderscheiden van een ander POELGEEST, by *Koudekerk* gelegen. Het was, in de troebele tyden der *Hoeksche* en *Kabbeljauwsche*, tot den grond toe vernield: doch is daarna weder hersteld. Dit POELGEEST is, (zo men meend,) noch voor de verwoesting, vernoemd geweest, ALKEMADE: dewyl het daarna, aan het geslachte van *Alkemade*, vervallen was. Het was de Buitenplaats van den waereldvermaarden Professor *Boerhave*.

Niet verre van daar, wat noordelyker, ontmoet men 't *Slot* ABTSPOEL; 't welk de *Abten van Egmond* tot hunne *Lustplaats* plagten te gebruiken. Meer landwaard in, een half uur gaans, ten noordwesten van *Leiden*, ligt het Slot ENDEGEEST; waarop de beroemde Wysgeer *Renatus D'Escartes*, (*Cartesius*,) een tyd lang, zyn verblyf gehad heeft; en dat thans bezeten en bewoond word, door Vrouwe *Karolina Frederika*, Gravinne van *Bentheim Steinfurt*, Douariere van *Gronsfeld Diepenbroek*, Vrouwe van *Werkendam*. Meer andere Oude Sloten, die voorheen onder OESTGEEST gestaan hebben, als HAASWYK, PADDINGPOEL en TORENVELD, zyn daarna vervallen.

SAS-

SASSENHEIM, (kortheidshalve *Sassem*,) ligt noord ten oosten van *Oestgeest*: een fraai en levendig Dorp. Dit Dorp behoorde, eertyds aan het daarby gelegen Slot, TEILINGEN. En vermits een der Heeren van *Teilingen* medeplichtig was geweest, aan den moord van Graaf *Floris* V, in den jare 1296; werden, beiden 't *Slot* en 't Dorp *Sassenheim*, aan de *Graaflykheid* verbeurd verklaard: na welken tyd, het Slot TEILINGEN een *Jachthuis* der Graven van *Holland* is geworden. Ter dezer oorzake, behoord dit Dorp SASSENHEIM, als een Ambachts Heerlykheid, noch heden, aan de Heeren *Staaten van Holland* en *Westvriesland*; die de bestiering derzelver overlaten aan den Lieutenant Houtvester van *Holland* in der tyd; welke nu is, de Hoog Ed. Heer *Willem*, *Graaf van Bentink*, Heer van *Rhoon* enz. En van daar is afteleiden, dat de Lieutenant Houtvester, wien het opzicht over de *Jagt* is toevertrouwd, als *Kastelein van Teilingen*, in die hoedanigheid, 's zomers, op dit *Slot*, of liever, in de daar by aangelegde gebouwen, zyn verblyf heeft, of hebben kan. Het *Slot* zelve is zeer oud en heeft verscheide droevige lotgevallen, van tyd tot tyd, ondergaan. Meest, is het in de Nederlandsche Geschiedenissen vermaard, door Vrouwe *Jakoba van Beieren*, de laatste Gravin van *Holland*, uit het Huis van *Beieren*; die, na afstand gedaan te hebben, van haare Graafschappen *Holland*, *Zeeland* en *Henegouwen*, aan haaren Neef, *Filips I van Bourgonje*, in hoedanigheid, als *Houtvesteresse van Holland*, aldaar gewoond, en, in 1435, haar ongelukkig leven ten einde gebracht heeft.

Zuidwaard van den *Ouden Rhyn*, liggen de volgende Dorpen:

VOORBURG; 't welk men, noch met *Voorschote*, noch met *Voorhout*, (twe andere Dorpen in dit zelve *Rhynland*,) mag verwarren, ligt een klein uur gaans, ten oosten van 's *Hage* en langs de Trekvaart naar *Leiden*, in de lengte uitgestrekt. Een fraai Dorp: hebbende behalven de *Nederduitsche* — ook eene *Fransche Gereformeerde Gemeente*, met een Predikant; die de eenige is, welke in de Hollandsche Dorpen word aangetroffen: als mede eene vermaarde *Fransche Kostschool*. In 1615, is deze Ambachts Heerlykheid, door den Prins de *Ligne*, aan de Stad *Delft* verkocht.

Onder die zelve Ambachts Heerlykheid van *Voorburg*, bevinden zich sommige oude *Adelyke Hofsteden*: als BINKHORST; het Stamhuis der Heeren dezes naams, die onder

de

de *Hoekſche* Heeren, geduurende de binnenlandſche onlusten, in de XIV eeuw, zeer bekend geweeſt zyn; wier *Slot*, ſtaande aan de Haagſche Trekvaart, door die van *Delft*, beneven het Slot POLANEN, ten eenenmaal is verwoeſt geworden. Het is echter, daarna weder opgebouwd, en noch in wezen. Desgelyks, het Slot WERVE, ter onderſcheiding van een ander *Werve*, onder de Heerlykheid *Ryswyk*, OOSTWERVE toegenoemd: 't welk behoord aan het geſlacht *Halewyn van der Werve*, te *Dortrecht*. Het Loo of de *Loo*; 't welk zich zeer gemakkelyk laat onderſcheiden, van het Vorſtelyk Luſtſlot, 't *Loo* op de *Veluwe*. Voorts LEEUWENSTEIN, aan de *Leidſche* Vaart: DUIVESTEIN enz.

De LEIDSCHE DAM, ten ruimſten genomen, ligt op de grenſchſcheiding, tuſſchen *Rhynland* en *Schieland*, of liever op het grondgebied dier beiden. Het *noordelyk* gedeelte, 't welk op den *Rhynlandſchen* bodem ligt, behoord eigenlyk, onder STOMPWYK; welk laatſte geen *Kerkdorp* is, maar met WILSVEEN en TEDINGERBROEK, eene byzondere Ambachts Heerlykheid uitmakende; die aan de Stad *Leiden* behoord. Het *zuidelyk* gedeelte op den Schielandſchen bodem, 't welk in 't byzonder de *Leidſche Dam* genoemd word, behoord aan de Stad *Delft*: want, dewyl door de Magiſtraat van *Delft*, met vergunninge der beiden Hoog Heemraadſchappen, ter bevordering van den koophandel hunner Inwooneren, aldaar, in den jare 1578, twe *Sluizen* of *Verlaten*, met een groote *Kom* tuſſchen beiden, aangelegt werden; zyn ter oorzake van den ſterken doortogt der Schepen, by de zelve verſcheidene *Huizen* gebouwd, meeſt *Herbergen*, die goede neering hebben; waarna, aldaar op den door de Stad *Delft* aangekochten grond, eene fraaje *Koepel-Kerk* geſticht is; en terwyl de *Gemeente* dezer plaats een' tyd lang met die van *Wilsveen* vereenigt was geweeſt, in 1656, een byzonder *Predikant* geſteld, aan de Klaſſis van *Delft* en *Delfland* onderhoorig. De Reizigers, die van *Delft* en *'s Hage* naar *Leiden*, en weêrom vaaren, moeten aldaar van de eene Schuit in de andere overgaan.

Aan den *Leidſchen Dam*, ſtaat ook eene *Roomſche Kerk*.

WILSVEEN ligt naby den *Leidſchen Dam*, in de *Veenen*, naar welke dit Dorp zyn naam draagt: behoorende aan de Stad *Leiden*.

ZOETERMEER, gelegen, aan den gemeenen ryweg, van *Gouda* op *'s Hage*, plagt, met ZEGWAARD, dat een weinig ooſtwaard van daar ligt, éêne gemeene *Ambachts Heerlykheid*

heid uit te maken; die echter daarna van elkander gescheiden zyn. Deze langduurende vereeniging heeft zelfs veroorzaakt, dat men de wederzydsche *grensscheiding* dier beiden, bezwaarlyk ontdekken kan: 't welk, in vervolg van tyd, nadat die beiden *Heerlykheden* van elkander afgezonderd zyn geworden, meer dan eenmaal aanleiding tot verschillen en pleidojen gegeven heeft. Zelfs, werd wel eens in twyfel getrokken, of de *Kerk*, welke die beiden Gemeenten, met elkander gemeen hebben, op den grond van *Zoetermeer* —, dan op dien van *Zegwaard*, staat; en of wel aan den Heer van *Zoetermeer*, het recht van *Kollatie*, ten aanzien der beroepinge van den Predikant, en aanstelling van den Koster enz. behoorde: hoewel, de zaak, in 1735, door een Vonnis van den Hoogen Raad, ten voordeele van den Heer van *Zoetermeer*, is beslist geworden. Dit Dorp ZOETERMEER heeft denkelyk, zynen naam ontfangen, van een naby gelegen *Meir*, 't welk ter oorzake der *Zoetheid* van deszelfs *Water*, dus genoemd geweest, dan, in den jare 1614, droog gemaalen, en in voortreflyke Weilanden, veranderd is: zynde thans bekend, met den naam van den *Zoetermeersche Polder*. Daar om — en by, blyven echter veele en groote uitgeveende *waterplassen*; die door zeer smalle wegen, van elkander afgezonderd zyn. ZOETERMEER is een groot en vermaaklyk Dorp: met eenen Steenen straatweg bevloerd: en allerwege vercierd, met fraaje Buitenplaatzen; onder welke het *Huis* van den Heer van *Zoetermeer*, niet van de minste is. Die Heerlykheid is, sedert eenige jaren, veelmaalen van *eigenaar* verwisseld. Thans behoord ze aan de erfgenamen van den Heer *W. G. Schouten*; overleden in 1766.

ZEGWAARD, welker Gereformeerde Ingezetenen, met die van *Zoetermeer*, in het Kerkelyke, noch vereenigd blyven, ligt noordoostwaard van 't laatstgenoemde Dorp. Aldaar is ook eene talryke *Remonstrantsche* — en eene *Roomsgezinde Gemeente* der zogenoemde *Jansenisten*. De Ambachts Heerlykheid behoord, aan den Heer *Jan Osy;* die te gelyk is Heer van PALENSTEIN: eene gewezen Adelyke *Hofstede*, daarby gelegen; welke nu eene Boerenwooninge is.

WADDINXVEEN, in NOORD — en ZUID-WADDINXVEEN onderscheiden, is een groot Dorp, niet verre van de Rivier de *Gouwe:* mede omringt, door verscheidene *Veenplassen*. Zy hebben ter zelver wyze, als *Zoetermeer* en *Zegwaard*, gemeenschap van Kerk en Predikant; en zyn ten aanzien der

der *Ambachts Heerlykheid*, desgelyks in *tweën* onderscheiden: behoorende NOORD-*Waddinxveen*, aan den Heer Mr. *Adriaan Reepmaker*, Raad in de Vroedschap der Stad *Rotterdam*: en ZUID-*Waddinxveen*, aan Vrouwe *Kornelia van der Nooten*, Weduwe van wylen den Heer Mr. *W. S. Boers*, Raad en Borgemeester der Stad *Gouda*. In het Kerkelyke is, met *Waddinxveen* ook vereenigt de Gemeente van BLOEMENDAAL; eene Ambachts Heerlykheid der Stad *Gouda*; alwaar ook eene *Roomsche* Kerk is, die door een' Priester bediend word: gelyk in *Waddinxveen* zelve eene aanzienlyke *Remonstrantsche Gemeente* is; staande onder het opzicht van een' Predikant.

SLUIPWYK ligt een klein uur gaans noordoostwaard van *Gouda*: en is eene Ambachts Heerlyhheid; behoorende aan Vrouwe *Mar. Magdal. van Sluipwyk*, Gravinne van *Moens*; die ook Vrouw van *Ravensberg* is; 't welk daar zeer naby ligt.

ALPHEN * word met recht gehouden, voor een der grootste en fraaiste Dorpen van geheel *Holland*, zeer in de lengte, langs den slinker oever van den *Ouden Rhyn*, die daar een grooten kronkel maakt, uitgestrekt. Het ligt omtrent ter halver wege, tusschen *Leiden* en *Woerden*: en is de gewoonlyke pleisterplaats der Trekschuiten, die tusschen *Leiden* en *Utrecht*, dagelyks heen en weer varen. Niemand twyfeld, of de naam *Alphen* is een overblyfzel van *Albiniana*; (scil. *castra*) waarvan, in de *Oude Reisbeschryving van Antoninus*, (*Edit. Wesseling. pag.* 369.) word gewag gemaakt: en 't welk aldaar geplaatst word, X Romeinsche Mylen, van *Lugdunum*, (*Leiden*) en XVII van *Trajectum*: (*Utrecht*) dat, (dewyl, drie Romeinsche mylen, tot één uur gaans; gerekend worden,) met de ligplaats van dit Dorp, in opzicht tot die beiden gemelde Steden, na genoeg overeenstemd. Daar uit zal men dan moeten oordeelen: dat de Oude Romeinen; die men weet, in deze Landen veel verkeerd — en met hunne heiren dikwils heen en weer gezworven te hebben, aldaar eene *legerplaats* of *Burgt* hadden, met Krygsvolk voorzien: het welk, door de Oude Ro-

* Dit Dorp, wel te onderscheiden, van een ander Dorp van dien zelven naam, in *Gelderland*: en van een *twede* in de Baronie van *Breda*.

Romeinsche Gedenkpenningen, die men aldaar, van tyd tot tyd, by 't omspitten des gronds, gevonden heeft, dit zelve noch meer bevestigen. Twemaal heeft dit Dorp, door brand, groote schade moeten lyden: eerst, in 1619; toen beneven genoegzaam alle de Huizen, ook de *Oude Kerk*, daardoor vernield werd, en daarna, in 1716. Des niet te min, hebben de Inwooneren, daarna zich weder herkregen: en door den aanleg van Scheepstimmerwerven, Pannebakkeryen, Kalk — en Steenovens, Zaag — en Trasmolens, Lynbaanen enz. dit Dorp tot een grooten bloeistand gebracht. Zelfs worden aldaar Tabakspypen gebakken. Ook is aldaar, eene vermaarde *Fransche Kostschool.* Eene sterke doortogt heeft deze plaats, niet alleen der *Rytuigen*, maar ook der groote Schepen, die van *Gouda*, door de *Goudsche Sluis*, in den *Ouden Rhyn* komen, en verby dit Dorp, door de *Heimanswetering*, naar de *Haarlemmermeir*, en verder — gelyk, langs dien zelven weg, terug vaaren: 't welk daar een groote drukte — en veel aftrek van levensmiddelen veroorzaakt. Ook is te *Alphen* het zogenaamde *Alphensche Posthuis*, ('t welk te voren tegen over *Alphen* was, daar 't alles tot *Oudshoorn* behoord) in 't welke de *Postiljons*, uit *'s Hage*, *Dortrecht*, *Rotterdam*, *Amsterdam* en *Utrecht*, alle nachten samenkomende, hunne *Brieven* onderling verwisselen. Op den Dyk by *Alphen*, heeft Vrouwe *Jakoba van Beieren*, in een gevecht, over haaren Neef den Hertog *Filips van Bourgonje*, in den jare 1426, eene overwinning behaald. Ook, is de hier voorgemelde *Goudsche Sluis* daardoor aanmerkenswaardig: dat de *Franschen*, in den winter des jaars 1672, onder het geleide des Hertogs van *Luxemburg*, van *Utrecht*, over het Ys tot daar doorgedrongen, met oogmerk, om den *Haag* en *Leiden* uit te plonderen, door een opkoomend dooiweer, in den verderen voorttogt gestuit werden.

Onder deze Ambachts Heerlykheid ligt, het Lusthuis Langerooden: en in vroegeren tyd, zag men daar sommige *Ridder Hofsteden*: als, het *Hof* te *Alphen*; 't Stamhuis door Adelyke Heeren van het geslachte van dien zelven naam; het *Huis* te Leeuwen: de Burgt enz.

Tot *Alphen*, behoord mede de Ambachts Heerlykheid Rietveld; welke geen Kerkdorp is. Dezer beider *Ambachts Heer* is de Heer *Theodor. de Smeth*, Oud presideerend Schepen van *Amsterdam* enz. De vermaarde *Wilhelmus Heda*,

die

die het leven der *Utrechtsche Bisschoppen* geschreven heeft, is in dit Dorp *Alphen* gebooren.

Noordwaard van den *Ouden Rhyn* zyn de volgende Ambachts Heerlykheden van *Rhynland*.

Oudshoorn, ligt schuins tegen over *Alphen*; wordende de scheiding door den *Rhyn* gemaakt: hoewel de buurtschap, die rechtstreeks daar tegen over ligt, aan de andere zyde van den *Rhyn*, doorgaans verkeerdelyk, onder den naam van *Alphen*, mede begrepen word. Vermits, de groote Schepen, die van *Gouda*, over de *Haarlemmer Meir*, naar *Haarlem* en verder willen, dit Dorp; zo wel als *Alphen*, doorvaaren; deelen deszelfs Ingezetenen, gelyklyk met die van *Alphen*, in de voordeelen, welke deze drukke Scheepvaart aanbrengt: want, deze Schepen den *Rhyn* niet verder aandoen, dan, van de *Goudsche Sluis*, tot aan de *Heimans-Wetering*, omtrent ter lengte van een half uur gaans; welke *Wetering* zy in slaan, om de *Brassemer-Meir*, en van daar, de *Haarlemmer-Meir*, te bereiken. De *Kerk* van *Oudshoorn*, die door den Heer *Kornel. de Vlaming van Oudshoorn*, in de voorige eeuw eerst gesticht is, word gehouden voor de fraaiste, die men ergens in *Holland*, ten platten Lande aantreft: en zy is vercierd met verscheidene *Wapenborden* van het geslachte der Heeren van *Oudshoorn*. De *Oude Heeren* van dit geslachte waren, onder de voornaamste *Edelen van Holland* en der *Hoeksche* party toegedaan. Daarna, is deze Heerlykheid door huwelyk overgegaan, tot het Adelyk geslachte van *Rheede*: en behoord thans, aan den Heer Baron *Pieter van Rheede van Oudshoorn*.

Met deze Heerlykheid is vereenigt, Gnephoek, aan de westzyde der *Heimans-Wetering* gelegen. By de *Heimans-Brugge*, over welke de Ryweg, langs den rechter oever van den *Ouden Rhyn* loopt, staat het *Gemeenlands Huis van Rhynland*.

Met *Oudshoorn*, was eertyds, beneven meer andere Heerlykheden ook vereenigt, Aarlanderveen, kortheidshalve Aarleveen genoemd; een uur gaans oostwaard van daar, in de *Veenen* gelegen; van welke dit Dorp zyn' naam draagt; gelyk ook van het water de *Aar*; 't welk, van tegen over de *Goudsche Sluis*, noordwaard naar de *Drecht* loopt; en door het welk, de Trekschuiten tusschen *Gouda* en *Amsterdam*, heen en weer vaaren: gelyk ook de nachtschuiten, die van *Amsterdam* naar *Leiden*, 's *Hage*, *Delft* en *Rotterdam*

 wil

willen. Aldaar is een *Roomsche Kerk.* Deze Ambachts Heerlykheid behoord aan den Heer *Alb. Nikl.* Baron van *Aersen Beyeren*, Heer van den Lande van *Vosbol*, en van *Meteren*, *Kolonel* en *Kaptein* in 't Regiment Hollandsche *Guardes* te voet enz. By *Aarlanderveen*, aan den *Rhyndyk*, stondt het fraaje Lusthuis BEERENDRECHT: weleer eene Ridderlyke Hofstede. Doch 't zelve is in den jare 1770 afgebroken.

Drie daarna volgende *Dorpen*, (die in eene genoegzaam rechte lyn, naast elkander liggen,) naamlyk ZEVENHOVEN: NIEUWVEEN: en KALSLAGEN, zyn alle als Ambachts Heerlykheden, de twe eerstgemelde in 1724, en de laatste in 1700, door de Stad *Haarlem* aangekocht; welker Regenten, ten aanzien van elk derzelver, eenen Sterfheer op wien de Heerlykheid verleid is, aanstellen.

ZEVENHOVEN ligt rondom, in uitgeveende Waterplassen: dus men niet dan door twe wegen, den eenen van de zuidoost — en den anderen, van de noordzyde, derwaard kan naderen. Aldaar, is eene *Remonstrantsche* — en eene *Roomsgezinde Kerk.* Een gedeelte van het Dorp NOORDEN behoord mede onder dit *Zevenhoven.*

NIEUWVEEN is het middelste dezer drie gemelde Dorpen, ook in de *Veenen;* waarvan de meesten reeds uitgebaggerd zyn.

KALSLAGEN is de derde aan de Stad *Haarlem* behoorende der Ambachts Heerlykheden: en de noordlykste der drie op de grenzen van 't Sticht van *Utrecht:* mede van rondsom (alleenlyk, twe derwaard gaande smalle wegen uitgezonderd,) door uitgeveende Waterplassen omringt.

RHYNZATERWOUDE, aan den oostlyken rand der *Brassemer Meir* gelegen, behoord als eene Ambachts Heerlykheid, aan den Heer *Fred. Hendr. Baron van Wassenaar*, Heer der beiden *Katwyken* enz. Daarby ligt het fraaje Lusthuis MEERZICHT.

LEIMUIDEN ligt noordwaard van *Rhynzaterwoude*, nader by de *Haarlemmer Meir:* en behoord met VRIEZEKOOP, dat oostwaard daar aan paald, als eene Ambachts Heerlykheid, aan de Regeering van *Amsterdam;* die dezelve voor 43000 Gulden in den jare 1727, gekocht heeft, van den Graaf *Fr. Paul Emil. van Oultremont* en *Warfuse;* welks geslachte in het Bisdom *Luik* te huis hoord. Beiden door *Leimuiden* en *Vriesekoop* loopt de Vliet de *Drecht;* die van de *Oude Wetering* beginnende, dicht by het Dorp *Uithoorn*, met

met den *Amstel*, zich vereenigt. En dewyl deze *Drecht* eene veel korter vaart naar *Amsterdam* geeft, dan over de *Haarlemmer-Meir*, door *Haarlem* na *Sparendam*; zo ziet men, de kleine Schepen, die uit den *Rhyn* naar *Amsterdam* willen, immers, die niet te breed van boord zyn, dan om door de *Bilderdamsche Sluizen* te geraken, genoegzaam alle, dezen weg naar *Amsterdam* inslaan. Desgelyks is, door dit Dorp, veel doortogt te Land: dewyl de naaste weg, van *Amsterdam*, daar door heen leid, naar *Leiden*, 's *Hage*, *Delft*, *Rotterdam* en *Gouda*.

KUDELSTAART, noordoostwaard van *Leimuiden* en allernaast by *Kalslagen*, behoord, alleen voor een gedeelte, tot *Holland*: want, het ander gedeelte, waarin ook de Kerk gevonden word, ligt op den bodem van het *Sticht* van *Utrecht*; behoorende. (beneven andere daarby gelegen Dorpen.) als eene *Vrye Heerlykheid*, aan de *Proostdy* van *S. Jan*, te *Utrecht* Daarom zyn de Gereformeerde Ingezetenen van dit *Hollandsch Kudelstaart*, onder het opzicht van den Predikant van het Stichtsch —— 't welk eene Kombinatie is van *Uithoorn*; alwaar de Predikant woond, welke der *Klassis* van *Utrecht* aangeschreven is. De Ambachts Heerlykheid van dit *Hollandsch Kudelstaart*, heeft de Stad *Amsterdam*, uit de Graaflykheids Domeinen, desgelyks aangekocht, in 1724, voor 3000 Gulden.

Behalven deze XIX gemelde Dorpen, die, als Ambachts Heerlykheden, aan de Hooge *Vierschaar* van RHYNLAND onder geschikt zyn, bevinden zich noordwaard van *Leiden*, tusschen de *Noordzee* en de *Haarlemmer Meir*, vier *Dorpen*, die daarna van het ander —— afgezonderd zyn, en nu een *byzonder Baljuwschap* uitmaken: naamlyk, NOORDWYKERHOUT: VOORHOUT: LISSE: en HILLEGOM. Hiervan, is thans Baljuw de Heer ELBERT TESTART, Borgemeester en Raad der Stad *Haarlem*, wien negen *welgeboorene Mannen* toegevoegt zyn. Deze Vierschaar word te *Noordwykerhout* gespannen. De daar onderhoorige Dorpen zyn, in 1722, door de Heeren Staaten

 van

van *Holland* en *Westvriesland*, als *Ambachts Heerlykheden*, verkocht geworden.

Dit NOORDWYKERHOUT ligt, ten westen der Trekvaart, tusschen *Leiden* en *Haarlem*; en naby de beiden *Noordwyken*, van welke dit Dorp ongetwyfelt zyn naam ontleend: want *Noordwykerhout* wil, naar de taal der Hollanderen, niet anders zeggen, dan 't *Noordwykerbosch*; gelyk *Haarlemmerhout*, 't *Haarlemmerbosch*. En dat aan dezen oord, weleer een groot *Bosch* gestaan hebbe, is uit de oude Neerlandsche Gedenkschriften kenbaar *: waarvan het één gedeelte, naast by de *Noordwyken*, zeer natuurlyk, het *Noordwykerhout* genoemd werd; welks naam, nadat deszelfs Hout gewas door den tyd is uitgerooid, tot dit *Dorp*, op den grond van dit Bosch gesticht, is overgebracht geworden. Onder dit Ambacht is een *Roomsche Kerk*. De Heer *Frans van Hoorn* is thans bezitter dezer Ambachts Heerlykheid.

Een eindwegs verre noordwaard van dit Dorp stond weleer het Slot BOEKHORST of BOUKHORST: het *Stamhuis* der Adelyke Heeren van dien zelven naam; die onder de *Hoeksche party* zeer bekend geweest zyn, en aan welke de Heerlykheid NOORDWYK eertyds in eigendom behoord heeft. Dit geslachte is, in 1669, met Heer *Amelis van der Boekhorst*, Heer

* Zie *Hadr. Junius*; (*Batav. Histor. pag.* 294 & *seq.*) die, onder anderen schryft: dat dit *Bosch* by *Haarlem* aanvangende, tot aan *Noordwykerhout*, ter lengte van XII *Roomsche Mylen*, (dat is, drie *uuren wegs*,) zich uitgestrekt hebbe: en dat in zynen tyd, noch veele overgeblevene *Stronken* van afgehakte Boomen, daarom streeks, ten bewys daarvan verstrekten. Dit zelve *Bosch* was een der voornaamste waar over de *Houtvester* en *Lieutenant Houtvester* van *Holland*, het opzicht hadden: gelyk ook daarvan af te leiden is, dat 't *Jachthuis* TEILINGEN, waarop de *Houtvesters* hun verblyf hadden, dit *Bosch* zo naby lag. Dit Kollegie van *Houtvester*, met acht *Meesterknaapen*, die over de *Jacht* het bestier hebben, is noch in wezen. Deszelfs leden oefenen ook tot heden, recht over alle feitelykheden, die tegen 't Jachtrecht bedreven worden.

Heer van *Wimmenum*, uitgestorven. Het *Slot* is daarna afgebroken: en thans niet meer, dan een stuk muurwerks, daarvan te zien.

Voorhout, 't welk zuidwaard van *Noordwykerhout* ligt, en aan de andere zyde der gemelde Trekvaart, ter plaatse, waar zy zich zuidoostwaard wend naar *Leiden*, heeft denzelven naams oorsprong, als *Noordwykerhout*: dewyl, het *voor*, of aan den *ingang* van het gemelde *Hout* of *Bosch*, is aangelegt. Deze naams afleidinge is meer ongedwongen, dan dat men, met anderen denzelven, van *Forum Hadriani* zou willen ontleenen. De *Ambachts Heerlykheid* word thans bezeten, by Vrouwe *Margaretha Strandwyk*, Weduwe van wylen den Heer *Andr. Gothenius*, in leven Predikant te *Amerongen*.

By *Voorhout*, ziet men noch, de overblyfzelen van het Huis Boekenburg, dat ook een Adelyke Ridder Hofstede schynt geweest te zyn.

Lisse is een groot met een Steenen straatweg bevloerd Dorp, naby de *Haarlemmer Meir*, met welk het door een soort van Haven, gemeenschap heeft. Deszelfs *Ambachtsheer* is de Heer *Dider. Joh. Heereman*. Dees' Heer bezit ook 't Huis te Lisse, bezuiden het Dorp gelegen: 't welk men meend, de oud Ridderlyke Hofstede, Dever geweest te zyn; het Stamhuis der Edelen dezes naams. Dit Huis draagt noch heden den naam van Dever: gelyk ook de Heer van *Lisse*, naar het zelve, Heer van *Dever* getiteld word. Op den weg van *Lisse* naar *Hillegom*, ziet men een ander Kasteel, 't welk het Huis te Meerenburg word genoemt. Dit is, in 1638, door Jonkheer *Albr. van Wassenaar*, Heer van *Alkemade*, gesticht: het vertoond zich zeer deftig: en is met aangenaame Wandeldreven omringt.

Hillegom is het vierde der Dorpen van dit byzonder *Baljuwschap*: en het uiterste ——— van geheel *Rhynland*, ten noorden; paalende met zyn rechtsgebied, aan *Kennemerland*, ten oosten der Trekvaart tusschen *Leiden* en *Haarlem*. Een Dorp van eene zeer vermakelyke gelegenheid: welks Ambachtsheer is, de Heer Mr. *Joh. Six*, Heer van *Wimmenum* en *Vromade*, benevens Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*; die aldaar een prachtig *Huis* bezit. In de nabuurschap van dit Dorp, langs de gemelde Trekvaart, zyn verscheidene *Kalkovens*; in welke de Schulpkalk gebrand word.

Aan de *Hillegommer Beek*, staat het Hof te Hillegom; behoorende aan het geslachte van *Sypestein*.

Van deze gemelde Dorpen, die aan de Baljuwschappen van *Rhynland* en van *Noordwykerhout*, onderhoorig zyn; heeft men wel te onderscheiden, zo veele Hooge Heerlykheden, die in dezen streek worden aangetroffen; en die een eigen *Rechtsgebied* op zich zelven hebben: van welke de beschryvinge, naar de order van derzelver gelegenheid, hier volgt.

De *Hooge Heerlykheid* Noordwyk * bestaat uit twe byzondere Dorpen: waarvan het één Noordwyk Binnen, en het ander Noordwyk aan Zee, genoemt word: beiden dus toegenoemt, ter onderscheiding, van *Zuidwyk*, niet alleen 't welk by *Wassenaar* ligt, maar ook van *Katwyk*, *Beverwyk*, *Wyk op Zee*, en meer andere daarom streeks gelegen plaatzen. Deze —— eertyds eene Ambachts —— is tot eene *Hooge Heerlykheid* verklaard, door 's Lands Staaten, in den jare 1604: en toen dezelve verleid, op Jonkheer *Johan van der Does*; (*Janus Douza*,) wiens nageslachte dezelve noch heden is bezittende: zynde de jegenwoordige Heer, Jonkheer *Wigbold Joh. Theod. van der Does*, beschreven in de Ridderschap en Edelen dezer Provincie, Drossaard over de Stad en Landen van *Heusden* enz.: hoewel die Heerlykheid tot heden, door zyne Hoog Edelheids Vrouwe Moeder, Vrouwe *Theodora Odilia van Doys*, Douariere van den Heer *Steven van der Does*, als eene *Douarie* bezeten word.

Noordwyk Binnen ligt, omtrent twe uuren gaans, noord ten westen, van *Leiden*: en is buiten tegenspràke, één der grootste en fraaiste Vlekken of Dorpen, die ergens in geheel *Holland* te vinden zyn. Het is doorsheden met verscheidene steene straaten, ter wederzyde bezet, met zulke deftige Huizen, als schier in eenige Hollandsche Steden worden

* 'Er is een Dorp *Noortwyk* in 't *Wester Kwartier* der Provincie *Stad* en *Landen*; 't geen men met dit *Noortwyk*, niet verwarren moet.

den aangetroffen. Deszelfs *Kerk* is groot en cierlyk gebouwd. 'Er is ook eene *Remonstrantsche* — en eene *Roomsche Kerk*. Men heeft 'er een *Gasthuis*, en een *Weeshuis*. In de Tuinen van dit Dorp kweekt men veele *Boomvruchten*, die naar *Leiden*, *Haarlem* en *Amsterdam* verzonden worden. Ook worden 'er veel Touwwerk en andere Scheepsgereedschappen bereid.

NOORDWYK AAN ZEE word, ook, door de wandeling, NOORDWYK BUITEN toegenoemd. Dit Dorp is van veel kleinder begrip, dan *Noordwyk Binnen:* en heeft dit met de meeste andere *Zee Dorpen* gemeen, dat het by hooge vloedtyden, verzeld van zwaare Stormwinden, dikwerf veel geleden heeft; zo verre dat verscheidene Huizen daar door weggespoeld, en door de Zee verzwolgen zyn. Ook zyn de *Zee Duinen*, by dit Dorp, smaller dan elders langs de *Noordzee*. De Inwooneren geneeren zich, meest van de Vischvangst.

De Hooge Heerlykheid LANGEVELD, behoord mede aan den Heer van *Noordwyk*. Het bestaat uit een *buurtschap* van sommige Huizen, met eene daar by gebouwde *Kapelle*.

Ook ligt daarby, het Lusthuis OFHEM: doorgaans toegenoemt het HUIS te *Noordwyk:* dewyl het sedert het *Oud Heeren Huis*, in het Dorp staande, weggeraakt is, door dit Adelyk geslachte, in den zomertyd bewoond word.

Naast by *Noordwyk Binnen*, ten westen der Leidsche Trekvaart, stond eertyds de vermaarde *Abtdy* LEEUWENHORST, kortheidshalve, TER LEDE genoemd; die in den jare 1262, door den Heer *Arend van Sassenheim*, Pastoor der groote Kerk te *Haarlem*, ten dienste van sommige Adelyke Jongvrouwen gesticht was. De *Nonnen* dezer Abtdy waren van de *Cistertienser Order* *. *Sim. van Leeuwen* heeft

* Deze *Order* heeft haaren naam ontfangen, van de Stad *Cisteaux*, in het Latyn *Cistercium* genoemt; gelegen in het Hertogdom *Bourgonje*, tusschen de Steden *Dijon* en *Verdun:* alwaar weleer een Bosch was; in 't welk *Robbert*, Abt van 't Klooster *Molismo*, de Stichter dezer Order, met sommige *Benedictinen*, een afgezonderd leven leiden. Zo wel de *Monniken* als de *Nonnen* dezer Order, (welke reeds in 1098 opgekomen is,) leven naar den regel van *S. Benedictus:* doch, zyn van andere *Benedictinen* onderscheiden,

 door

heeft (in zyn *Oud Batavie bladz.* 1313.) een lyst van verscheidene *Abtdissen* dezes Stifts medegedeeld: van welke de laatste was, Vrouwe *Jenne van der Does*; die in 1574, gestorven is. Omtrent dien zelven tyd, is die Abtdy, geduurende de Spaansche onlusten, in deze Landen ten eenemaal vernield: en is de plaats, met de daar onder behoorende Goederen, ten behoeve der *Hollandsche Ridderschap*, aangeslagen: staande de bestieringe derzelver, aan 't opzicht van den tweeden in rang der gemelde Ridderschap, in hoedanigheid als *Rentmeester van Leeuwenhorst*. Van de *Oude Abtdy* is niets meer overgebleven, dan twee oude Poorten. Doch op de plaats, waar 't gebouw zelve gestaan heeft, is daarna een fraai *Heeren Huis* gesticht: 't welk noch in wezen is.

De *Hooge Heerlykheid* KATWYK * bestaat, (gelyk *Noordwyk*) mede uit twee byzondere Dorpen: het een KATWYK *aan den* RHYN, en het ander KATWYK *aan* ZEE, ter onderscheiding van elkander toegenoemd. Deze beiden Dorpen hebben hunnen naam ontleend, van de Oude *Katten*, een Volk, uit het Land van *Hessen* oorspronglyk; 't welk naar 't *Eiland* der *Batavieren* de *Wyk* genomen, en aldaar in deszelfs westlyk gedeelte, by de geweze uitwatering der Rivier den *Rhyn*, zich nedergezet had: naar het bericht van *Tacitus*. Aan deze Hooge Heerlykheid, zyn groote voorrechten, ten behoeven van den Heer verknocht. Deze beiden *Katwyken*, beneven de Heerlykheid 'T ZANT, (eertyds een *Slot*, ten zuidoosten aan de overzyde des *Rhyns*, gelegen,) hebben voorheen behoord, aan het Brabantsch geslachte, van *Ligne*; welks goederen wegens de gekleefdheid van

door han gewaad: dewyl dezen in 't wit, en de anderen in 't zwart gekleed zyn. In dit gemelde *Bosch*, is daarna de *Abtdy* en by dezelve de Stad gebouwd; die ook naar de *Abtdy Cisteaux* genoemt word. In deze Abtdy, woond de Generaal dezer Order; die gezegt word 1800 *Kloosters* onder zyn opzicht te hebben.

* Van deze Hooge Heerlykheid KATWYK, laat zich gemaklyk onderscheiden, de Buurtschap KATWYK, in 't Land van *Kuik*, aan de Rivier de *Maas* gelegen; over welke Rivier, aldaar 't *veir*, uit Brabant, naar Nymen is; 't welk het *katwyksch Veir* genoemd word.

van dit Huis, aan de belangen des Konings van *Spanje*, verbeurd verklaard zyn. De jegenwoordige bezitter is, Jonkheer *Frederik Hendrik*, Baron *van Wassenaar*, beschreven in de Ridderschap en Edelen van *Holland* en *West-Friesland* enz. die te *Katwyk* aan den *Rhyn*, eén voortreflyk *Kasteel* heeft; waarin hy 's zomers zyn verblyf heeft. De *Kerk* van dit Dorp praald ook met een fraaje *Graftombe* van dit hoog Adelyk geslachte: gelyk zy ook door den jegenwoordigen Heer van *Katwyk* met een cierlyken *Orgel* begiftigt is, in den jare 1765. Die zelve Kerk behoorde in de Roomsche tyden, aan de Land Kommanderie der Duitsche *Ridderorder*, te *Utrecht*. 'Er was toen ook by de Kerk een *Huis*, 't welk door den *Kommandeur* van *Katwyk* bewoond werd, die het opzicht over deze Kerk had: en de plaats, waar deze *Kommanderie* gestaan heeft, word noch heden het *Kommandeurs Hof* genoemt. De *Ridders* dezer *Order* (welker gedaante, sedert de Reformatie, eene groote verandering ondergaan heeft) stellen noch uit 't midden hunner eenen *Kommandeur* van *Katwyk*; die te gelyk Kommandeur der *S. Pieters Kerk* te *Leiden* is; en die de tienden, beneven eenige Erfpachten dezer Heerlykheid, blyft genieten. Die beiden *Dorpen* zyn zeer groot en aanzienlyk: hoewel *Katwyk* aan *Zee* het ander, aan den *Rhyn* gelegen, in getal van Huizen en Inwoonderen, merkelyk overtreft. Het heeft een *Gasthuis* en een *Weeshuis*. Aldaar generen zich de meeste Ingezetenen, van de *Vischvangst*, inzonderheid Kabeljauw en Schelvisch; die zy te *Leiden*, en elders, ter markt brengen. En die niet zelven ter Zee vaaren, hebben hunne kostwinning, van 't netten breijen. Te *Katwyk* aan den *Rhyn*, ziet men ook vele *Lynbaanen*, Linnebleekeryen, Kalk- en Steenovens.

Wat Katwyk *aan* Zee, inzonderheid aanmerkenswaardig maakt, is het Huis te Britten, by de Latynsche Schryveren Arx Britannica geheeten: een gewezen *Oud Slot*, naar de Romeinsche bouwörder gesticht, dat op halverwege tusschen dit — en 't Dorp *Noordwyk* aan *Zee*, voorheen op Strand gestaan heeft, en op eenen genoegzaam verheven grond, om niet door den vloed overstroomd te konnen worden: doch 't welk daarna, (zo men meend,) door de *Noordmannen* is verwoest geworden: en welks grondslagen, door 't afnemen van dien Strand, dieper ingezonken, en nu onder het Zeewater verzwolgen liggen. Verscheidene gissingen zyn, door de kenners der Oudheden van

ons

ons Vaderland, van tyd tot tyd gevormd, aangaande den oorfprong van dit *Slot*; ten aanzien van welke, niemand met zekerheid iets zal durven bepalen. De gemeenfte gedachte loopt hierheen: dat Keifer *Kaligula* omtrent 40 jaren na 's Heilands geboorte, den eerften aanvang gemaakt heeft, met den opbouw van dit Slot: dewyl *Suetonius* van hem verhaald; „ dat hy aldaar, ter gedachteniffe eener be„ haalde overwinninge, een' zeer hoogen *Toren* gebouwd „ heeft; die door daarop ontftoken lichten, des nachts, „ voor de verby varende Schepen ten *vuurbake* verftrekte.„ Doch naderhand, zouden de Keifers *Septimus Severus* en *Markus Aurelius Antoninus* dit gebouw vergroot, en ten dienften der Romeinfche legers, als zy in deze Landen verkeerden, een *Wapenhuis* daar van gemaakt hebben: welk laatfte duidelyk is aftenemen, uit het *opfchrift* van een' ouden Steen, die daar gevonden is, en op het *Huis* te *Katwyk* noch heden bewaard word; op welken dezer beider namen, als Herftellers van dit Wapenhuis, (*Armamentarium*) te lezen zyn. Men heeft daarvan een breedvoerige befchryving, by *Hadrianus Junius*: (*Batav. Hiftor. Cap. X. pag.* 192——217.) gelyk mede van de *Steenen* en andere *Gedenkftukken der Oudheid*, welke aan deze plaats, van tyd tot tyd opgedolven zyn. En het *Slot* zelve, met deszelfs Ommeland, ziet men afgebeeld, in eene oude *Schildery*, die mede bewaard word, op het *Huis* te *Katwyk*: waarvan de *aftekening*, in 't Koper gebracht, gevoegt is, in den *Atlas der Nederlandfche Kaarten van Halma.* Gemelde *Steenen* en de andere *Stukken der Oudheid*, zyn gevonden in den jaren 1520, 1552 en 1562; ter gelegenheid, dat, by zeer laag water, de *Fondamenten* van dit *Huis* te *Britten*, onderfcheidenlyk te voorfchyn kwamen. En dit zelve is noch éénmaal, in onzen tyd gebeurd, in den jare 1752, den 27 *Auguftus* en eenige volgende dagen; als een ooften wind, die geduurende de grootfte helft dier zelve maand gewaaid had, overal langs den Hollandfche Strand, een ongemeene laage Zee maakte. Toen heeft de nieuwsgierigheid veéle lieden derwaards gelokt, om deze merkwaardige *Fondamenten* te bezien, en te meeten. Men vond dezelve 600 *fchreden* ten noordooften van *Katwyk*: en 80 *fchreden*, van den gewoonlyk bloot liggenden oever. Van het gebouw zelve heeft men niets anders konnen ontdekken, dan *Paalwerk*; beftaande, in éëne drie — of vierdubbele *rei*, zich ftrekkende omtrent *Paralel*, met den Strand, ter lengte van 79

voe-

voeten: zynde de paalen zelve doorgaans, ter hoogte van eenen voet boven den grond uitftekende. Aan elke der beiden einden van dit *paalwerk*, waren naar den kant der Duinen, twee *halve cirkels*, mede van paalwerk gemaakt; van welke, de middellyn, (*Diameter*,) de lengte van 18 voeten had. Van deze *halve cirkels*, zag men ook zeewaard, eenige paalen naaft elkander ftaan; die allengs onder het opgehoogd zand te niet liepen. De *grond*, by en om dit paalwerk, beftond uit donkergrauwe harde klei. Ook heeft men hier en ginds, noch eenige *fondament-fteenen* zien liggende, die grauw van koleur én zeer hard waren: als mede eenige ftukken *duifíteen*, kleine brokken van *pannen* en *tegels*. En eindelyk heeft men, by die gelegenheid, ook weder eenige kopere *penningen* gevonden.

VALKENBURG * een Dorp, zuidooftwaard van *Katwyk*, en één uur gaans weft ten noorden van *Leiden*, aan den flinker oever van den Rhyn gelegen, behoord als eene *Hooge Heerlykheid*, mede aan het oud Adelyk geflachte *Waffenaar — Katwyk*. Het werd eertyds *Faulquenberge* genoemd: en heeft vermoedelyk, zyn oorfprong, van een *Burgt* of *Slot*, 't welk in vroegere tyden, aldaar gefticht was, tot de *Valkenjacht*. In dit Dorp, ftond weleer eene *Kommanderie* der Duitfche *Ridderorder*; aan welke de Kerk van dit Dorp, door Graaf *Willem* II van *Holland*, gefchonken was. Het is zeer beroemd, door zyne *Paardenmarkt*; die alle jaren in het midden van *September* invald.

De Huizen TOORENVLIED en ZONNEVELD, in de nabuurfchap van dit Dorp gelegen, waren eertyds vermaard. Het eerftgenoemde is thans geheel te niet geraakt: dan, het laatfte is noch in wezen.

Een der merkwaardigfte *Dorpen* van *Rhynland* is RHYNSBURG, noch nader by *Katwyk*, en aan de overzyde der Rivier den *Rhyn* gelegen; die haaren naam aan 't zelve medegedeeld heeft. Dat daar ter plaatze, in oude tyden een *Burgt* geftaan heeft, die de eerfte gelegenheid tot den aanleg van dit Dorp gaf; word in 't algemeen gefteld. Deze *Burgt* zou zelfs alreeds door de *Romeinen* gefticht zyn: en men

* Dit Dorp heeft men te onderfcheiden, van het Steedje VALKENBURG, twee uuren gaans weftwaard van *Maaftricht* in de Landen van *Over-Maas* gelegen.

men meend, voor omtrent 200 jaren, noch eenige grondslagen daarvan gezien te hebben. Op de plaats, daar deze *Burgt* gestaan heeft, en van deszelfs steenen, is daarna die vermaarde ABTDY van RHYNSBURG gebouwd, door Vrouwe *Petronella Gravinne van Holland*, 's Keisers *Lotharius* II 's Zusters, en Weduwe van Graaf *Floris* II, omtrent den jare 1132; gelyk zy ook, als ze in 1144 dezer waereld overleed, aldaar begraven werd; gelyk meer andere Graven en Gravinnen van *Holland*, in de Kerk dezer *Abtdy*, die aan de Maagd *Maria* toegeweid was, haare rustplaats vonden; daaronder ook Graaf *Willem* II. Blyken daarvan zyn eenige *Grafschriften*, in Zerken uitgehouwen; die noch heden in de Kerk van *Rhynsburg*, weleer aan die *Abtdy* behoorende, in den muur gemetzeld, gezien worden. Deze *Abtdy* was geschikt ter bewooning van Adelyke Jongvrouwen, die aldaar onder het bestier eener *Abtdisse*, naar den regel van *S. Benedictus* leefden. Dezelve werd, kort na haare stichting, door verscheidene *Pausen*, met groote voorrechten begunstigt; waarvan de *Kopyen* te vinden zyn, by *Simon van Leeuwen*, (*oud Batavie bladz.* 1318——1320:) gelyk ook van eenige brieven der Graven van *Holland*; waarby veele vaste goederen en tienden, tot onderhoud der Kloosterlingen, aan dezelve werden opgedragen. Ook hadden de *Abtdissen* het waereldlyk Hoog Rechtsgebied, niet alleen over 't Dorp *Rhynsburg*, maar over BOSKOOP, AKKERSDYK en VENNEN. 'Er worden XXXII *Abtdissen* opgeteld, die, geduurende den tyd van 470 jaren, deze aanzienlyke waardigheid bekleed hebben: van welke de laatste is geweest, *Stevina van Rossum*, Dochter van den vermaarden Gelderschen Veldoversten, *Maarten van Rossum*, Heer van *Poederoejen*, en van Vrouwe *Oda van Broekhuizen*; die in 1603 te *Leiden* overleden is. In haaren tyd is deze *Abtdy*, geduurende de Spaansche onlusten in deze Landen verwoest geworden; vermoedelyk, door de zogenoemde *Geuzen* of *Onroomschen*; hoewel by gebrek van aantekeningen, dit niet wel kan bepaald worden. De daar aanhoorige goederen zyn door 's Lands Staaten verbeurd verklaard; waarvan de bestieringe, (gelyk de goederen der Abtdy van *Leeuwenhorst*,) opgedragen is, aan de *Ridderschap* dezer Provincie; welker oudste Lid, den titel heeft van Raad en Rentmeester Generaal der *Abtdy van Rhynsburg*: welke thans is, Jonkheer *Willem*, Graaf van *Bentink*, Vryheer van *Rhoon* en *Pendrecht* enz. Aan het oosteinde van dit Dorp, is de ver-

vergaderplaats der zogenoemde *Kollegianten*; die ter dezer oorzake, met den naam van *Rhynsburgers*, veelal bekend zyn: eene byzondere Gezinte, door geheel *Holland* verspreid; die in zaken van den Godsdienst byzondere gevoelens aankleven. Zy vergaderen daar tweemaal 's jaars. Dit Dorp was de geboorteplaats van *Joachim Oudaan*; die door zyne Gedichten en andere Schriften zeer beroemd is. Ook heeft *Bened. Spinoza*, een der grootste Ongodisten, een tyd lang te *Rhynsburg* gewoond; zich aldaar geneerende met 't slypen van verrekykers glazen.

WASSENAAR * is een fraai Dorp, zuidwestwaard van *Leiden*: 't welk zyn naam ontfangen heeft, van het SLOT WASSENAAR; thans niet meer in wezen; doch, 't welk gestaan heeft zuidwaard van het Dorp, een endweegs bezyden den weg, van daar naar '*s Hage*: alwaar te zien is, een hooge *heuvel*, op welken het zelve gezegt word, gebouwd geweest te zyn: weshalven dees' *heuvel* ter gedachtenisse daarvan, noch heden de *Burgt* genoemd word. Dit was eertyds het gemeen *Stamhuis* der oud Adelyke Heeren van *Wassenaar* †; die *Burggraven van Leiden*, en voor de Graaflyke Regeering van *Holland*, ook Heeren van *Rhynland* waren: zynde de Heer van dit Huis, die de laatste deze waardigheid bezat, geweest *Alewyn van Wassenaar*; die in 1198 overleden is: waarna *Rhynland*, der *Graaflyke Domeinen van Holland* werd ingelyft. Aan dit zelve Huis hebben, sedert onheuglyke tyden, blyven behoren, VOORBURG, VOORSCHOOTEN, DUIVENVOORDEN, POLANEN, HORST, ZANDHORST, GROENEVELD en meer anderen; die daarna in verscheidene Heerlykheden verdeeld, en aan byzondere takken (*Branches*) van dit aanzienlyk geslachte, byzondere bezittingen en de daarvan ontleende *titels* hebben toegelegt. De Heeren van *Wassenaar*, die deze *Burgt*, beneven het Dorp *Wassenaar*, in eigendom behielden, werden *Baanderheeren*

* 'Er ligt in *Vlaanderen*, allernaast by *Bruggen*, een Slot WASSENARE. En of dit tot *Wassenaar* in *Holland*, eenige betrekking heeft, en welke, is my onbekend.

† Men plagt de drie voornaamste *Geslachten van Holland*, van elkander te onderscheiden, met te zeggen: dat WASSENAAR het *oudste*, BREDERODE het *adelste* en EGMOND het *rykste* was.

heeren van Wassenaar genoemd; gelyk ook noch zynde de jegenwoordige *Baanderheer Jakob Jan Grave van Wassenaar*, Heer van *Zuidwyk*, *Obdam*, *Hensbroek* enz. beschreven in de *Ridderschap van Holland*, en wegens dezelve gekommitteerd ter *Admiraliteit* op de *Maas* enz. Dit Dorp praald met een fraai en onlangs nieuw getimmerd *Rechthuis*. En de *Wassenaarsche Tol*, is aan dit Dorp en Heerlykheid gehecht.

ZUIDWYK, kortheidshalve *Zuik*, (dus genoemd, ter onderscheiding van *Noordwyk*, *Katwyk* enz.) is mede eene *Hooge Heerlykheid*, behoorende aan den Heer van *Wassenaar*: doch is geen Kerkdorp. Die beiden Heerlykheden WASSENAAR en ZUIDWYK, liggen genoegzaam in — en door elkander geslingerd; in zo verre dat de Kerk en Dorphuizen van *Wassenaar*, op den grond van *Zuidwyk*; en het Slot *Zuidwyk*, op den grond van *Wassenaar*, gevonden worden. Dit *Slot* ligt tusschen het Dorp *Wassenaar* en de *Leidsche Trekvaart*. Het vertoond een zeer hoogen ouderdom: en is omringt van fraaje Plantagien, Tuinen, Vyvers en andere ciradien.

Onder *Wassenaar* ziet men verscheidene andere oude Riddermatige *Hofsteden*, waarvan men de gelegenheid behoord te weeten: dewylze in de oude Hollandsche Geschiedenissen vermaard zyn.

Als 't Huis ZANDHORST: 't welk omtrent den jare 1300 gesticht is, door Heer *Dirk van Wassenaar*, jongeren Zoon van *Philips van Wassenaar*, Burggraaf van *Leiden*: wiens nakomelingen zo lang zy bleven duuren, den titel van *Zandhorst* voerden, ter onderscheiding van de andere takken van het *Wassenaars* geslachte.

Het Huis RAAPHORST, een half uur gaans zuidoostwaard van 't Dorp *Wassenaar*, is het *Stamhuis* der oude Adelyke Heeren van *Raaphorst*, die onder de *Hoeksche* party berucht geweest zyn. Deze Riddermatige *Hofstede* onder de Heerlykheid *Wassenaar* liggende; zo ryst daar uit 't vermoeden, dat de Heeren van dit geslachte, uit dat van *Wassenaar*, hunnen oorsprong rekenen: hoewel 't anderzinds niet zeker blykt. Hoe 't zy, het geslacht der *Raaphorsten* is, in 't begin dezer voorige eeuw, met Heer *Hendrik van Raaphorst* uitgestorven: en deszelfs wapen met het lyk in het Graf gelegt, in eene byzondere kleine *Kapelle*, terzyde van het Choor der *Kerke van Wassenaar*, die de *Kapelle* der *Raaphor-*

borsten genoemd word. Dit Huis is noch in wezen: en is van een deftig aanzien.

Het Huis PERSYN ligt, meer zuidweſtwaard, aan de grenzen van *Delfland*. Dit Huis 't welk mede noch in wezen is, was het *Stamhuis* der Adelyke Heeren dezes naams; die te gelyk *Heeren* van *Waterland*, in *Noordholland*, zyn geweeſt.

In den omtrek van *Waſſenaar*, worden eindelyk ook gevonden de Luſthuizen: BELLESTEIN: KOKSHORN: DUINKEL: RYKDORP: het Huis te WEEK: het Huis TEN DEIL: enz.

VOORSCHOOTEN, word gehouden door ſommigen, voor het oude *Forum Hadriani*. Het is een fraai Dorp, naby de Leidſche Trekvaart, nauwlyks een uur gaans, van *Leiden*: en beneven VEUR, dat mede daar aan behoord, ene *Hooge Heerlykheid*, welke altyd behoord heeft, aan het oud Adelyk geſlacht van *Waſſenaar-Duvenvoorde*. Die uit dit geſlachte, de laatſte, dezelve bezat, was Vrouwe *Jakoba Maria*, Baroneſſe van *Duvenvoorde*; welke gehuwd geweeſt zynde, met den Heer *Frans Willem* Baron *Torck*; na haar overlyden in 1771 deze beiden Hooge Heerlykheden VOORSCHOOTEN en VEUR, beneven de Ambachts Heerlykheid HEERJANSDAM, nagelaten heeft aan haaren eenigen Zoon, den Heer *Aſſueer Jan* Baron *Torck*, Heer van *Rozendaal*, Hoogſchout van *Maaſtricht* enz. In dit Dorp is jaarlyks een vermaarde *Paardenmarkt*. In de Kerk van dit Dorp, welke redelyk fraai en van een goeden Orgel voorzien is, ziet men de *Begraafplaats* van het geſlachte der *Duvenvoorden*.

Het Slot DUVENVOORDE, het oud Ridderlyk *Stamhuis* van dezen Tak des geſlachts van *Waſſenaar*, die zyn' naam daar van ontleende, ligt in *Voorſchooten*. Het is wel een *oud gebouw*; dan niettemin, door de verbeeteringen, welke van tyd tot tyd, daar aan gemaakt zyn, zeer cierlyk en prachtig.

In de nabuurſchap van dit Dorp, ligt 't Slot TER HORST: ook eene oude Riddermatige *Hofſteê*, geſticht, in den jare 1203, door den Heer *Philips van Waſſenaar*, die in 1225 overleden is, en wiens nazaaten het zelve langen tyd bezeten hebben. Het was in 1339 geheel afgebrand: dan werdt, korten tyd daarna, weder opgebouwd, door een' anderen Heer, mede *Philips* geheten. Het is een goed en onverſterflyk Leen, 't welk onmiddelyk verheft word, van de Graaflykheid van *Holland*. Het is een fraai Huis, voorzien

van een ouden dikken toren, die overdekt is, met een glazen koepel: en omringt met fraaje wandeldreven. De jegenwoordige bezitter is, de Heer Mr. *Iman Cau*, Heer van *Ter Horst*, oud Borgemeester der Stad *Zierikzee*, en wegens *Zeeland*, Gedeputeerd ter Vergadering der Hoog Mogende Heeren de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden. *Hadr. Junius* meend: (*Batav. Histor. pag.* 562.) dat uit deze Heeren van *Ter Horst*, die de bezitters van dit *Slot* geweest zyn, verscheidene andere Adelyke geslachten afstamden; welker naamen in *Horst* eindigden: als, Binkhorst: Boukhorst: Bronkhorst: Lokhorst: Raaphorst: Zandhorst enz.

Noch liggen, in de nabyheid van *Voorschooten*, de Huizen Adegeest: Rouwkoop: Ter Lips, nu doorgaans Wyngaarden, genoemt enz. Desgelyks heeft by *Voorschooten* gelegen, 't Slot Rozenburg: het welk in voorige eeuwen, inzonderheid, geduurende de *Hoeksche* — en *Kabeljauwsche* factien, zich zeer beroemd gemaakt heeft.

Zuidwaard van *Voorschooten*, vond men het van ouds bekende Schaapenbosch: 't welk daarna is uitgerooid.

Warmond is een voortreflyk Dorp, in eene lustige landstreeke, nauwlyks een uur gaans noordwaard van *Leiden*: eene *Hooge Heerlykheid*; welke eertyds aan een byzonder geslacht behoord heeft, welker Heeren naar hunne beiden Heerlykheden zich noemden, Heeren van der *Waude* en *Warmond*: dan by uitsterving van het Manlyk oir, is in den jaare 1504, door het huwelyk eener Dochter uit dit Huis, met *Jan van Wassenaar van Duvenvoorde*, deze Heerlykheid tot een' tak van het Huis van *Wassenaar* overgegaan; welker afstammelingen, (die na de *Reformatie*, van Godsdiensts gezindheid niet veranderd zyn,) deze Heerlykheid noch bezitten. De jegenwoordige Heer is *Jakob Albert*, Baron van *Wassenaar*, Kolonel der Dragonders, by de Armee van dezen Staat, en Broeder van den Heer *Niklaas* Baron van *Wassenaar*, Hoog-Proost des Kapittels van *S. Servaas* te *Maastricht* *. By dit Dorp is ook te zien, het Slot Warmond, het *Stamhuis* der oud Adelyke Heeren van dit geslachte; staande een weinig oostwaard van het Dorp, en nader by de *Kager Meir*; waarover men van dit Huis een fraai uitzicht heeft. In de Kerk van *Warmond*; waarvan (sedert de verwoesting, die aan dezelve gelyk aan de meeste Kerken, rondom *Leiden*, geduurende de merkwaardige bele-

ge-

* Deze laatstgenoemde is den 16 Jan. 1772 overleden.

gering dezer Stad, is overkomen, niet meer dan het Choor staande gebleven is) vind men de *Graftombe* der Heeren dezes geslachts.

Niet verre van dit Dorp, is in den jare 1639, over de *Vliet*, die van *Leiden*, naar de *Haarlemmer Meir* loopt, een *Brug* geslagen. In de nabyheid van *Warmond*, hebben eertyds twe *Kloosters* gestaan: het één van de Broederen der *Cistercienser order*: en het twede der Zusters en Edele jongvrouwen, welke naar den regel van *S. Franciscus* leefden: beiden gesticht door Heer *Jan*, den eersten van dien naam, Heer van *Warmond* en *Esselinkerwoude*: het eerste in 1410: en het ander in 1413. Doch zyn beiden te niet geraakt.

Behalven het Huis te *Warmond*, liggen in deze Heerlykheid meer andere Riddermatige *Hofsteden*: als OUD ALKEMADE; onderscheiden van een ander *Alkemade*; het welk hier zal voorkomen: OUD-TEILINGEN, desgelyks te onderscheiden, van het *Huis* te *Teilingen*, by *Sassenheim*; waarvan hier voor is gewag gemaakt. Dit *Oud Teilingen* is daar na meest met den naam van LOKHORST, bekend geworden. Ook ziet men daar de Heerlykheid, de *Vrye* en *Lange Boukhorst*, zuidoostwaard van de *Kager Meir*; thans behoorende aan den Prins van *Rubempré*; het Huis KLINKENBERG en meer andere.

De *Hooge Heerlykheid* ALKEMADE ligt oostwaard van *Warmond*: beslaande eene groote streek Lands, met zyne onderhoorige *Dorpen* en *Buurtschappen*. Zy heeft haren naam van 't Slot ALKEMADE, dat omtrent in het midden ligt. De jegenwoordige Heer van *Alkemade* is Jonkheer *Jakob* Baron van *Wassenaar*, Heer van *Vrymboek* Hoofd Ingeland van *Rhynland*; die van de Roomsche Religie is. Ook zyn 'er veele *Roomsgezinde Inwoonderen*, in deze Heerlykheid; die daar ook twe *Kerkhuizen* hebben; waarvan de éene is voor de *Jansenisten*.

Twe *Kerkdorpen* bevinden zich binnen deze Heerlykheid naamlyk: de OUDE WETERING: en de KAAGE.

Het eerste ligt, aan den mond der *Wetering*, die uit de *Brassemer* —— naar de *Leidsche* —— en *Haarlemmer-Meir* loopt; wordende de OUDE WETERING genoemd, ter onderscheiding van de NIEUWE WETERING, die later gegraven is; en van de RYP-WETERING; die beiden mede onder deze Heerlykheid behooren. Van deze *Oude Wetering*, heeft het Dorp zyn naam ontleend; het welk dicht bebouwd en zeer

Volkryk is: daarby welvaarende, ter oorzake van den dagelykschen doortocht der groote Schepen, die uit *Holland*, *Zeeland* en *Brabant*, over de *Haarlemmer-Meir*, naar *Amsterdam*, *Noord-Holland*, *Friesland* enz. en van daar weder terug willen. Tot gerief dezer Schepen, staat aan 't Strand dezer Meir by dit Dorp, een groote *vuurbake*, die alle nachten brand, ten einde den mond dezer *Wetering* te konnen vinden. Daarom is in dit Dorp geen gebrek van Scheepstimmerlieden, Zeilemakers, Touwslagers, en dergelyke, die aan Scheepsbehoeftens arbeiden. In dit Dorp staat het *Rechthuis* der Heerlykheid *Alkemade:* gelyk de Baljuw en andere Bedienden van het Hooggerecht aldaar woonen. De *Remonstranten*, die 'er veele in dit Dorp zyn, hebben daar een Kerk en Predikant.

Het ander Dorp de KAAGE, ligt een uur gaans westwaard van de *Oude Wetering*, op een Eiland, dat door de uitwateringen des *Rhyns*, in de *Leidsche* —— en *Haarlemmer-Meir*, gevormd word. Het word meest bewoond van Schippers en Visschers: en heeft, wanneer in den winter tyd de wateren met Ys bezet zyn, veel bezoek van de Schaatsryders, die uit *Leiden* en van elders overkomen.

Eene soortgelyke *Hooge Heerlykheid*, als *Alkemade*, is JAKOBSWOUDE en ESSELYKERWOUDE: eertyds met den gemeenen naam van WOUDE * uitgedrukt. Dezelve ligt naastby *Alkemade*; zynde niet dan door het water, de *Does* daarvan gescheiden. Zelfs heeft deze Heerlykheid, langen tyd met *Alkemake*, onder een en de zelve Heeren behoord: gelyk zy ook vereenigt was, met *Warmond*; welker Heeren te gelyk Heeren van *Woude* en *Warmond* genoemd werden. Deze vereeniging is geschied, in den jare 1280; toen Heer *Jakob* van *Woude*, door zyn huwelyk, met de *Erfdochter* des Heere van *Warmond*, deze Heerlykheid aan zyn Huis bracht. Het *Stamhuis* van dit geslachte, ter eere des gemelden Heere JAKOBSWOUDE genoemd, stond op den weg tusschen *Oudshoorn* en *Rhynzaterwoude:* waarvan thans geene overblyfzelen te zien zyn. Hoedaniger wyze deze Heerlykheden,

* Die naam schynt ons te herinneren: dat deze Landstreek met veele *Wouden* of *Besschen* is vervuld geweest: te meer dewyl het woord *Woud*, in de naamen van verscheidene andere Dorpen, in dien omtrek invloeid: als van RHYNZATERWOUDE, HAZERWOUDE, ZOETERWOUDE, enz.

den, in den jare 1504, overgegaan zyn tot den Huize van *Wassenaar Duvenvoorde*; is hier voor in de beschryving van *Warmond*, aangetekend. De laatste uit dit Huis, welke deze Heerlykheid Jakobswoude en *Esselykerwoude* (die daarna van die van *Warmond*, als mede van *Alkemade*, afgescheiden is,) bezeten heeft, was Vrouwe *Anna* van *Wassenaar Warmond*, Gravinne Douariere van *Berlo*; van de *Roomsche Religie*: na wier overlyden, deze Heerlykheid uit derzelver boedel, by openbaare veiling verkocht is, aan de Heeren de *Sterke* en *Schellingerhout*; elk voor eene gerechtigde portie. Thans word dezelve bezeten door den Heer Mr. *Theodorus van der Aar de Sterke.*

Die Heerlykheid vervat in zich, wel verscheidene *Buurtschappen*: doch niet meer dan één Kerkdorp, naamlyk, Wouwbrugge; gelegen ter wederzyde der *Heimans Wetering*; door welke alle de groote Schepen, die uit *Holland* naar *Amsterdam*, en verder willen, uit den *Rhyn* naar de *Brassemer* —— en van daar naar de *Haarlemmer Meir*, vaaren: het welk eene groote levendigheid aan dit Dorp byzet. Onder de *Buurtschappen* is éénе, die byzonderlyk Jakobswoud genoemd word, de voornaamste. Dezelve is daar door in de Nederlandsche Kerkelyke Geschiedenissen vermaard, dat aldaar 't eerst licht der *Reformatie* is opgegaan, door toedoen van *Jan Arendz.*, een gewezen mandemaker, uit *Alkmaar* oorspronglyk; die van *Amsterdam* hier door naar *Delft* reidende, binnen die buurt het Euangelie predikte; met dat gevolg, dat de Roomsche Pastoor *Jan de Bakker*, met verscheidene zyner Gemeente de Hervormde leere omhelsde: om welker wille hy in 1525 in 's *Hage* levendig verbrand is.

Hoogmade, by verkorting Homade, ligt tusschen *Esselykerwoude* en *Alkemade* en is een Dorp, met het recht van *Hooge Heerlykheid*, eertyds behoord hebbende, nevens Koudekerke, aan het oud Adelyk geslachte van *Poelgeest*; het welk gezegt word, uit den Huize van *Wassenaar* af te stammen. Heer *Dirk van Poelgeest* werd, in 1252, de eerste door Koning *Willem*, Graaf van *Holland*, daar mede begiftigt. Doch langen tyd daarna, naamlyk, in 1692 werden die beiden *Heerlykheden*, uit den Huize van *Poelgeest*, 't welk der *Roomsche Religie* toegedaan was, aan twe verscheidene Heeren verkocht. Van *Hoogmade*, is de jegenwoordige Grondheer de Heer Mr. *Gerard Pieter Diert*, Heer van *Meliskerke*

Aszand. Dit Dorp is van een klein begrip: doch daarvan is iets byzonders, dat niemand een voet breed Lands in deze gansche Heerlykheid bezit, dan de Heer alleen; dien alles in eigendom behoord: zelfs de grond, waarop de Huizen staan. Weshalven alle, die hier Huizen hebben, verplicht zyn, aan den Heer jaarlyks daarvan de grondrechten te betaalen. 'Er is, onder *Hoogmade*, een *Roomsch Kerkhuis.*

KOUDEKERK *, by *verkorting* KOUKERK, is een voortreflyk Dorp, ter lengte van een half uur gaans, langs den noorder oever des *Rhyns* uitgestrekt, liggende in eene aangenaame en in vette Weilanden zeer vruchtbaare Landstreek. Dat deze Heerlydheid met *Hoogmade*, eertyds vereenigt —— en saam bezeten geweest zy, by het oud Adelyk geslachte van *Poelgeest*; hebben wy hier voor aangemerkt. Heer *Dirk* de twede van dien naam van *Poelgeest*, Heer van *Hoogmade*, had in den jare 1331, dezelve aangekocht: en deed ter zelver gelegenheid, by dit Dorp, wat oostwaard van de Kerk, een prachtig Slot stichten; 't welk hy mede naar zyn geslachte POELGEEST deed noemen. Doch dit Slot *Poelgeest* by *Koudekerk*, is te onderscheiden van het ander Slot van dien zelven naam; 't welk nader by *Leiden*, onder de Heerlykheid van *Oostgeest* ligt; en daarna met den naam van *Alkemade* zou vernoemd zyn †. Hoe het zy; op het Slot POEL-

* 'Er is een ander Dorp KOUDEKERK, in *Zeeland*, gelegen op het Eiland Schouwen: het welk men met dit *Koudekerk* in *Rhynland*, niet mag verwarren.

† In zodanigen vroegen ouderdom, als hier, zyn de veranderingen, die ten aanzien der *naamen* en *bezittinge* der Stamhuizen, dikwerf voorvallen, niet altyd naukeurig te bepaalen. *S. van Leeuwen* zegt: (*Oud Batavie bladz.* 1262.) dat dit *Poelgeest* by *Koudekerk*, voorheen het Huis HOORNE zou geheten zyn naar een ander Adelyk geslachte, 't welk voorlang is uitgestorven. Dit zo zynde; zal men 't daar voor moeten houden, dat Heer *Dirk van Poelgeest*, in gemelden jare 1323, dit Huis te *Koudekerk* alleen vernieuwden naar zyn geslachte, POELGEEST, vernoemd hebbe: inzonderheid, dewyl het ander POELGEEST by *Leiden*, (het recht *Stamhuis* der eerste Heeren van *Poelgeest*) in de *Hoeksche*

Poelgeest, by *Koudekerk*, heeft dit geslachte daarna bestendig blyven woonen; totdat het eindelyk in den jare 1713 is uitgestorven, met Heer *Gerrit van Poelgeest*, die de vyftiende van dien naam was, met wien, als hy in *'s Bosch* overleden was, *'t Wapen* van dit geslachte in 't graf gelegt is. Van dit geslachte was die beruchte *Aleida* (*Adelheid*) *van Poelgeest*, de Dochter van Heer *Jan van Poelgeest*, de Byzit des Hertogs *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*, geduurende deszelfs staat, als Weduwenaar, welke door sommige *Hoeksgezinde* Edelen, in 1392 op 't *Buitenhof* in *'s Hage* vermoord werd. Zelfs was aan de *Parochiekerk* van dit Dorp, een *Kapelle* gesticht, tot verzoeninge van dien begaanen moord, door lykdiensten, voor de zogenoemde rust haarer ziele, naar de Roomsche bygelovigheid. Dit Dorp *Koudekerk* is, dan, veele jaaren by het geslachte van *Poelgeest*, bezeten: doch, voorheen, niet anders, dan als eene *Ambachts Heerlykheid*, tot den jare 1600; toen dezelve door 's Lands Staaten, op verzoek van *Gerrit van Poelgeest*, den negenden dezes naams, van hem als eene *Hooge Heerlykheid* werd opgedragen. Dit geslachte ondertusschen door den tyd, tot een laagen staat geraakt; waren verscheidene goederen van 't zelve verkocht: en terwyl na den dood van den laatsten afstammeling, in 1713, wegens het overschot, langwylige processen gerezen zyn; is dit Huis *Poelgeest*, (dat wel eer een der grootste en prachtigste Riddermaatige *Hofsteden* in *Holland* was geweest,) allengs vervallen, en eindelyk ingestort: zo verre, dat thans niets meer daarvan te zien is, dan twe torentjes eener oude poort, aan den ingang van dit gebouw. Een weinig bezyden dit Dorp, staat noch een ander Slot; 't welk Klein Poelgeest word genoemd: en gesticht is, door een' jongeren Zoon uit dit Huis, genoemd *Jan van Poelgeest*; die de Vader der voornoemde *Aleida van Poelgeest* was. Dit *Slot* is noch heden, in een behoorlyken staat. By *Koukerk*, staat ook eene Ridderlyke Hofstede, die 't Huis de Tol, genoemd word. De sterke doorvaart der Schepen, langs dit Dorp, door den *Ryn*, geeft aan 't zelve eene groote te-

sche en *Kabeljauwsche* tyden verdelgt, of door overgang tot het geslachte van *Alkemade*, van eigenaar en van naam, veranderd was geworden.

levendigheid. Men heeft aldaar ook een voornaam *Verbeeterhuis*. Thans behoord deze Hooge Heerlykheid aan den Heer *Johan Lans*.

Van HAZARSWOUDE, doorgaans *Hazarzou* uitgesproken, is de eerste en echtste naam ADUARDSWOUDE. Deze Hooge Heerlykheid ligt, aan de zuidzyde des *Rhyns*, tegen over *Koudekerk*: hoewel de *Kerkbuurt*, omtrent een klein uur gaans, zuidwaard van den *Rhyn*, verwyderd is. Dezelve behoorde eertyds mede aan de Heeren van *Woude* en *Warmond*, en is by overlyden van Vrouwe *Anna Hendrina van Wassenaar — Warmond*, door erffenisse overgegaan, tot den Graaf *François van Oultremont*, als den naasten erfgenaam van zyner Vrouwe zyde; die deze Hooge Heerlykheid, in 1739 verkocht heeft aan Vrouwe Douariere van *Wassenaar Duvenvoorde*. Het is een groot en fraai Dorp: vervuld van welgestelde Inwooneren. Men vind 'er behalven, die den Hervormden Godsdienst toegedaan zyn, lieden, van allerlei gezindheden: *Roomsgezinden*, *Remonstranten* en *Mennoniten*; die elk hunne vergaderplaatzen hebben. De Huizen RHYNBURG en STOOP, eertyds Adelyke Hofsteden, liggen op het grondgebied dezer Hooge Heerlykheid.

BENTHUIZEN, westwaard van *Hazarswoude*, is een Dorp en Hooge Heerlykheid, die aan de Stad *Rotterdam* behoord.

BOSKOOP is een groot en welvarend Dorp, ten oosten van *Hazarswoude*, langs de beiden oeveren der Rivier de *Gouwe*; hoewel, de Kerk aan de slinkerzyde staat. Dit Dorp, weleer behoord hebbende, aan het Adelyk Stift RHYNSBURG, is de Heerlykheid, sedert den tyd der *Reformatie*, beneven alle de andere goederen van *Rhynsburg*, vervallen, aan de *Ridderschap* dezer Provincie: en het *eerste lid* der Ridderschap heeft, in hoedanigheid, als Raad en Rentmeester Generaal der Abtdy-goederen, de bestiering over dezelve. Langs dit Dorp is een sterke doortocht der Schepen, die van *Gouda* naar de *Goudsche Sluis* willen, om door den *Rhyn* naar de *Haarlemmer Meir* te vaaren. Aldaar hebben de Ingezetenen een voornaam bestaan, van de aankweking van allerlei *Vruchtboomen*; die voor de beste soorten gehouden — en alom door geheel *Nederland* verzonden worden. In dit Dorp woonen veele *Roomsgezinden* en *Remonstranten*.

Vos-

Voshol, is eene *Heerlykheid*, op Rhynlands bodem gelegen, welke *drie Dorpen* in zich vervat; die, toch, van elkander verspreid zyn: naamlyk Zwammerdam: Langeraar: en Reewyk. Dezelve heeft wel een van het Baljuwschap van *Rhynland* afzonderlyk *Hoog Rechtsgebied*; doch in den boezem der *Staaten* dezer Provincie berustende: 't welk echter door den jegenwoordigen Heer van *Voshol*, in de hoedanigheid van *Baljuw*, te gelyk, geoefend word. Voortyds behoorden de *Dorpen* en *Landen* van Voshol, aan het oud aanzienlyk geslachte van *Brederode:* dan na de uitsterving van dit geslachte met Heer *Wolfard*, in 1679, noch een wyle tyds, door Vrouwlyke afstammelingen dezes Huizes bezeten, is eindelyk in 1710 verkocht, aan het Adelyk geslachte van *Aarssen van Hogerheide:* en behoord nu aan den Heer *A. N.* Baron *van Aarssen Beyeren*, Heer van *Meteren*, Kolonel by het Regiment Guardes te voet enz. Uit het sprekend *Wapen* dezer Heerlykheid; bestaande in een *Vos*, in zyn *hol* springende; schynt men wel iets aangaande den oorsprong der *benaming* te konnen gissen: maar of ergens een *Huis* geweest zy, 't welk dien naam gedragen, en aan deze Heerlykheid medegedeeld heeft; en waar —, zal niemand met zekerheid durven bepaalen.

Het eerste en aanzienlykste der Dorpen dezer Heerlykheid is, Zwammerdam; ter slinker oever des *Rhyns* gelegen: alwaar, als de Hoofdplaats, het algemeen *Rechthuis* is; waar in de *Baljuw* met zeven *welgebooren Mannen*, drie uit *Zwammerdam*, drie uit *Langer* — en *Korter Aar*, en één uit *Reewyk*, de Vuurschaar spand. Eigenlyk luid de naam Zwadenburgerdam, waar van kortheidshalve, Zwammerdam; die by de eigen Inwooneren, en daar rondom, noch korter, Damme, word uitgesproken. Het *Choor* der *Kerk* pronkt, met een prachtige *Graftombe* der Heeren van *Voshol*, en derzelver Adelyke geslachte. Aldaar is ook een *Remonstrantsch* — en een *Roomsch Kerkhuis*. Dit Dorp is beneven *Bodegrave*, ('t welk een half uur oostwaard van daar ligt,) zeer vermaard geworden, door de geweldenaryen, welke de *Franschen*, onder bevel des Hertogs van *Luxemburg* aldaar, den 28 *December* 1672, gepleegt hebben, die de Huizen, na ze uitgeplonderd te hebben, in den brand staken; welke ook alle behalven twe, door de vlammen verteerd werden, beneven de Kerk. Zy begonnen echter in 1673 (welk jaartal op de meeste Huizen getekend staat) weder opge-

bouwd te worden: waardoor dit Dorp een schoonere gedaante, dan het te vooren had, bekomen heeft.

Tot Langeraar, een aanzienlyk *Dorp*, aan de overzyde des *Ryns*, benoorden *Alphen* gelegen, behoord ook Korter Aar; een *Buurtschap*. Zy worden van elkander gescheiden, door de Vliet de *Aar*; die aan beiden dien naam mededeeld: gelyk ook aan het naby gelegen Dorp Aarlander Veen. Dit water strekt tot een *Trekvaart*, voor de Schuiten, die tusschen *Amsterdam* en *Gouda*, heen en weer varen. Oostwaard van *Korter Aar* is eene groote uitgeveende Waterplas. De *Roomsgezinden* hebben binnen den omtrek van dit Dorp twe *Kerkhuizen*.

Rewyk is het derde Dorp der Heerlykheid van *Vosbol*, ten zuiden des *Ryns* gelegen, omtrent één uur gaans van *Gouda*. In dit Dorp of eigenlyk in de Buurt *Randenburg*, (*Raamburg*,) welke mede daartoe behoord, staat ook een *Roomsch Kerkhuis*. Niet verre van de Kerk van *Rewyk* loopt de *Vaart* van *Gouda*, verby naar *Bodegrave*; welke alle dagen en nachten bevaren word, door kleine Trekschuiten, tot gemak der *Reizigers*, die van *Rotterdam* komen, om van *Gouda* te *Bodegrave* beland, met de Trekschuiten, die tusschen *Utrecht* en *Leiden*, heen en weer vaaren, hunne reize verder voort te zetten.

Nieuwkoop en Noorden zyn twe naby elkander gelegen Dorpen, aan de grenzen der Provincie *Utrecht*; die beiden als *Hooge Heerlykheden* behooren, aan Jonkheer *Hendrik*, *Baron van Wassenaar-Alkemade*, Kamerheer van den Aartsbisschop en Keurvorst van *Keulen*.

Nieuwkoop is het grootste dier beiden Dorpen: en is zeer in de lengte uitgestrekt, ten deele tusschen noch bewerkt wordende Veenen, en ten deele langs uitgeveende Waterplassen. Het Heere Huis van *Nieuwkoop* staat omtrent in het midden van het Dorp: maar behoord niet meer aan de Heerlykheid. De *Remonstranten* hebben daar een *Kerk* en *Predikant*: en de *Roomsgezinden twe Kerken*; die beiden onder het opzicht van eenen Priester staan.

Dit *Dorp* behoord geheel aan deze Hooge Heerlykheid: doch Noorden niet meer, dan voor een gedeelte: naamlyk, al wat ten zuiden ligt, en naast aan *Nieuwkoop* paald: in welk gedeelte ook de *Kerk* gevonden word. Doch het ander deel dezes Dorps, behoord beneven *Zevenhoven*, als eene Ambachts Heerlykheid, aan de Stad *Haarlem*. Aldaar hebben de *Roomsgezinden* ook een *Kerkhuis*.

Alle

Alle de *Predikanten van Rhynland* zyn, tot twe *Klassen* verdeeld: waarvan de meesten behooren, tot die van *Leiden* en *Neder-Rhynland*: en de anderen tot die van *Woerden* en *Over Rhynland*. Alleenlyk is die van WASSENAAR uit te zonderen; die aan de Klassis van 's *Hage* ondergeschikt is.

Aan *Rhynland* grensd allernaast, oostwaard, het BALJUWSCHAP van WOERDEN: behelzende, behalven de Stad WOERDEN, noch twe Dorpen, naamlyk, BODEGRAVE en WAARDER, beneven eenige *Buurtschappen*.

De *Baljuw* heeft den titel van *Kastelein van Woerden*; die gemeenzaamlyk met de *Schepenen* der Stad en derzelver *Sekretaris*, het Hoog Gerecht oefend. De *Kastelein* is te gelyk *Opper-Dykgraaf* van het zogenoemde GROOT WATERSCHAP *van* WOERDEN; 't welk (dewyl de grenzen der twe Provincien aldaar zeer door elkander geslingerd zyn,) zo wel door een gedeelte der Provincie *Utrecht*, als door *Holland* zich uitstrekt. Om die reden worden van de vyf *Hoog Heemraaden*; die beneven den *Dykgraaf*, het bewind hebben, over de wateren, sluizen, molens, dyken, kaden en wegen dezer landstreeke; drie uit 't *Land van Woerden*, en twe uit de Provincie *Utrecht* aangesteld.

De Stad WOERDEN is de *Hoofdplaats* van dit *Baljuwschap*. Zy ligt aan den *Rhyn*; die dezelve te midden doorsnyd; drie en een half uur gaans westwaard van *Utrecht* en vyf en een half uur oostwaard van *Leiden*: tusschen welke Steden alle dagen en nachten, de *Trekschuiten* heen en weer daar door vaaren, tot groot gemak der Reizigers.

Die Stad heeft haar eerste begin genomen, van het *Oud* SLOT; dat noch in wezen is; staande in den zuidoostlyken hoek der Stad. Naar 't bericht, dat de Neerlandsche Gedenkschriften daarvan mededeelen, was dit *Slot* alreede gesticht, in den jare 1153, door den Utrechtschen Bisschop *Godefried*,

om

om het ten voormuur ter bescherming zyner eigen Zetel Stad te doen dienen; voornaamlyk tegen de *Hollanders*. De Bisschoppen in der tyd stelden aldaar een *Kastelein*; wien de bewaaring dezer sterkte was toevertrouwd: en deze werden daarna begunstigt met den titel van *Heer van Woerden*. Dus zyn 'er vier *Heeren van Woerden* geweest; de Zoon den Vader telkens opvolgende; die alle den naam van *Herman* droegen. De laatste *Herman van Woerden*, zynen *Leenheer* den *Bisschop van Utrecht* afvallende, ontfing in 1288, zyne Heerlykheid ter leen, van *Graaf Floris* V van *Holland*. Dan weinige jaren later, naamlyk, in 1296, mede zich inwikkelende, met *Gerrit* (*Gerard*) *van Velzen*, in de samenzweering, tegen zynen nieuwen *Leenheer*; werd hy daarom, beneven veele andere medeplichtigen, ten lande uitgebannen: en deszelfs goederen verbeurd verklaard. Vervallende daar door dit *Slot* en *Heerlykheid*, welke dus lang aan den Bisschoplyken Stoel van *Utrecht* behoord had, aan de *Graaflykheid* van *Holland*; waarvan zy, sedert dien tyd, bestendiglyk zyn verbleven: gelyk dan ook door de *Graven* van *Holland*, altoos een *Kastelein* op het zelve Slot gesteld werd; 't welk in volgende jaren, als de Sleutel van *Holland* is aangemerkt: hoewel het altyd tot een twistappel, tusschen de *Hollanders* en *Stichtenaars* heeft moeten strekken. Van daar is oorspronglyk, dat de *Baljuw van Woerden*, noch heden den titel van *Kastelein* draagt.

Deze Stad is ongetwyfeld, onder de voornaamste *Vestingen*, welke de Provincie *Holland* in 't byzonder dekken, te rekenen. Zy was in de voorige eeuw, noch geen plaats van tegenweer, naar de veranderde Vestingbouwkunde: om welke oorzake, zy in den jaren 1672 en 1673; als de *Franschen* de vooraan liggende Provincien overweldigt hadden, door de Utrechtsche vyandelyke bezetting veelmaal, en zo dikwerf 't hun geluste, zonder slag of stoot werd ingenomen: waar door de Inwooneren, van den moedwil dezer vyanden, een verregaanden overlast hebben moeten uitstaan. Die Stad is, naar de hedendaagsche Vestingbouw, eerst gesterkt in den jare 1702: en van tyd tot tyd merkelyk verbeeterd. Zelfs zyn in den laatsten oorlog, wegens de *Pragmatique Sanctie*, in den jaren 1747 en 1748, (toen door 't wegnemen van *Staats-Vlaanderen*, *Bergen op Zoom*, *Maastricht* enz. 't voor de Provincie *Holland* gevaarlyk begon uit te zien;) een eindwegs buiten de Stad, naar den kant van *Utrecht*, eenige *nieuwe werken* aangelegt: bestaande

de in twe *Schansen*, de eene aan de noord — en de andere aan de zuidzyde des Rhyns, beneven meer andere *werken*, die met een *linie* aan elkander verknocht zyn. Het beste middel van tegenweer zou, echter, die Stad des noods ontfangen konnen, door het *water;* wanneer men door 't openen der Sluizen, de Ommelanden door het zelve deed ondervloejen: 'Er is in *Woerden*, thans geen andere bezettinge, dan bestaande in eene Kompagnie *Invaliden;* die door de Provincie *Holland* betaald word.

Woerden is niet groot: bestaande, sedert 1732 uit niet meer dan 387 Huizen, behalven 128 in de Voorsteden. Het heeft ook slegts twe POORTEN: waar van de éene die oostwaard uitziet, de *Utrechtsche* — en ook de *Hofpoort*, geheten word: dewyl zy naast by 't *Hof* of *Slot* is: en de andere ten westen de *Leidsche Poort.* De *Gereformeerde Kerk*, die in 't westelykdeel der Stad, naby 't *Stadhuis* staat, was geduurende de Fransche inkwartiering, in 1672 afgebrand, beneven eenige daar by staande Huizen: dan is in 1675 weder begonnen opgebouwd te worden. De Gemeente word aldaar, door twe *Leeraaren* bediend. De *Luthersche* en *Remonstranten* hebben ook elk hunne Kerk en Predikant: gelyk mede de *Roomsgezinden.*

De *Regering* dezer Stad bestaat, uit den *Baljuw* of *Kastelein*, den *Hoofdofficier*, twe *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen.* De twe eerstgemelden blyven in hunne bedieninge, geduurende al hun leven: doch de *Borgemeesteren* worden alle jaren, door Schepenen en Vroedschappen verkoren: en de *Schepenen* alle jaren, den 1 *Mey*, door zyne Doorl. Hoogheid den Heer Prins *Erfstadhouder*, uit een dubbeldtal, door *Borgemeesteren* en *Vroedschappen*, overgeleverd, aangesteld. De openvallende Vroedschaps plaatzen, (welke twaalf zyn,) staan ter begeving van Borgemeesteren en Vroedschappen.

Men heeft buiten de Stad, ten westen, langs den *Rhyn*, veele *Pannebakkeryen;* die mede onder het Stads Rechtsgebied behooren.

Ten platten lande, word al, wat aan dit Baljuwschap onderhoorig is, door den *Rhyn*, in het *noordelyk* en *zuidelyk deel*, onderscheiden.

Ten

Ten westen ligt het Dorp Bodegrave: 't welk by de Ingezetenen, niet anders, dan met den naam van *Boref*, bekend is. Aan de noordzyde van den *Rhyn*, staat de *Kerk*: en bevinden zich aldaar veele Huizen: dan, 't is ook voor een groot gedeelte, langs de zuidzyde dier Rivier uitgestrekt. Meer dan éénmaal heeft dit Dorp de bittere rampen des oorlogs moeten uitstaan: doch allermeest in den winter des jaars 1672; toen de *Franschen*, ten getale van omtrent 12000 man, onder de aanvoering des Hertogs van *Luxemburg*, van hun voornemen, om over het Ys tot diep in Holland in te dringen, door het schielyk opkomend dooiweêr, moetende afzien, in het te rug keeren naar *Utrecht*, de beiden Dorpen, *Zwammerdam* en *Bodegrave*, ten eenemaal uitgeplonderd en in brand gestoken hebben: waardoor genoegzaam alle de Huizen verteerd werden. Het jaartal van 1673, 't welk op de Huizen van dit Dorp gesteld is, bewyst, dat dezelve in het eigen jaar van het vertrek der *Franschen* uit deze Landen, weder opgetimmerd zyn. Men heeft dies tyds, mede zeer breed opgegeven van de ongehoorde geweldenaryen, welke de *Franschen* gepleegt zouden hebben, aan de Ingezetenen: dan by nader onderzoek, is bevonden, dat veelen dier verhaalen, welke de zogenoemde *Fransche Tyranny* daarvan vermeld, bezyden de waarheid zyn geweest: gelyk ze ook door den Heer *Costerus*, in dien tyd Sekretaris te *Woerden*, in een byzonder geschrift, ten merendeele, weêrsproken werden. Thans is dit Dorp zeer fraai, en vervuld van welvarende Ingezetenen; onder welke de Hoedemakery eene voorname Handteering uitmaakt. Aldaar is eene *Luthersche Gemeente*, onder het opzicht van een Predikant. 'Er woonen ook eenige *Roomsgezinden*; die met *Zwammerdam* éëne Gemeente uitmaken. De *Ambachtsheer* van *Bodegraven* is de Heer Mr. *Pieter Leonard Schippers*.

Omtrent ter halver wege, tusschen *Bodegrave* en *Woerden*, is een Buurtschap, die Nieuwerbrugge word genoemt: welke mede zeer berucht geworden is, in het gedenkwaardig jaar 1672; toen Prins Willem III dien post versterkt had; ten einde den *Franschen*, het verder indringen in de Provincie *Holland*, langs den *Rhyndyk*, te betwisten; bezettende denzelven, met twe Bataillons voet Volk, onder bevel van den Kollonel *Pain en Vain*. De sterke Vorst, in *December* deszelven jaars volgende; mogt deze post, den vyanden, wel niet verhinderen, in dezen

tocht.

tocht: dewyl zy over het Ys der ingevloeide wateren konnen trekken, benoorden den *Rhyndyk*: gelyk zy ook reeds waren doorgedrongen, tot verby *Zegveld*. Dan, 't dooiweêr zeer onverwacht hierna volgende; zou deze versterkte post by *Nieuwerbrugge*, den vyanden 't meest nadeel hebben toegebracht: dewyl, de weg naar *Utrecht* langs den *Rhyndyk*, (die daar nu 't Ys door 't doojen onbruikbaar begon te worden, de éénige was, om te rug te keeren,) hun ten eenenmaal toegesloten zou geweest zyn; byaldien, die post wel bewaard en verdedigt was geworden. Doch, gemelde Kollonel (wien, dit bedryf daarna het hoofd gekost heeft,) denzelven verlatende, en met zyn Volk naar *Gouda* vluchtende; werd dees' weg weder geopend: weshalven, de Hertog van *Luxemburg*, na eerst de Dorpen *Zwammerdam* en *Bodegrave* aan de vlamme te hebben opgeoffert, zonder tegenstand, de te rug tred naar *Utrecht* nemen kon.

WAARDER * is het ander Dorp, een half uur gaans zuidwaard van den *Rhyn*. By dit Dorp staat een Heere Huis, genoemd het HOF te WAARDER: het welk men zegt, in vroegere tyden, eene der bezettingen te zyn geweest, van de geestelyke Ridderorder van *Malthe*, onderhoorig aan den Land Kommandeur van *S. Katharina* te *Utrecht*; die alhier een' *Kommandeur* had, welke dit Huis bewoonde. De *Ambachtsheer* van *Waarder* is, de Heer Mr. *Niklaas Boudewyn Roels*, Raad in de Vroedschap der Stad *Schoonhoven*.

De WIERIKKE-*Schans* ligt tusschen *Bodegrave* en *Nieuwerbrugge*, doch aan de overzyde des *Rhyns*, en aan den *Rhyndyk*: dragende dezen naam naar den stroom *Wierik*; welke uit den *Yssel* naar den *Rhyn* loopt; en in 't byzonder de *Enkele Wierik*; in onderscheiding der *Dubbelde Wierik*; die meer oostwaard tusschen den *Yssel* en den *Rhyn* stroomd. Deze *Schans* is redelyk groot: en is in 1673 aangelegt, ten zelven einde, als weleer de *Schans* by *Nieuwerbrugge*; die in dat zelve jaar was geslecht geworden, om naamlyk, in tyden van oorlog, den vyand het indringen in *Holland* te verhinderen. Aldaar ligt in tyd van Vrede, niet meer dan eene

* Dit WAARDER moet niet verwarderd worden, met WARDER; een Dorp in *Noord-Holland* gelegen.

eene kleine bezettinge van *Invaliden*, onder het bevel van een' Plaats-Major.

Zuidwaard van *Woerden*, ziet men het BALJUWSCHAP van OUDEWATER: 't welk van een klein begrip is; behelzende niet meer dan de Stad OUDEWATER met haar onderhoorig *Rechtsgebied.*

OUDEWATER * is de Hoofdplaats van dit Baljuwschap: eene Hollandsche Vesting, twe uuren gaans ten oosten van *Gouda*, aan de Rivier den *Yssel*, die 'er door stroomd: uit welke, aldaar eene Vliet, langs *Linschoten* naar *Woerden* loopt. Het is van geen grooten omtrek, vervattende 534 huizen. Het heeft de gedaante van een langwerpig vierkant; aan de noordzyde wat smaller toeloopende. Het heeft vier *Poorten*; van welke ééne de *Ysselpoort* geheten, tot de Hoofdwacht verstrekt, voor de Krygsbezetting. Geduurende den laatsten oorlog van 1740 tot 1748, zyn de Vestingwerken dezer Stad, voornaamlyk aan de zuidzyde, merkelyk verbeterd en vermeerderd.

De *Hervormde Gemeente* dezer Stad word door twe *Leeraaren* bediend. De Kerk, waarin zy haaren openbaaren Godsdienst oefend, staat in het westerdeel der Stad, aan den *Yssel*. Aldaar, is ook eene net gebouwde *Remonstrantsche Kerk*: als mede eene vergaderplaats der *Roomsgezinden* van de statie der *Jansenisten*.

Voorheen behoorde deze Stad, aan den Bisschoplyken Stoel te *Utrecht*. Doch door een' der Bisschoppen, *Jan van Nassau*, in 1280, voor een somme gelds, aan Graaf *Floris* V. verpand zynde; is zy, vermits dit pandschap nooit gelost werd, aan *Holland* verbleven: hoewel zy eenmaal, in 1349, door den Bisschop *Jan van Arkel*, ingenomen en deerlyk door brandstichting is verwoest geworden. Na dien tyd, was *Oudewater* weder in een redelyk fraajen stand

* Van deze Stad is eene byzondere *Beschryving* te voorschyn gebracht, door den Heer *Gasper Rudolf van Kinschot*, dier tyd Baljuw Dykgraaf en Schout der Stad en Lande van *Oudewater*; in 1747 te *Delft* gedrukt.

ftand gebracht. Dan, in 1572, had die Stad niet zodra der Staaten zyde omhelsd, of zy werd, door de *Spaanschen*, onder de aanvoering des Grave van *Barlemont*, Heer van *Hierges*, in 1575, belegerd, en den 8 *Augustus*, na eene kloekmoedige tegenweer, door storm ingenomen: by welke gelegenheid, behalven genoegzaam de geheele Krygsbezetting, zeer veele Borgers jammerlyk vermoord werden: en de meeste Huizen door den Brand vernield. Na dien tyd, is jaarlyks de dag van dezen *Moord* van *Oudewater* gevierd, als een Boetdag: wanneer die Stad door veele Vreemdelingen van rondom bezocht word; die dan bezichtigen eene groote Schildery, in welke, de door de Spaanschen gepleegde wreedheden, konstig verbeeld worden; welke, in een der vertrekken van het Stadhuis, hangt. Die Stad heeft mede, in den jare 1672, veel moeten lyden, van de *Franschen*; die dezelve hadden ingenomen. Eene der merkwaardigheden van *Oudewater*, is de *Waag* dezer Stad; die aan de noordzyde der markt staat. Deze *Waag* had, in die voorige tyden der bygelovigheid, een soort van *Octroy* ontfangen, zo men meend, van Keiser *Karel* V, om die te *wegen*, welke van *Tovery* werden verdacht gehouden; waarna zy, indien derzelver *gewicht*, aan de grootte hunnes lichaams, beantwoordde, door het gerecht van *Oudewater*, werden vry verklaard. Daarnoe, is deze *Waag* langen tyd gebruikt geweest, niet alleen van Inboorlingen dezer-, maar ook van Vreemdelingen der nabuurige Roomsche Landen; die men derwaard bracht, om dus ter proef gesteld te worden: 't welk een middel is geweest, waardoor veele onschuldigen, die weleer, op een bloot vermoeden, wegens gewaande Tovery zouden verbrand geworden zyn, van den dood gered zyn.

Dewyl, rondom *Oudewater*, veel *Hennip* geteeld word; is het *Lyndraajen* een zeer gemeen Handwerk der Inwoonegen dezer Stad; die de *Lynen* alom verzenden, om elders tot zwaarder touw geslagen te worden.

De Stads *Regeering* bestaat, uit den *Baljuw*, twe *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. De *Borgemeesteren* en *Schepenen* worden jaarlyks verkoren, uit XVIII Vroedschappen.

Verscheidene *beruchte Mannen* zyn uit dit *Oudewater* opgestaan: als *Cornelius Valerius*, een groot *Literator*; die, als Professor in de Griekfche —— en Latynsche Taal, op de Universiteit te *Leuven* geleeraard heeft. Ook is, binnen

deze Stad, in den jare 1560 geboren *Jakob Hermansz*; een Man van gemeenen Borger afkomst; die eerst geworden is Predikant, te *Amsterdam*; en daarna *Professor* in de H. Godgeleerdheid, te *Leiden*; zynde toen meest met den naam van *Jacobus Arminius* bekend; die de Stichter der *Remonstranten* is; welke, naar hem, ook *Arminianen*, genoemd zyn. Desgelyks, was een Inboorling dezer Stad, de vermaarde *Rudolf Snellius*, die in alle Mathematische Wetenschappen uitgemunt heeft; zynde Professor in de Mathesis te *Leiden* geweest; alwaar hy gestorven is, in 1613. Deszelfs Lyk is in de Kerk te *Oudewater* bygezet: en aan een pilaar, naastby het Graf, een marmer gedenkstuk te zyner eere opgerecht.

Tusschen *Oudewater* en *Gouda* is, aan den *Yssel*, de Sluis van GOVERWEL; die, geduurende den inval der *Franschen* in deze Landen, in de jaren 1672 en 1673, zeer bekend geworden is.

Het BALJUWSCHAP GOOILAND paald, aan de *Zuiderzee*: en onder hetzelve worden, gemeenlyk, betrokken, de Steden, MUIDEN, NAARDEN en WEESP; die, op den grond van *Gooiland* liggen: des te meer, dewyl één en dezelve *Persoon*, zo in de gemelde Steden, als, ten platten Lande, aan het hoofd, der Vierschaar is, die, over Lyfstraflyke misdaaden, recht oefend; hoewel in verscheidene hoedanigheden: naamlyk, als *Drossaart* van *Muiden*, Baljuw van *Naarden* en *Gooiland*, en *Hoofd-Officier* van *Weesp*. Deze aanzienlyke bediening is, weleer, in de voorige eeuw, een' tyd lang, door den vermaarden Ridder *Pieter Kornelisz. Hoofd*, dien Nederlandschen Geschiedschryver, bekleed geweest. De jegenwoordige Drost is, zyne Excellentie BERTRAM PHILIP SIGISMOND ALBRECHT, GRAVE VAN GRONSVELD-DIEPENBROEK, beschreven in de order der *Ridderschap* en *Edelen* van *Holland* en *West-*

vries-

Friesland, gekommitteerd ter Vergadering der Edel Mog. Heeren Raaden, ter Admiraliteit te *Amsterdam* enz. enz.

Deze drie *Steden* hebben geen Stem in Staat: maar, zyn *Vestingen*, die door de Provincie *Holland*, in 't byzonder, onderhouden worden; strekkende voornaamlyk, ter dekkinge van *Amsterdam*.

Wat in 't byzonder belangt:

MUIDEN *: het ligt aan de *Zuiderzee*, ter plaatze, waar de Rivier de *Vecht*, door eene zwaare steenen *Schutsluis*, die, te gelyk, het Zee water keerd, en aangelegt is, in 1674, haare uitwatering heeft; makende aldaar een *Haven*, die door welgeladen Schepen kan worden in — en uitgevaren. Hierdoor, heeft die Stad, het voordeel van eene sterke doortocht van groote Schepen, die van den *Boven-Rhyn*, langs *Utrecht*, door de *Vecht*, naar *Amsterdam* en van daar te rugvaaren; welke, zo wel, om de ondiepte der binnenlandsche Trekvaarten naar *Amsterdam*, als, om de nauwheid der *Nieuwesluis*, by *Breuken*, geen anderen weg zouden konnen vinden.

Die zelve Rivier, te midden door de Stad lopende, verdeeld dezelve, in twe hoewel elkander ongelyke deelen; waarvan het grootst, langs den oostlyken oever, in de lengte, is uitgestrekt. Omtrent in het midden der Stad, is over die Rivier, eene groote houten brug; die de gemeenschap, tusschen het oostelyk en westelyk deel der Stad, open houd. Alle de *Postwagens*, die weekelyks, van *Amsterdam*, naar *Deventer*, *Zutphen*, *Arnhem* en *Nymegen* leidende, hunnen weg door *Muiden*, derwaard, en terug nemen, betaalen hier,

* Deze Stad behoord men altoos te omschryven, als MUIDEN, aan de *Vecht*: of MUIDEN, in *Holland*, ten einde ze wel te onderscheiden, van andere plaatzen, die ter zelver wyze genoemd — maar ook te gelyk, ter onderscheiding van elkander, omschreven worden: als GENEMUIDEN: ARNEMUIDEN: DIXMUIDEN: S. ANNA TER MUIDEN enz.

hier, hun brug-geld; gelyk ook de andere reituigen, tusschen *Amsterdam* en *Naarden*.

Met recht, word *Muiden* onder de *kleine Steden* dezer Provincie gerekend: want, zy heeft niet meer, dan omtrent 200 *Huizen.* Zy is redelyk wel *versterkt:* hoewel, voornaamlyk, het SLOT; 't welk, op den uitersten hoek der oostelyke zyde dezer Stad, aan Zee ligt; en te gelyk strekt, om de Haven der Stad, tegen vyandlyke Schepen, te beschermen.

In tyden van onraad, kan het Zee water, door de, gemelde Schutsluis worden ingelaten, om al het Ommeland te doen ondervloejen: waardoor, die plaats bezwaarlyk zou te genaken zyn. Van het meest belang is deze sterkte, voor *Amsterdam:* dewyl zy, den toegang derwaard, oopenen en sluiten kan: om welke reden, de Engelsche Grave van *Leicester*, voor een tyd gewezen Gouverneur dezer Landen, *Muiden*, den *toom* van het *groot Paard*, (daardoor, *Amsterdam* verstaande) plagt te noemen.

Dit SLOT te *Muiden* vertoond zich, naar de oude bouworder, zeer aanzienlyk: en is, aan de vier hoeken, met ronde dikke torens voorzien. Het staat, onder het opzicht van den Drost, die daarom den titel van *Kastelein van Muiden* voerd; en de vryheid heeft, om het zelve te bewoonen. Men zegt, dit Slot reeds gesticht te zyn, in het einde der XIIIde Eeuw; door Graaf *Floris* V: door wiens ongelukkig lot, dit zelve Kasteel ook aanmerkelyk geworden is: dewyl hy, in 1296, door *Gerrit van Velzen*, en deszelfs *vloekverwanten*, in verzekering genomen, aldaar in een' *Kerker*, werd opgesloten: welke *Kerker* op dit Slot noch heden word aangewezen. Die zelve *Graaf* is ook, in de nabuurschap van *Muiden*, door gemelden *Gerrit van Velzen*, weinig tyds daarna vermoord: en zou, door de *Kennemers*, of (gelyk andere berichten luiden,) door die van *Naarden*, die hem meenden te ontzetten, half dood weder naar dit *Slot* van *Muiden* gebracht, en aldaar gestorven zyn.

De *Hervormde Gemeente* dezer Stad, die maar ééne Kerk tot den Godsdienst heeft, staat, onder het opzicht van twe *Predikanten.* Ook, is 'er een *Roomsch Kerkhuis*; waarin een waereld Priester den dienst verricht. De Inwooneren hebben, voor een groot gedeelte hun bestaan, van de *Vischvangst*, in de *Zuiderzee*. De *Regeering* dezer Stad bestaat, uit den *Kastelein* of *Drossaart*, deszelfs *Stedehouder*, twe *Borgemeesteren* en vyf *Schepenen*.

Aan

Aan den mond der *Haven* van *Muiden*, staat eene hooge *Vuurbaak:* niet alleen dienende, om 's nachts deze Haven te konnen inlopen; maar ook, voor de andere Schepen, die 's nachts de *Zuiderzee* bevaaren; dien dezelve tot een 't zein verstrekt, om den mond van het *Te* te vinden, als zy naar *Amsterdam* willen.

WEESP, ook WESOP, en *Wesop* *, uitgesproken, is een vermakelyk Stedeke, aan den flinker oever der *Vecht*-Stroom: een half uur gaans, zuidwaard van *Muiden*, ter halver wege, tusschen *Amsterdam* en *Naarden*; van elke derzelver twe uuren gaans afgelegen. Het is eenigermate gesterkt, naar de hedendaagsche Vestingbouwkunde; voor, naamlyk, aan de overzyde der *Vecht*; over welke een brug geslagen is, om de gemeenschap met *Gooiland*, te onderhouden. Zy behoord dus mede, onder de Vestingen, die de Provincie *Holland* in 't byzonder aangaan, en op derzelver kosten, eeniglyk onderhouden worden: dienende, in 't byzonder, ter dekking van *Amsterdam*. Het getal der Huizen, die doorgaans zinlyk gebouwd zyn, beloopt thans, op omtrent 500. Die aan den buitenkant langs de *Vecht* staan, hebben 't vermaak van het gezicht der Schepen, die dagelyks hier langs, naar *Muiden* en *Amsterdam*, en te rug vaaren. De Stad heeft drie Poorten; welke benoemd worden, naar de Steden, werwaard heen, door dezelve de weg leid: naamlyk, de *Amsterdamsche* — de *Utrechtsche* — en de *Naardensche Poort*. De *Gereformeerde Gemeente* word door twe Leeraaren bediend. Deze Gemeente is des te grooter: dewyl, die in het *Weesper Kerspel* woonen, daar onder mede begrepen zyn. Ook is 'er eene *Luthersche Gemeente*; mede van een Kerk en Predikant voorzien. En eene *Roomsche Kerk*, onder het opzicht van een waereldschen Priester. Voorheen, was *Weesp* zeer vermaard, door een byzonder soort van Bier, dat daar gebrouwen — en alom door geheel *Holland* verzonden werd. Sedert deze neering genoegzaam geheel vervallen is, kwam in derzelver plaats, het stooken der *Jenever*; 't welk daar noch, (zo

wel,

* Men mag dit WEESP niet verwarren, met het Dorp WEZEPE, in *Overyssel*, in het kwartier *Salland*, by *Deventer* gelegen.

wel, als te *Schiedam*) zeer sterk in zwang gaat. 'Er zyn thans niet min, als dertig Branderyen. Van daar, de menigte der Verkens, die van den draf, in groote daartoe aangelegde schuuren, onderhouden worden. De *Lakenwevery* maakt aldaar ook raamlyk goeden opgang. Sedert eenigen tyd, is binnen deze Stad, een *Porcelein-Fabriek* begonnen: waarvan men den uitslach zal moeten afwachten. De *Stads Regeering* bestaat, uit den *Hoofd-Officier*; (welke thans is, de voornoemde Graaf van *Gronsfeld*,) den *Schout*, als 's Hoofd-Officiers Stedehouder: en voorts, XXI *Vroedschappen*; waar uit jaarlyks verkoren worden, drie *Borgemeesteren*: en zeven *Schepenen*; welke elk eenen byzonderen *Sekretaris* hebben.

Al het zoet water, 't welk men te *Amsterdam* tot Bierbrouwen en andere zaken, nodig heeft, moet by deze Stad, uit de *Vecht*, met byzondere daartoe gemaakte water-Scheepen, derwaard gevoerd worden: 't welk, inzonderheid 's Winters, wanneer de Trekvaart tusschen *Weesp* en *Amsterdam* met Ys bezet is, groote ongemakken na zich sleept.

Het Weesper-Kerspel, is van grooten omtrek: zich strekkende ten zuiden dezer Stad. Daarin, zyn verscheidene afzonderlyke Polders, die, in *Civiele* (Borgerlyke) zaken, haare byzondere Rechtbanken hebben.

In dit District, liggen aan de *Vecht*, of liever, op Eilandjes in de *Vecht*, twe Schansen: de eene de Uitermeersche —— en de andere, de Overmeersche *Schans*, genoemd.

De eerste —— of de Uitermeersche Schans ligt, naast by *Weesp*: en was wel reeds in vroegeren tyd gebouwd; dan, is, daarna zeer vervallen geweest te zyn, geduurende den laatsten Oorlog, in 1747, weer vernieuwd geworden. Dezelve diend niet anders, dan ter dekking van een *Sluis*, door welke men het Land ten oosten der *Vecht* gelegen, in tyden van gevaar van vyandelyken inval, kan doen ondervloejen. Alle Schepen, die uit de *Vecht*, door deze Sluis, naar *Gooiland*, vaaren, betaalen, aan den Sluiswachter, eenig schutgeld.

De Overmeersche Schans, ook de Hinderdam, geheeten, ligt wat verder, opwaard de Rivier de *Vecht*, tusschen de *Uitermeer* en *Nichtevecht*. Deze is, in 1747, mede zeer vernieuwd en verbeeterd.

Het *Huis ten Bosch*, een Riddermatige Hofstede, lag eertyds, naby de *Uitermeersche-Schans*. Doch dezelve is, in den Franschen oorlog van 1672 en 1673, geheel verwoest geworden.

NAARDEN is de derde Stad van het *Gooiland*: waartoe zy nadere betrekking heeft, dan de twe eersten, dewyl zy, als deszelfs *Hoofdstad*, word aangemerkt. Het ligt vier groote uuren gaans, van *Amsterdam* en twe van *Muiden*: en tusschen deze drie Steden, is veel gemeenschap, zo wel te water, door eene *Trekvaart*, als te Land, door een *ryweg*, langs de noorderzyde dezer Trekvaart; welke beiden, op gemeene kosten der drie gemelde Steden, aangelegt zyn, sedert den jare 1640. Eertyds, had die Stad ook gemeenschap, met de *Zuiderzee*; (van welke, zy niet meer dan 150 *Rhynlandsche* roeden verwyderd is;) door eene bekwaame *Haven*: dan, deze is in 1682, toen men die Stad naar de hedendaagsche Vestingbouwkunde begon te versterken, door een dam toegestopt en onbruikbaar gemaakt. Weshalven, de Schepen, die uit de *Zuiderzee* naar *Naarden* komen; sedert dien tyd, door de Haven van *Muiden*, en door de gemelde Trekvaart, derwaard moeten naderen. Koning WILLEM III van *Groot-Brittanje*, was de eerste *aanlegger* der Vestingwerken dezer Stad; die, voor dien tyd, van weinig belang geweest zyn. Nu vertoond zich *Naarden*, als een regelmaatige *zeshoek*; welker *bastions* van eene breede Graft omringt worden; waarin, tusschen elke der twe op elkander flanqueerende bastions, *ravelynen* aangelegt zyn: zynde alles omgeven, van een *Konterscherp*; die van een twede — naamlyk eene Buiten *Gracht* omringt is. Naarmate de *Vestingbouwkunde*, in deze lopende eeuw, langs hoe meer bevorderd is, heeft men ook de Vestingwerken dezer Stad, van tyd tot tyd verbeeterd: en zelfs de bastions, met *Orillones* en *dubbelde Flanken*, naar den trant van *Vauban* en *Koehoorn*, voorzien. En dewyl deze Stad juist ligt, op de scheiding der natuurlyke bodems gesteldheid van *Holland*; alwaar, naamlyk, de laage water Landen, met de hooge zandige hei-gronden, zich beginnen te verwisselen; zo had men rasch bemerkt, dat, door de hoogtens dezer Heide, ten oosten — gelyk mede, ten noorden en zuiden, naastby de Stad, de Vestingwerken konden bestreeken, of, (gelyk de Vestingbouwkundigen zeggen,) *gekommandeerd*

 wor-

worden; 't welk, in gevalle van belegeringe, zeer nadeelig zou geweest zyn; zo is men te rade geworden, deze hoogtens, ter afstand van 300 Roeden om de Stad, aftezanden, dat is te slechten: en men heeft Graften aangelegt, door welke 't afgegraven zand met Schuiten telkens kan worden weggevoerd: met welken arbeid, men noch tot heden bezig is. En de gemelde afzandinge geeft, aan deze Vesting, noch dit twede voordeel, dat, door 't opstoppen der Rivier de *Vecht*, door middel der Sluis te *Muiden*, het water, in de Muider Trekvaart ingelaten, naar *Naarden* kan vervoerd —, en daardoor, deszelfs Ommeland geïnnondeerd worden; in gevalle, by een voorzien beleg de noodzakelykheid dit vorderde. Behalven, dat de grond rondom *Naarden*, van dit overtollig Zand bevryd, ook bekwaam geworden is, om allerlei Peulvruchten voort te brengen.

Alhoewel, die Stad niet levendig is, gelyk wel andere Hollandsche Steden, die gereder ter Koophandel liggen; is zy toch redelyk groot: en van binnen zeer zinlyk bebouwd: bestaande het getal der *Huizen*, binnen haare omwalling, onder welke sommige nieuwerwets en fraai zyn, in 407: en buiten, in 93: dus samen 500 Huizen.

Wat wy, dus verre, van *Naarden* hebben aangetekend, betreft eigenlyk Nieuw Naarden; 't welk men, van *Oud-Naarden*, wel te onderscheiden heeft. Oud Naarden, 't welk *Nerden* en *Nerding* genoemd was, lag veel nader by de Zee. En 't blykt, uit een noch in wezen zynde Handvest, van den Hertog *Willem van Beyeren*, die Graaf van *Holland* was, gegeven in 1350; by *Sim. van Leeuwen* aangetrokken (*Oud-Batavie bladz.* 200 en 201,) waarby dezelve aan de Inwooneren van *Oud Naarden* de vryheid verleend, om eene *Nieuwe Stad* te stichten; dat de eerste door vyanden *verwoest* geweest zy: want, hy meld, daarin *van onse lieve getrouwe Stede van* Naarden, *welke, om onsent wille, van onse vyanden swaarlyk verderft is.* Daar uit, oordeeld men met recht, deze verwoestinge geschied te zyn, door het Krygsvolk van den Utrechtschen Bisschop, *Jan van Arkel*; die in 1346, den Bisschoplyken Stoel beklommen heeft. Van dit *Oud Naarden*, is noch heden een klein *gebucht* van etlyke Huizen, ten noordoosten dezer Stad, overgebleven; 't welk den naam van *Oud Naarden*, draagt: zynde het overige, van tyd tot tyd, door de Zee weggespoeld; waarvan men, echter, noch lang daarna, eenige

nige overblyfzelen, inzonderheid, van de *Oude Kerk*, heeft konnen ontdekken. Dit NIEUW NAARDEN is, derhalven, meer landwaard in geplaatst. Doch niet lang na deszelfs stichting, naamlyk, in 1486, is deze Stad, door een ongelukkig toeval, byna geheel afgebrand. En daarna, door den goeden opgang der Lakenweveryen, weder tot een bloeistand gebracht zynde, heeft zy, meer dan eenmaal, de rampen van den oorlog moeten uitstaan; inzonderheid, nadat zy, geduurende de Spaansche onlusten, de zyde der Staaten kiezende, eenig Krygsvolk des *Prince van Oranje* had ingenomen. Die van *Naarden* waren het *eerst* slachtoffer der wreedheid der Spaanschen; die daarin ten oogmerk hadden, om de andere Neerlandsche Steden, eenen schrik aantejagen. *Don Fredrik van Tolede*, alhoewel, met sommige afgezondene Gevolmagtigden uit de Stad, een verdrag hebbende aangegaan; waarby, den Inwooneren, de behoudenisse van lyf en goed uitdruklyk was toegezegt; deed dit ongelet, den 1 *December* 1572, zyne Soldaaten ter Stad inrukken, en genoegzaam de geheele Borgery, welke onder voorwendzel van den eed van getrouwigheid te zullen doen, aan den Koning van *Spanje* ongewapend voor het Stadhuis vergaderd was, in koelenmoede jammerlyk om 't leven brengen: waarna ook Vrouwen en Kinderen dit zelve lot moesten ondergaan: gelyk ook de Stads Poorten en Vesten, door de Landlieden van *Gooiland* werden afgebroken; met verbod, van ze ooit weder te herbouwen. De Gedachtenisse van dezen grouwelyken *moord* word noch bewaard, door zekere inscriptien en afbeeldingen te zien in het *Oud Stadhuis*; waar nu de *Waag* is; in en by 't welk, dit schouwspel het eerst begonnen is: gelyk ook, in eene Schildery, die, in het *Nieuw Stadhuis*, in de Borgemeester Kamer hangt; in welke byzonderlyk de *brandende Huizen* dier Stad verbeeld worden. Juist, eene eeuw daarna, naamlyk, in den jare 1672, werd deze Stad, door den Franschen Generaal, Markgraaf van *Rochefort*, zonder veel tyd en moeiten ingenomen: doch, in den volgenden jare 1673, door *Prins Willem* III, herwonnen, na een beleg van zeven dagen: 't welk den Gouverneur, die dezelve verdedigt had, zyne Krygsbediening koste. In den laatsten oorlog, in den jare 1747, werd *Naarden* de bewaarplaats van eene menigte *Fransche Krygsgevangenen*; die men in verscheidene kleine schermutzelingen, in *Brabant*, bekomen

wen had: welke, den Inwooneren dezer Stad, tot geen gedingen overlast verstrekten.

De Kerk van *Naarden*, aan den *H. Vitus* toegeweid, is naar gelang der plaats, redelyk groot en staal. In dezelve, is noch te zien, het *Grafschrift* van den door geleerden *Lambertus Hortensius*, geboortig van *Montfoort*, die binnen deze Stad het Rectoraat der Latynsche School bekleed heeft, sedert den jare 1544; en die zeer bekend is, door sommige Latynsche Schriften; daar onder ook, eene *Utrechtsche Geschiedenisse*. Van hem is noch in wezen, een Handschrift, *de Origine & Interitu Nerdæ*, dat is, *over den op — en ondergang van Naarden*: waarin de omstandigheden der verwoestinge, door de *Spaanschen*, in 1572 aangerecht; waarvan, hy zelve een droevige ooggetuigen was, nauwkeurig beschreven worden. In deze Kerk, word de H. Dienst, voor de *Hervormde Nederduitsche Gemeente*, door twe Predikanten, waargenomen. De *Waalsche Gemeente*, die ook onder het opzicht van eenen Predikant staat, heeft haare byzondere Kerk. Ook is 'er eene Statie van *Roomsgezinden*.

De *Lakenweveryen* hebben voorheen de voornaamste *Handteering* der Inwooneren uitgemaakt. Doch het verval, het welk daarin door geheel Neêrland verspreid is, heeft ook deze Stad merkelyk getroffen. Noch heden, geneeren zy zich met de *Fluweelweveryen*.

De Stads Regeering bestaat, uit den *Baljuw*; die te gelyk Baljuw van *Gooiland* is, den *Schout*, drie *Borgemeesteren*, zeven *Schepenen*, een *Thesaurier* en *Sekretaris*; leden van XXI Vroedschappen.

Het eigenlyk GOOILAND, (van ouds, naar de daarin gelegen Stad, *Naarden*, NARDINGERLAND, genoemd,) als een *Baljuwschap* op zich zelven beschouwd, is byna van alle kanten, (alleen uitgezonderd eene smalle streek Lands, westwaard, die, het zelve, met *Amstelland* vereenigt,) door de Provincie *Utrecht* ingesloten; waarvan 't aan de oostzyde, door een Graft, de *Gooser Graft* genoemd, die, van den zo-

ge-

genoemde *Leeuwenpaal*, rechtstreeks op den Domstoren te Utrecht, aanloopt; word afgescheiden.

Zodanige *Landscheidinge* was, alhier, des te noodzakelyker: dewyl, van ouds, tusschen de *Bisschoppen* van *Utrecht*, en de *Graven* van *Holland* deswege, zware verschillen gerezen waren; voornaamlyk, ter oorzake van den *Turf*, in de *Veenen* der wederzydsche grenzen. Daarom is deze *Gooser Graft*, die, sedert eenige jaren, toegegroeid en onkenbaar geworden was; in 1719, weder vernieuwd, en zyn, van afstand tot afstand, *merkpaalen* opgerecht, ten einde dezelve des te beeter, en zelfs van verre, te konnen onderscheiden.

De *grond* dezer Landstreek is, van het overig deel van *Holland*, daarin zeer verschillende, dat zy meest uit *zandige Heiden* bestaat; die, aan eenige plaatzen, tot hoge *heuvelen* opreist; onder welke sommigen, die de hoogste onder alle zyn, den naam van *Bergen* dragen; als, de *Tafelberg*, de *Sneeuwberg*, de *Seisjesberg*, enz. van welke, men fraaje gezichten, over geheel *Gooiland* en over de *Zuiderzee* heeft.

Natuurlyker wyze, brengt deze grond niet anders voort, dan *Heigras*; eeniglyk bekwaam, om tam Vee, voornaamlyk, Schaapen, daarop te doen weiden; die daar in groote meenigte worden aangefokt. En deze *Weiden* worden aangemerkt als *gemeen*; in zo verre, de Inwooneren van *Naarden*, en die der Dorpen van *Gooiland*, zonder Schurgeld daar voor te betaalen, tot derzelver gebruik gerechtigt zyn; zonder dat, zelfs, ten aanzien van het District van elk

elk Dorp, eenige deelinge plaats grypt. Daarom, ziet men, hier en ginds, op deze Heiden, verscheidene *Stallingen*; waarin de Schaapen 's nachts hun verblyf hebben. Ook zyn, aan sommige plaatzen, eenige *Boschgadien*. Doch rondom — en naast by de Dorpen dezer Landstreek, is de grond met veel kosten en moeiten afgezand: en daardoor tot bekwaam *Bouwland* geworden; waarop Gerst, Haver, Rogge, doch voornaamlyk veel Boekwyt, groeid. Vandaar, dat de *Gooilanders* ook veele Beijen houden; die op den bloessem der Boekwyt azende, zeer goeden honig en wasch voortbrengen. En deze Bouwlanden worden aldaar, *Enghen*, geheten.

De *Hooge Vierschaar* van *Gooiland*, aan welkers hoofd, de *Baljuw* is, word gespannen, binnen de Stad *Naarden*, op het *Raadhuis*; gelyk ook de *Stads Schepenen* de overige leden dezer vergadering uitmaken.

Gooiland vervat in zich, deze VII volgende Dorpen: onder welke, (dat in Holland zeldzaam is,) geen eene *Ambachts* — veel min *Vrye Heerlykheid* word aangetroffen: dus zy alle, onmiddelyk, onder de *Graaflykheid* van *Holland*, staan: en elk Dorp zyn eigen Rechtbank heeft, uit Schout en Schepenen bestaande.

Muiderberg, is een klein doch vermakelyk Dorp; dus genoemd, wegens de nabyheid der Stad *Muiden*, niet meer dan een half uur van daar; gevoegt, by de verhevenheid van deszelfs grond, voornaamlyk, daar de *Kerk* staat. Deze *Kerk* word gehouden, voor die *Kapelle*, welke Graaf *Willem* III van *Holland*, in 1324, deed stichten, voor de rust der Ziele van den vermaarden Graaf *Floris* V; waaruit men, derhalven, besluiten mag, dezen moord door *Gerrit van Velzen* en de andere saamgezwoorene Edelen, in de nabuurschap

schap van dit Dorp, geschied te zyn. Dit Dorp word, in den inval der *Franschen*, in 1672, ook vermeld: dewyl zy aldaar eenige sterktens hadden opgeworpen, om die van *Muiden* te benauwen; hoewel ze, door het geschut van eenige Uitleggers, in de Zuiderzee, genootzaakt werden, dien post te verlaten. By *Muiderberg*, hebben de *Hoogduitsche Joden* van *Amsterdam*, inzonderheid, de aanzienlykste, eene *Begraafplaats*.

Niet verre van daar, en ten zuiden der Trekvaart, tusschen *Muiden* en *Naarden*, ziet men de Naarder Meir: welke men, in den jare 1628, heeft getracht, droog te maken en te bedyken: doch wegens de voosheid van den grond, die de doorzypering van water te sterk maakte, is dit ontwerp blyven steken. Dezelve leverd veel Visch uit. En in — en by dezelve zyn verscheidene *Eendé-kooijen* aangelegt.

Bussum, een half uur gaans, zuidwaard van *Naarden*, is geen *Kerkdorp*: hebbende, eene kleine *Kapelle*; in welke geen dienst gedaan word. Ook zyn byna alle de Inwooneren den *Roomschen* Godsdienst toegedaan; die daar een *Kerkhuis* hebben; 't welk, door den Priester uit de Stad bediend word. De weinige *Gereformeerde* Huisgezinnen behooren, in het Kerkelyke, tot de Gemeente van *Naarden*. In dit Dorp, was het Hoofdkwartier van *Fr. van Toledo*, in 1572, als hy kwam, om *Naarden* te bemachtigen: gelyk ook, aldaar tusschen hem en eenige gevolmachtigden van Stadswege, het *Verdrag* gesloten werd; 't welk onmiddelyk daarna zo trouwloos gebroken is.

Huizen ligt ander half uur gaans, ten oosten van *Naarden*: en is een groot *Dorp*, waarvan, de Huizen hier en ginds van elkander verstrooid liggen. Aldaar, is eene Vergadering der *Mennoniten*. De meeste Inwooneren zyn *Visschers*; voornaamlyk, van *Bot*; welke zy dagelyks, met Karren, naar *Utrecht* en naar elders vervoeren. Ook word aldaar goede *Bokking* gedroogt.

Blarikum en Laaren *, zyn twee onderscheidene Dorpen, zeer naby elkander, en aan de Landscheiding der Provincie

* Dit Dorp Laaren, heeft men te onderscheiden, van Mid-Laaren, Noord — en Zuid-Laaren, op de grenzen van *Groningen* en *Drenthe* gelegen.

vincie *Utrecht*, gelegen; die zo wel in het *Bergelyk* als *Kerkelyk* bestier, saam vereenigt zyn: dewyl zy, éénen *Predikant*, die te *Blarikum* woond, doch ook te *Laaren*, in eene *Kapelle*, den dienst verricht, en ééne *Rechtbank* van Schepenen, met elkander gemeen hebben. De eigenlyke *Kerk* van *Laaren* stond weleer een klein half uur gaans zuidwaard van 't Dorp, op den weg naar *Hilversum*. Men ziet daar noch, het *Kerkhof*, op een' heuvel, met een soort van bostweering omringt: 't welk, ter eere van den Heiligen, aan welken die Kerk toegeweid geweest is, 't S. *Jans Kerkhof*, genoemd word. Dit *Kerkhof* is, by de *Roomsgezinden*, welke binnen deze Landstreek in grooten aantal zyn, in veel achting: en word tot eene gemeene Begraafplaats gebruikt. De *Roomsgezinden* dier beiden Dorpen hebben elke, hunne byzondere Statie, die door waereldsche Priesters bediend worden.

HILVERSUM, twe uuren zuidwaard van *Naarden*, is 't vermaardste Dorp van *Gooiland*: voornaamlyk, door de Weveryen van gestreepte Katoene Stoffen; die *Hilversums* of *Hilversumsdoek*, genoemd worden. Ook zyn 'er eenige *Lakenweveryen*. Door deze Handwerken, was dit Dorp in een bloejenden staat gebracht; en zeer Volkryk; ter oorzake van den toevloed der Vreemdelingen, die aldaar hunne Kostwinning zochten. Dan den 25 *Juny* 1766, is dit Dorp, door een ongelukkig toeval, genoegzaam geheel afgebrand, beneven de *Kerk* en 't *Pastoriehuis*. Hoewel, men reeds in dat zelve jaar begonnen heeft, de meeste Huizen weder optebouwen; waartoe, de Inwooneren, door de liefdegaven, uit *Amsterdam*, en van elders, hun toegezonden, veel geholpen werden. Ook is de herstelling der *Kerk*, in 1768 tot stand gebracht. Alreeds van vroegere tyden, heeft meermalen dergelyk onheil dit Dorp moeten wedervaren; doch toen, door den moedwil der vyanden. In 1505, is dit Dorp, door 't Krygsvolk van *Karel van Egmond*, Hertog van *Gelder*, ten eenemaal door den Brand vernield. Ook werd het, in 1672, uitgeplonderd, door de *Franschen*; die wat zy niet van den roof met zich konden slepen, vernielden. Men heeft, uit de 's *Gravelandsche*, eene andere *Trekvaart* willen graven, naar dit *Hilversum*; welke, aan of in het Dorp, zou geëindigt hebben: ten einde hunne Manufaktuuren zeer gemaklyk, met de Schuit, die dagelyks naar *Amsterdam* vaard, te konnen verzenden: dan dit

werk

werk is, daarna, tot omtrent een half uur van dit Dorp blyven ſteken.

'S GRAVELAND is thans het aanzienlykſt en vermakelykſt Dorp van *Gooiland*; palende tegen deszelfs weſtelyke grenzen. Dit *Dorp*, welks grond, weleer, niet dan dorre ongebouwd land, begroeid met dorre Heide, zich vertoonde, aan geene byzondere eigenaars, maar aan de *Graafschap* van *Holland*, behoorende, is in de voorige eeuw aangelegt, in gevolge Octroi der Heeren Staaten van *Holland* en *Weſtvriesland*, van 1625, aan zekere lieden, die zich aanboden, dien grond te ontginnen en te bebouwen, verleend; die terſtond aanvingen, met groote koſten, deels door ophooging, en deels door afzanding, den grond tot *Bouw* — en *Weilanden* bekwaam te maken, en tot dien bekoorlyken ſtaat te brengen, in welken 't zich nu vertoond. Het is ter lengte van een uur gaans, zuidelyk en noordelyk uitgeſtrekt, aan een Trekvaart, lopende langs de ſcheiding, tuſſchen den *Hollandſchen* en *Stichtſchen* bodem. Aan de binnen zyde dezer Trekvaart, ſtaan de gemeene *Huizen* der Inwoonderen, langs een reiweg, die evenwydig (*parallel*) met de Trekvaart loopt: en beplant is, met eiken en andere Boomen. En aan de andere zyde van den reiweg, dat is, ten ooſten, ziet men veele fraaie *Buitenplaatsen*: daaronder, het Huis TROMPENBURG, door den Lieutenant Admiraal, *Kornelis Tromp* geſticht: 't welk van een zonderling maakzel is; en naar de gedaante van een Oorlogſchip, uit zyn omringenden Vyver opreiſt. Ook ziet men daar de Huizen SCHAAPENBURG: BERKESTEIN: BRUMBERGE: SPERWERHOF: SPAANDERSWOUD: en meer andere. De *Kerk*, die de gedaante van een Koepel heeft, ſtaat omtrent in 't midden van het Dorp. De *Hoofd Ingelanden* van 's *Graveland*, hebben veel invloed, op het Civiel-Rechtsgebied van dit Dorp: in zo verre, dat de *Schout*, als mede, jaarlyks, de *Schepenen*, op derzelver rekommandatie, door den Baljuw van *Gooiland*; verkoren worden. De Ingezetenen geneeren zich veel, niet alleen van den *Landbouw*, maar ook van het *Linnenbleeken*; waartoe het water der gemelde Vaart hun zeer gerieflyk is. Dit Dorp heeft, zo wel als *Hilverſum*, in de jaaren 1672 en 1673; van de inlegering der *Franſchen*, en de by die gelegenheid door dezelve gepleegde ongeregeldheden, veel moeten uit ſtaan.

Alle de *Predikanten* van MUIDEN, WEESP, NAARDEN en

van

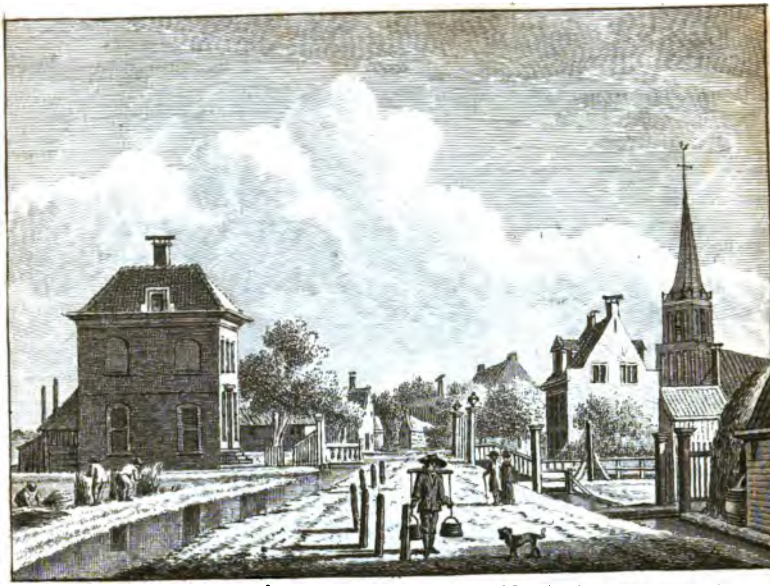
van geheel GOOILAND, staan onder de Klassis van AMSTERDAM.

AMSTELLAND is een byzonder BALJUWSCHAP; 't welk ten westen van *Gooiland* ligt: en heeft zyn naam ontfangen, van de Rivier den *Amstel*; die, uit de *Drecht* en *Mydrecht*, by *Uithoorn* ontspringende, deze Landstreek te midden doorstroomd en door *Amsterdam*, naar het *Ye* loopt: ontfangende in zich, by *Ouwerkerk* eene andere Rivier; die de *Hoolendrecht*, ook wel de *Kromme Amstel* genoemd word.

In vroegere tyden, is *Amstelland*, met den verkorten naam van *Amestelle*, eene *Heerlykheid* op zich zelven geweest; die, eerst, aan den Bisschoplyke Stoel van *Utrecht*, en, daarna, aan de Graven van *Holland*, leenroerig was. Doch, Heer *Gysbrecht van Amstel*, in den jare 1296, mede deel gehad hebbende, aan den moord, door *Gerrit van Velzen*, aan Graaf *Floris V*, gepleegt; moest deswege buiten 's Lands gaan vluchten: waardoor die Heerlykheid verbeurd verklaard, en der *Graaflykheid van Holland* ingelyft werd.

Deze Landstreek is van eenen geheel verschillenden aard, dan het nabuurig *Gooiland*: bestaande, voor het meerder deel, uit laage *Weilanden*: en eenige *Veenlanden*; van welke sommige reeds uitgebaggerd, en in groote *waterplassen*, veranderd zyn. Ook, vind men daar, voornaamlyk in de nabuurschap van *Amsterdam*, eene meenigte *moestuinen*; die, aan deze Waereld-Stad, hunne leeftocht toereiken.

De jegenwoordige *Baljuw*, en te gelyk *Dykgraaf*,

'T DORP DIEMEN.

'T REGTHUIS IN DE DIEMERMEER.

graaf, is de Heer Mr. ABR. CALKOEN; die het Hoog Rechtsgebied, *in elk Dorp* afzonderlyk, met de Dorps Schepenen oefend; uitgezonderd, dat WAVERVEEN, in het Krimineel, aan de Hooge Rechtbank van *Ouwerkerk* onderhoorig is.

Hierin, is derhalven *Amstelland*, van de andere *Hollandsche Baljuwschappen* onderscheiden: die elk niet meer dan eene *Algemeene Rechtbank* hebben; aan welke, alle de Dorpen onderhoorig zyn.

Dit *Baljuwschap* behelsd in zich, niet meer dan *vier* DORPEN; naamlyk, DIEMEN: OUWERKERK: AMSTELVEEN: en WAVERVEEN: van welke, de drie eerstgemelde, in den jare 1731, door de Stad *Amsterdam*, uit de Graaflyke Hollandsche Domeinen, aangekocht zyn. Stellende de Magistraat dezer Stad over elk Dorp, uit hunner midden, een' *Ambachtsheer*; die de zaken des Ambachts byzonderlyk bestierd.

DIEMEN, een fraai Dorp, oostwaard van *Amsterdam*, omtrent een half uur gaans van het *Te* gelegen heeft zyn' naam, van 't water, den *Diemen*; 't welk by *Diemerdam*, oostwaard van dit Dorp, in het *Pampus* uitwaterd. Hiertoe behoord mede de Buurtschap DIEMERBRUGGE; alwaar, meer Huizen staan, dan in het *Dorp* zelve. Voornaamlyk, is deze Buurt zo sterk aangegroeid, sedert, in 1640, de Nieuwe *Trekvaart*, uit den *Amstel* derwaard gegraven is; welke Vaart zich aldaar verdeeld; gaande, de ééne naar *Muiden* en *Naarden*; en de andere naar *Weesp*. In eene andere *Buurtschap*, OVER DIEMEN, is een *Roomsch Kerkhuis*, dat door eên waereldschen Priester bediend word. Te *Diemen*, hebben de Hoogduitsche Joden van *Amsterdam* een *Kerkhof*; op welk, niet dan de geringste lieden hunner Natie begraven worden.

Naar dit Dorp, word de nabygelegen DIEMERMEER genoemd; die sedert 1629 door toedoen der Regeering van

Amsterdam, aan welke dezelve in eigendom behoorde, droog gemaalen, en met een Ringdyk van 2500 Roeden in den omtrek, bevangen is: bestaande nu, uit schoone Weilanden en Moestuinen, die, aan gemelde Stad, veel vervulling van levensmiddelen verschaffen. Ook staan, daar binnen, verscheidene Huizen, waaronder sommige fraaje Buitenplaatzen zyn.

OUWERKERK, eigenlyk *Ouderkerk*, en toegenoemd, *Ouwerkerk* aan den *Amstel*; ter onderscheiding van *Ouwerkerk* aan den *Yssel*, — en een ander Dorp dezes naams, in *Zeeland*, is een groot en Volkryk Dorp, anderhalf uur gaans ten zuiden van *Amsterdam*: en daardoor, een plaats van veel doortocht, zo wel van Réi —— als Vaartuigen, die naar de gemelde Stad —— en te rug willen. By dit Dorp, niet verre van de Kerk, en aan den rechter oever der Rivier den *Amstel*, hebben de *Portugeesche Joden* van *Amsterdam* eene afzonderlyke *Begraafplaats*, van acht morgen Lands: welker Graven met Zerken, meest van Blauwesteen en sommigen van Marmer gedekt zyn; met Hebreeuwsche —— of Portugeesche Grafschriften vercierd. Men rekend, dat aldaar, jaarlyks, omtrent 100 Lyken begraven worden. In dit Dorp, is eene voorname *Duitsche* —— en *Fransche Kostschool*. Binnen het Ambacht, staan twe *Roomsche Kerkhuizen*; beiden door waereldsche Priesteren bediend. Een half uur gaans zuidoostwaard van *Ouwerkerk*, aan de overzyde der Trekvaart, is de VOETANGEL: eene zeer bekende pleisterplaats der Trekschuiten, die alle dagen en nachten, tusschen *Amsterdam* en *Utrecht*, heen en weêr vaaren.

AMSTELVEEN ligt westwaard van *Ouwerkerk*: en word ook *Nieuwer Amstel* genoemd. Zuidwaard van daar, ziet men groote Veenen; die aan dit Dorp dien naam gegeven hebben. Daartoe behoord de Buurtschap, de ZWALUWEBUURT; alwaar een *Roomsche Kerk* gevonden word.

WAVERVEEN ligt desgelyks, in de *Veenen*, zuidwaard van *Ouwerkerk*. Van deze *Veenen*, langs het water de *Waver*, is de naam overgegaan tot dit *Dorp* zelve; welks Inwooneren meest van 't Turf graven en baggeren bestaan. Deze Ambachts Heerlykheid is, in 1731, toen de Stad *Amsterdam*, de *drie* andere *Dorpen* van *Amstelland*, uit de Graaflyke Domeinen aangekocht; mede door koopverdrag, voor 6600 gulden, gekomen aan den Heer *Will. Hoogerwaard*, gewezen Predikant te *Batavia*. Thans is met dezelve verknocht, de Ambachts Heerlykheid WAVEREN, BOTSHOL en

en Ruige-Wilnisse, daar aan paalende; welke nu beiden bezeten worden, by den Heer Mr. *Paul. Abr. Gillis*, Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden enz. enz.

Op den bodem van *Amstelland*, ziet men de Bylemer-Meir, tusschen den *Amstel* en de *Vecht* gelegen. Zy is, een tyd lang, naamlyk, van 1627 tot 1702, droog en bedykt geweest: dan in den laatstgemelden jare, de Dyk door een hevigen storm doorbrekende; is 't Land weder in een *waterplas* veranderd; in welke veel Visch gevangen word. Door het instorten van modder, word echter jaarlyks eenige grond, langs den rand binnendyks, aangewonnen; welke gebruikt word tot Moestuinen.

Alle de *Predikanten* van *Amstelland* behooren, onder de Klassis van *Amsterdam*.

Van *Gooiland* en *Amstelland*, is onderscheiden, het *Baljuwschap* der LOOSDRECHTEN, byna van rondsom door de Provincie *Utrecht* ingesloten: waartoe mede behoren: Mynden: en Tekkop; welk laatste op den grond der Provincie *Utrecht*, by *Kokengen* en *Kamerik* ligt. Het behelst in zich:

De beiden Loosdrechten: zynde twe aanzienlyke Dorpen, ter onderscheiding van elkander, 't één de Oude — en 't ander, de Nieuwe Loosdrecht, toegenoemd. Zy worden, door 't water de *Drecht*, 't welk westwaard naar de *Vecht* loopt, en aan beiden, den naam mededeeld, van elkander afgezonderd: en liggen rondsomme in de *Veenen*; van welke sommige reeds uitgeveend, en in Waterplassen veranderd zyn.

Beiden zyn ze afzonderlyke Ambachts Heerlykheden, die echter, samen behooren, aan den Heer Mr. *Zach. Hendr. Alewyn*, regeerend Schepen der Stad *Amsterdam*. Deze beiden Dorpen hebben, in 1672, veel geleden, door de inkwartieringen der *Franschen*; die de geheele Provincie *Utrecht* hadden ingenomen.

Mynden, dat westwaard daar aan paald, heeft zyn naam,

 van

van het Slot *Mynden*: weleer het Stamhuis der Heeren van *Mynden*; die, uit het geslachte der Heeren van *Amstel*, afstamden. Dit *Slot*, 't welk naby den *Vecht*-Stroom, tegen over het Slot *Kroonenburg*, plagt te staan, is daarna te niet geraakt: zynde niets daarvan overgebleven, dan een ruige heuvel.

Onder dit Ambacht, ligt een gedeelte der NIEUWERSLUISCHE SCHANS: naamlyk, al wat daarvan oostwaard der Rivier de *Vecht* gevonden word: bestaande, in een soort van *Hoornwerk*. Doch, de eigenlyke Schans zelve, aan de westzyde der Rivier, behoord aan de Provincie *Utrecht*.

Het Slot KRONENBURG is, aan het Baljuwschap der *Loosdrechten*, niet onderhoorig; maar, is eene *Vrye Heerlykheid* op zich zelven, en hoewel, van alle kanten, door den *Stichtschen* bodem ingesloten; echter, behoorende tot de Provincie *Holland*: en de bezitter van 't zelve, de Heer Mr. *Ysbrand Kieft Balde*. Dit *Slot* is, in de oude Graaflyke geschiedenisse van *Holland*, zeer beroemd: inzonderheid, door *Gerrit van Velzen*, aan wien het in eigendom behoorde; die, na den gepleegden moord, van Graaf *Floris* V, naar dit Slot gevlucht was; maar, beneven sommige andere Edelen aldaar gevangen werd, en zyn verdienden loon ontfing: waar na, dit *Slot*, uit wrake tegen deszelfs Bezitter, door de Landszaaten, deerlyk verwoest is. Dit gebeurde, in den jare 1296. Niet lang daarna, werd dit *Slot* herbouwd, en, door Graaf *Willem* van *Holland*, geschonken aan Heer *Willem*, zynen natuurlyken, Zoon, Ridder; van wien het geslacht van *Kroonenburg* afstamt, 't welk langen tyd in de Ridderschap van *Holland* beschreven geweest, dan eindelyk uitgestorven is. Daarna, kwam deze Heerlykheid aan het geslachte van *Lynden van Gronsfoort*: van het welk, dezelve gekocht is, door den Heer *Wittert van der Aa*; wiens nagelatene Weduwe dezelve na haar overlyden deed erven, door haaren Broeder, den Heer *Hendrik*, Graaf van *Moens*. Dus die Heerlykheid dikwerf van bezitteren veranderd is, eer zy aan den jegenwoordigen Heer *Kieft Balde*, kwam. Dit Slot heeft, ondertusschen, behalven die eerste in 1296, eene twede verwoesting ondergaan, in den jare 1375, door het Krygsvolk van *Johan van Hoorn*, *Bisschop van Utrecht*. En ten derden maal, in 1672, door de *Franschen*; die een' van deszelfs torens deden springen. Dit *Slot* draagt, thans weinige overblyfzelen van *oudheid*: dewyl 't van tyd tot

tyd,

tyd, naar de nieuwe bouwkunde, vertimmerd is. Deze Heerlykheid beslaat niet meer, dan het *Slot*; met vyf morgen Lands; die met fraaje wandeldreven vercierd zyn.

Doch, aan *Kronenburg*, behoord mede de nabygelegene Heerlykheid LOENEN; * immers, voor een gedeelte: want dit Dorp, dat zich weid, langs den *Vecht*-Stroom uitstrekt, is ten deele op *Hollandschen* — ten deele, op *Stichtschen* bodem (naamlyk der Provincie *Utrecht*,) geplaatst: en, word daarom, dit deel, 't welk *Holland* aangaat, *Loenen-Kronenburg gerecht*, toegenoemd. In dit *Hollandsch Loenen*, staat de *Kerk*: om welke reden de Predikant dezer plaats, de Klassis van *Amsterdam*, is aangeschreven. De meeste voortreflyke *Lusthuizen*, wegens welke dit Dorp zeer vermaard is, liggen, echter, op den *Stichtschen* grond. 'Er zyn, in dit Dorp, verscheiden *Herbergen*; die veel bezocht worden, inzonderheid, door de *Amsterdammers*; welke zich daar vermaken met Visch te eeten. Het *Loener Bier*, dat men daar brouwd, word mede voor zeer goed gehouden, en naar elders verzonden. Binnen dit *Loenen Kronenburgs gerecht*, staat Landwaard in, een half uur gaans van het Dorp, een *Roomsch Kerkhuis*.

Belangende 't NOORDER-KWARTIER van *Holland*: daarin zyn, vooraf, de VII *Stem hebbende* STEDEN aantemerken: onder welke, *eerst* voorkomt:

ALKMAAR, † is in rang de *eerste*, onder de Steden des Noorder-Kwartiers. Deze Stad ligt, byna in het midden dezer Landstreeke, anderhalf uur gaans, van de *Noordzee*, omtrent op de Landscheiding van *Westvriesland* en *Ken-*

* Dit Dorp LOENEN in *Holland* moet niet alleen onderscheiden worden, van het Slot *Loenen*, in de *Over-Betuwe*, maar ook, van een Dorp dezes zelven naams, op de *Veluwe*: dus beiden in *Gelderland* gelegen.

† Van deze *Stad*, zyn twee byzondere *beschryvingen* voor het licht gebracht: eene door *S. Eikelenberg*: en de andere door *S. Siersma*.

Kennemerland. Men denkt in 't algemeen: dat de *naam* dezer Stad voortyds, *Alkmeer*, (*Almeria*,) uitgesproken zy: en, dat dezelve zyn oorsprong hebbe, van de menigte der *Meiren*, met welke zy eertyds omringt geweest is; die, echter, daarna droog gemalen, en in zeer goed Weiland veranderd zyn. *Alkmeer* wil dan zo veel zeggen, als, dat men daar, allerwege, van rondsomme niet anders, dan *Meiren* of *Waterplassen*, zien mogt. Zy is omgeven van een aarden *Wal*, die, beneden een stuk muurwerk heeft, en die versterkt is, met tien *Bastions* (*Bolwerken*;) doch, die te verre van elkander geplaatst zyn, dan, om het één het ander bekwaamlyk te konnen bestryken: des dezelve, voor geen *Vesting* van eenige tegenweêr, in dezen tyd, zou konnen doorgaan. De gedaante, welke deze Stad, na de laatste uitlegging, die geschied is, in 1575, thans vertoond, is langwerpig rond, zy is van zeven *Poorten* voorzien: twe ten oosten, zyn de *Schermer* — en de *Boompoort*: ten zuiden, de *Nieuwlander* — en de *Kennemerpoort*: ten westen, de *Berger* — of *Geesterpoort*: en ten noorden, de *Friesche* — en de *Waterpoort*. Van binnen, word deze Stad doorsneden, met verscheidene *Watergrachten*; ter wederzyden met boomen beplant: en, langs dezelve Grachten — gelyk ook, van de éène naar de andere, zyn de Straaten lynrecht getrokken. De Stad heeft, in haaren geheelen omtrek, wat den Wal betreft, 883 —, en ten aanzien der buitengracht, 1021 *Rhynl. Roeden*. Het getal der Huizen werd, in den jare 1732, toen de laatste opneming geschiedde, bevonden, 2817: en de Inwooneren worden, op tusschen de 12000 en 13000, begroot. Voorts, word zy, wegens de prachtigheid en zinnelykheid der Gebouwen, als mede, het regelmatig beloop der Straaten, voor de fraaiste Stad des geheelen Noorder-Kwartiers van *Holland*, gehouden. Aan de zuidoostzyde, heeft zy, binnen den Wal, eene zeer bekwaame *Haven*, voor de Schepen: uit welke, in 1661, een *Trekvaart* naar *Hoorn*, vier uuren gaans rechtstreeks oostwaards van daar gelegen, gegraven is; welke dagelyks heen en weêr bevaren word.

Aan de Hervormde Gemeente dezer Stad, die zeer talryk is, en bediend word, door *vier Predikanten*, zyn twe Kerken, tot den openbaaren Godsdienst, geschikt; die, ter onderscheiding van elkander, de eene de Groote — en de andere, de Kleine Kerk, worden toegenoemd. De Groote Kerk, die in het westlyk — of liever noordwestlyk ge-

gedeelte der Stad, naby de *Geesterpoort* staat, was, by haare eerste Stichting toegeweid, aan den *H. Laurens*. Zy was, eertyds, van een kleiner begrip: dan, in 1468, deszelfs toorn instortende, had niet alleen deze —— maar ook, eene andere *Kerk*, naast daarby staande, en aan *S. Mathias* toegeweid, ten eenemaal bedorven: weshalven, men te rade werd, die beiden Kerken aftebreken, en op derzelver plaats, deze *ééne* Kerk te Stichten; die nu eene der grootste en fraaiste van geheel *Noord Holland* is. Men heeft zich langen tyd, met derzelver Stichting bezig gehouden; totdat ze eindelyk voltooid werd, in den jare 1521. Het *hart* en *ingewanden* van Graaf *Floris* V, die, in 1296, door sommige zyner Edelen, by *Muiden* vermoord werd, zyn naar *Alkmaar* overgebracht, en in deze Kerk begraven: het welk, aan de plaats, waar zy gelegt zyn, door een *Opschrift* in oude Letteren word aangewezen. De Kleine Kerk word veel al de Kapel genoemd: en was, aan de *H. Maagd*, en aan *St. Jan*, toegeweid; die de Patroon was der *Maltheser Ridderorder*, welker Heeren dezelve gesticht hadden, omtrent den jare 1443. *Waalsche Gemeenten* zyn, noch daar, noch ergens in geheel *Noord Holland*.

De Luthersche Kerk, die zeer fraai is, word door een Predikant bediend: en de *Remonstrantsche* —— door twe Predikanten. Men heeft aldaar, ook eene *Kerk* der Mennoniten: en vier Roomsche Kerken.

Het Stadhuis te *Alkmaar* is zeer deftig: pronkende met een cierlyk gebouwden toren. Het staat, op de Langstraat, niet verre van de *Groote Kerk*. In het zelve vergaderen, ook, de Baljuwen en Leenmannen, beneven verscheidene Heemraadschappen der omliggende Districten.

Voorts, zyn het Prince Hof, de Waag, het Ammonitie Huis, de Doelen enz. bezienswaardig. 'Er is ook een Latynsche School, die goeden opgang maakt: een Tuchthuis: een Mannen —— en Vrouwen Gasthuis: een Weeshuis; 't welk, in de Roomsche tyden, een *Beggynenhof* geweest is: een Aalmoeseniers-huis: en meer andere openbaare gebouwen.

Meest is Alkmaar in de Nederlandsche geschiedenissen vermaard, door de *belegering der Spaanschen*, en het daarna gevolgt *ontzet*, in den jare 1573. Don *Frederik van Toledo*, had de Stad *Haarlem* niet zo dra vermeesterd, of, kreeg bevel van zyn' Vader, den *Hertog van Alba*, om Alk-

MAAR desgelyks aan te tasten. De grouwzaame plondering en bloedstorting, maar even te vooren door de *Spaanschen*, te *Haarlem* gepleegt, hadden in den aanvang, die van *Alkmaar* met geen kleinen schrik vervuld; die hen eerst ten aanzien der verdeediging hunner Stad, deed aarzelen: dan, door *Sonoy*, dies tyds Staatsch Gouverneur van *Noord Holland*, met eenig Krygsvolk voorzien, onder het bevel van den Oversten Jonkheer *Jak. Kabbeljauw*; begonnen zy weder moed te scheppen: en verdeedigden zich zo wakker, dat *Don Frederik*, na verscheidene, vergeefsche stormen, op de Friesche Poort, en den zogenoemden Rooden toren, gewaagt te hebben, genoodzaakt was, onverrichter zake, met verlies van veel Volk, te rug te trekken: te meer, dewyl de Sluizen der Zeedyken, by *Krabbendam*, *Eerswoude* en de *Zype*, geopend wordende, het Ommeland ondervloeidde: waardoor, de *Spaanschen* het gevaar, door een schielyke vlucht, ontwyken moesten. Dit geschiedde, den 8 *Oktober* des jaars 1573: ter gedachtenisse van welke heuchlyke verlossinge, noch jaarlyks, den 8 *Oktober* een *Dankdag* aldaar word gevierd; dien men *Alkmaars Ontzet*, noemt. Dit geval is des te merkwaardiger: dewyl de Spaanschen, dus voor *Alkmaar* 't hoofd gestooten hebbende, moedeloos geworden zyn, en sedert dien tyd, meer voordeelen zich hebben laten ontwringen. Van daar, het *spreekwoord*, dat by de Staatsgezinden veel gebruikt werd; luidende: *van Alkmaar, begind de Viktorie.*

Behalven den handel in *Kaas*; van welke weekelyks, des Vrydags, 200000 of 300000 —— of wel tot 600000 ponden ter markt gebracht worden; is hier ook veel handel, in allerlei soort van *Graanen*. Desgelyks, word 'er zeer goed *Bier* gebrouwen.

Het heeft ALKMAAR niet ontbroken, aan *merkwaardige Mannen*, die binnen derzelver muuren, gebooren zyn. Daar onder mag men billyk tellen, JAN ARENDS, van handwerk voorheen een mandenmaker; die, ten tyde der Hervorminge, de eerste in *Noord Holland*, het zuiver Euangelie in het openbaar gepredikt heeft, den 12 *July* 1566. Dit geschiedde, op een stuk Lands onder de Banne van *Wester Blokker*, by *Hoorn* gelegen. Dezelve is daarna, in 1572, tot Predikant, binnen deze zyne Geboorteplaats beroepen; en is aldaar in den volgenden jare, ter zelver tyd, toen de Stad, door de Spaanschen belegerd was, den 28 *Augusti* gestorven. Uit die zelve Stad, is oorspronglyk, het aan-

zien-

zienlyk geslachte van FOREEST. Desgelyks, zyn aldaar gebooren ADRIAAN —— en JAKOB METIUS, (*Mets.*). De eerste was, een groot *Wiskonstenaar:* en zeer ervaren, in de *Sterre* —— en *Aardrykskunde;* in welke Hy, in den aanvang der voorige eeuw, het Hoog Leeraarampt bekleedde, op de Akademie te *Franeker.* Deszelfs Broeder, JAKOB METIUS was een Meester in het maken van *Verrekykers.* Zelfs word, door *Adriaan Metius*, (*Instit. Astron. Lib. I, cap.* 2.) de eere der eerste uitvinding der Verrekykers, aan hem toegeschreven. Eindelyk, was te Alkmaar gebooren KORNELIS DREBBEL; de uitvinder der *Weèrglazen*, die de verschillende trappen in de hitte en koude der Lucht aanwyzen, *Thermometers*, genoemd: hoewel toen, van een ander maakzel, dan die daarna, door de *Franschen*, en voornaamlyk, door de *Engelschen*, veel volmaakter voor 't licht gebracht zyn.

De REGEERING der Stad *Alkmaar* bestaat, uit XXIV *Vroedschappen:* uit welke, voor den tyd van drie jaren, één verkoren word tot HOOFDSCHOUT: en alle jaren, vier BORGEMEESTEREN en zeven SCHEPENEN; die alle Leden des Gerechts zyn. En aan dezelve, zyn twe SEKRETARISSEN en een THESAURIER toegevoegt.

Behalven het *Stads Rechtsgebied*, bezit de Stad ook sommige *Ambachts Heerlykheden:* als AKERSLOOT: KOEDYK: NOORDSCHERMER: SCHERMERHORN: en WESTMYZEN.

HOORN * in 't *Latyn*, *Horna*, is een *twede* Stemmende Stad des Noorder-Kwartiers van *Holland*, vier uuren gaans ten oosten van *Alkmaar* gelegen, aan een kleinen inham der *Zuiderzee;* welke, gemeenschap heeft, met meer dan eene *Haven*, die door de konst gemaakt, en door zekere Zeewaard uitspringende hoofden, Dyken, of Kaaden gedekt zyn; gelyk zy ook door verscheidene tusschen beiden schietende strooken gronds, de één van de andere worden afgedeeld. De ééne, die zuidwaard aan de Stad raakt, is de Haven der *Oorlogsschepen:* de andere ten oosten, der *Oost-Indische Schepen.* En met deze laatste, vereenigen zich ver-

* *Dirk Velius*, een gewezen Regeerings Lid dezer Stad, heeft in het begin der voorige Eeuw, een *Chronyk* van *Hoorn* uitgegeven; die reeds tot viermaal herdrukt is.

verscheidene boezems, die Stedewaard ingaan, en ruim en diep genoeg zyn, om allerlei Schepen te konnen bergen. Aan de Landzyde, is zy, met een aarden *Wal*, omringt, welke (de Dyken aan den Zeekant, mede daar onder begrepen) 1260 Roeden in haaren omtrek heeft. Deze Wal heeft zeven *Bolwerken*; die, echter, niet zo veel ter bescherming der Stad, zouden konnen toebrengen, dan het Zeewater, wanneer men, door het openen der Sluizen, de Ommelanden daarmede zoude doen ondervloejen. Buiten de Stad, zyn eene menigte van fraaje *Lusttuinen*. Zy is van vyf *Poorten* voorzien: vier, aan de Landzyde; die genoemd worden, 1, de *Wester* — 2, de *Noorder* — 3, de *Koe* — en 4 de *Ooster Poort*: en 5 ééne die op de Haven uitziet, en den naam draagt van de *Hoofdpoort*. Men kan, aan de *Binnen grachten*, met welke de Stad, aan de noordzyde doorsneden is, bemerken, dat zy, van tyd tot tyd vergroot geworden zy. De laatste uitlegginge is geschied, in den jare 1616. De vier voornaamste Straaten der Stad, die alle zeer breed zyn, lopen uit, op de groote markt; die de Roode Steen genoemd word. Dan, dewyl de dwarsstraaten, die deze vier — hier en ginds doorsnyden, niet rechthoekig — maar schuins daar op aanlopen; is dit de reden, waarom de Huizen dezer vier gemelde groote Straaten, genoegzaam alle, schuins of scheef staan.

Hadr. Junius (*Batav. Histor. pag.* 467.) meende: dat die Stad haaren naam zou ontleend te hebben, van de *Kromte* van derzelver voornaamste *Haven*, in gedaante, van een' *Hoorn*, niet ongelyk. Doch, het *spreekend Wapen* dezer Stad, bestaande in een Hoorn, aan welke een *strik* gebonden is, geeft anderen aanleiding, te vermoeden, dat die Stad haaren eersten oorsprong, en te gelyk haaren naam, ontfangen hebbe, van eene *Herberg*, die een *Jachthoorn*, 't zy, in de voorgevel gemetzeld, 't zy, op een uithangbord geschilderd had. Immers, gewaagt *Velius*, (in zyn (*Chronyk van Hoorn I. Boek bladz.* 11.) zelfs, van *drie Herbergen*, die de eerste Huizen dezer Stad geweest zyn; waarvan de ééne, zodanig een' *Hoorn*, tot haar *Wapen* had; en dees' Herberg zelve (welker plaats by de Inwooneren noch bekend is) genoemd zynde, den *Hoorn*; zou dien naam medegedeeld hebben, eerst aan de *Buurt*, en daarna, aan de *Stad*, die, uit dezelve, door de byvoeging van meer andere Huizen, geworden is.

Men meend, dat die Stad, het eerst, met een *Wal* omringt

magt zy, in den jare 1426: en wel, door de eigen Inwooneren, ten einde, tegen Vrouwe *Jakoba van Beyeren*, zich te verzetten, nadat zy de *Hoekſche* zyde, tegen deze ongelukkige Vorſtin, gekozen hadden. In den jare 1572, is deze Stad 't eerſt, aan de zyde der *Staaten*, tegen den Hertog van *Alba*, overgegaan: na dat het werk der Hervorming, onder de Borgers, veel voortgang had gemaakt. En is, na dien tyd, beſtendiglyk, aan der Staaten zyde, gebleven. Zelfs, hebben die van *Hoorn*, beneven die van *Enkhuizen* en *Medenblik*, zich voortreflyk gekweten, geduurende den oorlog, tegen de *Spaanſchen*: en niet nagelaten, der Stad *Amſterdam*; (dewyl die, dus lang, allerwyze hunne vyanden begunſtigde;) veel afbreuk te doen, in derzelver Scheepvaart. Dit gaf gelegenheid, tot eene *Scheepsſtryd*, op de *Zuiderzee*, in 't gezicht van *Hoorn*, tusſchen 30 *Amſterdamſche* —— en ſommige *Noord Hollandſche* Schepen; wordende, de eerſte —— door den Spaanſchen Admiraal, Graaf van *Boſſu* —— en de laatſten, door den Admiraal van het Noorder-Kwartier, *Kornelis Dirksz*, beſtierd.

In dezen Scheepsſtryd, welke twe dagen na elkander duurde, den 11 en 12 *Oktober* des gemelden jaars 1572, werd de Spaanſche Admiraal *Boſſu*, beneven veele Edelen, die zich by hem op het Schip, de *Inquiſitie*, bevonden, gevangen genomen, en te *Hoorn* binnen gebracht; alwaar, hy tot de *Pacifikatie van Gent*, in den jare 1576, bewaard is. De gedachteniſſe van dit merkwaardig geval word te *Hoorn* noch verlevendigt, door een afbeelding van den gemelden Scheepsſtryd, op den Voorgevel van een *Huis*, dat naby 't water ſtaat. Desgelyks, ziet men eene fraaje Schildery, daarvan, in een vertrek van het *Logement* der Gekommitteerde Raaden. Ook, word 't *Huis* en het vertrek, waarin, de Admiraal gevangen gezeten heeft; vertoond: zynde toen een der Kloosters dezer Stad, van *S. Maria* genoemd; maar nu het *Burger-Weeshuis*, en worden het Harnas, de Hoed en Kraag, van dien Admiraal bewaard, in het *Arſenaal* dezer Stad.

Men heeft, in den jare 1732, toen de laatſte opneminge geſchiedde, te *Hoorn*, 2817 HUIZEN (en dus, even zo veel, als te *Alkmaar*,) geteld: en de INWOONEREN worden geſchat, op ruim 12000. Zy beſtaan, behalven, die den HERVORMDEN GODSDIENST toegedaan zyn, ook uit veele

van

van andere *gezindheden*: LUTHERSCHEN, REMONSTRANTEN, MENNONITEN, en de meeften ROOMSGEZINDEN.

De HERVORMDEN, welker Gemeente door *vyf Leeraaren* bediend word, hebben DRIE KERKEN, ten hunnen gebruik: de GROOTE — de OOSTER — en de NOORDER KERK. De eerstgenoemde staat, in het midden der Stad: en de Straat, die daar langs loopt, word de *Kerkstraat* geheten. Deze *Kerk*, schynt gesticht te zyn, ter zelver plaatze, waar eertyds eene houte loots gestaan heeft; die aan den *H. Kyriakus*, als Bescherm-Heiligen der Stad, was toegeweid; dan die, (gelyk *Hadr. Junius* schryft, *Batav. pag.* 468.) omtrent 30 jaren na haare stichting, door een' ongelukkigen Brand, verteerd werd. De jegenwoordige Kerk, die zeer ruim, en van een fraajen toren voorzien is, was aan *Johannes den Doper*, toegeweid. Dezelve stond, onder het opzicht van een *Proost*, die aan den Bisschop van *Utrecht* onderhoorig was, en het bestier had, over alle de Kerken van *Westvriesland*. Zy is, van tyd tot tyd, verbeeterd en vermeerderd. Zy heeft een groot en fraai *Orgel*. Aan de zuidzyde van het Choor, is een vertrek, waarin, de Stads *Bibliotheek* bewaard word. De twe *andere Kerken* zyn, wel niet in grootte, met de eerstgemelde, te evenaaren, maar niet te min cierlyk gebouwd, en worden zinlyk onderhouden. De *Oosterkerk*, die naby eene der Binnenhavens staat, was eertyds aan *S. Anthony* — en de *andere* staande by de Noordpoort, aan de Maagd *Maria*, toegeweid. De *S. Anthony Kerk* is daardoor aanmerkenswaardig: dat zeker *Klement Maartensz.*, Pastoor derzelver, in 1566, het Pausdom verlatende, de *eerste Predikant* der *Hervormden* binnen die Stad geworden is. De LUTHERSCHEN en REMONSTRANTEN, hebben ieder niet meer dan eéne Kerk en Predikant. Dan, de MENNONITEN, twe *Kerken*; ieder bediend, door twe gewoonlyke Leeraaren. En de ROOMSGEZINDEN bezitten, drie *Kerkhuizen*. Ook is 'er eene vergaderplaats der zogenoemde KOLLEGIANTEN.

De Stad *Hoorn*, de gewoonlyke zetel zynde der Edel Mogende Heeren *Gekommitteerde Raaden* des Noorder-Kwartiers; hebben deze aldaar, een byzonder HUIS ter Hunner byeenkomsten; dat, voorheen, de wooning was, van den *Proost van Westvriesland*; van wien hier voor gewag gemaakt is. Het heeft, een deftig aanzien. Het staat aan de zuidwestzyde der Markt. Behalven deze verga-

gaderplaats, hebben Heeren *Gekommitteerde Raaden*, ook, een afzonderlyk LOGEMENT, binnen deze Stad; waarin, de Leden, van dit *Kollegie* hunnen intrek hebben. Dit was, in de *Roomsche* tyden, een Klooster der Order van *S. Hieronymus*.

Op de *Markt*, of *Rooden Steen*, staat ook het STADHUIS; het welk zeer oud is: en naar gelang der Stad, niet aanzienlyk zich vertoond. Onder het zelve, is het *Wachthuis* der Schuttery dezer Stad.

Naby 't *Stadhuis*, ziet men, de *Stads* WAAG: een zeer fraai gebouw; waarin, 's Donderdags, een groote drukte is, ter oorzake der menigte van *Kaas* en *Boter*, die in dezelve gewogen worden.

Het ADMIRALITEITS HUIS, anders, het *Prince Hof* genoemd, staat, achter de groote Kerk: en is van eenen fraajen tuin voorzien. De Edele Heeren *Raaden der Admiraliteit* van het Noorder-Kwartier, (die beurtelings, dan te *Hoorn*, dan te *Enkhuizen*, vergaderen,) houden, in hetzelve, hunne *byeenkomsten*; en te gelyk hun *Logement*. Deze hebben mede het opzicht, over het ADMIRALITEITS MAGAZYN en de SCHEEPSTIMMERWERF; beiden op een *Eiland*, naby een groote vierkante Haven; in welke 's Lands *Oorlog Schepen* liggen.

Voorts zyn, te *Hoorn*, een *Gemeene Lands* MAGAZYN, waarin *Kanonnen*, en allerlei grof geschut, met zyn toebehoren, bewaard worden: beneven, een ARTILLERIE HUIS, voor kleiner soort van Wapenen.

Het MUNTHUIS te *Hoorn* was eertyds, het *S. Katharyne Klooster*.

De daar verbygaande Straat, word, naar het zelve, de *Muntstraat* genoemd. Doch, het recht van geld specien te slaan, is, onder drie Steden, HOORN, ENKHUIZEN en MEDENBLIK, gedeeld; der wyze, dat het, alle tien jaren, zich verwisseld.

Tegen over de *Munt*, staat, het OOST INDISCH HUIS der Kamer van *Hoorn*; waarin, de Heeren Bewindhebberen der Oost Indische Kompagnie hunne vergaderingen houden; gelyk ook de verkoping der Oost Indische waaren aldaar geschied. Dan, de *Pakhuizen*, in welke deze waren, tot den tyd der verkopingen worden opgelegt, zyn by de Oost Indische Timmerwerf, by een ruime Haven; in welke de Oost Indische Schepen liggen, aan de oostzyde der Stad.

Men

Men heeft, te *Hoorn*, ook, eene vermaarde LATYNSCHE SCHOOL: een GASTHUIS: een WEESHUIS: een HUISZITTEN-ARMEN-WEESHUIS: een PROVENIERS-HUIS enz. waartoe, de gewezene *Kloosters* dezer Stad thans gebezigt worden.

In veel vroegeren tyd, bestond de voornaamste handel der Ingezetenen, in *Ossen* en *Koejen*, die hun jaarlyks uit *Denemarken* werden toegezonden: en welke, ter oorzake der grasryke Weilanden, daar rondomstreeks, een' grooten aftrek hadden. *Hadr. Junius* meend, dezen Deenschen Handel, de eerste opkomst dezer Stad te zyn. In den aanvang der Nederlandsche troebelen, scheen deze Stad zeer sterk te zullen bloejen, door allerlei *Koophandel:* voornaamlyk, wegens haare bekwaame gelegenheid, en veilige Haven. Zelfs, waren verscheidene *Amsterdamsche* Kooplieden, zo lang hunne Stad der Spaansche zyde toegedaan bleef, derwaard verhuist. Dan, sedert 1578, toen *Amsterdam Staatsch* werd, zyn dezen naar die Stad te ruggekeerd: en te gelyk met hen, een groot deel der neeringen zelve. De voornaamste handel bestaat thans, in *Kaas;* die aldaar, 's Donderdags, van rondom ter Markt gebracht en veel verzonden word, naar *Frankryk*, *Portugal* en *Spanje*. Ook, verstaan zich de Inwooneren zeer wel, op den bouw van *Oorlogs* —— en *Koopvaardy Schepen*. Een soort der laatstgemelde, de *Hoornsche Katten* genoemt, worden veel te *Amsterdam* bevracht, en vaaren, voor Reeders-rekening, naar de *Oostzee;* ook; naar *Frankryk* en elders.

Hoorn mag zich beroemen, op verscheidene *vermaarde Mannen;* die binnen haare muuren het eerst het licht aanschouwden. Onder dezelve hebben uitgemunt: HADRIAAN JUNIUS; een Geneesheer, en Schryver der *Geschiedenisse van Batavia*, (*Bataviæ Historia*,) in het *Latyn;* welke hy zou vervolgt hebben; ten ware zyn dood, die in 1575 te *Middelburg* voorviel, dit niet verhinderd hadde: de beroemde Generaal van *Neêrlands Indie*, JAN PIETERSZ. KOEN; die in 1587 te *Hoorn* geboren; en in den ouderdom van niet meer dan 32 jaren, in 1619 te *Batavia* stierf: DIRK VELIUS, een gewezen Lid der Vroedschap dezer Stad, en Schryver der *Chronyk van Hoorn;* die, in 1630, aldaar gestorven —, en in het Choor der *Groote Kerk*, begraven is: zynde de Zerk, die deszelfs Graf dekt, met een fraai geschrift vercierd: ROMBOUT HOGERBEETS, een voornaam Bewintsman der Nederlandsche Republiek, maar te gelyk, een der ieverigste

ste Opperhoofden der zogenoemde *Loevensteinsche Factie*; die in 1625 overleden is: en eindelyk, WILLEM KORNELISZ. SCHOUTEN; de eerste onder alle onze Nederlanderen, die rondom den geheele Aardkloot zeilde, geduurende de jaren 1615, 1616 en 1617, en by die gelegenheid, den zuidelykften uithoek van *Amerika* ontdekte; welke hy, ter eere van deze zyne geboorte Stad, de *Kaap* HOORN genoemt heeft: gelyk ook, de HOORNSCHE *Eilanden*, in de Groote Zuidzee; welke naamen, tot heden, in wezen gebleven zyn.

De geheele VROEDSCHAP dezer Stad bestaat, uit XX Leden; en de eigenlyke *Magistraat* of *Wethouderschap* is saamgesteld; uit een HOOGSCHOUT: vier BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN. Jaarlyks op *goeden Vrydag*, worden, door 9 zogenoemde *Keurmannen* uit de Borgery, (hoedanig genoemd worden, die onder alle de *Boonlieden*, zwarte Boonen getrokken hebben,) uit de XX *Vroedschappen*, vier BORGEMEESTEREN, by eenparig — of meerderheid van Stemmen, benoemd: en door die zelve *Keurmannen*, gemaakt, een getal van een en twintig Heeren, uit de gansche Borgery, zonder aan Vroedschappen, noch eenige andere waardigheden, gebonden te zyn, ter *nominatie* der SCHEPENEN; ten einde, aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, ter *electie van zeven Schepenen*, te worden overgegeven. En deze plegtigheid geschied, in de Konsistorie Kamer der Groote Kerk; nadat, door eenen der Stads Predikanten, eene Leerreden gedaan is, over *Exod.* XVIII. 21. Hierby zyn gevoegt; twe PENSIONARISSEN: en vier SEKRETARISSEN.

Behalven de eigenlyke *Vryheid* of *Stads Rechtsgebied*, behooren onder het *Poortrecht van Hoorn*, ook verscheidene omliggende DORPEN; die daarna zullen voorkomen; over welke de *Hoogschout* der *Stad* ook het Schout-ampt bekleed.

Niet verder, dan tot deze Stad, lopen de *Trekvaarten*; door welke, men alle dagen, ter gezetter uuren, van *Amsterdam*, derwaard kan komen: en wel, door twe verscheidene wegen; 't zy, (gelyk men 't noemd,) *binnen door*, langs PURMERENDE; 't zy, *buiten om*, langs MONNEKENDAM en EDAM. Weshalven, doorgaans, de *Reizigers*, die van *Amsterdam* naar *Hoorn*, en weerom willen, veranderings halve, eerst den éénen, en daarna den anderen weg nemen; wanneer zy te gelyk gelegenheid hebben, om alle

de

Men heeft, te *Hoorn*, ook, eene vermaarde LATYNSCHE SCHOOL: een GASTHUIS: een WEESHUIS: een HUISZITTEN-ARMEN-WEESHUIS: een PROVENIERS-HUIS enz. waartoe, de gewezene *Kloosters* dezer Stad thans gebezigt worden.

In veel vroegeren tyd, bestond de voornaamste handel der Ingezetenen, in *Ossen* en *Koejen*, die hun jaarlyks uit *Denemarken* werden toegezonden: en welke, ter oorzake der grasryke Weilanden, daar rondomstreeks, een' grooten aftrek hadden. *Hadr. Junius* meend, dezen Deenschen Handel, de eerste opkomst dezer Stad te zyn. In den aanvang der Nederlandsche troebelen, scheen deze Stad zeer sterk te zullen bloejen, door allerlei *Koophandel*: voornaamlyk, wegens haare bekwaame gelegenheid, en veilige Haven. Zelfs, waren verscheidene *Amsterdamsche* Kooplieden, zo lang hunne Stad der Spaansche zyde toegedaan bleef, derwaard verhuist. Dan, sedert 1578, toen *Amsterdam Staatsch* werd, zyn dezen naar die Stad te ruggekeerd: en te gelyk met hen, een groot deel der neeringen zelve. De voornaamste handel bestaat thans, in *Kaas*; die aldaar 's Donderdags, van rondom ter Markt gebracht en veel zonden word, naar *Frankryk*, *Portugal* en *Spanje*. verstaan zich de Inwooneren zeer wel, op den bo *Oorlogs* — en *Koopvaardy Schepen*. Een soort gemelde, de *Hoornsche Katten* genoemt, word *Amsterdam* bevracht, en vaaren, voor Reed naar de *Oostzee*; ook, naar *Frankryk* en elde

Hoorn mag zich beroemen, op verscheidene nen; die binnen haare muuren het eerst h den. Onder dezelve hebben uitgemunt een Geneesheer, en Schryver der G via, (*Bataviæ Historia*,) in he vervolgt hebben; ten ware zyn delburg voorviel, dit niet ver Generaal van *Neêrlands Indie* 1587 te *Hoorn* geboren; en dan 32 jaren, in 1619 te gewezen Lid der Vroed *Chronyk van Hoorn*; di in het Choor der C Zerk, die deszelfs C cierd: Rombout H der Nederl

ste Opperhoofden der ... geld; gaande die in 1615 ... genoegzaam al-
LISZ. SCHOUTEN ... langste —
die rondom der ... an de *Wester-*
jaren 1615, ... de Stad, aan
zuidelykste ... *ten*, te weder-
ter eere van ... zelve geen klein
genoemt ... fraai: en wor-
de Groote ...
gebleven zyn. ... *den*, die onmidde-
De geheele ... den jare 1572, ter
den; en de ... Spaanschen afviel;
saamgesteld; ... (*Nederl. Histor. IV.*
en zeven SCHEPENEN ... dat deze drie Steden,
door 9 ... in *Noord Holland*,
genoemd ... grondslag gelegt hebben,
Boonen ... de *Nederlanden*, en ter ver-
BORGEMEESTERS ... Hoewel dit, te *Enk-*
Stemmen, ... heeft toegedragen; ter oor-
maakt, ... hunner eigen Overheden. Zelfs,
sche Borgers ... de Stad *Medenblik* by verras-
dere ... ingenomen: en de Borgers van
SCHEPENEN ... om der Staaten zyde te kiezen:
Heer ... Jonkheer DIED. SONNOY, dies tyds
... *Holland*. Waarna EDAM, ALKMAAR
... van het Noorder-Kwartier, rasch ge-
... *nschen* hebben, na dien tyd, wel me-
... zo te Water, als te Land, deze Stad,
... geweld te brengen: doch 't zelve is hun
... de Stad beroemd zich, nimmer, sedert haare
... eenigen vyand verwonnen — en dus
... om 't welk te beduiden, het *Wapen* der
... welk in drie gekroonde *Haringen*, met twe
... en beiden, bestaat,) door eene *Maagd* vast-
... word.

... der *Gereformeerde* KERKEN en PREDIKANTEN is,
... HUIZEN, even als te *Hoorn*: gelyk ook die beiden
... ten, in talrykheid, niet merkelyk van elkander ver-
... zullen.

... GROOTE KERK, die men ook de WESTERKERK noemd,
... t, in het midden der Stad, aan de noordzyde der *Wes-*
... *straat*. Eertyds, was zy, aan den *H. Gomarus*, (die
word, uit *Brabant*, naby de Stad *Lier*, en van

de drie tusschen beiden liggende gemelde Steden, in het door wandelen, te bezichtigen. Tusschen *Hoorn* en *Alkmaar*, gaat, desgelyks, zodanige *Trekvaart*; die dagelyks heen en weêr bevaaren word. Dan, alle die van *Hoorn* verder willen reizen, 't zy naar ENKHUIZEN, 't zy naar MEDENBLIK, zyn verplicht, hunne reis te Land voorttezetten; waartoe, men daar ook zeer bekwame *wegen* vind, meest met Schulpzand, en ook met kleine *Steenen* (klinkertjes) bevloerd; die, zo wel, in den Winter — als in den Zomertyd, bruikbaar zyn.

ENKHUIZEN, * in 't *Latyn Enchusa*, de derde in rang, onder de Steden des *Noorder-Kwartiers* van *Holland*, ligt, op den oostwaard uitspringenden Hoek dezer Landstreek; drie uuren gaans oost ten noorden, van *Hoorn*. Aan de oost — en zuidzyde, paald zy, aan de *Zuiderzee*; die, echter, door een' sterken Dyk, die met *Wier* gedekt is, genoegzaam word bedwongen. En aan de landzyde, is zy omringt, met een aarden *Wál*, die beschermd word, door zeven *Bolwerken*. (*Bastions*.) Zy heeft, eene zeer regelmaatige — en byna ronde gedaante: en is bevonden, in haaren geheelen *omkring*, 1350 *Dregterlandsche Roeden* groot te zyn: dus, 90 Roeden kleiner dan *Hoorn*. Van haare zeven *Poorten*, zyn drie, aan de Landzyde, naamlyk: 1 de *Keten* — zo veel gezegt, als *Zoutkeeten Poort*, in den zuidwester hoek, aan de Zee: 2 de *Weeter* —, die ook de *Koepoort*, word genoemd: en 3 de *Noorder-Poort*. De andere vier, aan den waterkant, zyn in den muur, welke diend, om de Haven af te sluiten. Dewyl het getal der *Huizen* dezer Stad, ingevolge de laatste opneming, van 1732, bevonden is, van 2605; zo mag dat der *Inwooneren* veilig, op tusschen 10000 en 11000 worden gesteld. Vermits men, ondertusschen, zekere aantekeningen vind, dat 't getal der *Huizen* binnen deze Stad, in den jare 1630, niet min dan 3550 belopen hebbe; zo blykt, dat dezelve, in dien tusschentyd, merkelyk afgenomen zyn. Het beloop

loop

* Twe byzondere *Geschriften* zyn, van deze Stad, door den Remonstrantschen Predikant, *Ger. Brandt*, in 't licht gegeven; waarvan, het een eene *Beschryvinge* —, en het ander eene *Historie van Enkhuizen*, geïntituleerd word.

loop der *Straaten* dezer Stad is zeer wel geregeld; gaande de meeste lynrecht, waardoor zy elkander, genoegzaam alle, rechthoekig doorsnyden. De breedste en langste —— word de *Westerstraat* geheeten; lopende, van de *Westerpoort*, tot byna aan de *Haven*. Daarby, is de Stad, aan veele oorden, doorsneden met *binnen grachten*, te wederzyde, met Boomen beplant; die aan dezelve geen klein cieraad byzetten. De *Huizen* zyn doorgaans fraai: en worden zinlyk onderhouden.

ENKHUIZEN was, onder de eerste *Steden*, die onmiddelyk, na het innemen van den *Briel*, in den jare 1572, terzelver tyd, met VLISSINGEN, van de Spaanschen afviel: weshalven, door *Eme van Meteren*, (*Nederl. Histor. IV. Boek*,) zeer wel word aangemerkt, dat deze drie Steden, BRIELLE, in *Zuid* —— ENKHUIZEN, in *Noord Holland*, en VLISSINGEN, in *Zeeland*, den grondslag gelegt hebben, ter verworvene vryheid van alle de *Nederlanden*, en ter verlossinge uit de Spaansche slaverny. Hoewel dit, te *Enkhuizen*, geenzinds rustig zich heeft toegedragen; ter oorzake van den tegenstand hunner eigen Overheden. Zelfs, hebben die van *Enkhuizen*, de Stad *Medenblik* by verrassching, voor de *Staaten* ingenomen: en de Borgers van *Hoorn* mede overgehaald, om der Staaten zyde te kiezen: alles door het beleid van Jonkheer DIED. SONNOY, dies tyds Gouverneur van *Noord Holland*. Waarna EDAM, ALKMAAR en de andere Steden van het Noorder-Kwartier, rasch gevolgt zyn. De *Spaanschen* hebben, na dien tyd, wel menigmaal getracht, zo te Water, als te Land, deze Stad, weder onder hun geweld te brengen: doch 't zelve is hun altoos mislukt. Die Stad beroemd zich, nimmer, sedert haare omwalling, door eenigen vyand verwonnen —— en dus *Maagd* te zyn: om 't welk te beduiden, het *Wapen* der Stad, (het welk in drie gekroonde *Haringen*, met twe Sterren tusschen beiden, bestaat,) door eene *Maagd* vastgehouden word.

Het getal der *Gereformeerde* KERKEN en PREDIKANTEN is, te ENKHUIZEN, even als te *Hoorn*: gelyk ook die beiden Gemeenten, in talrykheid, niet merkelyk van elkander verschillen zullen.

De GROOTE KERK, die men ook de WESTERKERK noemd, staat, in het midden der Stad, aan de noordzyde der *Westerstraat*. Eertyds, was zy, aan den *H. Gomarus*, (die gezegt word, uit *Brabant*, naby de Stad *Lier*, en van

aanzienlyken Huize, oorspronglyk te zyn,) toegeweid. Zy was, by den aanvang haarer stichting, den afzonderlyke *Parochie* — of *Kerspel-Kerk*; en behoorde toen, aan een byzonder *Dorp*, 't welk, naar dezelve, GOMMARUS — of (kortheidshalve) GOMMERS KERSPEL, genoemd werd; het welk daarna, in 1355, met *Enkhuizen* vereenigt, en binnen derzelver ringmuur getrokken is; der wyze, dat dit Dorp, sedert dien tyd, de *Westerwyk* dezer Stad geworden is. Zy is een groot en luchtig gebouw: doch, is met een klein tooren'tje voorzien, zynde het *Klokkenhuis*, van hout toebereid, van de Kerk afgescheiden, en by derzelver oostzyde geplaatst.

De twe *andere Kerken*, naamlyk, de ZUIDER — en de KLEINE KERK, staan, zeer naby elkander, in het oostlyk gedeelte der Stad. De eerstgemelde — die, aan den H. *Pankras* was toegeweid, en wel bezienswaardig is, heeft een' hoogen en cierlyken gebouwden toren; die, als hy, in 1595, naar eene zyde overgezakt was, met veel konst weder recht gezet is. Aan dezen tooren, hangen noch eenige *Ankers* der Schepen, met welke de *Gelderschen* eenen aanslag op die Stad maakten; die, echter, door de waakzaamheid der Borgers, werd verydeld: dus, deze met der haast hunne Ankers kappen en achterlaten moesten; welke de Regeering terstond deed opvisschen, en ter gedachtenisse van dit voorval, aan dien tooren hangen. De derde, de KLEINE KERK, was, in de Roomsche tyden, de *Kerk*, of *Kapelle* van het *Klooster* der Paters *Augustynen*: gelyk ook, de *Galerie*, en de daar aan verknochte gebouwen, noch de duidelykste merktekenen van een *Klooster* dragen.

Eene *Waalsche* — of *Fransche Gemeente* is hier, zo min, dan in eenige andere Stad van' het *Noorder-Kwartier*. Men vind 'er, echter, vergaderingen van andere in ons Gemeenebest geduld wordende *Gezindheden*. Die van de AUGSBURGSCHE KONFESSIE hebben hunne eigen *Kerk* en *Predikant*: desgelyks, hebben de MENNONITEN, binnen deze Stad, twe byzondere Vergaderplaatzen: en den ROOMSCHGEZINDEN, zyn drie *Kerkhuizen* vergund; welker twe bediend worden, door *Jansenisten*.

Het STADHUIS van *Enkhuizen* overtreft verre, dat van *Hoorn*, en zelfs, der meeste Steden van geheel *Holland*; zo in grootte, als in fraaje bouworder: zynde, de Voorgevel van grauwe Benthemer Steenen: en hebbende, boven op het dak, een' net gebouwden koepeltooren, met klokslag voor-

voorzien. Dit Stadhuis heugt ook noch geen 100 jaren: zynde, niet voor den jare 1688, gebouwd, op dezelve plaats, daar wel eer het *Oud Stadhuis* gestaan had. Het staat achter de *Zuider Kerk*, in het oostelyk uiterst einde der Stad; dicht by de Haven. De daar verby lopende Straat word de *Breestraat* genoemd.

Vermits het *Admiraliteits Kollegie* van het *Noorder-Kwartier*, alhier, en te *Hoorn*, beurtelings vergaderd; hebben de Heeren Raaden, binnen deze Stad, een treflyk ADMIRALITEITS HUIS; anders gezegt het PRINSE HOF: 't welk staat, tegen over de *Westerkerk*.

Dit *Admiraliteits* Kollegie heeft zyn Gemeenlands *Magazyn* en *Scheepstimmerwerf*, aan eene ruime Binnen-Haven, in het Zuiderdeel der Stad. Dicht daarby, ziet men ook, het Gemeenlands KRUITMAGAZYN, by de *Ketenpoort*. Doch, de Gemeenlands *Geschutgietery*, beneven de *Klokgietery*, is aan het ander einde der Stad, naby de *Noorderpoort*.

Aan het *Admiraliteits* — is ook verknocht het MUNTHUIS van *Enkhuizen*: dewyl de Westvriesche Munt, aldaar, gelyk ook te *Hoorn*, en te *Medenblik*, beurtelings, om elke 10 jaren, gehouden word.

Dewyl de beiden MAATSCHAPPYEN van Koophandel, de *Oost* — en *West Indische*, alhier haare *Kamers* hebben; zo is 'er ook, een OOST — en een WEST INDISCHE HUIS; in welke de Heeren Bewindhebberen vergaderen; en in welker Pakhuizen, de waaren opgelegt — en ter behoorlyker tyd verkocht worden. De Bewindhebberen der *Oost Indische Kompagnie* plagten, hunne byeenkomsten, voorheen, na derzelver eerste oprechting, te houden, in den zogenoemden *Engelschen Toren*; die, by de *Blauwepoort*, naby de Zee staat; en daarna in een Herberg veranderd is. Van daar, word deze Herberg, noch heden, de *Oost Indische Toren*, genoemd. Dit *Oost Indisch Huis*, 't welk, in 1630, gesticht is, en een deftige vertoning maakt, staat in het oostelyk einde der Stad, op den Wierdyk, by de Oost Indische Scheepstimmerwerf. De WEST INDISCHE KAMER heeft haare vergaderplaats en *Pakhuis*, by de *Nieuwe Haven*.

Ook is te *Enkhuizen*, eene *Latynsche School*; staande in de *Westerstraat*: om, van geene andere openbaare gebouwen, als de *Waag*, *Weeshuizen*, *Gast* — en *Leprozen-Huis* enz. te melden.

De bekwaame gelegenheid dezer Stad aan de *Zuiderzee*, en de gerieflyke Havens, van welke dezelve voorzien is, deeden eertyds, aldaar, den *Koophandel*, door de Scheepvaart, naar alle oorden der waereld, ongemeen wel bloejen: en allermeest, de zogenoemde *Groote* — of de *Haring Visschery*, in de *Noordzee*. Voorheen, plagten de *Enkhuizensche* Reeders alleen doorgaans, tusschen 400 en 500 *Haaringbuizen* in Zee te brengen. Ongetwyffeld, is daar uit afteleiden, dat het *Wapen* dezer Stad, uit drie *gekroonde Haaringen*, bestaat. En de twe daarby gevoegde *Sterren*, op een Heemelsblauw Veld, mogen beduiden, dat de *Zeevaart*, door de *Sterrekunde*, bestierd werd. Doch, naderhand, is deze Handel daar merkelyk verlopen: het welk, ten aanzien der *Haaring Visschery*, in 't byzonder, veelal mag worden toegeschreven, aan de groote schaden, welke de Reeders dezer Stad, in den jare 1703, geleden hebben, ter oorzake van het nemen en verbranden van veele hunner *Haaringbuizen*, door de Fransche Kapers. Daardoor, en door andere ongevallen, is den *Enkbuizeren*, de magt en moed benomen, om ooit veele Schepen daartoe uit te rusten. Derzelver getal beloopt, sedert eenige jaren, omtrent 60. Deze Visschery blyft, des niet te min, de *Hoofdneering* dezer Stad. Ten dienste der Reeders, is, te *Enkbuizen*, een *Pakbuis* dezer *Groote Visschery*; staande, by de *Zuider Haven*. By deze Stad, zyn ook sommige *Zoutkeeten*: waartoe het water, (dewyl het naby den Strand te drabbig en niet zout genoeg is,) uit de *Noordzee* gehaald word.

Het is ganfch niet vreemd, dat deze Stad, wel eer van zodanig eene sterke Zeevaart, van tyd tot tyd, veele bekwaame *Zeelieden* uitgeleverd hebbe. Ook, is die *Luk. Jansz. Wagenaar*, Schryver van den *Spiegel der Zeevaart*, in *Enkbuizen* gebooren.

De Stads Regeering is even zo gesteld, als te *Hoorn*: bestaande, uit XX Vroedschappen: en de Wethouderschap, uit één' Hoogschout: vier Borgemeesteren: en zeven Schepenen: beneven één of twe Pensionarissen, en drie Sekretarissen.

Voor *Enkbuizen*, tusschen de Stad en het Eiland *Urk*, ligt een *Bank*, die zich verre Zeewaard uitstrekt, en het Enkhuizer Zand, genoemt word.

EDAM, in 't Latyn *Edamum*, de vierde in rang, onder de Noord Hollandsche Steden, zal eertyds, *Tedam*, of *Jedam* genoemd geweest zyn; naar het water, de *Te*, of *Je*; 't welke van 't noorde stroomende, langs deze Stad, door één *Dam* of *Sluis*, naar de *Zuiderzee* vloeid: welke naam, door verkorting, (welke gemeenlyk eenige verbastering aan de eigen naamen geeft,) in *Eedam* of *Edam* veranderd is.

Alhoewel, die Stad niet rakende aan de Zuiderzee ligt; gelyk *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*; heeft zy toch vereeniging, met dezelve, door eene bekwaame Haven, ter lengte van meer als 400 Roeden; en dus ruim een vierde deel uur gaans; in welke Haven een *Sluis* of *Sas* gemaakt is, ter keering van het Zeewater. Zy is drie uuren gaans verwyderd, van Hoorn: en vier —— van Amsterdam: makende, in haare liggingę, in opzicht tot de twe nabuurige Steden Monnekendam en Purmerende, met dezelve een driehoek. De Stad heeft, zes *Poorten*: van welke twe, naamlyk, de *Ooster* —— en *Zoutketen Poort*, niet dan door de Haven van elkander gescheiden zyn. Desgelyks, worden de *Wester* —— en *Monnekendammer Poort*, door een binnengragt, die Stedewaard in naar de Haven loopt, van elkander afgezonderd. De andere zyn de *Noorderpoort*; waar de Trekvaart naar *Hoorn* begint: en eindelyk, de *Gevangenpoort*, ten zuiden der Stad.

Zy is in 't minst niet gesterkt: maar, alleen omgeven, met een aarden Wal; die beplant is, met Ypenboomen. Zy word onder de kleinste Steden van dit kwartier gerekend; hebbende, niet meer, dan 1640 Huizen; die doorgaans zeer net gebouwd zyn. Het getal der *Inwooneren* bedraagt, omtrent 4000.

De *Edamsche Hervormde Gemeente* staat, onder het opzicht van drie *Predikanten*; die den H. Dienst, in *twe Kerken*, verrichten. De Groote Kerk staat, geheel aan 't noordeinde der Stad, by de Noorder Poort: en was, voorheen, aan *S. Niklaas* toegeweid. De Kleine Kerk was eertyds de *Kapelle* van het *Begynen Hof*; 't welk aan de *L. Vrouw*, was toegeweid. Men heeft 'er ook, eene *Luthersche* —— twe *Mennonitische* —— en eene *Roomsche Kerk*.

Het Stadhuis, dat aan de zuidoostzyde der Markt staat, is eerst nieuw gesticht, in den jare 1737. Een der merkwaardige gebouwen dezer Stad is, het Princen Hof: staande

 by

by de groote Kerk. Dit diend thans, tot het houden van Kerkelyke vergaderingen, zo der *Klassis* van *Edam*, als der *Noord Hollandsche Synode*, die, om elk zesde jaar, binnen deze Stad samenkomt: als mede, des *Dykgraafs, Heemraaden* enz. van de *Purmermeer*: en dergelyke.

Voorheen was, te *Edam*, de voornaamste *Kaasmarkt* van geheel *Noord Holland*: waarvan, is afteleiden, dat, het soort van Kaazen, die door geheel Noord Holland gemaakt word, (zynde rondachtig en met roode korsten,) noch heden, met den naam van *Edamsche Kaas*, bekend is, gelyk die, in *Zuid Holland*, met den naam van *Goudsche Kaas*, naar de Stad *Gouda*. De Kaasmarkt word daar 's Vrydags gehouden: en geeft noch, een groote drukte, en sterken handel, aan deze Stad; hoewel, sedert eenige jaren, die van *Alkmaar* en *Hoorn*, den *Edamschen* handel, heeft beginnen te overtreffen. De *Scheepsbouw* is, aldaar, mede noch in een taamlyken bloei: waarmede, de handel in *Hout* verknocht is. Ook vind men, daar, verscheidene *Zoutkeeten*: inzonderheid, buiten de *Keeten* — of *Zoutkeeten Poort*, die naar dezelve dus genoemd is.

De Regeering dezer Stad bestaat uit XXI *Vroedschappen*. En het Gerecht is saamgesteld, uit den Schout: *vier* Borgemeesteren: en *zeven* Schepenen: aan welke *vier* Sekretarissen toegevoegt zyn.

De *Ambachts Heerlykheden*, welke deze Stad aan zich gekocht heeft, zullen daarna worden aangewezen.

Wat, voor 't overige, in de *Hollandsche Chronyk*, verhaald word, van die *Meermin*; welke, in den jare 1403, door de *Edamsche* Melkmeisjes, in de *Purmer*, (toen noch een *Meir* zynde,) gevangen, en in die Stad zou gebracht zyn: vervolgens, naar *Haarlem* overgevoerd, noch eenigen tyd, aldaar zou geleeft hebben, dit oordeelen we, als te verdichtzelachtig, onnodig, om gemeld te worden. *Hadr. Junius* verhaald, (hoewel, voor zich zelve, ook geen geloof daar aan gevende,) deze overlevering uitvoerig: *Hist. Batav. pag.* 504—508.

MONNEKENDAM, in 't Latyn, *Monachodamum*, is de vyfde in rang, onder de Steden des *Noorder Kwartiers*, die Stem in Staat hebben: liggende, één uur gaans Zuidwaard, van *Edam*, op den weg naar *Amsterdam*: aan een kleine *Baai* der *Zuiderzee*, het *Monnekendammer* gat genoemd;

noemd; die eertyds aan deze Stad tot een bekwaame Haven verstrekte; maar, daarna, tot geen kleine schade der Inwooneren, zeer verzand geworden is.

Eene kleine *Meir*, zeer naby de Stad gelegen, ten zuidoosten, welke weleer met de *Zuiderzee* vereenigt was, doch, door een *Dam*, nu daarvan is afgescheiden, heeft, buiten tegensprake, den naam aan deze Stad toegelegt; die voorheen *Monnekenmeirdam*, uitgesproken —— doch, daarna, kortheidshalve, in *Monnekendam*, zal veranderd zyn. Hoe deze *Meir*, aan dien naam van *Monnekenmeir*, gekomen zy, word wel verscheiderlei wyze gegist: doch, zonder zekerheid. Alleen, mag het *Wapen* dezer Stad, verbeeldende eenen zwarten *Monnik* met een' *Knots* op zynen Slinkerschouder, doen denken, dat deze *Meir*, aan *Monneken* van het een of ander naby gelegen *Klooster*, toebehoorde, of dat eenig geval van een' *Monnik*, by deze *Meir* gebeurd, de aanleiding ter benaming, zo der *Stad*, als der *Meir*, gegeven hebbe.

Aan de Landzyde, is zy met een aarden Wal, met Boomen beplant, omgeven; die, hier en daar, een klein Bolwerkje heeft; doch, te verre van elkander verwyderd, dan om eenige sterkte aan die Stad te konnen geven. Aan de oostzyde, daar ze tegen de Haven paald, is zy slegts met een enkelen recht doorgaanden muur gedekt. Daar zyn vier Poorten: 1 de *Nieuwe* ——: 2 de *Zaksteegs* ——: 3 de *Noordeinder* —— en 4 de *Zuideinder Poort*, genoemd.

Dat MONNEKENDAM merkelyk kleiner zy, dan EDAM, is uit 't minder getal der *Huizen* aftenemen; 't welk, by de opneming, in 1732, niet meer dan 679 bedroeg. Waar uit verder volgt, dat het getal der *Inwooneren* nauwlyks 2000 haalen zal. Niet te min, is zy van fraaije *Huizen* voorzien: en heeft, verscheidene *binnen grachten*, die de wyken der Stad van elkander afscheiden.

Ook heeft de *Nederduitsche Gemeente* dezer Stad, maar éene *Kerk*, die aan den zelven Patroon, als die van *Edam*, naamlyk, den *H. Niklaas*, toegeweid was: in welke, twe Predikanten den dienst verrichten. Deze Kerk is ruim en fraai gebouwd. Zy staat, in het zuideinde der Stad: naby de Nieuwe Poort. Behalven de Gereformeerde —— zyn er ook, eene Gemeente der *Luterschen*: eene der *Mennoniten*: en eene der *Roomsgezinden*.

Het STADHUIS, dat omtrent in 't midden der Stad staat, is niet groot. Op het zelve word ter gedachtenisse bewaard, het

het teken der Ridderorder van het *Gulde Vlies*, 't welk de Spaansche Admiraal, Graaf van *Bossu*, als hy in 1573, in den Scheepsstryd op de Zuiderzee, naby *Hoorn* gevangen was, aan een Borgemeester dezer Stad vereerd had.

Achter het Stadhuis, by den *Dam*, aan het einde der Haven, ziet men de *Stads Waag* en de *Beurs* der Kooplieden.

De Reedery in 't uitrusten der Schepen ter Zeevaart is de voornaamste *Handel* der Inwooneren. Hoewel, ook, het maken van *Touwwerk* in de Lynbaanen, het *Zeepzieden*, *Zydeweven*, en *Verwen*, beneven het droogen van *Bokking*, die in de Zuiderzee gevangen word, aldaar in een tamelyken bloeistand zyn.

De Regeering dezer Stad bestaat, uit XV Vroedschappen; en tot de *Wethouderschap*, behooren: de Hoogschout, die te gelyk Baljuw en Dykgraaf van *Waterland* is: vier Borgemeesteren: en zeven Schepenen. Aan dezelve, zyn twee Sekretarissen toegevoegt.

MEDENBLIK, * in 't Latyn *Medemblicum*, word doorgaans, by de Zeevaarende, *Memelik* genoemd. Zy is de *zesde*, onder de Stemmende Steden van dit Kwartier: drie uuren gaans, ten noorden van *Hoorn:* en even zo veel, noordweltwaard van *Enkhuizen*. Zy is de noordelykste van alle de Hollandsche Steden: en ligt, aan dit gedeelte der *Zuiderzee*, 't welk veelal de *Middelzee* genoemd word.

Dat Medenblik, *de oudste* Stad, of immers ééne der oudste Steden van geheel *Westvriesland* geweest zy, word eenpariglyk geloofd. Veelen houden het Slot te *Medenblik*, 't welk, in het oosteinde der Stad, aan de Wal staat, voor den *Zetel* der oude *Friesche* Koningen: daar onder ook, des Konings Radbood. *Ubbo Emmius* wil: (*Rer. Fris. Histor. Lib. IV. pag.* 55.) dat te *Medenblik* gebeurd zy het bekend geval van dezen Koning; die, als hy, na belydenisse van de Christelyke Leere gedaan te hebben, door den Bisschop *Welfran* zou gedoopt worden, zo dra hy van dien Bisschop verstond, dat van zyner Voorouderen 'er meer ter Helle, dan ten Hemel, waren overgegaan; wei-

* 'Er is voorhanden eene gedrukte *Chronyk* van *Medenblik*, welker makers naam niet bekend is.

weigerde *gedoopt* te worden, en zynen eenen voet, die reeds in het water der Doopvont was, te rug trok: zeggende, liever het meerder — dan het minder getal te willen volgen: zonder, dat hy, daarna, ooit weêr te bewegen was, ter omhelzing van het Christendom. Dit word gesteld, op den jare 718, na 's Heilands geboorte. In een der vertrekken van dit Slot hangt een Schildery, waarin deze geschiedenisse is uitgebeeld: gelyk ook het *Pourtret* dezes Konings, op het *Stadhuis*, in Borgemeesters Kamer, voor de Schoorsteen hangt. Eenigen willen, echter, dat dit *Slot*, eerst in 1287, door Graaf *Floris* V van *Holland*, zou gesticht zyn. En anderen — dat het, door gemelden Graaf *Floris* alleenlyk zou hersteld — en van nieuws gesterkt geweest zyn. Van dit Slot, dat eertyds zeer groot en prachtig schynt geweest, is thans weinig overgebleven: en dat daarvan noch staat —, zeer vervallen. Een van deszelfs vertrekken diend, tot een vergaderplaats voor de Leden van den Borgerkrygsraad. Voorheen, was het *Kasteleinschap* van dit Slot van *Medenblik* een zeer aanzienlyk ampt: 't welk na overlyden van *Did. Sonoy*, Gouverneur van *Noord Holland*, vernietigt is. Dit Slot moet ook eertyds in eenen weêrbaaren staat zich bevonden hebben: dewyl 't meermaalen, belegeringen heeft konnen doorstaan. Als in den jare, 1572, die van *Enkhuizen*, (gelyk hier voor, in de Beschryving dezer Stad, is aangemerkt,) de Stad *Medenblik*, die dus lang, aan de zyde der Spaanschen zich hield, door verrassching hadden ingenomen, vluchtten de Borgers naar dit zelve *Slot*; gezind, om zich binnen het zelve te verdedigen: dan, de *Enkhuizeren* gebruikten den list, van de getrouwde Vrouwen en Dochteren der Borgers van *Medenblik* by den aanval op het Slot, voor aan in de spitze te stellen; waardoor, de Mannen, niet durvende te schieten, terstond tot de overgave genootzaakt werden.

Die Stad was, voorheen, binnen veel nauwere paalen begrepen: en toen lag het *Slot*, buiten dezelve. Dan, geduurende de Spaansche onlusten, heeft men, aan de Landzyde, eene geheele nieuwen aarden *Wal*, met Bolwerken gesterkt, om den ouden muur, gelegt: waardoor, zy tot een *Vesting*, in dien tyd zelfs van geen gering aanzien, geworden is. Die Stad is van verscheidene voortreflyke *Havens* voorzien; des te veiliger, voor de Sche-

 pen:

pen: dewyl zy alle binnen de Stad besloten zyn. Behalven de *oude Haven*, die, aan den Zeekant, binnen de Stad, en den Zeedyk ligt, zyn daarna noch drie andere — daar by gevoegt; waarvan, de éénе de *Nieuwe* — de tweede, de *Eilands* — en de derde, de *Wester Haven*, genoemd word; die alle met elkander gemeenschap hebben. Deze zyn van zulk een ruimte, dat, des noods, meer dan 300 Schepen, in dezelve, zouden konnen geborgen worden. By de Wester Haven, die de grootste van alle is, ziet men eene fraaje *Scheepstimmerwerf*; op welke nieuwe Schepen gebouwd, en andere gekalfaterd worden. De handel in *Hout*, 't welk uit *Noordwegen*, *Zweden* en *Rusland*, over de Oostzee derwaard gehaald word, is, daarom de voornaamste *Handel*, welke in deze Stad gedreven word. En de gemeenelieden begeven zich veel tot de Zeevaart. Dat de *Zeevaart*, al zeer vroeg, by de Inwooneren in grooten bloei geweest zy, kan men ontdekken, aan het voorig *Wapen* dezer Stad; 't welk in een *zeilend Schip* bestond; dan, daarna, in eene Gulde neergaande *Boot*, veranderd is.

De Stad is van vier Poorten voorzien: 1 de Ooster — 2 de Baan — 3 de Braak — en 4 de Wester-Poort. De *Huizen*, die, gelyk in alle de Noord Hollandsche Steden, doorgaans fraai en zinlyk gebouwd zyn, waren in 1732, toen de laatste opneminge geschiede, 711: waaruit, is aftenemen, dat de Inwooneren geen 2000, of immers niet meer, bedragen zullen.

De *Gereformeerde Gemeente*, die door *twe Predikanten* word waargenomen, heeft eene taamlyk groote en fraaje Kerk, die eertyds, aan den zogenoemden Heiligen *Bonefacius*, was toegeweid, tot haaren dienst. Dezelve staat, naby de *Zee*, in het noordwesteinde der Stad: en deszelfs *Toren*, die zeer hoog en van een zonderling maakzel is; hebbende aan het Spits een soort van Lantaarn; strekt, ten *Bake* voor de Schippers, die de *Zuiderzee* bevaren; die, wanneer zy daarom streeks door Storm overvallen worden, niet zelden tot de Haven dezer Stad, den toevlucht nemen: en zelfs, als zy door Ysgang verhinderd worden, hunne reize voort te zetten, aldaar overwinteren.

Binnen *Medenblik* bevinden zich veele Lieden van andere Geloofs gezindheden: naamlyk, Lutherschen en Mennoniten; die alle, elk hunne byzondere *Vergaderplaats* en *Leer-*

Leeraars, hebben: gelyk 'er ook eene *Statie* van ROOMSGEZINDEN; die bediend worden, door eenen Waereldlyken *Priester*.

Het STADHUIS te *Medenblik* staat, aan de overzyde der oude Haven, in het noordelykst einde der Stad, van alle de andere Huizen afgezonderd. Dus staat het met zyn' rug naar de Zee: maar de Voorgevel heeft haar uitzicht op den *Dam*, en vervolgens, op eene fraaije weide Binnengracht, met Boomen te wederzyde beplant; door welke de geheele Stad, in twe, na genoeg even gelyke deelen, onderscheiden word.

De *Admiraliteit* van 't Noorder-Kwartier bezit te *Medenblik*, een MAGAZYN: 't welk, aan 't oosteinde der Eilands Haven, en dicht by 't Slot staat.

Men heeft, in den jare 1688, getracht, by de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, te bewerken, dat, in eene der Stads Havens, een *Dok* mogt gemaakt worden, voor 's Lands *Oorlogschepen*: doch, aan 't verzoek, van 's Stadswege daar toe gedaan, heeft de uitkomst niet beantwoord.

Vermits de drie noordelykste naby elkander gelegen Steden, HOORN, ENKHUIZEN en MEDENBLIK, met elkander deelen, in het recht der *Westvriesche* MUNT; die, tien jaren na elkander, dan in de éene dan in de andere, gehouden word; zo is 'er ook een MUNTHUIS; 't welk tegen over de Kerk staat.

Het *Gemeenlands* KOGGE-HUIS staat, in het zuiden der *Wester Haven*, by de *Baan-Poort*: en is een groot Gebouw; 't welk diend ten Vergaderplaatze, voor den *Dykgraaf* en verdere *Regenten*, beneven de Opzichters der Westvriesche Dyken, in het District, 't welk, de *Vier Noorder Koggen*, genoemd word.

De REGEERING te *Medenblik* bestaat, uit XVI VROEDSCHAPPEN: en het GERECHT, uit den SCHOUT; drie BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN; aan welke, twe SEKRETARISSEN toegevoegt zyn.

Onder het RECHTSGEBIED dezer Stad, behoren, behalven de *Stads Vryheid*, ook eenige naby gelegene DORPEN; die in de Beschryving van het platte Land, onderscheidenlyk zullen worden aangewezen.

Alreeds, in den jare 1724, is, van *Medenblik*, een nieuwe *Schelpweg* aangelegt, gaande een eindwegs over den Ooster Zeedyk, en vervolgens Landwaard in tot aan het

Dorp *Hoog Karspel*; alwaar zich dezelve vereenigt, met den *Steenweg*, die, tusschen HOORN en ENKHUIZEN, door den zogenoemden *Streek* loopt. Deze *Schelpweg*, die wel onderhouden word, geeft een bekwaame gemeenschap, tusschen deze drie gemelde Steden, zo wel 's Zomers als 's Winters. Van dezen weg bediend zich de *Postwagen*, die alle dagen, (uitgenomen 's Zondags,) van *Hoorn*, in den Zomer, 's namiddags ten vier uuren, naar *Medenblik* —— en den volgenden dag, wederom reid: ten gerief voor de Reizigers, die 't zy van *Amsterdam*, 't zy van *Alkmaar*, met de Trekschuiten tot *Hoorn* gevaren zyn; ten einde, van *Medenblik* de reize naar *Friesland* voort te zetten: want, van deze Stad, vaard, alle avonden, (uitgenomen 's Zondags,) een *Veerschip* op *Staveren*; 't welk wacht, tot zo lang de *Postwagen* van *Hoorn* aangekomen is. En desgelyks, vaard alle avonden, een *Veerschip*, van *Staveren* op *Medenblik*; 't welk mede niet afsteekt, voor en al eer de *Postwagen* van *Bolswert* aldaar aangekomen is.

PURMERENDE, in 't Latyn *Purmerenda*, is de zevende en laatste in rang, onder de Stemmende Steden des *Noorder-Kwartiers*: gelegen, aan het *einde* der *Purmer*; zynde een droog gemaalen Polder, tusschen de Steden *Edam*, *Monnekendam*, en deze ——: van waar zy den naam van PURMERENDE, ontfangen heeft. Voortyds, noch onder de *Dorpen* van *Waterland* gerekend, zou zy enkel, PURMER, genoemd geweest zyn: en was toen, beneven 't naby gelegen Dorp PURMERLAND, eene *vrye Heerlykheid*; welke een' tydlang heeft behoord, aan 't Graaflyk Huis van EGMOND: doch, is van dit geslacht vervreemd geworden, nadat Graaf *Lamoraal*, in den jare 1568, door den Bloedraad te *Brussel* onthoofd was. Sedert dien tyd, is *Purmerende* der Graaflykheid van *Holland* ingelyfd. Geduurende den Spaanschen Inlandschen Oorlog, is deze Stad met eenige Bolwerken gesterkt geworden; waarvan de grondslagen noch te zien zyn. Ook, werd door eenen der Heeren van *Purmerende*, *Willem Eggert*, in den jare 1413, in het noordwestelyk deel der Stad, een groot *Slot* gebouwd, PURMERSTEIN geheeten; waarop hy en deszelfs nazaaten hunne wooning hadden. *Purmerende* aan de Staaten van Holland geraakt zynde; strekte dit *Slot* tot eene wooning voor den Schout dezer Stad; die den titel had van *Kastelein van Purmerende*. Doch, dit Slot, in 1729, door de Staaten, aan de

de-Stad opgedragen, is, sedert dien tyd, zeer vervallen: en eindelyk, in 1741, afgebroken; dus niets daarvan overgebleven is, dan 't gewezen Koetshuis met de Stallingen; die nu, in een *Pakhuis*, veranderd zyn.

Die Stad heeft vyf POORTEN: 1 de *Amsterdamsche Poort*, in 't zuidwesten; waar de *Amsterdamsche* Trekschuit af — en aanvaard: 2 de *Purmer Poort*, ten oosten: 3 de *Hoornsche Poort*; door welke, de ryweg naar *Hoorn* loopt: 4 de *Beemster Poort*; waar de Trekvaart naar *Hoorn* aanvangt: en 5 de *Nekker Poort*; waar men gaat, naar NEK, eene Buurtschap ten noordwesten der Stad gelegen; die, sedert langen tyd, aan de Stad onderhoorig geweest is. In den jare 1732, werden te *Purmerende*, 630 HUIZEN bevonden: waaruit, 't getal der *Inwooneren* word opgemaakt, van omtrent 2000.

De *Gereformeerde* KERK, eertyds, aan *S. Niklaas* en *S. Katharina*, toegeweid, is een fraai gebouw; staande in het midden der Markt. De dienst word daarin door twe Predikanten waargenomen. Het zogenoemd *Kerkhof*; ter begraving van gemeene Lieden geschikt, is van de Kerk afgescheiden: zynde, op een der gewezen *Bolwerken*, in het zuiden der Stad, tusschen de *Amsterdamsche* — en de *Purmer Poort*. 'Er is ook een *Lutbersche* — eene *Mennonitische* — en eene *Roomsgezinde Gemeente*; die elke haare Vergaderplaatze hebben.

De *Handel* in *Kaas* en *Booter* is de gemeenste —, die, by Inwooneren dezer Stad, in zwang gaat. Dezelve is, sedert eenige jaren, voornaamlyk, eer de besmettelyke ziekte onder de Runderbeesten, een zo nadeelige vermindering, aan dezelve veroorzaakt had, merkelyk toegenomen. De *Dingsdagen*, (wanneer de weekelyke *Kaasmarkt* is,) geven eene groote drukte, binnen deze Stad; wanneer de Landlieden, uit de *Purmer*, *Wormer* en *Beemster*, (alle drooggemaalen Meiren, die, in kostelyke Weilanden verwisseld zyn,) hunne *Kaazen* met Schuiten derwaard brengen; die in de Waag gewogen en terstond op de Markt verkocht worden, om ze naar elders te vervoeren. Een groot verschil is hier, tusschen de jegenwoordige — en de voorige handteering dezer Inwooneren: want, voor ruim anderhalve eeuw, toen alle deze gemelde Polders, noch bestonden, in Waterplassen, geneerden zy zich meest, van de *Visschvangst*. In 't voor — en najaar, worden ook weekelyks, 's *Dingsdags*, veele magere en vette Beesten aldaar te

Koop

Koop geveild; waartoe eene afzonderlyke *Markt* dienstig zynde een groot langwerpig vierkant plein, naby de *Purmer Poort*.

Aan die zelve Markt staan meer andere openbaare Gebouwen: als het STADHUIS: het WEESHUIS: de beiden WAGEN; waarvan de eene, de *Kaas* — en de andere, de *Booter Waag* genoemd word.

Ten aanzien van *Purmerende*, verdiend vermeld te worden: dat de vermaarde BERNARD NIEUWENTYD, Doctor in de Geneeskunde, de eerste onder de Nederlanderen, die in de *Proefbevindelyke Natuurkunde* (*Philosophia experimentalis*,) zich met vrucht geoefend heeft, uit *Westgraftdyk*, een Dorp, zuidwaard van *Alkmaar* gelegen, oorspronglyk, het Ampt van Borgemeester en Raad in de Vroedschap dezer Stad bekleed heeft: en in 1718, aldaar gestorven is. Deszelfs nagelatene Schriften; waarvan het één, genoemd *de Waerelds beschouwing*, en het ander, de *Gronden van zekerheid*, worden in veel waarde gehouden: dewyl, zy 't eerst tegen de *Godverzakers*, in 't gemeen, en het ander, in 't byzonder, tegen de *Spinosisten*, ingericht en zeer voldoende zyn, om de dwaasheid dier beiden, onweerdenkelyk te betogen.

De REGEERING dezer Stad bestaat, uit XV VROEDSCHAPPEN: en het Gerecht, uit vier BORGEMEESTEREN, en zeven SCHEPENEN, beneven een' PENSIONARIS en twe SEKRETARISSEN.

De *Stemmende Steden* des *Noorder Kwartiers*, elk op haar zelve beschouwd hebbende; begeven we ons naar het *platte Land*, en de daarin gelegen DORPEN; die zeer menigvuldig zyn.

Dit gedeelte van *Holland*, 't welk door het water, 't *Ye*, van het overige dezer Provincie, is afgescheiden, word somwylen, in het algemeen, WESTVRIESLAND genoemd: dan, veelal, is, met den naam van WESTVRIESLAND, in het byzonder, bekend het *Noordelykste* deel dezer Landstreek; waarin de Steden, HOORN, ENKHUIZEN, en MEDEMBLIK liggen: in welken geval-

valle, de andere Distrikten, naamlyk, Kennemerland, Waterland, de Zeevang, enz. van *Westvriesland*, onderscheiden worden.

De *Grondgesteldheid* is, in deze Landstreek, sedert eene ruime anderhalve eeuw, merkelyk veranderd. Wanneer men de *oude Kaarten* van *Noord Holland* inziet; daarin, is 't overal vervuld, met groote *Meiren* of *Waterplassen*: dan, deze zyn, genoegzaam alle, van tyd tot tyd; drooggemaalen, en in voortreflyk *Weiland*, verwisseld: als de Zype: de Heerhuigenwaard: de Schermer: de Purmer: de Wormer: de Beemster: enz. De *grond* is, echter, hier en ginds, merkelyk van elkanderen verschillende. Ten westen, langs de *Noordzee*, is alles hoog en droog: en eenigermate zandig, wegens de naby gelegen *Duinen*, door welke de *Noordzee* bedwongen word. Dan, in het midden, en verder oostwaard, langs de *Zuiderzee*, ziet men niet dan vruchtbare *Weilanden*. Aldaar, strekt de *grondgesteldheid*, den Vreemdelingen, die nimmer in andere Landen iets dergelyks ontdekt hebben, menigmaal ten stoffe van verwondering: voornaamlyk, als zy gadeslaan, de *laagheid* van dezen grond; welken, men zegt, sedert verloop van eenige jaaren, merkelyk gezakt — en aan sommige plaatzen, drie of vier voeten, lager te zyn, dan het gewoon waterpas der *Zuiderzee*: 't welk niet nalaat, zwaare onkosten te veroorzaken, niet alleen, aan de Dyken, die tegen de *Zuiderzee* zyn opgeworpen; maar ook, aan de menigvuldige *Watermolens*, door welke de Binnelanden moeten worden drooggehouden. Daar

by,

by, is de *grond* doorgaans los en voosch; in zo verre, dat hy trild, wanneer een Wagen daar over heen reid.

Ter dezer oorzake, zoude de grond aldaar geene *steenen Huizen* konnen dragen; ten ware een goede grondslag van ingeheidde Paalen vooraf gelegt wierde; dat zeer kostbaar valt. Daarom, zyn alle de *Huizen*, buiten de Steden, (by aldien men, hier en daar, een enkeld uitzonderd,) van *houten* planken opgerecht. Dit geeft wel geene onaangenaame vertooning: te meer, dewyl zy, naar buiten, met Olieverwen van allerlei Koleuren, en wel meest groen, beschilderd zyn. Doch, die *houten Huizen* hebben daartegen dit ongemak: dat zy, 's Zoomers heet, en 's Winters zeer koud zyn: daarby, kostbaar, door de jaarlyksche reparatien. En wat dezelve meest doed mishagen, is het gevaar van Brand; waardoor, wen zodanig een ongeluk ontstaat, gemeenlyk verscheidene Huizen te gelyk, als in een oogenblik verteerd worden: gelyk de ervarenheid te meermalen heeft geleerd. En dit onheil is aldaar des te meer te duchten: dewyl de Huizen gemeenlyk naby elkander geplaatst zyn.

In de *Noord Hollandsche* DORPEN, (onder welke veele groote en volkryke worden aangetroffen,) zyn, toch, de Huizen zeer zelden, hier en ginds, door het Veld, van elkander verstrooid; gelyk in *Gelderland*, en in de andere *Provincien:* maar staan gemeenlyk in twe reyen, tegen over elkander, met eene Straat, of een Water, tusschen beiden, en dus het één naast het ander volgende; waar door die

Dor-

Dorpen zich weid in de lengte uitstrekken; hebbende gemeenlyk de *Kerk*, omtrent in het midden.

Van binnen zyn de HUIZEN alle ongemeen net en zinlyk; wordende, om deze reden, de beste vertrekken, die naar de Straat uitzien, zelden of nooit gebruikt. Zelfs, is 't iets byzonders: dat de *Voordeur*; waarop de gang en de pronkvertrekken uitkomen, schier nimmer geopend word; dan ingeval van Trouwen of Sterven; als, naamlyk in 't laatst geval, de Lyken de Voordeur worden uitgedragen. Men gaat derhalven in de Huizen door eene zydeur, die meer naar achter inspringt; en gemeenschap heeft, met de Keuken; in welke het Huisgezin zich meest onthoud. In het Slaapvertrek, ziet men dubbelde houten *Bedsteden*; de eene boven de andere; die beiden met deuren konnen worden toegesloten. In de bovenste —, tot welke men met een trap opklimt, slapen de Vader en Moeder des Huisgezins: en in de benedenste —, de Kinderen.

De INWOONEREN der Dorpen dezer Landstreek hebben mede eenige *byzonderheden*, die hen, van die der andere Nederlandsche gewesten, eeniger mate doen verschillen; uitgezonderd niet zo zeer van de *Friezen*, waaruit zy grootdeels hunnen oorsprong hebben. Zy zyn zeer vryheid-lievende, eenvoudig en oprecht: ongemeen vlytig, in het waarnemen van hun beroep: daarby zuinig en zober, in hunne levenswyze: en alhoewelze, doorgaans wel gezegend zyn, met tydelyke middelen; leven zy toch zonder pracht, vooral in Klederen: 't welk een gereed middel is, om hunne schatten te doen vermeer-

 derd

derd worden. Onder dezelve, zyn zeer veelen den ROOMSCHEN *Godsdienst* toegedaan: voornaamlyk, in het eigenlyk WESTVRIESLAND, by *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, en al wat westwaard tot aan de *Noordzee* reikt; gelyk mede, in het Noordelykste gedeelte van KENNEMERLAND: doch, niet zo zeer, in WATERLAND, den ZEEVANG enz. Hunne gemeenste *Handteering* bestaat in de *Veefokkery*: en dus voornaamlyk in *Kaas* en *Boter* maken, of die te koopen en verkopen. Ook bloeid aldaar zeer de Koophandel in *Hout*; het welk, in deze Landstreek, meer dan elders word gebruikt, zo tot den Scheepsbouw, als tot hunne Huizen, en tot de menigte der Watermolens. Men heeft daarom, inzonderheid, in de Dorpen, langs den *Zaankant*, veele *Zaagmolens*; in welke het Hout, dat met groote Balken en Blokken, uit *Noordwegen* en uit *Lyfland* komt, bereid word. Men plagt, voorheen, ook in sommige plaatzen *Turf* te graven: dan, wegens de laagheid van den grond, die daardoor noch meer en te veel zou worden uitgehoold, is het *uitveenen* aldaar verboden; het welk maakt, dat de Brandstoffen, in *Noord Holland*, tot een hoogen prys zyn. Die zelve waterachtige laage grond, die overal met Slooten en Trekvaarten doorsneden is, maakt, dat de lieden, ten platten Lande, veel meer van *Schuitjes*, dan van *Wagens*, zich bedienen; voornaamlyk, om hunne waaren, in de naastbygelegen Steden, ter Markt te brengen.

Alles is, aldaar, (gelyk, in het Zuider-Kwartier,) in verscheidene BALJUWSCHAPPEN, onderscheiden: onder welke, echter, niet mede begrepen zyn, de HOOGE HEERLYKHEDEN, die eene

eene *byzondere Rechtbank* op zich zelven hebben.

Het eerste *Baljuwschap*, alhier in aanmerking komende, is KENNEMERLAND; 't welk het grootste is, onder alle: en niet alleen byna de geheele *Westelyke zyde des Noorder-Kwartiers* beslaat, maar ook, over een gedeelte van het *Zuider-Kwartier* dezer Provincie, zich uitstrekt: naamlyk, over verscheidene *Dorpen*, die by — en om de *Haarlemmer Meir* liggen. In deze Landstreek, woonden de *oude Kennemers*, die wegens hunne dapperheid zeer beroemd zyn geweest.

Doch, onder den naam van KENNEMERLAND, begrypt men somtyds mede, sommige andere *Baljuwschappen*, die wel op den bodem van *Kennemerland* liggen, maar niet aan de HOOGE VIERSCHAAR van dit *Baljuwschap* onderhoorig zyn: naamlyk, de Baljuwschappen van BREDERODE: van BEVERWYK BLOIS: van EGMOND: ook zelfs, eeniger mate, het Baljuwschap van NIEUWBURG: en dan ook eenige VRYE HEERLYKHEDEN; die daarna, elk in 't byzonder, beschreven zullen worden. Dus, de benaaming van *Kennemerland*, dan, in een' ruimeren —, en dan, in een engeren zin, genomen word.

Aan de westzyde, naast by de *Noordzee*, ziet men niet dan zandige *Duinen:* dan, ten oosten zeer vruchtbaar *Weiland;* daar onder, ook sommige droog gemaakte *Meiren*. De Trekvaarten, met welke dit Land overal doorsneden is, doen te gelyk het overtollig water ontlasten in het *Ye*. De voornaamste dezer uitwateringen, is de Rivier de ZAAN; die by *Zaandam* in het *Ye* vald. Sommigen meenen: dat deze Rivier van ouds

Kinhem genoemd — en van daar, de naam van *Kinhemmerland*, (daarna *Kennemerland*) zou oorspronglyk wezen. Desgelyks, ziet men hier, behalven de HAARLEMMER MEIR, ook meer andere – als, de WYKER MEIR: de LANGE MEIR: de UITGEESTER MEIR: die met de *Lange Meir* gemeenschap heeft, enz.

Het aanzienlyk ampt van *Hoog-Baljuw* van *Kennemerland* werd, voor de Stadhouderlyke Regeering, begeven door Hun Edel Groot Mog., de Heeren STAATEN van *Holland* en *Westvriesland*: maar, nu door zyne *Doorl. Hoogheid*, den Heer PRINS ERFSTADHOUDER. De jegenwoordige Hoog *Baljuw* is, de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. KAREL VAN DYK, Raad en Borgemeester der Stad *Haarlem*. Dezelve spand de Vierschaar, met VII LEENMANNEN; aan welke, een *Sekretaris* toegevoegt is. Zy houden hunne Vergaderingen, 't zy op het *Stadhuis*, 't zy op het *Prinsen Hof*, te *Haarlem*.

De DORPEN, aan deze Vierschaar onderhoorig, zyn door het *Ye* van elkander gescheiden: waar van elf, aan de *Noord* — en *zes* aan de zuid zyde liggen.

Die ten *Noorden*, zyn (van boven beginnende)

GROET, een klein Dorp, omtrent twe en een half uur gaans van *Alkmaar*: het uiterst Dorp van *Kennemerland* ten noorden, naby 't Dorp *Kamp*; 't welk in het Kerkelyke daar mede vereenigt is. De Heer *Godfr. Andr. Adriani* is Ambachts Heer dezer Heerlykheid.

HEILO, nauwlyks een uur gaans, zuidwestwaard van *Alkmaar*. Dit Dorp zou eertyds, *Heiligelo*, zyn genoemd geweest: en de overlevering wil, dat de Heilige *Willebrord*, één der eersten, die in de Nederlanden het Euangelie predikte, de *Kerk* van dit Dorp gesticht hebbe. Aan den muur

des

des Kerkhofs, ten westen der Kerk, word noch een *Putje* vertoond, *Willebrords Putje* genoemd: dewyl deszelfs water, door een uitwerking des Gebeds van dien Heiligen, uit den grond zou ontsprongen zyn. De *Roomsgezinden*, die in dit —— en de omliggende Dorpen, talryk zyn, hebben eene zonderlinge achting, voor dit *Heilo's Putje*; aan welks water zy eene genezende kracht tegen ziekten toeschryven: gelyk ook, aan het water van een ander *Putje*, zuidwaard van *Heilo*, op den grond der Buurtschap Oesdom, (die tot deze Heerlykheid mede behoord,) het welk, in 1713, wonderdadig zou ontsprongen zyn, eene genezende kracht, tegen de thans regeerende besmettelyke ziekte onder het Rundvee, door hen word toegeëigend. Heilo behoord, met Oesdom, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan Jonkheer *Jakob van Katz*, Heer van *Koulster*, Vryheer van *Veenhuizen*, Raad en Schepen der Stad *Alkmaar*.

Onder de *Banne* van *Heilo*, ligt ook het Huis Koulster, een weinig zuidwaard van het Dorp: het Stamhuis van het oud Adelyk Hollandsch geslacht van dezen naam.

Ook ziet men, daar, noordwaard van *Heilo*, op den weg naar *Alkmaar*, het Huis Nieuwburg; behoorende, aan het geslacht der *Egmonden van der Nyenburg*: en was eertyds, *Ypenlaan* geheten.

Desgelyks, liggen daar de Huizen, Egelenburg; en Kraanenburg; welk laatste thans vervallen is.

Limmen, een uur gaans zuidwaard, van *Heilo*, is eene *Ambachts Heerlykheid*, die, in 1732, uit de Graaflykheid van *Holland* gekocht is, door den Heer *Jakob de Peirou*, Kollonel der Borgery van *Amsterdam*; die verscheidene verbeeteringen aan dit Dorp toegebracht heeft, tot groot gemak der Inwooneren. De Heerlykheid behoord ook noch, aan het nageslachte van dezen Heer. Noordwaard van dit Dorp, in de Buurtschap Dusseldorp, staat een *Roomsch Kerkhuis*.

Akersloot: anderhalf uur gaans zuidwaard, van *Alkmaar*; aan welke Stad, dit Dorp als eene *Ambachts Heerlykheid* behoord.

Uitgeest, een klein uur gaans zuidwaard van *Akersloot*, en ten westen van de *Uitgeester Meir*, gelegen, maakt met Marken *Binnen*, * samen uit, ééne *Ambachts Heerlykheid*, wel-

* Dit Marken Binnen word dus toegenoemd, ter onder-

welker Regenten (gelyk in *Noord Holland* meermaalen plaats grypt,) dezelve, van de Graaflykheid van *Holland* gekocht hebben, in den jare 1730, voor 20000 gulden.

Uitgeest is een groot en volkryk Dorp. In het zelve ſtaan verſcheidene *Molens*. Ook zyn de *Zaag Molens* aldaar eerſt uitgevonden, door *Kornelis Korneliſz.*, in den jare 1592. Aldaar is een *Roomſche Statie:* en een Gemeente van Waterlandſche *Mennoniten:* gelyk ook eene andere te *Marken Binnen.*

Dit Marken *Binnen*, aan de andere zyde der *Meir* gelegen is van kleiner begrip. Aldaar ſtaat eene *Kapelle*, in welke eenige tyden 's jaars gepredikt word, door den Predikant van *Knollendam*; met welke Gemeente, dezelve in het Kerkelyke gekombineerd is.

Kastrikum, naby de Duinen: een Dorp, in de Oude Hollandſche Jaarboeken vermaard: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer Mr. *Job. Geelvink*; die ook Vryheer van Bakkum is, (eene *Buurtſchap*, een uur gaans noordwaard van daar) Oud Schepen en Raad der Stad *Amſterdam*, en werkelyke *Miniſter Plenipotentiaris* van Hunne Hoog Mogende, aan het Hof te *Bruſſel*. Zuidooſtwaard van het Dorp, ligt het vervallen Slot Kroonenburg; het welk ook den titel heeft van eene *Heerlykheid*, aan dien zelven Heer behoorende: doch, dit moet, van 't Slot *Kroonenburg*, aan de *Vecht*, onderſcheiden worden.

Heemskerk, tuſſchen *Kaſtrikum* en *Beverwyk* gelegen, is, in het Kerkelyke, met *Kaſtrikum* gekombineerd.

Noordwaard van het Dorp, ligt het *Stamhuis* der Heeren van het Oud Adelyk geſlachte van *Heemskerk*; 't welk uitgeſtorven is. Dit Huis, 't welk, hoewel oud, echter, noch in een zeer goeden ſtaat zich opdoed, is menigmaal van eigenaar veranderd. In den jare 1610, werd het, door den Graaf van *Aremberg* verkocht, aan *Daniel Hartaing*, Overſten Generaal der Nederlandſche Kavallerie; die hetzelve, met vergunning der Heeren Staaten, vernoemde, Marquette, naar het Dorp en Heerlykheid *Marquette*, in *Henegouwen*, tuſſchen *Bouchain* en *Arleux*; welke weleer van hem

derſcheiding, van een ander Dorp dezes naams, op het Eiland *Marken*, vooraan in de *Zuiderzee*, tegen over *Monnekendam*: het welk daarom Marken *Buiten* word toegenoemd.

hem bezeten, maar daarna verkocht was. De jegenwoordige Bezitter van dit Huis, als eene vrye Heerlykheid, is de Heer Mr. *Pieter Rensdorp*, Borgemeester van *Amsterdam*.

Aldaar, zuidwaard van het Dorp, ligt het *Huis* Assumburg; mede een *Stamhuis* der Heeren van dezen naam; die, in de Kerk van dit Dorp hunne *Grafkelder* hadden: gelyk ook eenige *Wapens* der Heeren van *Assumburg*, in dezelve opgehangen zyn. Desgelyks ziet men daar: het Huis *Meerestein:* en de overblyfzelen van 't vervallen *Slot*, Oud-Haarlem; het Stamhuis der Oud Adelyke Heeren dezes naams: het welk, binnen zyne grachten, het recht van hooge — en laage jurisdictie heeft: hebbende langen tyd behoord, aan de Heeren van *Assendelft*. Ook, zyn daar te zien, de overblyfzelen van het Slot Poelenburg. By dit Dorp, stond weleer, een S. Jans Hospitaal; 't welk toen, aan de *Ridders van Maltha*, behoorde: doch, in de tyden der Hervorming in beslag genomen, en aan de Stad *Haarlem*, vervallen is. Van daar, is herkomstig, dat de Heeren Borgemeesteren, van *Haarlem*, als verjegenwoordigende den *Kommandeur* en Broederen van dit *Hospitaal*, aldaar, het recht van *Approbatie* op de Predikants beroepinge hebben; oefenende dit recht, in gemeenschap met den Heer van *Heemskerk;* welke is Mr. *Kornel. Deutz.*, Vryheer van *Assendelft*, Raad in de Vroedschap der Stad *Amsterdam* enz.

Dewyl de Buurtschap Noorddorp, welke onder de Banne van *Heemskerk* mede behoord, omtrent ter halver wege tusschen *Haarlem* en *Alkmaar* ligt; is daar de gewoonlyke *Pleisterplaats* der *Postwagens*, die dagelyks, tusschen die beiden Steden, heen en weêr reiden.

En eindelyk, word, onder de merkwaardigheden van dit Dorp, mede gerekend, 't zo genoemd Huld-*Toneel;* zynde een hooge *Heuvel*, naby *Noorddorp;* op welken de *Graven van Holland*, onder den titel, als *Heeren van Kennemerland*, van de Inwooneren dezer Landstreeke, de *Hulde* plagten te ontfangen.

Wormer is een der grootste en volkrykste Dorpen van *Noord Holland*, naby de *Wormer Meir;* die van dit Dorp haaren naam ontleend heeft. Het heeft een schoone *Kerk:* en de *Gereformeerde Gemeente* word door *twe* Predikanten bediend. Ook is 'er een *Roomsche* — en eene *Doopsgezinde Gemeente*. Grootdeels is dit Dorp zyne opkomst ver-

 schul-

ſchuldigt, aan het *Biſchuit* bakken. De *Wormer Biſchuiten*, die plat en rond, en grooter dan de gewoone —— zyn, plagten, niet alleen, door geheel *Holland*, en de andere Provincien, maar ook, buitenlands, zelfs naar de *Ooſt* —— en *Weſt Indien*, in menigte verzonden te worden: en men telde aldaar, omtrent 150 Bakkeryen; die geduurig werden aan den gang gehouden. Dan, daarna, is deze Biſchuit in andere Dorpen nagemaakt: en hier door, die koſtwinning, te *Wormer*, allengs vervallen. Thans, geneeren zich de Inwooneren meeſt met Zeil —— en Roldoek maaken. De *Regenten* van het Dorp zyn deszelfs *Ambachts Heeren*: hebbende de *Heerlykheid*, in 1729, voor 16000 gulden, aan zich gekocht.

Jisp ligt ooſtwaard, van *Wormer*: en zo naby, dat de Huizen dier beiden in elkander lopen. Dit Dorp is mede zeer groot: en de *Ambachts Heerlykheid* is, door de *Regenten*, van de Staaten der Provincie gekocht, in 1729, voor 10000 gulden.

Oost-Zaan of Oost-Zaanen, ligt zuidwaard, van *Wormer* en *Jiſp*, en nader by het *Ye*. Het word, naar deszelfs gelegenheid, ten *ooſten* der Rivier de *Zaan*, dus genoemd; en wel, ter onderſcheiding; van *Weſt-Zaan*, van *Ooſt* —— en *Weſt-Zaandam*, en van *Zaandyk*; welke alle, van die zelve Rivier, hunne naamen ontfangen hebben. Dit *Ooſt-Zaan* is een zeer groot Dorp, 't welk bloeid, door allerlei Trafiquen: als *Styfzelmakeryen*, *Traankokeryen*, en *Lymmakeryen*: desgelyks, door de *Oly* —— *Pel* —— en *Volmolens*; die daar in menigte gevonden worden. Aldaar, is ook eene *Roomſche Statie*. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp, als mede van Oost-Zaandam, * is, (gelyk die van Wormer en Jisp, en in een' en den zelven jare, 1729) uit de Graaflykheids *Domeinen*, gekocht, door de gezaamlyke Regenten dezer plaatzen, voor 100000 gulden.

Ten

* Dewyl Oost-Zaandam, met de Ambachts Heerlykheid van *Ooſt-Zaanen*, verknocht is; zou men hier de Beſchryving van dit Dorp konnen doen volgen: doch, de verbinteniſſe, die daartegen ſtand grypt, tuſſchen Oost —— en West-Zaandam (beiden ſamen, Zaandam, geheeten,) doed ons, die Beſchryving, welvoegzamer beſpaaren, tot wy aan West-Zaandam gekomen zyn; welke aan het *Baljuwſchap van Blois*, onderhoorig is.

Ten *Zuiden* van het *Te*, en dus, op den bodem van het *Zuider-Kwartier van Holland*, liggen ook verscheidene DORPEN, die, ten aanzien van het *Hoog Rechtsgebied* mede, aan het Baljuwschap van KENNEMERLAND, onderhoorig zyn, naamlyk:

SLOOTEN en SLOOTERDYK: twe fraaje Dorpen, beiden in de nabuurschap van *Amsterdam*, en westwaard van daar gelegen. In vroegeren tyd, hebben zy beiden, beneven eenige onderhoorige *Ambachten*, die geene Kerkdorpen zyn, behoord, aan het Adelyk geslachte van BREDERODE: en gaven, toen, menigmaal aanleiding, tot onaangenaame verschillen, tegen die van *Amsterdam:* om welke verschillen voor éénmaal en altoos weg te nemen; Heer REINOUT van *Brederode*, in den jare 1531, dezelve, met vergunning van Keiser *Karel* V, dies tyds Graaf van *Holland*, aan de Stad *Amsterdam*, verkocht heeft; beneven het Dorp AMSTELVEEN, in *Amstelland* gelegen. Des behooren zy, als *Ambachts Heerlykheden* aan de Regeering der Stad *Amsterdam*, die, over elk derzelver, uit het midden van hen, een' *Ambachtsheer* aansteld; op wien deze Heerlykheden verleid worden.

Onder *Sloten*, behoord de Buurtschap, de OVERTOOM: alwaar, een *Dam* gelegt is, die de vaart, uit de *Haarlemmer Meir*, naar *Amsterdam*, toesluit; konnende niet dan kleine Schuiten worden overgehaald: het welk geschied, ten einde de Vaart der groote Schepen naar *Amsterdam*, door het *Spaarne*, langs *Haarlem*, te begunstigen. Deze Buurt word dagelyks veel bezocht, door de *Amsterdammers*. Aldaar, vaart af en aan, het *Kaagerschip*, tusschen *Amsterdam* en *Leiden*. In — of by dit Dorp, is eene Statie van *Roomsgezinden*.

Langs *Slooterdyk*, loopt de *Trekvaart*, tusschen *Amsterdam* en *Haarlem*, ter lengte van drie uuren gaans: waardoor, eene gemakkelyke gemeenschap, tusschen die beiden Steden, is: wordende deze weg ook doorgaans genomen, door die, van *Amsterdam*, naar *Leiden*, *Delft* en *'s Hage* — en weêrom, willen. De *Buurtschap* HALFWEGE word dus genoemd: dewyl zy, omtrent ter *Halverwege*, tusschen

Amsterdam en *Haarlem* ligt: hoewel, de lengte, van *Amsterdam* tot *Halfwege*, grooter is, dan, die van *Halfwege* tot *Haarlem*. By deze *Buurt*, word de gemelde *Trekvaart* afgebroken, ter oorzake van drie *Sluizen*, die daar in den Dyk liggen, door welke, het overtollig water der *Haarlemmer Meir* in het *Ye*, zich ontlasten moet: weshalven, de Reizigers, alhier, van de éene Schuit in de andere overgaan.

In deze Buurt, staat, aan de zuidzyde van den weg, het Huis Zwaanenburg; eertyds, het *Huis ter Hart* genoemd: een groot en treflyk gebouw: zynde het *Gemeenlands Huis* der Hoog — Heemraaden van *Rhynland*; die daar somwylen hunne vergaderingen hebben. Dit Huis word bewoond, door een *Kastelein*, die te gelyk *Opziener* van *Rhynland* is. Dees' heeft te gelyk het opzicht, over de *drie* gemelde *Sluizen*; ten einde dezelve te doen openen, en sluiten, naar vereisch van omstandigheden: want, alhoewel de *Haarlemmer Meir* gemeenlyk door dezelve uitwaterd; moeten dezelve, echter, wanneer 't water dezer Meir tot eene zekere laagte, (in gevolge een' vastgestelde peil,) gezakt is, toegesloten worden; ten einde, niet te veel water te verliezen, waardoor, het *Spaarne* onbevaarbaar worden — en de binnenlandsche Scheepvaart door *Haarlem*, voor een tyd lang, zou gestremd zyn. Op dit Huis Zwaanenburg, worden de waarnemingen gemaakt, op den *Barometer*, *Thermometer*, *wind* en *weêr* enz., welke gevoegt worden, by de jaarlyksche uitkomende *Verhandelingen der Hollandsche Maatschappy* der Wetenschappen, te *Haarlem*.

Spaarendam is een fraai Dorp, een klein uur gaans ten noordoosten van *Haarlem*. In het Kerkelyke, is de Hervormde Gemeente van dit Dorp gekombineerd, met Spaarnwoude; een vierdedeel uur gaans, zuidoostwaard van daar: welk laatstgenoemd Dorp, in het Borgerlyke, tot het Baljuwschap van *Blois*, behoord. Te Spaarndam, ziet men *vier Sluizen*; welke dienen, om het *Ye*-water, in vloedtyden, buiten de Rivier het *Spaarn* te keeren; en te gelyk den doortogt geven, aan allerlei slag van groote en kleine Schepen, die uit de *Haarlemmer Meir*, door het *Spaarn*, naar 't *Ye* — en weerom vaaren. Daarom, worden die *Sluizen* ter zekere tyden geschut. Door deze sterke doorvaart, en 't vertoeven der Schepen aldaar, ontfangt dit Dorp veel neering. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp is, onver-

verkocht, in den boezem der *Graafſykheid* gebleven: des, het zelve onmiddelyk, van de *Staaten der Provincie*, afhangt.

Heemstede * ligt één klein uur gaans, zuidwaard van *Haarlem*, niet verre van de plaats, waar de Rivier, het *Spaarn*, uit de *Haarlemmer Meir* begint te vloejen. Het is een fraai Dorp, in zich zelven: en van eene alleraangenaamſte gelegenheid. Het Slot te *Heemſtede*, 't welk het recht van *Hooge Heerlykheid* binnen zyne grachten heeft, was het *Stambuis* der Adelyke *Heeren* van het geſlachte dezes naams: en is, van een' vroegen ouderdom. Doch, tweemaal heeft 't eene ganſchlyke verwoeſting ondergaan: eerſt, in 1392, door *Koenr. Kuuzer*, op bevel des Hertogs *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*, om zich te wreeken, wegens den moord aan zyne Byzit, *Aleoda van Poelgeeſt*, als mede aan zyn Hofmeeſter *Willem Kuuzer*, gepleegt; in welken, Heer *Jan van Heemſtede* mede deel had: en daarna, in 1404, andermaal, door de *Kabbeljauwsgezinde Haarlemmers*. Dan, kort daarna is 't weêr herbouwd: en vertoond zich, noch heden, zeer deftig. De laatſte Heer, uit dit oud Adelyk geſlachte, was Robland; die, in 1560, op 't Slot *Liesveld*, overleden is. Doch, noch by zyn leven, werd, deze Heerlykheid, in 1552, om deszelfs menigvuldige ſchulden, by Dekreet en Executie van den Hove van *Holland*, verkocht, voor 18000, aan den Heer *Vincent van Lokhorſt*. Daarna, is deze Heerlykheid, meermalen van Eigenaaren veranderd: en eindelyk, in 1620, gekomen, aan den Heer *Adriaan Pauw*, Raad Penſionaris van *Holland*; aan wiens nageſlachte dezelve noch behoord: zynde thans Bezitter, de Heer Mr. *Jan Diderik Pauw*, Heer van *Buttinge*, *Rietveld* enz.

Bennebrock, zuidweſtwaard van *Heemſtede*, en nader by de Trekvaart tuſſchen *Haarlem* en *Leiden*, is voorheen, met de Ambachts Heerlykheid van *Heemſtede*, vereenigt geweeſt: dan, daarna, daarvan afgeſcheiden. De jegenwoordige Heer is *Joh. Nutges*.

Aan die zelve Trekvaart, nader by *Haarlem*, ziet men, het Adelyk Huis Berkenrode; 't welk, alhoewel, te midden in het gebied van *Heemſtede* gelegen, met deszelfs Omme-

* Dit Heemstede moet niet verwarred worden, met Haamstede, in *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*.

meland, eene *Ambachts Heerlykheid* op zich zelve is. Het was, eertyds, een oud Adelyk *Slot*, naar 't welk de Heeren van *Berkenrode* den titel voerden. En nadat het, in den Spaanschen Oorlog, geheel verwoest was; werd het, daarna, weêr deftig opgebouwd. Dan, in den nacht, tusschen den 4 en 5 *Mey* 1747, ter gelegenheid der vreugdebedryven, wegens de verheffing van Zyne Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM IV, tot Stadhouder van *Holland*, is dit Slot, door ongeluk, geheel afgebrand. Het is, echter, onmiddelyk daarna, weder hersteld. Het ligt zeer fraai, in zyne wandeldreven, lusthoven en vyvers: zynde thans één der treffelykste gebouwen, welke, daarom streeks, worden aangetroffen. De jegenwoordige Bezitter is, de Heer *Math. Lestevenon*, Heer van *Oud Stryen*, en Ambassadeur van dezen Staat, aan het Hof van *Frankryk*. In dit Ambacht, 't welk maar weinige Huizen heeft, is ook een *Roomsch Kerkhuis*.

AALSMEER ligt, aan de overzyde der *Haarlemmer Meir*: en is een groot Dorp; alwaar men, behalven de *Hervormde Gemeente*, ook eene *Roomsche Statie*, en twe *Mennonitische Gemeenten*, vind. Het plagt, in vroegere tyden, tot *Rhynland* gerekend te worden, maar, is nu onder KENNEMERLAND; waarvan 't het uiterste Dorp ten zuiden is. Aan de Landzyde, is 't omringt, met uitgeveende Waterplassen. De nabygelegen *Meir* heeft een groot gedeelte van 't voorland van dit Dorp, van tyd tot tyd, afgespoeld; zo verre, dat men voor het Dorp zelve, en in 't byzonder, voor de Kerk; die zeer dicht by de Meir staat, begon beducht te worden *. Daarom, zyn de Dorps Regenten, bestaande uit

* Wat hier de meeste bekommering geeft, is; dat deze *Meir*; (welke eertyds uit verscheidene kleine *Meiren* bestond; die door afspoeling der omliggende gronden, tot *éène* —— saamgevloeid zyn; en in 1740, groot bevonden is, 19500 morgen Lands,) door den tyd mogte vereenigt worden, met de uitgeveende *plassen* van *Amstelland*; waarvan zy nu, niet anders, dan door eene smalle strook Lands, ter breedte van 30, 40 of 50 —— en nergens meer dan 100 Roeden, afgescheiden is. Daardoor, zouden de nabygelegene *Dorpen*, en van dezelve inzonderheid AALSMEER, in geen klein gevaar geraken, om door die *Meir* verzwolgen te worden: 't welk, den drie Dorpen, VYFHUIZEN, NIEUWERKERK, en RYK, (die op den grond, welken nu het Noorderdeel

uit den Schout, twe Borgemeesteren en zeven Schepenen, in den jare 1767, bedacht geweest, om zwaare schoejingen, ter bescherming van den oever, tegen den slag des waters, aanteleggen; welke dus verre zeer wel gelukt zyn. Ter Gedachtenisse van dit zo wel begonnen nuttig werk, is, door gemelde Regenten, een jaarlyksche *Dankdag* ingesteld; die, den 8 *Maart*, gevierd word: zynde de *Geboortedag* van zyne Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM V, onzen jegenwoordigen Erfstadhouder. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp is, door 's Lands Staaten, niet verkocht: maar, (gelyk, die van SPAARENDAM en SPAARWOUDE,) in de *Graaflykheid der Provincie*, blyven berusten. De Inwooneren geneeren zich veel, met het aankweeken van Aardbezien, en andere Tuinvruchten, die zy wekelyks naar den *Overtoom*, en van daar verder, naar *Amsterdam*, brengen.

Alle de Predikanten in het *Baljuwschap van Kennemerland*, (alleen uitgezonderd, die van *Groet* en *Heilo*,) staan onder de Klassis van *Haarlem*.

Hierna

deel dezer *Meir* beslaat, gelegen waren,) werkelyk getroffen heeft. Mitsdien, hebben Dykgraaf en Hoog Heemraaden van *Rhynland*, (onder wiens bestiering, de geheele *Haarlemmer Meir* staat,) alreeds, sedert verscheidene jaren, op de vertoogen van lieden, dezer zaken doorkundig, eenige *ontwerpen* gemaakt, van veel verder uitzicht; dan alleen ter beteugeling van omliggende oeveren dezer *Meir* zelfs, zyn eenigen niet vreemd geweest, van 't *Ontwerp*, om deze geheele *Meir droog te maalen*; waardoor die groote en zo zeer zorglyke Waterplas, in schoone *Weilanden*, zou veranderd worden. Van dit *Ontwerp*, en de daartoe betrekkelyke redenen, voor — en tegen, vind men eene zeer oordeelkundige Verhandeling, (beneven eene nauwkeurige *Kaarte* van deze *Meir*) in de *Beschryving van den jegenwoordigen Staat der Nederlanden*, by *Tirion VI. Deel bladz.* 163—196: waarheen wy den Lezer wyzen; ten einde, van deze zaak, die langen tyd, het onderwerp van gesprek, in *Holland*, geweest is, en noch is, grondige kennisse te bekomen.

Hierna volgen, de BALJUWSCHAPPEN, die wel op den bodem van *Kennemerland* gelegen —, maar niet, aan deszelfs *Hooge Vierschaar* onderhoorig zyn.

Dezelve zyn de Baljuwschappen van *Brederode*: van BLOIS: van de EGMONDEN: en van de NIEUWBURG.

Zy worden alle samen, KENNEMER-VOLGERS, genoemd: dewyl zy, in hunne Rechtsplegingen, *volgen* de *wetten* en *coustumen* van KENNEMERLAND; door 't welk derzelver onderhoorige DORPEN, hier en ginds, van elkander verstrooid liggen.

Het eerste dezer *Baljuwschappen* is, dat van BREDERODE: het welk thans in zich vervat, de *Dorpen* en *Ambachts Heerlykheden*, over welke, de Heeren van het oud Adelyk geslachte van BREDERODE, in vroegere tyden, het *Hoog Rechtsgebied* bezeten hebben: die, daardoor, bevoegt worden, tot het aanstellen van een *Baljuw*; die, in hunnen naam, het recht oefende. De oude *Chronyken* willen, deze Heeren, uit het *Graaflyk Hollands* geslachte, hebben afgeleid: en stellen, ten eersten Stamvader, zekeren ZIFRIED, of *Zivaart*, (dien de Friezen, *Sikko*, noemden,) den Zoon van den Graaf *Aarnoud*, en Broeder van *Diderik* III, die de vierde *Graaf van Holland* was. Van daar is afteleiden, dat de Heeren van *Brederode*, het WAPEN van *Holland*, voerden; bestaande, in eenen *rooden klimmenden Leeuw*, op een *goud Veld*: doch, met eenige onderscheiding van het *Stam-Wapen*, ('t welk, naar het oud gebruik, alleen de oudste Broeder behield,) met een *blauwen Barensteel* van *Azuur*, midden door het lyf van den *Hollandschen*

schen Leeuw *. Dees' *Sifried* zou zich mishuwelykt hebben, aan eene jonge Dochter van gemeenen staat, genoemd *Tetburg*; uit het Dorp *Kastrikum* oorspronglyk; waar over, hy, met den Graaf, zyn' Broeder, in onmin was geraakt; dan, daarna, weder met hem verzoend zynde, het *Slot* BREDERODE, beneven sommige onderhoorige *Dorpen*, met het recht van *Hooge Heerlykheid*, ontfing. Sommigen meenen: dat hy zelfs de *oudste* Zoon van Graaf *Aarnoud* — en dus, de naaste tot de opvolging in de Graaflyke Regeering, geweest zy: maar, dat hy, wegens dit zyn ongelyk huwelyk, van dit erfrecht verstoken, en met deze *Heerlykheid*, gelyk ook *Teilingen*, en *Sassenheim*, zich hebbe moeten vergenoegen. Dees' *Sifried* is gestorven, in den jare 1033: en liet na, twe *Zoonen*; welker oudste, DIDERIK genoemd, het geslacht der *Brederode's* voortgeplant heeft †. Deze Heeren hadden in *Holland* een groot gezach: en waren, in de Binnenlandsche troebelen, der *Hoeksche party*, toegedaan. Zy hebben, in de Nederlandsche geschiedenissen zich zeer beroemd gemaakt; en verscheidene goederen, ook buiten *Kennemerland*, door huwelyken, aan hun geslacht gebragt; de meeste gelegen, tusschen

* Van daar, is afteleiden: dat, naar de omschryving, welke men plagt te gebruiken, van de *vier* voornaamste *Adelyke geslachten* in Holland, *Brederode* gezegt werd te zyn, de EDELSTE: gelyk, *Wassenaar*, de OUDSTE: *Egmond*, de RYKSTE: en *Arkel*, de STOUTSTE.

† Deszelfs twede Zoon, SIMON genoemt, die *Teilingen* bekwam, is de Stamvader der Heeren van *Teilingen* geworden.

ſchen de *Merwe* en de *Lek*, daar onder ook den *Alblaſſerwaard* en de Heerlykheden, *Vyanen* en *Ameide*. Dit geſlacht is, eindelyk, in den jare 1679, uitgeſtorven, (voor zo verre het *Manlyk oir* betreft,) met Heer WOLFARD III, *Kolonel* van een Regiment *Kavallerie*, in dienſt van dezen Staat; die te *Vyanen* begraven is; alwaar de Wapenen, met deszelfs Lyk, in het Graf gelegt zyn. En vermits het Slot BREDERODE, met de goederen in *Kennemerland*, een ſterflyk *Mans-leen* was; is deze Heerlykheid, aan de *Graaflykheids Domeinen*, vervallen: terwyl, de andere *Goederen* reeds gedeeltelyk, door de voorige Heeren verkocht—, gedeeltelyk, als onſterflyke *Erfleenen*, tot de *Vrouwelyke lyn*, overgegaan zyn.

Deze *Heerlykheid* BREDERODE, ter gezegder wyze, één der BALJUWSCHAPPEN van *Holland* geworden, vervat thans in zich, *vyf* DORPEN; die weid van elkander verſtrooid liggen: naamlyk, BLOEMENDAAL: ZANDVOORT: VELZEN: SCHOORL: en KAMP. En daar beneven, ſommige andere *Ambachten*, die geene *Kerkdorpen* zyn. Voorheen, hebben mede daartoe behoord, de Dorpen SLOOTEN en SLOOTERDYK: dan, deze zyn, in 1531, door Heer REINOUT van *Brederode*, (gelyk hier voor bladz. 681. is aangemerkt,) beneven het Dorp AMSTELVEEN, aan de Stad *Amſterdam*, verkocht geworden.

De *Baljuw van Brederode*, word door Zyne *Doorluchtige Hoogheid*, den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, aangeſteld: en de jegenwoordige Baljuw is de Heer Mr. FR. BENJ. FAGEL, Raad en Borgemeeſter der Stad *Haarlem*; te gelyk Stadhouder der Leenen van *Brederode*;

wien,

wien, zelven *Leenmannen* toegevoegt zyn. De Vierschaar word, gelyk die van KENNEMERLAND, gehouden, binnen *Haarlem*, op 't *Stadhuis*, of, op het *Prinsen Hof*.

BREDERODE, of, *Brederoede*, (gelyk 't van ouds genoemd werd,) naar welk dit *Baljuwschap* den naam draagt, plagt weleer een groot en prachtig *Slot* te wezen; één uur gaans, noordwaard van *Haarlem*, gelegen. Wanneer 't gesticht zy; weet men niet zeker: maar wel, dat het, een' tyd lang, ten gewoonlyke verblyfplaats der *Heeren van Brederode* verstrekt hebbe. In verscheidene Binnenlandsche Oorlogen, is dit *Slot* verwoest en afgebrand: als in 1202, door de *Luikenaars*: en in 1436, nochmaals, door de *Haarlemmers*. Nadat, door het huwelyk van *Walraven van Brederode*, met *Jenne*, Erfdochter van *Hendrik van Vyanen*, omtrent den jare 1418, deze Heerlykheid, tot zyn geslacht was overgegaan, hebben de volgende *Heeren van Brederode*; die, sedert dien tyd, te *Vyanen*, het Slot *Batestein*, bestendiglyk tot hunne verblyfplaats namen; de herstelling van 't Slot BREDERODE, zich weinig aangetrokken: des te min: (gelyk *Hadr. Junius* aanmerkt, *Batav. Histor. cap.* 18.) dewyl zy zich altyd ontzien hebben, eenige onkosten te doen, aan een *Kasteel*; 't welk, zy wisten, dat, by gebrek van *Manlyk oir*, (als een *kwaad leen*,) hun niet meer eigen blyven kon. De Dichter *Sam. Ampsing* (in zyne Beschryving van *Haarlem*,) zegt daarvan.

Gaat dan na BREDERO, *voort aan de rechte straat,*
Een Graaflyk oud gesticht, nu jammerlyk geschonden,
Door oorlog, en geweld, en met der tyd verslonden,
Door 't ongeval des tyds. Een al te schoon gebouw,
En van ten hoogen naam, dan 't zo vervallen zouw.

BLOEMENDAAL, was eertyds, met den naam van ALBRECHTSBERG, meest bekend; zo men meend, naar den *H. Albrecht*; die, onder de eerste Euangelie-Predikers in *Kennemerland*, geweest is: en heeft, daarna, den naam van BLOEMENDAAL aangenomen, van het SLOT *Bloemendaal*; wel eer, een *Lusthuis* der Graven van *Holland*, door Graaf

Floris II, gesticht: het welk, hoewel, menigmaal herbouwd, noch in wezen is; staande westwaard van het Dorp, en nader by de Duinen. Dit is een zeer vermakelyk *Dorp*; een half uur gaans, ten noordwesten van *Haarlem*, gelegen: en is rykelyk voorzien, van zeer fraaje *Buitenplaatzen*; op welke aanzienlyke Heeren van *Haarlem*, *Amsterdam*, en elders, in den Zomertyd, hun verblyf hebben. Dit Dorp bloeid ongemeen, door de *Blekeryen*, niet alleen van Gaaren, maar ook van gemaakte Lywaate —— Klederen; welke laatste, voornaamlyk, van *Amsterdam*, derwaard worden aangevoerd.

Tot *Bloemendaal*, worden ook gerekend twe *Buurtschappen*, naamlyk: Tetrode, of Tetroorde, doorgaans, met den naam van Overveen, bekend; niet meer dan een vierdedeel uur gaans, ten westen van *Haarlem*, gelegen: welke plaats vermaard geworden is, in de geschiedenisse der *Nederlandsche Kerkhervorming*; als eene der eerste ——, in welke het zuiver *Euangelie* in 't openbaar gepredikt werd, in den Jare 1566, door *Petr. Gabriël* en *Jan Arendz.* toegenoemd, de *Mandemaker*, voor eene schare van niet min dan 5000, die uit deze Stad en van elders, telkens kwamen, toevloejen; waar door, eene menigte bewogen werd, ter omhelzing der Hervormde Leere.

De andere is, de Vogelzang; mede genoemd, maar het *Slot*, de *Vogelzang*; 't welk desgelyks, aan de oude *Graven van Holland*, toebehoorde, en langen tyd verwoest gelegen, doch, daarna, weder is opgebouwd. Dewyl Hertog Albrecht *van Beyeren*, Graaf van *Holland*, dit Slot, de Vogelzang, in den jare 1383, aan Heer *Reinout van Brederode* geschonken heeft, in vergelding der door hem gedaane trouwe diensten; kan men daar uit afleiden, hoe het zelve tot de Heerlykheid, Brederode; gebracht zy, en nu, onder het *Baljuwschap* van Brederode, behoord. In elk dezer Buurtschappen, is eene *Roomsche Statie*.

Deze geheele *Ambachts Heerlykheid* Bloemendaal, is, in 1722, voor 30000 gulden, door de Stad *Haarlem* gekocht.

Daarom streeks hebben ook, (zo sommigen willen,) gelegen, de oud Adelyke Huizen, Zaanen, en Schooten; die daarna verwoest zyn.

Zandvoort is een der Zee Dorpen van *Holland*, omtrent anderhalf uur gaans, ten zuidwesten van *Haarlem*: en heeft dit met de andere *Zee Dorpen* gemeen, dat het, door de

Zee-

Zeebuuren, door den tyd, merkelyk is afgenomen. De *Inwoonders* hebben, voornaamlyk; hunne kostwinning, van de *Vischvangst*; en van het droogen der Schollen en Scharren; die zy alom verzenden. De Heer *Jan Marsehs*, Schepen der Stad *Amsterdam*, is Ambachtsheer van *Zandvoort*.

Velzen is een groot en zeer vermaaklyk Dorp, twé uuren gaans, noordwaard van *Haarlem*, op den weg naar *Alkmaar* gelegen, en naby de *Wyker Meir*. Dit Dorp is niet min vercierd, met voortreflyke *Buitenplaatsen*, dan Bloemendaal, en de onderhoorige Buurten; de meeste behoorende, aan voorname Familien te *Amsterdam*. Aldaar, stond ook eertyds, het Slot, *Velsen*; 't Stamhuis der Adelyke Heeren dezes naams: daar onder ook, *Gerrit van Velsen* was; die dit *Slot* bewoonde; en in 1296, zich vergreep, aan den Moord van Graaf *Floris* V: 't welk veroorzaakte, dat dit *Slot*, onmidlyk daarna, niet alleen, beneven alle deszelfs andere nagelatene goederen, verbeurd verklaard —, maar ook om verre gehaald, en geheel verwoest geworden is; dus, niet meer dan eenige *Puinhopen* daarvan, noch lang daarna, te zien geweest zyn; waarvan, de grond, aan den beroemden *Janus Douza*, toebehoord heeft. In *Hadr. Junius*'s leeftyd, was, niet verre van de plaats, waar dit *oud Slot* gestaan heeft, een *nieuw* — gesticht, door zekeren *Adr. Groenewegen, van Haarlem* oorspronglyk: dan, dit is naderhand mede weggeraakt. Men vind te *Velzen*, ook, veele *Gaaren* — en *Linnenblekeryen*: en 't mag, aan de hoedanigheid van het Duin water, worden toegeschreven, dat nergens, dan alhier, en te *Bloemendaal*, het Linnen witter gebleekt word. Ook teeld men daar, zeer smakelyke Boomvruchten, die dagelyks naar *Amsterdam* verzonden worden. By dit Dorp staat een *Rooms Kerkhuis*.

Onder de Ambachts Heerlykheid van *Velzen*, behoord mede, de Buurtschap Zantvoort; omtrent ter halverwege; tusschen dit *Dorp* en *Haarlem*, gelegen; en naby de overblyfzelen van het vervallen Slot *Brederode*: 't welk men, om de gelykluidenheid van naam, met Zandvoort, niet verwerren moet.

Deze *Ambachts Heerlykheid* Velzen is, in 1722, door den Heer *Gerr. Corver*, gewezen Borgemeester van *Amsterdam*, uit de Graaflykheids Domeinen gekocht, voor 25000 gulden: aan wiens geslachte, dezelve noch behoord.

Onder dit Ambacht, ligt de Kruidberg; een geweezen Jachthuis der voorige Prinsen van Oranje: 't welk, in dezen tyd, zeer vervallen is.

De twe laatste *Dorpen* van dit *Baljuwschap* liggen, ten noorden van Alkmaar: naamlyk, Schoorl: en Kamp.

Het *eerste* ligt, binnen de Duinen; welke, aldaar, de hoogste en breedste van geheel *Noord Holland* zyn. In dit Dorp, is een Statie der *Roomsgezinden*. Aldaar, staat het Slot Poelenburg; van een ander Huis, Poelenburg, het welk hier voor genoemd is, te onderscheiden: het Stamhuis der voorige Adelyke Heeren dezes naams. Dit Huis *Poelenburg* word veelal, Egchtrop, geheeten.

Maar, Kamp ligt, naby de *Noordzee*. In het Kerkelyke, is *Kamp* vereenigt, met de Gemeente van het naby gelegen Dorp Groet; 't welk, aan het Baljuwschap van *Kennemerland* onderhoorig is.

De Ambachts Heerlykheid, over die beiden Dorpen, *Schoorl* en *Kamp*, behoord, aan Jonkheer Mr. *Dirk van Foreest*, Raad in de Vroedschap der Stad *Alkmaar*.

Men zou eenigermate mogen opgeven, als twyfelachtig; of BEVERWYK en BLOIS in aanmerking konnen komen, als *één* en het zelve *Baljuwschap*; dan, of zy van elkander te onderscheiden zyn. Zeker is 't, dat zy samen eenige verbinteniffe met elkander hebben: vermits, de *Baljuw* van Blois te gelyk *Hoog-schout* van Beverwyk is: als mede, dat de Vierschaar van *Blois*, binnen *Beverwyk*, gespannen word. Dewyl, echter, elk dier beiden haare *byzondere Rechtbank* op zich zelve heeft; achten we gevoeglykst, deze beiden van elkander te *onderscheiden*.

Beverwyk, daaromstreeks, kortheidshalve, de Wyk genoemd, ligt omtrent drie en een half uur gaans, ten noorden van *Haarlem:* en is wel, voor zo verre het onbemuurd is, een *Vlek*; dan, niet te min met *Stads gerechtigheden* voorzien. Het heeft, door eene *Haven*, gemeenschap met

met de naar dezelve genoemde *Beverwyker*, — of, kortheidshalve, de *Wyker Meir*; die daar zeer naby ligt, en een inham is van het *Te*. Deze *Meir* plagt eertyds overal vaarbaar te zyn; zelfs, voor groote Schepen: dan, sedert eenige jaren, is de diepte merkelyk afgenomen. Men schryft dit toe, aan den slyk der afgespoelde Landen, rondom de *Haarlemmer Meir*, welk, door de Rivier het Spaarne, zich in het *Te* ontlasten moet: welke slyk; niet alleen het *Spaarne* zelve doed verlanden, maar ook zich zet, voor den mond dezer Rivier, in het *Te*: waardoor ook de grond der *Wyker Meir*, die daar ter plaatze, met het *Te* gemeenschap heeft, jaarlyks word opgehoopt; zo verre, dat de groote Vaartuigen, die weleer tot voor *Beverwyk* komen konden, nu, omtrent *Spaarendam* moeten blyven liggen. Dit verlanden der gemelde *Meir* kan, ten aanzien van *Beverwyk*, niet anders dan nadeelig zyn. Door die zelve verlanding, schynt ook veroorzaakt: dat de Rivier, die eertyds uit de *Lange Meir*, naar de *Wyker Meir* zuidwaard stroomde, de *Kromme Te* of *Krommenie*, genoemt; waardoor men, van *Beverwyk*, naar de *Lange Meir*, en verder, naar *Alkmaar* voer, aan deszelfs mond, door den slib, verland geworden is: weshalven, men in 1719, dwars door het bedde dezer Rivier, een Dyk gelegt heeft, ten einde het binnenland, tegen het vloedwater, te beveiligen.

De ligginge van dit *Vlek* is zeer geregeld; bestaande, in eene recht doorgaande *Straat*, die ruim is, en beplant, met eene dubbelde ry linde-boomen: op welke Straat, verscheidene *dwarsstraaten* van rechts en lings aanlopen. Het heeft eene fraaje *Kerk*: in welke, de openbaare dienst, door één' Leeraar, word verricht. Ook, is 'er eene Gemeente der *Mennoniten*, onder het opzicht van éénen Leeraar. De *Inwooneren* zyn, voor het grootst gedeelte; *Tuiniers*; die zich toeleggen, op de aankweeking van moeskruiden, peulvruchten, en voornaamlyk, boomvruchten; onder welke, de *Wyker Kerssen*, meest gewild zyn. In alle deze vruchten, is eene sterke verzending, naar *Amsterdam* en *Haarlem*. Ook is aldaar, eene voornaame *Azynmakery*.

De SCHOUT van *Beverwyk*, die, beneven zeven SCHEPENEN, in Krimineele zaken recht doed, is te gelyk *Baljuw* van den Lande van BLOIS: zynde thans, de Wel Edele Gestr. Heer Mr. CHRISTOFFEL JAN VAN DAM, Schepen en Raad der Stad *Haarlem*. Voorts, is 'er een Kollegie van

elf *Vroedschappen*, in Borgerlyke zaken; waar onder, een *Schout Civiel*, twee *Borgemeesteren* en een *Sekretaris*. In den jare 1730, is de *Ambachts Heerlykheid* dezer plaats, tegen den zin der Regenten die 's tyds, verkocht, voor 23200 gulden, aan den Heer *Franc. van Harenkarspel*, in leven Schepen van *Amsterdam*; wiens Weduwe, Vrouwe *Susanna Jakoba van Harenkarspel*, dezelve thans bezit.

In het Ambacht dezer Steden, welke Wyk aan Duin genoemd word, staat een *Roomsch Kerkhuis*.

Naby *Beverwyk*, ziet men, het *Slot* Adrichem; het Stamhuis der oude Adelyke Heeren van *Adrichem*; die, uit het geslachte van *Brederode*, gesproten zyn: welk Slot door de *Friesen* verwoest zynde, daarna weder opgebouwd is omtrent den jare 1560, door *Anthoon van Burg*; gesproten, uit de laatste Dochter van dit Huis, *Willemina van Adrichem*.

Het *Baljuwschap van* BLOIS, (voor zo verre het, van *Beverwyk*, te onderscheiden is;) in 't byzonder betreffende: dit vervat in zich, verscheidene Dorpen; die verre van elkander verspreid —, doch, waarvan de meeste by — en omtrent de Rivier de *Zaan* gelegen zyn. Zy waren, in vroegere tyden, geduurende de Graaflyke Regeering van *Holland*, samen uitmakende, éene *Heerlykheid*; die met den naam van Zaanen of Zaanden, is bekend geweest: doch, vermits de Heeren van dit geslachte mede zich ingewikkeld hadden, in de samenzweering, tegen Graaf *Floris* V., in 1296; meend men, zeer waarschynlyk, dat deze *Heerlykheid*, zo wel als die der andere saamgezwoorenen, verbeurt verklaard, en aan de Graaflykheid vervallen zy. Eenige jaren later, had Willem III, de *Goede* toegenoemd, Graaf van *Holland* en *Henegouwen*, zynen jongeren Broeder, Jan van Beaumont, met deze *Heerlykheid*, beleend; wiens Dochter, Maria,

NA, getrouwd was, met *Lodewyk van Chatillon*, Graaf van *Blois* *. En daarvan, zal men konnen afleiden, hoedaniger wyze, deze Heerlykheid ZAANEN, daarna, aan dien vreemden naam van den LANDEN VAN BLOIS, gekomen zy: want uit dit huwelyk van *Lodewyk van Chatillon*, met Gravinne *Maria van Beaumont*, waren *drie Zoonen* verwekt, LODEWYK, JAN en GUIDO; die, by versterf, de één na den anderen, behalven het Graafschap BLOIS, in *Frankryk*, ook deze *Dorpen* aan de *Zaan* in *Noord Holland*, bezeten hebben; beneyen de Heerlykheden van GOUDA en SCHOONHOVEN †: desgelyks, de Stad THOOLEN: als mede, de Stad BEAUMONT, in de Provincie *Henegouwen*. Dan de jongste dier drie Broederen, Graaf GUIDO, zich diep in schulden bevindende, was genoodzaakt, in 1391, zyn Graafschap BLOIS in *Frankryk*, te verkopen, aan den Hertog *Lodewyk van Orleans*: waarna hy, den naam van BLOIS, aan deze in *Holland* gelegene goederen overbracht §. Die zelve *Guido* was ook de laatste van zyn geslachte, die deze *Heerlykheid* bezeten heeft: want in 1397, zonder lyferven

* Dit *Graafschap* BLOIS, 't welk den Huize van *Chatillon* die's tyds toebehoorde, ligt in *Frankryk*: en word dus genoemd, naar deszelfs Hoofdstad *Blois*; aan de Riviet de *Loyre*, tusschen de Steden *Orleans* en *Tours* gelegen.

† Dat de Heerlykheden van GOUDA en SCHOONHOVEN eertyds, mede, onder den naam van *Lande* van BLOIS bekend geweest zyn; is in de *Beschryving* der gemelde *Steden*, hiervoor, (*bladz.* 471 en 492.) reeds aangetekend.

§ Dus stemd dit overeen, met de gevallen, die, hiervoor, van het Dorp, CHARLOIS, en het Huis MARQUETTE, zyn aangemerkt.

ven overleden zynde; keerden alle deszelfs goederen, (met behoud, echter, van den naam van LANDE VAN BLOIS,) weder, tot de Graaflykheid van *Holland*; sedert welken tyd, de Graven, over dezelve, een byzonderen *Baljuw* aanstelden, om hunnentwege het recht te oefenen.

De BALJUW, zynde thans de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. CHRISTOFFEL JAN VAN DAM, spand de vierschaar, met zeven LEENMANNEN, benevens een SEKRETARIS. En dezen houden hunne vergaderingen, binnen BEVERWYK.

Tot dit Baljuwschap behooren, de volgende X DORPEN.

SPAARNWOUDE, (*Spaarwou*) ligt op den *Zuid Hollandschen* bodem, naby SPAARNDAM, 't welk, (alhoewel, aan 't Baljuwschap van *Kennemerland* onderhoorig,) in het Kerklyke, daarmede gekombineerd is. Te *Spaarnwoude*, is, in 1765, eene *Nieuwe Kerk* gesticht. Deze beiden Dorpen, hebben hunnen naam ontleend, van de Rivier, het *Spaarne*; die, by *Spaarndam*, in het *Ye* zich ontlast. De *Ambachts Heerlykheid* van *Spaarnwoude* is, onverkocht, in den boezem der Graaflykheid van *Holland*, gebleven: gelyk mede die van *Spaarndam* en *Aalsmeer*. By dit Dorp, plagt een oud SLOT te staan; door de Heeren van *Spaarnwoude* weleer bewoond: 't welk, daarna, door den oorlog verwoest is. Voorts, is dit Dorp vermaard, als de geboorte plaats van *Klaas van Kleten* of *Kyten*, gemeenlyk *Klaas de Reus* toegenoemd: dewyl hy van zodanig eene lengte was, dat de langste man onder deszelfs uitgerekte armen kon doorgaan. Aan den muur der voorige Kerk van dit Dorp, was een *teken* van de lengte van deszelfs *vadem*; welke, door lieden, die het gemeeten hebben, bevonden is, ter lengte van acht voeten en zeven duimen. De oude Hollandsche *Chronyken* verhalen: dat de Hollandsche Edelen, die, in 1296, Graaf *Jan*, na den moord zyns Vaders, *Floris* V, uit *Engeland* weder in *Holland* haalden, dezen *Reus* met zich naar *Engeland* namen; die daar een voorwerp was, van elks verwondering.

WYK

WYK OP ZEE, dus toegenoemd, ter onderscheiding, van *Wyk aan Duin*, *Beverwyk*, *Noordwyk*, *Katwyk* enz., is een middelmatig Dorp, één uur gaans westwaard, van *Beverwyk*, aan de *Noordzee* gelegen: welkers *Inwooneren*, van de *Visschvangst*, hunne voornaamste kostwinning hebben. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp is, beneven die van WYK aan DUIN, ter zelver tyd, als *Beverwyk*, door dien zelven hier voorgemelden Heer van *Harenkarspel*, uit de Graaflykheids Domeinen gekocht, voor 15850 gulden; wiens Weduwe thans *Ambachts Vrouw* dezer Heerlykheden is.

De overige acht *Dorpen* van dit *Baljuwschap* liggen aan den *Zaankant*: als: ZAANDAM: WESTZAANEN enz.

ZAANDAM, eigenlyk *Zaanredam* of *Zaanerdam*, en gemeenlyk SAARDAM; dus genoemd, naar den *Dam* of *Sluis*, door welke de Rivier de *Zaan* in het *Ye* uitwäterd; bestaat, uit twe zeer groote en volkryke *Dorpen*; die, door de gemelde Rivier, van elkander gescheiden zyn: het één OOST —— en het ander, WESTZAANDAM genoemd. OOSTZAANDAM, het welk het grootste der beiden is, word ook in 't byzonder, SAARDAM, of SARDAM geheten. Voor den tyd der *Hervorming* hebbenze saamen één *Dorp* uitgemaakt; welks Inwooneren eene *Kapelle* in gemeenschap met elkander hadden; die op den grond van OOSTZAANDAM stond, en aan de *Parochie Kerk* van *Oostzaanen*, onderhoorig was: dan, de sterke vermenigvuldiging der Inwooneren heeft veroorzaakt, dat zy, daarna, twe afzonderlyke *Dorpen* geworden zyn; die elk, eene fraaje en groote *Kerk* hebben; waarin, twe Predikanten den dienst verrichten. In WESTZAANDAM, hebben ook de *Lutherschen* eene voortreflyke *Kerk*; welker Gemeente door een Predikant bediend word. In beiden, hebben mede de *Mennoniten* hunne vergaderplaatzen: en desgelyks de *Roomsgezinden*.

De sterke *Handel* en *neeringen* der Ingezetenen hebben, die beiden Dorpen, van tyd tot tyd, merkelyk doen toenemen: waardoor, 't getal der *Huizen*, by de opneming, in den jare 1749, te OOSTZAANDAM, 1260 en te WESTZAANDAM, 1222 ——, bevonden werd. In elk dier beiden Dorpen, teld men meer dan 6000 *Inwooneren*. Men heeft, daar onder anderen ook *Diakonie* —— *Wees* —— en *Armen Huizen* enz. De *Houthandel* is een der voornaamste neeringen: des te meer, dewyl de *Scheepsbouw*, aldaar, de kostwinninge van veele Ingezetenen is. Daarom, zyn 'er meer dan

150 *Zaagmolens*; hoewel derzelver getal eertyds merkelyk grooter was; dan jegenwoordig. De *Graan* — en *Zaad Handel* is mede zeer aanmerkelyk; daartoe, dienen een menigte van *Pel* — en *Oly Molens*. Desgelyks, zyn 'er veele *Papier* — *Vol* — *Verf* — *Run* — *Snuiftabaks* — *Loodwit* — *Schulpzand Moolens*: en meer andere. Men zou bezwaarlyk, eenige *Traficques* en *Handwerken*, konnen opnoemen; welke, in die beiden Dorpen, niet geoefend worden. Daar beneven, rusten de *Saardammers* veele Schepen uit, ter Koophandel, naar alle gewesten: ook tot de *Haringvisschery* en *Walvischvangst*. Door alle deze neeringen, zyn de *Inwooneren* dezer Dorpen, (immers veelen derzelve,) zeer vermogende geworden. En die zelve neeringen zyn niet alleen te *Oost* — en *Westzaandam*, maar ook in de overige Dorpen, langs den *Zaanstroom*; welke, hier na volgen zullen. Eindelyk, is te *Saardam* veel liefhebbery tot de *Sterre* — en *Aardrykskunde*; gelyk ook tot de *Zeevaart*.

De *Ambachts Heerlykheden* dier beiden Dorpen zyn van elkander onderscheiden; die van Oostzaandam is vereenigt, met die van Oostzaanen, onder *Kennemerland*; die, in 1729, door de gezaamlyke *Regenten* dezer Dorpen, aangekocht is, voor 100000 gulden: (gelyk hiervoor is aangemerkt:) en die van Westzaandam is vereenigt, met die van Westzaanen, gelyk ook, met meer andere Dorpen, als, de Koog, Zaandyk, Wormerveer en Knollendam; welke alle samen, naar het *Hoofddorp*, de Ban van Westzaanen, genoemd worden. Deze *Ambachts Heerlykheid*, is desgelyks, door de gezaamlyke *Regenten* dezer Dorpen, in den jare 1749, voor niet min, dan 300000 gulden, uit de Graaflyke Hollandsche Domeinen, gekocht.

Westzaanen ligt, (gelyk de naam van zelf uitwyst,) ten westen der Rivier, de *Zaan*: en word dus toegenoemd, ter onderscheiding, van Oostzaanen; onderhoorig, aan het Baljuwschap van *Kennemerland*. Dit is een zeer groot Dorp: 't welk, van het *Te* beginnende, niet min, dan anderhalf uur gaans, noordwaard, zich in de lengte uitstrekt; eindigende by de *Nieuwernasche* Vaart. In den jare 1740, is, in dit Dorp, eene nieuwe zeer fraaje *Kruiskerk* gesticht. De Inwooneren hebben soortgelyke *Traficquen* en *Handwerken*, als die van *Oost* — en *Westzaandam*. Aldaar, zyn twe Vergaderplaatzen der *Mennoniten*.

De

De Koog * is het derde Dorp der Ban van Westzaanen; aan den oever der Rivier de Zaan: welks Kerk een half uur gaans noordwaard, van de Kerk van Westzaandam, staat: want, de Huizen dier beiden Dorpen genoegzaam in elkander lopen. Aldaar, is ook eene Gemeente der Mennoniten.

Zaandyk, het vierde Dorp, ligt noorderlyker, en hooger opwaard langs de Rivier de Zaan, dan de Koog. Het is ook een groot en welvarend Dorp.

Wormeveer, het vyfde Dorp der Ambachts Heerlykheid van Westzaan, ligt mede aan de Rivier de Zaan, noordwaard van Zaandyk: en schynt zyn' naam ontfangen te hebben, van 't Veir, over deze Rivier, naar Wormer; 't welk daar tegen over ligt. Aldaar, zyn twe byzondere Vergaderingen der Mennoniten.

Knollendam, is het zesde en laatste Dorp der gemelde Ambachts Heerlykheid; hoewel alleen, ten aanzien van dat gedeelte van het Dorp, 't welk ten westen der Rivier de Zaan ligt: daarom Westknollendam genoemd; alwaar, ook de Kerk van dit Dorp staat; met welker Gemeente — die van Marken Binnen, gekombineerd is. Oostknollendam, dat daar tegen over ligt, en waar meer Huizen, dan, in het westelyk gedeelte staan, is ten aanzien der Ambachts Heerlykheid, vereenigt, met Wormer: waarvan hier voor gemeld is, onder Kennemerland.

Onder dit zelve Baljuwschap van Blois, behooren, eindelyk, ook de Dorpen Krommenie en Krommeniedyk; het eerste gelegen, aan de Nieuwernasche Vaart, — en het ander, aan het water, de Krommen-Ye, het welk, aan die beiden Dorpen, zynen naam mededeeld. Dat dit water; 't welk uit de Lange Meir voortkomt, en voorheen genoegzame diepte had, om Zee Schepen, te doen doorvaaren, als een Rivier voortstroomde, tot in de Wyker Meir; en dat het naderhand, aan deszelfs mond, verland — en daarom overdykt geworden zy; is, hiervoor, reeds aangemerkt. Door deze verlanding, is derhalven, aan die beiden Dorpen, voornaamlyk, aan Krommeniedyk, geen geringe schade toegebracht. Die beiden Dorpen hebben elk, hunne eigen

* Dit Dorp, de Koog aan de Zaan, moet van een ander Dorp van dien zelven naam, op het Eiland Texel, onderscheiden worden.

gen *Kerk* en *Predikant*. Desgelyks, is, in elk der beiden, eene *Mennonitische* — en eene *Roomsgezinde Gemeente*. De voornaamste *Handteeringe* is, in deze — en eenige omliggende Dorpen, als UITGEEST, WORMER enz. het maken van *Zeildoek*. *Krommenie* en *Krommenie-dyk* maken samen uit, éene *Ambachts Heerlykheid:* doch, waarvan de bestiering eeniglyk behoord, aan de *Regenten* van KROMMENIE, welke, (zonder dat die van *Krommenie-dyk* eenig deel daarin hebben willen nemen,) dezelve uit de Graaflykheids Domeinen, in 1729, gekocht hebben, voor 25000 gulden.

Hierna volgt, het *Baljuwschap* der EGMONDEN: bestaande eeniglyk uit *drie Dorpen*, beneven de Buurtschap RYNEGOM: alle westwaard van *Alkmaar*, gelegen: die alle EGMOND genoemd —, doch, ter onderscheiding van elkander, 't één, *Egmond* — BINNEN — 't twede, *Egmond op den* HOEF — en het derde, *Egmond* — BUITEN — of OP ZEE genoemd word.

Deze hebben alle samen oudtyds eene VRYE HEERLYKHEID uitgemaakt, behoorende, aan het Oud Adelyk geslachte van EGMOND. Men wil, dat de ABTDY van *Egmond*, welke, in den jare 876 gesticht is, door DIDERIK I den *eersten* Graaf van *Holland*, aanleiding gegeven hebbe tot de stichting van het SLOT van *Egmond*; waarvan dit geslachte, zyn' naam als het *Stamhuis*, ontleend heeft. Dewyl, naamlyk, deze *Abtdy* een PATROON nodig hadde, tot haare bescherming, zo was daartoe, door Graaf DIDERIK VI, ten verzoeke van *Wouter* of *Walter*, den zevenden *Abt* van *Egmond*, benoemt, zeker Heer BEERWOUD of *Berwold*; die dus, in de *Chronyk* van *Egmond* (*Dynastia Egmond. Petri Conr. Bokkenberg*,) bekend staat, als de *eerste Heer* van *Egmond*. Dees zou, door den gemelden Abt *Wouter*, om deszelfs

zelfs byzondere diensten, ten voordeele der *Abtdy*, met eene *Hoeve* of *Stuklands* beschonken zyn; op welke, hy de grondslagen gelegt had van dat *Huis* of SLOT, te *Egmond* op den *Hoef*; 't welk, na deszelfs overlyden voltrokken is; en waarvan, de overblyfzelen noch heden te zien zyn. Zie *S. van Leeuwen Oud Batavie bladz.* 946; die daartoe aanhaald *Pont. Heuteri Explic. Geneal. Egmondanæ*: welke Schryver vermeld: dit, onder de oude Schriften der *Abtdy*, dus bevonden te hebben. Dit zal geschied zyn, omtrent den jare 1080. Van dezen *Beerwoud*, heeft het geslachte der Heeren van *Egmond* zyn begin genomen: welke, van vroege tyden af, in deze landstreek altoos een groot gezach voerden; zo verre, zelfs, dat zy langen tyd, het hoog gebied der *Hollandsche Graven*, hebben durven te weêrstaen. Door huwelyken, met Dochteren, uit andere voorname geslachten, hadden zy groote goederen aan zich getrokken. En hiervan, was 't gevolg, dat zy, in 1486, door de gunst van Keiser *Maximiliaan*, tot den Gravenstand verheven — en hunne *Heerlykheid Egmond* met den titel van een GRAAFSCHAP vereerd geworden is. De oudste Tak van dit geslachte heeft *drie Hertogen van* GELDER uitgeleverd: naamlyk, ARNOLD —, ADOLF —, en KAREL VAN EGMOND: met welken laatsten, dees' tak is uitgestorven. Een andere tak bezat, de Graafschappen BUUREN en LEERDAM: de Baronnien van YSSELSTEIN, S. MAARTENSDYK, KRANENDONK, KORTGENE, enz. Van dezen tak, was de laatste, Graaf MAXIMILIAAN van Egmond; wiens eenige nagelâtene Dochter ANNA, door haar huwelyk, met Prins WILLEM

I.

L. van Oranje, alle deze Heerlykheden, aan dit geslachte overbracht.

De *Heerlykheid* Egmond zelve, dus een *Graafschap* geworden, was, als het *Stamhuis*, altyd gebleven, aan den tak, welke, na de uitsterving des voorigen —, de *oudste* werd: en was dus door erfvolging gevallen, op den beroemden Graaf Lamoraal van Egmond; gehuwd, met *Sabina van Beyeren*, de Dochter van *Jan*, *Paltsgraaf van Spanheim*, die, benevens den *Graaf van Hoorn*, den 5 *Juny* 1568, als een martelaar van staat, te *Brussel* onthalst is. Deszelfs goederen werden, (dewyl 't vonnis des doods, wegens voorgewende *misdaad* van *gekwetste Majesteit*, over hem geveld was,) ten voordeele des Konings van *Spanje*, verbeurd verklaard. En alhoewel dezelve, ingevolge de *Pacificatie van Gent*, in 1576, weder zyn hersteld geworden; waren zy, toch, zeer bezwaard met schulden: gelyk de goederen der meeste Nederlandsche Heeren dies tyds. Deze goederen vervielen, eerst op 's Graaf *Lamoraals* oudsten Zoon, Philips van Egmond: en na deszelfs overlyden, in 1590; op den jongsten Zoon, mede Lamoraal genoemd. Dees was de laatste Graaf, die te *Egmond*, een tyd lang gewoond heeft, tot den jare 1605; wanneer hy, uit zyne schulden zich niet konnende redden, naar *Frankryk* vertrok: en is, in 1617, te *Brugge*, zonder kinderen, overleden. Inmiddels, hadden de Staaten van *Holland* en *West-Vriesland*, 't Graafschap Egmond, in 1607, gekocht en der *Graaflykheids Domeinen* ingelyfd; en is het *Hoog Regtsgebied*, sedert dezen inkoop, altyd aan de *Graaflykheid* gebleven. Dan het Slot, met

met de leenen en andere gerechtigheden, gelyk ook de *Ambachts Heerlykheid*, over de drie gemelde *Dorpen*, *Egmond Binnen*, *Egmond op den Hoef*, en *Egmond op Zee*, zyn in 1722, door gemelde Staaten, verkocht, aan een en denzelven Heer: naamlyk Heer GERRIT VAN EGMOND van der NYENBURG: *'t Slot*, voor 11000 —— en de *Ambachts Heerlykheid*, voor 64500 gulden. Thans behooren de éene en andere, aan het geslachte van FORREST. En de jegenwoordige BALJUW der *Egmonden* is, de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. WILLEM WINDER, Borgemeester en Raad der Stad *Alkmaar*; die met zeven *Leenmannen*, deze vierschaar spand, op 't Stadhuis te *Alkmaar*.

De Dorpen van dit Baljuwschap zyn, de volgende:

EGMOND BINNEN, ander half uur gaans zuidwestwaard van *Alkmaar* gelegen, is het grootste der drie *Egmonden* en word, om die reden, wel, maar blootelyk, EGMOND genoemd; welken naam by den ouden Hollandschen Chronykschryver, *Klaas Kolyn*, HEGMUND uitgedrukt, men wil afgeleid hebben, van een *Beek* of *Riviertje*, aldaar uit de Duinen vloejende; 't welk, eertyds, de *Eg*, of *Heg*, zou genoemd geweest zyn: hoewel 'er zyn, die dezen naam van een anderen oorsprong afleiden.

Dit Dorp heeft zyn begin genomen, van de Huizen, die van tyd tot tyd gebouwd zyn, om en by de vermaarde ABTDY VAN EGMOND, welke, door DIDERIK I, Graaf van *Holland*, in 876, eerst van hout gesticht was, tot een *Klooster* voor *Adelyke Jongvrouwen*. Doch, nadat dit gebouw, niet lang daarna, door de *Westvriezen* verwoest was, deed deszelfs Zoon en opvolger, *Diderik* II, de *Nonnen* van dit Klooster naar *Bennenbroek* overbrengen: veranderende, dit houten —— in een steenen gebouw, en makende daarvan een MANLYKE ABTDY; welker *Abt* met zyne dertig onderhoorige *Monniken*, den regel van *S. Benedictus* moesten volgen: waartoe, geen andere, dan van goeden *Adel*, werden toegelaten. Deze ABTDY is, door de meeste vol-

volgende Hollandsche Graven, door den tyd, met groote goederen begiftigt; waar door, zy eene der rykste ABTDYEN * in deze Landen geworden was. In de KERK dezer *Abtdy*, was de gewoonlyke *begraafplaats* der eerste *Graven* en *Gravinnen van Holland*. Men vind noch *Printverbeeldingen* van deze *Abtdy*; welke gemaakt zyn, toen dezelve noch in wezen en bloei was: waaruit men, van de grootheid en prachtigheid van dit gebouw, een denkbeeld maken kan. Deze *Abtdy* pronkte, met eene voortreflyke *Bibliotheek* van oude op Parkement geschrevene en eenige gedrukte Boeken: welke, voor 't meerderdeel, waren by een gebracht, door den Abt, *Gerrit van Poelgeest*, een voorstander van geleerdheid, die in 1476 overleden is. Ook werden, in dezelve, bewaard, de *Oude Geschiedschriften* dezer Landen, welke, door de *Monneken* dezer Abtdy, door den tyd, opgesteld en verzameld zyn; doch, waarin zy, verre van oneenzydig te werk te gaan, de *Graven* en andere *Heeren*, meer of min gunstig gedachtten, naar mate deze, den geestelyken, meer of min goed gedaan hadden. 'Er worden in het geheel XXXIX *Prelaaten* opgeteld, die deze beroemde *Abtdy* bestuerd hebben; die, de meesten, in verregaande oneenigheden leefden, met de *Heeren van Egmond*: anderfinds, de *Patroonen* der Abtdy: vermits, de *Abten* telkens zich beklaagden, door gemelde Heeren, in hunne vryheden besnoeid — en zelfs, van veele hunner goederen beroofd te worden: 't welk somwylen tot openbaare feitelykheden uitbarstte. Als, in den jare 1559, te *Haarlem*, een der nieuwe Bisschoplyke Zetels, in deze Nederlanden, opgerecht was, werd deze *Abtdy*, met alle der zelver ryke inkomsten, aan den *Bisschop*, te zyner staatvoering, overgegeven: gelyk ook, de beiden Bisschoppen van *Haarlem*, *Niklaas van Nieuwland* en *Govert van Mierlo*, ondanks de tegenkanting der *Monneken*, (die anderfins eene vrye verkiezing hadden,) tot *Abten van Egmond* aangesteld zyn, en de inkomsten dier goederen genoten hebben. Eindelyk, is deze schoone *Abtdy*, in den aanvang der Spaansche troebelen, in den jare 1567, door het krygsvolk des Heere van *Brederode*, die aan de zyde der *Onroomschen* was,

* De andere Adelyke *Abtdyen* in *Holland* waren eeniglyk voor *Jongvrouwen*: naamlyk, die van RHYNSBURG, KONINGSVELD, LEEUWENHORST en LOOSDUINEN.

was, om verre gehaald en ten grond toe vernield. Men ziet, daarvan, noch eenige geringe overblyfzelen; onder anderen, twe torens, die zeer dik en van duifsteen opgemetzeld zyn; waarvan, de éene noch geheel —, en de andere tot omtrent de helft, overig is. De *Parochie* — of *Buurkerk*, die daar naast staat, schynt wel eer de *Kerk* dezer *Abtdy* geweest te zyn. Deze draagt alle merktekenen van hoogen ouderdom: doch haar *Schip*, of 't gebouw tusschen den toren, en het choor, is ingestort; dus alleen in het *Choor*, de Godsdienst kan verrigt worden.

EGMOND OP DEN HOEF, of *Hoeve*, is het twede *Dorp* van dit *Baljuwschap*; liggende een klein half uur gaans noordlyker, dan *Egmond Binnen*. De Gereformeerde Gemeente is, met die van *Egmond Binnen*, daar de Predikant woond, vereenigt. In dit Dorp, heeft de beruchte Wysgeer *Descartes* (*Cartesius*,) een Fransch Edelman, die in zyne jeugd in den oorlog gediend had, een tyd lang in zyne eenzaamheid gewoond, en aldaar geschreven zyne gedachten over de *beginselen der Wysbegeerte*, zyne *Brieven* enz.; wordende 't Huis, in 't welk hy zyn verblyf had, noch aangewezen. Daarna, door de Koningin van *Zweden*, *Christina*, van hier naar *Stolkholm* ontboden, is hy daar, in 1650, gestorven. In de Kerk van dit Dorp, was de BEGRAAFPLAATS der oude HEEREN, daarna GRAVEN van *Egmond*: welke, in 1574, door SONOY's Krygsvolk, verwoest is. Twe kopere afbeeldingen, levens grootte, van JAN VAN EGMOND, den eersten *Graaf* van dit geslachte, en deszelfs Huisvrouw, MAGDALENA VAN WAARDENBURG, zyn eenige jaren daarna, in een Sloot by dit Dorp, weer gevonden, en in deze Kerk gebracht. Ook praald die zelve Kerk, met een marmere *Graftombe*, van den wegens zyne geleerdheid zo zeer beroemden Heer *Niklaas Witzen*, Borgemeester van *Amsterdam*; die, in 1717, aldaar begraven is.

Wat dit *Egmond op den Hoef* meest merkwaardig maakte, was het SLOT van *Egmond*; 't welk stond, in het noordlyk deel van het Dorp. De eerste grondslagen van dit gebouw waren gelegt, door BEERWOUD, den eersten Heer van *Egmond*, omtrent den jare 1080: en 't was door de volgende Heeren van *Egmond*, voltrokken. Meer dan eenmaal is dit Slot, door binnenlandsche oorlogen, verwoest; en daarna weder opgebouwd. De grootste vermeerdering en verbeetering is, aan dit *Slot*, toegebracht, door Heer AREND VAN EGMOND, in 1307; den eersten Heer uit dit Huis, welke

wegens zyne Moeder de Heerlykheid *Ysselstein* bekwam. Toen, is dit *Slot* 't grootste en prachtigste geworden, dat in geheel *Holland* was. Ook deed hy 't zelve, tot meer beveiliging, met een diepe en weide Gracht omringen: en een *Vaart* graven, van *Egmond* tot *Alkmaar*. Dewyl de *Zoonen van* den, in 1568, te *Brussel* onthoofden Graaf LAMORAAL VAN EGMOND, in steê van huns Vaders dood te wreeken, den *Spaanschen*, meer dan hun eigen Vaderland, waren toegedaan; is dit *Slot*, eindelyk, zo wel als *de Kerk*, in 1574, door het Krygsvolk van SONOY, Staatsch Gouverneur van *Noord Holland*, verbrand: des te meer, om te verhoeden, dat de *Spaanschen* daarin zouden konnen nestelen. En, na dien tyd, is 't nooit weder in een' behoorlyken staat gebracht. Thans is, van dit eertyds zo prachtig Slot, niets te zien, dan een hooge *Toren*, staande by de brugge en voorpoort, door welke men op het plein komt: en dan, hier en gins eenige overgeblevene stukken muurwerks der Gebouwen, uit welke dit *Slot* weleer is saamgesteld geweest.

EGMOND OP ZEE word ook, *Egmond buiten*, genoemd, ter onderscheiding, van *Egmond binnen*, en op den *Hoef*. Het ligt, omtrent twe uuren gaans ten westen van *Alkmaar*. De *Noordzee* heeft, door den tyd, niet alleen al het voorland weggespoeld, maar ook aan 't Dorp zelve merklyke schade toegebracht: zynde, onder anderen, de *Oude Kerk* in Zee gestort: waardoor, men genoodzaakt werd, in 1749 eene *Nieuwe Kerk* te stichten. Dit Dorp is, anders, redelyk groot: en de *Ingezetenen* hebben hunne voornaame kostwinning, door de *Vischvangst*.

Het *vierde Baljuwschap*, onder de *Kennemervolgers* te rekenen, is dat van NIEUWBURG of de NIEUWBURGEN. Men heeft geen reden om te twyfelen, of dit *Baljuwschap* heeft zyn oorsprong, van het *Slot*, NIEUBURG of NIEUWBURG, naar de oude Nederduitsche uitsprake NYENBURG; het welk weleer gestaan heeft, by *Ouddorp*, ten noordoosten van *Alkmaar*, en daarna in 1517, door de *Gelderschen* en *Friezen*, verwoest is, zynde de puinhopen van het zelve

noch

noch werklyk te zien. De stichting van dit *Slot* word, aan Graaf *Floris* V, toegeschreven. Doch, het is daarna, (onzeker, hoedaniger wyze) in eigendom geraakt van het geslachte van *Egmond*: en door Heer WILLEM VAN EGMOND, Broeder van *Arnold van Egmond*, Hertog van *Gelder*, met deszelfs onderhoorige Landen vermaakt, aan zyn' Zoon GERRIT VAN EGMOND; verwekt, uit een heimelyk (*Clandestien*) huwelyk, met Vrouwe *Margaretha van Hoogwoude*, (wier Vader *Everhard*, Heer van *Hoogwoude* en *Aartswoude*, een bastaard — Zoon van Hertog *Willem van Beyeren* was;) 't welk ter oorzake van haren ontydig voorvallenden dood, niet had konnen voltrokken worden *: welke GERRIT VAN EGMOND, gelyk alle deszelfs nakomelingen, naar dit Slot, *Egmond van der* NYENBURG, werden toegenoemd. Gelyk zy ook, in de plaats van dit verwoest Slot by *Ouddorp*, een ander Slot, onder de Ban van *Heilo* gesticht, of immers verbeeterd, en aan het zelve, den naam van NIEUWBURG gegeven hebben.

Het *Rechtsgebied* dezer gewezen HEERLYKHEID VAN NIEUWBURG heeft, zekere *Landen*, met de daar aan onderhoorige *Dorpen*, onder zich gehad; die, echter, geene zo verre uitge- strekt-

* Dit zelve huwelyk van Heer WILLEM VAN EGMOND is, daarna, in 1482, door de Ridderschap van *Holland*, wettig verklaard: en voornoemde Heer GERRIT, daardoor, voor deszelfs *echte Zoon* erkend, en tot den *Adelstand* aangenomen. Waarvan, de Ridderschaps *resolutie* woordelyk te vinden is, by *Sim. van Leeuwen*, *Oud Batavie fol.* 961 en 962.

ſtrektheid hadden, dan 't hedendaags BALJUW-SCHAP, dat dien zelven naam draagt. Door de veranderingen, welke dagelyks in dergelyke zaken voorvallen, zyn, van tyd tot tyd, meer Dorpen, die weleer tot *Kennemerland* behoord hadden, daarvan afgeſcheiden, en aan 't *Baljuwſchap* van de NIEUWENBURGEN, toegevoegt. Thans behooren tot het zelve XVIII *Dorpen*; die ooſt – en noordwaard van *Alkmaar* liggen. De jegenwoordige BALJUW is de Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. WILLEM WINDER, Borgemeeſter en Raad der Stad *Alkmaar*; die ook *Baljuw der Egmonden* is, en met zeven *Leenmannen, de Rechtbank* ſpand, op 't Stadhuis te *Alkmaar*.

Eenige *Ambachts Heerlykheden* liggen, in – en by den SCHERMERMEER en het SCHERMER EILAND.

DE SCHERMERMEER, kortheidshalve, de SCHERMEER, en de SCHERMER, genoemd, is een *Polder* van ruim 6161 morgen lands; die, daar zy eertyds beſtond, in eene groote *Waterplas*, droog gemaalen en bedykt geworden is: zynde, in den jare 1635, eerſt onder de Bedykers, elk naar evenredigheid der daartoe opgeſchootene geldſommen, by looting verdeeld. De *Huizen* binnen dezen Polder ſtaan, langs de *Trekvaarten* en *Wegen*, met welke dezelve doorſneden word, van elkander verſpreid: doch te gelyk gebracht, tot twe *Kerkdorpen*; waarvan, het één, 't welk aan de Trekvaart tuſſchen *Alkmaar* en *Hoorn* ligt, BEDYKTE SCHERMER —— (eigenlyk *Bedykte Schermerkerk*) en het ander —— ZUIDSCHERMER (*Zuid Schermerkerk*,) genoemd word. De BEDYKTE SCHERMER heeft zyn' eigen byzonderen Predikant: dan, de Gemeente van ZUID SCHERMER, word, als een *Kombinatie*, door den Predikant van DRIEHUIZEN, in 't *Schermer Eiland*, bediend. Zy behooren ſamen, tot ééne *Ambachts Heerlykheid*; die in 1730, door de Dorps Regenten, gekocht is, voor 8000 gulden.

SCHER-

SCHERMER–EILAND word genoemd, al het *Land*, dat tusschen de *Schermer*, de *Beemster*, en de *Stermeer*, is ingesloten: dewyl het, eer die drie Polders waren drooggemaalen, niet anders, dan, als een EILAND, genoegzaam van rondomme in het water lag. Daarin, liggen de Dorpen.

GROOT SCHERMER; het oudste Dorp van *Schermer Eiland*; het welk zeer in de lengte is uitgestrekt, noordelyk en zuidelyk.

SCHERMERHORN, naast daarby gelegen, in den noordlykSten *hoek* van *Schermer-Eiland*, heeft, daarvan, dien naam ontfangen: want *Schermerhorn* zo veel betekend, als den *Schermerhoek*. Aldaar, is al de doortocht, zo met Reituigen, als Trekschuiten, tusschen *Alkmaar* en *Hoorn*. Dit Dorp was, in de voorige eeuw, veel volkryker, dan jegenwoordig. Een onvoorziene Brand, in 1690, die binnen korten tyd, 63 Huizen vernielde, heeft eene merklyke vermindering daar aan gegeven.

MYZEN, anders gezegt WEST MYZEN, ter onderscheiding van *Oost Myzen*, ligt buiten *Schermer-Eiland*. Dan, word van ons gevoeglykst hier geplaatst: dewyl, dit Dorp, met de twe laatstgenoemde, *ééne* Ambachts Heerlykheid uitmaakt; welke, in den jare 1700, van 's Lands Staaten, door de Stad *Alkmaar* gekocht is, voor 19200 gulden. Aldaar is thans geen *Kerk*; zynde de *Kerk* (in welke, de dienst beurtelings, door de Predikanten van *Schermerhorn* en *Ursbem*, plagt te worden waargenomen,) in 1744 afgebroken.

GRAFT en GRAFTDYK liggen mede, in dit zelve *Schermer-Eiland*.

GRAFT was eertyds een zeer welvaarend Dorp: doch, is in lateren tyd verminderd: waartoe, veel veroorzaakt heeft, een felle Brand, in den jare 1705; die 43 Huizen wegnam. Tot dit Dorp, behoord ook, het *Noordeinde van Graft*, gemeenlyk, maar blotelyk, het NOORDEINDE genoemt.

Doch GRAFTDYK bestaat weder, uit twe byzondere Dorpen, die elk hunne eigen *Kerk* en *Predikant* hebben: naamlyk GRAFTDYK zelve: en de OOSTERBUURT. Zy worden ook anderzinds van elkander onderscheiden, met de naamen WESTGRAFTDYK en OOSTGRAFTDYK. *Westgraftdyk* is de geboorteplaats van den beroemden Wysgeer *Bernard Nieuwentyd*;

tyd; van wien we in de beschryving van *Purmerende* gewag gemaakt hebben.

Men meend, dat deze drie Dorpen Graft, Oostgraftdyk en Westgraftdyk, hunne naamen ontleend hebben, van een water, lopende uit de *Schermer*, langs *Westgraftdyk*, in de *Stermeer*; het welk de *Vuilegraft* genoemt word: 't welk hier wil zeggen, de *kwaade* — of *kwaadaartige Graft*; ter oorzake (zo men zegt) van 't verongelukken van een Vaartuig, op dit water. In deze Dorpen, woonen veele *Mennoniten*; die daar drie Vergaderplaatzen hebben: de eene te *Oostgraftdyk*: de twede, te *Westgraftdyk*: en de derde in 't *Noordeinde*. En in die laatstgemelde is ook eene Statie van *Roomsgezinden*. De *Ambachts Heerlykheid* dezer gemelde Dorpen is, in 1730, 't zelve jaar, als die van *Zuidschermer* en *Driehuizen*, door de *Regenten* gekocht, voor 15200 gulden.

De Ryp ligt zeer naby *Graft*, oostwaard: hoewel, voorheen noch nader; toen de Huizen van *Graft* genoegzaam tot aan de *Ryp* gereikt hebben. Oostwaard strekt het zich uit, tot aan de *Beemster*. Dit is het laatste Dorp, dat we in het *Schermer-Eiland* aantreffen. Het is een der grootste en fraaiste Dorpen, die men in geheel *Noord Holland* vinden zal: en heeft eene fraaje *Kerk*, met een Orgel voorzien. Ook zyn de *Inwooneren* doorgaans ryk: en handelen zelfs zeer sterk in de *Haringvisschery* en *Walvischvangst*; waartoe, de hier woonende Reeders jaarlyks verscheidene Schepen uitrusten. En de handwerken en neeringen, die aan dezen handel verknocht zyn, geven, aan het gemeen, veel gelegenheid ter behoorlyke kostwinning. Men mag zich billyk verwonderen, dat dit Dorp zo welvaarende gebleven is; vermits het, viermaalen, door een' noodlottigen Brand, zeer veel geleden heeft: driemaal, in de voorige eeuw; naamlyk, in de jaren, 1654, 1667 en 1674: van welke, de eerste de meeste schaden toebracht; zynde, behalven de fraaje *Kerk*, 430 Huizen en 150 Pakhuizen en Schuuren daardoor vernield. De twe daarna volgende deden minder onheil. Dan, de laatste, den 6 *Jan.* 1754, ging de drie voorige — in hevigheid te boven; door welken, byna het geheel Dorp verteerd werd. Dezelve was aangekomen, door een Hennipmolen, welke door een zwaaren Storm aan Brand gevlogen, de vlamme terstond tot de naast by staande houten Huizen — en vervolgens verder, deed over-

overslaan. De *Mennoniten*, die hier menigvuldig zyn, hebben 'er eene *Vergaderplaats*. De *Ambachts Heerlykheid*, is door Dorps *Regenten*, voor 16600 gulden, gekocht, in den jare 1730.

De overige Dorpen van dit *Baljuwschap* liggen, buiten de *Schermer* en *Schermer Eiland*, oost — en noordwaard van *Alkmaar*.

OUDDORP; een vierdedeel uur gaans ten oosten van *Alkmaar*, gelegen, aan den Ringsloot, die de *Schermermeer* bepaald; draagt dien naam, met recht; dewyl het één der *oudste* Dorpen van *Noord Holland* is. Het heeft ook eene *oude Kerk*; die, geduurende de belegering van *Alkmaar*, door de *Spaanschen*, in 1573, veel geleden heeft; voornaamlyk, aan haar Choor, dat geheel verwoest is. Dit Dorp is niet groot: en bestaat, voor het meerderdeel, uit *Roomsgezinde* Inwooneren; die daar een Kerkhuis en Priester hebben. De *Regenten* zyn, alhier, (gelyk in de meeste *Dorpen* van het *Noorder Kwartier*,) zelve de *Ambachts Heeren*; die deze Heerlykheid, voor Dorps rekening, uit de Graaflyke Domeinen gekocht hebben, in 1730, voor 4850 gulden.

In de nabuurschap van dit Dorp liggen noch de Puinhopen van het oud Slot NIEUWBURG; waarvan dit *Baljuwschap* zyn' naam ontleend.

OOTERLEEK *, een ander klein Dorp, oostwaard van *Ouddorp*, in de bedyking van den *Heer Huigenwaard*, gelegen, is in het Kerklyke daar mede gekombineerd. Doch, is eene afzonderlyke *Ambachts Heerlykheid*; behoorende aan den Heer Mr. *Willem Fabritius Six*; aan wiens geslachte, dezelve door aankoop gekomen is, in 1730.

URSEM of URSHEM ligt, verder oostwaard, aan de Trekvaart, tusschen *Alkmaar* en *Hoorn*. De *Ambachtsheer* is de Heer Mr. *Willem Dekker*, Borgemeester der Stad *Gouda*; aan

* Dit OOTERLEEK, heeft men wel te onderscheiden, van OOSTERLEEK; een der Noord Hollandsche Dorpen, in het eigenlyk *Westvriesland*.

aan wien dezelve, uit de Graaflykheids Domeinen, verkocht is, voor 9000 gulden, in den jare 1730.

PANKRAS, ook S. PANKRAS genoemd, ter eere van deszelfs gewezen Beſcherm Heiligen van dien naam, noordwaard van *Ouddorp*, is eene *Ambachts Heerlykheid*, aan Vrouwe *Anna Quevellerius*, Weduwe van den Heer *Hendrik Trip*, toebehoorende.

BROEK, toegenoemd, *op den Langendyk*; ter onderſcheiding, * van andere Dorpen dezer zelven naams, in *Noord Holland*, ligt, anderhalf uur gaans, ten noordooſten van *Alkmaar*. Hiervan, is de *Ambachts Heerlykheid*, in 1730, aan de Dorps *Regenten* verkocht, voor 20300 gulden. Kerkelyk is 't gekombineerd, met *Zuid Scherwoude*.

KOEDYK, weſtwaard van *Pankras*, is een redelyk groot Dorp: en eene *Ambachts Heerlykheid*, aan de Stad *Alkmaar* behoorende; die dezelve voor 5200 gekocht heeft, in den jare 1730. Aldaar, is eene Gemeente der *Mennoniten*.

ZUID-SCHARWOUDE en NOORD-SCHARWOUDE zyn de twe uiterſte Dorpen van het *Baljuwſchap* der *Nieuwburgen*. Beiden zyn ze, in 1730, als *Ambachts Heerlykheden* verkocht: het eerſte, aan den Heer *Jakob Mispelbloem Beier*. En het laatſtgenoemde, aan den Heer Mr. *Willem Vlaardingerwoud*. Deszelfs jegenwoordige bezitter is de Heer *Jan Nikl. Chriſt. van Kretſchmar*, Vroedſchap der Stad *Delft*. De *Inwooneren* dezer Dorpen geneeren zich veel met het aankweken van Uien, Kool, Papaverbollen enz.

De *Predikanten* van dit *Baljuwſchap* behooren, onder de Klaſſis van *Alkmaar*.

Voorts liggen op den bodem van *Kennemerland* verſcheidene VRYE HEERLYKHEDEN; die eene byzondere *Rechtbank* op zich zelve hebben: als

ASSENDELFT: een zeer groot en fraai Dorp; 't welk, van den

* De andere *Dorpen* des *Noorder Kwartiers*, die mede BROEK genoemd worden, zyn: BROEK in *Waterland*: GROOTE BROEK: LUTJE BROEK: SPANBROEK: en HENSBROEK.

den Dyk aan 't *Te*, tot aan *Krommenie*, meer dan een uur gaans Huis aan Huis, zich uitstrekt. Ook, is de Gerechtsban dezer Heerlykheid van weiden omtrek; palende, ten zuiden aan het *Te*; ten westen, aan de *Wyker Meir*, en het Water de *Krommenye*: ten noorden, aan de Banne van *Krommenie* en *Krommeniedyk*: en ten oosten, aan ne *Nauwernasschevaart*; waardoor zy, van de *Westzaaner Banne*, word afgescheiden. Aan de uitwatering dezer Vaart; is de *Buurt* NAUWERNA; naar welke, die *Vaart* genoemd word: welke mede aan deze Vrye Heerlykheid behoord. De geheele grond bestaat, eeniglyk, in *Weilanden*. De Inwooneren maken hier veel *Komyne Kaas*.

Zuidwaard van het Dorp, stond wel eer het SLOT *Assendelft*; 't *Stamhuis* der Adelyke Heeren van dit geslachte: 't welk, niet lang na deszelfs stichting, geduurende de binnenlandsche troubelen, door die van *Haarlem* verwoest is: waarna, de Heeren van *Assendelft*, op 't Slot ASSUMBURG, by *Heemskerk*, hun verblyf hadden; 't welk, door een' der Heeren van *Assendelft*, gesticht was. In dit Dorp, woonen veele *Roomsgezinden*; die daar een' *Kerkhuis* hebben. De *Vryheer van Assendelft* is, de Heer Mr. *Korn. Deutz*, Raad in de Vroedschap der Stad *Amsterdam*; die ook Heer van *Heemskerk* is.

BAKKUM is eene andere Vrye Heerlykheid, tusschen *Kastrikum* en *Egmond Binnen*. Dit is geen *Kerkdorp*, maar eene enkele *Buurt* van etlyke Huizen. 'Er plagt wel eer een *Kapelle* te zyn; die ook noch wel in wezen is: maar, in dezelve word geen dienst gedaan; zynde veranderd, in een *Rechthuis*. De Heer Mr. *Joh. Geelvink*, Heer van *Kastrikum*, is te gelyk *Vryheer van Bakkum*.

WIMMENUM is een soortgelyke *Vrye Heerlykheid*, ten noorden van *Egmond op den Hoef*: welke, in eene enkele Buurt bestaat, zonder Kerk: zynde, de gewezen *Kapelle* tot een *Schoolhuis* gemaakt. De Heer Mr. *Jan Six*, Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*, en Heer van *Hillegom* en *Vromade*, is thans Vryheer van *Wimmenum*.

BERGEN, een uur gaans noordwestwaard van *Alkmaar*, is ééne der aanzienlykste Vrye Heerlykheden van *Noord Holland*; gelegen, in eene vermakelyke Landsdouwe, welke zich opdoed, met eene zonderlinge verscheidenheid van Akkers, Weilanden, Bosschen, Duinen, enz. Van de *Kerk*, die eertyds een groot gebouw was, is, sedert den Brand, die dezelve getroffen heeft, in 1574, alleen het *Choor* we-

 der

der opgebouwd: waarin thans de Godsdienst verricht word. Het HEERE HUIS van *Bergen*, een nieuw en voortreflyk gebouw, staat, in 't *Berger Bosch*. Westwaard van het *Dorp*, staat, in een ander *Bosch*, het Huis te RAMP; naar 't welk, dit, het *Rampen Bosch*, genoemd word. Dit is een Oud *Slot*, en gewezen *Stamhuis* der Adelyke Heeren van *Ramp*; dan, behoord nu aan den Heer van *Bergen*. De *Vryheer van Bergen* is, Jonkheer *Willem Lodewyk*, Graaf van *Nassau-Bergen*. In de *Kerk van Bergen*, is eene fraaje *Grafkelder* van dit Graaflyk geslachte. Aldaar, woonen veele *Roomsgezinden*; die 'er ook een *Kerkhuis* bezitten.

PETTEN, in sommige Kaarten, *Pettenhem* genoemd, een berucht *Zeedorp*, een groot half uur gaans, ten noorden van *Kamp* gelegen; is zeer bloot gesteld, aan den slach van het Zeewater. Zonder twyfel, was de Strand, aldaar, zo wel als elders langs de *Noordzee*, met *Duinen* vervuld geweest: dan, die zyn allengs door de Zee verzwolgen; die, zelfs, van tyd tot tyd, geheele stukken Lands, met de daarop staande Huizen, daarvan afgenomen heeft. Men zegt, de jegenwoordige — reeds de *vierde Kerk* te zyn; welke men, ter dezer oorzake, heeft moeten afbreken, en meer Landwaard in, bouwen. Dezelve is gesticht, in 1704. De *Inwooneren* bestaan genoegzaam, eeniglyk, van de *Zeevaart* en *Vischvangst*. Onder dezelve zyn veele *Lootslieden*. Ook heeft men daar, sedert eenigen tyd, *Oester Putten* aangelegt; welker *Oesters*, onder den naam *Pettensche* —, naar *Amsterdam* en elders verzonden worden. Deze Vrye Heerlykheid behoord thans, aan Jonkheer *Jakob van Foreest*, Raad in de Vroedschap der Stad *Alkmaar*.

In *Petten*, staat een fraai *Gemeenlands Huis*; behoorende aan den *Dykgraaf* en *Hoog Heemraden* van den zo genoemden HONDSBOSCH: waardoor verstaan word, zekere laage *Polder*, bezuiden het Dorp *Petten*, tusschen de Duinen van *Kamp* en de *Rype*: welke *Polder*, (vermits dezelve aan de westzyde door geene Duinen besloten word,) by elken vloedtyd, voor het Zee water zou openliggen; byaldien ze niet, door eenen stevigen *Dyk*, daar tegen beschermd wierd. Dees DYK, welke naast langs den Zee strand, van *Petten* tot aan de Duinen van *Kamp* loopt, word de WAKERDYK geheeten. En dewyl, ingevalle dezelve doorbrak, niet alleen de geheele HONDSBOSCH, maar ook, een groot gedeelte van *Noord Holland*, zou ondervloejen; zo heeft men, uit voorzorge, achter denzelven, Landwaard in,

noch

noch twee Dwarsdyken aangelegt, die, in zodanigen gevalle, tot Zeeweeringen zouden dienen: waarvan, de één de Droomer — en de twede — de Slaaperdyk, genoemd worden *. Dewyl, dus, een groot gedeelte van *Noord Holland*, by 't behoud dezer *Dyken*, zo veel belang heeft; worden de kosten, tot derzelver onderhoud, genoegzaam door alle de Ingelanden van dit Kwartier gedragen; en is 't opzicht over dezelve, aan een Dykgraaf en zes Hoog Heemraaden, toevertrouwd; welke, in het Gemeenlands Huis te *Petten*, hunne gewoonlyke vergaderingen hebben.

By dit Dorp, was wel eer eene *uitlozing* van het water der *Schermer Meir*, in de *Noordzee:* waarvan het Kanaal, van de *Schermer* tot *Petten*, noch te zien is; 't welk, de Hondsbosscher Vaart, genoemd word. Dan, daarvan, is de *Mond* der uitwatering, alreeds in 't begin der XV de Eeuw, toegestopt. En alhoewel, daarna, een *ontwerp* te voorschyn gekomen is, om die *uitwatering*, weder aan den gang te brengen, heeft men ter oorzake der zwarigheden, daarin voorzien, het zelve dus lang afgekeurd.

Kalansoog, ook Kallantsoog genoemd, ligt anderhalf uur gaans Noordelyker, dan *Petten*, desgelyks aan de *Noordzee*, die daar (na eene groote opening, tusschen die beiden Dorpen,) weder door sommige *Duinen* bepaald word. Doch, dit Dorp is, eigenlyk, Nieuw *Kalamsoog:* zynde het Oude *Dorp* van dien zelven naam, het welk zeer groot en volkryk was, in den zogenoemden *Allerheiligen Vloed*, den 1 *November* des jaars 1570, geheel door de Zee weggespoeld: waarvan, by laag water, noch eenige grondslagen der voorige Kerk, en andere gebouwen, te zien zyn. Onder de *Inwooneren* van dit Dorp, bevinden zich veele *Lootslieden;* die de Schepen, welke over de *Noordzee* naar *Tessel* zeilen, ten wegwyzers dienen. Zy vaaren ook veel, ter *Walvischvangst*, en andere tochten. Deze *Vrye Heerlykheid* behoord gemeenzaamlyk, aan

* Het beloop *dezer drie Dyken*, is, in de byzondere *Kaarten* van 't Noorder Kwartier van *Holland*, die by *Covens* en *Mortier*, *Jos. Ottens* en andere, worden uitgegeven, veel klaarder aan 't gezicht verbeeld; dan men, door eene breedvoerige beschryving, zou vertoonen konnen.

aan vier Eigenaars: welke zyn, Vrouwe *Susanna Doublet*, Weduwe van den Heer Mr. *Jakob Coren van der Mieden*: de Heeren Mr. *Matheus Willem van Valkenburg*: *Petrus Smeding*: en Mr. *Albert Coenen*.

Van dit Dorp *Kalansoog*, begint de bekende ZANDDYK; die van daar Noordwaard voortgaat, tot den *Helder* en *Huisduinen*: de twe uiterste *Dorpen* van *Noord Holland*: waarvan wy, daarna, in het *Baljuwschap* van den *Helder* en *Huisduinen*, iets meer zullen zeggen.

In dit KENNEMERLAND, lag voorheen, de Stad VROONEN; van welke de Hollandsche Chronykschryveren gewagen: en wel, in de nabuurschap van *Alkmaar*, tusschen deze Stad en 't Dorp *Pankras*; alwaar de *Vrooner Meir*, (een kleine drooggemaalen Polder,) de gedachtenisse dezer Stad noch heden blyft bewarende. Men zegt, dat deze Stad, die by de Latynsche Schryveren *Verona*, (ter zelver wyze, als die bekende Stad, in de Republiek *Venetie*,) genoemd word, onder het gebied der *Westvriezen* behoord hebbe; en zeer groot en volkryk zou geweest zyn: ook, van veel vermogen, door den sterken Koophandel. Maar Graaf *Jan I van Henegouwen*, te gelyk Graaf van *Holland*, de *Westvriezen*, in de nabuurschap dezer Stad, geslagen hebbende, in 1297, heeft dezelve, onmiddelyk daarna, tot den grond verdelgt. *Petrus Bertius*, die deze verwoesting eenige jaren later steld, naamlyk, in 1303, * verhaald: (*Geograph. pag.* 319.) dat, in den toren der Kerk te *Kalansoog*, eene zeer oude Klok hangt, die te *Vroonen* gegoten is, in 1280: dus 23 jaren, voor den tyd, tot welken, hy den ondergang dezer Stad bepaald. Ook aanhaald hy, ten bewys van het groot vermogen dezer Stad: dat deszelfs Inwooneren het recht van Visschery gehad zouden hebben, in de Meiren, als mede in de Rivieren, den *Rhyn* en de *Maas*: welk recht, na de verdelging derzelver, aan den Vorst vervallen was.

* Dees' Schryver brengt daartoe by, een noch voorhanden zynde *Latyns Tydvers*, 't welk, echter, zeer gebrekkig is: luidende:

eCCe CadIt Mater frIsIa:

Confer *Hadr. Junii Batav. Histor. pag.* 474—477.

was. Het *Wapen* dezer Stad bestond, in een' *Arend*, ten Hemel opwaard ziende, met uitgebreidde vleugelen, en een daarby gevoegt *Zwaard:* hebbende, dit omschrift: SIGILLUM CIVIUM DE VRONLEGE IST. Door anderen, worden die groote dingen, aangaande VROONEN opgegeven, merkelyk verkleind: als, door *Simon van Eikelenberg;* die, in zyne Verhandeling van den *ondergang* van *Vroonen*, deze plaats, niet meer, dan voor een *Dorp*, wil hebben aangezien: gelyk 't ook dus voorkomt, by *Melis Stoke:* (in *Jan I blad.* 147.)

Uit *Kennemerland*, keeren we weder te rug, naar het Baljuwschap WATERLAND: 't welk, wanneer 't in den ruimsten zin genomen — en de ZEEVANG daaronder mede begrepen word, eene der *drie* HOOFDDEELEN des *Noorder Kwartiers*, uitmaakt.

Dan, in een' bepaalderen zin, word daardoor WATERLAND gemeend, het Land, dat in den zuidoostlyken hoek des Noorder-Kwartiers, aan de *Zuiderzee*, (daar de *Goudzee* geheeten) en aan het *Ye* paald: reikende noordwaard, tot de Stad MONNEKENDAM; die mede onder *Waterland* begrepen word.

In vroege tyden, was dit Land, eene *Vrye Heerlykheid*, van de Graven van *Holland*, geheel onafhanglyk, en behoorende, den Adelyken Huize van PERSYN: (wiens Stamhuis naby *'s Hage*, onder het Ambacht van *Wassenaar*, noch te vinden is.) De Heeren van dit geslachte droegen ook den titel van Heeren van WATERLAND: en bezaten, in het zelve, een Slot, ZWANENBURG geheeten: 't welk, in den jare 1273, door de *Waterlanders*, met hunnen Landsheer overhoop liggende, vernield, en nimmer herbouwd is. De Heer, geduurende wiens regeering, dit voorviel, was *Jan Persyn;* die vermoedlyk, uit misnoe-

noegen, door dezen opstand tegen hem veroorzaakt, in 1282, 't *hoog Gebied* over deze zyne Heerlykheid verkocht, aan Graaf *Floris* V van *Holland*; onder voorwaarde, echter, dat zyne nakomelingen, deze Heerlykheid, als een erflyk *Leen*, van de Graven van Holland, zouden bezitten. De laatste Heer van dit zelve geslachte, welke WATERLAND dus bestierd heeft, was *Klaas Persyn*: na wiens overlyden, zonder nakroost, in 1409, deze *Heerlykheid* geheel, met de *Domeinen van Holland*, vereenigt is geworden.

Dit *Landschap* draagt, met recht, den naam van WATERLAND: dewyl het de laagste en drassigste Landstreek van geheel *Noord Holland* is: overal vervuld, met binnenlandsche *Meiren*; van welke, wel sommigen, naamlyk, de *Buikslooter* — *Broeker* — en *Belemer Meir*, daar na droog gemalen — maar veele andere noch overgebleven zyn; die den Ingezetenen veel *Visch* verschaffen: waarby komt, eene menigte van *Trekvaarten* en *Slooten*, met welke, dit Land allerwege doorsneden is.

De *Hoogschout* van MONNEKENDAM, in der tyd, is te gelyk BAIJUW van WATERLAND: en hem zyn toegevoegd XXIV SCHEPENEN; die, uit de zes *Hoofddorpen* van dit Baljuwschap, verkoren worden. Ook, is die zelve *Baljuw*, te gelyk, DYKGRAAF, die, beneven IX HOOG-HEEMRADEN, over den Hoogen *Zeedyk*, den *Laagendyk*, die, ten westen, dit Land bepaald, als mede, over de *Molens*, *Sluizen* enz. van *Waterland*, het opzicht hebben.

'Er zyn, in 't geheel XII *Waterlandsche* DORPEN; die alle zeer naby elkander liggen; zynde sommigen, niet meer dan een klein half uur

gaans,

gaans, van elkander verweiderd. Deze *Dorpen* zyn onderscheiden, in VI Hoofddorpen: welke zyn Ransdorp: Schellingwoude: Zunderdorp: Landsmeer: Broek: en Zuiderwoude: en VI *andere* —, welke, met sommigen dezer *Hoofddorpen*, wat de Civiele Rechtsplegingen betreft, vereenigd zyn; hoewel, in de *Hoofddorpen*, eeniglyk, de *Rechtbanken* gehouden worden. De *Ambachts Heerlykheid*, over alle te samen, is, in den jare 1731, door 's Lands Staaten, voor 36000 gulden, verkocht, aan de *Regenten* derzelver Dorpen, die, uit een' *Schout*, vier *Borgemeesteren*, vier *Schepenen*, en een zeker getal *Vroedschappen*, bestaat.

Zo meenigvuldig het getal der *Roomsgezinden* is, in de twe andere *Hoofddeelen* van *Noord Holland*; naamlyk: Kennemerland en Westvriesland, is; zo zyn dezelve, daartegen, in Waterland, zeer schaars.

Ransdorp, word, daar te Lande, kortheidshalve, niet anders, dan Raarop, geheeten. Het ligt een weinig landwaard in; dan, niet meer dan een half uur gaans, van het *Ye*. Voorheen, was 't een volkryk en zeer welvaarend Dorp; dan, door verloop van tyden, is 't merklyk afgenomen. De *toren* der Kerk van dit Dorp, is van een ongemeene dikte: en dezelve diend, tot de bewaarplaats der oude Handvesten van geheel *Waterland*; die, in een kist, welke geplaatst is, in een uitgehouwen gat van 't muurwerk, gesloten zyn. Het *Raadhuis*, in welke de Regenten dezer Banne vergaderen, is een aanzienlyk gebouw.

Tot de Banne van *Ransdorp*, behooren mede, de naby gelegen Dorpen: Durgerdam: en Holysloot.

Durgerdam, gemeenlyk Durkerdam genoemd, ligt geen half uur gaans, van *Ransdorp*, ter plaatze, waar het *Ye*, door het *Pampus*, zich met de *Zuiderzee* vereenigt: en is langs den *Yedyk*, in de lengte uitgestrekt. Dit is mede op de lyst der Noord Hollandsche Dorpen, welke veel schade ge-

geleden hebben, door den Brand; want dezelve overkwam, aan dit Dorp: in 1687; welke, (alleen de *Kerk*, en sommige weinige Huizen uitgezonderd,) genoegzaam het zelve geheel in assche legde. De Inwooneren bestaan, grootdeels, van de *Visschvangst:* inzonderheid van *Bot;* welke zy te *Amsterdam* ter markt brengen. Daarby, is 't Dorp voorzien, van eene bekwaame *Haven;* in welke de *Botschuiten* veilig liggen. Zuidwaard van het Dorp, Buitendyks, en op den uiterften hoek, by den mond van het *Te*, staat eene hooge *Vuurbaak:* op welke, alle nachten een vuur van koolen gestookt word, tot een Teken, voor de Schippers, die de *Zuiderzee* bevaren, om den mond van het *Te* te vinden, als zy naar *Amsterdam* willen.

Holysloot, het ander Dorp dezer Banne, ligt een groot half uur gaans, ten noordoosten van *Ransdorp:* aan een Water, het *Binnen Te* genoemd, ter onderscheiding van het *Te*, 't welk langs *Amsterdam* stroomd.

Schellingwoude, een twede Hoofddorp, ligt, met *Ransdorp* en *Durgerdam*, in een driehoek: aan het *Te*, schuins tegen over *Amsterdam*.

Met *Schellingwoude*, is vereenigt het Dorp Buiksloot, rechtstreeks tegen over *Amsterdam:* een taamlyk groot Dorp; welks Huizen alle aan den binnen kant van den Waterlandschen Dyk staan, met het gezicht naar het *Te*, en naar *Amsterdam* gekeerd. By dit Dorp, is een groot Voorland, reikende tot aan het *Te;* 't welk *Vogelwyk*, by verkorting *Voolwyk*, word genoemd: waarvan, een gedeelte, aan de Stad *Amsterdam* behoord; die daar haar Buitengerecht heeft. Door dit Voorland is, in 1600, een *grift* gemaakt, ter lengte van 700 Rhynl. Roeden; welke doorgaat, van het *Te*, tot aan *Buiksloot;* eindigende tegen den Dyk, by de Buikslootsche Sluis: door welke, den geheelen dag, ter gezette uuren, een Trekschuit heen en weêr vaart, om de Passagiers, die naar *Purmerende*, *Edam*, *Monnikendam*, en *Hoorn*, willen, aan de Schuiten, die van *Buiksloot* derwaard vaaren, te brengen: gelyk ook, die van daar te rug keeren, weder naar het *Te*, te brengen. Daardoor, is te *Buiksloot* eene geduurige doortocht van al wat, tusschen *Amsterdam* en *Noord Holland*, dagelyk heen — en weêr reist. In dit Dorp woond veel Zeevaarend Volk. In de nabuurschap van dit Dorp, ziet men de Buikslooter Meir; die in den jare 1628 droog gemaalen

len en bedykt geworden is: zynde nu vruchtbaar Weiland; 't welk ruim 368 morgen Lands beslaat.

ZUNDERDORP of ZUNDELDORP is ook een der Waterlandsche *Hoofddorpen*: liggende, een half uur gaans noordwaard van *Ransdorp*, genoegzaam te midden in *Waterland*.

Tot deze Banne behoord mede, het Dorp NIEUWENDAM. schuins tegen over *Amsterdam*, tusschen *Buiksloot* en *Schellingwoude*: een zeer welvaarend Dorp, door de neeringen, die daarin geoefend worden: hebbende, onder anderen, eene *kokery*, waarin de Walvischtraan bereid word, en veelerlei soort van Molens, daar onder, ook een *Kruitmolen*. Desgelyks, worden op de Werf, nieuwe Schepen gemaakt. Dat Dorp is mede van een Haven voorzien; waarin, 's Winters, verscheidene Schepen liggen. Hier, is ook eene *Roomsche Kerk*: doch gemeenzaamlyk, met Buiksloot: en deze —— is de eenige, die in geheel *Waterland* word aangetroffen.

LANDSMEER is een der *Hoofddorpen van Waterland*: en het grootste van alle de Dorpen van dit Baljuwschap: welks Huizen, langs een Trekvaart, tot aan de Huizen van *Purmerland*, zich uitstrekken.

Het Dorp WATERGANG, een half uur gaans oostwaard van daar gelegen, langs de rechter zyde der Trekvaart, van *Buiksloot* naar *Purmerende*, behoord mede, tot de Banne van *Landsmeer*.

BROEK, ter onderscheiding van *Broek* aan den *Langendyk*, en van meer andere Dorpen dezes naams, in Noord Holland, *Broek* in WATERLAND, toegenoemd, gelegen naby de Trekvaart van *Buiksloot* naar *Monnekendam*, is mede een *Hoofddorp* van dit *Baljuwschap*. Dit is, ongetwyfeld, een der vermaardste —— onder alle de Dorpen van *Noord Holland*; zo, ter oorzake van de ongemeene netheid der Huizen en Straaten, waarin de *Broekers*, de Inwooneren der andere Dorpen van dit Kwartier, schynen te overtreffen; als, wel voornaamlyk, ter oorzake van den Rykdom der Ingezetenen; die, niet alleen op *Amsterdam*, maar ook, over Zee, naar andere gewesten der Waereld handeldryven. De *Kerk* deeld mede, in de zindelykheid; die men, aan de Huizen, zo van buiten, als van binnen, bespeurd: zynde vercierd, met een zeer fraajen Predikstoel: met zes kopere kroonen, en andere vercierselen; waardoor zy, in geheel *Noord Holland*, geen weergaê heeft.

Naby dit Dorp, ten zuidwesten, ziet men de zogenoemde BROEKER MEIR; welke, in den jare 1628, droog gema-

len en bedykt geworden is: zynde groot, ruim 304 morgen Lands.

Onder de *Banne van Broek*, behooren geene andere Dorpen, dan dit eenig *Hoofddorp*.

Dan, met Zuiderwoude, is ook vereenigt, Uitdam.

Zuiderwoude ligt een klein uur gaans, van *Monnekendam*: en is een taamlyk groot Dorp.

Uitdam, dat aan de Zeedyk ligt, zuidwaard, van *Zuiderwoude*, zal voorheen Ye-dam of *Ydam*, genoemd geweest zyn: dewyl, dit Dorp ligt, aan den mond der *Binnen Ye*, die daar wel eer haare uitwatering plagt te hebben, in de *Zuiderzee*: doch, welke daarna is toegedamd. De Inwooneren hebben hun bestaan, meest van de *Vischvangst*. Ook, zyn hier eenige van dat slach van Schepen, die men *Ligters* noemd, welke gebruikt worden, om de zwaar geladene *Schepen* op te ligten, en dus, over de ondiepte, aan den mond der *Ye*, naamlyk, het *Pampus*, te slepen.

Binnen den omtrek van het *eigenlyk* Waterland, bevinden zich *twe Dorpen*, welke VRYE HEERLYKHEDEN zyn: en dus, aan de *Waterlandsche Hooge Vierschaar*, niet onderworpen.

Deze Dorpen zyn Purmerland en Ilpendam: welke beiden, beneven *Purmerende*, behoord hebben, aan de Heeren van Egmond. De tegenwoordige *Vryheer* van beiden is, Mr. *Gerrit de Graeff*; die ook Vryheer van *Zuid Polsbroek* is, en Schepen der Stad *Amsterdam*. Die beiden Dorpen hebben eene gemeenzaamlyke *Rechtbank*, welker leden uit de beiden Dorpen verkoren worden: gelyk zy ook een' en denzelven *Baljuw*, *Schout* en *Sekretaris* hebben.

Purmerland, in 't byzonder, betreffende: dit ligt ten noorden van Lansmeer, en aan de zelve Vaart; langs welke de Huizen alle in de lengte geplaatst zyn; reikende noordwaard, byna, tot aan de Stad *Purmerende*. Deszelfs Kerk, zynde een half Kruisgebouw, heeft een hooge Toren; wiens spits geheel van Steen opgemetzeld is. In dezen Toren hangt de grootste en zwaarste Klok, die ergens, in de Noord Hollandsche Dorpen, gevonden word.

Ilpendam is niet zo groot, als *Purmerland*. Het ligt zuidoostwaard, van daar; ter rechter zyde der Trekvaart,

van

van *Buikfloot* naar *Purmerende.* Dit Dorp heeft zyn naam, van het water de Ilp, 't welk de gemelde Trekvaart dwars doorloopt, eindigende, aan de *Purmermeer:* alwaar, voorheen, en eer dezelve noch niet droog gemalen en onbedykt was, een *Dam* gelegt was, met eene Sluis, om deszelfs water te keeren.

Naar dit zelve water, word mede genoemd, de *Buurtschap* Ilp; welke westwaard van daar ligt, aan de rechter zyde der Trekvaart, tusschen *Landsmeer* en *Purmerland.*

By *Ilpendam*, staat het Slot Ilpenstein; gemeenlyk genoemd, het Hof van *Ilpendam:* zynde 't *Heere Huis* dezer Vrye Heerlykheid, door een der voorige Heeren van *Purmerland* en *Ilpendam*, *Volkert Overlander*, in den aanvang der voorige eeuw, gesticht. Het is een fraai vierkant Kasteel, aan elken hoek, met een toren voorzien, en staande te midden van een Vyver. Dit Slot is, door de bedyking van de *Purmermeer*, mede binnen dezelve ingesloten.

Tot Waterland, in den ruimsten zin genomen, behoord mede, de zogenoemde ZEEVANK: waardoor verstaan word, al het Land, dat tusschen de *Zuiderzee*, de *Purmer*, en de *Beemster*, bepaald word; reikende noordwaard, tot aan het eigenlyk *Westvriesland.*

Dit Landschap heeft, ten zekere opzichte, een soortgelyke verbintenisse, met de Stad Edam, als 't eigenlyk *Waterland*, met *Monnekendam:* in zo verre, ten minsten; dat de tydlyke *Hoofd-Officier* van Edam, te gelyk is Baljuw der *Ambachts Heerlykheden* van den *Zeevank:* gelyk ook, van den Zuid Polder, aan de zuidzyde van *Edam.* Doch, hiervan, zyn de *Vrye Heerlykheden*, die binnen deszelfs omtrek liggen, uitgesloten. Die zelve *Baljuw*, is ook Dykgraaf van den *Zeevank*, die beneven vyf *Hoog Dyk Heemraaden*, het opzicht heeft, over de *Dyken*, *Sluizen* enz. van dit *District.* Die beiden Kollegien

gien houden hunne vergaderingen, binnen *Edam*. De *Ambachts Heerlykheden* der *Zeevank* zyn de volgende.

MIDDELIE, of *Midlie*, eigenlyk, *Middel-Te*: dus genoemd, dewyl dit Dorp, omtrent by het *midden* der *Te* of *Ee*, ligt: een Riviertje, 't welk, van het noorden zuidwaard stroomende, in de *Zuiderzee* valt, by *Edam*; welke Stad, desgelyks, haaren naam daarvan ontfangen heeft. En dit Riviertje, heeft men wel te onderscheiden, van een ander, dat de *Binnen-Te* genoemd word, en by *Uitdam*, in de *Zuiderzee* plagt uit te wateren. Dit *Middelie* is een groot Dorp; waar veel *Edamsche Kaas* gemaakt word. Aldaar, is eene Vergaderplaats der *Mennoniten*.

Tot *Midlie*, word ook gerekend AXWYK: een groote *Buurtschap*, zuidwaard daar aanpaalende, en rakende aan de *Purmer*.

WARDER of WAARDER * ligt noordwaard van *Midlie*, aan de *Zuiderzee*.

KWADYK of *Quadyk*, het derde Dorp der *Zeevank*, ligt een half uur gaans, noordoostwaard van *Purmerende*, tusschen de *Beemster* en de *Purmer*: een Dorp, 't welk, wel eer zeer bloejende geweest is; doch daarna, door Brand veel geleden heeft.

VOLENDAM ligt buiten de *Zeevank*, in den zogenaamden *Zuidpolder*, een klein half uur gaans, ten zuidwesten van *Edam*, aan de Zee. Dit Dorp, dat klein is, en meest bewoond word, van *Roomsgezinde* Ingezetenen, behoord geheel, aan de Stad *Edam*; waarvan het als een *Voorstad* word aangemerkt. De weinige daar woonende *Gereformeerden* hebben eene houte *Loots*; in welke, 's Zondags éénmaal dienst gedaan word, door eenen vasten Prediker: welke post gemeenlyk, den *Rector* der Latynsche School te *Edam*, ten deel valt. Doch, eigenlyk, behooren zy, tot de Gemeente der gemelde Stad. De Inwooneren geneeren zich voornaamlyk, van de *Botvangst*.

De

* Dit Dorp niet te verwarren, met WAARDER, in de nabuurschap van *Woerden* gelegen.

De andere *drie Dorpen* van dit Distrïct zyn VRYE HEERLYKHEDEN.

Oosthuizen en Hobreede, (*Hobrée*,) maken samen uit, ééne *Vrye Heerlykheid*; behoorende, aan den Heer Mr. *Joan van Bredehof*, Raad in de Vroedschap der Stad *Hoorn*.

Oosthuizen is een groot en aanzienlyk Dorp, dat verre in de lengte, zich uitstrekt, langs de oostzyde der gemeene Trekvaart, tusschen *Purmerende* en *Hoorn*; die daar te gelyk de Ringsloot van de *Beemster* is. De beiden *Trekvaarten*, die, de eene, van *Purmerende*, en de andere, van *Edam*, naar *Hoorn* gaan, vereenigen zich samen, in het noorder deel van dit Dorp: alwaar men, door eene en dezelve *Schutsluis*, in de gemeene Vaart naar *Hoorn* komt. Dit Dorp heeft, een fraaje groote *Kerk*, een Kruisgebouw: in welker zuiderhoek, eene prachtige *Graftombe* staat, behoorende aan het geslachte van den Vryheer van *Oosthuizen*; die, in dit Dorp, ook een fraai *Kasteel* heeft. Aldaar, is eene Gemeente der *Mennoniten*.

Hobreede, het ander Dorp dezer zelve *Vrye Heerlykheid* ligt, zuidwaard van *Oosthuizen*, aan die zelve Trekvaart, tusschen *Purmerende* en *Hoorn*. De Gereformeerde Ingezetenen van dit Dorp, zyn mede Kerklyk vereenigt, met die van *Oosthuizen*; dus zy hunne Kinderen, aldaar, ten Doop aanbieden, en ook zelve, aldaar, het H. Avondmaal ontfangen: doch, in de Kerk van dit Dorp, word, (even gelyk, te Volendam,) eenmaal 's Zondags dienst gedaan, door eenen vasten *Proponent* of *Prediker*, die ook 't *Pastoriehuis* aldaar bewoond.

Etershem is wel eene afzonderlyke *Vrye Heerlykheid*: doch, behoorende, aan denzelven Vryheer van *Oosthuizen* en *Hobreede*, den gemelden Heer Mr. *Joan van Bredehof*. De Huizen van dit Dorp beginnen reeds van het noorderdeel van *Oosthuizen*, by de gemelde Schutsluis; en reiken noordoostwaard, tot naby de *Zuiderzee*. Dit Dorp word, van de Landlieden daaromstreeks, schier nooit anders, dan de Busch, of (naar de Noord Hollandsche uitsprake) de Busk, geheeten. Met de Gemeente van *Etershem* is gekombineerd, die van Schardam: wat noordlyker, ook aan de *Zuiderzee* gelegen, in den zogenoemden Veenkoop.

Noch zyn, eindelyk, in WATERLAND aan te merken, drie *drooggemaale* groote MEIREN: de PURMER: de WORMER: en de BEEMSTER. Deze waren eertyds groote waterplassen; (hoedanig, men dezelve, in de *oude Kaarten van Noord Holland*, noch werkelyk verbeeld ziet,) die veel Visch uitleverden, tot geen klein voordeel der Inwooneren van *Edam*, *Monnekendam* en *Purmerende*; gelyk ook, der omliggende Dorpen. Daarna, zyn dezelve, ingevolge verleend oktroy der Ed. Gr. Mog. Heeren STAATEN van *Holland* en *Westvriesland*, drooggemaalen, en bedykt: en behelzen, nu, zeer vruchtbaar Weiland. Onmiddelyk na de bedyking, zyn in dezelve, hier en ginds, verscheidene *Huizen* gebouwd; die noch, jaarlyks vermeerderen. Hoewel zy, op verre na, niet zo sterk bevolkt zyn; dan de andere streeken des Noorder-Kwartiers. Uit de gronds gesteldheid; genoegzaam eeniglyk uit *Weiland* bestaande; is aftenemen, dat derzelver Inwooneren, van de *Veefokkery*, gelyk van de *Melk*, *Booter*, en *Kaas*, genoegzaam eeniglyk hun onderhoud hebben. Ook ziet men, in dezelve, verscheidene fraaje *Buitenplaatzen*. Het *Hoog Rechtsgebied* staat, in elk dezer *Meiren*, aan den BALJUW, met zyne toegevoegde SCHEPENEN. Gelyk elk derzelver zynen byzonderen *Dykgraaf* heeft; die, beneven de *Heemraaden* en *Hoofd Ingelanden*, de zaken, die de dyken, wegen, uitwateringen, molens, enz. betreffen, onder hunne bestiering hebben.

De PURMER (zo veel gezegt, als de *Purmermeer*,) ligt tusschen de Steden *Edam*, *Monnekendam* en *Purmerende*. De bedyking dezer Meir is tot stand gebracht, in den jare 1622: wanneer dezelve bevonden werd, 2981 morgen

Lands,

Lands, beneven eenige Roeden, in zich te bevatten. Sedert deszelfs bedyking, is 't getal der Huizen, daar binnen zo sterk aangegroeid, dat, in 1743, reeds 117 geteld werden. Alhoewel, in deze *Meir*, veele *Gereformeerde* Huisgezinnen zyn, hebben ze echter, voor als noch, geen eigen *Kerk* noch *Predikant*: maar zyn verplicht, naar de naastby liggende Steden en Dorpen, ter viering van hunnen Godsdienst, zich te begeven: gelyk ook de nabuurige *Predikanten*, gewoon zyn, elk in een eigen District, de Huisbezoekinge te doen.

De Wormer, of eigenlyk, de *Wormer Meir*, ter onderscheiding van het Dorp *Wormer*, van 't welk dezelve haaren naam ontleend heeft, ligt ten westen der *Purmer*. Derzelver bedyking is volbracht, korten tyd, na die der laatstgenoemde, naamlyk, in 1626. Zy is merklyk kleinder van begrip, dan de *Purmer*: hebbende iets meer, dan 1798 morgen Lands. Het getal der *Huizen* was, in 1742, in 't geheel 80. De *Gereformeerde* Ingezetenen staan, (vermits zy geen' eigen *Kerk* noch *Predikant* hebben,) onder het opzicht der naastby liggende Dorpen. Deze word de Weide-Wormer toegenoemd, ter onderscheiding, van de Enge-Wormer: een kleine droog gemaalen Polder, die westwaard daar aanstoot.

De Beemster, benoorden de Stad *Purmerende* gelegen, is vroeger, dan de twe andere, bedykt. En, deze bedyking werd des te meer noodzakelyker geoordeeld: dewyl men bevonden had, dat haar water, door de afspoeling van den rand, jaarlyks 25 morgen Lands wegnam. Dit werk werd, na veel tegenspoed, voltooid, in 1612. Ter gedachtenisse dezer bedyking, word, in de *Beemster*, jaarlyks een Dankdag gevierd, den 30 *July*. De *Beemster* is veel grooter, in den omtrek, dan de twe voorige Meiren: wordende thans begroot, op 7794, en eenige Roeden. Daarom, zyn, ter drooghouding van dezen Polder, niet min dan 50 *Molens* nodig. 'Er zyn, in dezen Polder, omtrent 500 *Huizen* en ruim 2000 *Inwooneren*. De *Huizen*, die zeer weid van elkander verstrooid liggen, zyn tot *vyf* verdeelingen gebracht. En, alhoewel men, in elk dier deelen, eene plaats, om een Kerk te bouwen, open gelaten heeft; is, toch, tot dus verre, in den geheelen Polder noch maar ééne *Kerk* gebouwd; staande, in dat deel, dat de Middel-Beemster genoemd word: en deze word door

een' byzonderen Predikant bediend. Ook is voor de *Roomschgezinde* Inwooneren, aldaar, een *Kerkhuis.*

De Predikanten van Waterland, en de Zeevank, behooren, onder de Klassis van Edam.

Eindelyk, volgt het derde deel van 't *Noorder Kwartier*, dat, in het byzonder, WEST-VRIESLAND, word genoemd: ter onderscheiding van *Vriesland* zelve; waar mede 't eertyds genoegzaam vereenigt —, immers, niet anders, door een smal water, de *Vlie*-stroom genoemd, daarvan was afgescheiden.

Alhier woonden de Oude Westvriesen; die schier onophoudenlyke oorlogen, tegen de Graven van Holland, hunne naaste gebuuren, gevoerd hebben: maar ook, eindelyk, door dezelve te ondergebracht zyn.

Deze *Landstreek*, welke, in de lengte, omtrent acht — en, in de breedte twe en een half uur gaans, in zich bevat, is eertyds, zo wel aan de *Landszyde*, als, daar ze aan de *Zee* paald, met eenen zwaaren Dyk omringt geweest. Dees is, die vermaarde Frieschedyk; waarvan men veel gewag gemaakt vind, in de vroegere Geschiedschriften van ons Vaderland. Aan den Zeekant, was dees' *Dyk* — en is dezelve noch, volstrekt noodzakelyk: dewyl, dit Binnenland, voor het meerderdeel, zeer laag is; zelfs, vier of vyf voeten lager, dan het peil van een' gemeenen Zeevloed: en daarby nergens gedekt word, door Duinen. Dan, aan de Landzyde, strekte dees' *Ringdyk*, om, ingevalle de zuidlyke deelen van Noord Holland, door den Dykbreuk waren ondergevloeid, den verderen voortgang van 't water te stuiten, ten einde *West-*

vries-

vriesland daarvan verschoond-bleve. En van dezen *Binnendyk*, zyn de overblyfzelen noch duidelyk te zien. De *Zeedyk van Westvriesland*, blyft noch, 't voorwerp van de zorgvuldige waakzaamheid der Heeren *Regenten* dezer Landstreek: des te meer, dewyl de Inwooneren, in voorigen tyd, zeer dikwils, door de doorbraken en daarna gevolgde overstroomingen, groote overlast en schaaden geleden hebben: van welke, die ten tyde der bekende *Allerheiligen Vloed*, den 1 *November* 1570, de laatst en de zwaarste was. Die zelve *Zeedyk* veroorzaakt, den Ingelanden, zeer zwaare kosten, aan onderhoud: welke merklyk vermeerderd zyn, sedert 1731, en eenige volgende jaren; wanneer men, in de plaats der paalen, die door 't Zeegewormte doorknaagt werden, zwaare steenen, aan den voet des Dyk, heeft moeten leggen, om den slach van 't Zeewater te breeken. Waarby komt, dat ook de Dyk zelve, aan den buitenkant, bezet word, met *wier;* een Zeegewas, 't welk in de Zuiderzee word opgevischt; en 't welk, het beste hulpmiddel is, om het afslaan der Dyken voor te komen.

Daarom, is de DYKS REGEERING in WESTVRIESLAND, op een' zeer goeden voet gesteld. Al het Land is, ten dezen opzichte, in *vier* DEELEN onderscheiden: welke genoemd worden: 1, DRECHTERLAND: 2, de *vier* NOORDER KOGGEN; zo veel gezegt, als de *Noorder Ambachten:* 3, het GEESTMER-AMBACHT: en 4, de SCHAGER — en NIEUWDORPER KOGGEN, of *Ambachten.* Elk dezer *Districten* heeft zynen eigen DYKGRAAF en HEEMRADEN: waarby komen, *Waardsman-*

mannen, of WAARDSCHAPPEN, HOOFD INGELANDEN, en meer andere Amptenaaren.

In geheel *Westvriesland*, vind men, behalven de *Gereformeerden* — ook zeer veele *Roomsgezinde Inwooneren*; die zelfs, in sommige plaatzen, 't getal der eerstgenoemde, te boven gaan. Ook zyn, in eenige plaatzen, *Mennoniten* en andere *Gezindheden*.

Ten aanzien van het *Hoog Rechtsgebied*, staat *Westvriesland* niet, (gelyk de Landstreeken, in de beiden andere *Kwartieren* dezer *Provincie*,) onder een' algemeenen *Baljuw*, dien, met zyne toegevoegde – 't zy *Schepenen*, 't zy *Leenmannen*, de oefening van dit Recht is aanbevolen: maar, alle de byzondere plaatzen, ten platten Lande, zyn hier, in *drieërly soorten* van RECHTSGEBIEDEN, onderscheiden: want,

Eenige *Dorpen* zyn met STEDE *Recht* begunstigt: en worden daarom genoemd, PLATTE LANDSTEDEN; die, 't zy op zich zelve alleen, het zy gemeenzaamlyk, met — en neven andere nabygelegene *Dorpen*, eene eigen Hooge *Rechtbank* hebben *.

An-

* Wel heeft men, in *Holland*, gelyk mede in de andere Vereenigde Gewesten, meer voorbeelden, van *Dorpen* en *Vlekken*, die met STEDE-VRYHEID zyn beschonken zyn: dan, zodanige *Vereeniging* van verscheidene Dorpen samen, tot *ééne Stede*, is zeker, buiten *Noord Holland*, niet bekend. Deze *Vryheid* is oorspronglyk, alreeds van zeer vroegen tyd: en door de oude *Graven van Holland*, uit de Huizen van BEYEREN EN BOURGONJE, aan deze plaatzen, toegelegt. Tot de *Regeering* over zodanige *Platte Landsteden*, worden de Leden, uit alle de onderhoorige *plaatzen*, verkoren: doch, van verschillend aantal, uit deze en gene, naar gelang van de

Anderen ſtaan, ten aanzien der *Hooge Vierſchaar*, onder *Stemmende Steden* des Noorder Kwartiers, hoewel alleen, onder dezer twe: naamlyk HOORN, en MEDENBLIK.

En eindelyk, een derde ſoort zyn, VRYE HEERLYKHEDEN.

Belangende, de zogenoemde PLATTE LANDSTEDEN: van deze zyn 'er *vyf*, alleen, in DRECHTERLAND: hoedanig genoemd word, de Landſtreek, tuſſchen de Steden *Hoorn*, *Enkhuizen*, en *Medenblik*, die, als een *Landtong*, ooſtwaard, verre in de *Zuiderzee* zich uitſtrekt: dezelve Landſtreek, in welke de Oude *Drechtervriesen* te huis hoorden. En behalven deze vyf, heeft men noch twe, in een ander Diſtrict, genoemd, de NOORDER KOGGE. Deze *Platte Landſteden* hebben, met haare onderhoorige plaatzen, hunne SCHOUT, BORGEMEESTEREN en VROEDSCHAPPEN, waarby komt, dat elke plaats (gelyk de andere *Dorpen* in *Noord Holland*,) ook hare byzondere *Regenten* heeft; die met den wel luidenden titel van *Vredemakers* worden uitgedrukt: dewyl, derzelver bediening medebrengt, niet zelden, tuſſchen twiſtende partyen, door bemiddeling, een *Vrede* te bewerken. Ook geeft men, aan dezelve, den titel van *Rykdommen*: dewyl gemeenlyk tot die bediening verkoren worden, lieden, die wel meeſt gegoed en bemiddeld zyn.

On-

de meer of mindere grootheid en uitgeſtrektheid der Dorpen. In de *Hoofdplaatze* dezer Steden, (naar welke, de overige onderhoorige —— mede benoemd worden,) ſtaat doorgaans, het gemeen *Raadhuis*. Ter oorzake van deze *Stede Vryheid*, worden de Inwooneren dezer Dorpen alle, POORTERS, benoemd.

Onder de *Platte Landsteden* komt eerst in aanmerking:

GROOTE BROEK. Dit word, dus toegenoemt, ter onderscheiding, niet alleen, van *Lutje Broek*, zo veel gezegt, als *Klein Broek*; één der naastby gelegen Dorpen; maar ook, van BROEK in *Waterland*, BROEK, aan *den Langen Dyk*, SPANBROEK; en HENSBROEK, welke alle hunnen naam ontleend hebben, van de *Broekige* —— dat is, *moerassige* Landstreek, in welke zy gelegen zyn. Naar dit Dorp, als 't eerst in rang, word deze geheele *Platte Landstede*, benoemd. Zy word gezegt, voorheen, van twe *Poorten*, voorzien geweest te zyn. De *Kerk* staat drie vierdedeel uur gaans westwaard van *Enkhuizen*, aan den Ry-weg tusschen *Enkhuizen* en *Hoorn*; langs welken, de Huizen zeer naby elkander, rechts en lings, geplaatst zyn. Dit *Groote Broek* heeft verscheiden maalen, door Brand droevige rampen ondergaan: als, in de jaren 1681, 1694, 1750 en 1764, waarin, ook de naby liggende Dorpen deel gehad hebben.

Naar dit *Broek*, word toegenoemd, de BROEKER-HAVEN: hoewel de Inwooneren beiden van *Broek* en *Bovenkarspel* dezelve gemeenzaamlyk bezitten. Het bestaat, in een *Buurt* van sommige Huizen, aan de *Zuiderzee*; voorzien, van een goede *Kolk*, of *Haven*; waarin de Schepen liggen; en waarvan de Inwooneren dier beiden plaatzen zich bedienen, ter bevordering hunner Zeevaart.

Met *Groote Broek* zyn, als onder ééne Banne, vereenigt: BOVEN-KARSPEL, kortheidshalve, *Broek-Karspel*, genoemd; 't welk oostlyker en nader by *Enkhuizen* ligt: ook, LUTJE- of LUTKE BROEK en HOOG-KARSPEL; beiden westwaard van *Groote Broek*.

In de Banne van *Lutje Broek*, vind men ANDYK of AANDYK: dus genoemd, dewyl 't aan den *Zeedyk* ligt, ten noorden van *Lutje-Broek*. Dit is geen oud Dorp: zynde, daar 't voortyds eene enkele *Buurt* was, de *Kerk* eerst gesticht, in den jare 1667. Om die reden word dit Dorp, by de Noord Hollanders, schier nooit anders, dan het NIEUW KERKJE geheten.

WESTWOUDE, is de twede der *Platte Landsteden in Drechterland*; welker *Kerk* twe uuren gaans ten westen van *Enkhuizen* staat. Die *Kerk* is zeer oud: en word gezegt, eertyds een Heidensche *Tempel* geweest te zyn: en om die reden,

den, dikwils, het HEIDENSCH KERKJE genoemd: hoewel, veel gemeener is, de naam van DUIVEN KERKJE.

Met de Stede *Westwoude*, zyn tot ééne Hooge *Rechtbank* vereenigt, de Dorpen: BINNENWYZENT; dus genoemt, naar 't Stroomtje, de *Wyzent*, aan welks binnenkant, dit Dorp geplaatst is: OOSTER-BLOKKER: en WESTER-BLOKKER; die, Kerklyk, met elkander gekombineerd zyn; hoedanige — Kombinatie mede stand grypt, in de *Roomsgezinde Gemeenten* dezer beiden plaatzen. Deze drie Dorpen liggen alle in eene genoegzaam rechte lyn, zich strekkende, naar den kant van *Hoorn*. By WESTER-BLOKKER, stond wel eer een *Klooster* van zogenoemde *Reguliere Kanoniken*: 't welk, in den tyd der Hervorming, in den jare 1573, door de Borgers van *Hoorn*, afgebroken en vernield is: en wel beurtelings, dan, door deze — dan, door geene; ten einde, de ééne den anderen, dit niet verwyten — veel min deswege verklagen mogte: wordende het stuk Lands, 't welk dit Klooster besloeg, noch heden aangewezen. Op een ander stuk Lands zeer naby dit Klooster, en niet, dan, door een Sloot, daarvan afgescheiden, is, den 14 *July* 1566, de eerste Predikatie, in *Noord Holland*, naar de Hervormde Leere, openlyk gedaan, door den beroemden *Jan Arentz.*; een' gewezen Mandemaker, van *Alkmaar* oorspronglyk; voor eene schaare van omtrent 4000 Toehoorderen; die uit de Stad *Hoorn*, en de omliggende Dorpen, waren toegevloeid: en wel, in een tyd, wanneer de Hoofdschout en Borgemeesteren der gemelde Stad, beneven andere Heeren, by deze Monneken te gast genodigd, zich vrolyk maakten; van welk gezelschap, ook sommigen deze Predikatie die 's tyds bygewoond hebben; die ook betuigden, dezelve met stichting gehoord te hebben.

Alle deze acht gemelde Dorpen, naamlyk, BOVEN-KARSPEL, GROOTE-BROEK, LUTJE-BROEK, HOOG-KARSPEL, WESTWOUDE, BINNENWYZENT, OOSTER-BLOKKER en WESTER BLOKKER; die, in dezelve order, als hier genoemd zyn, tusschen *Enkhuizen* en *Hoorn*, na elkander volgen, liggen in den zogenoemden STREEK, of eigenlyk, den MIDDELSTREEK: want, geheel *Drechterland*, word wel in *drieërlei*, de *Middel* — de *Noorder* — en *Zuiderstreek*, onderscheiden; van welke de *Middelstreek*, (vermits die de meeste en aanzienlykste Dorpen in zich vervat,) doorgaans, als by uitnemenheid, maar enkel de STREEK genoemd word. Deze Dorpen liggen, in eene byna rechte lyn, aan een' Ry-weg,

met Steeneklinkertjes bevloerd; die van een iegelyk, met allerlei flach van Ry-tuigen, in den Winter en Zomer, kan en mag worden gebruikt; zonder, dat eenig weggeld, tot deszelfs onderhoud, behoefd betaald te worden. De *Huizen* dezer Dorpen, die van Hout opgetimmerd en fraai beschilderd zyn, ftaan, langs dezen Steenweg, en, (immers de meeften) genoegzaam rakende, aan elkander: dus alle die Dorpen van den geheelen *Streek*, ter lengte van drie uuren gaans, niet anders, dan *één Dorp*, fchynen uit te maken: en men geene fcheiding, tusfchen dezelve, kan bemerken, dan wanneer men weder, eene *andere Kerk*, aantreft.

Hem, is de derde *Platte Landftad*, *in Drechterland;* liggende, in den Zuiderstreek; die ook, om haar min uitgeftrekt begrip, de Kortestreek, genoemd word.

En tot deze *Stede*, behoord mede, als een gemeenzaamlyk Rechtsgebied, Venhuizen *; het welk merklyk grooter is, als *Hem;* en verfcheidene Buurtfchappen onder zich heeft; waarvan éêne ooftwaard, langs den Zeedyk, ligt. In *Venhuizen*, is eene Gemeente der zogenoemde *Friefche Mennoniten.* Doch, de *Roomsgezinde Statie*, hebben *Hem* en *Venhuizen* met elkander gemeen. De *Regenten* dier beiden plaatzen hebben, in 1741, de *Ambachts Heerlykheid* aan zich gekocht.

Wydenes, by de Noord Hollanders, gemeenlyk kortheidshalve, Vennes, uitgedrukt, ligt zuidweftwaard, van *Hem;* met Oosterleek, doorgaans, by verkorting, flegts blootelyk Leek genoemt, en aan de *Zuiderzee* gelegen, famen uitmakende, de vier *Platte Landfteden.* By *Wydenes*, ziet men noch eenige overblyfzelen van het Slot *Wydenes;* het Stamhuis der gewezen Adelyke Heeren dezes naams: het welk, door de *Weftvriezen*, verwoeft is. In 1741, hebben de Regenten dezer plaatzen de *Ambachts Heerlykheid*, uit de Graaflykheids Domeinen, desgelyks aangekocht.

Schellinkhout, een groot half uur gaans ooftwaard van *Hoorn*, naby de *Zuiderzee*, is de eenige der *Platte Landfteden*, in dit geweft, welke op zich zelve alleen beftaat; zon-

* Dit Venhuizen heeft men wel te onderfcheiden, van Veenhuizen: ook een der Dorpen van *Weftvriesland*, in het *Geeftmer Ambacht:* waarvan, hierna.

zonder, met andere Dorpen vereenigt te zyn. Dit Dorp is in zyne lengte, van 't zuiden noordwaard, uitgestrekt. In het noordlyk deel, staat een oud *Gebouw*, 't welk dikke muuren, en een grooten gewelfden Kelder, heeft: wordende, de STEENEKAMER, genoemd. Hoewel men, den oorsprong van dit Gebouw niet recht weet; schynt het, toch, een soort van *sterkte* geweest te zyn, door de oude *Drechter Westvriezen*, tegen de *Kennemers* en *Waterlanders*, aangelegt. De *Ambachts Heerlykheid* dezer Stede is, in 1741, door de Regenten, aangekocht.

De twe overige *Platte Landsteden van Westvriesland*, in het District, de VIER NOORDER-KOGGEN, zyn: ABBEKERK: en ZYBE-KARSPEL; met haar onderhoorige plaatzen.

ABBEKERK, de *Hoofdplaats*, ligt anderhalf uur gaans, ten zuidwesten van *Medenblik*: en is een middelmatige plaats.

Tot deze Stede, behoren: 't westeinde van TWISK; omtrent ter halverwege, tusschen *Abbekerk* en *Medenblik*: WIDWOUDE, byna te midden van *Westvriesland* gelegen: en LAMBERTSCHAGEN; noordwaard, van *Abbekerk*, en nader by de Zee. Dit laatste behoord, echter, tot de Steden *Abbekerk*, eeniglyk, voor een gedeelte: naamlyk, al wat ten oosten ligt der uitwatering, die aldaar, door de *Lambertschager Sluis*, zich in de Zee ontlast: want, al wat ten westen dezer uitwatering word gevonden; op welken grond, de *Kerk* staat; is, aan de Vrye Heerlykheid *Hoogtwoude*, onderhoorig. In het Kerklyke, is *Lambertschagen*, eene Kombinatie van *Abbekerk*. In LAMBERTSCHAGEN zyn de meeste Inwooneren den *Roomschen* Godsdienst toegedaan. Desgelyks, woonen, onder deze Gerechtsban, eenige *Mennoniten*: inzonderheid, te ABBEKERK, en te TWISK; welker Gemeenten, als saam vereenigt, door een en denzelven Leeraar, word bediend.

Met de andere Stede, ZYBEKARSPEL; een groot half uur gaans ten zuiden van *Abbekerk* gelegen; is alleen verknocht: BENNINGBROEK; het welk men, wegens gelykheid van naam, niet vermengen moet, met BENNEBROEK, in *Kennemerland*, naby *Heemstede*. Van deze beiden plaatzen, hebben desgelyks de *Regenten de Ambachts Heerlykheid*, van 's Lands Staaten, gekocht, in den jare 1741.

Noch twe zodanige *Platte Landsteden* liggen, meer in 't westen, tusschen den *Huigenwaard*, en de *Zuiderzee*, in het District van *Westvriesland*, dat de NIEUWDORPER-KOGGE genoemd word.

NIEUW-

Nieuwdorp is de voornaamste dezer Steden; waarvan de *Kogge* haaren naam ontleend. Zy word, kortheidshalve, Niedorp en Nierop, geheeten. Tot dezelve, behooren, twe plaatzen; die een gemeen Poortrecht ontfangen hebben: naamlyk, Oude Nieuwdorp: en Nieuwe Nieuwdorp; die noch geen half uur gaans van elkander liggen. Nieuwe-Nieuwdorp is ongelyk grooter, dan Oude-Nieuwdorp. Dan, onder het laatste, behoord mede, de *Buurtschap*, Zydewind, ook Zydenskerk, geheten: welks Gereformeerde Ingezetenen, (welke, daar zeer weinige zyn, in onderscheiding, van de *Roomsgezinden*,) vereenigt zyn, met de, Gemeenten van *Oude-Nieuwdorp*. In den jare 1741, is de *Ambachts Heerlykheid* dezer Dorpen, door de *Regenten*, aangekocht.

Winkel, naby den *Zeedyk* gelegen, is de andere *Platte Landstede*, in dit District. Tot dezelve, behoord mede, de Buurtschap Lutke-Winkel: dat is, *Klein-Winkel*; noordwestwaard van daar. Dit Dorp *Winkel* is, in de oude Hollandsche Rym Chronyken, vermaard, door de neêrlage van Arnoud, den derden, Graaf van *Holland*, in een' slag tegen de *Westvriezen*. Naar de gewoonte dier eeuwe, tyd en plaats tot den stryd bestemd zynde; was de Graaf, willende sterven of verwinnen, met weinigen van zyn Volk verzeld, tot te midden der slagorde der Vyanden ingedrongen; daar hy met een doodlyk pyl gewond werd. Dit word, by sommige Schryveren, op het jaar 993, en by anderen, op 994, en andere weder later gesteld. De plaats, waar de Veldslag voorviel, word by de Chronyk Schryveren, eigenlyk, Winkelmade geheeten; het welk betekend, het *Veld* of *vlakte* by *Winkel*. De *Ambachts Heerlykheid* is, in 1741, door de *Regenten* dezer Stede, aangekocht.

De Dorpen betreffende; welke aan het Hoog *Rechtsgebied* der twe *Stemmende Steden* Hoorn en Medenblik, onderhoorig zyn; en welker *Inwooneren* (vermits zy dezelve *Vryheden*, gelyk de *Inwooneren* dier Steden zelve, genieten,) Poorters dezer Steden, benoemd worden: van deze heeft de eerstgemelde *twaalf* — en de laatste *drie Dorpen*: in welke, de *Regenten* der gemelde Steden

de

de bestelling over de Regeering hebben. Die onder het *Rechtsgebied* van HOORN staan, zyn de volgende:

In het *Distrikt*, de VIER NOORDER KOGGEN genoemd, ziet men: WATWEIDE: (*Watwei:*) WOGGENUM; welke twe in 't Kerklyke, met elkander gekombineerd zyn: NIBBIRE-WOUDE: (*Nibbirewoud*, doch, eigenlyk, *Nieuwe Buxwoude:*) de Kombinatie van het naby gelegen Dorp *Benningbroek:* en het westlyk gedeelte van HAUWERD of HOUWAARD; 't welk, eertyds, den naam van *Oude-Buxwoude*, droeg. Het eerstgenoemde is het westlykste dezer vier Dorpen: en de drie laatste liggen, byna in eene rechte lyn, niet verre van het Stroomtje, de *Kromme-Leek*, genoemd. Te *Woggenum*, en te *Nibbexwoude* (in welk laatst Dorp, het getal der *Gereformeerden* zeer klein is) hebben de *Roomsgezinden*, een Kerkhuis; welk elk door eenen byzonderen Priester bediend word.

ZWAAG, in DRECHTERLAND, niet meer dan een half uur gaans van *Hoorn* gelegen; aan welke Stad dit Dorp mede onderhoorig is. Aldaar, is ook eene *Statie der Roomsgezinden*.

Desgelyks staan, onder het Rechtsgebied van *Hoorn*, de zeven *Dorpen* van den VEENHOOP: een District, meer zuidwaard, en nader by de *Beemster*, en de *Purmermeer*, gelegen; 't welk, van deszelfs *Veenachtigen* grond, zyn' naam ontfangen heeft: naamlyk:

BERKHOUD: een groot Dorp, dat zich verre in de lengte uitstrekt, westwaard van *Hoorn*.

SCHARWOUD: een klein Dorp, een groot half uur gaans, in 't zuidwesten van *Hoorn*, aan de *Zuiderzee*; staande de *Kerk*, en 't *Pastoriehuis*, tegen den Zeedyk. Dit Dorp is, in *Noord Holland*, meer met den naam van ZWART KERKJE, dan — van *Scharwoud*, bekend.

SCHARDAM; het welk vooral niet, met *Sardam* of *Saardam*, mag verwarred worden, ligt een half uur gaans, zuidwaard, van *Scharwoud*, en aan de zelve Zee. Voor een gedeelte, behoord dit Dorp, onder de Vrye Heerlykheid ETERSHEM; met welker Gereformeerde Gemeente, die van *Schardam* vereenigt is. Men meend, dat de Waterlandsche — en Westvriesche Meiren, by dit Dorp, haare *uitwatering*, voorheen gehad zouden hebben, door een *Ka-*

naal, dat de *Schar* genoemd was; doch, daarna, toegedamt. Dit dus zynde, zou men, den oorſprong der naamen beiden van *Scharwoud* en *Schardam*, gevonden hebben.

Beets: een groot Dorp, weſtwaard, van *Schardam*, en gedeeltelyk, langs de Ringſloot van de *Beemſter*, uitgeſtrekt.

Oudendyk; noordwaard van *Beets*, is mede geen onaanzienlyk Dorp. De *Kerk* ſtaat wel, verre weſtwaard, naby de *Beemſter*; dan de meeſte Huizen zyn ooſtwaard uitgebreid, tot aan de *Hoornſche Trekvaart*. Aldaar, is in de Trekvaart een *Dam* gelegt: dus, de Reizigers, van de éénе in de andere Trekſchuit, moeten overgaan. Ook, is by dien Dam een *Herberg*; die tot een pleiſterplaats verſtrekt.

Grosthuizen, noordlyk, is ter zelver wyze gelegen, als de *Oudendyk*: dewyl, het weſtwaard reikt, tot naby de *Beemſter*: en ooſtwaard tot de *Hoornſche Trekvaart*; die daar de ſcheiding maakt, tuſſchen de Bannen van *Groſthuizen* en *Scharwoud*.

Avenhorn, ſtoot, aan het weſtlyk gedeelte van *Groſthuizen*.

Tot den *Zeevang*, word mede gerekend, een gedeelte van Myzen: eene *Buurtſchap*; eigenlyk, *Ooſt Myzen*; ter onderſcheiding van *Weſt-Myzen*: waarvan, in 't Baljuwſchap van *Kennemerland*, is gewag gemaakt.

Onder het *Rechtsgebied van Medenblik* ſtaan de volgende *drie* Dorpen.

Wervershoof; zuidwaard van *Medenblik*, in Drechterland.

De twe andere liggen, in de vier Noorder Koggen: naamlyk, Opperdoes: en Oostwoud: beneven de ooſtlyke deelen van Twisk, welks weſteinde behoord tot de Stede *Abbekerk*: en van Hauwerd; welks weſteinde onderhoorig is, aan de Rechtbank van *Hoorn*. In Opperdoes, word het Gerecht der *vier Noorder Koggen*, betreffende de Dyksregeering, gehouden. Te Oostwoud, zyn, in 1710, door Brandſtichting, 13 Huizen in aſſche gelegt.

Hier-

Hierna, volgen verscheidene HOOGE — en VRYE HEERLYKHEDEN, in *Westvriesland.*

In de VIER NOORDER KOGGEN, zyn de volgende:

OBDAM en HENSBROEK liggen, tusschen den *Heer Huigenwaard* en de *Wogmer*, naby elkander. Zy zyn wel, elk op zich zelve eene afzonderlyke *Vrye Heerlykheid:* dan, wy voegen ze saamen: dewyl ze beiden, door een' en den zelven Heer bezeten worden; welke is, Jonkheer *Jakob Jan*, Graaf van *Wassenaar*, Baander Heer van — en tot *Wassenaar* en *Zuidwyk* enz., beschreven in de Ridderschap van *Holland* en *Westvriesland.* Daarom, hebben die beiden Heerlykheden, éénen *Baljuw*, *Schout* en *Sekretaris;* met elkander gemeen; hoewel zy, anders, beiden eene byzondere *Rechtbank* hebben, en een byzonder *Raadhuis.* Te *Obdam*, is eene *Statie* van *Roomsgezinden.*

Onder *Obdam*, behoord ook, gedeeltelyk, de Buurt SPIERDYK: waarvan de gewezen *Kerk* weggeraakt is. Doch, in de Banne van *Spierdyk*, is in 1766, eene Nieuwe *Roomsche Kerk* gesticht, die, den 1 *Oktober* deszelven jaars, onder een groote toevloed van Lieden dezer Religie, uit alle omliggende plaatzen, plechtiglyk werd ingeweid.

SPANBROEK en OPMEER zyn wel, Kerklyk, saam vereenigt; waarvan, de eerste, de *Hoofdplaats* — en de andere, de *Kombinatie* is: dan, zy hebben, elk haaren byzonderen *Vryheer.*

De *Heerlykheid* SPANBROEK heeft langen tyd behoord, aan de Familie van *Gheel:* dan, behoord nu, aan den Heer *Kaspar de Jongh.* Dees' Heer bezit aldaar, een fraai Heere Huis. Onder *Spanbroek*, zyn twe *Roomsgezinde Statien.* Eertyds, stond ook, onder deze Banne, zuidwaard van het Dorp, naby *Spierdyk*, eene KAPELLE; die, daarna, geslecht is: wordende deze *Buurt*, daarom noch heden, KAPELLE onder SPANBROEK, geheten.

De *Heerlykheid* OPMEER, wat noordlyker, dan *Spanbroek*, en, door het water, de *Veekenvaart*, daarvan afgezonderd, word bezeten, by den Heer Mr. *Aris van der Mieden.*

HOOGWOUDE en EERTSWOUDE of *Aartswoud*, zyn altyd, als ééne *Vrye Heerlykheid*, aan elkander verknocht geweest,

naal, dat de *Schar* genoemd w
damt. Dit dus zynde, zou men
men beiden van *Scharwoud* en
ben.

Beets: een groot Dorp, wes
gedeeltelyk, langs de Ringsloo
strekt.

Oudendyk; noordwaard va
zienlyk Dorp. De *Kerk* sta
de *Beemster*; dan de meeste
breid, tot aan de *Hoornsche*
Trekvaart een *Dam* gelegt
éëne in de andere Trekfch
by dien Dam een *Herber*
strekt.

Grosthuizen, noord
de *Oudendyk*: dewyl,
Beemster: en oostwa
daar de scheiding m
zen en *Scharwoud*.

Avenhorn, slo
zen.

Tot den *Zee*
van Myzen: e
onderscheidin
van *Kenneme*

Onder
volgend

Wer
land.
De
naaml
ke de
de A
hoori
word
Dyks
door

klein Dorp, nauwlyks van 40 Hui-
..en rand van den *Huigenwaard*. Het
..*erlykheid*, behoorende, aan een' tak
..*rode*: gelyk ook zekere Heer *Reinoud*
het Choor der Kerk, aldaar begraven
..nisse, in wit marmer uitgehouwen, le-
..en zwart marmer bedde liggende, boven
is. Thans behoord deze Vrye Heerlyk-
..er *Jakob van Catz*, Heer van *Catz*, *Coul-*
..*sdom*, Raad in de Vroedschap en Borge-
Alkmaar. De Gemeente van dit Dorp is,
..*nd* vereenigt, met de Gemeente van *Oude-*

.., ten westen van den *Huigenwaard*, naby
Noord Scharwoud; waar mede verknocht is
..EDYK: en HARING KARSPEL, ook genoemd,
.., en *Heeren Karspel*, verder noordwaard;
..enlyke Dorpen en *Vrye Heerlykheden*; beiden
..aan Vrouwe *Maria van Foreest*, Douariere
..en Heer Mr. *Francois Konstantyn Druivenstein*.
..eerlykheid, is vereenigt, (ook in 't *Kerkly-*
..TORNE: eertyds eene *Buurtschap*; dan sedert
aldaar een Kerk gesticht is; een *Kerkdorp* ge-

..HUIZEN ligt zuidwestwaard, van *Haring-Karspel*:
.. taamlyk groot Dorp, en *Vrye Heerlykheid*;
..de, aan Jonkheer *Jakob Adriaan*, Baron *Du*

..deze Vrye Heerlykheid is gehecht, de Buurtschap
..NDAM, aan de Hondsbosscher Vaart gelegen.
..GEN en BARSINGERHORN zyn *Vrye Heerlykheden*, en
Landsteden, te gelyk: dus, men dezelve tot geen'
dier

: OUDDORP: PANKRAS: ZUIDSCHARWOUD: NOORDSCHAR-
..UD: en KOEDYK; welke wy, reeds, in de beschryving
.. het Baljuwschap van *Nieuwburg*, ontmoet hebben. De
..eerlykheden, die hier zullen volgen, liggen, in dat ge-
..eelte van 't *Geestmer Ambacht*, het welk tot het eigenlyk
Vestvriesland behoord.

* Dit Dorp mag niet vermengt worden, met VENHUIZEN, in *Drechterland* gelegen.

Everhard, natuurlyke Zoon van Hertog *Willem van Beyeren*, Graaf van *Holland*, was de eerste Heer van *Hoogwoud* en *Aartswoud*; die, in het eerstgemelde Dorp, een *Slot* deed stichten, omtrent den jare 1450. De jegenwoordige *Vryvrouwe van Hoogwoud* en *Eertswoud* is, *Anna Arnoldina*, Baronesse van den *Boetzelaar*, Douariere van *Wassenaar van Starrenburg*, Ambachtsvrouwe van *Maassluis* en *Maasland*.

Dit Hoogwoud, dat ook *Hoogtwoud* geschreven word, is een groot en aanzienlyk Dorp; hebbende, een nieuw fraai *Raadhuis*, gesticht in 1743. In de oude Nederlandsche Historien, is dit Dorp, door twe gevallen, merkwaardig: eerst, door den Koning der *Friezen*, Radbood; die, (zo sommigen willen *,) in de *Kerk* van dit Dorp, in den jare 719, zou hebben willen onderstaan, door den Doop, der Christen Gemeente te worden ingelyft: ware hy niet, door een onvoorzichtig gezegde des Bisschops *Wolfran*, daarvan te rug gehouden. Immers, word het *Doopvond*, waarin Hy zynen eenen voet reeds zou gehad hebben, in deze Kerk noch vertoond; hoewel door ouderdom geschonden. Het ander geval betreft, Willem II, Roomsch Koning, en Graaf van *Holland*; die, in den winter des jaars 1255, (anderen zeggen, 1256) over het Ys, tegen de *Westvriezen*, die weerspannig geworden waren, met zyn Krygsvolk aantrekkende, en een weinig voor uit reidende, in de nabuurschap van dit Dorp, door eenige Friesche Boeren, in een hinderlage gedood, of, (zo anderen willen,) door het Ys gevallen en gesmoord is. By dit Dorp, hebben de *Roomsgezinden* een *Kerkhuis*.

Het ander *Dorp*, Eertswoud, ligt nader aan Zee: en aldaar is een *Sluis*, door welke, het binnenwater in dezelve zich ontlast.

In het *Distrikt van Westvriesland*, het Geestmer Ambacht genoemd; het welk van een' weiden omtrek † is; liggen mede sommige *Vrye Heerlykheden*: als,

Veen-

* Dat eenigen dit geval stellen, te *Medenblik* gebeurd te zyn, is hiervoor, in de *beschryving* dezer Stad, aangemerkt.

† Het Geestmer Ambacht, in den ruimsten zin genomen, strekt zich uit, zelfs buiten de paalen van *Westvriesland*, tot in *Kennemerland*: en vervat ook in zich, de Dorpen,

VENHUIZEN: * een klein Dorp, nauwlyks van 40 Huizen, langs den oostlyken rand van den *Huigenwaard*. Het was eertyds eene *Heerlykheid*, behoorende, aan een' tak van het Huis *Brederode*: gelyk ook zekere Heer *Reinoud van Brederode*, in het Choor der Kerk, aldaar begraven ligt: wiens beeldtenisse, in wit marmer uitgehouwen, levens grootte, op een zwart marmer bedde liggende, boven het Graf geplaatst is. Thans behoord deze Vrye Heerlykheid, aan Jonkheer *Jakob van Catz*, Heer van *Catz*, *Coulster*, *Heilo en Oesdom*, Raad in de Vroedschap en Borgemeester der Stad *Alkmaar*. De Gemeente van dit Dorp is, beneven *Zydewind* vereenigt, met de Gemeente van *Oude-Nieuwdorp*.

OUD KARSPEL, ten westen van den *Huigenwaard*, naby *Zuid* — en *Noord Scharwoud*; waar mede verknocht is, de Buurt; INKOEDYK: en HARING KARSPEL, ook genoemd, *Haaren-Karspel*, en *Heeren Karspel*, verder noordwaard; zyn twe aanzienlyke Dorpen en *Vrye Heerlykheden*; beiden behoorende, aan Vrouwe *Maria van Foreest*, Douariere van wylen, den Heer Mr. *Francois Konstantyn Druivenstein*. Met deze Heerlykheid, is vereenigt, (ook in 't *Kerklyke*,) DIRKSSTORNE: eertyds eene *Buurtschap*; dan sedert 1659; toen aldaar een Kerk gesticht is; een *Kerkdorp* geworden.

WARMENHUIZEN ligt zuidwestwaard, van *Haring-Karspel*: en is een taamlyk groot Dorp, en *Vrye Heerlykheid*; behoorende, aan Jonkheer *Jakob Adriaan*, Baron *Du Tour*.

Aan deze Vrye Heerlykheid is gehecht, de Buurtschap KRABBENDAM, aan de Hondsbosscher Vaart gelegen.

SCHAGEN en BARSINGERHORN zyn *Vrye Heerlykheden*, en *Platte Landsteden*, te gelyk: dus, men dezelve tot geen' dier

pen: OUDDORP: PANKRAS: ZUIDSCHARWOUD: NOORDSCHARWOUD: en KOEDYK; welke wy, reeds, in de beschryving van het Baljuwschap van *Nieuwburg*, ontmoet hebben. De Heerlykheden, die hier zullen volgen, liggen, in dat gedeelte van 't *Geestmer Ambacht*, het welk tot het eigenlyk *Westvriesland* behoord.

* Dit Dorp mag niet vermengt worden, met VENHUIZEN, in *Drechterland* gelegen.

dier beider soorten, byzonderlyk, zou konnen brengen. *Zy* behooren beiden, met haare *onderhoorige plaatzen*, aan een en den zelven *Vryheer*. En naar de eerstgemelde — word dit geheel District, de SCHAGER-KOGGE genoemd.

SCHAGEN, by de Noord Hollanderen, SCAGEN, uitgedrukt, is eene zeer aanzienlyke *Vrye Heerlykheid*; beneven den *Polder* BURGHORN; die westwaard reikt tot aan de *Zype*. De Landstreek, welke deze Steden, met haare onderhoorige Buurten, beslaat, werd voorheen gerekend, de vruchtbaarste te zyn van geheel *Noord Holland*. De plaats is groot en wel bebouwd: en heeft Steenen Straaten, waarvan 'er drie, uit de omliggende *Buurten*, aanlopen op het Marktveld; dat in het midden ligt. In vroegere tyden, was SCHAGEN in meer bloeistand dan jegenwoordig: zynde, ter oorzake van het verval in veelerlei soort van neeringen, het getal der Huizen en Inwooneren merklyk afgenomen. Men vind 'er noch, eenige *Messenmakers*, *Zilversmeden* en *Loojers*. De Oude Heeren van *Schagen* voerden, naar deze plaats, hunnen titel: en byzonder, naar het SLOT; dat, ten zuiden van het gemeld Marktvlek, daar noch te zien is. Het is gesticht, in 1394, door *Willem*, eersten Heer van *Schagen*. Dees' was de natuurlyke Zoon van Hertog *Aalbrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*; gewonnen, by zekere *Maria van Bronkhorst*; en daarna, door Hertog *Philips van Bourgonje*, gewettigt. Deszelfs nageslacht heeft deze Heerlykheid bezeten, tot den jare 1658; zynde toen, met Heer *Willem van Schagen*, dit geslachte, ten aanzien van het manlyk oir, uitgestorven. De jegenwoordige Bezitter dezer Vrye Heerlykheid is, *Louis Adriaan Emil*, Graaf van *Oultremont* en *Warfusé* * de Broeder des laatst, (in

* De eerste van dit geslachte, die deze *Vrye Heerlykheid* bekwam, was, *Floris Karel van Beyeren*, Graaf van *Warfusé*; (een SLOT, drie uuren gaans zuidwestwaard van *Luik* gelegen;) die dezelve gekocht had, in 1676. Deszelfs Zoon *Dirk Floris* Graaf van *Warfusé*, eene Dochter, *Maria Isabella*, nalatende; die in huwelyk trad, met *Francis Paul Emil*, Graaf van *Oultremont*; (een ander *Slot*, meer westwaard, omtrent vyf uuren gaans van *Luik*, en nader by *Huy*, gelegen) is, daardoor, deze *Heerlykheid*, beneven andere goederen, uit het geslachte van *Warfusé*, in dat van

(in 1771) overleedenen Prins Bisschop van *Luik*. In de Kerk dezer Stede, welke een zeer ruim fraai gebouw is, ziet men, de *Begraafplaatzen* der oude Heeren van *Schagen*; uit welke, de Graven van *Warfusé*, ten aanzien der Vrouwlyke lyn, afstammen. Hier, is ook een *Roomsch Kerkhuis*. SCHAGEN is, onder andere ook vermaard, door haare *Paarden* — en *Beesten Markt*.

BARZINGERHORN, oostwaard van *Schagen*, heeft ook *Stederecht*: en is, desgelyks, eene *Vrye Heerlykheid*, behoorende, beneven *Schagen*, aan denzelven Heer *Louis Adriaan Emil*, Graaf van *Oultremont* en *Warfuse*. Niet te min, heeft BARZINGERHORN, haare eigen Krimineele Vierschaar, afzonderlyk, van die van *Schagen*: en, onder dezelve behooren mede, de naby gelegen Dorpen, KOLHORN en HARINGHUIZEN. In deze Steden, woonen veele *Mennoniten*; die aldaar twe Vergaderingen hebben.

Hierna, volgen VALKOOG, en S. MEERTEN en EENIGENBURG: drie Dorpen, welke saamen een zo wel Krimineel — als Civiel Rechtsgebied uitmaken; meest bekend, met den éénen naam van VALKOOG; zo veel gezegt, als *Valken-Kogge*. Zy liggen alle drie naby elkander ten zuidwesten van *Schagen*; paalende, met haar Rechtsgebied, tegen de *Zype*. De *Ambachts Heerlykheid* is, in 1741, door 's Lands Staaten, aan de Dorps *Regenten*, verkocht.

In WESTVRIESLAND, worden ook sommige UITGEMALEN EN BEDYKTE POLDERS aangetroffen: onder welke, de HEER HUIGENWAARD, de ZYPE, en de WIERINGERWAARD, de voornaamste zyn.

De HEER HUIGENWAARD, kortheidshalve, de HUIGENWAARD, en ook wel, blootelyk, de WAARD genoemd, ligt ten noorden der *Schermer Meir*; met welke zy eertyds gemeenschap had: gelyk die beiden nu saamen een *Ringsloot* met elkander gemeen hebben. Hoewel, men in 't onzeker is,

van *Oultremont*, overgegaan; welks Heeren nu den dubbelden titel van *Oultremont* en *Warfusé* voeren.

is, van welken *Heer Huig*, deze *Waard* zyn' naam ontleend hebbe; is, toch, het algemeen vermoeden, op een' *Huig* of *Hugo van Assendelft*; van welken naam, 'er drie in dit Oud Adelyk geslachte worden aangetroffen; die denzelven, (toen noch een *Meir* met eenige Eilandjes zynde) zou bezeten hebben. De droogmaaling en bedyking is geschied, na den jare 1625; toen het Octroy daartoe door 's Lands Staaten verleend is. By deze verdeeling, werd het droog gemaakt Land, in het geheel, bevonden omtrent 2285 morgen gronds te beslaan; bestaande, uit schoone Weilanden. Het getal der *Huizen*, binnen dezen Waard, is, door den tyd, tot over de 100 — aangegroeid; die meest staan, langs den zogenoemden *middel weg*. Dewyl, echter, dus lang, geen *Kerk* aldaar gesticht is; zyn de Ingezetenen, (even gelyk die van de *Wormer* — en *Purmer Meir*,) verplicht, ter viering van hunnen Godsdienst, naar de naastby gelegen Dorpen, zich te begeven. De *Ingezeten* staan, onder een eigen — zo Krimineel — als Civiel Rechtsgebied: wordende bestierd, door een' Baljuw en zeven Schepenen, beneven een Sekretaris. De *Baljuw* is gemeenlyk, te gelyk, Dykgraaf: en heeft, in die hoedanigheid, beneven vier Heemraden, het opzicht, over Polder zaken. Die beiden Kollegien, gelyk ook dat der veertien *Hoofd Ingelanden*, hebben hunne Vergaderingen, in een der vertrekken van het *Stadhuis* te *Alkmaar*.

De Zype, welke den noordwestlyken hoek dezer Provincie beslaat, word, in de oudste Kaarten van *Noord Holland*, reeds, als eene *Bedyking* verbeeld; in welke, de andere daarna droog gemaalen Waterplassen, noch als Binnenlandsche *Meiren* zich voordoen: ten bewys, dat deze — vroeger, dan eenige andere Meiren, zy bedykt geworden. De eerste bedyking dezer landstreek, eertyds, bestaande uit een drassig omland, 't welk, by elke vloedtyd, aan de overstrooming bloot lag, word toegeschreven, aan den *eersten Heer van Schagen, Willem* genoemd; die een Bastaart Zoon des Hertogs *Aalbrecht van Beyeren* Graaf van *Holland*, was: en werd dezelve toen, het Nieuwland geheten. Dit werk word gemeenlyk bepaald, tot den jare 1388. Vermits, naamlyk, de *Duinen*, die, de *Hollandsche* kust voorheen gedekt hadden, langs deze gansche streek, deels, door verstuiving, en anderdeels, door het afslaan der Zee baaren, ten eenemaal waren weggeraakt; zo oordeelde men, ten rechte, dezen lagen grond, voor geheel *Holland*, zeer ge-

vaar-

naarlyk; byaldien, door het aanleggen van bekwaame *Dyken*, niet daarin voorzien werd. Daarom, heeft dan, de aanleg van een' *Zeedyk*, gelegenheid gegeven, tot het drooggmaalen van dien ganschen *Polder*. Dat goed werk was, van tyd tot tyd, langs hoe meer bevorderd; toen, in den jare 1509, eene doorbraak alles weder vernielde, wat door veel kosten en moeiten, daar aan gearbeid was. Nadat de ZYPE, omtrent den jare 1561 was herdykt geworden, is zy andermaal overstroomd, in den zogenoemden Allerheiligen Vloed, des jaars 1570; wanneer, door dit ongeluk veele menschen en beesten waren omgekomen. Na meer dergelyke onheilen beproeft te hebben, is de *Zype*, eindelyk, in 1597, weder herdykt: en sedert dien tyd, van verdere overstroomingen bevryd gebleven. Zy beslaat een grond van 9060 morgen: gedeeltelyk *Bouw* — maar meest *Weiland*; en wel, beiden, van het beste soort, dat men elders vinden zal. Dewyl, daarbeneven, veelen dezer Landen taamlyk hoog liggen; zo heeft men, in de *Zype*, een minder getal van *Molens* nodig, dan in de andere bedykte waarden van *Noord Holland*: want, daar, om de *Beemster*, (die merklyk kleinder, dan deze waard, is,) van 't overtollig water te ontdoen, 50 molens vereischt worden; kan men, in de *Zype*, met 34 molens, volstaan: het welk den prys der landeryen, wegens de vermindering der ongelden, zeer doed ryzen. Het getal der *Huizen* was, naar de laatste opneming des jaars, 1749, tot 526, aangegroeid; die, ter gemakkelyker beheering der landeryen, door den geheelen waard, verre van elkander verstrooid liggen. De Inwooneren van den *Hervormden Godsdienst*, zyn tot *twe Gemeenten* gebracht; die, elke, door een' byzonderen Predikant, bediend — en met de naamen van ZUID — en NOORD ZYPE, van elkander onderscheiden worden. En ter oorzake van de verre uitgebreidheid der woonplaatzen hunner Ledemaaten, zyn, voor elke Gemeente, TWE KERKEN gesticht; in welke, de Predikanten verplicht zyn, ten elken dag des Heere, den Dienst waartenemen. De twe *Kerken* der *Zuid Zype* staan, de éene aan de *S. Maartens*: — en de andere, aan de *Eenigenburger Brug*. En de twe der *Noord Zype*, de éene, by de *Schagerbrug*: en de andere, by de *Oude Sluis*. Dewyl, in dezen *Waard*, behalven de *Gereformeerden*, ook veele *Mennoniten* en *Roomsgezinden* zich hebben neergezet; zyn, aan elk dier beiden Gezindheden, twe *Vergaderplaatzen* vergund; die en wel de laatste beiden, door eenen

Priester, worden waargenomen. Deze Waard heeft zyn eigen *Krimineel Rechtsgebied*; het welk, zo wel als het *Civiele* — word geoefend, door een' BALJUW, die te gelyk *Dykgraaf* is; zeven SCHEPENEN; die te gelyk *Heemraaden* zyn; een' PENNINGMEESTER, en *Sekretaris*. De *Ambachts Heerlykheid*, over de *Zype*, is, in 1732, voor 7000 gulden verkocht, aan de tien *Hoofd Ingelanden* van dit *Distrikt*. En deze houden, gelyk ook de Leden des Gerechts, hunne gewoonlyke Vergaderingen, op het *Stadhuis* te *Alkmaar*.

De WIERINGER WAARD paald oostwaard, aan de *Zype*: en word ook, de NIEUWE ZYPE, genoemd. Deze is veel later, dan de andere, bedykt: naamlyk, in de jaren 1608 en 1609. De *Bouw* — en *Weilanden* dezes Waards zyn van geen minder vruchtbaarheid, dan, die der *Zype*. Toen het getal der *Huizen* en *Inwooneren* genoegzaam was toegenomen, om eene *Gereformeerde Gemeente* te konnen uitmaken, is, in 1633, voor dezelve, eene *Kerk* gesticht; die, door een eigen Predikant, word waargenomen. Ook, is aldaar eene talryke Gemeente der *Mennoniten*; die 'er twe *Vergaderplaatzen* hebben. Deze *Waard* behoord, onmiddelyk, onder de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*: zynde de *Ambachts Heerlykheid*, aan de *Hoofd Ingelanden*, (die acht in getal zyn,) voor als noch, niet verkocht. De BALJUW, die te gelyk DYKGRAAF is, oefend het hoog — en laag Rechtsgebied, beneven vyf *Schepenen*; die te gelyk Heemraaden zyn: en in die hoedanigheid, het opzicht over de Dyken, Slooten, Sluizen en Molens hebben. En aan dezen, is mede een *Penningmeester* en *Sekretaris* toegevoegt.

Het laatst *Baljuwschap*, op het *vast land* der Provincie *Holland*, in aanmerking komende, is dat van HUISDUINEN, en de HELDER; 't welk deze *Provincie*, aan de noordzyde, besluit. Vermits, de *Duinen* tusschen die beiden Dorpen en *Kalantsoog*, deels door verstuiving, deels door afspoeling, waren weggeraakt; was de grond, op welke die Dorpen liggen, een' tyd lang, als een *Eiland*, van 't vaste land des *Noorder* *Kwar-*

Kwartiers, afgescheiden geweest: en eene groote openinge, ter lengte van twe uuren gaans, tusschen beiden gekomen; het *Koegars* genoemd: welke wel, in ebbe-tyden, droog was, maar, zodra de vloed kwam, ondervloeide, en over welke, by hooge vloeden, het water uit de *Noordzee* met groot geweld, op den *Westvrieschen Zeedyk*, aanstortte. Ten einde dit gevaar in tyds te voorkomen; werd, in den jare 1610, ten westen van dit *Koegars*, van *Kalantsoog* tot aan die Dorpen *Huisduinen* en den *Helder*, ter lengte van 2000 Roeden, een zwaare *Zeedyk* aangelegt; die, dewyl hy, by westlyke winden, door het *Zand*, dat langs den strand der *Noordzee* ligt, met der haast bestoven werd; den naam van den ZANDDYK, heeft aangenomen. Deze *Zanddyk* geeft nu de vereeniging van dit gewezen *Eiland*, met *Noord Hollands* vasten grond: maar, derwyze, dat men geenzins buiten vreze is, dat dezelve, by hoogen vloed en harde stormwinden, zou konnen doorgebroken en ganschlyk vernield worden: 't welk, niet alleen voor den *Westvrieschen Dyk*, maar ook, voor het daar tegen over liggend Eiland *Wieringen*, ten uiterst en zorglyk zou wezen. Door het planten van *Helm*, waardoor, die Dyk eenige gelykheid met de Duinen verkreeg, is die zwarigheid wel iets verholpen; dan niet geheel weggenomen. In de jaren 1749 en 1750, heeft men, door de wyze voorzorg van den laatst overledenen Erfstadhouder, Prins WILLEM IV, andere hulpmiddelen daaraan te kost gelegt; die, echter, aan 't oogmerk niet ten eenemaal voldoen. Weshalven, door de loflyke *Hollandsche Maatschappy der Wetenschappen*, de gewoonlyke *Premie* van een gouden penning is toe-

gelegt, aan dien, die de bekwaamste en minst kostbaare middelen ter behoudenisse van dezen *Zanddyk*, zou te voorschyn brengen. Meer dan eenmaal, zyn, voorheen, ontwerpen ter baan gebracht, om het geheel *Koegars*, dat binnen den *Zanddyk* ligt, en uit slib — en zandgronden bestaat, tot aan het Eiland *Wieringen*, en van daar tot aan den hoek van den *Wieringerwaard*, daar de *Oudesluis* is, te bedyken; waardoor, een stuk lands van 11000 morgen zou worden aangewonnen: dan, het zy de moeilykheid der uitvoeringe, het zy de zwaare onkosten, hebben deze ontwerpen, dus lang, buiten gebruik gesteld.

Dit *Distrikt* van *Huisduinen* en den *Helder* was, in vroegere tyden, eene *Vrye Heerlykheid*, behoorende aan het Graaflyk geslachte van EGMOND: dan, sedert de uitsterving van het Manlyk oir van dit geslachte, hebben Hunne Ed. Gr. Mog., de Heeren Staaten van *Holland* en *West-vriesland* deze Heerlykheid genaast: zynde veranderd, in een BALJUWSCHAP; 't welk, onmiddelyk, onder hun gebied staat. Het Recht word daar bestierd, door een BALJUW, die te gelyk, SCHOUT, en DYKGRAAF —: en zeven SCHEPENEN, die te gelyk HEEMRAADEN zyn.

Dit *Baljuwschap* vervat in zich niet meer, dan twe *Dorpen*: naamlyk, HUISDUINEN: en de HELDER; welke, eertyds, in het Kerklyke saam gekombineerd geweest zyn; doch, daarna, gescheiden, en sedert, elk van een byzonderen *Predikant* voorzien.

HUISDUINEN ligt, rakende aan de *Noordzee*, tegen een stuk *Duinen*; welke den *naam* van *Huisduinen* aan dit Dorp gegeven hebben. Deze *Duinen* zyn, van die —, welke, daar, langs geheele kust gestaan, en wel eer zuidwaard tot aan *Kalantsoog* zich uitgestrekt hebben, by dit Dorp, noch

over-

overgebleven: doch ook door den tyd merklyk afgenomen: waardoor dit *Dorp* zelve, dat eertyds groot en volkryk plagt te wezen, zeer verminderd is. Men heeft, ter dezer oorzake, de *Kerk* die in gevaar was, om door de Zee te worden weggespoeld, in 1648, meer naar binnen moeten plaatzen. By dit Dorp, op den zogenoemden *Kykduin*, staat een groote *Vuurbaak;* ten dienste der Schepen, die de *Noordzee* bevaren, om het *Marsdiep* te konnen vinden.

De Helder ligt noordoostwaard, van *Huisduinen*, aan het *Marsdiep;* door het welk, de *Zuiderzee*, met de *Noordzee*, zich vereenigt. Het is veel grooter, dan *Huisduinen:* bevattende, tusschen 300 en 400 Huizen. Doch, door den tyd, is dit Dorp mede sterk afgenomen, en meer binnenwaard ingelegt: gelyk ook de *Kerk*, ter dezer oorzake, in 1679, binnenwaard heeft moeten verplaatst worden. Vermits de Duinen, by dit Dorp ten eenemaal ontbreken; moet het zelve, langs den geheelen Strand, door zwaare *Wierdyken*, behouden worden: als mede, door uitstekende *Hoofden* van *paal* — en *ryswerk;* die met groote *Steenen*, ter stuiting van den slach van 't Zeewater, aan den buitenkant belegt zyn. In de jaren 1749 en 1750, zyn veele onkosten besteed ter versterking dezer *Zeeweringen:* vermits, dezelve langs hoe meer gevaarlyk worden. En men heeft, allerlei middelen aangewend, om niet alleen te behouden wat men heeft, maar ook, (indien 't mogelyk was,) eenig strand of voorland aantewinnen. Des niet te min, is, in 't voorjaar 1771, aan dezen *Helderschen Zeedyk*, eene nieuwe *verzinkinge* gekomen: en deze was, niet zodra, ten kosten van meer dan 300000 gulden, hersteld; of, zy werd, den 23 *Oktober* des zelven jaars, door eene twede — en, den 27 derzelve maand, door eene derde *verzinking* gevolgt; beiden, ter diepte, van meer dan 70 voeten: zo verre, zelfs, dat men, by peilinge, geene der gezonken Steenen heeft konnen ontdekken. Niet zonder reden, was men, derhalven, beducht, in gevalle meer dergelyke verzinkingen zouden volgen, dit nuttig en kostbaar *Dorp* geheel te zullen verliezen: waardoor, groote verandering en verzanding der *Zeegaaten*, zou veroorzaakt worden. De *opzichters* van dezen *Zeedyk* hebben terstond 400 Man aan het werk gesteld, om, (terwyl, op die zelve plaatze, ter oorzake van de diepte der verzinking, de Dyk niet weer te herstellen is,) nieuwe *inlagen* te leggen: 't welk van een goed gevolg zou konnen zyn. Aan de oostzyde

van

van den Helder, is eene *Have*, voor kleine Schepen; die 't NIEUWE DIEP genoemd word: aan welker behoud, mede veel gelegen is. In dit Dorp, woonen veele *Lootsliedén*, die de in — en uitvaarende Schepen, door 't *Marsdiep*, tusschen den *Helder* en *Texel*, den weg wyzen. Ook woonen 'er veele *Visschers*; en in 't byzonder, *Kommandeurs* ter Walvischvangst. Anderen visschen, langs den strand verschen Haring; die zy tot *Bokking* drogen. Voorts word dit Dorp veel bezocht, door *Amsterdammers*, en anderen, ter gelegenheid, als de *Oost* — of *West-Indische* Schepen, ingekomen zyn; ten einde hunne vrienden en bekenden, by hunne eerste aanlanding, te bezoeken: gelyk, ook veel *uitvaarende* persoonen naar den *Helder* zich begeven, om daar Scheep te gaan: waardoor, dit Dorp doorgaans zeer levendig en volkryk is. Langs den geheelen Strand, zo van *Huisduinen*, als van den *Helder*, worden in tyden van oorlog, *batteryen* aangelegt, en die met Kanon beplant; ten einde het inloopen der vyandlyke Schepen te beletten. In dit Dorp, woonen ook veele *Mennoniten* en *Roomsgezinden*; die aldaar, gelyk ook, te *Huisduinen*, hunne Vergaderplaatzen hebben.

De *Predikanten van Westvriesland*, zyn tot verscheidene *Klassen* verdeeld: dewyl sommigen, tot die van ALKMAAR, en anderen, tot de Klassen van HOORN en van ENKHUIZEN, behooren.

Van *Holland*, konnenwe niet afscheiden, zonder eenige aanmerkingen gemaakt te hebben, over de ZUIDERZEE, en de daar in — en by gelegene EILANDEN: want, alhoewel deze *Zee*, de Provincien, UTRECHT, GELDERLAND, OVERYSSEL en FRIESLAND mede bespoeld; heeft zy, toch, de nauwste verbintenisse, met HOLLAND; welks *Zuider Kwartier*, gedeeltelyk, en 't *Noorder Kwartier*, aan de oostzyde, geheel, daardoor bepaald word: waarby komt inzonderheid, dat AMSTERDAM, de voornaamste onder alle de Koopsteden onzer *Nederlanden*, geene andere gemeenschap, met de *Noordzee*, noch,

noch, eenige in — en uitvaard van alle haare Schepen, dan door deze *Zee*, hebben kan.

Die ZUIDERZEE is thans een *Boezem* der NOORDZEE; in tegenoverstellinge, van welke, zy dus genoemd word: hoewel, de bewooneren van *Friesland* dezelve, dus, het eerst benoemd mogen hebben: dewyl, zy zich strekt; zuidwaard, van hunne *Provincie*.

Dat deze *Zee*, in voorige tyden, veel kleinder — en als eene binnenlandsche *Meir*, van rondsomme door vaste Landen ingesloten geweest zy, is, uit *Tacitus*, *Pomponius Mela*, en andere Oude Schryveren, bewysbaar. Deze *Meir* werd toen, by de Latynen, LACUS FLEVUS, ook FLEVO, geheeten: en by de *Duitschen*, het FLEET of FLIE; waarvan noch heden de benamingen van den *Fliestroom* en 't Eiland *Flieland*, herkomstig zyn. Deze *Meir* schynt, tusschen het Eiland *Urk* en de vaste kust van *Gelderland*, geweest te zyn. Dezelve ontfing haar water, eerst eeniglyk uit den *Yssel*; die ook noch in de *Zuiderzee* uitwaterd: dan, sedert de *Drusus-grift*, uit den *Rhyn* tot *Doesburg* gegraven was, en aldaar, zich met den *Yssel* vereenigde, ontfing ze haar meeste water, uit den *Rhyn* zelve. Dus word het ons, door *Pomponius Mela*, in 't byzonder, opgegeven; (*de Situ orbis L. III. c.* 2.) die te gelyk bericht: dat, uit deze *Meir* vervolgens weder een *Rivier* voortkwam, welke een *Eiland* vormde, desgelyks FLEVO, genoemd: waarna zy in de *Zee* stortte. Dus, word de gedaante dezer *Meir* verbeeld, in de *Kaarten*, die de oude gesteldheid der *Nederlanden* vertoonen: als, van *Cellarius*, *Kluverius*, *Hornius*, enz.

De-

Deze *Meir* is daarna, dan zeer verwyderd geworden. En dit zal men, aan niets anders konnen toeschryven, dan, aan de *Noordzee*; welke, by een hoogen vloed, en daarmede gepaarde stormwinden, die, aan verscheidene plaatzen, de *Duinen* doorbrekende, met deze *Meir*, zich vereenigt, en de lage *Landen* daaromheen overstroomd heeft. En, alhoewel men, by geen eenen Schryver, den tyd, wanneer die groote verandering eerst voorviel, bepaald vind; word dezelve noch doorgaans gegist, ten tyde des zo bekenden *Cimbrischen Vloeds*, geschied te zyn; dezelve *Vloed* die 't Landschap *Scandinavie*, waarin de *Cimbren* woonden, van *Duitschland* afgescheurd, en in veele *Eilanden*, verdeeld heeft; die noch tusschen *Jutland*, *Zweden* en *Noordwegen* liggen: welke *Vloed*, de *Cimbren* te gelyk noodzaakte, hunne voorige woonplaatzen te verlaten, en (ten minsten, veelen derzelve,) naar *Duitsland* overtekomen. Anderen, willen deze *inbreuk der Zee*, en de daarna gevolgde overstrooming, veel later bepaald hebben: naamlyk, in den jare 860; toen, ook de uitloop des *Rhyns* by *Katwyk* zou toegestopt zyn. Doch, voor 't naast, mag men denken: dat de één en ander der gemelde Vloeden saamgewerkt hebben, om deze verandering in *Neêrlands kust* te wege te brengen. Men kan gereedlyk begrypen: dat de *Zee*, eenmaal, geheele stukken Lands, tusschen en achter de Duinen, ontgrond hebbende; vermits, zy daaromtrent geene Bergen, maar niets dan laage Landen aantrof; zich, langs hoe verder, zal hebben uitgebreid: waardoor, die *binnen wateren* verwyderd,

derd, en by de dagelykſche ebbe en vloed, (die by het uit — en inlopen, een ſchuuring veroorzaakt,) langs hoe meer verdiept geworden zyn.

Daardoor, ziet men, nu, de Oude *Weſtvrieſche* — en *Vrieſche kuſt*; * die wel eer, door een keten van *Duinen*, tegen de Zee, genoegzaam is gedekt geweeſt, voor een groot gedeelte verzwolgen: waarvan, alleen ſommige *Eilanden*, als Texel, Eierland, Flieland, der Schelling, Ameland enz. overgebleven zyn; die eerſt, niet alleen onderling, met elkander —, maar ook met die *vaſte Kuſt*, vereenigt zyn geweeſt: gelyk, ten bewys daarvan, diend, het overſchot der *Duinen*, welke deze *Eilanden*, langs hunnen buitenſten rand, tegen de *Noordzee*, noch werklyk

* Die zelve *Cimbriſche Vloed*; die, door *Luc. Florus*, (*Epitom. rer. Roman. L. III. c.* 3.) geſteld word, omtrent het 604 de jaar, naar de bouwing van *Rome*; heeft niet alleen op de *Frieſche Kuſt*, deze groote en nadeelige verandering, veroorzaakt: maar ook, op de Kuſt van geheel *Duitsland*, tot aan het zuidlyk deel van *Jutland*: alwaar, men overal zodanige kleine Eilandjes aantreft, voor die Kuſt liggende; die van het vaſt land zyn afgeſcheurd: wordende het Water, dat tuſſchen beiden is, nu 't *Wat*, ook de *Wadden*, genoemd. Men meend; dat, door dien zelven vloed, ook Zeeland en Vlaanderen van elkander geſcheiden zyn: en *Zeeland* zelve, het welk, voor dien tyd, als een vaſt land, aan elkander hing, in veele *Eilanden*, van elkander verdeeld geworden. Daarby, meenen ſommigen, dat, door dien zelven *Cimbriſchen Vloed*, Engeland en Frankryk, eertyds zeer vermoedelyk met elkander verknocht geweeſt, van één geſcheurd zyn, en dus het Kanaal tuſſchen *Douver* en *Calais* gevormd is; het welk, ſedert dien tyd, uit de *Noordzee*, den weg naar den *Weſtlyken Oceaan* geopend heeft.

lyk behouden hebben. Door die zelve *inbreuken* zyn, derhalven, ook *Oost* — en *Westvriesland* van elkander afgescheiden; die eertyds niet meer, dan een Rivier, de *Flie*, tusschen beiden hadden: zynde de grond aldaar, toen vervuld geweest, met *Bosschen*; in welke, de Vriesche Koningen zich met de jagt verlustigden: gelyk doorgaans word gesteld, dat de Stad *Hinlopen* haaren naam zou ontfangen hebben, van de *Hinden*, die, daaromstreeks, plagten te *lopen*, en die daar gevangen werden. Dat groot water, het welk nu tusschen beiden is, en de *Noord* — en *Zuiderzee* met elkander vereenigt, word veelal nu, de MIDDELZEE geheeten: dewyl zy, tusschen die beiden Zeën, te midden ligt.

Deze ZUIDERZEE verschaft, den Inwooneren der Landen, die zy bespoeld, veel voordeel, ter oorzake van den ryken *Vischvangst*: maar, niet te min, is dezelve zeer *zorglyk*, den laage Landen; die, daarom, door zwaare *Dyken*, welke groote geldsommen aan onderhoud kosten, tegen dezelve, moeten beschermd worden. Men is, des te meer, op zodanige Dyken, en andere Zeeweeringen, bedacht geworden, sedert de onheilen, waaraan deze Landen, door verscheidene *overstroomingen*, onderworpen geweest zyn: als, den 15 *November* 1530: den 2 *November* 1532: den 1 *November* 1570: en meer andere; toen, het water, by hooge springvloeden, aan eenige plaatzen, de Dyken overliep, en aan andere, doorbrak; waardoor, in *Holland*, *Vriesland*, en elders, veele Landen ondervloeiden, en eene menigte van Menschen en Beesten verdronken zyn.

Men kan ook niet ontkennen, dat dit *gevaar*, jaar-

jaarlyks, grooter begint te worden: vermits, men opgemerkt heeft, dat de ZUIDERZEE allengs *hooger* word; zo verre, dat zy, sedert den tyd van vier eeuwen, 70, 80 — en meer duimen, is opgerezen. Aan verschillende oorzaken in de natuur, word deze reizing, door den eenen en anderen, toegeschreven. Sommigen meenen, deze verandering, niet zo zeer, in de reizing des waters, dan wel, in de *daaling der Landen*, te moeten zoeken; die natuurlyk moet veroorzaakt worden, door het *afslyten* van den *grond*, ter oorzake van het *regenwater*; het welk veel zand en stof, naar de Beeken en Rivieren weg sleept; die het zelve Zeewaard afvoeren: waardoor te gelyk de *bodem* der Zee, voornaamlyk, aan de monden der Rivieren, verhoogt moet worden. Behalven, dat sommigen van oordeel zyn, dat binnenlanden, door de zwaarte van den grond, in hunne eigen natuur, moeten zakken: het welk, de opzwelling der Zee noodzakelyk tot zyn gevolg moet hebben. Doch, anderen willen, de *verhooging der Zuiderzee*, in 't byzonder, liefst toeschryven, aan de *verwyding der Zeegaten*, tusschen de hier voor gemelde *Eilanden*; TEXEL, FLIELAND, DEN SCHELLING, AMELAND enz. die meer waters, by elken vloed tyd, uit de *Noord* — in de *Zuiderzee*, inlaten. Welligt, dat alle deze oorzaken met elkander famenlopen, om uit te werken, dat de *Zuiderzee*, in elke honderd jaren, omtrent 20 duimen, *hooger* word: weshalven, door den tyd, de *Dyken* verhoogt en verzwaard moeten worden; ten einde het gevaar van overstrooming, des te meer te voorkomen.

Voorts, bevinden zich binnen deze *Zee*, vee-

le *Slik-* en ZANDPLAATEN; die de Vaart op dezelve met groot gevaar zouden doen verzeld zyn; indien de Schippers niet, van goede *Lootslieden*, mogten voorzien zyn. De voornaamste zyn: het ENKHUIZERZAND: het KREUPELZAND: het BREEZAND: het LANGEZAND: de WAARD: het VOGELZAND: het BALGZAND: en meer andere. Tusschen deze Plaaten, loopt het VAARWATER; het welk behoorlyke diepte heeft, voor de zwaarst geladen Schepen, die van *Amsterdam*, en van de Steden des Noorder Kwartiers, naar de *Noordzee* of, van daar, weêrom willen. Dit *Vaarwater* word de TEXEL-STROOM, geheten; dewyl het den weg opend, naar het Eiland *Texel*: om van daar, tusschen dit *Eiland* en den *Helder*, door het *Marsdiep*, in de *Noordzee* te geraken. Een andere *Stroom*, welke de Schepen bevaren, die naar *Vriesland* en *Groningen* willen, word de VLIE of FLIE-STROOM genoemd.

By dag, strekken hier, den Schippers, tot *Baaken*, naar welke zy hunnen kours inrichten, verscheidene *Kerktorens* der Steden en Dorpen, langs de oostkust van *Noord Holland*, gelegen: beneven sommige hier en ginds oprechte houten *Baaken*, langs den Strand. Doch, 's nachts, moeten zy zich richten, naar VUURBAAKEN; die, den meesten tyd des jaars, branden. Vier zodanige *Vuurbaaken* zyn 'er van *Amsterdam* tot *Texel*: één, aan den ingang van het *Ye*, het *Ye-oord* genoemd, by *Durgerdam*: een, op de oostkant des Eilands *Marken*: een op den zogenoemden *Gelderschenhoek*, benoorden *Enkhuizen*: en eindelyk, één, op het Eiland *Urk*. Behalven deze groote Vuurbaaken, hebben ook de Steden *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, lichtende

tende *Lantaarns*; die 's nachts worden uitgestoken.

Doch, ten einde, in 't byzonder, den Zeelieden het VAARWATER aantewyzen, en hun het vervallen op *Zandplaaten* of ondiepten te doen vermeiden, gebruikt men andere hulpmiddelen. Daartoe, zyn in deze *Zee*, allermeest, in de TEXELSTROOM en FLIESTROOM, verscheidene *tonnen* gelegt; die met haare eigen naamen, van de koleuren haarer verwen ontleend, als de *roode* — *zwarte* — *witte ton* enz. onderscheiden — en aan de Lootslieden wel bekend zyn. Ook ziet men hier en ginds, *steekbaaken*; zynde sparren op de ondiepten, in het zand gestoken. Desgelyks, zyn 'er *houten kaapen*; die over — en achter elkander staan, ten einde, in den streek van het zeilen, zich daarnaar te richten enz. En zodra, de *gronden* dezer stroomen en Zeegaten, merkelyk door den tyd verlopen; het welk, in het *Vaarwater* zelve, eenige *verandering* veroorzaakt; word dit, door de Heeren der *Pilotagie* (die over deze zaken het opzicht hebben,) in de *Nieuwspapieren*, als anderfinds, aan het gemeen waereldkundig gemaakt; ten einde de *Lootzen* daarvan te verwittigen.

Wat nu, de EILANDEN der *Zuiderzee*, zelve, betreft: hiervan liggen eenigen, aan den *ingang* dezer *Zee*: naamlyk, TEXEL, met het daarmeê vereenigt EIERLAND: FLIELAND: en DER SCHELLING. Deze drie behooren, tot de Provincie *Holland*: terwyl de overige, die langs de kusten van *Vriesland* en *Groningen*, oostwaard aan, in eene reye na elkander volgen; als AMELAND, SCHIERMONNIK-OOG, BOSCH, en ROTTUM; elk, tot zyne naastby gelegen *Provincie*, gere-

kend worden. Alle deze *Eilanden* hebben; en die groote *inbreuk der Zee*, door welke zy van het vast land, en onderling van elkander, afgescheurd zyn, moeten in wezen blyven, door eene uitwerking van Gods goede Voorzienigheid; ten einde, als *voormuuren*, of, als natuurlyke *Bolwerken*, het geweld der Zee, van de Neerlandsche kusten, af te keeren: dewyl, het Zeewater; het welk, by elken vloedtyd, uit de *Noordzee*, met een sterken stroom, de *Zuiderzee* invloeid, nu, moetende indringen, door de enge *Zeegaten*, welke die Eilanden van elkander scheiden, daardoor, in zyn loop vertraagt wordt daar, anderfinds, in gevalle de volle Zee, plotzelyk, op de kusten van *Noord Holland*, *Vriesland* en *Groningen*, storten mogte, geene Zeedyken, (door welke, deze Landen nu by gebrek van Duinen, moeten beveiligt worden,) in staat zouden zyn, om dit geweld te keeren: en daarom, by elken *vloedtyd*, meest by *springvloed*, vooral, wanneer dezelve, met sterke winden uit het noordwesten, verzeld waren, in groot gevaar van overstrooming, zich bevinden zouden. Hieruit, kan derhalven te gelyk worden opgemaakt: dat, door het *verwyden* der gemelde *Zeegaten*; welke jaarlyks al meer en meer water doen doorvloeijen; dit zelve gevaar grooter begint te worden.

Onder deze Eilanden, komt eerst in aanmerking, het Eiland:

TEXEL; gemeenlyk, gemakshalve, Tessel uitgesproken. Dit Eiland ligt allernaast, by den noordlykften hoek van *Holland*; waarvan het, door een *Kanaal*, het *Marsdiep* genoemt, ter

breedte

breedte van een vierdedeel Zeemyls, is gescheiden. Men meend, dat dit *Eiland*, 't welk voorheen, aan de Noord-Hollandsche kust gehecht was, 't laatst, en niet voor 1170, door eene geweldige watervloed, daarvan afgescheiden en tot een *Eiland* geworden zy. Naar den buitenkant, dat is, ten westen en noordwesten, word dit Eiland, door de *Duinen* —; doch aan den binnenkant, door *Zeedyken*, beschermd. Het bestaat, gedeeltelyk, uit bouw —, gedeeltelyk, uit weilanden: welke laatste, wel 20000 Schaapen onderhouden, wier wolle alom verzonden word. Van derzelver melk, word een soort van *groene Kaas* gemaakt; die, zeer bekend met den naam van *Texelsche Kaas*, desgelyks naar de andere gewesten verzonden word. De *Regeering* dezes Eilands bestaat, uit een *Baljuw*, vier *Burgemeesteren*, en zeven *Schepen*. De Baljuw heeft, in hoedanigheid als *Dykgraaf*, met vyf *Heemraaden*, het opzicht over de Duinen en Dyken dezes Eilands.

Op dit Eiland, liggen VI Kerkdorpen.

Burg, omtrent in 't midden des Eilands gelegen, is een fraai en groot Dorp van meer dan 300 Huizen: en de *Hoofdplaats*; waar de Regenten hunne Vergaderingen houden. Eene oude *Burgt*, of *Slot*, waarvan de gracht, binnen welke zy besloten was, in dit Dorp noch heden word aangewezen; heeft haaren naam aan 't zelve medegedeeld.

Koog, gemeenlyk, *Koog* op *Tessel* toegenoemd, ter onderscheiding, van *Koog* in *Kennemerland*, van *Valkoog* enz., het noordlykste der Dorpen dezes Eilands, is van een klein begrip, waar veele Visschers woonen.

Waal, het kleinste Dorp dezes Eilands, is allemaast daarby gelegen.

Oosterend, is het oostlykste Dorp van dit Eiland: waarvan 't ook zyn naam draagt.

HOORN, het zuidlykst Dorp, word ook toegenoemd: HOORN op *Tessel;* ten einde het zelve te onderscheiden, niet alleen, van de *Stad* HOORN, maar ook, van een ander *Dorp* dezes zelven naams, op het Eiland *Der Schelling:* als mede van OUDSHOORN, den OUDEN — en den NIEUWEN HOORN, in het *Zuider Kwartier* dezer Provincie.

SCHIL of SCHILD ligt noordoostwaard van *Hoorn;* en is een zeer welvaarend Dorp; ter oorzake der naby zynde *Reede*, in welke, de in — en uitvarende Schepen haare gewoone *Ankerplaats* hebben. Daar door, is dit Dorp vervuld, met menigte van *Herbergen*, ter uitspanninge voor het Zeevaarend Volk. Zeer merkwaardig is, by dit Dorp, een *Put;* uit welke, de uitvaarende Schepen gemeenlyk, hun versch water, innemen: gelyk zy ook, aan de Inwooneren van dit —, en andere Dorpen, een genoegzaamen voorraad van water uitleverd. Zuidwaard van het Dorp, ligt een *Schans;* die, in Oorlogstyden, wel voorzien is, van Krygsvolk en geschut; dienende om de op de Reede liggende Schepen, tegen vyandlyken aanval, te beschermen.

Deze *Reede* word de KOOPVAARDERS-REEDE geheeten: en wat meer zuidwaard, de MOSKOVISCHE REEDE. Op deze *Reede*, verzamelen zich, de *Oostindische Schepen*, die voor de Kamers van *Amsterdam*, *Hoorn* en *Enkhuizen* uitvaaren, en daar, door Bewindhebberen, gemonsterd worden. Somwylen, zyn deze Schepen verplicht, een tyd lang, den *Oosten* of *Noordoosten* wind af te wachten; die ze hebben moeten, om door 't *Marsdiep* zeil te gaan: en dit word genoemd: *in Tessel te liggen.*

Dit MARSDIEP is de gemeene *doortocht* der Schepen, die van *Amsterdam*, en andere plaatzen, aan de *Zuiderzee* gelegen, naar de *Noordzee* en weêrom willen. Ook is aldaar, haast by den *Helder*, eene bekwaame *Reê* of *Ankerplaats;* waarin de Schepen tegen de zuidwestlyke winden gedekt zyn.

Recht voor dit *Marsdiep*, liggen twe *Zandplaaten;* de éêne de NOORDER — en de andere de ZUIDER HAAKS geheten; welke beiden, den in — en uitlopende Schepen, zeer gevaarlyk zyn; en aan menig Schip, den ondergang gekost hebben. Deze Plaaten hadden, eertyds, eene opening, tusschen beiden; welke door den tyd toegegroeid is: dus, die beiden *Haaksen*, thans gemeenzaam met elkander vereenigt zyn.

Tus-

Tusschen de *Zuider Haaks* en *Huisduinen*, ziet men het LANDSDIEP; welke de gemeene weg is, om uit de *Noordzee* in 't *Marsdiep* te geraken. Dit *Landsdiep* word, in de Nederlandsche Geschiedenissen, dikwerf genoemd, als de *verzamelplaats* der *Oorlogschepen*, in tyden van Oorlog. Door dit Vaarwater, meende, in den jare 1672, de *Hertog* van *York*, met de *Engelsche Vloot*, in 't *Marsdiep* te loopen, met oogmerk, om een landing op 't Eiland *Tessel* te doen; wachtende alleen naar den *vloedtyd*; wanneer, den 13 *July*, de *ebbe*, die anders 6 uuren duurd, 12 uuren bleef aanhouden, door een Godlyk wonderwerk; waardoor, het water, uit de Zuider — in de Noordzee stroomende, de vyandlyke Vloot het naderen belette. Ook, volgde, na die bovennatuurlyke *ebbe*, een zwaare *storm*; die dezelve noodzaakte, met verlies van twee Schepen, schielyk aftewyken.

De zes Predikanten dezes Eilands behoren, onder de *Klassis* van ALKMAAR.

EIERLAND, ligt noordooftwaard van *Texel*. Het heeft, waarschynlyk, zyn naam ontfangen, van de *Eieren*, die door de Zee-Meewen, welke aldaar in menigte zich onthouden, op strand gelegt worden. Het was eertyds een klein Eilandje op zich zelven: dan is, in 1629 en 1630, door het aanleggen van een Dyk, over die tusschen beiden gelegen Schorren, daar mede vereenigt geworden. Door dezen Dyk, die de *Zanddyk* genoemd word, zyn de laage gronden, die wel eer met de Zee gemeen waren, allengs opgehoogt, en tot drooge Landen geworden, op welke veele Schaapen onderhouden worden. In den jare 1770, heeft men getracht, deze nieuwe aangewonne Landen te bedyken: het welk, echter, door een inbrake van den genoegzaam voltooiden Dyk, tot groote schade des aanleggers, mislukt is.

FLIELAND, een ander Eiland, ligt ten noordoosten van *Texel* en *Eierland*: en word, door het *Eierlandsgat*, (dat zeer nauw is, en door het verbreeden van den zuidwestlyken strand van *Flieland*, jaarlyks nauwer word,) van *Eierland* — en door de *Fliestroom*, (het *Flie*,) van *Der Schelling*, afgezonderd. Door deze laatstgenoemde *Zeeëngte*, vaaren gemeenlyk, als door den kortsten weg, de Schepen, die naar de kust van *Noordwegen*, of, naar de *Oostzee*, willen. Dit Eiland is, genoegzaam allerwege, door *Duinen* omringt: of liever bestaat uit enkele *Duinen*; die te midden eenige Valleyen hebben: waaruit, men besluiten mag, dat voorheen, toen alles noch vastland was, alhier de *Duinen* breder zyn geweest, dan, langs de overige *Vriesche kust*. Alleenlyk, is, aan het zuidwesteinde des Eilands, eene opening; voor welke, daarom, een stevige *Dyk* gelegt is; die, echter zeer gevaarlyk staat. De *Regeering* dezes Eilands bestaat, uit een SCHOUT, drie BORGEMEESTEREN, en zeven SCHEPENEN.

OOST-FLIELAND, is thans het eenig *Dorp*, op dit Eiland; het welk redelyk fraai en groot is. Behalven de *Gereformeerde* — is 'er ook eene Gemeente der *Mennoniten*. De *Predikant* van dit Dorp behoord, onder de *Klassis* van ENKHUIZEN.

Eertyds, lag, aan het ander einde des Eilands, een ander *Dorp*, WEST-FLIELAND genoemd. Dan, de *Kerk*, en alle de daarom staande Huizen, zyn, sedert eenige jaren, langzamerhand, het een na het ander, door de Zee verzwolgen: zo verre, dat 'er thans geen eenig Huis overgebleven is.

DER SCHELLING, word ook TER SCHELLING geheeten. Dit Eiland ligt noordoostwaard, van *Flieland*; voor de kust van *Vriesland*; waarvan, het

het niet meer, dan een afstand van tusschen drie en vier Zeemylen, verwyderd is. Het heeft, aan den buitenkant, noch zyne *Duinen*: maar, aan den binnenkant, word het, door een *Zeedyk*, beschermd. De grond is, daar zo wel tot den *Akkerbouw*, als tot de *Veefokkery*, bekwaam. En tot die beiden handteeringen, bevlytigen zich de Eilanders. Doch, meest oefend zich het manvolk, in de *Visschery*, en *Zeevaard*. En van jongs op aan 't Zeevaaren gewoon, zyn zy doorgaans stoute Zeelieden; die, zo wel op de Oorlogs- en als Koopvaardy Schepen, zich in dienst begeven. Het recht word daar bestierd, door eenen Drossaart, die in twe Rechtbanken voorzit; die de eene, Oosterschelling, en de andere, Westerschelling, genoemd word: zynde twe Kwartieren, in welke dit Eiland afgedeeld is. Elke *Rechtbank* heeft, behalven den *Drossaart*, of deszelfs *Substituut*, twe Borgemeesteren, en zeven Schepenen.

Op dit Eiland liggen, drie *Kerkdorpen*:

Midsland en Hoorn behooren tot het Kwartier, Oosterschelling: en daar aan, is mede ondergeschikt, de Buurtschap Oosterend; op den noordoostlyken hoek des Eilands. Zy zyn, in het Kerklyke, saamgekombineerd. Hoorn, by de Inwooneren *Hoorn* geheten, moet, *Hoorn* op *Der Schelling*, worden toegenoemd, ter onderscheiding van *Hoorn* op *Texel*.

Westterschelling is, dus lang, het grootst en vermogenst Dorp dezes Eilands: dan, aan een zeer gevaarlyk oord geplaatst, rakende aan de *Zee*; daar het, by westlyke en zuidwestlyke harde winden, veel te lyden heeft, van de Zee baaren. Ter voorkoming van een soortgelyk onheil, als, in 1736, aan het Dorp West-Flieland, wedervaaren moest, heeft men, in 1749, zwaare Reisdammen en andere Zeeweeringen aangelegt. De *Kerk* van dit Dorp geen *Toren* hebbende, die, den verby vaarenden Zeelieden, ten baak

zou hebben konnen dienen; is, in den jare 1594, ten noorden van 't Dorp, een andere Toren gebouwd, ter hoogte van 218 voeten; die nu ten *Bake* verftrekt. Dezelve word, in de *Kaarten*, de BRANDARIS van *Ter Schelling*, genoemd: dewyl hy voorheen gebruikt werd, ten *Vuurbake*, om de Schepen, by nachten, toe te lichten: dan, nu is hy eeniglyk dienende, tot een *Dagbake*. Dit Dorp heeft, zyn' eigen *Predikant*; die gelyk die van *Midsland* en *Hoorn*, een lid der *Klassis* van ENKHUIZEN is. 'Er zyn hier twe Gemeenten der *Mennoniten*; die elk haare Vergaderplaatzen en Leeraars hebben.

De *Inwooneren* dezer Dorpen van TER SCHELLING, weeten noch; hoewel 't meer dan eene eeuw geleden is; (naamlyk, in 1666;) by overlevering, te fpreken, van de landing der *Engelfchen*, onder de Regeering van *Karel* II, op dit Eiland; waar zy, door plonderen en verbranden der Huizen, groote fchaden toebrachten. Dit gebeurde, den 20 *Aug.*, dezes jaars; na dat zy den voorigen dag, met twe Fregatten en vier Branders, het *Flie* ingevaaren, aldaar, twe Neêrlandfche Oorlogfchepen, en 140 Koopvaarders, hadden in Brand geftoken.

Hierna, volgt het Eiland WIERINGEN; meer binnenwaard gelegen, en nader by de kuft van *Noord Holland*, tegen over den *Wieringerwaard*, en naby de Zandplaat, genoemd, de *Meir bezuiden Wieringen*. Het heeft zyn naam ontfangen, van het *wier*; een Zee gewas, 't welk, op de daarby gelegen verdronken Landen, in menigte groeid, en veel gebruikt word, om voor de Zeedyken te zetten, als 't befte middel, om ze den aanflag der baaren te doen weêrftaan. Dit Eiland is een natuurlyk Bolwerk, voor den *Weftvriefchen Zeedyk*; dewyl, de ftroom, die, by elken vloedtyd, door het *Marsdiep*, met een groot geweld uit de *Noordzee* komt, daar tegen aanftoot, en in haar kracht gebroken word; daar zy anderfins, rechtftreeks, op dezen Dyk, zou aanftorten. Aan dit oogmerk, zou noch meer vol-

daan

daan zyn; in gevalle dit Eiland, door een *Dyk*, over de verdronken Landen, westwaard van het zelve gelegen, met de vaste kust, mogte vereenigt worden. Daarover, is in de Vergadering der Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, meer dan éénmaal, geraadpleegt; zonder, dat men dus verre, tot een besluit heeft konnen koomen. Dit Eiland is niet van rondom bedykt: dewyl 't aan de west- en noordzyde, ter oorzake van de verhevenheid van grond, van zelf, vloedvry is. Het was, aan de zuidoostzyde, voorheen, van verdere uitgestrektheid, dan jegenwoordig: dewyl, aldaar, een Polder van ruim 700 morgen Lands; 't NIEUWLAND genoemd, die wel eer bedykt was, in 1683, ingebroken en sedert, met de Zee gemeen geworden is. De *Regeering* bestaat, uit een BALJUW, vyf BORGEMEESTEREN en veertien SCHEPENEN. De *Baljuw* is te gelyk *Dykgraaf*; aan wien, in die hoedanigheid, zes *Heemraaden* zyn toegevoegt.

Op dit Eiland liggen *vyf* DORPEN.

HYPOLITUSHOEF of *Hippolitushoef*, by de Inwooneren, *Jpelshoef* geheten, ligt in 't midden. Dit is het grootste van alle de Dorpen dezes Eilands: en als de *Hoofdplaats* aantemerken: dewyl aldaar het gemeen *Raadhuis* is. 'Er woonen sommige *Mennoniten* en *Roomsgezinden*; welke ook beiden, van eene Vergaderplaats, voorzien zyn.

Met *Hippolitushoef* is, Kerklyk, gekombineerd, de Gemeente van het naast daarby gelegen Dorp, WESTERLAND.

De drie overige *Dorpen*, OOSTERLAND, STROE en de OEVER, liggen naby elkander, op den noorder kust des Eilands; en zyn, als gekombineerde plaatzen, onder het opzicht van eenen Predikant.

De beiden Predikanten des Eilands *Wieringen* behoren, onder de Klassis van ALKMAAR.

MAR-

MARKEN, is een klein Eiland, in de Zuiderzee, recht voor *Monnekendam*, gelegen, en niet dan, door een Zee-engte, die de *Goudzee* genaamd word, van de vaste kust, afgescheiden. Het is van rondom in zyne Dyken ingesloten; die noch, aan veel gevaar zyn bloot gesteld: gelyk zy, aan sommige plaatzen, voor en na, werkelyk doorgebroken zyn: waardoor, men genootzaakt is geweest, verscheidene nieuwe inlagen te leggen. En dit is de reden, dat dit *Eiland*, door den tyd allengs verminderd. De *Hoofd-Officier* van *Monnekendam*, en *Baljuw* van *Waterland*, is te gelyk Baljuw van Marken: dan, behalven deezen, zyn 'er een Schout, drie Borgemeesteren, drie Schepenen, en eenige Vroedschappen, die, benevens den *Secretaris*, aldaar het Gerecht uitmaaken.

Dit Eiland heeft niet meer, dan één *Dorp*, ook Marken genoemd; doch, ter onderscheiding, van een ander Dorp dezes zelven naams, in *Kennemerland*, (dat den naam van *Marken* Binnen draagt,) word dit, *Marken* Buiten, toegenoemd. Dit Dorp heeft onder zich, verscheidene *Buurten*, door het geheele Eiland verspreid: en genoegzaam alle de *Inwooneren* geneeren, zich van het Visschen, in de *Zuiderzee*. De Predikant der Gereformeerde Gemeente behoord, onder de *Klassis* van Edam.

URK, mede een *Eiland der Zuiderzee*, ligt omtrent op de hoogte van *Enkhuizen*. Dit is mede van ruimer begrip geweest, dan in dezen tyd: voornaamlyk, naar de oost- en zuidzyde. By de Inwooneren, is door overlevering bekend, dat dit *Eiland* oostwaard vereenigt zy geweest, met *Schokland*. En dit zo zynde, is al het *Land*, dat tusschen die beiden was, door de Zee weg-

ge-

gespoeld. In dezen tyd, kan 't niet meer, dan een uur gaans, in den omtrek haalen. Aan de noord — en zuidzyde, is dit Eiland noch heden, het gevaar van afspoeling, onderhevig: en moet daar, overal, met paalwerk, tegen den slag der Zeebaaren beschermd worden. Aan de westzyde, daartegen, is *hoog land*; dat, door zyn zandigen grond, veel overeenstemming met de Duinen heeft. Vermits dit Eiland van veel gerief is, voor de Scheepvaart over de *Zuiderzee*; hebben de Heeren der Regeering van *Amsterdam*, (welker Stad, by deze Vaart, 't grootst belang heeft) het zelve in 1660, met het recht van *Vrye Heerlykheid*, aangekocht, van het geslacht van *van der Werve*. Deze stelden, daar over, uit het midden van Hen, een Sterfheer; op wien de *Heerlykheid* verleid word. Een Schout, die gemeenlyk te gelyk *Sekretaris* is, met vier Borgemeesteren, maken uit, het *Gerecht* van dit *Eiland*.

Van de drie *Kerkdorpen*, die, men zegt, op dit *Eiland* geweest te zyn, is thans niet meer, dan één overgebleven: het welk, denzelven naam, als het *Eiland* draagt. De *Kerk* van *Urk*, door een harden stormwind ingestort, is, in 1716, weder opgebouwd: en word bediend, door een Predikant, die tot de *Klassis* van Enkhuizen, behoord. Men rekend, op dit Eiland, omtrent 70 *Huisgezinnen*: en omtrent 400 Persoonen; oud en jong door elkander. En deze zyn alle, den *Hervormden Godsdienst*, toegedaan. Derzelver bestaan is doorgaans sober: dewyl, de grond niet anders, dan Wei — en Hooiland, uitlevert. Daarom, zoeken de meesten hun onderhoud, door het *Visschen*.

Tot geen klein gerief der Ingezetenen, en derzelver Vee zyn aldaar verscheidene *Putten* met zoet water te vinden.

Op dit Eiland is, in 1617, een groote *Vuurtoren* gebouwd; die, echter, dewyl hy, door het afnemen van den grond, te naby den strand kwam, daarna moest afgebroken,

en

en meer Landwaard in verplaatst worden. Op dezen Toren word, door het geheel jaar, 's nachts een *Koolvuur* gestookt, ter wegwyzing voor de Zeelieden: dewyl, alle de groote Schepen, die van *Amsterdam* naar *Texel*, of, van *Texel* naar *Amsterdam* willen, hunnen kours, langs dit Eiland, waar men de grootste diepte aantreft, gewoon zyn te nemen. Behalven, dat deze *Vuurbake*, ook, van onwaardeerbaar nut is, voor de *Beurtschepen*, die, door het gansche jaar, en altyd 's nachts, uit verscheidene Steden en Dorpen van *Vriesland* en *Overyssel*, langs dit Eiland, naar *Amsterdam* en weerom vaaren.

Aan de westzyde, tusschen dit *Eiland* en het *Enkhuizerland*, is een diepte, die, het VAL van URK, genoemd word.

SCHOKLAND, het laatste Eiland, dat we te beschouwen hebben, ligt, omtrent twe Zeemylen, oostwaard van *Urk*: en nader, by de Kust van *Overyssel*. Gemeenlyk, word dit Eiland, naar de beiden daarop gelegen Dorpen, ENS en EMMELOORD, geheeten. Het heeft een langwerpige gedaante, noordlyk en zuidlyk, zich uitstrekkende. Dit Eiland is van alle kanten bedykt. En dewyl de binnen Landen zeer laag zyn; staan de meeste Huizen op werven; ten einde, in gevalle van overstroming, (het welk, by hoogen vloedtyd, dikwils geschied is,) zo veel mogelyk, van 't water bevryd te wezen. Ten aanzien van het Grondgebied, is dit Eiland *twe Heerig*: dewyl het noordlyk deel aan *Holland*: en het zuidlyk deel aan *Overyssel* behoord. Die beiden deelen zyn, door een Dykje, dat men de *Landscheiding* noemd, van elkander gescheiden. Dit *Noordlyk* — of *Hollandsche* gedeelte behoord, aan de Stad AMSTERDAM; die het zelve, in den jare 1660, te gelyk met *Urk*, gekocht heeft. Dewyl, dus, de Provincie *Holland* en *Overyssel*

dit

dit Eiland gemeenzaamlyk bezitten; zyn deze beiden meest bevoegd, om het zelve te onderhouden: dan vermits, ook de Inwooneren van *Vriesland*, ter oorzake van het voordeel, 't welk dit Eiland toereikt, aan de Scheepvaart over de *Zuiderzee*, by deszelfs behoud, een evengelyk belang hebben; zo worden, door deze Provincie mede, eenige kosten, tot deszelfs onderhoud, gedragen; ingevolge zekere overeenkomst tusschen de Heeren *Staaten* dezer *drie Provincien*, gemaakt, in 1710: waarin, echter, daarna, eenige verandering gekomen is. Om die reden, zenden de *Regeering van Amsterdam*, beneven de *Staaten* der twe andere gemelde *Provincien*, jaarlyks, zekere *Gedeputeerden*, elk met een byzonder *Jachtschip*, derwaard, ten einde den staat des Eilands optenemen, en ten aanzien van het nodige, tot deszelfs onderhoud, bestellingen te maken. De *Inwooneren* dezes Eilands hebben, in hunne spraak, kleding enz. byzonderheden, welke hen, van de andere Nederlanderen, merklyk doen onderscheiden.

In het gedeelte, dat aan HOLLAND onderhoorig is, ligt EMMELOORD, in vroegeren tyd, *Emmelwaard* geheeten. Dit was, eertyds het grootste der twe Dorpen dezes Eilands; dan is, door een fellen Brand, die in 1749, beneven de Kerk 34 Huizen verteerde, geweldig afgenomen. De *Huizen* zyn wel, daarna, meerendeels weder hersteld: doch, de herbouwinge der *Kerk* is des te min noodzaaklyk geoordeeld: dewyl, aldaar, zeer weinige *Gereformeerden* woonen; die, onder het opzicht van den Predikant van ENS, staan. Te *Emmeloord*, is een *Roomsch Kerkhuis*; waarin de dienst, door een' Waereldschen Priester, word waargenomen. De *Huizen* staan, aan de oostzyde des Eilands. En de *Inwooneren* geneeren zich, van de *Vischvangst*: gelyk die van het ander Dorp, ENS.

Ens ligt, in het zuider deel des Eilands: en behoord, in 't byzonder, aan de Provincie Overyssel. Aldaar, op den zuidoostlyken hoek des Eilands, buitendyks, staat de *Kerk*; in welke, de Predikant, die ook de weinige *Gereformeerden* van *Emmeloord* onder zyn opzicht heeft, den dienst verricht. Dezelve behoord tot de Klassis van Kampen. By Ens, staat een *Vuurbaak*, tot gemak der Schepen, die de *Zuiderzee* bevaren.

AAN-

AANHANGZEL TOT HOLLAND.

Tot geene ééne Provincie, zo wel dan tot Holland, konnen wy brengen de BARONIE, YSSELSTEIN: dewyl zy aan Holland *Leenroerig* is: en ook allernaast by deze Provincie gelegen; gelyk ook, by de Provincie UTRECHT; tusschen welke beiden dezelve word ingesloten. Dit Landschap is, in de *lengte*, omtrent vier uuren en in de *breedte*, zeer verschillende; doch, doorgaans, naauwlyks meer dan één uur gaans, uitgestrekt.

Langen tyd, was deze *Baronie*, door haare *eigen Heeren* bezeten; totdat, deze Heeren met AREND van *Ysselstein* uitgestorven zynde; dezelve gekomen is, aan het Huis EGMOND, door het huwlyk van *Jan van Egmond*, met *Guidyn*, Zuster en eenige Erfgename van gemelden *Arend van Ysselstein*, in 1330. Uit dezen *Jan*'s geslachte is daarna gesproten, MAXIMILIAAN van *Egmond*; wiens eenige nagelatene Dochter ANNA van *Egmond*, door haar huwlyk met Prins WILLEM I, deze *Baronie*, benevens *Buuren*, *Leerdam* en veele andere goederen, aan het Huis van ORANJE, overbragt. Na 't overlyden van Prins JAN WILLEM FRISO, Erfstadhouder van *Vriesland*, is dezelve, als eene *Douarie* bezeten, door deszelfs Weduwe, Prinsesse MARIA LOUISA VAN HES-

sen Kassel, tot aan haar dood; welke voorviel, den 9 *April* des jaars 1765: waarna, zy de andere *Domeinen* van dit *Vorstelyk Huis*, is ingelyft.

Zy word bestierd, door een Drossaart; die, met zeven Schepenen, het *Hoog Rechtsgebied* oefend. Doch, ten aanzien van het *Civiel Gerecht*, is alles, in drie Schouts-Ampten, onderscheiden: naamlyk, van Ysselstein, in 't byzonder: van Benschop: en van Noord-Polsbroek; die elk hunnen *Schout* en zeven *Schepenen* hebben.

Hierin is aantemerken:

De Stad Ysselstein, naby den oorsprong der Rivier, den *Yssel*; eigenlyk den *Hollandschen* of *Beneden-Yssel*; die, tusschen *Dort* en *Rotterdam*, in de *Maas* vald. Die Stad is haaren aanleg verschuldigd, aan het Slot *Ysselstein*: waarvan, in de oude Hollandsche Chronyken, op het jaar 1250, reeds word gewag gemaakt: want, *Stein*, is een oud Nederduitsch woord, dat een *Steenen Huis* of *Slot* betekend; 't welk, naar de Rivier den *Yssel*, was toegenoemd. Op dit Slot, het welk een deftig aanzien heeft, hadden de oude Heeren hun verblyf: en 't strekt thans, tot de wooning, voor den *Drossaart*. De *Stad* zelve zou allereerst aangelegd zyn, omtrent den jaare 1390, door den gemelden Arend van Egmond, Zoon van *Jan* van *Egmond*; die door zyn huwlyk, met *Guidyn* van *Ysselstein*, deze Heerlykheid het eerst bekwam. Dees' *Arend* van *Egmond* had, alle de Huizen, welke van tyd tot tyd by dit Slot gebouwd waren, binnen een *Ringmuur* beslôten, en met *Poorten* gesterkt: gelyk dezelve ook, in 1394, aldaar, een *Regulieren Klooster* deed stichten.

Die Stad is niet groot: maar, naar den Hollandschen trant, net en zinlyk bebouwd: hebbende doorgaans fraaye *Huizen*. Het getal der *Huizen* is, over de 300. Dewyl de Rivier, de *Yssel*, niet verre van de Stad, door een *Kanaal*, vereenigd is, met de *Vaartschen Rhyn*, die uit de *Lek* naar *Utrecht* loopt; heeft die Stad, daar door, een bekwaame gemeenschap met *Utrecht* zelve; van waar, zy niet meer dan twe uuren gaans, in 't zuidwesten, afgelegen is. Dit; gevoegd,

voegd, by den matigen prys der levensmiddelen, ter oorzake der geringe belastingen der Inwooneren, maakt, dat veele lieden van middelen aldaar zich nederzetten, om een stil leven te leiden. Men heeft 'er ook eene *Latynsche* en eene *Fransche School*: welke beiden zeer wel opneemen. De *Inwooneren* handelen veel met *Hennip*; die daaromstreeks groeid. Ook, geneeren zy zich, met *hoepen* maken.

De *Kerk* is een fraai *Kruisgebouw*: praalende met een hoogen en cierlyk gebouwden Toren. Zy staat, in het noordeinde der Stad, rakende aan den Wal. Op het *Choor*, achter den Predikstoel, is de *Begraafplaats* der oude Heeren van *Ysselstein*. Boven dit Graf, staat eene marmere *Tombe*, op welke, levensgrootte, uitgebeeld is, *Aleida* van *Kuilenburg*, Heer *Gerrits* Dochter; die getrouwd was, met Heer Frederik van *Egmond*, den eersten van dit geslachte, die, door Keiser *Maximiliaan*, tot den *Graven* stand verheven is. Zy stierf, in 1471: en is, beneven haaren gemaal, die in 1500 overleed, aldaar begraven. De *Hervormde Gemeente* word aldaar bediend, door twe Leeraaren; behoorende tot de *Klassis* van Buuren. Ook is 'er een Kerkhuis, voor de *Roomsgezinden*; waarin, een *Waereldspriester* den dienst verricht.

Aan de overzyde van den *Yssel*, en naby de Stad, hebben de *Herrenhuthers*, in den jare 1736, ingevolge vergunning van Haare Hoogheid, Prinsesse Maria Louisa van Hessen Kassel, Douariere van Prins Jan Willem Friso, een deftig Gebouw gesticht, 's Heerendyk genoemd: welke was, de eerste plaats, waar de lieden dezer gezindheid, uit *Duitsland* overgekomen, binnen deze landen, zich hebben neêrgezet. Derzelver getal groeide, van tyd tot tyd, sterk aan; die aldaar, met hulpe van sommige ryke Amsterdamsche *Mennoniten*, veelêrlei Ambachten oeffenden: hebbende, onder andere, daar, een groote Lynbaan. Zy trokken zelfs, voor en na, sommigen der Gereformeerde Gemeente, tot hunne gezindheid: waar over, eenige moeilykheden rezen; met welke de *Klassis* van *Buuren*, en zelfs de *Zuid Hollandsche Synode*, (onder welke, deze *Klassis* staat,) sterk zyn bemoeid geweest. Doch, eenigen tyd daarna, zag men de meesten hunner, naar Zeist, in de Provincie *Utrecht*, vertrekken.

Benschop is het eenig Dorp, 't welk aan deze Baronie geheel behoord. Het ligt westwaard, van de Stad: en is zeer in de lengte uitgestrekt; staande de Huizen, rechts en

flings, aan eene *Trekvaart*; die westwaard lopende, met de Rivier de *Vlist*, zich vereenigt. De Kerk is, omtrent in 't midden, één uur gaans van de Stad. In dit Dorp, is eene talryke *Gereformeerde Gemeente*. En hoewel 'er ook veele *Roomsgezinden* woonen; hebben dezen echter aldaar geen *Kerkhuis*: maar, zyn verplicht, 't zy naar *Ysselstein*, 't zy naar *Polsbroek*, ter Misse te gaan.

Tusschen *Ysselstein* en *Benschop*, aan de noordzyde der gemelde Trekvaart, ziet men een fraai Huis: behoorende, aan den Heer *Gysbert Franco* Baron van *Milan Visconti*, Sekretaris der Staaten 's Lands van *Utrecht*; die een blyk zyner mildadigheid, aan de *Kerk* te *Benschop*, heeft betoond, door dezelve, met een fraai Orgel, nieuwen Predikstoel, en houten zitplaatzen, treflyk te vercieren.

Van het ander Dorp, POLSBROEK, behoord, tot deze *Baronie*, alleen een *gedeelte*; naamlyk, NOORD-POLSBROEK: want, het ander deel, dat ZUID-POLSBROEK genoemd word, dat het grootst is, en daar de Kerk staat, is eene *Vrye Heerlykheid*, op den bodem van *Holland*, welke, in de *Beschryving* dezer *Provincie*, (*bladz.* 518,) voorgekomen is. In 't Kerklyke, zyn de Ledematen van *Noord-Polsbroek* vereenigd met de Gemeente van *Zuid-Polsbroek*: welke behoord, tot de Zuid Hollandsche Klassis van *Gouda* en *Schoonhoven*.

EINDE VAN 'T EERSTE DEEL.